Adrian PANDEA · Ion PAVELESCU · Eftimie ARDELEANU

ROMÂNII LA STALINGRAD

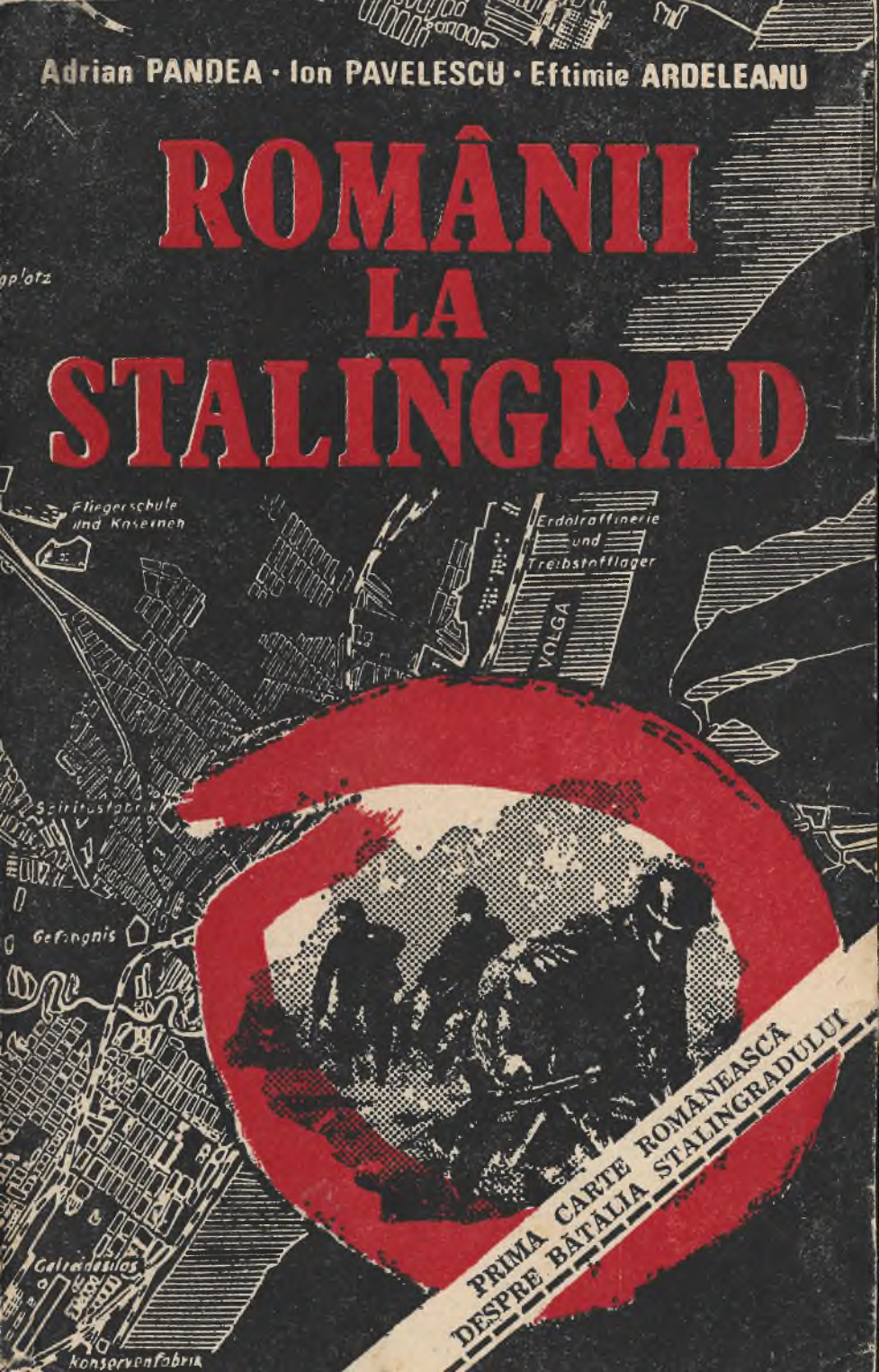

PRIMA CARTE ROMÂNEASCĂ DESPRE BĂTĂLIA STALINGRADULUI

Editura EM Militară

ADOLF HITLER :
Toate statele Europei se găsesc azi în situația unor călători dintr-o aceeași barcă și care au același scop. Cine nu vîslește, se îneacă !

ION ANTONESCU :
Eu nu părăsesc barca, dar cu brațele goale nu trimit soldații la luptă și trebuie sa știu cu cine și încotro merg în barcă !

DECEMBRIE 1942

Răspunzind astfel avertismentelor străvezii formulate de Führer, mareșalul avea în minte imaginile halucinante ale tragediei românilor la Stalingrad :

„Drumul spre Cernîșevskaia era presărat cu cadavre de soldați români, degerăcați și oribil mutilați de tancurile care trecuseră peste ei".

ISBN 973-32-0313-0 Lei 350

Ostaşilor noştri — de la soldat pînă la mareşalul Ion Antonescu — care au luptat de la Prut pînă la Volga, celor care nu s-au mai întors niciodată, neavînd nici măcar odihna unui mormînt creştinesc, celor care au supravieţuit trecînd prin lagărele sovietice şi închisorile comuniste, prin mizerie şi nemeritată uitare, tuturor celor ştiuţi şi neştiuţi care au avut curajul să înfrunte un imperiu astăzi dispărut ce se credea îndreptăţit să ocupe şi să oprime dar nu înţelegea că putea fi pedepsit pentru fărădelegile săvîrşite, le închinăm această carte care rosteşte pentru prima oară adevărul despre participarea românilor la sîngeroasa bătălie a Stalingradului.

Adrian PANDEA

Ion PAVELESCU

Eftimie ARDELEANU

ROMÂNII LA STALINGRAD

Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului și Stepa Calmucă

Editura Militară
București, 1992

Coperta : VICTOR ILIE

Apărut : mai 1992.
Coli tipar 29¾ ; B10692.

Tiparul executat sub comanda nr. 1006
la Tipografia Militară
a Ministerului Apărării Naționale

ISBN 973-32-0313-0

ARMATA ROMÂNĂ ÎNTRE HAKENKREUZ ȘI KRASNAIA ZVEZDA*

Pentru români Stalingradul se asociază cu o dublă tragedie, pentru a folosi o sintagmă consacrată. Prima tragedie s-a consumat pe cîmpurile de luptă din Cotul Donului, Stepa Calmucă și de la Stalingrad și a avut drept rezultat peste 100 000 de morți și prizonieri. Cea de-a doua — mult mai profundă și mai persistentă a avut loc însă în conștiința poporului român care, timp de aproape 50 de ani, a fost lipsit de posibilitatea de a-și plînge morții, și, ceea ce este și mai grav, de a cunoaște adevărul. A curs multă cerneală despre bătălia de la Stalingrad dar adevărul despre participarea noastră la această confruntare gigantică nu a ajuns încă la îndemîna publicului român. Desigur, se poate obiecta că majoritatea lucrărilor de anvergură dedicate celei de-a doua conflagrații mondiale nu ia în seamă o asemenea problematică, iar cele care au abordat-o nu au fost traduse. Dureros este însă faptul că atîta amar de timp în România nu s-a scris nimic serios despre tragedia noastră. În general, motivele sînt cunoscute de toată lumea și nu vrem să adăugăm, aici, încă o pagină de critică la adresa defunctului regim. Dorim doar să atragem atenția asupra gravelor distorsiuni pe care le-a determinat în

---

* *Hakenkreuz* = zvastica (lb. germană); *Krasnaia zvezda* = = Steaua Roșie (lb. rusă).

conștiința comună o propagandă agresivă și o istoriografie aservită unei ideologii străine de sufletul poporului român : începînd din 1945 ni s-a inoculat cu metodă sentimentul culpabilității pentru participarea la războiul împotriva U.R.S.S. În acest context, cînd perioada amintită era evocată doar pentru a fi aspru „criticată" sau pentru a se descoperi sau inventa roadele propagandei comuniste, rolul românilor la Stalingrad a fost conturat drept „răsplata" cuvenită pentru insolența de a „ataca" un vecin de asemenea rang. Mai mult, ne-a fost sădită credința că dezastrul de la Don era de așteptat la o armată contaminată de ideile comuniste — care, într-o astfel de viziune, se confundau cu cele antifasciste —, care nu aștepta decît un semn pentru a se alătura glorioasei Armate Roșii. Vom vedea, ceva mai departe, că în fond o asemenea argumentație a fost pentru prima oară susținută de Adolf Hitler ! Vorba românului : unde dai și unde crapă !

Departe de noi gîndul de a contesta existența reală a sentimentelor antifasciste în rîndurile poporului român și ale armatei în acel sfîrșit de an 1942, dar trebuie înțeles o dată pentru totdeauna că înfrîngerea de acolo nu s-a datorat nici propagandei comuniste, nici celei antifasciste. Această optică „internaționalistă" asupra unor opțiuni politice și militare trebuie abandonată și pentru simplul motiv că atunci cînd, în toamna lui 1944, armata română lupta pentru eliberarea Transilvaniei nu era în nici un caz animată de dorința de a instaura comunismul în estul și centrul Europei. Cu alte cuvinte, cine nu înțelege că în 1941—1945, ca și în 1916—1919, participarea noastră la conflagrațiile mondiale a avut drept cauză fundamentală împlinirea și, respectiv, salvgardarea idealurilor naționale, nu va pricepe, după părerea noastră, nimic din ce s-a întîmplat atunci.

Zeci de mii de morți au rămas fără cruci sau morminte la vest de Don și Volga și prin uitarea noastră i-am condamnat încă o dată. Această primă tentativă de a reconstitui drama românească de la Stalingrad este dedicată tuturor celor care au pierit acolo, pe cîmpul de

luptă, sau în Donbass, Siberia și cine mai știe unde în Rusia, tuturor românilor care știu că trebuie să aprindă o lumînare atunci cînd aud de Cotul Donului și Stepa Calmucă.

Așa cum am arătat, Stalingradul se numără printre bătăliile care au beneficiat de atenția istoricilor celei de-a doua conflagrații mondiale — cîteva din lucrări, îndeosebi cele sovietice, au fost traduse și în românește —, ceea ce ne scutește de o incursiune foarte amănunțită în desfășurarea confruntării. Unele aspecte esențiale trebuie totuși relevate pentru a facilita înțelegerea exactă a informațiilor cuprinse în această lucrare alcătuită din documente de epocă.

În aceeași ordine de idei, vom încerca să cuprindem în acest studiu introductiv cîteva din problemele esențiale legate de participarea românească la bătălie, de acțiunile principalilor beligeranți — germanii și rușii —, toate în strînsă legătură cu interpretarea lor acreditată în istoriografia celui de-al doilea război mondial.

Vrem să demonstrăm astfel că, în realitate, cartea despre Stalingrad a fost „scrisă" în anii 1942—1945 de către ofițerii români, comandanți sau stat-majoriști, și ea a așteptat numai să fie descoperită.

Scurtă privire asupra bătăliei

Marea confruntare de pe Volga și Don desfășurată la sfîrșitul anului 1942 și începutul anului 1943 constituie unul din evenimentele cruciale ale celui de-al doilea război mondial. Importanța sa este dată nu numai de efectivele angajate în bătălie, de faptul că a dus la distrugerea unei întregi armate germane, ci mai ales de implicațiile sale în desfășurarea generală a ostilităților de pe frontul de est. Despre Stalingrad s-a scris enorm, adesea comentatorii încercînd să impună „post festum" etichetări dictate de interese periferice în raport cu adevărul istoric ; s-au purtat dispute în legătură cu situarea acestei bătălii în raport cu desfășurarea de ansamblu a

războiului — de aici clasificarea de „cotitură" sau „început al cotiturii", „lanțul" cauzal stabilit între Moscova (1941), Stalingrad (1942) și Kursk (1943) în pierderea inițiativei strategice de către Wehrmacht — sau în raport cu bătălii de pe alte teatre de operații — vezi falsa problemă a stabilirii unei ordini de importanță, în funcție de punctul de vedere servit, între El Alamein, Midway și Stalingrad. Ne exprimăm convingerea că discuții de acest gen sînt departe de a fi epuizate și că, probabil, deferecarea unor noi arhive, în special sovietice, dar nu numai, va fi de natură să arunce noi lumini și, inevitabil, să nască noi întrebări și reevaluări. Dincolo de toate aceste interpretări, care fac deliciul istoriografiei militare, există o factologie care cu greu mai poate fi contestată sau completată cu noutăți de excepție. Și o imensă dramă umană nicicînd posibil de măsurat în vreun fel, ca totdeauna cînd este vorba despre un groaznic măcel, cum a fost cel de-al doilea război mondial.

Sfîrșitul anului 1941 adusese Wehrmachtul într-un prim impas în campania pînă atunci victorioasă de-a lungul și de-a latul Europei. Contraofensiva sovietică de la Moscova nu mai putea fi subsumată unui procent general admis al incidentelor inerente unei campanii militare. După pierderile umane suferite și retragerea forțată din fața porților capitalei Rusiei, Hitler a trebuit să admită că nu reușise să-și distrugă adversarul într-o campanie-fulger, ceea ce, coroborat cu intrarea în război a S.U.A., năștea pericolul angajării Germaniei într-un război de durată, în care potențialul economic al părților beligerante avea să fie decisiv.

În această perspectivă, alegînd obiectivele campaniei din 1942, Hitler a judecat corect, pînă la un punct, situația. Pentru a face față unei confruntări de durată, Germania avea absolută nevoie de resurse bogate necesare susținerii unui asemenea război și ele trebuiau cucerite cît mai repede, atît timp cît Wehrmachtul mai deținea inițiativa strategică. Cucerirea zăcămintelor petrolifere de la Maikop și Groznîi, fixată ca obiectiv, ar fi privat,

totodată, adversarul de o sursă de carburant vitală ca și de bogatul bazin al Donului. De asemenea, în perspectivă se deschidea posibilitatea unei jonctiuni cu forțele lui Rommel din Africa de Nord și de aici a „marelui plan" de invazie continentală a Asiei. Von Manstein imputa lui Hitler că a stabilit un obiectiv economic, neglijînd însă faptul că führerul dorea să cîștige războiul și nu campania anului 1942, fiindcă își dădea seama de primejdia pe care o reprezenta un război de durată pe care nu-l putea cîștiga cu resursele ce le avea în posesie la acea dată [1].

În schimb, același von Manstein cît și numeroși comentatori de anvergură pun degetul pe rană atunci cînd afirmă că diletantismul în privința purtării războiului l-a împiedicat pe Hitler să vadă disparitatea între scopuri și mijloacele avute la dispoziție [2]. Cu toată suplimentarea de efective obținută de la aliații din Europa, Germania resimțea diluarea forțelor sale atît datorită angajării lor pe mai multe teatre de operații, cît și pierderilor suferite în cei doi ani de război. Mai mult decît atît, persista subestimarea posibilităților umane și materiale ale adversarilor, cît și a consistenței ajutorului oferit de aliați Moscovei.

Vestita Directivă nr. 41 din aprilie 1942 prevedea efortul principal la flancul de sud, fixînd ca obiectiv primordial cîmpurile petrolifere din Transcaucazia și ca obiectiv secundar ieșirea pe Don și Volga în zona Stalingrad—Voronej pentru a intercepta comunicațiile sovietice spre regiunile din sud. În plus, preconiza simultan cucerirea Leningradului și jonctiunea cu forțele finlandeze.

De cealaltă parte, comandamentul sovietic a continuat să se teamă că, odată ofensiva germană reluată, ea va viza tot Moscova. Totodată, încurajați de succesele obținute în iarna 1941—1942, planificatorii sovietici au conceput o serie de operații ofensive cu obiective limitate menite să aducă îmbunătățiri ale configurației frontului. Și în acest caz, evaluarea incorectă a posibilităților proprii și a capacității de reacție a adversarului a fost sancționată cu promptitudine. Armata sovietică a sufe-

rit pierderi importante în Crimeea, la Kerci, la Volhov și, în special, la sud de Harkov, facilitînd adversarului declanșarea ofensivei de vară spre obiectivele amintite [3].

Între timp, Hitler și OKW, după lichidarea intrîndului sovietic de la Harkov și înfrîngerea rezistențelor sovietice de la Sevastopol și din peninsula Kerci, aveau calea deschisă în sud. Ofensiva declanșată la 28 iunie 1942 avea să conducă la capturarea rapidă a Rostovului și deci la deschiderea drumului spre Caucaz (Grupul de armate „A") și la înaintarea Armatelor 6 și 4 Blindată spre Stalingrad (Grupul de armate „B"). Totuși, de această dată, forțele sovietice au refuzat bătălia decisivă, sustrăgîndu-se distrugerii și dejucînd astfel planurile germane.

În aceste condiții, la 23 iulie, OKW a dat Directiva nr. 45 care este apreciată de majoritatea comentatorilor drept o eroare decisivă deoarece stabilea ca Stalingradul și cîmpurile petrolifere din Caucaz să fie cucerite simultan de către grupurile de armate „B" și, respectiv, „A". Divergența obiectivelor însemna dispersarea forțelor și un „gol" dintre cele două grupuri de armată de circa 500—600 km, supravegheat de o singură divizie motorizată.

La această dată însă, situația flancului sudic al armatei sovietice era deosebit de gravă, rezistența acesteia nereușind decît să încetinească progresia germană. Pentru apărarea Stalingradului au fost destinate armatele 62 și 64 care aveau să reziste eroic unui asediu furibund de aproape trei luni, constituind una din premisele victoriei sovietice prin fixarea grosului forțelor Armatei 6 germane. Este momentul în care comandamentul sovietic își concentrează forțele și competențele — Jukov, Vasilevski și Voronin — la flancul sudic pentru înlăturarea pericolului iminent.

Din analiza cauzelor care au condus la marea confruntare de la Stalingrad nu poate lipsi aspectul ideologic al războiului sovieto-german. Încrîncenarea cu care ambii beligeranți s-au cramponat de Stalingrad a depășit adesea rațiunile strategice. Atît Hitler cît și Stalin au investit această bătălie cu conotații deosebite și nu numai din considerente propagandistice. Fixația lui Hitler de a

cuceri orașul ce purta numele adversarului său numărul unu, obstinația lui Stalin care a transmis apărătorilor că dincolo de Volga „nu mai există pămînt" au conferit acestei bătălii valoarea unei confruntări totale a celor două regimuri totalitare, ceea ce a dus ostilitățile la cote paroxistice.

Dar acum balanța înclinase spre Stalin, care deținea atuurile necesare pentru a transa în favoarea sa duelul cu fostul partener din august 1939.

Fapt este că în timp ce Armata 6 a generalului Friedrich Paulus asedia cu disperare orașul de pe Volga, fiind de altfel, în cîteva rînduri, gata să copleșească rezistența apărătorilor, contraofensiva sovietică, hotărîtă în principiu la 12 septembrie 1942, era pregătită minuțios printr-o concentrare gigantică de forțe și mai ales de mijloace de luptă. În noiembrie 1942, dispozitivul sovietic era alcătuit din Frontul de Sud-Vest (general N.F. Vatutin ; armatele 5 tancuri, 21 și 1 gardă), Frontul Stalingrad (general A.I. Eremenko ; armatele 62, 64, 57, 51 și 28) și Frontul Don (general K.K. Rokossovski ; armatele 65, 24 și 66) cu un efectiv de 1 103 000 oameni, 15 501 tunuri și aruncătoare, 1 463 tancuri și autotunuri, 1 350 avioane.

De cealaltă parte, Armata 6 germană (general F. Paulus) era încadrată la nord-vest, în Cotul Donului, de Armata 3 română (general Petre Dumitrescu) și la sud de Armata 4 română (general Constantin Constantinescu). În total forțele germane și aliate din zona Stalingrad aveau 1 011 500 luptători, 10 290 tunuri și aruncătoare, 675 tancuri și autotunuri, 1 216 avioane [4].

Luate global, cifrele nu atestă superioritatea pe care trupele rusești și-au creat-o în sectoarele de rupere, unde masa blindatelor a fost covîrșitoare pentru marile unități române, slab dotate cu armament antitanc și acesta în mare măsură ineficace în fața tancurilor sovietice și nesusținute decît de un singur corp blindat cu numai două divizii de tancuri (22 germană și 1 română) cu valoare combativă scăzută.

Declanșată la 19 noiembrie, contraofensiva sovietică a dus la crearea a două breșe în dispozitivul Armatei 3 române, între cele două „culoare" sovietice fiind prinse

nu mai puțin de 5 divizii române (Gruparea „Lascăr" : diviziile 5, 6, 13, 14 și 15 Infanterie) a căror rezistență disperată a fost înfrîntă pînă la 25 noiembrie. Blindatele Frontului de Sud-Vest s-au îndreptat spre Kalaci-Sovietski unde au făcut joncțiunea la 23 noiembrie cu trupele Frontului Stalingrad, care străpunseseră dispozitivul Corpului VI armată română din Armata 4 (comandantul acesteia a preluat comanda efectivă abia la 21 noiembrie). În încercuire au rămas cele 19 divizii ale Armatei 6 germane (din care 3 de tancuri și 3 motorizate) la care s-au adăugat, prin evoluția operațiilor, diviziile 1 Cavalerie și 20 Infanterie române.

Reacția germană la contralovitura sovietică a fost tardivă și lipsită de consistență, datorită întîrzierii cu care au fost concentrate rezervele necesare, în special forțele blindate. Tragedia trupelor germano-române a fost agravată de ordinul lui Hitler de a rezista fără gînd de retragere. Prima a căzut victimă acestui mod de a conduce operațiile Gruparea „Lascăr". Hitler a refuzat cererea de retragere formulată de mareșalul Ion Antonescu la 22 noiembrie 1942. Ziua următoare, führerul avea să reacționeze identic la solicitarea formulată de generalul Paulus pentru Armata 6. Pentru Hitler, orașul de pe Volga devenise „die festung Stalingrad" (fortăreața Stalingrad) pentru că nutrea convingerea că, odată părăsit, acest punct nu mai putea fi atins niciodată[5]. Premoniția s-a dovedit a fi corectă, dar decizia militară a costat armata germană aproximativ 300 000 de luptători.

Pentru redresarea situației a fost adus feldmareșalul Erich von Manstein, cuceritorul Sevastopolului, dar mijloacele care i-au fost puse la dispoziție au fost insuficiente și au sosit cu întîrziere, iar Hitler nu a aprobat decît reluarea legăturii cu trupele lui Paulus, nu și retragerea lor. Decizia lui Hitler de a „îngheța" Armata 6 pe poziții avea ca suport și un precedent consumat la începutul anului 1942, la Demiansk, cînd o grupare germană rezistase timp de două săptămîni încercuirii sovietice, fiind aprovizionată pe calea aerului și apoi despresurată la sfîrșitul lunii aprilie. Același model s-a dorit a fi aplicat la Stalingrad, cu sprijinul Luftwaffe-i, Göring promi-

(înd 500 tone de alimente, carburanți și muniții zilnic, o cifră ce s-a dovedit a fi absurdă. Pe pistele de la Gumrak și Pitomnik — pînă cînd au fost capturate — au sosit de multe ori sub 100 tone zilnic iar uneori nimic, ceea ce a accentuat agonia celor prinși în cercul de investire.

La 12 decembrie, Manstein a putut da semnalul declanșării tentativei de despresurare (operația „Wintergewitter") la care a luat parte Armata 4 Blindată (general Hermann Hoth) susținută de Armata 4 română. Pînă la 23 decembrie, blindatele germane au pătruns de-a lungul căii ferate Kotelnikovski—Stalingrad pînă la 50 km de trupele lui Paulus. În acest moment, înaintarea a fost oprită datorită situației periculoase create la flancul nordic al Grupului de armate „Don" (denumirea luată de grupul lui Manstein) unde trupele sovietice au străpuns aliniamentul de apărare al Armatei 8 italiene. Pe de altă parte, Paulus nu și-a asumat răspunderea de a încerca ieșirea din încercuire (operația „Donnerschlag"), pretextînd riscul imens pe care o asemenea operație îl reprezenta pentru trupe ajunse la limita capacităților fizice cît și datorită lipsei cronice a carburantului care nu permitea decît străbaterea a 30 din cei 50 km care le mai despărțeau de tancurile lui Hoth [6].

Din acest moment, ultima șansă a Armatei 6 germane a fost spulberată. După ce la începutul lui ianuarie 1943 Paulus a respins alternativa încetării luptei formulată de comandamentul sovietic, s-a declanșat ofensiva care a determinat mai întîi fracționarea grupării încercuite (26 ianuarie) și apoi capitularea la 31 ianuarie și, respectiv, 2 februarie 1943, în frunte cu feldmareșalul Paulus, ridicat la acest rang la 30 ianuarie. Au fost luați prizonieri între 90 000 (versiunea germană) și 130 000 (versiunea sovietică) de ostași germani, români și croați (un regiment).

Între timp, tot în luna ianuarie, flancul sudic al dispozitivului german a fost și mai mult deschis prin pulverizarea Armatei 2 ungare la Voronej. Cu toate acestea, von Manstein va reuși să oprească înaintarea sovietică

spre Rostov pe Don, dînd astfel posibilitatea Grupului de armate „A" să se retragă din Caucaz și Kuban.

Pentru prima oară de la începutul războiului, armata germană pierdea într-o singură bătălie atît de mulți luptători și lăsa atîția generali prizonieri. Reculul înregistrat la flancul de sud avea să se amplifice în anul următor pe întreaga întindere a frontului. Balanța războiului înclina din ce în ce mai mult spre Uniunea Sovietică, deși Germania dispunea încă de o capacitate de ripostă redutabilă, așa cum a demonstrat-o la Harkov în primăvara lui 1943.

Pentru obstinația sa de a cuceri Stalingradul și apoi de a spera într-o rezistență eternă a Armatei 6, Hitler a suferit o serioasă corecție. Înfrîngerea de pe Volga nu a însemnat și nu putea să însemne decizia finală a războiului, dar, coroborată cu cea de la El Alamein și debarcarea aliată din nordul Africii, ea punea Germania în defensivă pe toate fronturile active. Tentativa de a relua inițiativa strategică la Kursk, în 1943, a însemnat un nou eșec. De-a lungul timpului, în efortul de a desluși cauzele înfrîngerii germane, istoricii militari au pus în evidență și alte posibile explicații : deteriorarea sănătății lui Hitler ; încrederea sa nemăsurată în posibilitățile tancurilor „Tiger" care erau puține la număr și au sosit oricum mult prea tîrziu ; „ușurința" cu care Göring a promis susținerea de către Luftwaffe a aprovizionării Armatei 6 ; lipsa de reacție imediată a lui Hitler care a menținut în Germania și pe frontul de vest o mare cantitate de tancuri și avioane ; ignorarea informațiilor furnizate de serviciile de spionaj etc.

În general însă, a pune totul pe umerii lui Hitler nu rezolvă decît o parte a problemei. Cealaltă față este dată de capacitatea comandamentului sovietic de a pregăti și conduce ofensiva, ceea ce a determinat și pe generalii germani să afirme că rușii dovedeau pentru front calități remarcabile de conducere. Acestea au pus în valoare resursele umane și materiale deosebite ale Uniunii Sovietice într-un moment în care Hitler o considera la capătul puterilor. Nu trebuie ignorat, de asemenea, rolul jucat de aliații occidentali în această ecuație prin ajuto-

rul material masiv trimis în anul 1942, cît și prin consecințele strategice ale victoriilor din nordul Africii. Oricum, victoria a aparținut armatelor sovietice, iar singura alternativă germană, după 19 noiembrie, era de a găsi o soluție pentru a recupera Armata 6 și nu de a întoarce rezultatul bătăliei.

Cum au ajuns românii la Stalingrad

În opinia noastră, simpla enunțare a rolului pe care și l-a asumat Ion Antonescu în chestiunea angajării armatei române la Stalingrad, deși absolut necesară, poate determina o reducere drastică a unei problematici extrem de vaste. Subliniem faptul că demersul nostru nu se axează pe miza obsedantă a vinovăției — complexul de culpabilitate care ne-a fost inoculat ani de zile își mai face încă simțite efectele nefaste — ci are drept scop, pur și simplu, reconstituirea adevărului. Așa cum este în general cunoscut, Antonescu a afirmat de nenumărate ori că el va purta vina în fața istoriei pentru dezastrul de la Don și din Stepa Calmucă. Din punctul de vedere al personajului istoric Ion Antonescu aserțiunea definește destul de exact parte din povara care îi apasă biografia. Judecînd însă lucrurile din perspectiva unei reconstituiri obiective, o astfel de optică nu duce decît la o rezolvare comodă, simplificatoare și, în cele din urmă, falsă. Este genul de eroare comis — ou sau fără intenție — cînd se identifică Germania nazistă cu Hitler, Stalin ou Rusia sovietică ș.a.m.d. Și chiar dacă am admite că Antonescu a fost un dictator de tipul celor de mai sus — ceea ce este aberant — tot ar rămîne întrebarea chinuitoare : ce l-a împins la un asemenea gest ?

O primă clarificare devine posibilă dacă studiem modul în care s-a născut și a devenit realitate hotărîrea mareșalului de a trimite trupele române în adîncimea teritoriului sovietic. Pentru aceasta însă trebuie să revenim pentru o clipă la . . . primul război mondial.

Demersul nostru nu poate face abstracție de statutul postbelic al României. După cum se știe, anul 1918 adusese mult dorita unire a tuturor ținuturilor românești înstrăinate de patria-mumă. Înțelegînd să tragă toate concluziile practice care decurgeau pentru ei din „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia" adoptată de către guvernul sovietelor instaurat la Petersburg, românii dintre Prut și Nistru, provincie românească încorporată de Rusia în anul 1812, și unde se păstra încă atît de vie amintirea vremurilor de glorie ale lui Ștefan cel Mare, și-au constituit Sfatul Țării și s-au proclamat republică independentă și democratică. Puțin mai tîrziu, la 27 martie/9 aprilie 1918, acest organ profund reprezentativ, exprimînd dorința poporului și acționînd în temeiul dreptului său legitim, hotăra unirea pentru totdeauna cu patria-mumă — România. Debutînd prin revenirea la sînul mamei sale a Basarabiei, anul 1918 a continuat cu unirea cu România a Bucovinei, care fusese despărțită de trupul țării prin șantaj și măsluiri. După ce la 14/27 octombrie fusese constituit Consiliul Național Român, acesta a acționat rapid și eficient și actul mult așteptat s-a produs la 15/28 noiembrie. Întregul proces s-a încheiat apoteotic la 1 Decembrie, cînd în vechea cetate de scaun a lui Mihai Viteazul — Alba Iulia — delegații aleși în mod democratic au hotărît unirea pentru vecie a Transilvaniei și a tuturor ținuturilor de peste munți cu România. Era triumful deplin al dreptății noastre istorice, încununarea unui vis de veacuri.

Pornind de la premisa că Antanta învingătoare în primul război mondial era principalul adversar al revoluției din octombrie și că România putea fi considerată vîrful său de lance, Rusia Sovietică nu a semnat însă Tratatul de la Versailles. În aceeași logică bizară, participarea Rusiei la primul război mondial fusese considerată de către Lenin ca un fapt drept în vreme ce asupra României fusese aruncat blamul că intrarea sa în aceeași conflagrație ar fi fost animată de mobilurile unui „imperialism în zdrențe".

Prin acest gen de alchimie teoretică, s-a ajuns, cu timpul, la formularea unor obiective riguros determinate.

Pătrunderea spre centrul Europei și expansiunea spre gurile Dunării și, mai departe, către Strîmtori erau principalele direcții de acțiune în această parte a lumii. Mesianismul pravoslavnic și panslavismul țarist s-au travestit într-o togă așa zicînd modernă, exportul de revoluție postulat de Troțki fiind preluat de Stalin și pus, ca o constantă, la baza politicii externe a noului stat. În pofida uriașelor dificultăți pe care le întîmpina pe plan intern, unde războiul civil făcuse ravagii, marele nostru vecin nu-și slăbea atenția de la problemele internaționale și, în raporturile cu România, adoptase o conduită care viza destabilizarea prin toate mijloacele, inclusiv prin aservirea mișcării muncitorești, concomitent cu respingerea sistematică a încercărilor de normalizare a relațiilor bilaterale și cu menținerea la granița comună a unui climat de tensiune și nesiguranță. „Acolo zilnic mor oameni", nota Camil Petrescu, referindu-se la provocările de la frontiera estică.

Este meritul diplomației noastre că a respins sistematic soluțiile extremiste spre care o împingeau unii parteneri occidentali terorizați de ideea de a alcătui ceea ce, în concepția lor, trebuia să fie un „cordon sanitar" eficient pentru a bara pătrunderea spre vest a ideilor bolșevice. Luînd în calcul totalitatea factorilor de natură geopolitică, oamenii noștri de stat, mult mai versați și mai precauți, au înaintat pas cu pas spre un tip de relații mai amiabile. Conceptul formulat de către Nicolae Titulescu, potrivit căruia „pacea este indivizibilă", pornea de la realitatea că, după ce ajunsese la putere în Italia și în Germania, după ce fusese înscăunat într-o seamă de țări vecine care nutreau tendințe iredentiste, fascismul era mai periculos pentru noi și, pentru a-i bara ascensiunea, era necesar să se treacă peste considerente doctrinare rigide și să se realizeze un front comun al țărilor din această zonă. Așa s-a ajuns la acel acord privind definirea agresorului, prezentat Uniunii Sovietice într-o formă susceptibilă de a fi fost acceptat, și la stabilirea de relații diplomatice normale între noi și ruși. Mai mult decît atît, România a purtat tratative intense în Elveția vizînd ca, în cele din urmă, Uniunea Sovietică să

recunoască unirea Basarabiei cu patria-mumă. Acordul pe care l-au negociat în această privință Titulescu și Litvinov la Montreux nu avea însă să fie finalizat, datorită unei conjuncturi internaționale tot mai amenințătoare [7]. E greu acum să apreciem în ce măsură o Uniune Sovietică învingătoare în cel de-al doilea război mondial l-ar fi respectat. Dar documentul rămînea și putea fi oricînd invocat.

Spre sfîrșitul anilor '30 devenise clar că războiul bătea la ușă. Pe fundalul concesiilor făcute agresorilor, atît Hitler cît și Stalin au ajuns aproape simultan la concluzia că democrațiile occidentale ar fi putut fi înlăturate, supremația pe plan mondial urmînd să revină, în optica lor, totalitarismului. S-a făcut mult caz că în cursul tratativelor de la Moscova, duse de Uniunea Sovietică cu Anglia și Franța, acestea din urmă ar fi tergiversat în mod deliberat discuțiile și le-ar fi imprimat o desfășurare care nu ducea nicăieri. Adevărul e că ambele părți au dat dovadă de duplicitate. Brutalitatea cu care Anglia și Franța au fost aduse la realitate de întîlnirea Ribbentrop-Molotov și de Pactul de neagresiune pe care ei l-au semnat la 23 august 1939 a fost de natură să demonstreze că în lume apăruse un nou centru de putere și că exponenții acestuia știau ce vor și acționau cu un pragmatism deprimant. Pentru noi, eșecul tratativelor de la Moscova, pe care presa democratică le anunța zi de zi ca aflîndu-se în pragul unei finalizări favorabile, a însemnat o adevărată catastrofă diplomatică. Ea a constituit sursa tuturor nenorocirilor care au urmat. Căci, protocolul secret al Pactului germano-sovietic, reglementînd chestiunile politice și teritoriale care interesau cele două țări de la Marea Neagră la Marea Baltică, specifica, negru pe alb, totalul dezinteres al Germaniei pentru Basarabia și, prin aceasta, ne lăsa la discreția noilor pretendenți la hegemonia mondială. Întregul sistem de alianțe făurit în perioada interbelică — Mica Înțelegere, Antanta Balcanică — a fost pulverizat. Nu putem să nu menționăm, în această ordine de idei, rolul nefast pe care l-a jucat Carol al II-lea, care, jugulînd democrația, a determinat o decă-

dere generală a moravurilor publice și o accentuată demoralizare a țării.

Dovadă că adversarii noștri înțelegeau să profite de acest naufragiu, la 26 iunie 1940 a survenit ultimatumul adresat de guvernul sovietic guvernului regal al României. Ce cuprindea el ? Că România, „folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei", ar fi desfăcut în 1918 de la Uniunea Sovietică (Rusia) o „parte din teritoriul ei", Basarabia, călcînd prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, „populată în principal cu ucrainieni". „Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei", ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o dată și deschis în fața întregii lumi. Că acum cînd „slăbiciunea militară" a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea chestiunilor moștenite din trecut, pentru a pune, în fine, „bazele unei păci solide între țări", U.R.S.S. consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului, să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a „înapoierii" Basarabiei Uniunii Sovietice.

„Guvernul sovietic — se menționa mai departe — consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a Bucovinei a cărei populațiune este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cît și prin comunitatea de limbă și compoziție națională.

Un astfel de act ar fi cu atît mai just, cu cît transmiterea părții de nord a Bucovinei către U.R.S.S. ar putea reprezenta, este drept numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a celei mai mari pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S. și populației Basarabiei prin dominațiunea de 22 ani a României în Basarabia" [8]. Trebuie spus că pretențiile asupra Bucovinei reprezentau o surpriză chiar și pentru germani. Ni se pare absolut inutil să comentăm termenii ultimatumului. Orice considerații s-ar face pe marginea lui, n-ar însemna, vorba lui Eminescu, decît să ne încurcăm în țițele politicii rusești. Este vorba de îngrămădirea, în cuprinsul unei note, a atîtor

neadevăruri sfruntate — de ordin istoric, demografic și politic — încît convingerea care se degajă este aceea că pe autori nici măcar nu i-a interesat dacă vor fi crezuți sau nu. Ceea ce urmăreau erau doar efectul și rezultatul. Și efectul a fost acela al unei lovituri de măciucă, iar rezultatul — paralizarea efectivă a instituțiilor noastre, începînd cu forurile conducătoare și terminînd cu armata.

Nota a fost înmînată ministrului român la Moscova, Gheorghe Davidescu, și nu prin reprezentantul U.R.S.S. la București, care venise la post dar nu-și prezentase dinadins scrisorile de acreditare. Mai mult decît atît. Cînd Gheorghe Davidescu a început să transmită telegrama cifrată către București, n-a apucat să formuleze decît titlul — „Notă ultimativă" — și cineva a avut grijă ca liniile de comunicație să fie perturbate. Sînt detalii care par minore dar a căror semnificație gravă se dezvăluie abia astăzi. În momentul în care Molotov notificase României pretențiile teritoriale evocate, dispozitivul militar menit să le susțină prin forță se și pusese în mișcare. Ziarul „Moldova Suverană", care apare la Chișinău, a publicat în numerele sale din 10, 12, 13 iunie 1990 o amplă convorbire a redactorului său Gh. Berbecaru cu dl. Anton Gh. Moraru, doctor în istorie, pe marginea evenimentelor din iunie 1940. Sub genericul „O operație militară necunoscută", se relevă, în esență, că se constituise un front special destinat sudului, sub comanda lui G.K. Jukov. Și cu toate că se luau din mers măsurile de reorganizare impuse de concluziile atît de alarmante pentru sovietici ale războiului sovieto-finlandez, abia încheiat, mecanismul militar rus funcționa greoi și defectuos. Era, prin urmare, necesar să se cîștige timp și de aici bețele în roate care s-au pus de către Moscova. În cele din urmă, trupele destinate invaziei au ajuns pe Nistru. Iată de ce Molotov s-a grăbit să adreseze o nouă notă României. Ni se cerea ca în decurs de patru zile să părăsim Basarabia și nordul Bucovinei. Nici n-a ajuns noul ultimatum la destinație și trupele sovietice au trecut fluviul despărțitor, capetele coloanelor lor depășind în anumite puncte coloanele românești aflate în retragere. Concomitent — și acest fapt a umplut de amărăciune pe ofițeri și soldați

— grupuri de minoritari, care pînă atunci se bucuraseră de un tratament plin de omenie din partea românilor, au umplut străzile marilor orașe ca și ulițele tîrgurilor dedîndu-se la tot felul de provocări armate. Era vestita „coloană a V-a" pe care sovieticii o pregătiseră cu grijă în toată perioada interbelică. Soarta armatei noastre a fost cu atît mai dificilă cu cît ea a primit ordinul strict de a nu riposta în nici un fel în cazul în care va fi agresată. Această atitudine a fost interpretată de invadatori și de acoliții lor, după propria lor logică, ca o expresie a fricii. De aceea au căzut nu puține victime nevinovate și s-au produs incredibile acte de vandalism. În chiar lunile următoare, minoritarii vor regreta amarnic gesturile lor nesăbuite căci mulți au fost luați cu forța și duși în gulagurile Siberiei. Deocamdată însă, aceste acțiuni au mîhnit profund pe români și au dat apă la moară elementelor extremiste. Să conchidem că asupra unei țări suverane — România — s-a produs o agresiune neprovocată și că autorul acestui odios act era Uniunea Sovietică, stat față de care în tot cursul perioadei interbelice noi avusesem un comportament prietenos. Cu ce s-a ales Uniunea Sovietică de pe urma acestui rapt teritorial ? Ca și în cazul Finlandei, pe care o atacase anterior, cu un dușman în plus.

Cert este că agresiunea din 1940 a indignat profund opinia publică românească, a determinat-o să suporte prezența trupelor germane în țară, cu toate că nimeni nu uita drama Ardealului și nu se împăca deloc cu ideea unei alianțe împotriva firii, tocmai cu cei care jucaseră rolul principal în mutilarea țării prin Dictatul de la Viena. Fiecare român înțelegea că au venit timpuri grele cînd, poate, era bine să te faci frate cu diavolul pentru a trece puntea și a reintra în stăpînirea pămînturilor pierdute.

Sub aceste auspicii a intrat în istorie anul 1941. Germania trimisese în țară, mai întîi, un grup restrîns destinat protejării surselor petroliere și instruirii armatei române. Apoi, după ce „Planul Barbarossa", întocmit, inițial, de către generalul Marks, a fost definitivat, la noi s-a instalat o întreagă armată — Armata 11 — comandată de către generalul Eugen von Schobert, care, la rîndul

său, era subordonat feldmareşalului Gerd von Rundstedt, comandantul aripii de sud a uriaşului dispozitiv conceput pentru a ataca Rusia Sovietică şi a împărţi ceea ce Hitler considera a fi fost „o mare plăcintă".

Generalului Ion Antonescu, devenit, după 6 septembrie 1940, conducătorul statului român cu competenţe foarte largi, nu i s-a cerut formal participarea la campania în perspectivă. Căpeteniile celui de-al III-lea Reich considerau că o vor scoate singure la capăt şi încă într-un timp foarte scurt. Iar militarii germani aveau despre armata română părerea că era slab înarmată şi prost încadrată încît participarea ei la luptă nu prea şi-ar fi avut rostul [9].

Dar războiul pentru eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei era dorit de toate păturile sociale. Aşa încît s-a produs un fapt cu puţine analogii în analele militare. România s-a angajat în război alături de Germania fără a fi încheiat cu aceasta un acord care să fi stipulat cadrul colaborării militare, obiectivele urmărite, obligaţiile fiecăreia dintre părţi. De aceea, cum observă cu subtilitate ultimul ambasador al României în capitala celui de al III-lea Reich, generalul Ion Gheorghe, nefiind reglementată de un act juridic, alianţa noastră cu Axa în aparenţă ne conferea o largă libertate de mişcare dar de fapt devenea susceptibilă oricărei virtualităţi [10].

Anumite cercuri româneşti erau înclinate să-i confere nu numai un caracter antisovietic, ci şi unul mai larg care ar fi încorporat şi o componentă antiungară. De altfel, propaganda oficială nu va înceta nici un moment să pedaleze pe această deschidere, ca şi cum ea ar fi fost un fapt de la sine înţeles. În realitate, lucrurile stăteau cu totul altfel. Toate demersurile lui Ion Antonescu de a-l determina pe Hitler să recunoască nedreptatea făcută ţării noastre la Viena se loveau ca de un zid. Un expozeu pe aceeaşi temă dezvoltat în faţa lui Ribbentrop n-a avut alt rezultat decît exclamaţia acestuia din care rezulta că l-a impresionat dragostea de ţară a generalului ! [11]. Atît şi nimic mai mult. S-a creat, astfel, o situaţie falsă. Fiecare atribuia acestei alianţe semnificaţiile care îi conveneau. Totul urma să fie reglementat după dobîndirea victoriei.

Fapt este că, în iunie 1941, armata română se găsea articulată în uriașul dispozitiv german menit să anihileze Sovietele. Două armate române (3 și 4) și o armată germană (11) constituiau Grupul de armate general Antonescu, o structură de comandă calchiată după modelul comandamentului româno-rus din 1877 și 1917. Dacă din punct de vedere strict militar această formulă nu schimba esența raporturilor româno-germane, ea avea în schimb o mare încărcătură politică. Există documente suficient de explicite care să ateste că, dîndu-și asentimentul în acest caz, Hitler urmărea menajarea susceptibilităților aliatului român. Pretențiile române erau cît se poate de clare : trupele române, pe teritoriu românesc, nu pot fi decît sub comandă românească ! Putem afirma că învestirea generalului Ion Antonescu la comanda grupului de armate constituia compromisul politic ce marca racordarea — de moment — a intereselor României și Germaniei în război.

În ceea ce privește justificarea juridică a trecerii Prutului de către armatele române, Ion Antonescu a fost suficient de clar în memoriul pe care l-a înaintat în mai 1946 „Tribunalului poporului". Pentru Antonescu, cît și pentru majoritatea liderilor politici și militari români, după ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940 România se găsea, practic, în stare de război cu Uniunea Sovietică, așa că acțiunea sa militară de peste un an nu era decît continuarea firească a acestei stări de lucruri. Reamintim și faptul, nu lipsit de importanță, că după 23 august 1944 România nu a considerat necesar să declare război Ungariei pe baza unei motivații similare (Dictatul de la Viena, 30 august 1940).

După eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, operație finalizată la 26 iulie 1941 [12], s-a pus evident problema continuării operațiilor dincolo de Nistru. În acel moment nu putea fi vorba de o oprire a trupelor române pe aliniamentul Nistrului, deoarece aceasta ar fi însemnat o aberație din punct de vedere militar și o sinucidere din punct de vedere politic. Ceea ce este ușor de dovedit dintr-o practică istorică de milenii. Oricum, Antonescu aprobase încă înainte de terminarea operației de eliberare a Basarabiei ca trupele de cavalerie și de munte — aflate

în compunerea Armatei 3 — să poarte operații dincolo de Nistru în cooperare cu Armata 11 germană. În conformitate cu această logică a desfășurării militare, mareșalul a fost de acord să angajeze cealaltă armată, Armata 4, în operația pentru cucerirea Odessei, asigurînd astfel flancul sudic al Grupului de armate „Sud", comandat de feldmareșalul Gerd von Rundstedt.

Rezistența sovietică și propriile noastre deficiențe — de dotare și înzestrare, de organizare și chiar de conducere — au transformat capturarea Odessei într-o operație de uzură, soldată cu numeroase pierderi pentru armata română. Intrarea trupelor noastre în Odessa la 16 octombrie 1941 nu a fost un marș glorios, ci rezultatul unor lupte deosebit de aprige, comandamentul sovietic fiind obligat în cele din urmă, și datorită evoluției situației de ansamblu, să dispună evacuarea pe mare a forțelor sale din orașul fortificat [13].

După cucerirea Odessei, armata română și-a considerat misiunea încheiată. Antonescu, de asemenea. Chiar și partea germană, dacă stăm să ne gîndim că tot ce a urmat în luna noiembrie s-a întîmplat sub privirile ei aprobatoare. Deci, în condițiile în care trupele de cavalerie și munte au rămas să lupte în continuare alături de cele germane, alcătuind ceea ce s-ar putea numi un „corp expeditionar", Bucureștii au hotărît demobilizarea armatei, operație ce s-a derulat în a doua jumătate a lunii noiembrie. Nu există nici un dubiu că atît Antonescu cît și Marele Stat Major se gîndeau la pace. Mărturie stau planurile de organizare de pace, de schimbare a efortului militar de la Est spre Vest, întocmite de M.St.M. și aprobate fără reticențe de mareșal. Numai că toate aceste proiecții de viitor se bazau în mod fatal pe victoria Germaniei împotriva U.R.S.S., despre care mai toată lumea credea că se va produce pînă la sfîrșitul anului 1941.

Dar contraofensiva sovietică, orientarea efortului militar al Japoniei spre Pacific și chiar mult contestatul „general Iarnă" au produs prima defecțiune majoră a mașinii de război germane. Și ea a fost, în cele din urmă, decisivă pentru soarta întregii confruntări. În mod firesc a urmat o reevaluare a cooperării militare germano-române,

dictată de nevoia pe care Wehrmachtul a resimțit-o brusc la sfîrșitul anului 1941 de întăriri pe măsura scopului pe care-l urmărea. Devenise clar că, într-o nouă campanie, armata germană, angajată pe mai multe fronturi, nu-și putea permite o aventură în adîncimea teritoriului rusesc fără un sprijin masiv al aliaților săi, atîți cîți îi avea. În ceea ce privește România, Hitler a obținut acordul de principiu al mareșalului în urma unei scrisori trimise la 29 decembrie 1941 prin maiorul Engel, adjutantul führerului. Mesager al noii concepții a celui de-al treilea Reich fusese și feldmareșalul Wilhelm Keitel, care întreprinsese ceva mai înainte un turneu în capitalele țărilor aliate, pentru a obține un sprijin consistent în trupe din partea acestora pentru noua campanie.

În momentul în care Engel descindea la București, pentru mareșalul Ion Antonescu prioritatea priorităților o constituia recuperarea Transilvaniei de Nord, răpită de Ungaria în condițiile știute. În opinia mareșalului, și nu numai a sa, nu existau decît două posibilități de a întregi trupul mutilat al țării : ori printr-o pace care să declare caduce prevederile Dictatului de la Viena din august 1940, ori pe calea armelor. În conjunctura de atunci, ambele soluții erau direct legate de existența unei Germanii victorioase în război. În cazul unei păci, mareșalul avea asigurările personale — neconsemnate în vreun act politic sau diplomatic — date de Adolf Hitler că problema Transilvaniei va fi tranșată în favoarea românilor. Pentru alternativa unei campanii de eliberare, speranța înzestrării armatei române rămînea — la acea oră — tot Germania. Posibilitățile de alegere erau extrem de reduse.

Mai mult decît atît, speculînd în continuare în mod conștient diferendul existent între România și Ungaria, Berlinul abordase și Budapesta. Bineînțeles că obținuse ceea ce dorise : o creștere spectaculoasă a participării ungurești la campania de vară din 1942, fixată la 15 divizii prin înțelegerea ulterioară dintre Keitel și șeful statului major ungar [14]. Din această clipă, Antonescu nu putea decît să vină în întîmpinarea cererilor Berlinului sau să angreneze țara într-o aventură care putea duce la completa ei distrugere. Mareșalul, care era un om de

acțiune, un spirit pragmatic, nu întrevedea o altă soluție. A fost însă suficient de corect pentru a oferi politicienilor șansa de a prelua conducerea țării, „șansă" pe care aceștia nu s-au grăbit să o fructifice în pofida numeroaselor memorii adresate mareșalului [15]. În clipele acelea se cereau decizii rapide, ferme și nu discuții teoretice despre înalta strategie. Desigur, asupra acestei probleme se pot emite o sumedenie de păreri, dar ele nu pot fi decît simple prezumții.

Așadar, Hitler a obținut de la Ion Antonescu ceea ce dorea : angajare militară maximă a României în efortul de anihilare a Rusiei sovietice. Dincolo însă de campania propagandistică a „cruciadei împotriva comunismului", Ion Antonescu avea cîteva obiective practice deosebit de clare. Mai întîi era vorba de recuperarea Transilvaniei. Oricît ar părea de hazardată această afirmație ea este pe deplin confirmată de documentele de arhivă. Memoriul cu care delegația română în frunte cu Ion și Mihai Antonescu s-a prezentat la întîlnirea cu Hitler din 11 februarie 1942 este semnificativ pentru această poziție. Documentul menționat, predat factorilor de decizie germani, sublinia, fără putință de tăgadă, că întregul efort al României în Est este dictat de idealul refacerii hotarelor țării și în Vest. Se știe de altfel că la întrevederile sale cu Hitler, Ion Antonescu nu a pregetat niciodată să aducă pe tapet această problemă. Este de la sine înțeles că România avea un interes major în înfrîngerea și destrămarea imperiului rus, dar un asemenea țel nu și-l putea propune de una singură, ci numai într-o coaliție. În fine, atît memoriul din 11 februarie 1942, cît și evenimentele ulterioare au evidențiat că guvernul de la București urmărea și un scop imediat. Era vorba de înzestrarea armatei române cu armament modern și eficace, capabil să asigure organismului militar forța necesară pentru împlinirea obiectivelor politice naționale, inclusiv cel al eliberării Transilvaniei de Nord. Condiția limitativă pusă de București în tratativele cu Berlinul în privința eșaloanelor ce urmau să participe la ofensiva germană din 1942 a fost echiparea și dotarea acestor trupe de către Germania

la nivelul Wehrmachtului. S-a solicitat, de asemenea, ca materialele necesare să fie trimise în țară, ceea ce ar fi permis conducerii române să-și acopere grelele pierderi suferite în campania anului 1941. Numai că Berlinul — și din cauza propriei neputințe, promisiunile făcute fiind evident mult peste posibilitățile sale reale, cît și datorită faptului că era avertizat de resorturile intime ale acestei solicitări — a refuzat să dea curs unui asemenea procedeu, obținînd în final ca echiparea și dotarea trupelor române să se facă la intrarea în front, deci în Rusia. Ceea ce s-a dovedit o altă himeră.

Este momentul să lămurim acum poziția adoptată de șefii Marelui Stat Major român, generalii Iosif Iacobici și Ilie Șteflea, față de decizia mareșalului de a ridica nivelul participării românești la campania din vara anului 1942. Această chestiune a fost mult folosită în ultimii ani pentru a acredita ideea rupturii survenite între mareșalul Ion Antonescu și Marele Stat Major în privința folosirii armatei române în Est. Existența unui diferend între mareșal și organismul de conducere a armatei este reală, dar a o împinge pînă la o „ruptură" ni se pare cel puțin forțat.

Protestul generalului Iacobici — șeful Marelui Stat Major pînă la 20 ianuarie 1942 — și apoi cel al generalului Șteflea — succesorul său — cu privire la trimiterea de noi trupe în Est aveau ca fundament aceeași problemă a recuperării părții de nord a Transilvaniei. Adică, în opinia lor, prezența românească în Est avea să lipsească țara de forțe la „răfuiala finală" cu Ungaria. Primul a intervenit intempestiv generalul Iacobici care, la 17 ianuarie 1941, a înaintat un raport mareșalului în care arăta că un război dus în adîncimea teritoriului U.R.S.S. era lipsit de popularitate în rîndurile armatei și avea drept singur rezultat slăbirea capacității ei combative, lăsînd-o pradă sigură în eventualitatea unei noi agresiuni ungare. Reacția mareșalului la raportul Iacobici a fost extrem de dură, colerică. Acuzațiile pe care i le aducea generalului erau deosebit de grave — insubordonare, abuz de putere, incompetență etc. — și l-au condus în final la destituirea acestuia pentru

„ofensă gratuită adusă națiunii“ [16]. Acestea sînt faptele și ele pot fi interpretate în fel și chip. Ceea ce de obicei s-a uitat să se spună sînt antecedentele acestui conflict. În primul rînd, fără a intra în amănunte, Ion Antonescu îi cunoștea foarte bine pe ofițerii din Marele Stat Major și pretențiile sale față de ei erau extrem de ridicate. Din acest motiv, oricine studiază rezoluțiile puse de Antonescu pe rapoartele Marelui Stat Major va nota fără greutate sarcasmul — ca să folosim un eufemism — de care erau încărcate. La o vedere rapidă și superficială, conflictul dintre mareșal și M.St.M. era cronic... Pe de altă parte, trebuie avut în vedere că generalul Iosif Iacobici acuza în raportul său din 17 ianuarie 1942, cît și în „Lămuririle“ elaborate după ce i s-a comunicat „destituirea“, că gestul său fusese dictat în mare măsură de faptul că decizia mareșalului fusese luată fără a fi și el consultat. Ceea ce este absolut exact. Pentru a lămuri și mai bine detaliile conflictului Antonescu-Iacobici *, să menționăm că generalul Iacobici a fost învestit în continuare cu răspunderi în cadrul armatei române. Astfel, el a fost cel chemat să întocmească planul de operații al armatei române în ipoteza unei confruntări cu Ungaria ; mai mult, în vara anului 1942, cînd s-a pus problema desemnării unui „comandant-șef“ al forțelor române pe frontul Stalingradului alegerea a căzut mai întîi asupra sa. Cînd, din motive ușor de dedus, a fost numit în această funcție — de altfel ipotetică, niciodată devenită realitate — generalul Petre Dumitrescu,

---

* Potrivit altor surse, vîrful de tensiune din ianuarie 1942 a fost atins prin acumulări în timp. Astfel, numirea de către Antonescu a generalului Iacobici în fruntea Ministerului de Război și apoi a Marelui Stat Major a fost pur politică avînd în vedere că mareșalul nu avea prea multă considerație pentru un general provenit din armata austro-ungară și filogerman recunoscut. Pe de altă parte, Iacobici era nemulțumit de faptul că Ion Antonescu îi refuzase o glorie națională la care se simțea îndreptățit pentru conducerea asediului final al Odessei. În aceste condiții, apariția neanunțată a generalului Iacobici în fruntea trupelor române care au defilat în noiembrie 1941 la București a provocat furia mareșalului, cu atît mai mult cu cît de față se găsea și feldmareșalul Keitel ...

Iosif Iacobici a protestat energic. Nu găsim nimic paradoxal în această atitudine, dacă nu sîntem tentați să dramatizăm mai mult decît este cazul conflictul prezentat mai sus.

În privința acțiunii generalului Ilie Șteflea, descifrarea adevărului este ceva mai pretențioasă. Sursa principală documentară pe care s-au bazat toți cei care au scris pînă acum despre poziția sa în raporturile cu Ion Antonescu a fost memoriul pe care Șteflea l-a scris la 15 martie 1945, într-un moment extrem de dificil pentru existența sa [17]. Fusese trecut „în retragere" la 10 februarie 1945 sub grava acuzație, pentru acele vremuri, că susținuse conducerea politico-militară a mareșalului Ion Antonescu, contribuind astfel la „dezastrul armatei și al țării". Departe de noi gîndul de a-l acuza pe general de „trădare", dar în documentul amintit este extrem de evidentă tentativa sa, de a se detașa de mareșal pentru a putea justifica în fața „judecătorilor" săi că acuzația cu privire la contribuția la „dezastrul armatei" era lipsită de conținut. Constatarea noastră este, credem, obiectivă și nu se vrea ireverențioasă. De altfel, același simptom îl acuză și relatarea generalului Petre Dumitrescu, elaborată cam la aceeași dată și din aceleași motive. Dacă ar fi să facem o critică a memoriului Șteflea am găsi suficiente argumente pentru a apăra aserțiunea noastră. În problema Stalingradului, sînt de reținut cifra exagerată a efectivelor românești prezente pe cîmpul de bătălie (425 000 spune Șteflea, aproximativ 230 000 spun documentele, întocmite tot sub oblăduirea sa), cît și afirmația că Ion Antonescu nu cunoștea dedesubturile reducerii compunerii diviziilor românești de la 9 la 6 batalioane — documentele prezente în acest volum atestă că Antonescu era perfect informat asupra acestei chestiuni. Să fim înțeleși exact : nimeni nu poate pune la îndoială eforturile supraomenești depuse de generalul Șteflea pentru salvarea trupelor române de la Stalingrad, dar și din Crimeea, Moldova etc. Modul în care contrapune uneori acțiunile sale — în special în probleme de organizare și dotare — ordinelor mareșalului ni se pare însă forțat. Motivul acestei supralicitări este ușor de înțeles.

Revenind la momentul 1942, reținem din memoriul lui Șteflea că, în pofida faptului că acordul de principiu al mareșalului la cererile lui Hitler fusese trimis la 5 ianuarie, el a fost înștiințat despre această cotitură fundamentală abia la 26 februarie. Deci, suferea același tratament ca și Iacobici... Șteflea relatează că a reușit pentru scurt timp să-l convingă pe Antonescu despre imposibilitatea de a arunca noi divizii pe frontul de est, folosind printre alte argumente și cel al pericolului iminent pe care-l reprezenta Ungaria. Or, acest argument a fost respins de mareșal, pe motivul că ungurii nu aveau să se miște atît timp cît armata germană era puternică. Ceea ce era cît se poate de adevărat. Era greu de presupus că, în plină campanie împotriva Rusiei, Berlinul ar fi acceptat o confruntare ungaro-română în spatele frontului. Confruntarea surdă între mareșal și șeful Marelui Stat Major avea să atingă nivelul unui conflict deschis atunci cînd Șteflea a înaintat planul de operații pe frontul de vest, în ipoteza unui atac al ungurilor. Soluția propusă de Marele Stat Major — soluție despre care Șteflea afirmă că a fost elaborată astfel pentru a atrage atenția mareșalului asupra pericolului pe care-l reprezenta trimiterea majorității trupelor în Est — l-a făcut să explodeze pe Ion Antonescu. Văzînd că se propune retragerea deliberată pe crestele Carpaților, deci abandonarea Transilvaniei de Sud, mareșalul a calificat lucrarea Marelui Stat Major drept „ridicolă", susținînd că toată lumea se va întreba „pe drept cuvînt : acesta este creierul armatei ?". De fapt, stat-majoriștii, dorind să-l sensibilizeze pe mareșal, obținuseră exact contrariul ! Rezoluția lui Antonescu l-a determinat pe Șteflea să solicite demisia. Nu i-a fost aprobată, ceea ce, oricum am lua-o, confirmă faptul că Antonescu era capabil să „suporte" un dialog cu generalii săi, spre deosebire de Hitler și Stalin, cu care unii se grăbeau să-l bage în aceeași oală.

Apoi, generalul Șteflea s-a deplasat la Rostov, în fruntea Marelui Cartier General român și a făcut tot ce era omenește posibil pentru a preveni un dezastru al trupelor române. Documentele din acest volum o vor

dovedi cu prisosință și înclinăm să credem că îi vor face un serviciu mai mare chiar decît memoriul din martie 1945.

Așadar, am aflat ce puncte de vedere s-au confruntat pînă în momentul sosirii trupelor române pe cîmpul de bătălie din Cotul Donului și Stepa Calmucă (septembrie-octombrie 1942). Începînd de aici, Antonescu și Ștefleа și-au armonizat punctele de vedere. E drept însă că unul se afla la Predeal, iar celălalt la Rostov și peste tot pe frontul deținut de români! Asupra zilelor de 19—22 noiembrie 1942 — cînd atît Ștefleа cît și Petre Dumitrescu incriminează poziția mareșalului Ion Antonescu — vom reveni atunci cînd vom discuta despre viziunea românească asupra bătăliei.

În rezumat, decizia angajării trupelor române la Stalingrad i-a aparținut lui Ion Antonescu, care și-a motivat-o din punct de vedere militar și politic prin necesitatea menținerii României în alianță cu Germania, considerată de el singura soluție pentru întregirea României în Vest. Desigur că judecată din perspectiva desfășurărilor ulterioare decizia s-a dovedit greșită, chiar nefastă. După părerea noastră, întrebarea care se pune este : era posibilă o altă soluție realistă, la acea dată ? În esență, aceasta este și apărarea pe care și-a construit-o Antonescu. Și nu trebuie uitat că a avut puterea să recunoască faptul că răspunderea în fața istoriei îi revine în totalitate, fără a face caz de confruntările dure pe care le-a avut cu comandamentele germane, cu Hitler însuși, pentru a salva ceea ce mai era de salvat.

Există, totuși, un lucru care ar trebui stabilit cu cît mai multă precizie : cînd și-a dat seama Ion Antonescu că Germania își pierduse suflul și că planurile pe care le făurise pînă atunci deveneau irealizabile ? Din documentele prezentate în acest volum ne putem da seama că la 3 decembrie 1942 mareșalul realizase faptul că înfrîngerea germană de la Stalingrad era rezultatul nu numai al unei erori de concepție și conducere, ci și al „neputinței" de a-i copleși pe ruși. La 9 decembrie — data elaborării scrisorii către feldmareșalul von Manstein —, noua atitudine a mareșalului prinde contururi

mai precise, nu atît datorită detalierii greșelilor comise de comandamentele germane, ci, în special, pentru că face o scurtă retrospectivă a tuturor infidelităților Berlinului, începînd cu susținerea legionarilor și sfîrșind cu abuzurile săvîrșite de glorioșii ostași germani staționați în România. Cu alte cuvinte, încrederea sa în victoria Reich-ului era grav știrbită.

Stabilirea acestui moment al revelației mareșalului cu privire la soarta Germaniei devine pasionantă atunci cînd citim vestitul *Memorial Antonescu* datorat lui George Barbul. Acesta povestește, cu lux de amănunte, vizita întreprinsă de Ion Antonescu la Werwolf, cartierul general al lui Hitler de la Vinnița. Substanța acestei întrevederi, desfășurată, după unele opinii, la 11 octombrie 1942, a constituit-o tocmai cererea mareșalului de a conferi trupelor române din Cotul Donului și Stepa Calmucă sprijinul necesar pentru a face față unei contraofensive sovietice. Ceea ce atrage însă atenția în relatarea lui Barbul sînt două replici ale mareșalului, intrinsec legate. Prima a fost făcută după o expunere a generalului Alfred Jodl, care, spre deosebire de alte dați, confirma faptul că Germania nu mai putea ignora forța aviației Aliaților occidentali. În acest moment mareșalul a afirmat că în aceste condiții Germania nu poate spera la victorie, ci numai la „meci nul", deci la pace. Lunga și patetica dizertație a führerului nu a fost în măsură să-l convingă pe Antonescu, susține Barbul. Pentru că în trenul care îl ducea spre țară el avea să rostească cealaltă replică invocată de noi : „Germania a pierdut războiul său. Acum trebuie să ne concentrăm toate eforturile pentru ca să nu-l pierdem și noi pe al nostru" [18]. Dacă aceste cuvinte au fost rostite, cu mai bine de o lună înainte de declanșarea contraofensivei sovietice, ele ne pun în fața unei alternative chinuitoare. Prevăzînd această apropiată înfrîngere a Germaniei, mareșalul nu a schițat nici un gest pentru a-și salva armata de la un dezastru sau a fost prizonierul propriei sale prognoze sumbre, lipsindu-i mijloacele de a pune la adăpost trupele de la Stalingrad ? La această dată, documentele de arhivă nu permit o concluzie fermă nici măcar pentru a confirma relatarea lui Barbul.

Trupele române au ajuns în preajma Stalingradului în etape și nu după puține peripeții. Oricum, așa cum se întîmplă cel mai adesea, planificarea inițială nu a putut fi respectată. Cei dintîi ajunși la periferiile orașului de pe Volga au fost ostașii Corpului VI armată (diviziile 1, 2, 4 și 20 Infanterie), cei care se aflau în prima linie încă din iarnă, cînd apăruseră ca salvatori pe cîmpul de bătălie de la Harkov. Între timp, o bună parte din trupele române aflate la est de Nistru fuseseră angajate, după cucerirea Sevastopolului, în progresia armatei germane spre Caucaz. În pofida cererilor românești repetate de a menține unitatea de comandă a trupelor proprii, acest lucru nu a fost posibil atunci cînd Wehrmachtul a solicitat Bucureștilor să constituie cele două flancuri ale armatelor 6 și 4 Blindată germană care asediau Stalingradul. În acest scop, comandamentul Armatei 3 române a primit ordin de deplasare în Cotul Donului (nord-vest Stalingrad), ulterior fiind dislocat și comandamentul Armatei 4 române, în Stepa Calmucă (sud Stalingrad). Încă de la preluarea sectoarelor de front repartizate, comandamentele au protestat energic deoarece ceea ce li se impunea era o situație deosebit de periculoasă, atît datorită configurației terenului și a aliniamentului ocupat de inamic, cît și din cauza nerespectării de către germani a condițiilor pe care și le asumaseră : înzestrarea cu armament, divizii blindate în rezervă etc. Din derularea evenimentelor, este ușor de dedus faptul că toți cei cărora le place să creadă că românii au fost ținta preferată, aleasă cu grijă a rușilor, se înșeală. Între ocuparea pozițiilor amintite de către trupele române și planul contraofensivei sovietice nu există inițial nici o legătură. Nimeni nu putea fi sigur la 12 septembrie 1942 — atunci Jukov și Vasilevski plasează luarea deciziei pentru contraofensivă — că peste două luni românii, nedublați de rezerve blindate și nedotați cu armament antitanc, vor ține flancurile Armatei 6 germane. Încă un argument : între 14—17 septembrie 1942, generalul Ciuikov, abia numit la comanda Armatei 62, trăiește momente din cele mai dificile. Puțin mai

lipsea ca orașul să fie pierdut. E greu de prevăzut acum în ce mod ar fi evoluat operațiile ulterioare în această variantă.

Memoria beligeranților: între dorință și adevăr

Acum, cînd sîntem în posesia unui cumul impresionant de date, putem aprecia la adevărata lor valoare speculațiile ridicate la rang de dogmă, construite și lansate au fost rupte de bazele lor de operații, că, în sfîr- istoriografiile satelizate. Pornind în mod ridicol, de la premisa că în acest război totul sau aproape totul a decurs după un scenariu dinainte elaborat, în cea mai bună tradiție a marxismului dogmatic, ani de zile s-a vînturat teza că armatele germane ar fi fost atrase cu bună știință în adîncimea teritoriului rus, așa cum procedase Kutuzov la 1812, că în acest fel eșaloanele avansate de către specialiștii sovietici și apoi preluate și de șit, atunci cînd germanii și-au epuizat forța ofensivă a venit armata sovietică, cu forțe proaspete, și a aplicat inamicului o lovitură din care el nu și-a mai revenit pînă la Berlin. Combinarea unor elemente reale cu altele pur și simplu fabulate constituie esența acestei teorii care a avut și în parte mai are și acum adepți printre cei care nu văd în război decît rezultatul confruntării unor combinații geometrice, în care nimic nu este omis și totul se conformează anumitor scheme.

În cazul de față, mai intervenea și adaosul ideologic, tot eșafodajul construit fiind destinat să preamărească „superioritatea" școlii strategice sovietice, rigoarea profund „științifică" a gîndirii sale întemeiate pe „genialitatea" ideilor lui Stalin. S-a mers pînă acolo încît ungurul Rado Sandor, șeful rețelei de spionaj sovietice din Elveția, a pretins că el ar fi sugerat o asemenea strategie care, dacă ar fi fost aplicată mai demult, ar fi dat rezultate și mai spectaculoase.

Ce e adevăr și ce e ficțiune în această teorie ? Adevărul e că, nu de puține ori, rușii, ca și alte popoare care dispun de spații ample, au avut tendința de a-i ademeni pe dușmanii lor în interiorul țării, de a organiza în spatele acestora raiduri de hărțuire și de a-i aduce în cele din urmă în situația ori de a se retrage fără a-și fi atins ținta, ori de a-i obliga să primească o bătălie în condiții nefavorabile pentru ei și a-i scoate, dacă nu pentru totdeauna, în orice caz pentru multă vreme din joc. O asemenea tactică ingenioasă s-a aplicat în 1618 polonezilor, care au fost atrași pînă la Moscova, implicați în tot felul de combinații succesorale și în cele din urmă izgoniți de mișcarea populară condusă de Minin și Pojarski. Două sute de ani mai tîrziu, Napoleon, surd și orb la învățămintele istoriei, a repetat greșeala și consecințele au fost pentru el funeste. Chiar și în cursul primului război mondial s-a întreprins, la un moment dat, o tentativă de aceeași natură.

Dar, acum, în cea de a doua conflagrație planetară, nu putea fi vorba de calchierea nici unui moment glorios din trecut. Regulamentele militare sovietice, după cum o atestă toți marii comandanți sovietici, de la Jukov, la Konev, exclud *ab initio* o asemenea posibilitate specificînd că, în caz de război, armata sovietică va intra pe teritoriul adversarului și-l va obliga să primească lupta acolo. Această prevedere a durat pînă mai ieri ... Așa că nu vedem de ce, în vara lui 1942, s-ar fi făcut o excepție și nemții ar fi fost lăsați să înainteze atît de mult în interiorul Uniunii Sovietice. Două argumente se coroborează pentru a demonstra că adepții acestei teorii ignoră o realitate de fapt sau că — și mai rău — procedează la o potrivire post-festum a faptelor. Se știe, în această ordine de idei, că atunci cînd în fața înaintării intempestive a forțelor germano-române autoritățile din Rostov au evacuat orașul fără a încerca să organizeze rezistența ce se aștepta de la ele, conducerea superioară de partid și de stat a adoptat o hotărîre specială în cuprinsul căreia cei vinovați erau aspru criticați și propuși pentru a fi acționați în justiție. Este de asemenea de largă notorietate dictonul pe care apă-

rătorii Stalingradului l-au adoptat drept deviză pentru lupta lor temerară : „Dincolo de. Volga nu mai există pămînt pentru noi". Frumos spus ! Dar cum e cu ademenirea adversarului ? Căci dacă ne gîndim bine, atragerea lui dincolo de Volga ar fi fost chiar mai potrivită pentru a-l strînge cu ușa mai tîrziu și a-l nimici cu totul.

Nu este bine, vrem să spunem, să se exagereze într-o direcție sau alta. În război, intervin situații prea puțin sau deloc scontate în scenariile inițiale. A le sesiza la timp și a trage din ele concluzii menite să avantajeze propriile mișcări este o cerință care ține de alfabetul strategiei.

Orice ofensivă își are legile sale. După debut, dacă evoluează conform previziunilor, ea atinge un punct de apogeu, după care își pierde treptat din elan și doar cu eforturi foarte mari mai poate atinge intensități remarcabile.

Nu a făcut excepție de la această regulă nici ofensiva germană asupra Stalingradului. Profitînd de faptul că unitățile sovietice intraseră într-o derută din care părea a fi greu de scos, germanii au înaintat vijelios și, spre sfîrșitul verii, se apropiaseră de periferiile marelui oraș. Pentru a-și paraliza adversarul, Hitler s-a și grăbit să anunțe că intrarea în stăpînirea Stalingradului era o chestiune de zile.

Dimensiunile orașului, faptul că liniile de comunicații se alungiseră enorm creînd greutăți aproape insurmontabile în aprovizionare, inexistența unor unități proaspete, capabile să le înlocuiască pe cele aflate de luni de zile neschimbate în ofensivă, toate acestea și multe altele au determinat ca înaintarea să se încetinească, apoi să se reducă la cîțiva kilometri și în cele din urmă la cîteva sute de metri pe zi. Erau distanțe plătite cu enorme pierderi în oameni și materiale. Abia în aceste circumstanțe s-a pus pentru prima oară problema ca, intensificînd capacitatea de rezistență a trupelor dispuse în apărare, să poată fi transformat Stalingradul într-un imens abator. Totodată, s-a ivit de la sine posibilitatea unei contraofensive de proporții uriașe

de natură să schimbe total situația de pe frontul de est, preluîndu-se inițiativa strategică de la germani și obligîndu-i să accepte încet-încet condițiile impuse de sovietici. G. K. Jukov, care era locțiitorul lui Stalin, dar, de fapt, avea ultimul cuvînt în aproape toate problemele militare capitale, fixează această dată cam pe la mijlocul lunii septembrie. El povestește cum, aflîndu-se pentru raport la Stalin, i-a arătat acestuia harta cu frontul de sud și i-a sugerat soluția unei lovituri de mari proporții care să aducă o modificare spectaculoasă nu numai în frontul sudic, ci și a situației de ansamblu, susceptibilă să devină pentru prima oară avantajoasă sovieticilor [19]. Cu acel prilej, Stalin, care înțelesese exact ce perspective deschidea o asemenea răsturnare de roluri, l-a consultat și pe A. M. Vasilevski, care îndeplinea funcția de șef al Marelui Stat Major. Acesta s-a declarat evident de acord [20]. Chiar atunci s-a luat decizia ca ideea să se transforme într-un proiect riguros, bazat pe calculele necesare, astfel încît la data punerii lui în operă nimic să nu poată fi dat peste cap de elemente neprevăzute. „Pînă ce lucrurile se vor cristaliza într-un plan definitiv — a avertizat Stalin — despre ce s-a discutat aici nu trebuie sa știm decît noi trei" [21]. Era una din formulele prin care își obliga, de obicei, colaboratorii la o discreție absolută, orice dezvăluire fiind considerată crimă de stat și pedepsită în modul cel mai draconic.

Înainte de a ne referi la unele chestiuni ce privesc paternitatea proiectului bătăliei de la Stalingrad, problemă care, după război, a suscitat nu puține discuții și controverse — Jukov le numește elegant „neclarități" — este cazul să ne oprim asupra cîtorva chestiuni mai detaliate privind misiunea atribuită de către OKW armatei române în cadrul operațiunilor ce se desfășurau. Să rememorăm că atît Armata 6, cît și Armata 4 tancuri germane se aflau în marș spre Volga. În lunile verii lui 1942, unitățile Armatei 3 române operau pe direcția Caucaz, iar comandamentul său se mai afla încă în Transnistria. Cît privește Armata 4, ea era în curs de concentrare. Cele mai multe dintre marile unități române au fost aduse spre front cu trenul, iar unele din-

tre ele au străbătut distanțele uriașe pînă la porțiunile pe care trebuiau să le preia efectiv pe jos. Aceasta pentru a se ști o dată pentru totdeauna cu ce fel de dificultăți s-au confruntat soldații români pe lîngă insuficiența armamentului și pe lîngă alte discriminări asupra cărora vom reveni. Ce mai e de precizat în legătură cu situația armatei române este faptul că în dotarea ei cu armament nu intervenise nici o modificare esențială, nici de ordin cantitativ, nici de ordin calitativ. Promisiunile germane din iarnă rămăseseră pe hîrtie: la sosirea în Cotul Donului și în Stepa Calmucă, armamentul și echipamentul făgăduite de Keitel au fost furnizate în cantități simbolice. Pe lîngă lipsa cunoscută a artileriei antitanc, de calibru corespunzător, a armelor automate, a tancurilor etc. s-a adăugat cu acest prilej și absența munițiilor, a hranei și a îmbrăcămintii de iarnă. Comunicațiile de căi ferate erau sugrumate, iar puținul care ajungea pe front era dirijat aproape în exclusivitate către asediatorii Stalingradului. Acestea erau, în linii mari, datele problemei.

Să ne referim acum la unul dintre cele mai nevralgice capitole și anume la calitatea trupei. S-a afirmat de către unii comentatori germani că ofițerii români, în special cei de nivel mediu, nu ar fi dispus de pregătirea necesară și din această cauză trupele noastre nu ar fi avut capacitatea manevrieră necesară. Generalul Platon Chirnoagă spulberă această aserțiune demonstrînd, cu autoritatea ostașului care a fost martor ocular al evenimentelor — era, la acea dată, al doilea subșef al statului major al Armatei 3 —, că ofițerii noștri nu erau cu nimic mai prejos decît cei germani [22] Nivelul mai crescut sau mai redus al forței manevriere nu depindea numai de modul în care era condusă trupa ci, înainte de toate, de mijloacele de transport de care dispunea. Ori, se știe, la Stalingrad, trupele române se bizuiau, în acțiunile lor, în cel mai bun caz pe mijloace hipo. Cu alte cuvinte, pe tracțiunea cu cai. Cînd aceștia au început să cadă în masă din cauza insuficienței nutrețurilor, sau cînd, datorită împrejurărilor cu totul ieșite din comun, caii au devenit singura sursă de hrană, bineînțeles că

trupele au rămas fără mijloace de deplasare și capacitatea de manevră s-a redus la un coeficient insignifiant. Dar pentru aceasta nu trebuiau făcuți răspunzători ofițerii, ci situația generală care se crease.

Așadar, trupele germane se îndreptau spre Stalingrad cu maximă viteză. Se punea o problemă-cheie : protejarea flancurilor lor. Inițial, la nord-vest această misiune a fost încredințată unor mari unități italiene. Apoi s-a adresat o cerere formală Marelui Stat Major român să înlocuiască aceste trupe. Se naște o întrebare legitimă : de ce tocmai românilor ? Simpla enunțare a acestui demers ar trebui să-i reducă la tăcere pe criticii noștri. O logică elementară ar fi trebuit să-i ferească de a persevera în acuzațiile lor nefondate. Una din două : ori OKW proceda cu o inconștiență condamnabilă, vecină cu trădarea, lăsînd soarta armatei germane pe seama unor aliați lipsiți de orice valoare, ori lamentările lor după ce au început să piardă bătălie după bătălie sînt simple încercări de a abate atenția de la propriile lor insuficiențe. Acum ni se pare extrem de important să stabilim cu maximă exactitate momentul în care trupele române au început să intre în dispozitiv. Conform datelor de care dispunem, preluarea de către Armata 3 română a frontului situat, în mare vorbind, în marele cot al Donului, s-a produs cu începere de la 10 septembrie. Avem, de altfel, posibilitatea să stabilim cu riscul unor abateri minime graficul preluării pozițiilor ținute pînă atunci de către armata italiană și armata germană. Întregul proces de preluare s-a încheiat la 10 octombrie. Cît privește Armata 4, marile unități ale acesteia — cu excepția Corpului VI armată — au afluit pe zonă mai tîrziu, iar comandamentul va deveni operativ abia după începerea bătăliei.

Insistența pe care o depunem pentru a stabili cu mare exactitate perioada intrării trupelor noastre în dispozitiv pe Don și la sud de Stalingrad nu e, cum s-ar crede, o chestiune de pedanterie. Ea are o însemnătate de ordin principial și vom demonstra numaidecît de ce. În cartea sa *Amintiri și reflecții*, G. K. Jukov, de departe cel mai mare comandant de oști pe care l-au avut sovie-

ticii în cel de-al doilea război mondial și unul dintre cei mai obiectivi comentatori ai bătăliilor purtate, printre puținii, după știința noastră, care au fost în stare să se ridice deasupra pasiunilor mărunte și să recunoască adversarilor săi calitățile pe care le aveau, comite față de noi o nedreptate flagrantă. Înainte de a vedea despre ce e vorba, să scoatem în evidență spiritul de fair-play despre care vorbeam mai înainte. Comentînd bătălia de la Stalingrad și demonstrînd marea ei însemnătate pentru preluarea definitivă a inițiativei strategice, G. K. Jukov menționează: „În luptă și în serviciul de campanie, soldatul german își cunoaște meseria, este tenace, sigur pe sine și disciplinat" [23].

În general, confruntarea dintre ruși și germani a luat de la început și a purtat pînă la sfîrșit caracterul unui conflict nu doar militar ci și ideologic, degenerînd adesea în acțiuni de exterminare reciprocă.

Dacă armata noastră a fost cumva inferioară sub acest aspect pur moral celor două forțe beligerante pornite să se excludă definitiv una pe alta din Europa, sîntem gata să recunoaștem: nu, noi nu am fost animați de asemenea mobiluri. Plasați într-o zonă geopolitică atît de afectată de seismele provocate de marile puteri, noi nu am urmărit altceva decît să ne recuperăm teritoriile pierdute în anul 1940. Fără voia noastră am nimerit în mijlocul taifunului. Dar nu ne-am comportat ca niște lași. Iată ce trebuie să țină minte generațiile actuale. De aceea, cu toată stima pe care o purtăm lui G. K. Jukov, pentru eminentele calități de strateg de care a dat dovadă, nu putem în nici un caz să acceptăm aprecierea pe care el o face referitor la români și la felul în care au acționat în acest moment de răscruce al războiului. „Spuneam — scrie el — că în vederea asaltului hotărîtor (asupra Stalingradului — *n.n.*) comandamentul german scosese încă din septembrie de pe flancuri trupele germane instalate în apărare și le înlocuise cu trupe române, slăbind astfel în mod simțitor capacitatea de luptă a apărării în sectoarele Serafimovici și de la sud de Stalingrad" [24]. Ceea ce este, în aparență, o constatare a unei stări de fapt, are pentru noi

o tentă denigratoare. Urmează alte cîteva care au aceeași tendință de a supralicita superioritatea armatei sovietice și de a arunca o lumină defăimătoare asupra adversarului, în special asupra aliaților Germaniei, taxați în bloc de sateliți și etichetați de inferiori, nu atît sub raportul înarmării, căci această latură am reliefat-o și noi, cît sub raportul valorii umane. Categoric ne aflăm în fața unei izbucniri de grandomanie velicorusă. Acești oameni, ieșind din război învingători, nu puteau admite, privind înapoi, că trecuseră pe lîngă cea mai mare înfrîngere din istoria lor și că acest început de colaps, din care și-au revenit în ultima clipă și cu ajutorul, în multe privințe decisiv, al puterilor occidentale, fusese provocat nu doar de armata germană ci și de aliații acesteia, printre care modesta armată română jucase, la un moment dat, un rol foarte important.

Profitînd de imensul credit de care se bucurau imediat după război, cînd, izbăvită de pericolul fascismului, lumea nu luase cunoștință încă de amploarea crimelor lui Stalin, și era dispusă să le pună pe seama exagerărilor propagandei lui Goebbels, militarii sovietici — și printre ei s-au înregistrat și personalități de talia lui Jukov, Ciuikov, Vasilevski, care am fi preferat să dea dovadă de mai multă probitate — s-au năpustit pur și simplu asupra micilor națiuni cu care se confruntaseră pe cîmpul de luptă și care le provocaseră nu puține înfrîngeri usturătoare, încercînd să le demonstreze că ele nu reprezentau practic nimic sub aspect militar.

Considerațiilor pe această temă formulate de către G. K. Jukov le putem alătura altele de o factură încă și mai ofensatoare aparținînd, de pildă, lui V. I. Ciuikov. Iată ce era în stare să scrie acest comandant de oști de asemenea foarte respectat de noi pentru valoarea pe care a dovedit-o pe cîmpul de luptă: „În fața elementelor noastre de siguranță — notează el în cartea *Început de drum* — formate din unități de cavalerie, inamicul lăsase forțe puține — în mare parte unități române. Acest fapt ne liniștea oarecum, dar în același timp ne îngrijora întrucît demonstra împingerea spre nord-est a forțelor principale ale adversarului“ [25]. Înainte de a vedea

ce ascundea, de fapt, această referire la presupusa liniște pe care i-ar fi inspirat-o faptul că trupele pe care le comanda se aflau față în față cu români și nu cu germani, nu credem că e cazul să trecem peste o notiță de subsol pe care, cu toată strădania noastră, nu am aflat cui aparține. Iată ce insanități puteau să vadă lumina tiparului în anul de grație 1962, cînd s-a dat semnal verde acestei lucrări despre Stalingrad, lucrare în care, după cum am văzut, autorul s-a ocupat în treacăt și de români : „Autorul — comentează cel ce a editat cartea — are, probabil, în vedere faptul că, datorită stării de spirit antifasciste a maselor poporului român, muncii desfășurate de Partidul Comunist Român, tot mai mulți ostași și ofițeri români deveneau potrivnici războiului nedrept, antisovietic, ceea ce a făcut ca și comandamentul hitlerist să se îndoiască de stabilitatea liniilor românești" [26].

În spațiul restrîns al unei note de subsol sînt îngrămădite cu rară artă a deformării adevărului, proprie pseudoistoricilor puși să comenteze acest tragic moment din viața poporului român, cele mai infamante minciuni despre „masele poporului" și despre armata ce reprezenta aceste mase. Sigur că nimeni nu sărea în sus de bucurie văzînd cum România devenea tot mai dependentă de Axă și cum o urma în cele mai nesăbuite acțiuni pe care această grupare le întreprindea. Sigur că o seamă de oameni politici lucizi avertizau mereu, inclusiv în scris, asupra pericolelor pe care le comporta trimiterea marilor noastre unități spre Don și spre Volga. Dar e bine să se știe că în tradiția acestei țări s-a îndătinat ca o lege ideea ca armata să nu comenteze obiectivele strategice și politice stabilite de către factorii de conducere ai statului. Noi nu am fost niciodată un stat de tip sud-american în care armata își asumă pe lîngă funcțiile sale specifice, decurgînd din necesitatea de a apăra frunțariile țării, și alte prerogative care revin, de obicei, forurilor legislative și executive. La noi, armata a executat și nu a întrebat. De aceea, orice considerente pe tema pretinsei sale contaminări de o anumită ideologie trebuie socotite efectiv ca rezul-

tatul unor speculații abuzive. Și întrucît adevărul trebuie spus pînă la capăt, nu vedem cum, dintre atîtea posibilități, soldații și, mai ales, ofițerii ar fi ales tocmai opțiunea bolșevică, socotită, în context, ca expresia unei adevărate trădări naționale, întrucît cu toții fuseserăm profund marcați de ingratitudinea rusă din vara anului 1940, cînd, călcînd în picioare cele mai elementare norme internaționale și de bună vecinătate, armata rusă ne escaladase granițele stabilite în virtutea drepturilor naturale ale poporului român și recunoscute prin tratatele internaționale.

Am insistat asupra acestui aspect pentru că an de an s-au acumulat nenumărate neadevăruri care au reprezentat pentru cei căzuți la Don sau pe Volga o adevărată blasfemie. A venit timpul să afirmăm fără echivoc faptul că, fără a adera la teza germană, care acredita necesitatea distrugerii bolșevismului și instituirea noii ordini fasciste, armata țării se afla unde se afla pentru recuperarea teritoriilor pierdute în 1940 și această conștiință îi insufla curajul de a se măsura cu un inamic puternic și tenace care acum proclamase voința sa de a-și apăra patria, dar în 1940, călcînd în picioare legile unanim acceptate de către lumea civilizată nesocotise drepturile altora și, în context, și drepturile noastre. Și noi trebuia să fim respectați. Și noi aveam dreptul la securitatea patriei străbune.

În legătură cu acest fapt, nu ni se pare de prisos să evocăm o discuție pe care am purtat-o cu istoricul belgian de origine franceză Jacques de Launay. Tocmai îi apăruse lucrarea *Titulescu et l'Europe*, era bine dispus și își exprima bucuria de a discuta cu niște români care îi împărtășeau vederile. La un moment dat a venit vorba de Uniunea Sovietică și de politica de mare putere pe care o promova cu ostentație. „Ea este obligată să-și ia măsuri speciale de protecție după experiența pe care a cunoscut-o în timpul ultimului război" — a fost de părere. La observația noastră că toate popoarele, indiferent de mărimea lor, au nevoie de securitate, de respectarea demnității lor naționale, ne-a privit oarecum dezamăgit.

Există adînc înrădăcinată în mentalitatea unora ideea că țările mici și mijlocii ar cam trebui să-și modereze pretențiile la suveranitate.

Această mentalitate nu-i caracterizează pe luptătorii români care ajunseseră sub zidurile Stalingradului. Ei știau foarte bine că agresorii — și în cazul rușilor trebuie spus foarte limpede că în 1940 se număraseră printre agresori — trebuiau înfrînți. De aceea, cu toate că erau prost înarmați, ei luptau acolo pentru o cauză dreaptă. Nu ei ridicaseră sabia. Ei fuseseră victimele agresate. Acum dădeau cu toate forțele lor replica pe care o merita un dușman viclean și plin de infatuare.

Nu putem încheia acest capitol fără a mai reproduce un pasaj din lucrarea lui V. I. Ciuikov. După ce bătălia de la Stalingrad s-a încheiat cu bine pentru sovietici, au fost luați foarte mulți prizonieri și, printre ei, și români din cele două divizii care ajunseseră cu Armata 6 și cu Armata 4 Blindată germane pînă la Volga. Generalul nu pierde prilejul de a descrie starea jalnică în care se aflau soldații români. „Dintre toți soldații — notează el —, românii arătau cel mai rău; erau atît de prost îmbrăcați încît ți-era groază să te uiți la dînșii. Cu toate că era un ger de minus 30 de grade, unii dintre ei erau desculți“ [27]. Nu poți să citești fără să te cutremuri aceste constatări făcute de un martor ocular și încă de un martor de asemenea calibru. Într-adevăr, serviciile românești au funcționat execrabil în lunile care au precedat contraofensiva rusă. Se va vedea din cuprinsul cărții că prioritate absolută au avut-o transporturile aducînd trupe, arme și muniții. Abia după ce luptele au intrat într-o relativă acalmie au început să sosească și garniturile cu echipament și cu alte articole necesare armatei pe timp de iarnă. Dar intenția de a umili nu lipsește nici din acest paragraf atît de malițios. Iată cine aspira să cucerească Rusia, spune, printre rînduri, autorul. Niște zdrențăroși și niște rebegiți. Doamne, cît de mare este nerușinarea unor oameni care, altfel, ar avea dreptul să fie considerați rezonabili!

Cu toate că de la război a trecut o bucată de timp destul de lungă, mulți dintre noi își mai amintesc în ce hal arătau trupele sovietice „eliberatoare" în anul 1944, cînd au păşit pe teritoriul României. A spune că echipamentul lor era răpciugos şi ponosit înseamnă a folosi niște palide eufemisme. Noii pretendenți la stăpînirea lumii păreau veniți de pe altă lume chiar şi pentru noi care nu înotam în bogății şi nu făceam paradă de eleganță. Echipamentul de vară al proaspeților ocupanți era atît de rufos încît n-au ezitat să treacă de îndată la înlocuirea lui prin rechiziții sumare. În loc de frîie de piele, cum aveau la noi şi cei mai pîrliți posesori de cai, minunații lor cavaleriști îşi țineau patrupedele pe care le călăreau de niște jalnice frînghii de cînepă. Dar aspectul cel mai şocant îl înfățişau „hazaicele" care îngroşau rîndurile combatanților. A rămas de pomină incidentul petrecut în plin centrul Capitalei, la fostul magazin „Lafayette". Aici a intrat o „tovarăşă" înarmată cu un pistol P.P.S. — din acelea cu rezerva de gloanțe dispusă într-un fel de disc. A arătat spre raftul unde se afla lenjerie de corp numită în scorțoasele regulamente militare „micul echipament". A îndreptat pistolul spre raft apoi l-a întors semnificativ spre vînzătoarea care nici nu mai piuia. Aceasta a înțeles... aluzia şi i-a întins o pereche de chiloți flanelați. „Haroşo", a dat din cap aprobativ neobişnuita clientă. Lumea care, din precauție, se dăduse ceva mai la o parte dar nu voia, totuşi, să piardă un asemenea spectacol, a avut ce vedea. Rusoaica şi-a dat fustele peste cap, şi-a dat jos nădragii pe care nu-i schimbase, probabil, de la începutul războiului, şi întrucît era, nu-i aşa, un om nou, şi nu avea prejudecăți burgheze, şi-a pus noua îmbrăcăminte de corp. Apoi satisfăcută de captură, a părăsit magazinul însoțită de privirile efectiv consternate ale tuturor celor ce fuseseră martorii ineditului spectacol. Iată cine arăta cu degetul spre paiul din ochii noştri. Pentru a întregi imaginea, vom spune că niciodată nu vom şti cîți soldați români au fost jefuiți la Don de puținul lor avut de campanie. E cazul să se spună în sfîrşit tot adevărul.

Desemnată să apere frontul ce însoțește marele cot al Donului, Armata 3 română a fost aruncată de la început în gura lupului. Însuși Jukov recunoaște că ea a primit spre îndeplinire ordine cu desăvîrșire absurde[26]. Fiecare divizie trebuia să apere cel puțin 15—20 de km, ceea ce era extrem de mult chiar și în cazul în care unitățile ar fi fost dotate cu armament ultramodern. O soartă și mai ingrată i s-a rezervat Armatei 4. Cu toate că nu se încheiase încă constituirea ei decît în linii foarte generale — doar un corp putea fi pus în linie de bătaie — fusese amplasată la sud de Stalingrad, într-o zonă de o sălbăticie totală și aproape cu neputință de stăpînit cu mijloacele de care dispunea și cu totala ei inadecvare la un asemenea mediu (numai nisip, ciulini, vînturi sahariene și ici-colo cîte-un cort de pîslă și cîte-o cămilă).

De altfel, nemții înșiși — și aceasta aruncă o lumină revelatoare asupra concepției pe care o aveau despre sarcinile pe care voiau să le repartizeze aliaților lor — erau de părere că într-o asemenea pustietate nimeni nu ar putea supraviețui (în afara celor născuți și crescuți acolo, firește). Ei extindeau această imposibilitate de acomodare cu condițiile neprielnice ale locurilor respective și la Armata Roșie, și aceasta îi va costa foarte scump, căci Marele Cartier General sovietic — celebra Stavka — și-a întemeiat, între altele, viziunea despre viitoarea contraofensivă pe cunoașterea faptului că, oricît de multă paradă făceau de sportivitatea lor, de antrenarea în regim de austeritate maximă, soldații germani iubeau confortul, inclusiv pe front, într-o măsură incomparabil mai mare decît cei sovietici. În vreme ce serviciul de informații german pronostica, deci, că în Stepa Calmucă era cu neputință să se adune rezerve sovietice într-o măsură importantă, sfidînd aceste calcule, Vasilevski ocupa linia lacurilor Țața-Barmanțak și, aducînd îndărătul ei divizii proaspete, se pregătea să aplice adversarilor săi o lovitură ce se va dovedi decisivă. Deocamdată, însă, pe post de cobai se aflau marile unități ale Armatei 4.

Acestea erau, în linii generale, datele problemei la începutul și la mijlocul lunii octombrie a anului 1942. Cu toate că ofensiva pentru ocuparea Stalingradului își

pierduse suflul și revigorarea ei necesita forțe uriașe, la Marele Cartier General german domnea o atmosferă de optimism exagerat, căderea orașului de pe Volga fiind așteptată de pe o zi pe alta.

Spre a fi cinstiți pînă la capăt, trebuie să relevăm că, în ciuda asigurărilor date de principalii comandanți sovietici, cum că linia frontului era ținută ferm și în ascuns se pregătea contraofensiva — așa ne asigură atît Jukov, cît și Vasilevski — au fost momente cînd, în ceea ce-i privește pe ruși, totul a atîrnat de un fir de păr. Așa se face că la 3 septembrie Marele Cartier General — respectiv Stalin — i-a trimis lui Jukov o directivă în care se spunea : „Situația Stalingradului s-a înrăutățit. Inamicul se află la trei verste de Stalingrad. Stalingradul poate fi cucerit azi sau mîine, dacă gruparea de trupe dinspre nord nu va da ajutor imediat. Cereți comandanților trupelor aflate la nord și la nord-vest de Stalingrad să lovească imediat inamicul și să vină în ajutorul stalingrădenilor. Nu se admite nici o întîrziere. Acum întîrzierea echivalează cu crima. Trimiteți toată aviația în ajutorul Stalingradului“ [29].

După război, cînd preamărirea lui Stalin atinsese cotele delirului, acest document a fost invocat ca o mărturie a faptului că, vezi Doamne, Stalin era la postul său de veghe și și-a dat primul seama de iminenta tragedie. Oricine însă, și fără a fi fost genial, își dădea seama că, de vreme ce diviziile germane aveau în bătaia tunurilor lor orașul iar aviația îl și făcuse în bună măsură una cu pămîntul, primejdia de a fi fost ocupat era într-adevăr reală.

De fapt, această punere în gardă a urmărit, pe lîngă trezirea din amorțire a anumitor comandanți de mari unități obișnuiți cu ideea că Rusia e mare și ai unde te ascunde în imensitatea ei, mai ales înăsprirea atitudinii comandanților de toate gradele față de ostași. Viktor Nekrasov, un mare scriitor rus, refugiat prin anii '60 în Occident, a publicat imediat după război o carte după care s-a turnat și un film. E un fel de jurnal alcătuit sub impresia imediată a faptelor și surprinzînd cu acuitate frisonul realității, trăită cu dureroasă luciditate. Cartea

se numește *În tranșeele Stalingradului* și seamănă, în multe privințe, cu însemnările din primul război ale lui Camil Petrescu.

Ce aflăm de aici ? Că alertați de Stalin micii și marii comandanți înăspriseră disciplina conferindu-i caracterul unei veritabile terori. Chiar și în situații efectiv fără speranțe, ostașii erau scoși la contraatacuri. Nu putem omite — în cadrul acestor considerații — un aspect care în orice armată a unui stat civilizat ar fi considerat un abuz și o oroare. În spatele tuturor liniilor de apărători sovietici erau plasate, pentru orice eventualitate, formații speciale ale N.K.V.D. În caz de „defecțiune" ele interveneau pentru a împinge pe soldați cu forța la atac. Pe liniile de apărare din fața Moscovei, aceste amplasamente au fost păstrate pînă tîrziu după război și la întrebarea formulată de anumiți corespondenți străini cu privire la destinația lor, s-a răspuns candid că ele erau o ultimă centură de siguranță. Mai grav este faptul că aceste formații de poliție militară — dacă le putem numi astfel — erau constituite, de regulă, din alogeni. Se știe că, din această cauză, într-o astfel de armată despre al cărei caracter multinațional se făcea atîta risipă de elocință, xenofobismul și, mai ales, antisemitismul se manifestau cu aceeași intensitate ca și în mult hulita armată germană, dominată, la ora aceea, de mentalitatea imprimată de către hitleriștii fanatici. Încă o dată s-a demonstrat că scopul scuză mijloacele și că, puși în situația de a pierde terenul cîștigat, pozițiile de comandă din societate, căpeteniile sovietice nu s-au dat în lături de la nici o măsură susceptibilă să le aducă succesul.

E locul să subliniem, în context, că tonul îl dădea, ca de obicei, Stalin însuși. El a înțeles primul — în această privință șiretenia sa de gruzin rusificat i-a slujit de minune — că numai cu marxism-leninismul mașina de război hitleristă nu va putea fi scoasă din uz și anihilată. Acționînd pragmatic, mult mai pragmatic decît Hitler, el nu s-a mulțumit să recurgă la practicile dure utilizate curent în armata țaristă. Cu o intuiție fără greș — în această privință el și-a depășit realmente colaboratorii — și-a dat seama că rușii, care dădeau oricum

grosul oştirii, erau învăţaţi nu numai să ştie de frică, dar aveau nevoie şi de anumite narcotice cu efect pe termen lung. În acest sens, chiar de la începutul războiului şi cu atît mai mult pe măsură ce el se prelungea, Stalin s-a gîndit să redeştepte în conştiinţa poporului mîndria naţională, ani de zile considerată un adevărat delict de opinie. Ilya Ehrenburg, care n-a încetat niciodată să se considere evreu, dar care a adăugat întotdeauna că era evreu rus şi nu altă specie, slujind cu devotament obiectivele velicorusismului, relatează, în felul său unic (un amestec de ironie idiş şi de maliţie rusească), cum în perioada interbelică se practica pe scară largă un fel de nihilism naţional şi cum el s-a ridicat cu vehemenţă împotriva acestei mentalităţi care priva poporul rus de marile sale tradiţii spirituale şi militare. Tot el ne dă a înţelege că demersurile de tipul celor pe care le-a întreprins au sfîrşit prin a deschide ochii conducătorilor partidului şi statului sovietic şi a-i convinge că sublinierea apartenenţei la comunitatea rusă nu intra în conflict cu dogmele internaţionalismului proletar ci, dimpotrivă, conferea acestuia o dimensiune în plus, inoculînd în conştiinţa proletariatului de pretutindeni ideea că anume ruşii au dus pe umerii lor greul luptei pentru zdrobirea fascismului, deci logic vorbind lor le revenea de drept rolul conducător după victorie. Încă de atunci se năştea acel tip de aspiraţie spre hegemonia mondială întemeiată pe o pretinsă superioritate morală şi general-spirituală a ruşilor care, în ambiţia postbelică, cînd omenirea resimţea o asemenea uşurare pentru că scăpase de coşmarul nazismului i-a determinat pe ruşi să depăşească orice limită şi să comită în numele sacrificiilor făcute de ei pentru dobîndirea victoriei — sacrificii de altfel reale — cele mai abominabile crime individuale şi colective, de la suprimarea fără judecată a atîtor personalităţi, la înrobirea popoarelor practicată sistematic şi cu sînge rece pînă la sfîrşitul anilor '80. În arsenalul metodelor de persuasiune la care s-a recurs, fostul seminarist nu a ezitat să includă şi religia, cu toate că ani de zile comisarii politici fuseseră campionii transformării bisericilor în teatre de revistă şi în patinoare.

În aceeași ordine de preocupări și tot pentru a dobîndi acel spor de angajare în lupta cu Germania, care devenise o chestiune de viață și de moarte, Stalin a apelat la serviciile scriitorilor. Aceștia au răspuns fără ezitări, cei mai cunoscuți dintre ei plecînd pe front în calitate de corespondenți de război. „Pravda" publica aproape zilnic un reportaj semnat de Ilya Ehrenburg. Tot ce scria în acele momente cunoscutul prozator era destinat să sporească ura poporului sovietic împotriva ocupanților naziști. S-a ajuns pînă acolo încît Hitler însuși l-a declarat pe Ehrenburg un dușman înrăit al Reich-ului și a dat a înțelege că nu i-ar fi displăcut să-l fi văzut suprimat. Articole pline de înverșunare contra nemților a scris și Șolohov — *Școala urii*. Alexei Tolstoi era prea bătrîn spre a merge pe front dar a realizat romanul *Petru I*, pentru a oferi contemporanilor o pildă de devotament pentru cauza maicii Rusii. Un rol important l-au jucat cineaștii. Ei au realizat nu doar jurnale de război menite să susțină moralul populației supuse unor teribile încercări ci au creat și opere de ficțiune după canoanele realismului socialist. Eisenstein, creatorul celebrului film „Crucișătorul Potemkin", invidiat de Goebbels și dat ca exemplu de slujire a idealurilor bolșevice, și-a convocat trupa la Alma-Ata și în împrejurimile acestui oraș, ca și în grotele lui, a transpus pe peliculă povestea lui Alexandru Nevski, învingătorul cavalerilor teutoni. Folosirea istoriei în scopuri politice nu era, deci, o invenție a lui Ceaușescu. Cu mult timp înainte făcuse recurs la ea maestrul său — I. V. Stalin. Ideea pivot care guverna toate aceste preocupări era una care ne-ar descumpăni azi dar care, la vremea aceea, a fost considerată binevenită și salutată ca atare. Într-o hotărîre specială adoptată imediat după declanșarea ostilităților, Partidul comunist (bolșevic) a apreciat că poporul rus era prea bun din fire, prea iertător. Nu se avea în vedere, desigur, faptul că-i „iertase" însuși acestui partid atîtea fărădelegi cu toate că, după război, într-un discurs închinat victoriei, Stalin ținea să mulțumească în special rușilor pentru că în 1941 nu-și pierduseră încrederea în partid și nu-l răsturnaseră de

la putere. Deci se aşteptase la o asemenea reacţie. Nu, în condiţiile războiului, presupusa bunătate a ruşilor era considerată o slăbiciune în raporturile cu străinii. „Trebuie să fim mai neîndurători, mai puţin blajini cu ei". Ce urmări a putut să aibă pe termen lung acest îndemn scelerat, s-a văzut cînd, din învinşi prezumtivi, ruşii s-au pomenit că erau pe cale de a învinge. Imaginile halucinante, redate în acest volum, ale coloanelor româneşti strivite pur şi simplu de tancuri, cadavrele despuiate, mutilate şi decapitate stau mărturie. Ca şi „drumul european" al glorioasei armate, pe care marea majoritate a populaţiei ţărilor eliberate l-a resimţit ca un drum al terorii. Această comportare iresponsabilă — chiar dacă, pentru a ţine în frîu trupele, comandamentele şi N.K.V.D. recurgeau adeseori la execuţia pe loc —, inclusiv într-o ţară ca Iugoslavia, care se eliberase aproape în întregime prin forţe proprii, a fost de natură să reveleze o faţă ascunsă pînă atunci a comunismului edificat de ruşi şi să îndepărteze de la această idee chiar şi pe unii din adepţii săi înfocaţi. Nu putem să nu relatăm, pentru sensul său simbolic, o întîmplare petrecută într-un sat din Ardeal. Auzind că urmează să vină ruşii, un ungur, participant la „revoluţia sfaturilor" din 1919, şi-a pus pe el tot ce avea mai bun şi a ieşit la poartă cu un steag roşu în mînă. Tovarăşii au sosit, s-au mirat de ideea celui ce-i întîmpinase, apoi au început să-l dezbrace metodic. În scurt timp a rămas gol-goluţ dar cu steagul roşu în mînă. Suna ca o prevestire.

Oricît de eficient ar fi operat aceste mijloace, devenise limpede că numai cu ajutorul lor nu se va înclina balanţa în favoarea Rusiei. De aceea, realişti şi practici, conducătorii sovietici, oricît de presaţi erau de evenimente, au găsit timpul necesar şi mijloacele adecvate pentru a opera două mutaţii de esenţă.

Una privea fortificarea bazei tehnico-materiale menite să susţină efortul de luptă al Armatei Roşii ; cea de a doua avea în vedere reciclarea cadrelor de comandă. Să le luăm pe rînd.

În anii care precedaseră războiul, Rusia fusese supusă unei terapii de şoc sub aspectul industrializării. Rămasă

de la țarism, în linii generale, o țară agricolă și încă una destul de înapoiată (în anul 1930 obținea la hectar o recoltă de 1 000 de kg de grîu), marea țară a intrat, sub impactul aplicării programului bolșevic, într-o eră nouă — era industrializării în ritm forțat. Cu eforturi și prin metode faraonice s-au creat gigantice combinate metalurgice, dimensiunile uriețești devenind ulterior model cu atîtea consecințe nefaste pentru toate țările „frățești". Cu ajutorul tehnicii importate din occident s-au pus la punct numeroase uzine constructoare de mașini și centrale electrice. Declanșarea operațiunilor militare într-un ritm atît de rapid, în 1941, căderea Ucrainei și a altor ținuturi dinspre vest, unde se aflau importante baze de materii prime și nu puține întreprinderi de prim rang, au creat pentru cîteva luni dificultăți tehnice ce păreau insurmontabile. Dar răgazul obținut prin victoria din fața Moscovei, la care s-a adăugat un spirit de sacrificiu exemplar — în Siberia se lucra sub cerul liber, la lumina felinarelor — au condus, în cele din urmă, la rezultatele dorite. Către sfîrșitul verii anului 1942 se terminase, în linii generale, trecerea pe picior de război a întregii industrii sovietice. Tot atunci au început să producă la întreaga capacitate marile fabrici de armament, de muniție și de avioane din zonele interioare ale imensului spațiu rusesc. Această redresare i-a umplut de consternare pe germani. După război, cînd au început să-și redacteze memoriile, una dintre ideile care revenea ca un leit-motiv era următoarea : „Domnule, le distrugeam forța vie și tehnica de luptă încît aveam sentimentul că dintr-un moment în altul nu vor avea ce să ne mai opună. Și dintr-odată, ca dintr-un sac fără fund, apăreau noi unități și noi cohorte de mașini lăsîndu-ne efectiv fără replică". Desigur, nu e treaba noastră să-i consolăm pe cei care-și făcuseră greșit socotelile mizînd pe o victorie rapidă și facilă în genul celor pe care le dobîndiseră în Vest. Atunci cînd te hotărăști să te măsori cu un colos de talia Rusiei nu ai voie să riști operînd cu aproximații.

Pe de altă parte, ar fi greșit să preluăm teza despre „superioritatea orînduirii de stat sovietice", o gogoriță de care s-a abuzat atît de mult în anii ce au urmat răz-

boiului. Să conchidem, mai curînd, că se confruntau două puteri totalitare, dintre care una avusese un debut mai ezitant — Uniunea Sovietică —, iar alta nu reușise să-și valorifice avantajul ce părea la un moment dat hotărîtor — Germania. Acum situația era pe cale de a se inversa.

Pînă atunci, armata germană reușise să-și îngenuncheze adversarii, folosind cu predilecție două arme : blindatele și aviația. La începutul războiului, rușii nu prea avuseseră ce să le opună la acest capitol. Tancurile aflate în compunerea unităților lor erau de concepție veche, nu puține rămase încă din primul război mondial. I. H. Bagramean își amintea în cartea sa *Așa a început războiul* că la Kiev, cu prilejul defilării tradiționale consacrate zilei de 1 Mai în 1941, locuitorii, care simțiseră că se apropia războiul și știau că s-ar fi putut întîmpla ca ei să fi fost printre primii afectați, au început să exulte cînd au văzut că prin fața tribunelor defilau tancuri dotate cu două tunuri. Erau cele mai vechi și mai ineficiente, conchide autorul [30]. Dar încă de pe atunci se lucra la un tanc nou. Era vestitul „T-34", tanc de gabarit mijlociu, care va face o carieră absolut excepțională. În ampla lucrare pe care o consacră celui care a fost considerat întotdeauna baronul armelor în Germania, Krupp, William Manchester se ocupă pe larg de acest aspect. El este de părere că inferioritatea în domeniul mecanicii era ceva nou în experiența germană și niciodată nu au acceptat-o cu adevărat [31]. Dacă nu puteau rezolva o problemă inginerească, majoritatea germanilor considerau că acea problemă era într-adevăr insolubilă. Asta cel puțin pentru moment. De aceea, în materie de tancuri, s-au crezut mereu în avangardă. Se înșelau și aceasta avea să-i coste. Tancul „T-34", apărut pentru prima oară pe cîmpul de luptă în bătăliile purtate în fața Moscovei — nu erau pe atunci mai multe de cîteva zeci — a fost o invenție care le-a dat peste cap toate socotelile. Avea un ecartament mai larg și era mult mai stabil. Era echipat cu un motor extrem de puternic, ceea ce îl făcea superior sub aspectul capacității manevriere celorlalte tancuri aflate în dotarea trupelor de pe toate cîmpurile de luptă. Dar marele, inegalabilul său avantaj îl constituia faptul că fusese prevăzut cu un

blindaj practic inexpugnabil la acea dată. În orice caz, la Stalingrad, nemții au avut probleme pentru a-l contracara. Abia tunurile antiaeriene de 88 mm și antitanc grele reușeau să-i perforeze blindajul. Mai puțin sofisticați, soldații români au încercat — și nu de puține ori au reușit — să scoată din luptă asemenea monștri ce se abăteau asupra lor ca un blestem, ascuzîndu-se în adăposturile individuale și punîndu-le sub șenile șomoioage aprinse de paie. Era un mijloc mocănesc dar dădea rezultate la fel ca tunurile a.t. de 37 sau 47 mm ...

Cu asemenea tancuri s-au format mai întîi divizii, apoi corpuri și în cele din urmă armate speciale. Gruparea pe mari unități fusese un mare cîștig de ordin tactic. Prin aceasta tancurile încetau să mai fie un auxiliar al infanteriei, cum se întîmplase în primul război mondial, cînd ele apăruseră pentru prima oară pe teatrele de luptă. Trebuie spus că la nivelul conducerii militare superioare a Uniunii Sovietice nu fusese ușor să se impună un asemenea punct de vedere. Mult timp, invocînd experiența războiului civil spaniol la care luase parte, mareșalul Kulik se opusese organizăriii de mari unități independente de tancuri, susținînd că securitatea lor nu va fi asigurată decît în măsura în care infanteria va fi pe aproape și le va acorda sprijinul necesar. Dar după experiența campaniilor desfășurate în 1939—1941 o asemenea organizare era nu numai de dorit ci și absolut necesară.

Și cu aceasta abordăm cel de-al doilea aspect al mutațiilor de esență ce se vor produce în modul sovieticilor de a duce războiul. În primul an de luptă, marea majoritate a ofițerilor, plătind tribut educației pe care o primiseră în școlile militare, unde model pentru ei erau eroii războiului civil, crezuseră cu naivitate că vor război doar prin număr și prin ceea ce ei credeau a reprezenta eroism împins pînă la nesăbuință. Așa se face că dobîndiseră însemnătate disproporționat de mare în ochii lor asemenea acțiuni sinucigașe cum erau blocarea cu trupul a ambrazurilor cazematelor (Matrozov), aruncarea sub

tancurile adverse avînd asupra lor mănunchiuri de grenade, plonjarea cu avionul asupra coloanelor în marș (Gostello), pe scurt înțelegerea sacrificiului ca o cale, dacă nu unică, în orice caz eficace de a-l învinge pe dușman. Mentalitatea de „Kamikadze" nu era departe de o asemenea viziune despre ideea de datorie față de țară și de jertfire în numele intereselor sale supreme. Trebuie spus că mijloacele de educație — de la ziare, pînă la filme — făceau un mare tapaj în jurul unor asemenea cazuri, tratîndu-le ca pe o expresie a manifestării „conștiinței socialiste". Nu puțin au fost tentați, prin anii '50, să le considere ca atare și să le acorde toată stima datorată unor oameni ce nu au ezitat să-și sacrifice viața pentru apărarea patriei lor. Cînd s-a aflat că înainte de orice atac, în armata sovietică se practica un dublu dopaj — unul de natură ideologică și altul mult mai prozaic în care se apela intens la băuturile spirtoase neaoșe (votca, somoganul) entuziasmul a început să mai pălească și să se nască îndoielile. Oare nu cumva ...

Din lucrările ce ne-au devenit accesibile rezultă, înainte de toate, că în toate sferele de comandă, de la cele mai înalte pînă la eșaloanele inferioare, au început să apară oameni noi. Noi, nu doar în înțelesul curent al cuvîntului, ci într-o accepție mult mai largă. Erau ofițeri și subofițeri proveniți din rîndul absolvenților de licee și de facultăți, oameni cu o pregătire generală solidă, apți să recepteze problematica militară printr-o optică mult mai largă decît împătimiții lectori ai lucrărilor militare și beletristice ce evocau războiul civil. Oameni cu o cultură militară și tehnică de prim rang. Ștemenko povestește ce plăcere era, de pildă, să porți o discuție cu generalul Antonov, descoperit la o divizie și promovat rapid într-o funcție importantă la Marele Stat Major. Acesta era unul din multele exemple. Pretutindeni, „gloriosilor" reprezentanți ai anilor de început ai puterii sovietice — Voroșilov, Budionîi, Timoșenko — le luau locul acești ofițeri școliți, tobă de carte, capabili să se măsoare cu puternicul inamic pe care Rusia îl înfrunta. În aceste condiții, experiența germană a fost asimilată repede și

disecată în tot ceea ce adusese ea nou. Mai mult decît atît. Puse sub lupă, bătăliile purtate cu un asemenea inamic își revelau și punctele slabe.

Înainte de a ne opri la proiectul contraofensivei sovietice și la cotitura pe care putea s-o producă, ni se pare absolut necesar să precizăm cine au fost autorii lui. Și în această privință, ca și în altele în care se puteau întrevedea merite și se puteau trage foloase, au apărut anumite controverse. După război, cînd preamărirea lui Stalin devenise o chestiune de patologie socială toate meritele erau atribuite, evident, tătucului care ar fi prevăzut totul și ar fi gîndit matematic fiecare mișcare. După ce Stalin a murit si în societatea sovietică a început să pătrundă spiritul critic fără de care orice organism se poate sufoca — sub influența lui Hrușciov care voia să-i ia locul lui Stalin nu doar în conducerea de partid și de stat, ci și în formele de proslăvire —, a apărut un curent care contesta contribuția lui Stalin. S-a încercat ca si principalii colaboratori ai acestuia — Jukov si Vasilevski — să fie tratați ca și cum nu ar fi avut decît merite minore. Această tentativă se producea în conditiile în care între Jukov și Hrușciov se declansase un conflict acut, primul contestînd valoarea celui de-al doilea. În aceste împrejurări, diferiți istorici improvizați și servili au lansat pe piață anumite lucrări cu oarecare grad de credibilitate care, chiar dacă nu au reușit să denatureze adevărul, au izbutit să semene destulă confuzie. Așa au apărut variantele care ar fi servit drept sursă de inspirație pentru planul dublei învăluiri de la Stalingrad, oraș care, între timp, își schimbase și el numele pentru a nu mai aminti de dictator. Cine candida la gloria de a fi propus o asemenea operație de amploare ? Unul dintre presupușii autori era generalul, devenit ulterior mareșal al Uniunii Sovietice, A. I. Eremenko. Printr-un concurs de împrejurări, am avut prilejul să schimbăm cîteva cuvinte cu acest militar brav. Venise la noi și participase la celebrarea unui 23 august. Nimerisem lîngă el în tribună și nu scăpasem prilejul de a-i adresa cîteva întrebări. Ne-a privit cu oarecare ironie. Era doar acela care înfruntase

Armata 4 română și dăduse semnalul de învestire a pozițiilor sale atît de șubred fixate în Stepa Calmucă. Întrebat dacă se considera autorul celebrului plan, a răspuns evaziv, nici afirmativ, dar nici respingînd cu totul ipoteza.

Un alt autor al planului s-a presupus a fi fost Nu-i displăcea să cocheteze cu ideea că știa mai mult decît spunea.

N. F. Vatutin. Excelent comandant de oști. A cerut singur să i se atribuie comanda unuia dintre fronturile Stalingradului și a contribuit la restabilirea unei situații ce părea compromisă. A avut parte de o moarte neașteptată, fiind prins într-o ambuscadă organizată de către partizanii lui Bandera și secerat cu o rafală de mitralieră. N-a mai apucat să intervină, bineînțeles, în dispută.

Jukov a lăsat să se creadă că nu va intra în discuție ca unul care nu putea coborî pînă acolo încît să-și apere o operă de a cărei paternitate nu trebuia să se îndoiască nimeni, așa cum nimeni nu ar avea dreptul, de pildă, să pună sub semnul întrebării faptul că *Ruslan și Ludmila* aparține lui Pușkin. Dar în *Amintiri și reflecții* pune lucrurile la punct. „S-a emis supoziția — afirmă el — că proiectul planului viitoarei operații ofensive ar fi fost elaborat la M.C.G. încă din august 1942, iar varianta înaintată ar fi avut un caracter limitat. Atunci — precizează Jukov — nu s-a elaborat proiectul viitoarei ofensive ci doar planul unei contralovituri cu scopul de a opri inamicul pe căile de acces spre Stalingrad" [32]. În continuare, mareșalul se mai referă și la celelalte afirmații fără acoperire. De exemplu, se susține că la 6 octombrie comandantul militar al frontului Stalingrad ar fi trimis la M.C.G. propunerile sale sugerînd executarea unei contralovituri. Dar A. M. Vasilevski dezminte acest fapt și Jukov nu considera că mai e ceva de adăugat. În concluzie și pentru informarea corectă a posterității, Jukov credea necesar să precizeze că harta-proiect vizînd cele două lovituri convergente menite să nimicească gruparea de trupe pe care Axa le avea la Stalingrad purta semnătura sa și a lui Vasilevski. Deci ei au fost cei care au conceput magistrala lovitură și tot ei au calculat cu minuțiozi-

tate necesarul de forțe pentru ducerea la bun sfîrșit a multiplelor acțiuni ce decurgeau din hotărîrea adoptată [33].

Și acum să vedem cum anume prevăzuse M.C.G. sovietic această bătălie decisivă. În esență, concepția strategică adoptată prevedea să se execute, din zona Serafimovici (adică de la nord-vest de Stalingrad) și din intervalul dintre lacurile Tața și Barmanțak, puternice lovituri concentrice, pe direcția generală Kalaci (situat la vest de Stalingrad), în flancurile grupării angajate în luptele de durată pentru oraș, apoi să fie încercuite și nimicite forțele principale ale inamicului : Armata 6 și Armata 4 Blindată. Pînă la declanșarea contraofensivei, s-a considerat necesar să se acorde atenție apărării în interiorul Stalingradului pentru a nu permite inamicului să avanseze, pentru a i se decima forța vie și a i se distruge mijloacele cu care eventual ar fi putut să intervină în punctele periclitate la declanșarea contraofensivei.

Am subliniat în paginile anterioare faptul că industria sovietică se dovedise capabilă să realizeze un tanc superior, ca valoare, și să-l producă în mari cantități. Dar la Stalingrad, sovieticii au folosit nu doar tancuri de fabricație proprie, ci și altele de fabricație engleză și americană, primite în număr mare în cadrul acordului de *lend-and-lease* încheiat între Statele Unite și Anglia, inițial și apoi extins de către Roosevelt și la ceilalți aliați, inclusiv la sovietici. După război, cînd armata sovietică s-a văzut în centrul Europei și în Manciuria, pe fondul războiului rece, a avut loc un fel de amnezie generală. Cu toate că în tot cursul conflagrației americanii și englezii au organizat deplasarea pe ruta nordică ce pornea de la Scapa Flow și mergea pînă la Murmansk, în nordul sovietic, convoi după convoi, livrînd partenerilor lor mai ales mașini și avioane, anumiți istorici ruși au declanșat o campanie de minimalizare a însemnătății acestui sprijin. Conform principiului „dialectic", care spune că factorul intern are întotdeauna un rol mai important decît cel extern, s-a spus

și s-a scris că ceea ce au oferit occidentalii a fost o picătură într-un ocean, că dacă nu s-ar fi manifestat „conștiința socialistă" ca un „fenomen de masă" și dacă industria națională, ca o expresie a „trăiniciei orînduirii sovietice", nu ar fi produs cu o asemenea intensitate, ajutorul oferit nu ar fi avut nici un rezultat. Aici, ca și în alte domenii, mult timp partea rusă nu a vrut cu nici un chip să cedeze ceva din gloria care considera că i se cuvine aproape în exclusivitate.

Este, însă, limpede că la Stalingrad s-au folosit cu precădere tancurile pe atunci foarte noi produse de către industria sovietică. Aici nu trebuie să existe nici un fel de dubiu. Dar aprofundînd lucrările memorialistice, ajungem la un moment dat la o sclipire de sinceritate care trebuie apreciată la adevărata sa valoare. De exemplu, mareșalul Iakubovski, care într-o perioadă forma împreună cu Ștemenko și cu Greciko celebra, troikă ucraineană ce conducea forțele armate sovietice, nu scapă prilejul de a-și scrie și el amintirile din campania Stalingradului, cu toate că în acea perioadă nu avea un grad prea înalt, comandînd o brigadă de tancuri. Ei bine, acest neașteptat martor produce fără să vrea o dovadă care infirmă speculațiile pe tema prezenței în exclusivitate a tancurilor sovietice la bătălia de la Stalingrad. El relevă că unitatea pe care o comanda avea în dotare atît blindate americane, cît și blindate englezești. Pe lîngă cele sovietice, majoritare, evident. Interesant este faptul că surprinzătoarea lui dezvăluire are ca punct de plecare o intenție oarecum ignobilă. Și anume, vrea să demonstreze cît de dezavantajate ar fi fost unitățile nevoite să folosească mașini străine, în comparație cu cele care primiseră vehicule de fabricație autohtonă. Tancurile englezești, de exemplu, sînt înfățișate ca avînd o conformație care nu le permitea să se cațăre pe anumiți versanți și nici măcar pe dîmburile ce învîrstau ici, colo stepele din preajma Stalingradului. Din această cauză, el ar fi dat ordin să li se atașeze cîte un pinten la șenile. Prilejul este folosit spre a se plasa o glumă destul de grosieră, cazonă, Iakubovski apărînd în ipostaza omului care a găsit mijlocul de a-l potcovi pe... Churchill [34].

Dar din context se desprinde adevărul că în marea bătălie rușii s-au folosit și de tancurile primite de la aliați și care nu erau doar cîteva, ci numărul lor se cifra la mărimi de ordinul miilor. Așa cum am notat, alături de blindate, sovieticii au folosit și unități de mecanizate. Infanteria începuse, deci, să fie scutită de corvoada de a mai străbate pe jos uriașele distanțe pe care le implica parcurgerea prin stepă a drumurilor din raioanele de concentrare pînă la sectoarele din vastul sistem de poziții. Asta înseamnă, mai ales, că după producerea rupturilor prevăzute, trupele autopurtate puteau ajunge mai rapid și mai sigur la noile aliniamente ce trebuiau acoperite. Să ne amintim situația creată în primul război mondial, cînd, pentru a transporta trupele cît mai rapid spre Verdun, mareșalul Foch nu ezitase să rechiziționeze autoturismele de piață din Paris. Acum nu era vorba de a se recurge la improvizații. Armata trebuia să dispună de posibilități de a se deplasa rapid, în funcție de mersul atît de schimbător al operațiilor militare și o asemenea mobilitate nu i-o putea asigura decît includerea în dotare a unor mijloace adecvate. Or, dacă problema tancurilor fusese rezolvată cu brio de către industria sovietică, în ceea ce privește autocamioanele ea mai avea, eufemistic vorbind, multe de soluționat. Mașinile pe care le producea nu erau numai grosolane, ca aspect, dar nu atingeau nici cine știe ce performanțe în exploatare. Iată de ce Stalin, care avea mai puține scrupule, i-a presat mereu pe aliații occidentali să-i pună la dispoziție camioane mai multe și de fabricație mai nouă.

Mai putea interveni ceva pentru a zădărnici ofensiva proiectată ? În aparență absolut nimic. Există, de altfel, un fel de logică a războiului care împiedică pînă și pe cei mai experimentați și mai suspicioși comandanți să oprească o ofensivă presupunînd că ar descoperi, în ultimul moment, o carență de natură să-i pună sub semnul întrebării rezultatul. Așa s-a întîmplat, bunăoară, cu bătălia de la Kursk, pe care nemții n-au mai putut-o contramanda, cu toate că mulți dintre marii lor comandanți erau perfect conștienți de inutilitatea ei. Cu alte

cuvinte, o dată scăpați din lanț, câinii războiului anevoie mai pot fi aduși din nou în lesă.

Și totuși, în tabăra rusă au apărut literalmente în ultima secundă un comandant destul de important care s-a îndoit de reușita acțiunii și a pus în gardă pe Stalin cu privire la ezitările sale. E vorba de Volski, comandantul Corpului 4 Mecanizat, destinat să îndeplinească un rol hotărîtor în viitoarea operație. Vasilevski s-a pomenit chemat intempestiv la Moscova unde i s-a pus sub ochi scrisoarea primită de la acesta. Scrisoarea arăta că, ținînd seama de raportul de forțe existent, ofensiva pe cale de a începe nu avea nici un fel de șanse de succes, că ea va duce sigur la un mare eșec, cu toate consecințele ce puteau decurge dintr-un asemenea crah. Nu numai atît. Volski releva că și alți comandanți participanți la ofensivă aveau aceeași convingere, drept care, în calitatea sa de comunist cinstit, el se considera obligat să pună conducerea în gardă. Sub privirile stupefiate ale lui Vasilevski, Stalin a ordonat să i se facă legătura cu Volski, pentru a-l întreba, probabil, dacă își menține opinia. Discuția a decurs calm. Ceea ce înseamnă că generalul se menținea pe poziția lui iar comandantul suprem nu încerca să-l bruscheze, cum îi era felul. Stalin a recomandat ca scrisoarea să nu fie luată în considerație, dar cum era pățit, căci mai fusese pus în fața unor dezertări spectaculoase — e oare cazul să-l mai amintim pe Vlasov ? — a dat instrucțiuni ca toți să fie cu ochii pe Volski. Și chiar după primele zile de ofensivă l-a întrebat pe Vasilevski cum se comporta acesta. „Se comportă strălucit", a venit răspunsul. Și cu aceasta cazul a fost considerat închis [35].

Dar faptul că printre marii comandanți pe care îi menționează în mod curent istoriografia sovietică nu figurează un asemenea nume, cu toate că, după cum am văzut, omul a comis doar păcatul de a se îndoi, ni se pare profund semnificativ. În timpul marilor confruntări nu sînt agreate, de regulă, opiniile separate. A merge cumva, dacă nu împotrivă, măcar în afara curentului echivalează cu erezia. Iată morala fabulei, cu valabilitate

nu doar strict limitată la cazul relatat ci de rezonanță general umană.

Nimic nu mai putea opri, așadar, contraofensiva sovietică. Ea se va porni impetuos din capetele de pod pe care inamicul le avea la sud de Don și, aproape, simultan din Stepa Calmucă. Și într-un caz și în celălalt, primele unități ce aveau să primească uraganul în plin erau cele românești. Pe Don a fost atacată Armata 3, în marginea Stepei Calmuce — Armata 4. Desfășurarea operațiilor va fi reconstituită punct cu punct pentru prima oară după documentele românești. Sub acest aspect putem conchide că cititorii se vor afla în fața unei premiere absolute. Chiar și unii mari comandanți care au participat, din partea noastră, la bătălie nu au avut în mod obiectiv posibilitatea de a cunoaște imaginea de ansamblu și e firesc întrucît ei operau în zone strict delimitate și nu aveau acces la datele ce ne-au putut parveni nouă. Așa că nu anticipăm nimic.

Istorici militari superficiali au încercat să acrediteze ideea ca românii ar fi dat înapoi de la primele atacuri efectuate cu participarea masivă a tancurilor. Mărturiile vrednice de crezare arată însă cu totul altceva. Generalul Platon Chirnoagă, aflat la acea dată la statul major al Armatei 3, scrie negru pe alb că doar un singur batalion s-a repliat în prima zi pînă la pozițiile artileriei. Aici a fost repus în ordine și trimis pe poziția pe care trebuia s-o apere [36]. Dar chiar mareșalul Vasilevski, care coordona unul dintre fronturile principale ce atacau furibund, se vede nevoit să recunoască faptul că pozițiile atacate erau apărate cu încrîncenare. Mai mult nici nu-i putem pretinde. Dar avem dreptul și chiar datoria de a reține pentru adevărul ei remarca făcută în cartea sa de către generalul Platon Chirnoagă, remarcă potrivit căreia în acele zile și în acel decor hibernal s-au consumat nenumărate acte de eroism care nu vor fi cunoscute probabil niciodată. Vae victis !

Învinșii nu au fost cu nimic mai prejos decît învingătorii — iată o concluzie pe care sperăm că lucrarea

noastră o va impune definitiv în paginile istoriei ca și în conștiința publică. „În această bătălie — accentuează generalul Chirnoagă — atît comandamentele române cît și trupa și-au făcut pe deplin datoria“ [37]. Este semnificativ că acuzele la adresa ostașilor români, acuze preluate atît de necritic de către o parte a istoriografiei, au pornit, la început, din partea conducerii germane și au avut un substrat de ordin psihic și, în egală măsură, de ordin politic. Opinia publică germană începuse să se îndoiască de invincibilitatea armatei naziste. Ea nu era pregătită să accepte că diviziile de fier pe care le pusese în linie de bătaie Hitler și care băgaseră pînă atunci spaima în toată Europa puteau să fie date peste cap și obligate să facă față unei încercuiri de tipul celor care păreau a fi apanajul său exclusiv. Propaganda lui Goebbels produsese, în această privință, un rău iremediabil propriului popor făcînd atîta tapaj pe seama supremației rasei ariene ai căror exponenți ar fi fost în exclusivitate nemții și care pur și simplu nu aveau un adversar pe măsură. În plus se adăugase factorul ideologic, germanii fiind înfățișați ca singurii în măsură să scape lumea de ceea ce naziștii numeau „ciuma roșie“ — comunismul. De aceea le-a fost la îndemînă să dea vina pe români, la urma urmei și ei o rasă inferioară și pe cale de a fi contaminați de molima bolșevică. Un timp, Hitler a ezitat să se alăture acestor denigratori. Era și de înțeles. Dacă se situa pe o asemenea poziție, pierdea cu totul sprijinul României, de care mai avea nevoie căci pentru el dificultățile abia începeau. Dar după 23 august 1944 va face o întoarcere la 180 de grade și va acuza pe români nu numai de slăbiciune ci și de trădare. „Trădarea românilor a început la Stalingrad“, a crezut el că putea să susțină. O afirmație gratuită. O afirmație în totală contradicție cu faptele. Un act de nedreptate flagrantă față de cei ce s-au încrezut în el și au luptat cu un devotament fără margini alături de armata germană pe care o considerau aliată și care sperau că, dacă nu va trece de partea ungurilor, măcar va adopta o poziție neutră în momentul în care în mod inevitabil aveam să ne răfuim cu cei ce ne răpiseră nordul Transilvaniei.

Este pentru noi o consolare — o consolare destul de palidă, o recunoaștem — că nu puțini dintre cei mai importanți comandanți germani, dînd dovadă de spirit camaraderesc și de onoare militară, nu s-au înjosit să preia aceste clișee ieftine și au scris despre noi adevărul. Vom da întîietate absolută, în această ordine de idei, feldmareșalului Erich von Manstein, pe care Liddell Hart îl considera adversarul cel mai temut pentru Aliați. Iată în ce termeni îi înfățișează pe români acest strălucit strateg și comandant de oști: „Românii au constituit aliații noștri cei mai buni și — în cadrul posibilităților lor — ei s-au bătut vitejește în numeroase locuri" [38]. Această apreciere devine cu atît mai relevantă cu cît același eminent militar nu face economie de invective atunci cînd se referă la italieni și la comportarea lor pe cîmpul de luptă.

Generalul Hauffe, șeful Misiunii Militare germane în România, pe care Antonescu îl acuza că nu a transmis la timp la Berlin numeroasele semne de alarmă pe care generalii Dumitrescu și Șteflea le trimiteau de pe front în legătură cu neajunsurile întîmpinate de armata română, ca și cu privire la pregătirea de către inamic a contraofensivei din noiembrie, a avut totuși puterea să scrie: „În total — menționa el — se poate spune că de la 19 noiembrie trupele române s-au luptat vitejește și au consimțit sacrificii enorme. Numeroase înalte fapte de vitejie au fost săvîrșite, numeroase unități s-au distins. Numărul neașteptat al blindatelor și imposibilitatea în care au fost puse de a le opune o apărare efectivă au permis pătrunderea adversarului și au făcut ineficientă intervenția blindatelor germane angajate în susținere. Ceea ce a fost determinant pentru marele succes al inamicului a fost faptul că în zilele de 19—20 noiembrie o ceață deasă a domnit peste cîmpul de bătălie. Artileria română și aviația germano-română s-au găsit astfel în imposibilitatea de a interveni eficace în lupta de pe pămînt" [39]. Deosebit de categoric se pronunță și Hans Doerr. Acesta a comandat detașamentul de legătură al armatei germane cu Armata 4 română. „De la

începutul războiului din est — notează Doerr — armata română a luat parte cu numeroase trupe la aceste operațiuni. În cadrul unităților germane au luptat vitejește și și-au îndeplinit misiunile primite. Dacă în vara și toamna anului 1942 s-au format două armate române, s-a făcut tocmai pentru că trupele române aflate la diferite armate germane în Podolia, bazinul Donețului, în Crimeea, în Caucaz, s-au bătut în mod excepțional. [...] Modestul soldat român a luptat vitejește și două divizii române au împărțit soarta Armatei 6 la Stalingrad. Prăbușirea frontului român în Cotul Donului și în Stepa Calmucă este vina conducerii supreme germane care, în nemărginita ei îngîmfare, dădea aliaților misiuni la care nu puteau face față. Tot așa de puțin cît lua în considerare obiecțiile înalților comandanți germani, comandamentul suprem german nu lua în considerare obiecțiile aliaților lui. Nici singura personalitate a puterilor Axei care vorbea cu Hitler fără a ține seama de nimic și nu se lăsa respins, mareșalul Antonescu, nu a fost ascultat cu toate prevenirile lui. Și el nu a lăsat pe Hitler în îndoială că armatele 3 și 4 române din cauza stării lor, rezultată din lupte, a lipsei de material anticar — nu avea decît tunuri hipomobile de 3,7 cm —, armament greu (diviziile nu aveau artilerie grea) a multor altor lipsuri în echipament și îmbrăcăminte, nu va fi în măsură să țină piept unui atac decisiv“ [40]. Teribil diagnostic!

El demonstrează că și în cadrul unei mari puteri, cum era la vremea aceea Germania, nu toți își însușiseră nefericita manieră de a arunca propria vină pe umerii altora numai pentru faptul că aceștia erau în imposibilitatea de a se apăra.

În perioada care a urmat — și pentru aceasta Hitler nu a mai avut posibilitatea de a găsi nici un țap ispășitor —, sectoare și fronturi întregi apărate numai de trupe germane — unele dintre ele socotite de rang excepțional — au fost date peste cap, străpunse, împinse mereu spre vest într-o mișcare de nestăvilit. Astfel cei care au pornit războiul și l-au împins pînă la marginile Europei

aducînd pretutindeni ruine, distrugerea valorilor civilizației, foametea, disperarea, moartea au început să cunoască ei înșiși consecințele faptelor lor scelerate. Germania a plătit cu vîrf și îndesat pentru toate crimele căpeteniilor naziste cărora le-a încredințat guvernarea.

Viziunea românească asupra bătăliei de la Stalingrad

Esența acestea cărți o constituie înfățișarea viziunii românești, conturate în anii 1942—1945, asupra bătăliei de la Stalingrad și în special asupra participării armatei noastre la bătălie. În alcătuirea ei am folosit, în special, documente emise la eșaloanele românești de diferite niveluri, renunțînd în mod deliberat, atît cît a fost posibil, la documentele strict operative în favoarea celor care oferă o imagine sintetică a evenimentelor din octombrie-decembrie 1942. Ideea care ne-a guvernat a fost aceea de a releva existența unui punct de vedere românesc asupra bătăliei de la Stalingrad, bine conturat și copios argumentat. În treacăt fie spus, participării noastre la bătălia de pe Don și Volga i se cuvine nu o singură lucrare ci o întreagă suită pentru a putea acoperi întreaga problematică. Volumul de documente, existent în arhivele militare, cel puțin, este uriaș și ar fi necesar un efort constant pentru a le cuprinde și descifra pe toate. E oare nevoie să spunem că fiecare din generalii căzuți prizonieri atunci — dar și supraviețuitorii Grupării „Lascăr", spre exemplu — a avut parte de o anchetă realizată după toate regulile? În mod firesc, acestei cercetări de perspectivă urmează să-i fie integrate documentele Misiunii Militare germane, ale principalelor comandamente ale Wehrmachtului participante la bătălie. Așa cum am anunțat de la început, scopul urmărit de noi este reconstituirea pe bază de documente a viziunii românești asupra bătăliei. Din acest motiv, ne considerăm îndrituiți să oferim cititorilor un

scurt „îndreptar" asupra punctelor principale ale viziunii românești.

Prima întrebare care se pune în legătură cu bătălia de la Stalingrad este clasică : *de ce au pierdut germanii ?* Din punctele de vedere exprimate de Ion Antonescu, Ilie Șteflea, Petre Dumitrescu și Socrate Mardari se distinge ideea că factorul decisiv a fost *subestimarea adversarului.* Argumentarea pornește de la recunoașterea cu obiectivitate a surprizei de mari proporții produse nu atît de declanșarea contraofensivei sovietice, cît de amploarea și forța ei. Or, susțin comandanții români, surprinderea realizată a fost cu atît mai mare cu cît Înaltul Comandament german, în frunte cu Hitler, era convins că armata sovietică se află în pragul colapsului. Și această convingere nu era una de paradă, aparținătoare arsenalului propagandistic. Chiar dacă se admitea greșeala săvîrșită prin lungirea excesivă a liniilor de comunicații și de fixarea unor obiective divergente pentru armatele de la flancul de sud — Stalingradul și Caucazul —, nimeni din comandamentul german nu-și închipuia că o contraofensivă sovietică va avea ca rezultat pulverizarea dispozitivului german de la Voronej pînă în Caucaz. Mareșalul Ion Antonescu, foarte dur în afirmațiile făcute începînd din 3 decembrie 1942, sublinia că subestimarea constantă a inamicului a pus comandamentul german în situația de a-și proba la Stalingrad pur și simplu „neputința" [41]. Termenul poate apărea drept ambiguu și, în orice caz, neadecvat unei critici militare de înaltă ținută dar este suficient de cuprinzător pentru a exprima întreaga dramă germană la Stalingrad și, prin extensie, pe cea românească. Practic, din momentul declanșării contraofensivei sovietice, Wehrmachtului îi rămînea o singură soluție militară : retragerea cît mai rapidă și neprimirea bătăliei.

Ajungem astfel la o altă cauză relevată de înalții ofițeri români pentru a explica înfrîngerea germană : *greșeala de concepție.* Fără a mai insista asupra erorii evidente de a stabili obiective divergente pentru o ofensivă care se dorea „finală" — admirabil analizată și explicată de generalul P. Dumitrescu —, vrem să atragem

atenția asupra unui punct de vedere extrem de interesant avansat de colonelul Socrate Mardari, subșef al Marelui Cartier General la acea dată. Mardari consideră, și oferă chiar argumente pentru aceasta, că atît OKW cît și OKH nu numai că nu se temeau de o contraofensivă sovietică, dar o și așteptau, pentru a provoca ceea ce se cheamă o bătălie decisivă [42] ! Numai că nu aveau la dispoziție forțele și mijloacele necesare pentru a determina un curs favorabil unei astfel de bătălii. Opinia lui Socrate Mardari ne apare cu atît mai interesantă cu cît ea este, în general, ignorată de exegeții bătăliei. Este interesant de subliniat că, într-o convorbire cu unul din medicii săi curanți, Hitler avea să susțină că bătălia fusese pierdută exact în momentul cînd totul era pregătit pentru distrugerea rușilor datorită absenței sale de la cantierul general [43]. Dincolo de megalomania care răzbate din această elucubrație, este demnă de remarcat persistența ideii că germanii erau pregătiți pentru a primi bătălia, ceea ce confirmă aserțiunea lui Mardari. Așa cum am spus, eroarea săvîrșită pînă atunci în concepția bătăliei nu mai putea fi remediată cu succes decît printr-o retranșare imediată. Atît Paulus, cît și von Manstein au fost convinși de acest adevăr dar nu i l-au putut impune și lui Hitler.

Cea de-a treia cauză a dezastrului german de la Stalingrad oficialitățile militare române o stabilesc în *conducerea greșită a trupelor pe cîmpul de luptă*. Este, probabil, cea mai delicată parte a argumentației lor deoarece ea nu mai poate fi aruncată în exclusivitate pe umerii lui Hitler. Desigur, există însă scuze că totul s-a făcut din ordinul führerului, sub prestare de jurămînt. Românii incriminează în special folosirea defectuoasă a rezervelor blindate pentru contraatacarea pătrunderilor sovietice din Cotul Donului. Responsabil pentru acest atac a fost nominalizat generalul Ferdinand von Heim, comandantul Corpului XLVIII Blindat, trimis în fața tribunalului militar de către Hitler. Dar ofițerii români l-ar mai fi vrut acolo și pe generalul Maximilian von Weichs, comandantul Grupului de armate „B", cel care între altele nu a comunicat comandamentului român permisiunea dată de Hitler — deși tardivă — pentru re-

tragerea Grupării „Lascăr". Nici generalul Hollidt, cel care a provocat distrugerea Corpului I armată, nici generalul Hoth, care a condus la dezastrul „final" Armata 4 română, nu s-au bucurat de o prea mare simpatie în rîndul românilor. Iar mareşalul Ion Antonescu l-a adăugat cu obstinaţie la această listă pe şeful Misiunii Militare germane din România, generalul Arthur Hauffe. Între altele, trebuie spus că exista o animozitate mocnită între Antonescu şi Hauffe — falsele sale rapoarte despre situaţia armatei române fiind o realitate incontestabilă — care şi-a găsit în acele zile punctul de maximă tensiune. Fără a-l absolvi de „vină", Hauffe s-a găsit în nefericita poziţie de paratrăsnet al „descărcărilor" mareşalului faţă de conducerea militară şi politică germană. Dar în conflictul nedeclarat între Antonescu şi Hitler, el va fi găsit „bun de plată", pentru führer fiind mai comod să sacrifice un pion decît să piardă un aliat de care avea tot mai multă nevoie.

Pentru a fi corecţi trebuie să spunem că, aşa cum rezultă clar şi din documente, stabilirea şi chiar „pedepsirea" vinovaţilor au fost declanşate de partea germană. La scurt timp după ce trupele ruseşti au debuşat la atac, generalii germani au căutat „ţapi ispăşitori" pentru a explica o înfrîngere de asemenea proporţii. Oricum am întoarce afirmaţiile făcute în acele zile de comandamentele germane la toate nivelurile, acuzaţiile împotriva românilor au pornit chiar de pe cîmpul de luptă şi nu de la Cartierul General al führerului. Exista o motivaţie extrem de puternică : străpungerea tancurilor sovietice se produsese în sectoarele apărate de români. Acesta era un fapt incontestabil. Dar era el suficient pentru a justifica crearea unui curent de opinie antiromânesc care a cuprins armata germană, de la soldat pînă la führer ? El s-a dovedit şi fals şi destructiv pentru nişte trupe care erau obligate să caute împreună o cale de ieşire din situaţia cumplită în care se găseau.

După cît se pare, semnalul acestei atitudini a comandamentelor şi trupelor germane a fost dat de către generalul-colonel Maximilian baron von Weichs, comandantul Grupului de armate „B", care a blamat în ordi-

nele sale comportarea trupelor române. Tot el a nominalizat primul „acuzat" din tabăra noastră : generalul Stavrescu, comandantul Diviziei 14 Infanterie, pe care a vrut să-l trimită în fața Curții Marțiale. Semnificativ este faptul că intenția sa — revocată în cele din urmă la sugestia lui Adolf Hitler — a fost tradusă în practică, e drept numai parțial, de generalul Karl Hollidt, care pur și simplu l-a destituit pe generalul Stavrescu de la comanda diviziei, un amestec inadmisibil în treburile comandamentului român [44]. Lucrurile nu s-au oprit aici. Au urmat acuzațiile aduse generalilor Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române, Ilie Șteflea, șeful Marelui Cartier General, Constantin Constantinescu-Klaps, comandantul Armatei 4 și lista ar putea acoperi pagini întregi. Este ușor de întrevăzut criza de încredere întronată în relațiile româno-germane. Ea s-a manifestat de la cel mai înalt nivel al conducerii politice și militare pînă la ultimul soldat. Consecințele ei au fost tragice pentru partea română și, în general, nefaste pentru ceea ce propaganda vremii numea „cauza comună".

Evocînd numele de mai sus, în egală măsură germane și române, ajungem la cel de-al doilea aspect esențial al viziunii românești asupra bătăliei, sintetizat în întrebarea : *cine a fost vinovat de dezastrul armatei române în Cotul Donului, în Stepa Calmucă și la Stalingrad ?* Mai întîi, trebuie elucidată o problemă de principiu : este justificată o asemenea întrebare ? Cu alte cuvinte, dacă se admite — și generalii români nu au făcut un secret din aceasta — surprinderea realizată de ruși și incapacitatea obiectivă a armatelor germane și române de a riposta cu sorți de izbîndă contraofensivei declanșate la 19—20 noiembrie 1942, mai are vreun rost depistarea „vinovaților" ? Cum în istoria războaielor nu a fost consemnată pînă acum o asemenea atitudine, să-i spunem fatalistă sau sportivă, față de o înfrîngere, este vehiculată cu insistență ideea unei „vinovății", ceea ce înseamnă că se admite, tacit, că înfrîngerea putea fi evitată. Așa cum am arătat, istoriografia consacrată bătăliei de la Stalingrad se polarizează, în general, între

doi „inculpați" : Hitler și generalii săi. Cum Hitler nu a mai avut ocazia să-și scrie memoriile, „generalii", în special Erich von Manstein, au reușit să atragă simpatiile de partea lor. Sigur că argumentarea lor este solidară cu tentativa generală a poporului german de desprindere față de tot ce a însemnat Hitler. Este o reacție normală la tratamentul aplicat Germaniei de către învingători și, mai ales, de Uniunea Sovietică. Pentru propaganda sovietică, „hitlerist" a fost echivalent cu „german" și asta s-a reflectat și în istoriografia bătăliei de pe Volga, lucru firesc dacă ne gîndim că gloria armatei sovietice nu se putea clădi numai pe greșeala unui dictator sinistru.

Cadrul problematicii, astfel definit, este în mare măsură valabil și pentru analiza generalilor români. Punctele de sprijin sînt însă altele. Bineînțeles, documentele la care ne referim au fost elaborate între 1942 și 1945 și nu beneficiază de detașarea istoriografiei și memorialisticii la care ne-am referit. Este, în egală măsură, un dezavantaj — nu totul poate fi rostit — și un avantaj pentru că nu sînt aduse învinuiri imaginare și incontrolabile. Tot ca o observație generală, la care vom reveni, trebuie să spunem că încercăm să sintetizăm ceea ce considerăm a fi esența concepției românești și să eludăm accidentele. Pentru că ele au existat și s-au cantonat, așa cum s-a întîmplat peste tot, în jurul unor nume și a unor evenimente pe care apoi istoria le-a uitat.

După această digresiune să vedem cine este „vinovat" de dezastrul armatei române. Răspunsul generalilor români este lipsit de echivoc : *comandamentul german !* Sînt necesare cîteva precizări. Simpla învinovățire a comandamentului german poate apare ca o derobare de la responsabilități, asemănătoare cu cea a generalilor germani față de Hitler. De aceea ne simțim obligați să accentuăm că în ceea ce am numit versiunea românească există două aspecte complementare ale „vinovăției" comandamentului german. Primul este cel la care ne-am referit anterior și care cuprinde erorile de concepție, conducere și „neputința" Wehrmachtului

de a atinge obiectivele fixate de Hitler. El este completat, în cazul concret al armatelor 3 și 4 române, de modul defectuos în care Înaltul Comandament german și-a onorat angajamentele luate față de partea română. Puse să lupte în sectoare periclitate, cu extensiuni mult prea mari față de posibilitățile lor materiale, fără rezerve puternice în adîncime, trupele noastre erau condamnate în cazul declanșării unei contraofensive sovietice de proporții. Aceste argumente sînt detaliate într-o bună parte din documentele cuprinse în prezentul volum și nu vom insista asupra lor.

Cel de-al doilea aspect al „vinovăției" comandamentului german este însă mult mai important în concepția generalilor români, el este cheia pentru a înțelege o încriminare atît de tranșantă. Nimeni nu era nebun să creadă că un război poate fi un marș triumfal continuu, așa cum cădelniță au propaganda și politicienii. De aceea, într-o încleștare de asemenea nivel, să acuzi pe cineva că ar fi dorit să comită o eroare de genul celei de la Stalingrad este aberant. Chintesența acuzației românești la adresa comandamentului german se referă la modul în care acesta a determinat, fără scrupule, distrugerea armatei române. Avertizate de starea precară a înzestrării diviziilor românești, de pericolul iminent care le pîndea, de lipsa rezervelor etc., OKW-ul, OKH-ul, comandamentele de toate nivelurile nu au întreprins nimic substanțial pînă la 19 noiembrie, pentru ca apoi să determine măcinarea forțelor române în operații lipsite din start de sorți de izbîndă. Și ca o încununare, gravele reproșuri și tendința evidentă de a-i scoate „țapi ispășitori" pe români. Mareșalul Antonescu avea perfectă dreptate atunci cînd afirma că și în cazul unei erori de concepție — neadmise de partea germană la acea dată — și în cazul unei planificări care ar fi condus la bătălia de la Stalingrad, armata română a fost sacrificată cu bună știință. În primul caz, datorită faptului că nu i-au fost asigurate condițiile pentru a face față oricărei eventualități, iar în al doilea, pentru că a fost pusă să joace rolul momelii într-o cursă de șoareci.

Documentele din volum atestă fără dubii că la nivelul comandamentului german se instalase o suficiență nefastă față de soarta aliaților români. Sugestiv este în această privință un episod relatat de Manfred Kehrig. În ultimele zile ale lunii decembrie, rămășițele Armatei 4 române se găseau în subordinea Armatei 4 Blindate germane și, în pofida protestelor repetate ale generalului Ilie Șteflea, au fost folosite ca arieregardă. Cerînd explicații comandantului Armatei 4 Blindate (generalul Hermann Hoth), feldmareșalul Erich von Manstein a avut neplăcuta surpriză să constate că Hoth luate în calcul cu sînge rece imposibilitatea obiectivă a trupelor române de a face față tancurilor sovietice, dar mizase pe ele pentru o acțiune întîrzietoare. Von Manstein avea astfel o confirmare zdrobitoare a veridicității acuzațiilor formulate de generalul Șteflea [45].

De altfel, nici von Manstein, unul din cei mai obiectivi analiști ai participării românești la bătălie, nu a fost capabil în toiul luptelor să se dezbare de atitudinea adoptată cu emfază de generalul Hoth. Și el a considerat că înfrîngerile suferite de români erau generate de „absența voinței de a lupta", învinuire gravă și fără acoperire pe care a formulat-o tocmai cu referire la luptele Armatei 4 române din acel sfîrșit de decembrie 1942 ... Comandanții germani au cerut armatei române un sacrificiu fără rost, adică exact aceeași eroare pe care au imputat-o, după război, conducerii exercitate de führer.

Acest exemplu ne ajută să înțelegem de ce comandanții români nu s-au referit în mod expres numai la eșaloanele de comandă cele mai înalte — OKW, OKH — și au nominalizat cu insistență comandamentele de grup de armată, de armată, corp de armată etc. Desigur, marele vinovat era Hitler dar nu totul îi putea fi pus în cîrcă. În fond, ideea că „trădarea" românilor a început la Stalingrad — exprimată după 23 august 1944 — a avut ca punct de pornire rapoartele venite de pe front, de la comandanții de cîmp care își justificau înfrîngerea și îi ocroteau orgoliul de mare strateg, aruncînd vina pe lipsa voinței de a lupta a armatei române.

Ne loveam iarăși de o limită a capacității de înțelegere a „marelui aliat" față de „micile" noastre probleme. Antonescu cunoștea prea bine această stare pentru că, așa cum dovedesc scrisorile sale adresate liderilor partidelor politice burgheze, nu uitase experiența primului război mondial. Tot așa procedaseră atunci și rușii. Cînd Ion I. C. Brătianu apela disperat la armata rusă pentru a stăvili trupele lui Falkenhayn și Mackensen, generalul Alekseev îi ținea prelegeri teoretice și îl acuza că trădează o nervozitate specifică debutantului în treburile războiului. Dacă pentru ruși exista — la acea dată — justificarea unui joc dublu cu finalități precise, în anul 1942 Germaniei nu îi servea absolut de loc distrugerea armatei române. Orgoliul de mari seniori ai războiului era un motiv plauzibil pentru acuzațiile formulate dar nu putea fi și cauza lipsei totale de pragmatism politic și militar. În acest sens, trebuie înțelese și referirile mareșalului la comportarea neloială a Germaniei față de România — în timpul rebeliunii legionare, în chestiunile economice —, formulate în scrisoarea sa din 9 decembrie 1942 adresată feldmareșalului von Manstein [46].

Tot atunci, în clipele fierbinți ale bătăliei, s-a emis ideea că la tăiatul bușteni nu poți folosi un cuțit de fructe, cu referire directă la posibilitățile armatei române de a satisface cerințele unei bătălii de proporțiile celei de la Stalingrad [47]. Acest punct de vedere, care se dorea favorabil românilor, conține însă o eroare enormă de apreciere a situației concrete. Nu Bucureștii au fost cei care au solicitat o participare la campania din vara anului 1942, ci Berlinul. Dislocarea pe front și misiunea au fost impuse de comandamentele germane, iar lipsurile în dotare erau binecunoscute de acestea și trebuiau acoperite în conformitate cu angajamentele asumate de Berlin. Ideea era cu atît mai falsă cu cît ea putea defini participarea trupelor române și în cazul unei victorii. Ceea ce lipsește cu desăvîrșire este descifrarea onestă a cauzelor care au determinat Germania să facă apel la trupe române, ungare, finlandeze, italiene etc. Cît despre concluzia acestui „dicton" cazon și anume necesitatea încorsetării trupelor române cu trupe germane, ea nu era deloc nouă, o mai avusese Alekseev în

1916, şi va fi solicitată după 23 august 1944 de Armata Roşie.

Dacă vinovăţia comandamentului german este incontestabilă în opinia generalilor români, nu tot aşa stau lucrurile în ceea ce priveşte *stabilirea responsabilităţilor proprii*. Cei doi generali care au scris despre bătălia după 23 august 1944 — Ilie Şteflea şi Petre Dumitrescu — au exprimat acuzaţii la adresa mareşalului Ion Antonescu. Sensul acestei inculpări nu trebuie însă dramatizat obsesiv, aşa cum s-a mai procedat pînă acum în istoriografia românească. De fapt, cei doi generali doreau să respingă grelele învinuiri ce le fuseseră aduse prin decizia noilor autorităţi de a-i trece în retragere. Şi Şteflea şi Petre Dumitrescu arată că din moment ce nu au motive să-şi reproşeze ceva în legătură cu conduita lor pe timpul bătăliei, dacă poartă cineva răspunderea pentru cele întîmplate la Stalingrad acela este numai mareşalul Antonescu. Capul de acuzare îl constituie însă decizia sa — în primul rînd, politică — de a accepta angajarea armatelor române pe cîmpul de bătălie în condiţiile în care Wehrmachtul nu şi-a respectat angajamentele asumate. Nu trebuie să uităm că pentru o astfel de interpretare cei doi aveau „dezlegarea" mareşalului care se recunoscuse încă din 1942 drept singurul vinovat de dezastrul armatei române în Cotul Donului şi Stepa Calmucă. Nu era deci o dezvăluire senzaţională. Din această perspectivă, mult mai grave ni se par acuzaţiile ce i se aduc mareşalului în legătură cu distrugerea Grupării „Lascăr". Atît Şteflea, cît şi Petre Dumitrescu impută mareşalului că nu a dat curs la timp solicitărilor de retragere imediată a marilor unităţi din această grupare ad-hoc. Se impune totuşi un amendament : mareşalul nu se găsea pe front, ci la Predeal, şi era la fel de prins, ca şi generalii săi, în formidabilul mecanism german. Mai mult decît atît, nu a făcut nici un secret din faptul că se simte vinovat şi pentru soarta acestor soldaţi. Nici Dumitrescu, nici Şteflea, nici un alt comandant român nu au fost încriminaţi drept responsabili pentru dispariţia celor 5 divizii române în Cotul Donului.

E cazul să amintim aici despre anchetele Marelui Stat Major român întreprinse încă în timpul bătăliei și imediat după aceea. Ele au avut ca obiectiv elucidarea cauzelor reale care au condus la pierderile enorme suferite în bătălie și din acest punct de vedere ele sînt perfect justificate. Nu e mai puțin adevărat — așa cum se va vedea și în volum — că nu de puține ori asupra unora din comandanți, în special cei căzuți prizonieri, s-au abătut denunțuri pline de fantasmagorii plăsmuite de unii mai slabi cu duhul : generalii Sion și Mazarini au avut parte de un regim special datorită unor „binevoitori" care s-au grăbit să arunce vorbe grele la adresa comportării lor în luptă. Totuși, chiar atunci cînd s-a știut sigur soarta lor nimănui nu i-a trecut prin cap să treacă la măsuri spectaculoase, de genul condamnării în contumacie, pentru că nu existau motive, așa cum dovediseră și anchetele. Pe de altă parte, jumătatea de secol care s-a scurs de la marea bătălie ne permite să judecăm lucrurile fără pasiuni inutile. Stalingradul a fost o încercare cumplită nu numai pentru români, ci și pentru germani și ruși. Nu toți au reușit să-i facă față, la fel. Și nu e vorba de ceea ce îndeobște propaganda denumește „eroism", un termen care pentru combatanți e de cele mai multe ori lipsit de conținut. Clacări, abandonuri au existat și în tabăra românilor ca și în cele ale germanilor și rușilor. Dar ele nu au fost definitorii ci au intrat în acea marjă de siguranță proprie oricărei bătălii. Prin volumele de memorialistică mai găsim citat numele cîte unui general care s-a agățat cu prea multă patimă de propria viață, refuzînd să împărtășească soarta soldaților săi. Nu vom da nume — deși unele sînt cunoscute — dintr-un motiv foarte simplu : nu există probe „materiale" ale comportării incriminate de acești martori și nu dorim să colportăm acuzații ce se pot dovedi gratuite.

Ar mai fi, totuși, un punct slab al argumentației noastre și încă unul care a făcut o nemeritată vogă în cazul combatanților germani. Ne referim la „cazul Paulus". După cum se știe, feldmareșalul — de altfel, legat prin alianță de români, soția sa fiind o Rosetti-Solescu — a avut o traiectorie de viață greu previzibilă,

ajungînd din comandantul armatei germane de la Stalingrad unul din promotorii comitetului german de acțiune împotriva fascismului, de certă esență prosovietică și comunistă. Ceea ce a determinat pe mulți comentatori să-i caute nod în papură, aruncîndu-i în spate fel de fel de acuzații. Este, din păcate, o reinterpretare curentă a proverbului „cine trădează o dată va trăda și a doua oară", conform căreia cine a „trădat" era cu gîndul la trădare cu mult înainte. Ceea ce, de multe ori, este fals și prezumțios. Ei bine, datorită „grijii" cu care a fost înăbușită, istoriografia românească nu a apucat să creeze un complex „Paulus", deși motive exterioare există. Oare cum ar fi fost judecat generalul Mihail Lascăr, eroul din Cotul Donului, pentru reîntoarcerea sa în fruntea prea puțin glorioasei divizii de voluntari „Horia, Cloșca și Crișan" și pentru portofoliul apărării deținut în agitata perioadă 1946—1947 ? Dar Nicolae Cambrea, locotenent-colonel pe atunci, șef de stat-major de divizie, întors cu atît de blamata Divizie „Tudor Vladimirescu-Debrețin" ? În opinia noastră, dacă nu s-au născut pînă acum speculații în legătură cu aceste „cazuri" ar fi bine ca ele să nu prolifereze de acum încolo la adăpostul „libertății de exprimare". Cel ce se va apuca să studieze asemenea biografii contorsionate — și ar fi bine ca ele să fie studiate — va trebui să dispună de o documentație abundentă și de precizia și sîngele rece ale unui chirurg. Nici chiar atunci, verdictul nu poate fi considerat definitiv fiindcă sufletul omului rămîne eternul inexplorabil. Concluzia noastră este însă tranșantă : nu poate fi stabilită nici o legătură de cauzalitate între comportarea ulterioară a acestor înalți ofițeri români și înfrîngerea de la Stalingrad.

Cîteva cuvinte despre dezvăluirile făcute de generalul Ilie Șteflea în memoriul său din martie 1945. Invocînd acțiunea secretă a unui grup de ofițeri patrioți din Marele Stat Major român care, fără știrea mareșalului, ar fi diminuat efectivele trimise pe frontul din inima Rusiei, documentul amintit dă naștere la o întrebare firească : nu cumva aceste măsuri au avut o influență hotărîtoare în dezastrul de la Don ? Răspunsul este

NU ! Decizia de organizare a diviziilor române de tip „uşor" (6 batalioane în loc de 9) fusese luată cu încuviinţarea mareşalului şi ea era un fapt notoriu şi pentru germani. Noua formă de organizare era o tentativă de adaptare la realităţile impuse de campania anului 1941 şi, în special, de marile pierderi umane suferite de trupele române în operaţiile purtate de la Prut pînă la Odessa. Se considera că astfel s-ar fi realizat şi o mărire corespunzătoare a puterii de foc a marii unităţi, raportată la efectivele lor. Ceea ce relatează Ştefl ea în 1945 este, în mare măsură, corect, deplasată fiind doar nuanţa în plus de opoziţie antiantonesciană pe care a ataşat-o. Ea se explică prin dorinţa fostului şef al Marelui Stat Major de a se detaşa de un personaj devenit incomod, dar care îl propulsase în această înaltă funcţie. Nu numai Ştefl ea, dar chiar şi cei doi Antonești credeau că vor putea păstra în ţară efective cît mai numeroase, înarmate prin grija Germaniei. Manevra a fost atît de evidentă încît Ion Gheorghe consideră că i-a determinat pe germani să forţeze înarmarea diviziilor române la sosirea pe cîmpul de luptă. Cele afirmate aici nu scad cu nimic meritele lui Ştefl ea, zbaterea sa continuă pentru a salva armata română de la totala distrugere. Numai că în 1945 el apreciase corect că pentru a se dezvinovăţi nu poate face prea mare caz de rolul pe care îl jucase în timpul bătăliei, la Rostov, de comun acord cu mareşalul Ion Antonescu. Pe de altă parte, opoziţia sa la angajarea masivă a trupelor române în stepa rusească şi în Caucaz este incontestabilă.

Un alt punct fierbinte în discuţie : au acuzat românii renumita frică de tancuri, teoretizată de generalul Heinz Guderian ? Aşa cum se va observa şi în volum, se cerea infanteriei să aştepte „îngropată" pînă la trecerea valului de blindate adverse pentru a se confrunta apoi cu infanteria inamică în disputa pentru teren. O regulă impusă de realitatea războiului care nu poate fi însă fetişizată. Pentru că oricît de dîrz s-ar menţine infanteria în adăposturi ea va fi în cele din urmă copleşită atunci cînd blindatele intercepteză liniile de comunicaţie şi împiedică aprovizionarea şi împrospătarea celor prinşi în încercuire, cînd nu are armament

antitanc și nu-i vine în ajutor o altă forță consistentă de blindate. Așa s-a întîmplat cu Gruparea „Lascăr". Rezistența impusă de germani a fost inutilă atît timp cît nu existau forțele și mijloacele necesare pentru a anihila valurile succesive ale atacatorilor. În aceste condiții, ordinul pe care generalul Constantinescu-Klaps l-a dat în ultima decadă a lunii decembrie este justificat. Retragerea pozițiilor la adăpostul nopții era o măsură înțeleaptă pentru salvarea unor trupe care știau că după „trecerea" tancurilor sovietice nu avea să le mai vină nimeni în ajutor. Nu avem intenția să justificăm tot ceea ce s-a întîmplat la Stalingrad, prezentîndu-i pe români doar în roz. Dar atunci cînd tunurile antitanc trăgeau pînă cînd erau strivite de tancuri, fără ca măcar loviturile în plin de la cîțiva metri să le producă o stricăciune, nu erau de așteptat minuni. Românii au fost și sînt luptători dîrzi, curajoși dar nu fanatici.

Nu a stat în intenția noastră să întocmim o cronică „eroică" a acelor zile cumplite. Ar fi o nedreptate față de supraviețuitori și o impietate față de cei cărora le putrezesc oasele fără o cruce la căpătîi. Singura noastră dorință este de a-i face pe toți să înțeleagă că românii și-au făcut și acolo datoria ! Toate acuzațiile și insinuările prin care atît aliații, cît și adversarii au încercat să ne transforme în niște paria ai istoriei celui de-al doilea război mondial sînt nedrepte și necugetate. Prea multe suflete de români bîntuie însă Cotul Donului, Stalingradul și Stepa Calmucă pentru ca adevărul să nu iasă, în cele din urmă, la iveală.

Trebuie să subliniem că încercînd să acoperim golul evident de informație cu privire la participarea armatei române la bătălia de la Stalingrad nu am urmărit cu obstinație să dăm un verdict în dificila și controversata problemă a responsabilităților fiecăruia din participanți. Această direcție s-a impus de la sine din coroborarea documentelor emise de esaloanele de comandă române și este ușor să înțelegem de ce. Pe lîngă argumentul facil rezultat din comparația cu exemple ilustre și, în orice caz, mult mai bine cunoscute la noi și aiurea — von Manstein, Paulus sau chiar Wilhelm

Adam —, pentru partea română dezastrul de pe Don și Volga a avut imediat un impact deosebit de puternic. Să pierzi, practic, două din cele trei armate mobilizate la acea dată, mai ales într-un moment în care devenea evident că refacerea integrității teritoriale a țării — scopul declarat al războiului — nu mai putea fi sperată printr-o pace alături de învingători ci, după toate estimările, printr-o angajare militară împotriva Ungariei, era un moment deosebit de grav. De aceea nici nu este de mirare că Stalingradul a pus în cumpănă ansamblul relațiilor politice și militare stabilite între România și Germania. Nu era vorba de înfrîngerea germană în primul rînd, ci de faptul că la acea dată mareșalul Antonescu a înțeles cu o precizie extrem de dureroasă că Adolf Hitler era incapabil să admită că armata română urmărea în acest război împlinirea unor idealuri naționale. De aceea, în scrisoarea trimisă feldmareșalului von Manstein, referindu-se la misiunea atribuită armatei române de către Germania, Ion Antonescu constata cu amărăciune că aceasta era chemată „să contribuie la zdrobirea bolșevismului, *împlinind astfel un rol european foarte îndepărtat de modestele ei idealuri naționale și politice*" (subl. ns.). Să așterni pe hîrtie asemenea cuvinte în decembrie 1942 era un lucru pe care nu credem că l-a îndrăznit vreun alt șef de stat aliat al Axei ! Antonescu știa însă că nu putea permite nimănui să irosească forțele țării într-un „proiect" ce începuse să-și dovedească slăbiciunea. Și nici un român nu i-ar fi iertat așa ceva. În acest caz, concluzia sa din amintita scrisoare constituie o amenințare deloc voalată la adresa relațiilor româno-germane : „Această jertfă generoasă (împotriva comunismului — *n.n.*) nu poate fi deci privită ca o obligațiune fără restricții. *Nimeni nu poate cere decît ceea ce noi consimțim a da* (subl. ns.) între România și Germania neexistînd pînă la această dată nici o convenție, nici politică, nici militară" [48]. Iată o mostră a modului în care mareșalul a înțeles să profite de absența convenției cu Germania, chestiune de care am mai vorbit. Dar ceea ce atrage atenția în mod deosebit este acuzația pe care o aduce conducerii germane că

încalcă independența României, angajînd armata română într-o luptă fără sorți de izbîndă. De fapt, partea română s-a dovedit capabilă să admită înfrîngerea în bătălie, chiar și propriile slăbiciuni, dar nu a putut admite modul cel puțin inamical în care comandamentul german a crezut de cuviință să macine fără rost forțele române. Spre deosebire de Germania sau de Rusia, noi nu ne puteam permite pierderea a două armate pentru desăvîrșirea a ceea ce se dovedise o eroare strategică și tactică. Și atunci cînd comandamentul german a găsit de cuviință să arunce vinovăția pentru înfrîngere în curtea noastră, riposta conducerii române, în frunte cu Antonescu, a fost deosebit de violentă. Încordarea relațiilor româno-germane s-a propagat cu iuțeală de sus în jos, de la eșaloanele de vîrf pînă la soldații de rînd. Criza de pe front a dat la iveală toate limitele unei „alianțe" impuse în primul rînd de forța împrejurărilor [49].

Discuțiile în jurul stabilirii unui vinovat aduc în atenție în special numele lui Hitler și, în ceea ce privește partea română, al lui Antonescu. Credem că este deosebit de interesant să subliniem că, în conformitate cu anumite interpretări, cei doi conducători aveau, la data declanșării contraofensivei sovietice, o concepție paradoxală asupra desfășurării războiului în general. Astfel, dacă ar fi să-i dăm crezare generalului Jodl, încă înainte de noiembrie 1942, Hitler era convins că Germania nu mai avea sorți de izbîndă [50]. Victoria surîdea acum Aliaților. Pe de altă parte, așa cum am arătat, întîlnindu-l pe Hitler în octombrie 1942, Antonescu avusese revelația că Reich-ul pierduse războiul, ceea ce constituie o confirmare tulburătoare a destăinuirilor lui Jodl. Nici unul, nici altul nu au putut preveni însă Stalingradul. Între altele însă, mareșalul Ion Antonescu nici nu prea avea cum, în lipsa unei reacții normale a „marelui său aliat". Ce a urmat ? Hitler și-a continuat politica și strategia în aceeași manieră, refuzînd orice fel de retragere, continuînd să creadă că voința poate fi mai presus decît rațiunea. În versiunea medicală,

Stalingradul i-a adus o privire fixă, un tremurat continuu al mîinii și piciorului stîngi și... un cozoroc supradimensionat la chipiu, deoarece nu mai suporta lumina puternică [51]. Acestea erau motivele pentru care, încă din octombrie 1942, Heinrich Himmler, Reichsführerul SS, și Walter Schellenberg, șeful serviciului de spionaj complotau pentru înlăturarea lui Hitler de la conducerea Germaniei [52]. Nu putem omite totuși faptul că fuhrerul a avut o licărire de speranță atunci cînd, angajînd contacte oficiale secrete cu rușii la Stockholm în 1943, a sperat să-l regăsească de partea lui pe Stalin la fel ca în 1939. Se pare însă că „părintele popoarelor" era doar viclean, încercînd prin această manevră să-i determine pe noii săi aliați, Churchill și Roosevelt, să accepte dorințele sale [53].

Mareșalul Antonescu — despre care nu știm mai nimic în ceea ce privește sănătatea, cu excepția faptului că de-a lungul verii și toamnei 1942 ar fi fost bolnav de malarie — a avut, în schimb, o reacție absolut normală [54]. Din 1943 a început să caute o soluție onorabilă de ieșire a României din orbita Axei pentru a-și putea rezolva așa cum credea de cuviință dezideratele naționale. Efectele circumspecției cu care a privit de atunci încolo relațiile cu Hitler s-au văzut la ... 23 august 1944, atunci cînd armata română dispunea de peste un milion de combatanți și de un plan coerent pentru salvarea țării. Cine l-a pus în aplicare, este o altă chestiune și discuția ei nu-și are locul aici. Oricum, dacă Antonescu ar fi jucat la fel ca Hitler, dacă ar fi fost psihopat, incapabil ș.a.m.d. — așa cum l-au etichetat unii —, e greu de spus ce ar mai fi rămas din armata română după „noul Stalingrad" pe care i l-a administrat brava și glorioasa Armată Roșie *imediat după* 23 august, prin dezarmarea și internarea unor ostași care-o întîmpinau cu ramura de măslin...

Din acest motiv, schimbul de replici dintre Hitler și Antonescu, mediat de generalul Hauffe (purtătorul de cuvînt al primului, „dialogul" desfășurat la 28 decembrie avînd loc la Predeal), prefigurează destul de exact

evoluția relațiilor germano-române după momentul Stalingrad. Adolf Hitler, care era la curent cu virulența acuzațiilor pe care mareșalul român le aducea părții germane, a încercat să-l încurajeze într-un mod mai deosebit : amenințîndu-l ! „Toate statele Europei — clama führerul — se găsesc azi în situația unor călători dintr-o aceeași barcă și care au același scop. *Cine nu vîslește, se îneacă !* (subl. ns.). Și trebuie să vîslim : sîntem legați prin Pactul Anticomintern". Ion Antonescu nu s-a lăsat impresionat niciodată de stilul agresiv folosit de Hitler, așa că nu i-a rămas nici de această dată dator : „Eu nu părăsesc barca, dar cu brațele goale nu trimit soldații la luptă și *trebuie să știu cu cine și încotro merg în barcă !* (subl. ns.) [55].

Cu toate că multe din documentele emise de eșaloanele române în timpul sau cu referire la bătălia de la Stalingrad s-au pierdut prin forța împrejurărilor — capturate în luptă de ruși — sau au fost înstrăinate prin forță — tot de ruși, după armistițiu, dar și de noul regim, care își făcuse din distrugerea trecutului un obiectiv primordial —, numărul acestor piese de evidență este încă, din fericire, foarte mare. Ceea ce prezentăm aici este o selecție care are în vedere, în primul rînd, documentele eșaloanelor de vîrf. Este evident că ele nu pot reflecta întreaga dramă a românilor în stepa rusească. Ea trebuie întregită de alte cercetări și, atît timp cît mai există supraviețuitori, de lucrări memorialistice.

Oricum însă, această carte este dedicată tuturor ostașilor români — de la soldat la general — care au luptat la Stalingrad : în primul rînd, celor ce nu s-au mai întors niciodată, neavînd nici măcar odihna unui mormînt creștinesc, și în egală măsură, celor ce au supraviețuit trecînd prin lagăre și închisori, prin mizerie și nemeritată uitare. Într-un cuvînt, celor ce așteaptă de atîta vreme veneratia și lacrima de recunoștință a neamului.

NOTE

[1] Asupra acestei probleme, vezi : B. H. Liddel — Hart, *Strategia. Acțiunile indirecte*, Editura Militară, București, 1973, p. 258—262 ; H. G. Dahms, *La deuxiéme guerre mondiale*, Payot, Paris, 1961, p. 183—185 ; Peter Calvocoressi and Guy Wint, *Total War, Causes and Courses of the Second World War*, Penguin Books, 1979, p. 471—474 ; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, volumul I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 107—122 ; Raymond Cartier, *La seconde guerre mondiale*, tome premier. *1939—1942*, Larousse. Paris-Match, Paris, 1965, p. 340—342, 357—362.

[2] Maréchal Erich von Manstein, *Victoires perdues*, Plon, Paris, 1958, p. 208—211.

[3] *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Editura Militară, București, 1989, p. 465—469.

[4] Cf. Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 121.

[5] Werner Maser, *Prénom : Adolf. Nom : Hitler*, Plon, Paris, 1973, p. 399.

[6] *Friedrich Paulus. Stalingrado (a cura di Walter Görlitz)*, Ed. Aldo Garzanti, Milano, 1973, p. 99—103 ; vezi și Maréchal Erich von Manstein, *op. cit.*, p. 255—261 ; Joachim Wieder, *Stalingrado. Morte di un esercito*, Louganesi & C., Milano, 1973, p. 143—145 ; Wilhelm Adam, *O hotărîre dificilă*, vol. 2, Editura Militară, București, 1988, p. 59—60.

[7] Vezi și Jacques de Launay, *Titulescu et l'Europe*, Nyon, 1976, passim.

[8] *23 august 1944. Documente*, vol. I, *1939—1943*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, doc. nr. 56.

[9] General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice — 22 iunie 1941—23 august 1944* (ediția a II-a, văzută și adăugită de autor), Editura Carpați, Madrid, 1986, p. 125—130 ; Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die Deutsch-Rumänischen Bezienhungen, 1938—1944*, Franz Steiner, Wiesbaden, 1954, p. 126—134.

[10] Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satelitenstaat*, Heidelberg, 1952, p. 67—68.

[11] *Ibidem*, p. 134.

[12] General Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 136—139 ; *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, p. 408—419.

[13] General Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 139—154.

[14] *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, p. 474.

[15] Vezi, de exemplu, memoriul adresat mareșalului Ion Antonescu de către Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu, în *23 August 1944, Documente*, vol. I, *1939—1943*, doc. 258.

[16] Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare, Arh. M.Ap.N.) fond 948, dosar nr. 2 059, f. 173—185.

[17] Ibidem, dosar nr. 811, f. 216—246.

[18] George Barbul, *Mémorial Antonescu*, tome 1er, *Le IIIe Homme de l'Axe*, Editions de la Couronne, Paris, 1950, p. 153—163.

[19] G. K. Jukov, *Amintiri și reflecții*, Editura Militară, București, 1970, p. 449.

[20] A. M. Vasilevski, *Delo vsei jîzni*, Izdatelstvo politiceski literaturî, Moskva, 1973, p. 219—220.

[21] *Ibidem.*

[22] General Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 190—192.

[23] G. K. Jukov, *op. cit.*, p. 464.

[24] *Ibidem*, p. 458.

[25] V. I. Ciuikov, *Început de drum. Memorii de război*, Editura Militară, București, 1962, p. 111.

[26] *Ibidem*, p. 112.

[27] *Ibidem*, p. 113.

[28] G. K. Jukov, *op. cit.*, p. 467—468.

[29] A. M. Vasilevski, *op. cit.*, p. 216.

[30] Mareșal I. H. Bagramean, *Așa a început războiul*, Editura Militară, București, 1974, p. 58—59.

[31] William Manchester, *Armele lui Krupp*, Editura Politică, București, 1973, p. 528—539.

[32] G. K. Jukov, *op. cit.*, p. 469.

[33] Vezi și A. M. Vasilevski, *op. cit.*, p. 219—226.

[34] I. I. Iakûbovski, *Pămîntul în flăcări*, Editura Militară, București, 1981, p. 88.

[35] A. M. Vasilevski, *op. cit.*, p. 226—228.

[36] General Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 191.

[37] *Ibidem*, p. 189.

[38] Maréchal Erich von Manstein, *op. cit.*, p. 235.

[39] Apud General Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 189—190.

[40] Apud *Ibidem*, p. 190.

[41] Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 733, f. 371.

[42] *Ibidem*, fond documentare, f. 49.

[43] Werner Maser, *op. cit.*, p. 400.

[44] Vezi volumul de față, documentele XLV, XLVI.

[45] Manfred Kehrig, *Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1974, p. 471

[46] Vezi volumul de față, documentul LXXIV.

[47] Manfred Kehrig, *op. cit.*, p. 466.

[48] Vezi volumul de față, documentul LXXIV.

[49] Pe larg la Manfred Kehrig, *op. cit.*, p. 456—476.

[50] Werner Maser, *op. cit.*, p. 408.

[51] *Ibidem*, p. 372, 408.

[52] *Ibidem*, p. 408.

[53] Jean Laloy, *Yalta. Hier, aujourd'hui, demain*, Editions Robert Laffont, 1988, p. 46—47.

[54] Vezi *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, Editura Nagard, Cannaregio Veneția, 1986, passim.

[55] Vezi volumul de față, documentul LXXXIX.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Documentele din volum provin din Arhiva Ministerului Apărării Naționale și aparțin, în general, eșaloanelor de vîrf implicate în marea bătălie de la Stalingrad (Marele Cartier General, Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, comandamentele de armată, corp de armată și divizie). Pentru a conferi acestei lucrări mobilitate și un caracter de reconstituire, am renunțat deliberat la formula general acceptată a volumelor de documente (prezentarea integrală a documentelor, în ordinea lor strict cronologică), optînd, în general, pentru prezentarea acestora *fragmentar* (pentru a evita repetițiile) și într-o *ordine logică* (pentru a favoriza înțelegerea).

Atragem atenția asupra faptului că documentele folosite au fost concepute fie în focul bătăliei (note, rapoarte, telegrame etc.), fie în perioada imediat următoare (sinteze, dări de seamă, anchete și am încadra aici chiar și jurnalele de operații care, chiar dacă sînt concepute în timpul acțiunilor, au fost, de obicei, definitivate după aceea) sau chiar mai tîrziu (cazul lucrării generalului Petre Dumitrescu, elaborată în martie 1945), ceea ce creează o anumită alternanță a „tonului" acestor piese de evidență.

Documentele au fost aduse la normele ortografice actuale, din rațiuni de spațiu păstrîndu-se abrevierile din original (pentru descifrarea cărora am alcătuit *Lista abrevierilor*) și au fost

eliminate parte din elementele care le determină identitatea (emitent, caracter, tip, destinatar, loc, dată etc.). Acestea din urmă vor fi regăsite în *Lista documentelor* unde este menționată sursa lor. Pentru a evita abundența trimiterilor bibliografice documentele au fost notate cu cifre romane, la sfîrșitul fiecărui fragment de text, în paranteze drepte, fiind indicate numărul documentului și, cu cifre arabe, filele (paginile). Astfel [XI, 5—12] = Documentul XI, filele 5—12.

Notele de subsol și intervențiile noastre în text (marcate cu paranteze drepte) vor purta sigla *n.n.* Omisiunile vor fi însemnate cu [...].

LISTA ABREVIERILOR

A

A. — armată (A.4 = Armata 4)
a.a. — antiaerian
a.c. — anticar (antitanc)
A.c.A. — apărarea contra aeronavelor
Art. — artilerie
Art.Gr. (A.G.) — artilerie grea
Art.Căl. — artilerie călăreață
Av. — aviație

B

Batal. (btl.) — batalion
Bl., Bld. — blindat(ă)
Bg., Brig. — brigadă

C

C.A. — corp de armată (C. IV A. = Corpul IV armată)
Cav., Cv. — cavalerie
C.Cv. — Corpul de Cavalerie
cdt. — comandament (comandant, uneori)
c.f. — cale ferată
C.G. — cartier general
C.L. — care de luptă (tancuri)

C.M. — Corpul de Munte
comp. — companie
col. — colonel
cpt. — căpitan

D

D., Div. — divizie (D.1 Cv. = Divizia 1 Cavalerie)

D. — dorobanți (R.1 D. = Regimentul 1 Dorobanți)

Det. — detașament

D-on — divizion

D.V.K., D.V.St. (Deutsche Verbindung Kommando/Stab) — comandament german de legătură atașat comandamentelor române

E

E.N.I. — elemente neîndivizionate

esc. — escadron

F

Fr. — Front

G

Gl., g-ral — general (în armata română, la acea dată : gl. bg. = = general de brigadă ; gl. div. = general de divizie ; gl.C.A. = general de corp de armată ; gl.A. = general de armată)

Gr. — grup, grupare

Gr.A., Gr.Arm. — grup de armate (Gr.A. Don = Grupul de armate „Don")

L

lt. — locotenent

lt.-col. — locotenent-colonel

Luftwaffe — aviația militară germană

M

M., M-te — munte, vînători de munte (D.1 M. = Divizia 1 Munte)

M.C.G. — Marele Cartier General

M.M.G. — Misiunea Militară germană

M.St.M. — Marele Stat Major

M.U. — mari unități

O

OKH (Oberkommando des Heerestruppe) — Înaltul Comandament al trupelor de uscat germane)

OKW (Oberkommando der Wehrmacht) — Înaltul Comandament al Armatei Germane

O.Qu., O.Q. (Oberquartier) — stat major de servicii

P

P.C. — post de comandă

plt., plut. — pluton

R

R., Reg., Rgt. — regiment (R.1 Art.Gr. = Regimentul 1 Artilerie Grea)

I/R ... — batalionul (divizionul) 1 din Regimentul ...

R., Roș. — roșiori (R.1 R. = Regimentul 1 Roșiori)

rez. — rezervă

U

u.f. — unitate de foc

V

V., Vt., V-tori — vînători (R.1 Vt. = Regimentul 1 Vînători)

LISTA DOCUMENTELOR

I. *Aportul trupelor române în războiul contra bolşevismului. 22.VI.1941—1.IV.1943*, Arhiva Ministerului Apărării Naţionale (deoarece documentele provin aproape 100% din această arhivă, în continuare vom menţiona numai fondul, dosarul şi filele la care se găseşte documentul respectiv), fond 948, dosar nr. 631, f. 1—17.

II. *Expunerea generalului Socrate Mardari asupra operaţiilor desfăşurate de trupele române în Cotul Donului şi Stepa Calmucă, cu referire specială la activitatea Marelui Cartier General român*, fond Documentare, f. 1—58.

III. *General de armată Petre Dumitrescu. Consideraţii asupra bătăliei din Cotul Donului. Noiembrie 1942*, fond 3, dosar nr. 128, f. 1—63.

IV. *Notă a generalului Petre Dumitrescu (7 decembrie 1942) despre întîlnirea sa cu generalul german Maximilian von Weichs din 18 septembrie 1942*, fond 949, dosar nr, 126, f. 319—314.

V. *Notă (nedatată) a generalului Petre Dumitrescu despre întîlnirea cu generalul Friedrich Paulus din 20 septembrie 1942*, fond 949, dosar nr. 126, f. 290—291.

VI. *Notă asupra situației Armatei 3 române la 15 octombrie 1942,* fond 949, dosar nr. 126, f. 294—296.

VII. *Telegramă (14 octombrie 1942) a generalului Ilie Șteflea către colonelul Ion Gheorghe,* fond 948, dosar nr. 733, f. 8.

VIII. *Informațiuni operative ale M.C.G. român din 27 octombrie 1942,* fond 948, dosar nr. 733, f. 57—63.

IX. *Ordinul de operații nr. 1 din 14 octombrie al führerului Adolf Hitler către trupele de pe frontul de Est,* fond 948, dosar nr. 733, f. 66—76.

X. *Raport al generalului Ilie Șteflea din 27 octombrie 1942 către mareșalul Ion Antonescu,* fond 948, dosar nr. 733, f. 110—111.

XI. *Ordinul în rezoluție al mareșalului Ion Antonescu la raportul Șteflea din 27 octombrie 1942 (3 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 123.

XII. *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului către generalul Ilie Șteflea (3 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 128.

XIII. *Informațiuni operative și materiale ale Marelui Cartier General român din 3 noiembrie 1942,* fond 948, dosar nr. 733, f. 140—166.

XIV. *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului către generalul Ilie Șteflea (10 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 177.

XV. *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului către atașatul militar la Berlin (7 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 253.

XVI. *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului către atașatul militar la Berlin (10 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 264.

XVII. *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului către generalul Ilie Șteflea (10 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 175—176.

XVIII. *Raportul generalului Ilie Șteflea din 14 noiembrie 1942,* fond 948, dosar nr. 733, f. 196—198.

XIX. *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului către generalul Ilie Șteflea (12 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 181.

XX. *Raport al ataşatului militar de la Berlin, colonel Ion Gheorghe (14 noiembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 195.

XXI. *Informaţiuni operative şi materiale ale M.C.G. român (14 noiembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 202—219.

XXII. *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului către ataşatul militar român la Berlin (18 noiembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 256—257.

XXIII. *Telegrama generalului Hauffe, şeful Misiunii Militare germane din România, către generalul Wagner, şeful serviciilor OKH (18 noiembrie 1942)*, în Manfred Kehrig, *Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Stuttgart, 1979, p. 558.

XXIV. *Raportul generalului Ilie Şteflea din 17 martie 1943*, fond 949, dosar nr. 56, f. 127—147.

XXV. *Raport al M.C.G. român din 6 decembrie 1942 asupra situaţiei Armatei 4 române*, fond 949, dosar nr. 100, f. 204—233.

XXVI. *Raport al M.C.G. român din 19 decembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 507—509.

XXVII. *Dare de seamă asupra acţiunilor Grupării „Lascăr"*, fond 948, dosar nr. 1 174, f. 1—38.

XXVIII. *Raport al Armatei 3 române către Marele Stat Major, Secţia 3 Operaţii, din 19 martie 1943*, fond 949, dosar nr. 56, f. 239—240.

XXIX. *Istoricul acţiunii Diviziei 15 Infanterie în zilele de 18—26 noiembrie 1942, întocmit de maior Gh. Busuioceanu, şeful Biroului 3 Operaţii din statul major al Diviziei 15 Infanterie*, fond 949, dosar nr. 100, f. 493—502.

XXX. *Raport din 1 decembrie 1942 al plutonierului t.r. Valentin Dumitriu din Serviciul Special de Informaţii, detaşat la comandamentul Diviziei 6 Infanterie*, fond 949, dosar nr. 100, f. 289—305.

XXXI. *Jurnal de operaţii al Marelui Stat Major român pe luna noiembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 1 086.

XXXII. *„Bătălia Armatei 4 române în Stepa Calmucă", lucrare întocmită de locotenent-colonel Nicolae Dragomir*, fond Microfilme, rola P II. 1 1051, cadrele 169—177.

XXXIII. *Telegrama Cabinetului Militar al Conducătorului Statului din 21 noiembrie 1942 către colonelul Ion Gheorghe, atașatul militar la Berlin,* fond 948, dosar nr. 733, f. 315—316.

XXXIV. *Memoriul operativ nr. 29 al Misiunii Militare germane în România — Eșalonul Mobil (21 noiembrie 1942),* fond 1 200, dosar nr. 559, f. 39.

XXXV. *Comunicarea telefonică a generalului Ilie Șteflea pentru mareșalul Ion Antonescu (21 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 260.

XXXVI. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu pentru generalul Ilie Șteflea (21 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 279.

XXXVII. *Telegrama lui Adolf Hitler pentru mareșalul Ion Antonescu (22 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 281.

XXXVIII. *Comunicare telefonică a generalului Ilie Șteflea pentru mareșalul Ion Antonescu (22 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 291.

XXXIX. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu pentru generalul Ilie Șteflea (22 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 286—287.

XL. *Comunicare telefonică din 22 noiembrie 1942 a colonelului Socrate Mardari pentru colonelul Ion Rudeanu,* fond 948, dosar nr. 733, f. 268, 270.

XLI. *Telegramă a generalului Ilie Șteflea pentru mareșalul Ion Antonescu (22 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 283.

XLII. *Extras din scrisoarea din 22 noiembrie 1942 a feldmareșalului Wilhelm Keitel către mareșalul Ion Antonescu,* fond 948, dosar nr. 733, f. 325—326.

XLIII. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu către führerul Adolf Hitler (22 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 277.

XLIV. *Telegrama führerului Adolf Hitler către mareșalul Ion Antonescu (23 noiembrie 1942),* fond 948, dosar nr. 733, f. 289.

XLV. *Raport al comandantului Armatei 3 române, generalul Petre Dumitrescu, din 8 decembrie 1942,* fond 948, dosar nr. 733, f. 436.

XLVI. *Telegrama colonelului Ion Gheorghe către mareșalul Ion Antonescu din 23 noiembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 296.

XLVII. *Notă a generalului Ioan Arbore pentru colonelul Socrate Mardari din 8 decembrie 1942*, fond 948, dosar nr 733, f. 438.

XLVIII. *Ordin de zi al mareșalului Ion Antonescu din 24 noiembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 303—304.

XLIX. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu către generalul Ilie Șteflea (24 noiembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 311—312.

L. *Notă a plutonierului t.r. Valentin Dumitriu din 7 decembrie 1942*, fond 949, dosar nr. 100, f. 306—308.

LI. *Extrase din ordinele generalului M. von Weichs primite de M.C.G. român prin intermediul Misiunii Militare germane (23 noiembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 429.

LII. *Telegrama Cabinetului Militar al Conducătorului Statului către generalul Ilie Șteflea (5 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 388—390.

LIII. *Telegrama colonelului Socrate Mardari către Marele Stat Major (11 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 469.

LIV. *Raport al Armatei 3 române din 8 decembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 437.

LV. *Raport al generalului Ilie Șteflea din 26 noiembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 338—340.

LVI. *Raport al generalului Ilie Șteflea din 31 martie 1943*, fond 949, dosar nr. 56, f. 12—19.

LVII. *Notă din 30 noiembrie 1942 a lt.-colonelului Pantelimon Comișel*, fond 949, dosar nr. 100, f. 659—665.

LVIII. *Telegrama colonelului Ion Gheorghe, ataşatul militar la Berlin, din 27 noiembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 341.

LVIX. *Ordin circular al mareșalului Ion Antonescu din 28 noiembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 361—363.

LX. *Raport al Marelui Cartier General român către Misiunea Militară germană (30 noiembrie 1942)*, fond 1 200, dosar nr. 475, f. 15.

LXI. *Raport nr. 16 230/1 decembrie 1942 al generalului Ilie Șteflea către mareșalul Ion Antonescu*, fond Microfilme, P II 1.2724, cadrele 50—51.

LXII. *Ordinul în rezoluție (3 decembrie 1942) al mareșalului Ion Antonescu pe raportul nr. 16 230 al generalului Șteflea*, fond Microfilme, P II 1.2724, cadrele 76—77.

LXIII. *Raportul nr. 282/1 decembrie 1942 al generalului Ilie Șteflea către mareșalul Ion Antonescu*, fond 949, dosar nr. 126, f. 193/IV—193/XI.

LXIV. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu către generalul Ilie Șteflea (3 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 371—373.

LXV. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu către generalul Constantin Constantinescu-Klaps (3 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 345.

LXVI. *Scrisoarea generalului Ilie Șteflea pentru feldmareșalul Erich von Manstein (5 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 416—428.

LXVII. *Notă a Marelui Cartier General din 7 decembrie 1941*, fond 948, dosar nr. 733, f. 394.

LXVIII. *Telegrama generalului Ilie Șteflea către colonelul Socrate Mardari (8 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 400.

LXIX. *Raport al colonelului Socrate Mardari către generalul Ilie Șteflea (8 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 405.

LXX. *Raportul generalului Ilie Șteflea către mareșalul Ion Antonescu (14 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 483.

LXXI. *Notă-Studiu a Secției I din Marele Cartier General din 8 decembrie 1942*, fond 949, dosar nr. 126, f. 241—251.

LXXII. *Telegrama feldmareșalului Erich von Manstein către mareșalul Ion Antonescu (9 decembrie 1942 — data primirii)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 411.

LXXIII. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu către feldmareșalul Erich von Manstein (9 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 409.

LXXIV. *Scrisoarea mareșalului Ion Antonescu către feldmareșalul Erich von Manstein (9 decembrie 1942 —*

predată lui von Manstein la Novocercassk, la 12 decembrie 1942, de către generalul I. Ştefleа), fond 949, dosar nr. 126, f. 17—32.

LXXV. *Ordin al feldmareşalului Erich von Manstein din 14 decembrie 1942*, fond 949, dosar nr. 126, f. 334—335.

LXXVI. *Dare de seamă a Marelui Cartier General român asupra operaţiilor Armatei 4 române între 12—28 decembrie 1942 (29 decembrie 1942)*, fond 949, dosar nr. 57, f. 407—414.

LXXVII. *Telegrama colonelului Ion Gheorghe, ataşatul militar la Berlin (17 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 523.

LXXVIII. *Notă informativă pentru mareşalul Ion Antonescu a generalului Ilie Ştefleа (23 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 525—526.

LXXIX. *Scrisoarea feldmareşalului Erich von Manstein din 23 decembrie 1942 adresată generalului Ilie Ştefleа*, fond 949, dosar nr. 126, f. 371.

LXXX. *Telegramă a Cabinetului Militar al Conducătorului Statului pentru colonelul Ion Gheorghe (24 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 534—536.

LXXXI. *Telegrama generalului Ilie Ştefleа către mareşalul Ion Antonescu (27 decembrie 1942)*, fond 948 nr. 733, f. 526.

LXXXII. *Telegrama mareşalului Ion Antonescu către generalul Ilie Ştefleа (29 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 733, f. 531.

LXXXIII. *Raport al generalului Ilie Ştefleа din 30 decembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 540—541.

Completare la raportul din 30 decembrie 1942, fond 948, dosar nr. 733, f. 542.

LXXXIV. *Memoriul generalului Constantin Constantinescu-Klaps asupra operaţiilor Armatei 4 române între 12—31 decembrie 1942 (1 ianuarie 1943)*, fond 949, dosar nr. 57, f. 508—510.

LXXXV. *Raport al generalului Jaenecke, comandantul Corpului IV armată german, din 18 decembrie 1942*, fond 949, dosar nr. 57, f. 476—478.

LXXXVI. *Scrisoarea generalului Constantin Brătescu, comandantul Diviziei 1 Cavalerie, către colonelul Socrate Mardari din M.C.G.*, fond 949, dosar nr. 100, f. 419—423.

LXXXVII. *Raport al Diviziei 20 Infanterie din 9 decembrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 440—441.

LXXXVIII. *Notă a Biroului 3 Operații al Diviziei 20 Infanterie din februarie 1943*, fond 525, dosar nr. 48, f. 199—200.

LXXXIX. *Expunerea generalului Hauffe asupra situației și operațiunilor de pe frontul de sud între 19 XI—15 XII 1942 (28 decembrie 1942)*, fond 948, dosar nr. 741, f. 2—23.

XC. *Pregătirea și desfășurarea operațiunilor pe frontul armatelor 3 și 4 române în lunile septembrie-decembrie 1942 (7 ianuarie 1943 — documentar întocmit de Marele Stat Major român)*, fond 948, dosar nr. 741, f. 46—56.

XCI. *Telegrama mareșalului Ion Antonescu adresată generalului Hauffe la 21 octombrie 1942*, fond 948, dosar nr. 733, f. 43—46.

CRONOLOGIE

12 decembrie 1941. Sub presiunea germană, mareșalul Ion Antonescu declară starea de război între România și S.U.A.; în aceeași zi precizează unor ziariști: „Eu sînt aliatul Germaniei contra Rusiei; sînt neutral între Germania și Anglia; sînt pentru americani contra Japoniei!".

29 decembrie 1941. Într-o scrisoare adresată mareșalului Ion Antonescu, Adolf Hitler pune pentru prima oară problema participării românești la campania Wehrmachtului din 1942 în Rusia.

5 ianuarie 1942. Ion Antonescu răspunde afirmativ cererii formulate de führer, condiționînd prezența trupelor române în adîncimea teritoriului rusesc de dotarea și echiparea lor de către Berlin.

8 ianuarie 1942. La Budapesta, ministrul de externe al celui de-al treilea Reich, Joachim von Ribbentrop, declară că granițele fixate prin dictatul de la Viena, din august 1940, sînt definitive.

17 ianuarie 1942. La Berlin se semnează un protocol româno-german prin care, pe baza unui credit de război, Wehrmachtul se angaja să echipeze și să doteze diviziile românești participante la campania anului 1942.

20 ianuarie 1942. La șefia Marelui Stat Major român este numit generalul de divizie Ilie Șteflea care îl înlocuiește pe generalul Iosif Iacobici.

10—11 februarie 1942. Întrevedere Hitler-Antonescu la „Wolfsschanze" (Rastenburg); Ion Antonescu arată că scopul luptei românilor în Est rămîne, totuși, recuperarea hotarelor de vest ale țării.

5 aprilie 1942. Este emisă directiva operativă nr. 41, în care Hitler fixează Stalingradul ca obiectiv intermediar în progresia Grupului de armate „Sud" către Caucaz.

4—6 mai 1942. Înfrîngerea armadei japoneze destinată invadării Australiei, în Marea Coralilor.

18 mai 1942. Trupe germane și române ocupă Peninsula Kerci, deschizînd drumul spre Caucaz.

25 mai 1942. Se încheie contralovitura germană din zona Harkov, soldată cu mari pierderi pentru armata sovietică. La acțiuni participă Corpul VI armată român.

1 iunie 1942. Cu ocazia vizitei la Cartierul General al Grupului de armate „Sud", Hitler decide formarea unui grup de armate în zona Stalingrad, sub comanda mareșalului Ion Antonescu.

4—6 iunie 1942. Victoria americană în marea bătălie aeronavală de la Midway.

6 iunie 1942. S.U.A. declară război României.

21 iunie 1942. Trupele germane ale feldmareșalului Rommel ocupă Tobrukul.

28 iunie 1942. Grupul de armate „B" începe progresia spre Voronej și Stalingrad.

1 iulie 1942. Trupe germane și române intră în Sevastopol.

4 iulie 1942. Se încheie bătălia pentru Sevastopol prin cucerirea peninsulei Chersonez.

6 iulie 1942. Gruparea von Weichs ocupă Voronejul.

23 iulie 1942. Hitler emite Directiva operativă nr. 45 prin care Stalingradul și Caucazul trebuie cucerite simultan de grupurile de armate „B" și, respectiv, „A".

8 august 1942. Începe sosirea așa-numitului Eșalon II al trupelor române în zona de debarcare Stalino-Volnovaha-Mariupol (prima mare unitate: Divizia 13 Infanterie).

18 august 1942. La Rostov începe să funcționeze Eșalonul I (înaintat) al Marelui Cartier General român.

20 august 1942. Hitler îi propune mareşalului Ion Antonescu să preia comanda unui grup de armate germano-române în zona Stalingrad.

21 august 1942. Contralovitură sovietică, pe direcţia Elan-Bokovskaia, împotriva Armatei 8 italiene ; sînt create capetele de pod de la Blinov şi Kletskaia, de pe malul drept al Donului.

24—25 august 1942. Vizita unei delegaţii militare române la Cartierul General al OKH de la Vinniţa ; sînt stabilite detaliile operative şi organizatorice legate de viitorul grup de armate româno-german.

25 august 1942. Trupele române încep mişcările de intrare în dispozitivul din Cotul Donului.

27 august 1942. După o întrevedere cu generalul Arthur Hauffe, generalul Franz Halder, şeful statului major al OKH, aprobă organizarea Grupului de armate „Don" a cărui comandă urma să o preia mareşalul Ion Antonescu.

31 august 1942. Marele Cartier General (Eşalonul I) înştiinţează comandamentul Armatei 3 române că urmează să preia comanda trupelor din sectorul de front Kletskaia-Suhoi Doneţ.

3 septembrie 1942. OKH emite ordinele necesare funcţionării Grupului de armate „Don" în compunerea : Armata 6 germană, armatele 3 şi 4 române.

— Eşalonul înaintat al comandamentului Armatei 3 române se instalează la Morozovsk.

— Corpul VI armată român (diviziile 1, 2, 4 şi 20 Infanterie), acţionînd în cadrul Armatei 4 blindate germane, atinge Krasnoarmeisk, în imediata apropiere a Stalingradului.

10 septembrie 1942. Prima mare unitate română intră în dispozitivul defensiv din Cotul Donului (Divizia 1 Cavalerie).

12 septembrie 1942. Stalin, împreună cu generalii G. K. Jukov şi A. M. Vasilevski, hotărăşte pregătirea unei operaţii contraofensive de amploare pentru a încercui şi lichida gruparea de forţe germane care asedia Stalingradul.

13 septembrie 1942. Armatele 6 şi 4 Blindată germane declanşează asediul Stalingradului.

16 septembrie 1942. Comandamentul Armatei 3 române se instalează la Rostov, inițial, și apoi la Kamensk.

22—23 septembrie 1942. La Cartierul General al führerului de la Vinnița („Werwolf") are loc o întrevedere între Hitler și Mihai Antonescu.

24 septembrie 1942. Șeful statului major al OKH, generalul Franz Halder, este înlocuit de Hitler cu generalul Kurt Zeitzler.

25 septembrie 1942. La Rostov sosesc : Marele Cartier General român, Eșalonul mobil al Misiunii Militare germane și O.Qu.Stab Don (statul major al serviciilor) —, elementele constitutive ale comandamentului Grupului de armate „Don" care urma să devină operativ după căderea Stalingradului.

27 septembrie 1942. Eșalonul I al comandamentului Armatei 4 române se instalează la Kotelnikovski (Eșalonul II la Remontnaia).

29 septembrie 1942. Puternică contraofensivă sovietică în zona lacurilor Sarpa, Țața și Barmanțak (sud Stalingrad). Divizia 4 Infanterie română suferă pierderi deosebit de grele, elemente blindate adverse pătrunzînd pînă la postul de comandă de la Sadovoie.

1 octombrie 1942. Comandamentul Armatei 3 române se instalează la Morozovsk.

2 octombrie 1942. Debarcă în zona Stalino-Volnovaha-Mariupol ultima divizie din Eșalonul II (Divizia 7. Infanterie).

10 octombrie 1942. Comandamentul Armatei 3 române preia comanda operativă asupra sectorului de front din Cotul Donului.

5 octombrie 1942. Întrevedere la Predeal între mareșalul Ion Antonescu și generalul Arthur Hauffe cu privire la dislocarea Grupului de armate „Don" și la soarta bătăliei de la Stalingrad.

23 octombrie 1942. Ofensiva britanică de la El Alamein.

29 octombrie 1942. Divizia 2 Munte română ocupă Nalcikul.

1 noiembrie 1942. Dispozitivul defensiv al Armatei 3 române din Cotul Donului este complet.

— La sud de Stalingrad, în Stepa Calmucă, intră în dispozitivul de apărare Divizia 5 Cavalerie română.

5 noiembrie 1942. Armata 3 română își instalează un post de comandă înaintat la Cernîșevskaia, în apropierea frontului ; armata pregătea „bătălia defensivă".

6—10 noiembrie 1942. Intrarea în dispozitivul din Stepa Calmucă a Diviziei 18 Infanterie română.

7—8 noiembrie 1942. Intrarea în front, în Stepa Calmucă, a Diviziei 8 Cavalerie română.

— Începe operația „Torch" : debarcarea aliată în Africa de Nord.

8 noiembrie 1942. În discursul de la Bürgerbräukeller din München, Hitler anunță apropiata victorie de la Stalingrad.

— Generalul Ilie Șteflea prezintă generalului Arthur Hauffe sinteza informativă din care rezultă iminența contraofensivei sovietice în Cotul Donului ; generalul german o consideră exagerată.

12 noiembrie 1942. Corpul VII armată român este pus în subordinea Armatei 4 Blindate germane.

17 noiembrie 1942. Pe frontul Armatei 3 române, în sectoarele Diviziilor 13 și 14 Infanterie, rușii declanșează atacuri locale de tatonare.

19 noiembrie 1942

— *Orele 5,30.* Trupele Frontului de Sud-Vest (general N. F. Vatutin) declanșează operația contraofensivă „Uranus", debușînd la atac din capetele de pod de la Blinov și Kletskaia. Blindatele rusești reușesc să străpungă aliniamentele defensive ale Regimentelor 89 Infanterie (Divizia 13 Infanterie) și 13 Infanterie (Divizia 14 Infanterie).

20 noiembrie 1942

— *Orele 5,30.* Diviziile Frontului Stalingrad (general A. I. Eremenko) declanșează contraofensiva la sud de Stalingrad, între lacurile Barmanțak și Țața ; dispozitivul diviziilor 1, 2 și 18 Infanterie române este străpuns ; rușii ocupă Plodovitoie.

— Pe frontul Armatei 3, tancurile rusești ajung la Perelazovski, unde se găsea punctul de comandă al Corpului V armată român ; trupele acestui corp (diviziile 5 și 6 Infanterie) împreună cu Divizia 15 Infanterie din rezervă și părți din diviziile 13 și 14

Infanterie sînt încercuite ; ele vor forma Gruparea „Lascăr".

— Divizia Blindată română este și ea prinsă în încercuire.

21 noiembrie 1942

— Hitler ordonă rezistența pe loc, cu orice preț, a diviziilor din Gruparea „Lascăr".

— La comanda Grupului de armate „Don" este numit feldmareșalul Erich von Manstein.

— Armata 4 română primește comanda operativă asupra corpurilor VI și VII armată română și Diviziei 16 Infanterie Moto germană.

— Pe frontul Armatei 4, rușii ocupă Abganerovo.

— Primele elemente blindate sovietice fac joncțiunea în zona Kalaci-Sovietski, trasînd astfel cercul de investire al Armatei 6 germane.

— Divizia Blindată română reușește să se sustragă încercuirii.

— Generalii Ilie Șteflea și Petre Dumitrescu solicită cu insistență eșaloanelor germane să dea ordin de ieșire din încercuire a Grupării „Lascăr" ; Grupul de armate „B" reiterează ordinul de rezistență pe loc.

— *Ora 21,20.* Generalul Ilie Șteflea cere mareșalului Ion Antonescu permisiunea de retragere pentru Gruparea „Lascăr".

— *Ora 21,40.* Mareșalul Ion Antonescu ordonă coordonarea acțiunilor Gruparea „Lascăr" cu Grupul de armate „B".

— *Ora 22,00.* Generalul Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române, ordonă în secret Grupării „Lascăr" să facă preparativele necesare pentru ieșirea din încercuire.

22 noiembrie 1942

— *Ora 2,30.* Rușii somează Gruparea „Lascăr" să se predea ; generalii Lascăr, Mazarini și Sion refuză.

— *Ora 4,36.* Gruparea „Lascăr" transmite prin radio : „Situația disperată. Acesta este ultimul cuvînt. Spuneți cuvîntul vostru".

— *Ora 9,00.* Căpitanul aviator Valentin Stănescu so-

seşte la Golovski, aducînd Grupării „Lascăr" ordinele Armatei 3 române.

— *Ora. 10,00.* Noi parlamentari sovietici cer capitularea Grupării „Lascăr" ; sînt refuzaţi.

— *Ora 11,00.* Divizia 5 Infanterie este puternic atacată.

— *Orele 11—13.* Cîteva avioane de transport reuşesc să aducă aprovizionări la Gruparea „Lascăr".

— *Ora 15,00.* Generalul Ilie Şteflea cere din nou mareşalului Ion Antonescu permisiunea de retragere pentru Gruparea „Lascăr".

— Mareşalul Antonescu dă mînă liberă generalului Şteflea în privinţa Grupării „Lascăr".

— *Orele 16—16,30.* Nemaiputînd lua legătura cu comandamentele române, generalii Lascăr, Sion şi Mazarini hotărăsc ieşirea din încercuire, spre sud-vest, în seara acestei zile.

— *Seara.* Cu excepţia unui grup de forţe aflat sub comanda generalului Traian Stănescu, rezistenţa diviziilor 5 şi 6 Infanterie este înfrîntă.

— *Ora 21,00.* Coloana Diviziei 15 Infanterie, sub comanda generalului Ion Sion, începe retragerea.

— Mareşalul Ion Antonescu solicită lui Hitler permisiunea de retragere pentru trupele Grupării „Lascăr".

23 noiembrie 1942

— Hitler revine de la Berghof la „Wolfsschanze" (Rastenburg) ; refuză să permită replierea Armatei 6 germane.

— Încercuirea Armatei 6 germane (general Friedrich Paulus) este completă.

— Trupele generalului Sion ajung la Bol. Donscinka unde fac joncţiunea cu Divizia 22 Blindată germană.

— Căpitanul Valentin Stănescu survolează Golovski în căutarea comandamentului Diviziei 6 Infanterie ; găseşte satul în flăcări şi peste tot cadavre de români.

— *Ora 10,00.* Răspunzînd mareşalului Antonescu, Hitler afirmă că dăduse ordin Grupului de armate „B" pentru retragerea Grupării „Lascăr".

— Atac rusesc asupra localităţii Bol. Donscinka ; coloana Sion duce lupte grele.

— Armata 4 română este subordonată Armatei 4 Blindate germane.

— La Armata 3 română este instalat un stat-major german în frunte cu colonelul Wenck.

— *Ora 21,00.* La Rostov dispută aprinsă între generalii Șteflea și Hauffe asupra responsabilității comandamentului german pentru distrugerea Grupării „Lascăr".

24 noiembrie 1942. După moartea generalului Ion Sion, trupele din coloana Sion ajung la Cernîșevskaia.

— Ultimele rămășițe ale Grupării „Lascăr" încetează rezistența.

— Corpului XVII armată german (general Karl Hollidt) îi sînt subordonate corpurile I și II armată române.

— Armata 3 română ia în subordine grupările germane „Spang" și „Stumpfeld"; se organizează apărarea pe Cir.

— Se constituie Gruparea „Hoth", compusă din Armata 4 Blindată germană și Armata 4 română.

26 noiembrie 1942. Batalionul I/Regimentul 15 Dorobanți, comandat de maiorul Ion Rășcănescu, ajunge intact la Oblivskaia, pe Cir.

27 noiembrie 1942. Colonelul Ion Gheorghe transmite că, în opinia OKW, Stalingradul a constituit „prima mare deziluzie" în privința românilor.

— Feldmareșalul Erich von Manstein preia efectiv comanda trupelor Grupului de armate „Don".

3 decembrie 1942. Răspunzînd generalului Ilie Șteflea, mareșalul Ion Antonescu acuză deschis comandamentele germane pentru pierderea Grupării „Lascăr".

9 decembrie 1942. Scrisoarea mareșalului Ion Antonescu către feldmareșalul Erich von Manstein.

12 decembrie 1942. Gruparea „Hoth" pornește operația „Wintergewitter" pentru restabilirea legăturii cu Armata 6 germană. Trupele Armatei 4 române asigură flancurile diviziilor blindate germane.

16 decembrie 1942. Fronturile de Sud-Vest și Voronej declanșează ofensiva asupra frontului ținut de Armata 8 italiană; datorită străpungerii realizate, Gruparea „Hollidt" este amenințată cu încercuirea.

18/19 decembrie 1942. Corpul I armată român primește prea tîrziu încuviințarea Grupării „Hollidt" pentru retragere ; mare parte din trupele române sînt anihilate, ca și diviziile 62 și 294 germane.

21 decembrie 1942. Generalul Arthur Hauffe se prezintă la Hitler pentru a expune situația armatelor române.

22 decembrie 1942. Rămășițele Grupării „Hollidt" sînt subordonate comandamentului Armatei 3 române.

23 decembrie 1942. Operația „Wintergewitter" susținută de Gruparea „Hoth" este suspendată fără a-și fi atins scopul.

— Pierderi grele și la Corpul II armată român, pe Cir.

25—27 decembrie 1942. Trupele Armatei 4 române sînt puternic atacate, fiind aproape complet distruse.

27 decembrie 1942. Armata 3 română primește ordin să organizeze apărarea pe Donet.

— Armata 4 română începe retragerea din zona Kotelnikovski.

28 decembrie 1942. La întîlnirea cu mareșalul Ion Antonescu, generalul Hauffe prezintă punctul de vedere al führerului cu privire la participarea românească la bătălia de la Stalingrad.

3 ianuarie 1943. Încetează misiunea operativă a Armatei 4 române.

7 ianuarie 1943. Comandamentul Armatei 3 române preia atribuțiile Marelui Cartier General român și misiunea de a organiza retragerea spre țară a trupelor române care participaseră la bătălia de la Stalingrad.

10—12 ianuarie 1943. La „Wolfsschanze" (Rastenburg) are loc o nouă întîlnire Hitler-Antonescu ; în memoriul părții române se aduc grave acuzații comandamentelor germane pentru pierderile suferite de trupele române în Cotul Donului și Stepa Calmucă.

31 ianuarie—2 februarie 1943. Trupele Armatei 6 germane, în frunte cu feldmareșalul Friedrich Paulus, capitulează. O dată cu ele, iau drumul prizonieratului și ostașii români din diviziile 1 Cavalerie, 20 Infanterie și Detașamentul colonel Voicu.

I. PROLOG

De la Prut la Volga și în Caucaz. La 22 iunie 1941, România a intrat în război, alături de Germania, fiind hotărîtă a duce pînă la capăt lupta contra bolșevismului, în scopul de a recuceri teritoriile pierdute în anul 1940 și a înlătura pentru totdeauna pericolul care amenința permanent libertatea și integritatea statului român.

În această luptă care se ducea în același timp și pentru salvarea civilizației întregii Europe, România a înțeles să angajeze, în mod leal, toate resursele sale militare și economice.

Din punct de vedere militar, aportul adus de trupele române pe frontul de Est a fost, după cum s-a afirmat în repetate rînduri de Înaltul Comandament german și de presa germană, cel mai important, după acel al armatei germane.

În cele ce urmează vom expune pe scurt contribuția adusă de armata română, în special, în bătăliile cele mai importante. Ne vom rezuma la :

— cuantumul de efective și M.U. angajate ;

— aportul adus de armata noastră în anumite momente decisive pentru conducerea operațiunilor, în sectorul sudic al frontului de Est, fără a intra în descrierea istorică a bătăliilor.

1. *Operațiunile pentru recucerirea Basarabiei și Bucovinei (22 VI—26 VII 1941).* La 22 iunie, aripa de sud a frontului german era formată din *Grupul de armate general Antonescu*, în compunerea căruia intrau :

— Armata 11 germană cu 11 divizii române și 6 divizii germane (inclusiv Armata 3 română).

— Armata 4 română cu 11 divizii române.

În total 22 divizii române.

În afară de reciștigarea teritoriilor pierdute (Bucovina și Basarabia), din punct de vedere pur militar intervenția armatei române a adus următoarele rezultate :

— s-au fixat în acest sector 30—32 M.U. inamice (din care 5 motorizate și 6—7 blindate), împiedicîndu-le să ia parte la bătălia hotărîtoare care se dădea în regiunea Lemberg-Tarnopol ;

— s-a eliberat complet Dunărea, pînă la gurile ei, deschizîndu-se o cale de comunicație strategică de prim ordin și care mai tîrziu a fost de atîta folos pentru alimentarea părții de sud a frontului.

2. *Odessa.* După trecerea Nistrului, armata română a preluat asupra sa curățirea spațiului din sudul Transnistriei și cucerirea Odessei.

În același timp, Armata 3 a continuat să sprijine și mai departe acțiunea Armatei 11 germană, care se găsea în plină ofensivă către Nipru.

Armata noastră s-a angajat la Odessa cu 22 M.U. și o impunătoare masă de artilerie grea modernă (24 divizioane). Acest grup de forțe, ca efective, reprezenta în total 418 760 oameni.

Angajarea bătăliei de la Odessa, de către armata română, lichidarea rezistențelor sovietice din această parte a frontului și cucerirea orașului-port Odessa au avut o importanță covîrșitoare pentru conducerea ulterioară a operațiunilor, în spațiul sudic al frontului.

În adevăr :

a) Atît timp cît comunicațiile Armatei 11 [germane — *n.n.*] nu ar fi fost asigurate, în mod hotărît, către sud, această armată nu ar fi putut să se angajeze la est de Bug sau ar fi fost forțată să-și garanteze singură dreapta către Odessa. Cu forțele slabe de care dispunea această armată, în acel timp, nu mai era în măsură să-și facă și siguranța comunicațiilor. Dovada cea mai evidentă este faptul că chiar avînd comunicațiile asigurate, pentru a putea continua operațiunile mai departe, a fost nevoie să fie întărită cu Armata 3, a cărei misiune, după dispoziții anterioare, trebuia să înceteze la Bug.

b) Inamicul, dîndu-şi seama de importanţa Odessei în faţa presiunii puternice desfăşurată de Armata 4, a continuat să aducă mereu forţe în capul de pod, format în jurul acestui important port, forţe care mai tîrziu i-au lipsit în Crimeea.

În consecinţă, prin ofensiva Armatei 4 asupra capului de pod de la Odessa s-a uşurat indirect operaţiunile de pătrundere ale Armatei 11 în Crimeea.

c) În afară de forţele terestre inamice angajate aici, inamicul a trebuit să-şi imobilizeze în această parte a frontului peste 1 000 avioane şi 150 baterii antiaeriene şi să folosească o cantitate importantă din flota sa, care nu a mai fost astfel disponibilă pentru alte misiuni, care ar fi interesat aripa de sud a frontului.

În plus, a suferit pe timpul operaţiunilor de la Odessa pierderi din cele mai grele, atît în oameni, cît şi în materiale.

Ca material de război a fost scos din cauză :

— 400 avioane ;

— 30 vase de transport cu un total de 100 000 tone ;

— 1 distrugător avariat ;

— peste 700 autovehicule.

d) Prin cucerirea Odessei, Comandamentul sovietic a fost lipsit de o bază puternică navală şi aeriană, de unde ar fi putut ameninţa continuu litoralul şi teritoriul român, cu zona petroliferă şi liniile de comunicaţii care deserveau Grupul de armate „Sud" şi de o zonă de unde, eventual, ar fi putut monta puternice reacţiuni ofensive în spatele forţelor angajate la sud de Nipru.

În acelaşi timp s-a putut deschide o nouă cale de comunicaţie pe mare — Constanţa—Odessa—Oceakov — care a avut o mare importanţă pentru alimentarea forţelor aflate la aripa de sud.

3. *Bătălia de la Marea de Azov.* După cum Armata 4, prin operaţiunile întreprinse asupra capului de pod Odessa, în afară de rezultatele obţinute şi arătate mai sus, a garantat totodată şi libertatea de acţiune a Armatei 11 germană, pentru ca aceasta să-şi poată continua operaţiunile de est de Bug, la fel Armata 3, în bătălia de la Marea de Azov, garantează libertatea de acţiune a aceleiaşi armate, în operaţiunile de forţare a Niprului şi pătrundere în Crimeea.

La acea dată, Armata 3 dispunea de 6 M.U. cu un efectiv total de circa 75 040 oameni.

Este de la sine înțeles că dacă Armata 3 n-ar fi existat la momentul oportun, gata de a prelua misiunea arătată mai sus, Armata 11 nu ar fi fost poate în măsură să-și îndeplinească misiunea, sau ar fi trebuit să se defalce forțe germane din altă parte a frontului, ceea ce, în acel moment, nu era posibil.

Misiunea Armatei 3 a fost din cele mai grele întrucît a trebuit să înfrunte, timp de 10 zile, atacuri din cele mai puternice date de 2 armate rusești (9 și 18), cu un total de 12 M.U., sprijinite de o bogată artilerie de toate calibrele și numeroase formațiuni de tancuri și aviație.

Mai mult, această armată este în măsură, după ce respinge toate încercările de străpungere ale inamicului, să treacă la ofensivă și să participe, împreună cu Grupul blindat german v. Kleist, la bătălia de încercuire și distrugere a majorității forțelor armatelor 9 și 18 ruse, făcîndu-se 107 000 prizonieri și luîndu-se 212 tancuri și 672 tunuri.

4. *Bătălia de la sud de Harkov din iarna anului 1941/42.* Prin străpungerea făcută de ruși la Izium în decembrie 1941, situația devine extrem de critică în această parte a frontului, agravîndu-se la maximum către sfîrșitul lunii ianuarie 1942, cînd culminează prin fărămițarea rezistenței germane pe cele două direcțiuni principale :

— Pavlograd—Dnepropetrovsk și

— Krasnograd—Poltava.

Direcțiunea către care împingea grosul rusesc — Pavlograd—Dnepropetrovsk — era una din cele mai sensibile direcțiuni pentru Comandamentul german, deoarece pe aici se alimentau forțele aflate în Crimeea.

Pentru a se putea reconstitui un front în golul produs, la cererea comandamentului german, au fost aduse aici, în cea mai mare grabă, 2 divizii infanterie române (D. 1 și 2) aflate în acel timp ca trupe de siguranță între Bug și Nipru, precum și Detașamentul de schiori români „colonel Rotta".

Condițiile în care au intrat în luptă acele unități au fost din cele mai grele (marșuri pe jos pe distanțe variind între 150—450 km, pe un ger de —35 grade, viscol, drumuri complet înzăpezite).

Deși nu am intervenit decît cu 2 divizii și un detașament de schiori, totuși scopul a fost atins: s-a putut închega un

front, care a putut rezista apoi în tot cursul iernii, perioada de criză fiind astfel înlăturată.

În timpul acestor operațiuni au luptat în sectorul unităților române 9—10 M.U. ruse.

Către primăvară au mai fost aduse aici încă 2 divizii (Divizia 4 și 20) constituindu-se astfel C.VI A., cu efectiv total de 64 120 oameni, care a stat în defensivă păstrînd pozițiile intacte, pînă în a doua jumătate a lunii mai.

Cu toate luptele grele din cursul iernii și suferințele îndurate de aceste trupe, totuși C.VI A. este în măsură să treacă la ofensivă și să ia parte la marea bătălie de distrugere de la sud de Harkov, în care s-au luat 240 000 prizonieri, 2 026 tunuri, 1 250 tancuri și 538 avioane.

5. *Operațiunile din Crimeea din iarna anului 1941—42.* Către sfîrșitul lunii decembrie se produce o nouă perioadă de criză, prin debarcările inamice de la Kerci (26 XII) și Feodosia—Eupatoria (29 XII și 6 I).

La Feodosia germanii dispuneau numai de cîteva companii lucrători, iar în peninsula Kerci de D.46, care a fost silită să se retragă.

Nu dispuneau de nici o M.U. în rezervă cu care să poată interveni.

Singurele M.U. care au putut fi împinse în timp util către punctele unde se produsese criza au fost Brigada 4 munte, Brigada 8 cavalerie și Detașamentul [colonel Radu] Korne.

Intervenția acestor M.U. s-a făcut în condițiuni extrem de grele. Este suficient să amintim marșul Brigăzii 4 Munte care execută circa 120 km în 48 ore, pe un ger cumplit, viscol și drumuri înzăpezite, cu armamentul automat înghețat.

Unitățile române reușesc să stăvilească pătrunderea inamicului spre interiorul Crimeei, iar mai tîrziu au luat parte la operațiunile de recucerirea Feodosiei și restabilirea unui front solid la gîtul peninsulei Kerci, situația consolidîndu-se complet și prin intervenția Diviziei 18 române.

Negreșit, M.U. române care au luat parte la aceste operațiuni nu au fost prea numeroase, totuși, prin faptul că au intervenit într-un moment de mare criză și cu rezultate decisive, contribuția noastră a fost de o importanță deosebită, prin faptul

că a împiedicat pătrunderea inamicului în Crimeea, pe comunicațiile forțelor germane angajate la Sevastopol.

6. *Operațiunile din Crimeea din vara anului 1942.*

a) *Bătălia de la Kerci (8—16 mai 1942).* În ofensiva de la Kerci iau parte 9 M.U., din care 6 germane și 3 române.

În această bătălie aportul trupelor noastre este mai însemnat, în special în perioada urmăririi, cînd Detașamentul motorizat [Radu] Korne, prin eforturi supraomenești și o înaintare îndrăzneață, reușește să pătrundă adînc pe comunicațiile inamicului și să influențeze în mod hotărîtor la dezorganizarea oricărei încercări de rezistență din partea inamicului.

De asemenea, C. VII A. contribuie prin acțiunea sa la distrugerea inamicului încercuit în zona sud Ak. Monai, după care ia parte la urmărire.

În această bătălie au fost distruse 26 M.U. rusești, luîndu-se 170 000 prizonieri, 1 397 tunuri, 284 tancuri și 323 avioane.

b) *Bătălia de la Sevastopol (7 VI—2 VII).* În bătălia de la Sevastopol au luat parte 10 divizii (din care 3 române).

Deși trupele noastre nu au avut, inițial, decît misiuni de fixare, totuși au întreprins unele acțiuni de o importanță deosebită pentru desfășurarea operațiunilor ulterioare, cum este cazul cuceririi bastionului II și prin care da posibilitatea învăluirii pe la sud a Sevastopolului.

Efortul trupelor române este recunoscut prin însuși comunicatul dat de comandamentul german, la 1 iulie, care suna astfel : „Sevastopolul a căzut. Deasupra cetății orașului și portului flutură drapelele de război ale Germaniei și României. Trupele germane și române de sub comanda generalului [Erich] von Manstein au cucerit azi la prînz, după 25 de zile de luptă, cea mai puternică cetate terestră și maritimă a lumii. Puternice forțe, sisteme fortificate săpate în stînci, instalații de luptă subterane, cazemate de beton și pămînt, precum și nenumărate fortificații pe stînci au fost cucerite printr-o cooperare model a tuturor armelor..."

Pierderile inamicului sînt enorme : 100 000 prizonieri, circa 40 000 morți, 622 tunuri, 26 tancuri, 824 mitraliere, 758 aruncătoare, 141 avioane.

Prin lichidarea rezistențelor de la Kerci și Sevastopol, se asigură flancul drept al întregului front și se dă posibilitate comandamentului german să treacă la operațiuni ofensive de

mare anvergură, pe direcția Harkov—Stalingrad, în deplină siguranță.

În același timp sînt scoase din cauză circa 35 M.U., cu un efectiv în jur de 400 000 oameni.

*7. Ofensiva germană din vara anului 1942. Faza urmăririi (8 iulie—10 septembrie)**. În această perioadă, armata noastră acționează cu 15 divizii, dintre care 7 se găsesc încă în siguranța Crimeei sau sînt în curs de trecere peste Taman, iar 8 iau parte efectivă la următoarele operațiuni :

— Cu Corpul VI armată (diviziile 1, 2, 4 și 20) la urmărirea inamicului de la Oskol pînă pe Donul inferior și la bătălia de la sud Stalingrad.

— Cu Armata 3 (diviziile 5, 6, 9 Cavalerie și 2 regimente artilerie grea) la curățirea litoralului de est al Mării Azov și cucerirea Tamanului.

— Cu Divizia 2 Munte la urmărirea inamicului către Groznîi și lupta de la Baksan.

1. *Între 8 și 27 iulie*, Corpul VI armată a executat o urmărire neîntreruptă fără o singură zi de repaus. Trupele noastre s-au ținut aproape tot timpul la înălțimea marilor unități germane care erau motomecanizate, executînd 450 km în 20 zile, ceea ce a atras admirația comandamentelor germane pentru soldatul român.

Rezultatele cele mai importante au fost următoarele :

a) A contribuit la distrugerea și capturarea forțelor inamice pe care le-a întîlnit pe direcția de urmărire (circa 8 divizii), nedîndu-le răgaz să-și organizeze o rezistență mai închegată ;

b) A ajuns pe Don înainte de termenul fixat, făcînd posibilă continuarea imediată a operațiunilor spre Stalingrad.

Astfel, intervenția Diviziei 2 [Infanterie] în capul de pod Zimleanskaia a dat posibilitate ca 2 divizii germane (Divizia 29 și Divizia 14 Blindată), împreună cu Corpul VI armată, să împingă repede spre Stalingrad și să angajeze forțele inamice, înainte ca acestea să se fi putut instala solid la teren.

2. *Între 27 iulie și 3 septembrie*, Corpul VI armată continuă operațiunile spre Stalingrad, împreună cu Armata 4 Blindată

---

* Pînă la intrarea în front a primei M.U. din Armata 3 (Divizia 1 Cavalerie).

germană, reușind să rupă rezistența inamicului din jurul capului de pod Zimleanskaia și centurile exterioare ale Stalingradului din lungul văilor Aksai și Mîșkova ; în aceste operațiuni a avut în față 8 mari unități inamice.

Rezultate obținute :

— Pe timpul operațiunilor de forțarea Donului a acoperit un front de 50 km, a menținut capul de pod Zimleanskaia, contra puternicelor contraatacuri rusești și apoi, în colaborare cu Divizia 29 Moto germană, a rupt rezistența din jurul acestui cap de pod.

Acest aport permite Armatei 4 Blindată să economisească forțe și să execute acțiunea principală de forțarea Donului în siguranță, contra unei reacțiuni inamice dinspre Potemkinskaía.

— Pe timpul înaintării către Stalingrad a asigurat stînga Armatei 4 Blindată, contra unor eventuale reacțiuni inamice dinspre Don, executînd un marș de 130 km în 6 zile ; învinge toate greutățile unei clime și unui teren cu caracter de stepă, menținîndu-se tot timpul la înălțimea Armatei 4 Blindată, care astfel a putut să-și concentreze întreg efortul pe direcția principală.

— A contribuit în egală măsură cu forțele germane la străpungerea pozițiilor de pe valea Aksai (unde succesul a fost determinat de acțiunea Diviziei 2 Infanterie) și de pe valea Mîșkova.

— După 3 septembrie, a asigurat dreapta Armatei 4 Bld., care astfel a putut să-și ducă tot efortul pentru cucerirea Stalingradului.

3. *Între 30 iulie și 1 septembrie,* Armata 3 execută curățirea litoralului de est al Mării de Azov cu ocuparea porturilor Eisk și Primorsko-Aktarski, iar după forțarea canalelor Protoka și Kurka și trecerea Kubanului cucerirea porturilor Temriuk și Anapa.

Începutul acestor operațiuni a fost caracterizat de marșurile forțate ale diviziilor 5, 6 și 9 Cavalerie care, pentru ajungerea în cîmpul tactic, au făcut 80 km pe zi, iar pe timpul urmăririi, 50 km.

Între 1 și 10 septembrie, Corpul de Cavalerie continuă operațiunile începute de Armata 3, cooperînd împreună cu Corpul V armată german, la cucerirea Novorossiiskului.

În tot acest timp, forțele noastre au avut în față ariergărzi, însumînd 2—3 divizii sovietice.

Rezultate obținute :

— A permis Grupării Ruoff o pătrundere adîncă și rapidă spre sud, făcîndu-i siguranța spre vest, de-a lungul Mării Azov.

— A cucerit peninsula Taman.

— A cucerit portul Anapa și o mare parte din litoralul Mării Negre, pe care trupele române l-au atins primele.

— A ajutat mult Grupul Ruoff să cucerească Novorossiiskul, inițial, prin operațiunile de la nord Krîmskaia, în fața căreia trupele germane fuseseră oprite și apoi prin atacul în lungul coastei, de la Anapa spre Novorossiisk.

În timp ce Armata 3 și Corpul VI armată erau angajate în aceste operațiuni, *Divizia 2 Munte,* debarcată în zona Volnovaha, execută un marș forțat de peste 1 000 km pînă în zona Piatigorsk—Malka, pe o căldură toridă și într-un nor continuu de praf, făcînd numeroase etape de cîte 60 km pentru a se putea menține la înălțimea corpurilor blindate germane pe lîngă care era atașată.

Ajunsă în zona Malka, duce lupte grele pentru forțarea rîului Baksan, formarea unui cap de pod la Kisbrun și menținerea acestui cap de pod, pe care rușii îl atacă cu forțe superioare.

Prin această operațiune, Divizia 2 Munte a asigurat dreapta Armatei 1 Blindată germană, care acționa pe Terek, în direcția Groznîi, angajînd în fața sa 2 divizii sovietice.

8. *Bătălia de la Stalingrad (10 septembrie—19 noiembrie 1942).* În timpul acestei bătălii, armata noastră a operat cu 26 divizii dintre care 2 (diviziile 1 și 4 Munte) se găseau în siguranța Crimeei ; 3 (diviziile 18 Infanterie și 5 și 8 Cavalerie) se concentrau în Stepa Calmucă, iar 21 erau angajate în următoarele operațiuni :

a) *Armata 3 română* (11 divizii) și Corpul VI armată (4 divizii) acoperă stînga, respectiv dreapta grupului de forțe german (format de Armata 6 și Armata 4 Blindată) care atacă ultima centură fortificată de la Stalîngrad, continuînd prin lupte de stradă în oraș.

b) *Corpul de Cavalerie* (4 divizii) duce lupte grele ofensive și apoi de apărare în Caucazul de Vest, în timp ce Divizia 10 face siguranța litoralului Mării Negre la nord-vest de Novorossiisk.

c) *Divizia 2 Munte* acoperă stînga Armatei 1 Blindată germană pe timpul înaintării în capul de pod de la Mozdok,

făcînd și legătura între această armată și grupul de armate germane care stăpînea masivul Elbrus.

Mai tîrziu, flanchează ofensiva armatei spre Orjonikidze ocupînd prin acțiuni strălucite orașele Nalcik și Alagir, barînd toate defileurile Caucazului.

Cînd inamicul trece la contraatac, rezistă neclintită pe pozițiile cucerite, ținînd defileurile și în consecință, asigurînd libertatea de acțiune a armatei germane.

Rezultate obținute :

— Armata 3 română și Corpul VI armată (total 15 divizii), apărînd un front de circa 500 km, permit comandamentului german să economisească forțe pentru acțiunea principală : cucerirea Stalingradului.

Totodată, forțele noastre asigură și o perfectă libertate de acțiune grupului de forțe de la Stalingrad, respingînd toate atacurile inamicului, căruia îi provoacă mari pierderi.

— Diviziile române din Caucazul de Vest permit generalului Ruoff să recupereze forțe importante de pe frontul Krasnodar, forțe cu care constituie grupul de atac contra portului Tuapse.

De asemenea, îndîrjita rezistență a acestor divizii, la stînga Corpului V armată german, amenințată în cîteva rînduri cu învăluirea, a permis menținerea portului Novorossisk și prin aceasta apărarea indirectă a Crimeei [I, 1—15].

II. STRĂDANII ROMÂNEȘTI ȘI OBSTINAȚIE GERMANĂ (septembrie — noiembrie 1942)

Scena viitoarei tragedii. Teatrul de operațiuni pe care urma să opereze Grupul de armate „Don" este constituit din ținutul Donului și Stepa Calmucă.

Ținutul Donului cuprinde regiunea de pe ambele părți ale Donului mijlociu și inferior și se întinde spre sud-est pînă la linia dealurilor Jergeni, spre sud pînă în depresiunea Manîci și spre sud-vest pînă la Doneț.

Stepa Calmucă este continuarea spre sud-est a ținutului Donului între Volga și Marea Caspică și pînă la Manîci.

Întreaga regiune, ținutul Donului și Stepa Calmucă este caracterizată, spre deosebire de restul Rusiei europene, printr-o mare variațiune a configurației terenului, a climei, a populației, a vegetației și a formelor de așezare umană.

1 *Aspectul general al terenului.* La vest de Don, în marea buclă a Donului, terenul este în general deluros ; pe alocuri crestele sînt foarte late formînd platouri ; dealurile nu depășesc în general 300 m altitudine.

Este caracteristic faptul că linia de despărțire a apelor în regiunea dintre Kazanskaia și Kalaci este constituită din înălțime imediat la sud de Don. Din această creastă principală, coboară o serie de creste secundare spre valea Cirului.

Din cauza naturii solului (calcaros) apele rîurilor își taie albia adînc, dînd naștere la maluri abrupte și foarte multe

viroage ; caracteristic este faptul că malul drept al rîurilor este înalt și abrupt dominînd în general malul stîng.

Straturile de calcar se găsesc la adîncime foarte mică din care cauză apa de băut se găsește cu mare greutate.

În colțul de sud-est al marii bucle a Donului, terenul se prezintă sub forma unei stepe, acoperite cu dune de nisip.

Între Don și Volga o serie de dealuri și platouri întinse pe o distanță de circa 70 km despart cele două mari fluvii.

La sud-est de valea inferioară a Donului se întinde stepa căzăcească ; iar în continuare Stepa Calmucă pînă la Marea Caspică și depresiunea Manîci.

Regiunea imediat la sud de valea inferioară a Donului este șes ; apoi se înalță formînd un podiș a cărui altitudine atinge 200 m. Podișul se termină brusc spre est, asupra unei serii de lacuri, constituind înălțimile Jergeni. Rîul Sal și cu afluenții săi taie în acest podiș numeroase văi largi.

Valea Donului, valea Salului și regiunea dintre aceste două văi sînt în general regiuni fertile.

La est de linia Kotelnikovski—Elista se întinde adevărata stepă. Solul este argilos, o argilă de deșert, săracă și neproductivă. Solul este acoperit cu un praf specific deșertului care împiedică vegetația. Acest praf se transformă în nori de praf pe timpul vînturilor și într-un noroi clisos pe timpul rarelor ploi.

În regiunea aceasta de stepă, podișul este tăiat de multe viroage, cu pereți escarpați. El constituie singurele locuri unde se pot adăposti trupele, localitățile fiind foarte rare și mici, iar pădurile și culturile lipsind.

Apa e puțină și cu cît coborîm spre sud-est devine mai rară. Locuitorii strîng apă din ploi în rezervoare și o folosesc pentru adăpat puținele animale și la celelalte întrebuințări casnice.

În schimb, lacurile sărate sînt numeroase și la poalele dealurilor Jergeni constituie un lanț lung de circa 250 km orientat nord-sud. În timpul verii lacurile seacă, lăsînd în urma lor cîmpii acoperite cu sare. Toamna, cînd anotimpul este ploios, și primăvara, prin dezgheț, lacurile se umplu cu apă.

2. *Hidrografia.* Liniile mari ale terenului sînt determinate de apele care străbat regiunea : Volga și Donul cu afluenții săi mai importanți : Donețul, Cirul, Salul și Manîci.

Volga constituie un obstacol absolut în cea mai mare parte a anului și mai ales primăvara pe timpul inundațiilor. Iarna îngheață complet, putînd fi trecut pe oriunde.

Volga este navigabilă și constituie o cale de comunicație de mare importanță. Pe Marea Caspică și pe Volga se ridică spre centrul Rusiei petrolul și bogățiile Caucazului.

Între Saratova și Marea Caspică, Volga nu primește nici un afluent pe malul drept. Toate apele se îndreaptă spre sud-est sau est, formînd bazinul Donului.

Donul, tăindu-și albia adînc într-un teren calcaros, constituie un obstacol serios numai în anotimpurile ploioase ; vara, pe timp de secetă, poate fi trecut prin vaduri.

Malul stîng al acestuia este străjuit de dune de nisip, adesea mișcătoare, sub influența vînturilor puternice. Malul stîng al Donului este pretutindeni predominat de malul drept.

Pînă la confluența cu Donețul, malul drept se prezintă sub forma unei creste depărtate uneori de firul apei pînă la 5—10 km și care domină net malul opus. Numai în cotul de sud-est unde este o regiune de dune, înălțimile se depărtează pînă la 50—60 km de firul apei.

Navigația pe Don a fost folosită pînă la Zimleanskaia.

Donețul — ca și Donul — este un obstacol serios mai ales în anotimpurile ploioase. El constituie ultima linie naturală de apărare spre nord-est a regiunii industriale Voroșilovgrad [Lugansk] — Șahtî — Rostov. Malul drept domină peste tot malul stîng, care pe alocuri este nisipos și acoperit cu păduri sau cu mlaștini.

Cirul, obstacol numai pe timp ploios, constituie singura tăietură de teren importantă între Don și Donet, orientată de la nord-vest spre sud-est.

Manîci este constituit din o serie de lacuri legate prin canale ce se înlănțuiesc pe o întindere de circa 680 km de la Don spre est, ajungînd pînă aproape de Marea Caspică.

El constituie singura barieră serioasă între Caucazul de Nord și Stepa Calmucă și ținutul sud de Don.

Salul ca și celelalte cursuri de apă din regiune se prezintă ca obstacole numai în anotimpurile ploioase.

3. *Acoperirile.* În general, regiunea aceasta imensă ca suprafață impresionează prin lipsa de acoperiri.

Satele, și acelea fără plantație, și luncile rare de-a lungul apelor constituie singurele acoperiri.

În Stepa Calmucă arborii sînt rarități. Parcurgi pe alocuri zeci de kilometri fără să găsești un reper.

Această lipsă de acoperiri și de verdeață dă regiunii un aspect de ariditate și tristețe, care influențează moralul celor crescuți aproape de codru și dumbravă.

4. *Cantonamente.* Distingem net 3 regiuni :

a) Stepa Calmucă lipsită completamente de posibilități de cantonare. Calmucii, popor nomad, a căror ocupație de seamă este păstoritul, locuiesc în iurte, case de pămînt și pe alocuri în corturi, în jurul extrem de rarelor fîntîni cu apă de băut.

b) Stepa căzăcească dintre înălțimile Jergeni și Don. Aici se întîlnesc unele așezări căzăcești cu posibilități reduse de cantonare.

Satele se prezintă de obicei sub forma unor pîlcuri de 30—50 case de lemn de-a lungul văilor, distanțate la 30—60 km unele de altele.

Cîteva localități mai mari constituie excepția.

Apa de băut, foarte proastă, se găsește foarte greu și numai în localități.

c) Regiunea din marea buclă a Donului. Regiune cu numeroase sate și localități cu o capacitate de cantoane mulțumitoare.

Satele se înșiruiesc de-a lungul apelor la distanțe foarte mici. Cum însă cursurile de apă sînt depărtate unele de altele, posibilitățile de cantonare nu sînt uniform repartizate.

Localitățile cele mai numeroase și mai mari se găsesc în văile Donului, Cirului și Donețului. Populația căzăcească este în general bine gospodărită și primitoare.

5. *Clima.* În ținutul Donului clima este cea continentală. Primăvara e scurtă și terenul desfundat de dezgheț. Vara secetoasă ; din cauza lipsei de plantații și acoperiri, căldura verii este mai greu de suportat. Toamna este de obicei ploioasă ; drumurile se desfundă și în perioada noroiului mișcarea trăsurilor grele devine imposibilă. Iarna începe timpuriu. Este de obicei foarte geroasă și bîntuită de viscole ; zăpada abundentă.

Din cauza gerului puternic, apele se acoperă cu un strat gros de gheață, pe care se poate circula în voie.

În Stepa Calmucă climatul este acela al pustiului ; vara, zile foarte călduroase, urmate de nopți reci. Iarna sînt geruri mari și viscole dese. Din cauza vînturilor puternice pătura de zăpadă nu este prea groasă.

În tot timpul anului această regiune este bîntuită de vînturi puternice.

Este de subliniat fenomenul întîmplat în toamna și iarna 1942. Perioada ploilor de toamnă n-a existat. Datorită acestui fapt s-a trecut direct de la uscăciunea verii și a toamnei la îngheț, evitînd astfel perioada cea mai grea : a noroiului. Au fost totuși cîteva zile de ploi repezi care au întrerupt comunicațiile pe drumuri și-au arătat cît de grea este perioada noroiului pentru operații în Rusia.

6. *Căile de comunicații :*

a) Drumuri. Plecînd de la marile centre de comunicații Stalino și Rostov avem următoarele comunicații :

Drumuri de pătrundere :

Stalino — Rovenki — Kamensk — Millerovo — Bokovskaia — Cericevskaia — Kletskaia ;

Stalino — Lihovska — Forschtadt — Morozovsk — Kalaci — Stalingrad ;

Rostov — Șahtî — Broniţki — Zimleanskaia — Cirskaia — Stalingrad ;

Rostov — Salsk — Proletarskaia — Remontnaia — Aksai — Stalingrad ;

Rostov — Egorlîk — Divnoie — Elista — Astrahan.

Drumuri transversale :

Artemovsk — Stalino — Taganrog — Rostov ;

Millerovo — Kamensk — Novocerkassk ;

Bokovskaia — Morozovsk — Zimleanskaia — Remontnaia — Elista.

b) Căile ferate. Partea centrală și sudică a teatrului de operații, precum și întreg Caucazul era deservit de nodul de cale ferată Iassinovataia ; de aici porneau două căi ferate de pătrundere :

— Iassinovataia — Lihaia — Morozovsk — Stalingrad ;

— Iassinovataia — Taganrog — Rostov — Salsk — Remontnaia — Aksai — Stalingrad.

Pentru partea nordică a teatrului de operații a fost folosită calea ferată : Harkov—Valuiki—Millerovo.

Din aceste căi ferate la 1 septembrie 1942 erau în funcțiune numai căile ferate trecute pe schemă în culoare roșie ; capetele de cale ferată se aflau la Valuiki, Lihaia și Taganrog. Capacitățile liniilor erau reduse :

— 4 perechi trenuri pe traseul Iassinovataia—Lihaia ;

— 18 perechi trenuri pe traseul Iassinovataia—Uspenskaia (cale ferată dublă) ; iar de aici la Taganrog numai 4 perechi de trenuri pe un singur curent refăcut.

În total 22 perechi trenuri care erau folosite pentru nevoile armatelor 6, 4 Blindată și Grupului de armate „A", din Caucaz

Abia la 26 septembrie se redau circulației căile ferate :

— Valuiki—Millerovo ;

— Lihaia—Cir cu 8 perechi de trenuri ;

— Uspenskaia (Taganrog) — Rostov — Armavir — Mineralnivoda, cale ferată dublă cu 12 perechi trenuri ;

— Bataisk—Salsk—Tinguta, cu 8 perechi trenuri.

Capacitățile indicate sînt aproximative și nu au fost complet utilizate din lipsă de locomotive și instalații speciale în stații.

Către începutul lunii noiembrie cele două curente principale au fost legate printr-o singură transversală : Kamensk—Lihaia—Șahti—Rostov, cu o capacitate de 4 perechi de trenuri.

Din aceasta rezultă că *zona Grupului de armate „Don" era foarte slabă în comunicații* [subl. ns.].

La capacitatea redusă a rețelei de căi ferate, se mai adaugă

— distanțele enorme de parcurs ;

— lipsa de instalații speciale în gări ;

— parcul redus de locomotive ;

— o bună parte din podurile refăcute trebuiau trecute prin pilotare ;

— căldările locomotivelor se uzau foarte repede din cauza apei calcaroase ;

— stricăciunile pricinuite de primele geruri din noiembrie ; locomotivele aduse din alte teritorii au fost surprinse de scăderea bruscă a temperaturii și nefiind protejate s-au deteriorat.

Din aceste motive criza transporturilor a fost continuă. Ea s-a agravat încă în perioada de iarnă. E suficient de amintit că pe la mijlocul lunii octombrie, regiunea Iassinovataia a fost blocată cu circa 400 trenuri. Cu toate măsurile drastice luate, această blocare n-a putut fi soluționată pînă la 20 noiembrie

Toate operațiunile din vara și toamna 1942 s-au resimțit de criza transporturilor. Pe niște linii de comunicație așa de lungi, transporturile automobile nu sînt economice și nu dau randamentul necesar, oricît de bine organizate ar fi. [...]

Prin ocuparea Rostovului de către germani, importanța sa [a Stalingradului] a sporit încă. În acest fel se explică rezistența nemaicunoscută în istorie, pe care, pe rînd, au depus-o forțele sovietice și apoi forțele germane pentru stăpînirea Stalingradului.

7. *Resursele teritoriului.* Ținutul Donului este în general bogat în cereale și în special păioase. Este sărac în fîn ; lipsit de leguminoase și zarzavaturi.

Lipsesc complet caii în schimb este bogat în vite mari și oi.

Lemnul de foc și de construcție este foarte rar.

Cărbunii se găsesc numai în bazinul Donețului, de unde extragerea se făcea în condiții grele, din puțuri de mine rămase neinundate.

Calmucia are o singură bogăție : numeroase oi și capre. Ca animal de tracțiune folosesc cămila. Fînul și grăunțele lipsesc.

Lemnul de foc și de construcție, cărbunii lipsesc complet.

8. *Concluziuni.* Teatrul de operațiuni care revenea Grupului de armate „Don" reprezintă un spațiu imens.

Simpla amintire a dimensiunilor lui — 400 km/350 km — vă dă perspectivele problemelor de tot felul pe care comandamentul era chemat să le rezolve, ținînd seama de :

— lungimea enormă a liniilor de comunicații ;
— lipsa de căi ferate pînă la sfîrșitul lunii septembrie ;
— capacitatea redusă a căilor ferate după această dată ;
— lipsa de șosele împietruite și starea rea a drumurilor ;
— capacitatea redusă a podurilor ;
— resurse slabe și repartizate neuniform ;
— lipsa de combustibil și de materiale de construcție ;
— lipsa de carburanți de tot felul.

Cum aceste teritorii fuseseră cucerite de forțe germano-române în lunile iulie—august, ele erau în curs de organizare din punct de vedere administrativ și economic. Unele măsuri de organizare economică a acestor teritorii, deși fuseseră experimentate în alte regiuni, totuși nu erau bine adaptate situațiilor locale. Este una din cauzele, care adăugată la sărăcia resurselor și a mijloacelor de transport, a contribuit la greutățile de aprovizionare a trupelor și în special a animalelor. [II, 3—12]

Comandamentul Armatei 3 este trimis în Cotul Donului. Relatează generalul Petre Dumitrescu. Avînd sub ordine Corpul de Cavalerie și Corpul de Munte, Armata 3 a executat în vara

și toamna anului 1941 operațiuni încununate de succes, începînd cu cucerirea Bucovinei și terminînd cu bătălia din Stepa Nogai.

Trupele și comandamentele au trecut un serios examen al priceperii și curajului și au reafirmat virtuțile strămoșești.

Diferențele de formație și de doctrină înrădăcinate ani de-a rîndul în conducerea armatelor germană și română au apărut din primul moment. Încercările grăbite de unificare, din iarna și primăvara 1941, ale conducerii noastre de atunci, nu au atins scopul urmărit.

Lupta comandamentului Armatei 3 de a obține ca misiunile încredințate trupelor noastre să fie proporționate cu mijloacele și posibilitățile lor au condus comandamentul german ca, după ajungerea la Marea de Azov și la strîmtorile Crimeei, să facă disponibil comandamentul — incomod — al Armatei 3, împreună cu una brigadă munte.

Lăsînd grosul unităților operative române despărțite în două grupuri depărtate (Corpul de Cavalerie pe litoralul Mării de Azov ; Corpul de Munte în Crimeea), comandamentul Armatei 3 a luat sub comandă toate unitățile române de la est de Nistru, aflate în misiuni de pază a litoralului Mării Negre și a teritoriului dintre Nistru și Nipru.

Departe de capitală, comandamentul Armatei 3 nu a cunoscut și nici n-a fost pus la curent cu intențiile sau angajamentele luate de mareșalul Antonescu pentru campania anului 1942.

Diviziile ce făceau paza teritoriului dintre Nistru și Nipru nu aveau efective complete și erau lipsite de echipament de iarnă și de serviciile necesare. În directiva dată Armatei 3, Marele Stat Major specifica [sic] că aceste divizii nu vor fi întrebuințate în operații. Totuși, la cererea comandamentului german — fără a mai cere avizul sau a lua în considerare protestul armatei — mareșalul Antonescu a aprobat trimiterea pe front treptat, în plină iarnă excepțional de riguroasă, a acestor trupe neechipate și nedotate pentru a fi întrebuințate ca trupe operative.

În aceste condiții au suferit înfrîngeri și pierderi grele, Divizia 1 Infanterie la Lozovaia și Divizia 18 Infanterie la Parpaci (Crimeea).

Armata — deși nu avea comandă operativă pe front — era obligată totuși :

— să păstreze legătura cu Corpul VI armată * în zona sud Harkov, cu Corpul de Cavalerie întins pe litoralul Mării de Azov între Taganrog și Genitșek și cu Corpul de Munte aflat în Crimeea ;

— să urmărească operațiile la care luau parte aceste comandamente și

— să supravegheze activitatea trupelor aflate în Transnistria sau pe litoralul Mării Negre (în Transnistria).

Învingînd toate greutățile derivînd din : o iarnă foarte grea, distanțele considerabile, lipsa mijloacelor de transport, armata a făcut tot ceea ce era omenește posibil ca să-și facă simțită prezența și autoritatea la toate unitățile noastre.

În plină executare a misiunilor arătate, către mijlocul lunii iunie 1942, cu ocazia unei vizite pe care a făcut-o unităților noastre, mareșalul Antonescu mi-a comunicat că mi se va încredința o nouă misiune fără a-mi da precizări asupra acestei misiuni.

La sfîrșitul lunii (24 VI 1942), găsindu-mă la București pentru lucrările Consiliului Superior al Oștirii, mi s-a pus în vedere că mi se încredințează comanda tuturor trupelor române ce urmau să opereze cu începere de la mijlocul lui iulie pe frontul de est.

Toate hotărîrile și pregătirile legate de această comandă au fost luate de către M.St.M. Inițial fusese destinat comandamentul Armatei 4 (general Iacobici **) pentru misiunea ce s-a încredințat, în ultimul moment, Armatei 3.

Deși eram singurul comandant de armată care de la începutul campaniei am avut — în mod neîntrerupt — comanda unităților noastre operative și de pază, am înțeles că am înalta datorie față de țară de a nu mă sustrage de la o însărcinare plină de greutăți și răspunderi. Condițiile de pregătire și de angajare a forțelor, de care urma să dispun, au fost stabilite de

---

* Corpul VI armată a intrat ulterior în subordinea Armatei 4 române (*n.n.*).

** Generalul Iosif Iacobici fusese șeful Marelui Stat Major pînă la 20 ianuarie 1942, cînd a fost demis datorită neînțelegerilor cu mareșalul Ion Antonescu în privința trimiterii de noi trupe române pe frontul de est în vara anului 1942. Așa cum arată și generalul Petre Dumitrescu în cele din urmă nu a mai primit nici comanda Armatei 4, aceasta revenind generalului Constantin Constantinescu (*n.n.*).

mareşalul Antonescu şi de M.St.M., care purtau toată răspunderea atribuţiilor ce le reveneau exclusiv.

Nu era în căderea şi puterea comandantului de armată să modifice aceste condiţiuni. De altfel şi generalul Iacobici, căruia îi revenise pînă la sfîrşitul lunii ianuarie 1942 — ca şef al M.C.G. — sarcina de a concura la stabilirea acestor condiţii şi urmărise organizarea şi instrucţia (timp de mai multe săptămîni) a unităţilor ce mi se puneau sub ordine, a înţeles în acelaşi fel îndatorirea ce i-ar fi revenit de a lua comanda diviziilor destinate să opereze pe front. A acceptat această comandă cînd i-a fost dată şi a protestat apoi cînd i-a fost retrasă.

Misiunea operativă a armatei trebuia să fie fixată de feldmareşalul [Fedor] von Bock, comandantul Grupului de armate „Sud". Transportul diviziilor române trebuia să aibă loc între 15 iulie şi sfîrşitul lunii septembrie.

Din cauza dislocării precipitate a frontului sovietic de pe Donet şi Mius, Armata 3 a fost însărcinată să ia comanda primelor unităţi române sosite pe zonă şi a Corpului de Cavalerie aflat pe litoralul nordic al Mării de Azov, pentru a acţiona imediat spre Caucaz.

Am acceptat această comandă provizorie deoarece urma să mai dispun şi de diviziile ce trebuiau să treacă din Crimeea în Caucaz. După trimiterea Diviziei 2 Munte spre Armavir şi după schimbarea zonei de debarcare a Diviziei 3 Munte din zona Donetului în Crimeea, eroare strategică contra căreia armata a protestat fără rezultat, armata a condus Corpul de Cavalerie întărit cu unităţi şi servicii ce aparţineau C.I A. şi armatei. Am pus în joc toată autoritatea şi răspunderea ce-mi reveneau, pentru a da operaţiilor Corpului de Cavalerie ritmul impus de situaţie şi mai ales de grija de a se evita pierderi inutile, prin răgazul dat trupelor sovietice de a organiza apărarea succesivă a tuturor obstacolelor ce ne stăteau în cale.

La sfîrşitul acestor operaţiuni, în care atît eu cît şi colaboratorii mei nu am evitat nici un pericol şi nu am cruţat nici o osteneală impunîndu-ne, cu toţii, o activitate suplimentară pentru a ajuta comandamentele în subordine şi a le suplini insuficienţele, am avut de înregistrat numai ingratitudine, nerecunoştinţă şi resentimentele cele mai puţin cavalereşti şi lipsite de cele mai elementare scrupule.

La 31 august, în momentul în care forţele noastre intrau în Anapa, Armata 3 a primit ordinul eşalonului înaintat al

M.C.G. (Rostov) prin care a fost prevenită că va prelua de la trupele germane și italiene apărarea Donului mijlociu între Kletskaia și Suhoi Donet, urmînd să dispună de 9 D.I. și 2 D.Cv., grupate sub ordinele a 4 comandamente de corp de armată.

Pînă la 15 septembrie 1942, Armata a continuat să conducă operațiile ce se desfășurau în Caucaz [III, 1—4].

Un proiect născut mort: Grupul de armate „Don" sub comanda mareșalului Ion Antonescu. Sosirea Eșalonului înaintat al Marelui Cartier General român la Rostov. Prin înaintarea Grupului de armate „A" în Caucaz, precum și intenția Înaltului Comandament german de a constitui un front de iarnă pe linia Don—Volga—Marea Caspică frontul Grupului de armate „B" (de la Voronej pe cursul mijlociu al Donului, pe Volga de la Stalingrad la Marea Caspică și pînă la vărsarea Kumei) atingea o lungime de circa 1 200 km.

Frontul ținut de Grupul de armate „B" cuprindea o serie de direcții dintre cele mai vulnerabile ale frontului german de est.

Între ele citățm:

— direcția Tula—Orel—Kursk;

— direcția Voronej—Kursk—Kiev;

— direcția Borisoglebsk—Harkov—Kremenciug sau

— direcția Borisoglebsk—Rostov

— direcția Astrahan—Elista—Rostov sau Armavir.

Toate aceste direcții nu puteau fi lăsate în grija unui singur comandament de grup de armate.

Pătrunderea Grupului de armate „A" tot mai adînc în Caucaz, punea Înaltului Comandament german o serie de probleme între care:

— distrugerea forțelor inamice din regiunea Stalingrad și ocuparea cît mai grabnică a acestui nod de comunicații;

— asigurarea spatelui și flancului de est ale Grupului de armate „A".

Rezolvarea acestor probleme revenea Grupului de armate „B". Pentru a grăbi operațiunile de cucerire a Stalingradului care asigurau indirect și spatele forțelor din Caucaz, Armata 4 Blindată a fost trecută de la Grupul de armate „A" sub ordinele Grupului de armate „B". Această măsură nu a dat rezultatele dorite. Pe de o parte, forțele armatelor 6 și 4

Blindată nu au fost suficiente pentru a rezolva repede problema Stalingradului. Rușii au cîștigat timp, s-au întărit, au adus mereu forțe și Stalingradul nu a putut fi cucerit în întregime.

Pe de altă parte, amînarea operațiunii „Wintergewitter" * care trebuia executată de Armata 4 Blindată spre a curăți Calmucia de forțele roșii și a ocupa Astrahanul asigurînd astfel spatele și flancul Grupului de armate „A", a îngăduit rușilor să concentreze forțe pe malul drept al Volgăi și să ia inițiative ca acelea de la sfîrșitul lunii septembrie, contra Corpului VI armată.

Aceste fapte impuneau Înaltului Comandament german să ușureze situația grupurilor de armate „A" și mai ales „B" prin crearea unui alt grup de armate între ele, care să preia cele mai grele sarcini de pe frontul de sud-est.

Prezența a 26 M.U. românești în Est punea o serie de probleme de reaprovizionare, dotare, instrucție, de ordin administrativ, disciplinar și altele, probleme care nu se puteau rezolva decît în cadrul unui comandament românesc.

În fine, o problemă de ordin politic care fusese pusă sau gîndită de personalitățile militare sau civile : aceea de a întruni, pe cît posibil, sub comandă românească toate sau majoritatea forțelor române care luptau pe frontul de est.

Din aceste necesități de ordin strategic, tactic, material și politic a rezultat hotărîrea Înaltului Comandament german de a reorganiza comandamentul pe frontul de sud-est.

La începutul lunii septembrie se hotărăște constituirea unui nou grup de armate : Grupul de armate „Don" sub comanda domnului mareșal Antonescu.

Grupul de armate „Don" urma să fie constituit din două armate românești (armatele 3 și 4) și o armată germană (Armata 6).

Grupul de armate trebuia să fie mai întărit cu unități de transmisiuni și de geniu germane.

Inițial, Înaltul Comandament german hotărîse ca Armata 3 română să opereze în Caucaz ; datorită acestui fapt ea se afla în luna august pe acest front.

---

* Ulterior, acest nume de cod l-a purtat tentativa de despresurare a Armatei 6 germane (12—23 decembrie 1942), executată de trupele germane și române comandate de generalul Hoth (*n.n.*).

Pregătirile în vederea luării comenzii (organizarea spatelui, organizarea rețelei de transmisiuni, constituirea Cartierului General de grup de armate — M.C.G.) au început imediat.

În paralel cu aceste pregătiri s-a trecut la realizarea dispozitivului, prin introducerea în front a M.U. românești sosite și în curs de transport.

Comandamentul Armatei 3 a fost transportat din Caucaz la Rostov și apoi pe Don.

Comandamentul Armatei 4 aflat în Transnistria a fost mobilizat și transportat mai tîrziu pe front.

Armata 6 germană se afla angajată în bătălia de la Stalingrad.

Dispozitivul urma să se realizeze prin grija Grupului de armate „B", însă după planul întocmit de domnul mareșal Antonescu și aprobat întocmai de OKH.

Comanda efectivă urma să fie luată către finele lunii septembrie, după ce se terminau operațiunile de cucerire a Stalingradului. Se căuta prin aceasta să se lase Grupului de armate „Don" o situație limpede.

Armata 4 Blindată urma să execute, după căderea Stalingradului, operațiunea „Wintergewitter" care să curețe Calmucia de trupele sovietice, să ocupe Astrahanul și să treacă apoi sub ordinele Grupului de armate „A", pentru a continua operațiunile în Caucaz.

Acestea erau prevederile, care din nefericire nu s-au realizat.

Rezistența sovietică de la Stalingrad era din ce în ce mai îndîrjită. Pe măsură ce prin vitejia și dibăcia neîntrecută a trupelor speciale germane se reduceau rezistențele din partea sudică și centrală a orașului, pe frontul de nord al Armatei 6, între Don și Volga, rușii aduceau forțe proaspete, din cele mai războite (Armata 1 de Gardă) cu care au încercat în mai multe rînduri să rupă frontul german. Încercările sovietice au rămas zadarnice, însă au încetinit și întîrziat operațiunile de curățire a Stalingradului. De reușita acestor operațiuni era legată realizarea dispozitivului defensiv al Armatei 6 și al Grupului de armate „Don".

Cum cucerirea Stalingradului nu s-a realizat, luarea comenzii de către Grupul de armate „Don" a suferit o serie de amînări.

Grupul de armate „Don". Misiunea grupului de armate urma să fie hotărîtă ulterior de OKH, în raport de desfășurarea situației strategice.

În nici un caz nu putea fi vorba de o misiune ofensivă [subl. ns]

Din însăși plasarea grupului de armate pe direcția Borisoglebsk—Rostov, reieșea clar că scopul urmărit nu putea fi decît :

— păstrarea frontului ocupat pe Don—Volga (sau linia lacurilor din Calmucia) ;

— interzicerea oricărei încercări inamice de a separa forțele din Caucaz de cele de pe Don și Volga ;

— a asigura interceptarea Volgăi ;

— a asigura o bună bază de operații pentru ofensiva viitoare.

Cu alte cuvinte, grupului de armate îi revenea misiunea de a păstra fără gînd de retragere frontul atins la sfîrșitul acțiunilor ofensive în curs.

Front. Conform hotărîrii OKH Grupului de armate „Don" îi revenea sectorul limitat :

— la vest : rîul Tihaia (de la vărsarea în Don) — Millerovo—Kamensk (pe Donet) ;

— la sud : depresiunea Manîci și rîul Kuma pînă la Marea Caspică (limita de sud a Grupului de armate „B").

Frontul de iarnă al Grupului de armate „Don" urma să se instaleze pe aliniamentul : cursul mijlociu al Donului (de la vărsarea rîului Tihaia pînă la Ostrovski (60 km vest Stalingrad — malul de sud al văii Tișank), Dubovka (pe Volga) — 75 km nord Stalingrad), cursul Volgăi pînă la Krasnoarmeisk, dealurile Jergeni—Iașkul (85 km est Elista).

Măsurat pe acest aliniament, frontul grupului de armate avea circa 700 km.

Forțe la dispoziție. Pentru apărarea acestui front grupul de armate urma să dispună de următoarele forțe : 3 comandamente de armată ; 12 comandamente de C.A. (din care 6 germane) + Corpul de Cavalerie ; 29 divizii de infanterie (din care 14 germane) ; 6 divizii de cavalerie ; 3 divizii blindate (din care două germane).

În afară de acestea, grupul de armate urma să fie întărit cu unități de transmisiuni și de geniu germane.

Dispozitivul și organizarea comandamentului. În fixarea dispozitivului forțelor s-a ținut seama de următoarele considerațiuni de bază :

a) Importanța strategică a regiunii Stalingrad. În adevăr, Stalingradul — în afară de faptul că era o regiune eminamente industrială — prezintă o importanță de primul ordin deoarece, după Rostov, este cel mai important nod de comunicații din sud-estul Rusiei ;

b) Cursul mijlociu al Donului constituie cea mai bună bază de operații, atît pentru o viitoare ofensivă aliată, cît și pentru o eventuală ofensivă rusă în direcția Rostov, pentru întoarcerea pe la vest a regiunii Stalingradului ;

c) Stepa Calmucă prezintă o importanță redusă față de primele două, deoarece o concentrare de forțe importante în această regiune se părea greu de realizat, atita vreme cît stăpînirea Stalingradului și interceptarea Volgăi este asigurată.

Dispozitivul hotărît inițial, ținînd seama de considerațiunile de mai sus era următorul :

a) *În linia 1* (de la stînga la dreapta) :

— Armata 3 română : 4 C.A. (C.I, II, IV și V A) ; 9 D.I. (D.5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 15 și 20 I) ; 2 D.Cv. (D.1 și 7 Cv) pe frontul de la vărsarea rîului Tihaia în Don, pînă la Kletskaia (inclusiv), adică că un front de circa 170 km ;

— Armata 6 germană · 6 C.A. : 14 D.I. pe frontul : Kletskaia (exclusiv) — Ostrovski — Dubovka — Stalingrad — Dubovîi Uvrag, adică un front de circa 200 m ;

— Armata 4 română : 2 C.A. (C.VII și C.Cv.) ; 3 D.I. (D.10, 18 și 19 I.) ; 4 D.Cv. (D. 5, 6, 8 și 9 Cv.) pe frontul : Dubovîi Uvrag pînă la Kuma adică pe un front de circa 330 km ;

b) *Rezerva :* la Grupul de armate — 2 divizii rapide germane (probabil 1 blindată și 1 motorizată) ; 1 divizie blindată română (D.1 bl.) ; la dispoziția OKH (plasate însă în sectorul Grupului de armate „Don") — 1 C.A. (C.VI A. român), 3 D.I. (D.1, 2 și 4 I.).

Acestea erau prevederile relative la Grupul de armate „Don", la finele lunii septembrie.

Rostul și activitatea M.C.G. român în perioada de la 18 august la 18 noiembrie. Încă din luna iunie, cu mult înainte de a se cunoaște intențiunea Înaltului Comandament german, referitoare la constituirea Grupului de armate „Don", M.St.M. a

propus — dat fiind importantele forțe române destinate frontului de est — și domnul mareșal Antonescu a aprobat constituirea și trimiterea pe zona de operații a unui organ propriu, Eșalonul I al M.C.G., cu misiunea :

— Să păstreze un strîns contact cu M.U. și formațiunile române care luptă pe frontul de est, la est de Bug și să urmărească satisfacerea tuturor nevoilor lor ;

— Să îndrume echiparea spatelui, în raport de operațiunile proiectate ;

— Să intervină urgent pe lîngă comandamentele superioare în folosul trupelor noastre ;

— Să înlesnească legăturile și transmisiunile între Marele Stat Major și marile unități aflate pe frontul de est și invers.

La 10 august, Eșalonul I al M.C.G. a început transportul cu c.f. avînd ca destinație Zaporojie.

Între timp, față de înaintarea vertiginoasă a forțelor române la sud de Don (C.VI A.) și în Caucaz (Armata 3 și D.2 Munte) s-a cerut și s-a aprobat instalarea Eșalonului I al M.C.G. la Rostov.

La 18 august acest eșalon a început să funcționeze.

Ca urmare a hotărîrii OKH, cartierul general al Grupului de armate „Don" trebuia să fie constituit din M.C.G. român, pe lîngă care se atașa Misiunea Militară germană în România și un Ober Quartiermeister cu toate serviciile necesare satisfacerii nevoilor materiale a trupelor grupului de armate.

Marele Cartier General român și Misiunea Militară germană trebuiau să se transporte cît mai neîntîrziat pe zona de operații, deoarece luarea comenzii urma să aibă loc către finele lunii septembrie.

La 15 septembrie a început transportul cu c.f. a M.C.G. român și Misiunii Militare germane, în timp de Eșalonul I al M.C.G. pregătea instalarea în Rostov sau Novocercassk.

Toate aceste măsuri erau urmarea firească a hotărîrii de constituire a Grupului de armate „Don".

Activitatea Eșalonului I al M.C.G. pînă la 25 septembrie 1942 (sosirea M.C.G.). Îndată după sosirea la Rostov, ofițeri din Eșalonul I al M.C.G. au luat contact cu toate marile untități române aflate pe front, interesîndu-se de toate nevoile trupelor. A intervenit organizînd transporturi aeriene pentru a înlătura

crizele de munții prin care au trecut pe rînd C.VI A., Divizia 2 Munte și Divizia 3 Munte.

De asemenea pentru evacuarea rapidă a răniților C.VI A. s-a început organizarea spatelui.

Am văzut că majoritatea M.U. din Eșalonul II erau destinate Armatei 3, care trebuia să intre în dispozitiv pe Don ; marile unități din Caucaz și Crimeea — mai puțin Diviziile 1, 4, 2 și 3 Munte — erau destinate Armatei 4, care urma să intre în dispozitiv în Stepa Calmucă.

La 25 august au început mișcările de intrare în dispozitiv.

Măsurile necesare erau luate de Grupul de armate „A" pentru marile unități care se aflau în Crimeea și Caucaz și de Grupul de armate „B", pentru marile unități din Eșalonul II, în curs de debarcare.

Normal ar fi fost ca fiecare armată să conducă mișcările de intrare în dispozitiv. Ori, la această dată, comandamentul Armatei 3 conducea operațiunile din vestul Caucazului și din peninsula Taman, iar comandamentul Armatei 4 se găsea încă la Tiraspol.

În această situație, după o înțelegere prealabilă cu Grupul de armate „B", Eșalonul 1 al M.C.G. a luat asupra sa îndrumarea mișcărilor de intrare în dispozitiv.

Această sarcină nu era ușoară, deoarece interesele viitorului Grup de armate „Don" se izbeau tot timpul de interesele contrarii ale Grupurilor de armate „A" și „B".

Grupul de armate „A", din cauza nevoilor operative mereu crescînde din Caucaz, întîrzia a libera unitățile și comandamentele române de sub ordinele sale, pentru a le trece pe Don.

Grupul de armate „B" cerea insistent ca marile unități române să schimbe cît mai repede diviziile germane de pe viitorul front al Armatei 3 și chiar dincolo de limitele acestuia, spre a le face disponibile pentru bătălia de la Stalingrad, care devenea din ce în ce mai intensă.

Pe de altă parte, din cauza schimbării de destinație în ultimul moment a marilor unități române (inițial fusese prevăzut ca ele să meargă în Caucaz) nu s-a dispus de timpul necesar organizării aprovizionărilor de-a lungul noilor itinerarii spre Donul mijlociu.

Eșalonul 1 al M.C.G. a trebuit să intervină, din ce în ce mai stăruitor, pe lîngă comandamentele celor două grupuri de

armate, atît pentru organizarea aprovizionărilor și îmbunătățirea situației materiale a trupelor pe timpul marșurilor, cît și pentru respectarea intereselor operative ale viitorului grup de armate. [II, 15—21].

Beligeranții la începutul lunii septembrie 1942. La începutul lunii septembrie, situația operativă a frontului de sud-est era următoarea :

a) Pe cursul mijlociu al Donului, la Stalingrad și în Calmucia opera Grupul de armate „B", constituit din : Armata 2 germană, Armata 2 ungară, Armata 8 italiană, Armata 6 germană, Armata 4 Blindată — sub ordinele căreia se afla și C.VI A. român ;

b) În Caucazia de Nord (la sud de Manîci) opera Grupul de armate „A" constituit din : Armata 1 Blindată, Grupul Ruoff (Armata 3 română, Armata 17 germană), Comandamentul Crimeei ;

c) Situația forțelor române din Est, la aceeași dată, era următoarea :

— În Crimeea (sub ordinele Comandamentului Crimeei) : comandamentul și E.N.I. C. Munte, comandamentul și E.N.I. C.VII A., D. 1, 3 și 4 Munte, D. 10, 18 și 19 I., D. 8 Cv. ;

— În peninsula Taman și Caucaz : comandamentul Armatei 3, comandamentul C.Cv., comandamentul și E.N.I. C.I A. + R. 2 A.Gr., D. 5, 6 și 9 Cv., D. 2 Munte ;

— La sud de Stalingrad (în stepa Calmucă) : comandamentul și E.N.I. ale C.VI A., D. 1, 2, 4 și 20 I. ;

— În Eșalonul II : comandamente și M.U. sosite pe zonă ; comandamentul și E.N.I. ale C.II A. în zona Mariupol ; R. 2 A.Gr. fusese trimis în Caucaz ; comandamentul și E.N.I. ale C.V A. în marș către Morozovsk ; D. 1 Cv., D. 13 I. în marș la nord-est de Donet ; D. 6 I., D. 7 Cv. în marș spre Donet ;

În curs de debarcare în zona Mariupol—Volnovaha—Stalino : D.5 și 14.I. ; D. Blindată.

În curs de transport cu c.f. : D.7, 9, 11 și 15 I.

Comandamentul Armatei 4 a fost transportat mai tîrziu.

Astfel, forțele române destinate frontului de Est se compuneau din : 2 comandamente de armată, 8 comandamente de C.A. din care 1 de cavalerie ; 26 divizii din care 15 D.I., 4 D. Munte, 6 Divizii Cv. și 1 D. Blindată.

Situația forțelor sovietice în zona Grupului de armate „B".

La începutul lunii septembrie 1942, comandamentul sovietic dispunea, pe frontul Kazanskaia—Stalingrad—Astrahan, de următoarele forțe:;

a) În sectorul Kazanskaia—Iagovski · 2 armate (62 și 21) cu 11 divizii infanterie, 3 divizii cavalerie ;

b) În sectorul Iagovski—Stalingrad (inclusiv) . 6 armate cu resturi din 41 divizii infanterie, 13 brigăzi infanterie, 26 brigăzi blindate, 6 brigăzi moto, 4 brigăzi anticar ;

c) În sectorul Beketovka—Șartov : 2 armate (57 și 51) cu : 6 divizii infanterie, 1 divizie cavalerie, 1 brigadaă anticar.

În total = 10 armate cu resturi din 102 M.U.

d) În regiunea Astrahan erau semnalate resturi din două divizii aparținînd Armatei 68. Detașamente de siguranță din aceste M.U. erau împinse spre est.

Deși foarte multe ca număr, M.U. sovietice aveau mari lipsuri în efective și armament din cauza pierderilor suferite în cursul retragerii de pe Donеț—Mius, așa că forța lor combativă era redusă sub 50%.

La această dată comandamentul german aprecia că forțele sovietice aflate în fața Grupului de armate „B" nu sînt capabile de acțiuni ofensive, ele limitîndu-se numai la apărarea pozițiilor ocupate. Majoritatea acestor forțe se aflau angajate în bătălia de la Stalingrad. [II, 1—3].

Intră în scenă Marele Cartier General român. La 25 septembrie M.C.G. sosește la Rostov. La această dată Stalingradul constituie centrul preocupărilor OKH și Grupului de armate „B". Situația din Caucaz nu permitea încă liberarea forțelor destinate Grupului de armate Don.

Între timp, OKH face cunoscut că luarea comenzii se amînă, grupul de armate urmînd a lua ființă numai după căderea Stalingradului și după ce trupele germane vor fi curățit Stepa Calmucă (pînă în Volga și Marea Caspică) de orice elemente inamice.

Totuși pregătirea operativă și materială în viitorul sector al grupului de armate trebuia să continue, deoarece iarna rusească era aproape și însăși dorința führerului era ca iarna să găsească trupele bine instalate în teren.

Aceste pregătiri erau conduse de Grupul de armate „B", care avea comanda întregii zone pînă la Kuma.

Pentru ca aceste pregătiri să fie conforme cu intențiunile operative ale viitorului grup de armate era necesar ca un organ al acestuia să vegheze asupra intereselor sale.

Acest organ era viitorul stat major al Grupului de armate „Don" (denumit de OKH, „Stab Don") și care era constituit, după cum am mai văzut, din M.C.G. român, Misiunea Militară germană în România și O.Qu. Stab Don (Secția 4).

M.C.G. a depus o serie de eforturi pentru îmbunătățirea situației operative și materiale pe viitorul front al Armatelor 3 și 4 române. Aceste eforturi au fost călăuzite pe următoarele stări de fapt :

— Prin comunicarea inițială OKH nu precizase nici ideea operativă și nici misiunea precisă a Grupului de armate „Don" ;

— Disproporția vădită dintre front (circa 700 km) și forțele destinate (38 M.U.), ținînd seama de importanța zonei grupului de armate ;

— Importanța deosebită pe care o prezenta frontul Armatei 3 române în ansamblul Grupului de armate „Don". În adevăr, era de așteptat ca rușii după terminarea operațiunilor de la Stalingrad să-și mute zona de efort mai spre vest, fiind favorizați de capetele de pod de la sud de Don, precum și de faptul că stăpîneau multe observatoare de pe malul drept la fluviului ;

— Nu se precizase încă aliniamentul pe care urmau să se instaleze trupele pentru iarnă. Cu alte cuvinte trebuia să se hotărască dacă frontul va fi împins pe Don—Volga prin reducerea capetelor de pod rusești sau se va opri pe aliniamentul pe care se găseau unitățile la acea dată ;

— Timpul scurt pînă la sosirea iernii rusești impunea că M.U. să intre cît mai curînd în dispozitivul de iarnă, pentru a se organiza. Pentru aceasta era necesar ca M.U. destinate Armatei a 4-a să fie liberate imediat, deoarece unele erau reținute în Caucaz iar altele nu începuseră încă trecerea peste strîmtoarea Kerci ;

— Lipsa materialelor pentru organizarea pozițiilor și adăpostirea trupelor, precum și sărăcia zonei în special în Stepa Calmucă a constituit grija de căpetenie a M.C.G. român ;

— Situația grea în care se găseau unele din M.U. române aflate deja în est (efective, dotare, stare fizică etc.) și în special C.VI A. (D.1, 2, 4 și 20 I.) impunea înlocuirea cît mai grabnică cu alte M.U. din Eșalonul II.

Înaltul Comandament german a găsit de altfel legitime doleanțele M.C.G. român și l-a asigurat că ele vor fi împlinite, în măsura în care situația de la Stalingrad și din Caucaz o va permite. [II, 21—23]

Armata 3 română preia frontul din Cotul Donului. Relatarea generalului Petre Dumitrescu. După pătrunderea sovietică la sud de Don, în zona Serafimovici, comandamentul german a împins spre Don cu cea mai mare grabă unitățile române ce soseau cu calea ferată.

Debarcarea unităților noastre a avut loc între 8 august (Divizia 13 Infanterie) și 2 octombrie (Divizia 7 Infanterie) în zona Stalino—Volnovaha, Mariupol, la început cu un debit slab (Divizia 13 în 15 zile), ajungînd în septembrie la sosiri masive (4—5 zile, o divizie).

Marșul din zona de debarcare pînă la Donet a fost organizat de Eșalonul înaintat al M.C.G. român (Rostov) iar de aici la front de către Eșalonul înaintat al Armatei 3, trimis la Morozovsk încă de la 3 septembrie pentru a pregăti din timp condițiuni mai bune de iernare, de instalarea trupelor și de executarea marșurilor de la Donet la front.

În acest timp, comandamentul Armatei 3 a continuat să conducă operațiile din Cuban, pînă la cucerirea Novorosiiskului.

Urgența introducerii diviziilor române pe front a impus marșul de aproape 600 km să fie executat :

— în ritmul cel mai rapid, neașteptîndu-se concentrarea unităților și formațiunilor diviziilor și fără posibilitatea antrenării treptate a trupelor și animalelor ;

— cu o hrană insuficientă pentru oameni și cai, față de eforturile mari și prelungite cerute unităților ;

— într-o regiune săracă, cu drumuri naturale și cantonamente insuficiente.

Nici chiar regimentelor nu li s-a îngăduit să se adune înainte de a începe marșul spre zona de operațiuni. Citez cazul unui batalion din Regimentul 9 Dorobanți, debarcat la 9 septembrie, care nu a putut ajunge regimentul său decît la 22 septembrie, după aproape 350 km de marș. Se poate ușor înțelege în ce condițiuni grele s-a executat acest marș.

Diviziile puse sub comanda Armatei 3 veneau direct din țară, ele luaseră parte la bătălia Odessei, după care fuseseră

retrase în țară. Dispuneau numai de 6 batalioane infanterie (cîte 2 batalioane în loc de 3, de fiecare regiment), un batalion de cercetare, două regimente de artilerie a cîte 6 baterii, un batalion pionieri, un escadron cavalerie, unități anticar (6 piese mijlocii de divizie), transmisiuni, poliție, precum și formațiunile normale de servicii.

Trebuie să subliniem că diviziile noastre au dispus la Don de o forță mai redusă în infanterie (6 batalioane în loc de 9), dar de o proporție satisfăcătoare în artilerie, de insuficiente mijloace radio și mai ales de mijloace foarte reduse de autotransport, față de distanțele considerabile dintre căile ferate și front etc.

Armamentul anticar al regimentelor de infanterie era de un calibru prea mic, total ineficace față de noul tanc sovietic [T-34 — *n.n.*] cu care am avut de luptat la Don. Minele anticar trebuiau să ne fie livrate de comandamentul german ; ele ni s-au pus la dispoziție prea tîrziu și în cantități insuficiente.

Trupele noastre nu erau echipate pentru a face față climei aspre din estul Rusiei. Mantaua scurtă și necăptușită suficient, pantalonii nevătuiți, izmenele scurte ca și bocancii prea mici au contribuit ca trupele să fie slăbite fizicește și din cauza frigului (în afară de alimentarea săracă). Foarte multe pierderi din cauza degerăturilor, puteau fi evitate dacă trupele noastre ar fi avut echipament bun de iarnă.

Echipamentul de hîrtie german, ca și cel îmblănit trimis din țară (căciuli, cojoace etc.), a sosit în cea mai mare parte prea tîrziu, după bătălie [după contraofensiva sovietică — *n.n.*]

Condițiile în care am luat comanda trupelor române din Cotul Donului. La 16 septembrie, terminînd operațiile cu care fusesem însărcinat în Cuban, am deplasat comandamentul armatei mai întîi la Rostov, apoi la Kamensk, de unde puteam urmări mai de aproape condițiile în care se executau marșurile unităților noastre.

La Morozovsk nu ne-am putut instala pentru a urmări mai bine angajarea unităților române, decît la 1 octombrie cînd cu mare greutate am obținut localurile ce ne erau destinate.

Către finele lunii august pe cînd mă găseam încă în Caucaz, fiind înștiințat că în curînd comandamentul Armatei 3 va primi un sector de apărare pe Don între Suhoi Donеț și Klets-

kaia, am întocmit și înaintat M.C.G. un proiect de întrebuințarea forțelor ce ne erau destinate.

În acel proiect s-a socotit că apărarea urma să se facă chiar pe Don, la obstacol, și că vom dispune de 9 divizii infanterie. Am arătat mai sus că în realitate frontul germano-italian pe care l-am luat în primire nu se găsea la obstacol și că nu am dispus decît de 8 divizii infanterie deoarece Divizia 20 Infanterie de la Stalingrad nu a fost făcută disponibilă și nu a fost pusă niciodată la dispoziția armatei.

La această dată bătălia pentru Stalingrad nu luase încă aspectul de maximă încleștare ; comandamentul german era convins că va izbuti să pună neîntîrziat mîna pe acest pivot de manevră de capitală importanță strategică. Într-adevăr, la Stalingrad trebuia să se găsească nu vîrful aventurat al unei înaintări în săgeată — așa cum ne-am găsit la 18 noiembrie —, ci un umăr solid al stăpînirii Cotului Volgăi.

Dar chiar și în acest din urmă caz, o analiză cît de sumară a condițiilor strategice ale frontului dintre Voronej și Stalingrad învedera posibilitatea unui efort principal sovietic în zona repartizată Armatei 3, pe direcția generală Rostov. Cucerirea Rostovului ducea la tăierea tuturor comunicațiilor terestre cu fronturile Caucazului și Volgăi (Stalingrad și Calmucia), spulberînd astfel toate rezultatele campaniei germane din vara anului 1942.

Armata a scos în evidență acest pericol și a cerut să ni se încredințeze un front proporțional cu mijloacele noastre ce ne-ar fi dat posibilitatea de a păstra suficiente forțe în rezervă mai ales pe direcția Serafimovici—Rostov.

Adevărata situație a frontului italo-german am aflat-o pentru prima dată de la eșalonul înaintat al Armatei (trimis încă de la 3 septembrie la Morozovsk), care a cunoscut-o cu ocazia prezentării sale la Armata 6 germană :

— bătălia de la Stalingrad lua din ce în ce mai mult proporții considerabile, ambii adversari concentrînd aici forțe foarte importante ;

— frontul ce ne era destinat prezenta mai multe capete de pod sovietice la sud de Don.

Ajuns la 17 septembrie la Rostov, grija mea de căpetenie s-a concentrat asupra a două probleme capitale :

— reducerea capului de pod inamic de la sud de Don ;

— introducerea în front a diviziilor române după ideile operative propuse de Armata 3 prin proiectul sus menționat, ce căpătase aprobarea mareșalului Antonescu, în calitatea sa de viitor comandant al Grupului de armate „Don".

a) *Reducerea capului de pod sovietic de la sud de Don,* care avea o dezvoltare frontală de peste 70 km (aproape jumătate din frontul armatei) și o adîncime care atingea pe valea Tuțkan 25 km, era imperios necesară deoarece :

— permitea concentrarea la sud de Don a unor forțe puternice sovietice, ușurînd declanșarea unei ofensive de mari proporții ;

— permitea atacuri concentrice în clește din intrîndurile Kletskaia și Bolșoi în contra centrului și dreptei Armatei 3 ;

— lăsa în stăpînirea sovietică cele mai bune observatoare din zonă ;

— ne lipsea de avantajele pe care le-ar fi prezentat stăpînirea înălțimilor de la sud de Don și a obstacolului foarte important, contra infanteriei și în special a tancurilor, format de acest fluviu ;

— lungea frontul cu mai mult de 20 km, răpindu-ne astfel posibilitatea de a avea rezerve mai mari ;

— lăsa în stăpînirea adversarului acoperirile formate de satele și pîlcurile de pomi de pe malul sudic al Donului.

Armata 6 germană, conștientă și ea de inconvenientele ce rezultau din existența capului de pod sovietic la sud de Don, proiectase executarea la 22 septembrie a unui atac germano-italian pentru reducerea lui. Cartierul general german (OKH) nu a aprobat această operație pe motiv că nu o poate sprijini cu aviația și blindatele necesare, absorbite de bătălia de la Stalingrad.

Stăruințele ce am depus pe lîngă Grupul de armate „B" de a executa reducerea capului de pod Serafimovici, folosind și primele divizii române ce soseau pe front, așă cum aprobase mareșalul Antonescu, nu au avut mai mult succes. O propunere făcută mai tîrziu, după luarea frontului în primire (16 octombrie, raportul nr. 36 312/1942) pentru ameliorarea în proporții mult mai modeste a traseului frontului nostru nu a fost, nici ea, aprobată de comandamentul superior german.

Armata intenționa să profite de faptul că trupele sovietice nu aveau organizații pe înălțimile din fața intrîndului de

la Bolșoi * acoperite numai cu avanposturi slabe, în scopul de a micșora adîncimea întrîndului sovietic și a putea astfel apăra în mai bune condiții cele două cote care formau umerii pungii (cotele 220,0 la est și 228,0 la vest).

S-a subliniat în propunerea noastră că „cu cît se lasă timpul să treacă, condițiile de succes vor fi mult mai grele", adăugîndu-se că acest atac ar constitui „în același timp singurul mijloc eficace de-a cunoaște realitatea asupra adevăratelor mijloace ale trupelor sovietice din fața noastră" deoarece forțele sovietice deveneau din ce în ce mai tari și mai agresive.

b) *Repartizarea pentru diviziile române a unor sectoare în proporție cu capacitatea lor operativă.* Armata 3 a urmărit de la început să realizeze un dispozitiv care să satisfacă cît mai mult posibil deziderатul de a se încredința diviziilor noastre un front în raport cu capacitatea lor operativă și de a se asigura rezervele necesare.

De altfel și Instrucțiunile Marelui Cartier General român prevedeau acest deziderat :

„Armata 3 să nu intre în front într-un dispozitiv liniar expus de a fi pătruns oriunde, fără posibilități de intervenție la timp și eficace a rezervelor.

Dacă nu se vor găsi M.U. germane în rezervă care să poată interveni la timp și eficace se vor opri M.U. române, urmînd ca întreaga zonă a Armatei 3 să fie ocupată cu trupe române numai după ce se vor găsi toate M.U. (germane și române) prezente în zonă" [subl. ns].

Din nefericire Înaltul nostru comandament, deși a prevăzut și prescris clar aceste directive a cedat prea ușor presiunilor de la OKH, atunci cînd Armata 3 a refuzat să execute ordinele contrarii germane prin care se înșirau forțele noastre într-un cordon subțire fără rezerve.

Concepția apărării și dispozitivul propuse de Armata 3 au fost aprobate și de către Grupul de armate „B" dar în aplicare nu le-a respectat.

Intrarea în dispozitiv pe Don a forțelor ce au compus Armata 3 s-a făcut între 12 septembrie și 1 noiembrie.

Luarea în primire a misiunii de către Armata 3 s-a făcut în mod treptat.

---

* Blinov, în documentele germane (*n.n.*).

Între 18 septembrie și 1 octombrie am luat contact personal cu generalul [Maximilian] von Weichs, comandantul Grupului de armate „B" (18 septembrie — Starobelsk) sub comanda căruia trebuia să opereze Armata 3 pînă la constituirea Grupului armate „Don" (Armatele 3 și 4 române și Armata 6 germană), a cărui comandă urma să fie încredințată mareșalului Antonescu imediat după căderea Stalingradului :

— cu generalul [Friedrich] Paulus, comandantul Armatei 6 germane (20 septembrie—Golubinka) sub ordinele căruia s-a executat pînă la 10 octombrie introducerea în front a trupelor noastre (prin înlocuirea diviziilor germane și italiene) ;

— cu generalul [Italo] Gariboldi, comandantul Armatei 8 italiene, al cărui front urma să fie preluat în mare parte, de către noi.

Din discuțiile cu acești generali am constatat că principial sînt în totul de acord cu mine asupra felului cum trebuie înțeleasă apărarea și asupra necesității reducerii capetelor de pod sovietice de la sud de Don. Generalul Paulus mi-a trimis chiar un studiu al statului său major care corespundea în totul cu proiectul meu, în curs de executare. [III, 11—16].

Întîlnirea generalului Petre Dumitrescu cu generalul Maximilian von Weichs. La 18 septembrie 1942, domnul general de armată P. Dumitrescu, comandantul Armatei 3, însoțit de colonelul adjutant [Socrate] Mardari, șeful Eșalonului I al M.C.G., colonelul Schöne, ofițer de legătură la Armata 3 și maior Ivănescu din comandamentul Armatei 3 s-au prezentat la cartierul general al Grupului de armate „B" instalat la Starobelsk.

Primiți de domnul general de armată baron von Weichs, comandantul grupului de armate au discutat următoarele chestiuni :

1. Domnul general Dumitrescu arată că Armata 3 română trebuie să intre în front într-o zonă largă de 160 km. Șeful de stat major al armatei, vizitînd sectoarele diviziilor intrate pe front, a constatat cu surprindere că frontul nu se află pe Don ; inamicul este trecut peste tot pe malul de sud, iar la legătura între Armata 6 germană și Armata 8 italiană este un cap de pod adînc de 25 km la sud de Don și larg de 70 km [capul de pod de la Serafimovici — *n.n.*].

În asemenea situație, Armata 3 primind un front de 160 km va fi foarte greu să-și îndeplinească misiunea cu unitățile de

care dispune. Situația se va agrava încă cu venirea iernii și înghețarea Donului, dacă frontul va rămîne în această situație și nu va fi împins imediat pe malul de sud al fluviului.

Domnul general Dumitrescu arată că a venit, înainte de a lua comanda sectorului, să arate domnului comandant al grupului de armate situația și-l roagă să ne spună punctul său de vedere

Domnul general baron v. Weichs răspunde că este de acord cu constatările expuse. Frontul actual a rezultat din pătrunderea rusă pe frontul Armatei 8 italiană. Părerea d-sale personală este că nu se poate ierna în situația actuală, mai ales că toate localitățile se găsesc în valea Donului și trupele noastre ar trebui să ierneze pe niște platouri goale, pustii, expuse vînturilor și viscolelor, așa de puternice în această regiune.

Domnia sa arată că intrîndul rus trebuie neapărat suprimat. Operațiunea nu se poate executa fără aprobarea OKH. A cerut această aprobare, însă pînă acum nu o are. Atacul trebuie executat cu forțe suficiente. Cu cît rușii stau mai mult în capul de pod, se întăresc și scoaterea lor va fi mai grea.

Comandantul Grupului de armate „B" este de părere că reducerea capului de pod trebuie făcută înainte de a intra trupele române în sector. Intenția sa era să folosească trupe germane și italiene în acest scop. Însă nu a primit aprobarea și nici nu s-au pus la dispoziție forțele necesare. Arată însă că operațiunea trebuie neapărat făcută.

Domnul general P. Dumitrescu comunică domnului general v. Weichs că însuși domnul mareșal Antonescu dorește să se clarifice situația ; Armata 3 nu poate ierna în această situație. Este în interesul situației generale a aliaților să se rectifice frontul. Domnul mareșal a aprobat ca și trupele române să colaboreze la această operațiune. Noi nu o putem însă executa singuri, pentru că ne lipsesc mijloacele ofensive : care de luptă, tunuri de asalt, aviație de luptă.

Se discută apoi ce forțe ar fi necesare pentru reducerea capului de pod. Comandantul Grupului de armate „B" socotește că ar trebui cam 2 divizii pe fiecare flanc al pungii, unități suficiente de care de luptă și aviație de luptă.

Domnul general Dumitrescu își exprimă părerea că este probabil că OKH nu a dat aprobarea pentru reducerea capului de pod fiindcă a socotit că nu are disponibile forțe suficiente ;

din moment ce domnul mareşal Antonescu a hotărît ca forţele române să concure la această operaţiune, chestiunea ar trebui repusă OKH.

Domnul general Dumitrescu constată cu bucurie că domnul general v. Weichs este de aceeaşi părere cu noi, mai ales că ieri maiorul Bartsch, de la Misiunea Militară germană, comunicase că Grupul de armate „B" n-ar fi avînd acelaşi punct de vedere. Ceea ce ni se spune astăzi este cu totul altceva decît ne-a comunicat ieri maiorul Bartsch *.

2. Domnul general Dumitrescu cere să se precizeze cum vor fi întrebuinţate diviziile române, care sosesc în viitoarea zonă a Armatei 3. A arătat că Divizia 1 Cavalerie a fost introdusă într-un sector care nu e cuprins în viitoarea zonă a Armatei 3. Iar Divizia 13 [Infanterie] a fost pusă să apere un front de 50 km mult prea mare pentru posibilităţile ei. Divizia a fost puternic atacată îndată ce a intrat pe front.

Domnul general v. Weichs dă asigurări că Divizia 1 Cavalerie va fi repede schimbată şi trecută în zona Armatei 3. Nu ştie de atacul de pe frontul Diviziei 13.

---

* Maiorul Bartsch fusese trimis la Grupul de armate „B" în ziua de 17 septembrie, pentru a întreba care sînt intenţiile grupului de armate în privinţa reducerii capului de pod. La înapoiere maiorul Bartsch a comunicat colonelului Mardari părerea grupului de armate :

— a fost prevăzut un atac pentru 21 septembrie care să reducă acest ieşind, dar s-a renunţat ;

— atacul nu poate fi organizat decît cu ordinul OKH ;

— diviziile germane aflate în zonă sînt slabe, Divizia 298 nu are valoare combativă ;

— s-a mai făcut o experienţă dureroasă cu reducerea unui cap de pod într-un alt sector şi s-au pierdut 1 000 oameni ;

— trupele au primit ordin să se întărească pe poziţiile actuale. În Cotul Donului, la est de Kletskaia, trupele germane ţin frontul cel mai scurt, pe coardă, şi aşa vor ierna, nu vor împinge frontul pe Don.

În ceea ce priveşte lungimea mare a frontului Armatei 3 şi rugămintea noastră ca diviziile române să fie introduse pe fronturi de capacitate, maiorul Bartsch ne-a comunicat următorul răspuns :

— la început, pe acest front au fost $4^1/_2$ divizii germane ;

— în prezent, circa 7 divizii germane şi 1 italiană vor fi schimbate de 8 divizii române ;

— diviziile române sînt complete ca efective şi armament. *(nota general Petre Dumitrescu).*

Intervine locotenent-colonelul X [sic!] din I A [secția operații a statului major] al grupului de armate care confirmă că Divizia 13 a fost atacată puternic. Printr-un contraatac, executat cu unități din Divizia 113 germană, s-a restabilit situația și reocupat poziția.

Domnul general Dumitrescu arată că lucruri de acestea se vor întîmpla încă dacă diviziile noastre vor fi întinse pe fronturi de 50 km. Domnia sa cere să i se precizeze dacă se va continua procedeul actual ca diviziile române să schimbe prezentul dispozitiv, preluînd fronturi enorme, sau printr-o colaborare cu comandamentele germane va putea realiza dispozitivul defensiv gîndit de comandamentul Armatei 3. Studiind zona dată armatei, s-a ajuns la un dispozitiv, însă comandamentul german, prin ordinele date, nici nu cere părerea Armatei 3 române, nici nu urmărește realizarea unui dispozitiv. Comandamentul german pare preocupat numai de ideea schimbării cît mai repede a trupelor sale de pe front. Desigur, trebuie mai întîi hotărît dacă reducem sau nu capul de pod de la sud de Don. Diviziile române sînt în marș și trebuie să știm ce facem cu ele cînd ajung în zonă.

Generalul v. Weichs răspunde:

Dispozitivul va fi hotărît de domnul mareșal Antonescu.

Nu pot preciza ce vor face marile unități române care sosesc. Deocamdată se vor aduna în spatele frontului și vom vedea. Nu aș putea merge mai departe și interveni într-o chestiune ce depinde de domnul mareșal Antonescu. Totul este să ne hotărîm repede ce vom face, căci se apropie iarna.

Domnul general Dumitrescu arată că Divizia 6 a sosit în zonă; un regiment a fost trecut în rezerva Corpului V armată. Ea nu va putea schimba Divizia 79 germană, pe frontul actual. Ni s-a spus de Grupul de armate „B" că frontul ce revine Armatei 3 a fost ținut mai înainte de 4 1/2 divizii germane. Apreciez că din această cauză s-a produs situația actuală.

Față de situația capului de pod, sectorul din centrul zonei Armatei 3 devine foarte important. El trebuie încredințat unei mari unități întărite. Aceste considerațiuni trebuie avute în vedere la realizarea dispozitivului defensiv, nu numai ideea de a face disponibile cît mai repede trupele germane. Dispozitivul Armatei 3 nu se poate realiza fără colaborarea noastră.

„Eu voi răspunde în viitor de apărarea acestei zone. Aș veni chiar mîine la Morozovsk pentru a lucra cu dv. și

Armata 6 germană. Nu avem însă unde ne instala, nu ni s-a cedat pînă azi nici un local. Nu ni se pun la dispoziție transmisiunile ca să mă pot lega cu marile unități și să pot comanda".

Generalul v. Weichs spune că a dat ordin să se facă loc la Morozovsk pentru instalarea cartierului Armatei 3, de asemenea să se cedeze canalele telefonice și telegrafice necesare.

Domnul general Dumitrescu întreabă ce rost are Divizia 298 germană în efectuarea schimbului pe front. Ni s-a comunicat că această divizie va înlocui trupele italiene și unitățile române vor schimba unitățile Diviziei 298.

Generalul v. Weichs arată că Divizia 298 este în rezervă.

În concluzie domnia sa cere să intervină și domnul mareșal Antonescu și va interveni și domnia sa la OKH pentru a se aproba reducerea capului de pod de la sud de Don.

Domnul general Dumitrescu promite că va interveni, fiind în interesul cauzei comune.

În după amiaza aceleiași zile, domnul general Dumitrescu a vizitat pe colonelul Weinknecht, șeful O.Qu. pe lîngă Grupul de armate „B", cerîndu-i :

a) Să țină seama de organizarea și de situația specială a serviciilor M.U. române ;

b) Să se dea trupelor aflate în marș pîine, nu făină ;

c) Să se sporească rația de grăunțe pentru cai ; nu se pot executa marșuri de 4—500 km cu 1 kg rații grăunțe pe zi ;

d) Să se dea regulat cota de carburanți ;

e) Să dea lemne pentru bucătării ; trupele ard lemnăria din casele dărîmate ;

f) Relații asupra aprovizionărilor cu lemne de foc și cărbuni pentru iarnă.

Colonelul [Weinknecht] răspunde că va avea în vedere toate nevoile trupelor române și în măsura posibilităților le va satisface. Singura problemă pentru care pînă azi nu are nici o soluție este aceea a combustibilului pentru iarnă. Această problemă a fost trecută numai de trei săptămîni de la OKH asupra grupului de armate. [IV, 319—324]

La Golubinka, cu generalul Friedrich Paulus. În ziua de 20 septembrie 1942 am fost [general Petre Dumitrescu — *n.n.*] în vizită la P.C. al Armatei 6 instalat pe Don la Golubinka, însoțit fiind de generalul [Ioan] Arbore, șeful de stat major al

armatei și căpitan de rezervă Rosetti de la Marele Cartier General.

Cu această ocazie am discutat cu domnul general Paulus — comandantul Armatei 6 și general [Arthur] Schmidt — șeful de stat major, următoarele chestiuni :

1. Am arătat domnului general Paulus surprinderea noastră că frontul pe care trebuie să-l ocupe Armata 3 nu se găsește pe Don, așa cum ni s-a spus. Pe circa 2/3 din front se găsește la sud de Don, iar în regiunea vest Serafimovici, inamicul dispune de un cap de pod larg și adînc, de care desigur va profita la momentul oportun.

I-am arătat pericolul care ne așteaptă ținînd seama că frontul pe care-l vom ocupa, se găsește pe direcția probabilă de efort a inamicului : Saratov—Rostov și că acesta și-a asigurat dinainte posibilități de adunare a forțelor stăpînind aproape toate trecerile peste Don.

Dispozitivul stabilit pentru armată a avut la bază această idee, că frontul se găsește pe Don.

Va trebui deci ca înainte de a intra în front, să se întreprindă o operațiune de ducere a acestui front pe Don.

La cele de mai sus, domnul general Paulus mi-a răspuns că este în totul de acord cu cele ce am arătat și ca dovadă mi-a prezentat un proiect de reducere a capului de pod, pe care l-am luat cu mine.

Propunerea făcută de armată a fost respinsă însă de Grupul [de armate] „B".

Motivele nu le cunoaște.

La acestea subsemnatul mi-am îngăduit să răspund că motivul probabil al neaprobării este lipsa de forțe, dat fiind că toate forțele germane disponibile se întrebuințează la Stalingrad.

Și în consecință, dacă acesta ar fi motivul, eu sînt autorizat să comunic că domnul mareșal Antonescu este de părere ca să nu se mai introducă pe front forțele române care sînt în curs de sosire, ci să se grupeze un C.A. care împreună cu forțele germane aflate în zonă, sprijinite și de aviație și materiale speciale necesare, să acționeze ofensiv pentru reducerea capului de pod și ducerea frontului pe Don — după care trupele Armatei 3 să ocupe frontul defensiv.

L-am rugat pe domnul general Paulus să ia act de cele ce i-am comunicat și să facă propunere în acest sens la Grupul „B".

2. Am cerut domnului general Paulus să libereze Divizia 1 Cavalerie care ocupa front în afară de sectorul stabilit de armată.

I-am spus că am nevoie de această divizie ca rezervă de armată. Mi-a răspuns că deocamdată nu are posibilități.

3. Am comunicat domnului general Paulus greutățile pe care le are Divizia 13 care a fost întinsă pe un front mult prea mare față de capacitatea ei operativă.

4. Am mai supus domnului general și greutățile materiale întîmpinate de aceste divizii și de sărăcia zonei.

La acestea mi-a răspuns că regiunea Stalingrad este mult mai săracă.

5. Am mai rugat pe domnul general Paulus să ne dea părerea d-sale asupra dispozitivului defensiv de adoptat de armată.

Mi-a promis că-l va da ulterior. [V, 290—291]

Situația generală a Armatei 3 române la 10 octombrie 1942. La 10 octombrie cînd am luat comanda operativă situația era următoarea :

a) Frontul armatei care nu era încă complet ocupat de trupele noastre, avea un traseu foarte nefavorabil pentru apărare. El prezenta însemnate dezavantaje tactice și strategice.

b) Dispozitivul era complet liniar, foarte puțin dens, lipsit de orice adîncime. Companiile aveau de regulă toate plutoanele în linie, batalioanele numai 1—2 plutoane în rezervă iar regimentele numai compania de pionieri și plutonul cercetași călări. Diviziile, pentru 18—20 km de front, aveau în cel mai bun caz 2 batalioane în rezervă iar corpurile de armată numai grupurile de cercetare (2—3 escadroane) și batalionul de pionieri. La 10 octombrie, pentru 130 km front armata avea în rezervă numai Divizia 7 Cavalerie, adică valoarea a 3 batalioane și 4 baterii, ceea ce era cu totul derizoriu.

c) Lucrările defensive luate în primire de la italieni și mai ales de la germani erau aproape inexistente. Totul trebuia creat de la început, în condiții grele : fronturi mari, terenul foarte tare, unelte mari puține, materiale de construcție greu de găsit sau la distanțe foarte mari. Lucrările din prima linie trebuiau construite în prezența inamicului, deci numai noaptea. Mîna de lucru era redusă la număr și foarte împrăștiată, fiindcă în același timp trebuiau construite adăposturi pentru întreg efectivul

în oameni și cai, iarna apropiindu-se și localitățile fiind mici, rare și sărace. Trupele au mai trebuit în același timp să strîngă recolta de pe cîmp, mai ales pentru a asigura hrana cailor.

d) Camuflarea era greu de obținut, terenul fiind lipsit de acoperiri.

e) Comunicațiile erau simple piste, fără poduri, mediocre pe timp bun, neviabile în perioadele ploioase.

f) Transmisiunile permanente din zonă erau rare și defavorabil orientate. Armata a trebuit să execute lucrări considerabile cu batalioanele sale de transmisiuni.

Dispozitivul realizat pînă la 10 octombrie, cînd Armata 3 a luat comanda, era :

La est, Corpul IV armată, călare pe întrîndul Kletskaia, avînd un front total de 33 km, dispunea de Divizia 1 Cavalerie (front 15 km) și Divizia 13 Infanterie (front 18 km).

La centru :

— Corpul V armată apăra un front de 37 km între Raspopinskaia și creasta vest valea Țarița. Efortul apărării se făcea călare pe valea Țarița ; dreapta Corpului V armată constituia o zonă pasivă din cauza bălților și terenului mocirlos. Avea sub ordine Divizia 6 Infanterie (17 km) și Divizia 5 Infanterie (20 km).

— Corpul II armată apăra frontul de 35 km din fața marelui întrînd inamic, călare pe valea Țutkan, repartizat Diviziei 14 Infanterie (17 km) si Diviziei 9 Infanterie (18 km).

Armata a văzut de la început pericolul „ruperii frontului armatei pe direcția Kotovski—Cernîșevskaia" (ordinul nr. 100 din 10 octombrie) și a căutat să facă aici efortul său defensiv și să obțină reducerea pungii sovietice. Am văzut că această acțiune nu a fost aprobată de comandamentul german.

Micșorarea frontului Corpului II armată nu a fost posibilă căci ar fi dus la subțierea prea mare a frontului celorlalte divizii, ce aveau pierderi mai mari.

A căutat însă să graviteze aici cu puținele rezerve de care dispunea (Divizia 15 Infanterie și Divizia 7 Cavalerie) și cu tot aportul suplimentar de foc și armament anticar.

La vest, Corpul I armată apăra un front de 39 km cu Divizia 11 Infanterie (17 km) și Divizia 7 Infanterie (22 km). Trupele sovietice au fost în luna noiembrie mai puțin active în acest sector. Acest fapt a permis să se creeze disponibilități care au fost aduse la centrul armatei pentru limitarea și apoi oprirea înaintării sovietice.

La 10 octombrie frontul românesc era realizat cu excepția Diviziilor 15 și 7 Infanterie.

Armata a încercat să obțină și Divizia 1 Cavalerie care apăra un front în afara zonei fixată ei. La 7 octombrie (raport 35 918) a repetat insistent această cerere: „Altfel Armata 3 română este lipsită de rezervele necesare cu atît mai mult cu cît nici diviziile, nici corpurile de armată din front nu dispun decît de rezerve cu totul neînsemnate. Armata 3 a contat pe Divizia 1 Cavalerie care trebuie să-i fie pusă în 2—3 zile la dispoziție. Armata 3 apreciază că față de numărul redus de batalioane al diviziilor sale, lipsită aproape total de rezerve și cu o densitate slabă în front, nu va putea apăra în bune condițiuni frontul ce i s-a încredințat".

Toate intervențiile armatei au rămas fără rezultat.

Eforturi zadarnice pentru a preveni un dezastru în Cotul Donului. La 15 octombrie cu ocazia vizitei generalului [Maximilian] von Weichs la cartierul Armatei 3 am expus [general Petre Dumitrescu — *n.n.*] situația de atunci, arătînd toate inconvenientele ce decurg pentru armată din felul cum au fost introduse în front diviziile române.

Cele expuse verbal le-am concretizat într-o notă scrisă predată Grupului de armate „B" a 2-a zi în care arătam [III, 18—21]:

Notă de situația și nevoile Armatei 3 române (15 octombrie 1942). 1. Armata are în prezent un front de 120 km. Sînt în linie 6 divizii de infanterie și o divizie de cavalerie. Deci o divizie pe un front de circa 18 km—20 km. Diviziile noastre au 6 batalioane. În linia II avem o divizie de cavalerie pe jos și în curs de grupare încă două divizii de infanterie.

Față de densitatea actuală ar fi nevoie să se mai introducă în linie încă o divizie.

Dacă se vor schimba trupele italiene pînă la limita definitivă de vest a armatei se lungește frontul cu încă 60 km.

Armata nu are mijloace suplimentare de: artilerie grea, anticar, pionieri, aruncătoare de flăcări, artilerie antiaeriană.

Rezervele sale nu au mobilitate, toate fiind divizii pe jos. Deci armata nu va putea schimba unitățile italiene, decît după ce va avea la dispoziție în rezervă minimum 3 divizii, în afară de forțele necesare din linia I.

Divizii în rezervă sînt necesare și pentru schimbul unităților de pe front, mai ales pe timpul iernii.

2. Este nevoie să se schimbe Divizia 1 Cavalerie care ar fi singura rezervă mobilă fiindcă Divizia Blindată nu este a armatei [a fost în rezerva Grupului de armate „B" — *n.n.*].

3. Muniția lipsește, nu avem nici echivalentul unei dotații germane — așa că nu se poate riposta la acțiunile inamicului. Se face cea mai mare economie, de aceea pierderile sînt mari.

4. Hrana trupei este insuficientă. Pîinea puțină, 600 grame și de multe ori chiar 400 grame ; grăsime nu se dă deloc. Carne proaspătă se primește foarte rar sau deloc. (Divizia 14 nu a primit deloc de la 12 septembrie). Cantitățile de hrană nu sînt suficiente ca să hrănească un om care stă noaptea afară în frig și toată ziua luptă sau lucrează. Lipsește complet sarea, așa că mîncarea nu are gust. Alimentele vin tîrziu. Divizia 9 nu a primit deloc de două zile. Trebuie să avem o rezervă de cel puțin 10 zile hrană ca să preîntîmpine aceste întîrzieri mai ales pe vreme de noroi.

5. Poziția s-a luat în primire fără organizațiuni sau cu lucrări foarte sumare. Nu avem mijloace ca să organizăm, lipsind uneltele mari, materialul lemnos și obstacolele precum și coloane de transport.

6. Avem mare lipsă de carburanți chiar pentru puținele mijloace auto pe care le avem.

Aceasta a făcut ca M.U. să intre în dispozitiv fără muniția necesară.

7. Nu s-a adus nici un fel de material de încălzit : lemne sau cărbuni.

8. Aviația de luptă nu poate interveni aproape deloc în zona armatei așa că inamicul are libertatea completă de acțiune și produce pierderi mari trupelor, mai ales la mișcările de contraatac.

9. Marșurile mari de 600—700 km au dus la uzura încălțămintei trupei și la extenuarea cailor.

Trebuie să fim neapărat ajutați de mijloace de transport. Aproape toate materialele ni se dau la distanțe foarte mari de unde nu putem să le aducem în dispozitiv pentru a face pregătirile de luptă și pentru iarnă.

10. Este necesar pentru urgentarea măsurilor de pregătire pentru iarnă să se dea corpurilor de armată cîte 2—3 000 prizonieri însă trebuie să li se dea hrană și barăci.

11. Lipsește complet săpunul, deci situația igienică este foarte proastă.

12. La fel lipsește petrolul pentru iluminat, curățit materialul și pentru deparazitare.

13. Hrana cailor este redusă la păioase ce se găsesc în zonă și 1 kg grăunțe la zi. Caii sînt istoviți de marșurile lungi de 6—700 km și vor intra în iarnă foarte slabi ca să poată rezista.

Este necesar a li se spori hrana, mai ales că la începerea ploilor va trebui să folosim mai mult coloane hipo [VI, 294—296].

[...] Cu toate acestea la 19 octombrie am primit [general Petre Dumitrescu — *n.n.*] ordinul Grupului de armate „B" de a înlocui imediat diviziile italiene Celere și Sforzesca și a extinde astfel frontul armatei cu încă 40 km (Verhne Krevskoi—Merkulovo) prin Divizia 15 Infanterie, nou sosită. Am raportat imediat telegrafic, M.C.G., Eșalonul I, arătînd :

„Armata 3 română pentru 120 km are în rezervă numai Divizia 7 Cavalerie, căci Divizia 15 Infanterie este rezerva Corpului II armată. Diviziile au fronturi întinse, traseu defavorabil, n-au lucrări defensive, au suferit deja 6 000 trupă pierderi. Inamicul aduce întăriri. Armata a raportat grupului de armate că nu poate prelungi frontul pînă la sosirea în rezerva sa a Diviziei 1 Cavalerie și Diviziei 20 Infanterie".

Printr-un raport mai amănunțit, purtînd aceeași dată, armata raportează :

„Nu se poate cere Armatei 3 să dispună toate M.U. ale sale pe fronturi largi. Atît diviziile cît și corpurile de armată nu dispun de rezerve, ceea ce impune imperios ca cel puțin armata să aibă unele rezerve.

Armata 3 nu poate garanta apărarea zonei ce i s-ar încredința, pe un front de 180 km, continuu atacat, numai cu Divizia 7 Cavalerie în rezervă, mai ales acum cînd comandamentul sovietic aduce întăriri în regiunea Kletskaia—Serafimovici și cînd armata are circa 6 000 oameni pierduți".

În același timp se intervine și la Grupul de armate „B" în termeni foarte categorici :

„Prin hotărîrile inițiale aprobate de Comandamentul Superior Român și Grupul de armate „B" s-a stabilit pentru Armata 3 un sector bine determinat.

Contrar acestor hotărîri s-a încredințat Diviziei 1 Cavalerie un front de apărare în afara celui fixat pentru armată și con-

trar tuturor promisiunilor și ordinelor formale nu s-a pus încă Divizia 1 Cavalerie la dispoziția Armatei 3.

Armata 3 este deci în imposibilitate de a continua înlocuirea trupelor italiene înainte ca să i se elibereze Divizia 1 Cavalerie care se găsește în afara de zona armatei și înainte de a-i sosi în dispozitiv Divizia 20 Infanterie.

Pînă la sosirea Diviziei 20 Infanterie armata va trebui să dispună de Divizia 7 Infanterie în rezerva sa.

Trebuie avut în vedere totodată că diviziile se găsesc pe fronturi care depășesc capacitatea lor operativă, cu trasee defavorabile, moștenite de la predecesori, fără lucrări defensive și fără să fi primit pînă în prezent materialele necesare întăririi pozițiilor (sîrmă ghimpată, mine etc.)".

La 21 octombrie, armata primește răspunsul Grupului de armate „B" (3 587) prin care acesta încerca să justifice cauzele care au dus la schimbarea situației create nouă:

„Mersul luptelor la Stalingrad a impus o schimbare trecătoare în planul inițial de întrebuințare a Armatei 3 care a pus-o în fața unor misiuni ale căror greutăți sînt cu totul apreciate de acest comandament...

Situația de ansamblu de pe frontul Grupului de armate „B" impune iar actuala situație a inamicului din fața Armatei 3 române permite ca deocamdată să se admită riscul unei ocupări într-o anumită măsură mai slabă și unor rezerve mai limitate în sectorul Armatei 3.

Comandamentul Grupului de armate „B" trebuie din această cauză să stăruie în executarea ordinului său 3 560 din 18 octombrie în baza căruia trebuie să înlocuiască cît mai repede și fără întîrziere diviziile italiene Celere și Sforzesca".

Prin raportul 36 530 din aceeași zi, armata insistă din nou „Armata 3 are ordin de la Comandamentul Superior Român de a realiza un dispozitiv bine determinat, aprobat anterior și de OKH în care i s-au fixat anumite limite atît la est cît și la vest, precum și forțele ce trebuie să aibă la dispoziție.

Atît timp cît nu se pot respecta condițiile stabilite pentru Armata 3 anterior, din motive pe care le cunoaște și le apreciază, armata roagă să se ia în considerare că ar fi singura care să suporte greutățile acestei situații schimbate.

Executarea ordinului de a înlocui diviziile Celere și Sforzesca nu se poate face înainte de a se primi ordinul M.C.G. care a intervenit la OKH.

S-au luat însă măsuri ca Divizia 7 Infanterie să facă recunoașterile necesare".

Prin raportul 36 350 din 22 octombrie către M.C.G. am arătat :

„Cererile noastre legitime de a se amîna extinderea spre vest a frontului Armatei 3 pînă la sosirea M.U. ce-i sînt destinate în rezervă și pînă la restringerea frontului la est pînă la limita fixată armatei, apare și mai justificată prin comparație cu situația Armatei 8 italiene.

Urgența înlocuirii diviziilor Celere și Sforzesca prin care se urmărește mărirea acestor rezerve la 4 M.U. creează Armatei 3 o situație foarte grea căci va avea de apărat un front de 180 km dispunînd în rezervă de armată numai de Divizia 7 Cavalerie , adică valoarea a 3 batalioane și 4 baterii."

La 26 octombrie, Grupul armate „B" ne dă următorul ordin :

„Führerul a hotărît că deoarece forțele germane prevăzute pentru zona Armatei 3 sînt încă în fața Stalingradului se va executa numai înlocuirea Diviziei Celere prin Divizia 7 Infanterie. Înlocuirea Diviziei Sforzesca va urma de îndată ce Divizia 1 Cavalerie va fi înlocuită prin forțe germane sau cînd o unitate germană va intra în zona Armatei 3 română."

Deși armata a primit încă de la 19 octombrie ordinul Grupului armate „B" de a introduce în front Divizia 15 Infanterie pentru a înlocui cele 2 divizii italiene, apoi Divizia 7 Infanterie, ea nu a executat ordinele repetate continuu prin ofițerul german de legătură pe lîngă Armata 3, pînă în ziua de 30 octombrie, cînd M.C.G. român ne transmite ordinul mareșalului Antonescu de a introduce în front Divizia 7 Infanterie, lipsindu-se astfel armata de o rezervă imperios necesară.

Din cele de mai sus rezultă că armata nu s-a limitat la executarea ordinelor superioare :

— ca a expus clar generalului von Weichs situația la 15 octombrie ;

— a reînnoit în scris, a doua zi, greutățile acestei situații ;

— a raportat la 19 octombrie, telegrafic și printr-un raport lung scris, M.C.G. și Grupului armate „B" imposibilitatea de a i se înrăutăți și mai mult situația ;

— nu a executat ordinul din 21 octombrie al Grupului armate „B" deși acest eșalon de comandament arăta : „că situația de ansamblu... impune și situația inamicului... permite... să se admită riscul" ;

— a așteptat, ca să renunțe la păstrarea Diviziei 7 Infanterie în rezerva armatei, ordinul M.C.G. român — căruia i s-a arătat de asemenea situația. Timp de 12 zile raporturile dintre armată și Grupul armate „B" au fost dintre cele mai precare.

În timp ce armata se străduia să obțină aprobarea de a nu ne întinde pe fronturi pe care nu le puteam apăra și de a păstra mai multe M.U. în rezervă (fără totuși să reușească) comandamentul sovietic era în curs de terminarea concentrării masei sale de atac.

Contactul dintre comandamentul armatei și corpurile de armată și divizii a fost aproape continuu. Întreg frontul armatei a fost vizitat și studiat de către comandant, șeful și subșeful de stat major, șefii de secții.

Concluziile primelor dări de seamă asupra recunoașterilor făcute pe front arătau :

„Pînă în prezent cu mijloacele ce le avem la îndemînă și cu ceea ce ni s-a adus, ne găsim în situația de a nu ne putea organiza pentru iarnă și de a nu putea face față unui atac inamic mai important și de durată mai lungă.

Această situație trebuie arătată în adevărata ei proporție Grupului de armate „B" și Marelui Cartier General pentru a lua măsuri urgente de îndreptare, cît timpul mai permite".

Aceste dări de seamă, arătînd ansamblul situației operative și materialele armatei au fost înaintate comandamentelor superioare române și germane.

Am arătat mai sus că din informațiile date inițial de comandamentul german asupra trupelor sovietice din fața frontului ce trebuia să luăm în primire, rezulta că forța lor combativă era numai de aproape jumătate din aceea a diviziilor de care urma să dispunem noi. Era deci firesc ca la atare superioritate de forțe de partea noastră, atitudinea adversarului să fie o defensivă puțin agresivă.

Totuși din primul moment al introducerii diviziilor noastre pe front, cu începere de la 12 septembrie, trupele sovietice, probabil informate de schimbarea unităților germane, au întreprins o serie de atacuri locale, cu obiective limitate, în scopul evident ca, în afară de culegerea de informații, să pună stăpînire pe înălțimile care dominau Donul și pe observatoarele mai importante din zonă.

Menționez pînă la luarea în primire a frontului de către Armata 3, atacurile de la 13, 16, 17, 18; 22, 24, 25, 26, 27 sep-

tembrie și cele de la 4 pînă la 9 octombrie care au urmărit îndeosebi, respingerea noastră și mai departe de obstacol, în zona dintre Raspopinskaia și Kletskaia ; scop atins, în cea mai mare parte, din cauza condițiilor cu totul defavorabile în care au fost angajate diviziile noastre. Este suficient să citez cazul Diviziei 13 Infanterie care a fost înșirată inițial pe un front de 50 km ce putea ușor fi străpuns, oriunde. La această cauză trebuie adăugată, cum s-a spus deja, lipsa unor bune lucrări defensive.

Trupele noastre au dovedit că deși extenuate de marșurile prea lungi ce au avut de executat (aproape 600 km) și deși atacate cu puternic sprijin de artilerie și mai ales de aruncătoare și adesea și cu care de luptă au opus o rezistență dîrză și au contraatacat cu multă bravură.

Primele divizii sosite — Divizia 13, 6 și 5 Infanterie — ca și Divizia 1 Cavalerie au avut de suferit pierderi destul de dureroase. Pînă la 10 octombrie, ele însumează 113 ofițeri, 66 subofițeri și peste 4 000 trupă, adică mai mult decît valoarea totală a 4 batalioane. [III, 21—25]

Adolf Hitler : „Mai aspră și mai grea nu poate deveni această iarnă" (Ordinul de operații nr. 1 din 14 octombrie 1942, transmis și M.C.G. român prin Misiunea Militară germană). Cu excepția operațiunilor în curs de desfășurare și a unor acțiuni ofensive locale ce se intenționează a se executa încă, campania de vară și de toamnă din acest an a fost dusă la sfîrșit.

Mari lucruri s-au înfăptuit. În cursul unei ofensive gigantice, inamicul a fost respins pînă în Caucaz și Don, iar legătura terestră între Rusia Centrală și teritoriul caucazian — atît de vital pentru continuarea conducerii războiului — a fost în esență tăiată.

Pe restul frontului, toate ofensivele rusești de degajare au fost respinse cu succes de forțe minimale, producînd inamicului pierderi mari sîngeroase.

Performanțele comandamentului și trupei în luptele din această vară și toamnă se alătură iarăși, în mod demn, luptelor din anul trecut. Ele formează chezășia pentru faptul că și în timpurile ce vor veni, poporul german se poate bizui în orice împrejurare pe armata sa.

Ne aflăm în preajma campaniei de iarnă. În cadrul ei, frontul de est are misiunea ca, exceptînd operațiunile ofensive în curs de execuție și cele ce se intenționează a se executa să păstreze neapărat liniile atinse împotriva oricărei încercări de ruptură a inamicului și să permită astfel continuarea ofensivei noastre în anul 1943 pentru nimicirea definitivă a inamicului nostru cel mai periculos.

Pregătirile pentru campania de iarnă sînt în plină desfășurare. Această a doua iarnă rusească ne va găsi mai din timp și mai bine pregătiți.

Datorită ultimelor lupte, rușii sînt foarte slăbiți și în iarna 1942/1943 nu vor putea să pună pe picioare aceleași forțe ca în iarna trecută.

În orice caz, mai aspră și mai grea nu poate deveni această iarnă.

Oblig deci toate comandamentele și toți comandanții să ducă pregătirile de iarnă cît mai repede și într-o măsură cît mai larg posibilă la bun sfîrșit și să dea astfel trupei nu numai posibilitatea de a-și executa misiunile ci și să creeze cele mai bune condiții de trai pe timpul iernii. Pentru aceasta este important de a nu ne mulțumi numai ca cererile necesare să fie înaintate autorității superioare.

Orice comandant trebuie să tindă ca, prin improvizațiuni de tot felul, să se ajute singur și să facă rost de mijloace suplimentare și de instalațiuni precum și să creeze înlesniri pentru unitatea sa.

Prin măsuri largi de organizare mă voi îngriji ca trupa luptătoare să fie întărită și ca soldații care se găsesc de un an și jumătate fără întrerupere pe front să beneficieze în cursul iernii, prin rotație, de un repaus vremelnic.

Aștept însă din partea comandamentului și trupei să intre în campania de iarnă 1942/1943 avînd conștiința mîndră a victoriilor repurtate, încrederea fermă în propria-i putere și voința de neînfrînt de a doborî inamicul și în această campanie de iarnă, oriunde ar încerca să atace frontul nostru.

Vor fi considerate drept cerințe de bază cele ce urmează:

1. Orice s-ar întîmpla poziția de iarnă trebuie ținută;

2. Se va desfășura peste tot o apărare activă (*aktive Verteidigung*) care nu dă liniște inamicului și care-l induce în eroare asupra propriilor noastre intenții;

3. Cînd se produc atacuri inamice nu există repliere sau mișcări retrograde de ordin operativ *(operative Rückwärtsbewegungen)*;

4. Pătrunderile locale vor fi de îndată respinse prin contraatac imediat *(Gegenstoss)* sau contraatac de ansamblu *(Gegenangriff)*;

5. Pătrunderile mai mari vor fi localizate iar părțile frontului nostru ce au rămas pe loc vor fi neapărat ținute ca pivoturi pentru a ușura astfel luarea contramăsurilor;

6. Elementele tăiate sau încercuite vor trebui să reziste pînă cînd vor fi despresurate.

Comandanții sînt răspunzători față de mine de executarea necondiționată a acestor cerințe.

În detaliu ordon:

I. *Traseul poziției de iarnă*

Poziția definitivă de iarnă are următorul aliniament:

a) Grupul de armate „B": Jașkul — de-a lungul terasei spre nord pînă la Volga—Stalingrad — frontul actual al Armatei 6, Armatei 3 română, Armatei 8 italiană — Armata 2 ungară, Armata 2 (germană) [...] [IX, 66—68].

Ce se întîmplă cu Armata 4 română? (14 octombrie 1942)

Domnul mareșal Antonescu roagă OKH să hotărască constituirea Armatei 4 cît mai urgent spre a nu fi surprinsă de iarnă.

Soluțiile sînt două:

Soluția 1. Armata 4 să se formeze în zona și cu forțele (2 C.A. și 7 divizii) hotărîte inițial*.

În acest caz, cele 6 divizii aflate încă în Caucaz să fie făcute disponibile imediat și transportate în noua zonă.

Soluția a 2-a. Armata 4 să se formeze în Caucaz unde se găsesc în prezent 6 M.U. destinate a intra în compunerea ei. În acest caz urmează să fie transportat în Caucaz, cît mai urgent, comandamentul Armatei 4 și, eventual, Divizia 18.

Domnul mareșal roagă insistent că în nici un caz să nu se adopte nici măcar temporar, o soluție intermediară, lăsînd o parte din marile unități ale Armatei 4 în Caucaz, iar altă parte

---

* Armata 4 română trebuia să intre în poziții la sud de Stalingrad înlocuind trupele Corpului VI armată român (Diviziile 1, 2, 4, 20 Infanterie), greu încercate în luptele continui purtate din iarnă, de la Harkov. (*n.n.*).

să fie transportate în zona inițială [așa cum s-a întîmplat în realitate — *n.n.*].

Mai ales în urma celor întîmplate cu D. 3 Munte și D. 19, domnul mareșal roagă ca trupele române, cu excepția trupelor de munte să fie puse sub comandament de corp armată și armată română, [VII, 8].

Mareșalul Ion Antonescu solicită ca fala ostașului român să nu fie compromisă prin erori de comandament (21 octombrie 1942). Atrag atențiunea și protestez în contra nerespectării condițiunilor care au fost puse de mine la angajarea tuturor forțelor românești în luptă.

Nu uitați [general Arthur Hauffe — *n.n.*] că răspunderile care decurg din angajarea în luptă, în condițiuni nenormale, cît și pierderile suferite din cauza angajărilor neraționale, precipitate, fără muniții și neîncadrate într-un plan de ansamblu, ce au produs în mod inutil pierderi mari și au micșorat capacitatea de luptă a Diviziilor 19 Infanterie și 3 Munte, apasă toate asupra mea.

În consecință, rog să comunicați textual OKH întîmpinarea generalului Ștefiea, pe care mi-o însușesc în totul în privința Armatei 3, și dorința mea ca comandamentul Corpului VII armată român să ia imediat sub ordine Diviziile 19, 10 (Infanterie), 3 Munte pentru coordonarea acțiunii lor sub ordinele comandantului [general Richard] Ruoff [comandantul Armatei 17 germane — *n.n.*].

Cînd se destinase comandamentul Corpului VII armată pentru zona Armatei 4 nu era prevăzută oprirea Diviziilor 19 și 10 Infanterie pentru operațiunile din Caucaz.

Necesitățile operative impunînd schimbarea destinației acestor divizii este logic ca, comandamentul Corpului VII armată să rămînă cu trupele sale pentru că, mai ales, nu se poate prevedea cînd aceste trupe vor putea fi degajate pentru a fi deplasate în sectorul căruia erau destinate inițial.

Pînă la luarea unei hotăriri definitive pe baza acestor întîmplări la OKH, Armata 3 rămîne în situația în care se găsește.

Totodată, rog să arătați OKH-ului lipsurile de materiale de fortificații și în armament de asalt pentru contraatac, în care să găsește Armata 3.

Rog, în același timp, să subliniați că diviziile românești nu au nici încadrarea, nici numărul de batalioane al diviziilor germane și, în consecință, nu pot opera pe fronturi prea largi.

Mai trebuie să se țină seama și de aptitudinile soldatului român care este mai bun în ofensivă decît în defensivă și plecînd de la aceste realități, înțeleg îndeplinirea cu trupele române a misiunii afectate, prin contraatacuri viguroase în cazul pătrunderii inamicului în pozițiile lor. Pentru aceasta este nevoie de rezerve, ceea ce n-ar putea fi obținut în cazul fronturilor mari ce se impun azi diviziilor române.

Reamintesc cazul Diviziei 4 [Infanterie] din Corpul VI armată, care avea de apărat un front de 60 km cînd a suferit înfrîngerea de la Sadovoie pentru că, lacurile scăzînd, tot frontul devenise activ și Divizia 4, ca și toate celelalte divizii românești, după cum știți prea bine, fiind fără mijloace moto nu a fost în măsură a-și deplasa rapid rezervele. Din această cauză s-a produs situația critică și la aripa dreaptă, ale cărei consecințe le cunoașteți.

Încă o dată fac această întîmpinare, nu din spirit de șicană sau de opoziție, ci din conștiința netedă pe care o am asupra importanței ce o prezintă pentru ansamblul Frontului de Sud sectorul afectat Armatei 3, cît și pentru faptul că nu doresc ca fala pe care și-a creat-o, în acest război, datorită jertfelor noastre în lupte atît de grele și cu atîtea sacrificii, soldatul român să fie compromisă prin măsuri greșite de comandament [XCI].

Corpul VI armată trebuie înlocuit. Armata 4 are puteri... consultative!

A. Armata 4 și Corpul VI Armată. I. Controlul situației C.VI A. Din ultimul ordin primit de la OKH precum și de la grupurile de armate „A" și „B" pentru M.U. române am dedus ca C.VI A. nu va putea fi încă mult timp schimbat de pe frontul actual și trimis în rezervă, așa cum se prevăzuse prin dispozitivul inițial.

În zilele de 23—25 octombrie am făcut [generalul Ilie Șteflea — *n.n.*] un control la C.VI A. pentru a vedea care este capacitatea operativă a acestuia și deci posibilitățile de a continua să rămîie în sector încă mult timp.

II. *Constatări.* Capacitatea operativă a diviziilor din C.VI A. este scăzută cu aproximativ 1/2 din personalul luptător și 1/3

din materialul infanteristic care a fost scos din luptă din cauza reducerii efectivelor în luptători.

Trupele sînt extrem de obosite, majoritatea stau în prima linie în gropi individuale de peste 60 zile fără posibilitate de a se spăla măcar parțial și fără posibilitatea de a se odihni fiind toate în linia I în contact cu inamicul, înșirate ca niște mărgele pe ață.

Misiunile operative pe care le au diviziile C.VI A. întrec posibilitățile lor materiale și morale. Aceste posibilități scad zilnic într-o măsură pronunțată din cauza oboselilor care se adaugă la istovirea fizică a ostașilor și din cauza pierderilor zilnice pe care le produce inamicul.

Ca o concluzie a acestor constatări diviziile C.VI A. ar trebui imediat scoase din prima linie și trecute într-o zonă de refacere unde primind batalioanele de recruți să-și recompleteze efectivele și materialul o dată cu refacerea fizică și morală a trupelor.

Această trecere în refacere a C.VI A. a fost de altfel prevăzută prin planul inițial de întrebuințarea forțelor române.

III. *Posibilități.* Situația operativă actuală nu îngăduie scoaterea totală și imediată a C.VI A. din prima linie și trecerea lui în refacere. Atît timp cît Armata 6 germană și Armata 4 română nu vor avea disponibile diviziile destinate în acest scop, schimbul nu se va putea face total.

Există totuși necesitatea să sărim urgent în ajutorul acestui C.A. cu cît vom putea și vor exista în același timp și posibilități.

Cele 3 divizii române (5, 8 Cavalerie și 18 Infanterie) din Armata 4 română sosite și în curs de sosire în zona Kotelnikovski pot și trebuie să intervină urgent în ajutorul C.VI A.

Prin ordinele nr. 1 662 și 1 601/942 ale Grupului de armate „B" aceste 3 divizii au fost puse la dispoziția Armatei 4 Blindată.

Comandantul acestei armate (generalul Hoth) cu care am discutat întrebuințarea acestor 3 divizii (5 și 8 Cavalerie și 18 Infanterie), avea intențiunea să le folosească în majoritatea lor, pentru a prelungi frontul de la dreapta (sud) C.VI A. și pînă la legătura cu D. 16 moto germană.

Aceasta ar fi însemnat să ne înșirăm mai departe pe o linie subțire, fără absolut nici o adîncime și fără rezerve.

Ca domnul mareșal să cunoască precis situația operativă la C.VI A. arăt numai dispozitivul Diviziei 2 Infanterie care se

găsește pe latura de sud a capului de pod ocupat de ruși, de la Beketovka.

Această divizie are de apărat un front de 30 km, în întregime activ, fără lacuri. Pe acest front divizia cu efectivele reduse a putut realiza un slab eșalon de supraveghere avînd înapoi ca rezerve :

— la companii, cîte o grupă de pușcași a 3—4 oameni ;

— la batalion, cîte un pluton de pușcași a 16—20 oameni ;

— la regiment, tot cîte o grupă de pușcași care, cu grupul de comandă a regimentului, formează forța de contraatac ;

— la divizie, Grupul de cercetare divizionar.

Dacă la acest dispozitiv de supraveghere se adaugă și faptul că trupa este extrem de obosită (60 de zile și de nopți în prima linie, în fața unui inamic agresiv) și plină de paraziți, se înțelege cît de slabă este forța de rezistență a acestor trupe.

Celelalte divizii din C.VI A. (D. 1 și 4 I.) se găsesc în situații identice.

Pentru aceste motive am convenit cu comandantul Armatei 4 Blindată germană și cu comandantul C.VI A. ca cele trei divizii (D. 5, 8 Cavalerie și D. 18 Infanterie) sosite și în curs de sosire în zona Kotelnikovski, să intre într-un dispozitiv defensiv pe actualul front al C.VI A.

Acest dispozitiv va da posibilitatea diviziilor din C.VI A. să tragă în linia a II-a cam 1/3 din efectivul infanteriei, deci cel puțin cîte un regiment de fiecare divizie pe care să-l reorganizeze și să-l refacă fizicește, trecîndu-l apoi în linia I, pentru a reface succesiv și pe celelalte două [...].

Cu acest dispozitiv s-ar putea păzi în situația actuală, cu prezența lacurilor, sectorul C.VI A.

În timp de iarnă însă, va fi foarte greu să se facă față numai cu aceste forțe din cauză că lacurile vor fi înghețate și după cum prevede însăși ordinul OKH-ului ele, în loc să constitüie obstacole, dimpotrivă vor oferi posibilități de atac pentru inamic [așa s-a și întîmplat la 20 noiembrie 1942 — *n.n.*].

În aceste condițiuni, frontul C.VI A. aproape se va dubla.

IV. *Pregătirile pentru iarnă ale C.VI A.* Trupele noastre au lucrat foarte activ în această direcțiune. Au săpat bordeie în maluri pe care le-au amenajat cu materialul găsit foarte greu în zonă, au făcut sobe improvizate, au constituit mici adăposturi pentru grupele de luptă.

Din cauză însă că materialul pentru organizarea terenului nu a sosit ne găsim în suferință în special cu obstacolul contra infanteriei și anticar.

V. Armata 4 Blindată intenționează să întrebuințeze diviziile 20 și 2 Infanterie în atacul de la Beketovka.

După căderea Stalingradului [subl. ns.] urmează circa 8 zile pentru gruparea mijloacelor, după care să se treacă la acțiune pentru reducerea pungii de la Beketovka. La această acțiune vor concura și trupele noastre care în general vor primi misiuni de fixare și exploatarea reușitei atacului, care va fi executat de germani cu blindate.

VI. *Schimbarea limitei de nord a sectorului Armatei 4.* Din adresa nr. 1 382/942 (anexată) a Misiunii Militare germane trimisă ca urmare la memoriul operativ nr. 15, rezultă că limita dintre Armata 4 română și Armata 6 germană a fost deplasată cu 30 km spre nord.

Este o măsură asupra căreia ne permitem a atrage atențiunea domnului mareșal cu toată seriozitatea.

În adevăr, OKH prin adresa nr. 420 754/942 prevedea că în stabilirea definitivă a limitelor de despărțire trebuie ținut seama de faptul că Stalingradul împreună cu teritoriul de la sud de acest oraș, trebuie să rămîie în orice caz într-o singură mînă, adică la Armata 6 germană.

Prin limita trasată ulterior se renunță la această concepție pe care o credem de altfel foarte justă.

Apărarea Stalingradului se bazează în special pe menținerea zonelor de la nord-vest și sud de acel oraș și care trebuie să constituie un tot unitar.

În ceea ce ne privește pe noi, chiar dacă Armata 4 ar dispune de totalitatea forțelor ce i-au fost destinate și i s-ar afecta și C.VI A. totuși această misiune ar fi imposibil de executat dacă se ține seama de disproporția mare care există între front și mijloace.

Mai mult, noul front ce i se afectează are o importanță deosebită : corespunde direcțiunii pe unde se poate întoarce apărarea Stalingradului și unde inamicul are posibilitatea să acționeze în condițiuni avantajoase întrucît este foarte aproape de calea ferată ce conduce în cotul Volgăi.

Credem că este absolut necesar ca domnul mareșal să intervină la OKH pentru a se stabili ce mijloace dă Armatei 4 che-

mată să apere un nou front de 30 km în zona cea mai expusă, întrucît cu mijloacele actuale ea nu va putea ține acest front.

De asemenea, trebuie ținut seama de situația C.VI A. care are două divizii ce se găsesc continuu în operațiuni încă din anul trecut și care au mai făcut încă o campanie de iarnă (D. 1 și 2 I.).

Deși efectivele acestor divizii au fost refăcute de trei ori totuși ele nu dispun în prezent decît de 1/2 din efectivul luptătorilor.

VII. *Luarea comenzii de către Armata 4.* Grupul de armate „B" a dat ordin ca la introducerea D. 5 și 8 Cv. și 18 I. în front *Armata 4 Blindată germană să țină seama pe cît va fi posibil și de părerile Armatei 4 română* [subl. ns.] care urmează să-i ia locul de îndată ce va fi redus capul de pod de la Beketovka.

Armata 4 română nu ar putea trece mai curînd la comandă deoarece, Armata 4 Blindată germană a făcut toate pregătirile în vederea reducerii capului de pod și urmează să treacă la execuție în condițiile arătate la punctul V.

B. *Situația Armatei 3 și trupelor din Caucaz.* Potrivit telegramei nr. 32 687/942 transmisă domnului mareșal prin M.St.M. rezultă că limita între Armata 3 română și Armata 8 italiană rămîne definitiv aceea stabilită inițial..

Condițiunile de ocuparea sectorului sînt acelea arătate de telegrama sus menționată.

După cum s-a raportat telegrafic domnului mareșal prin intrarea D. 7 în linie, Armata 3 nu mai rămîne în rezervă decît cu D. 7 Cv. și D. 15 I. care constituia rezerva C.II A.

În aceste condițiuni credem că este absolut necesar ca Divizia Blindată să rămînă înapoia Armatei 3 română și să treacă la dispoziția acesteia.

În cazul acesta însă, Divizia Blindată nu va găsi nici un adăpost pentru cele 3 000 vehicule de care dispune, motiv pentru care dădusem dispoziții, conform ordinului domnului mareșal, să se recunoască regiunea Novoșahtinsk.

În această regiune sînt fabrici și ateliere pentru adăpostirea mașinilor și cărbuni pentru încălzit [VIII, 57—63].

Generalii Ștefleа și Dumitrescu insistă... (27 octombrie 1942). Am onoare a raporta domnului mareșal următoarele: Armata 3 comunică că din cauza traseului actual al poziției de rezistență

armata are continue dificultăți pentru păstrarea celor 2 umeri (cota 220, la est și zona cotelor 226,7—228 la vest) ai întrîndului de pe valea Țutkan.

Zonele favorabile pe care inamicul le ocupă (observatoare, zone de adunare acoperite, cîmp de tragere, comunicații) îi conferă acestuia posibilități de a acționa în bune condițiuni atît în atac cît și în apărare, astfel că, pînă în prezent, armata a suferit în acest sector pierderi însemnate în oameni și a consumat mari cantități de muniții.

Pentru remedierea acestei situațiuni armata a propus Grupului de armate „B" cu nr. 36 318/1942, îmbunătățirea parțială a traseului și consolidarea celor 2 umeri prin împingerea frontului de pe linia cota 226,7 Bolșoi — cota 220, pe linia cota 226,7 — Kotovski — cota 220.

Ca mijloace pentru executarea acestei operațiuni armata cerea: Divizia 15 Infanterie; muniționile necesare; concursul aviației de vînătoare și, în parte, al aviației de bombardament.

Grupul de armate „B" a cerut la OKH care nu a aprobat propunerea armatei.

Credem că propunerea Armatei 3 în adevăr, în cazul cînd se realizează, asigură frontului armatei un traseu mult mai avantajos decît cel actual.

Pentru aceasta însă ar fi necesar să se monteze o acțiune de ansamblu care reclamă mijloace importante și de care, în prezent, Armata 3 nu dispune.

După cum a ordonat însă domnul mareșal, este necesar să se monteze în condițiuni optime de pregătire acțiuni cu caracter local, care să ducă la îmbunătățirea traseului și care, în același timp, au avantajul de a menține continuu inițiativa de partea noastră, fără a ne expune la eșecuri și pierderi mari.

Voi studia [general Ilie Șteflea — *n.n.*] pe teren această propunere cu domnul general Dumitrescu, începînd chiar de mîine și voi raporta domnului mareșal. [X, 110—111].

... **Mareșalul cere prudență.** La raportul dv. nr. 32 588/B.1 A din 27 octombrie 1942 referitor la greutățile păstrării celor 2 umeri ai întrîndului văii Țutkan am onoare a vă comunica rezoluția domnului mareșal Antonescu: 30.X.1942. „Să nu se facă nici o acțiune dacă nu sînt mijloace și nu este bine pregătită.

Cînd nu se poate realiza acest deziderat este bine a se face rectificarea înapoi pentru a evita pierderile inerente unei situații dezavantajoase.

Poziția dinapoi trebuie în prealabil bine și total pregătită și după aceea ocupată. Ea trebuie să se armonizeze la flancuri cu vecinii", [XI, 123].

Atenție la Armata 4! (3 noiembrie 1942). În vederea luării în primire de către Armata 4 a sectorului afectat în ansamblul grupului de armată*, domnul mareșal Antonescu ordonă să se execute din timp recunoașterea regiunii și să se întocmească lucrările pregătitoare realizării următorului dispozitiv:

a) frontul Armatei 4 va fi caracterizat prin așezarea grosului într-un dispozitiv articulat. Acesta va fi împins spre est pînă la limita zonei în care oamenii și caii pot găsi adăposturi, hrană și furaje;

b) dincolo de această limită se vor împinge unități, detașamente, care vor ocupa puncte importante de comunicații;

c) în fața acestor puncte se vor trimite recunoașteri de aviație, mici grupe de partizani locali cîștigați și organizați de noi, recunoașteri de trupe proprii, deplasate cu autovehicule, călări sau iarna cu sănii sau schiuri.

Grosurile nu vor ocupa poziții lineare; ele vor fi în măsură să facă apărarea zonei ce ocupă sau a unor poziții din apropiere după cum impune situația operativă și permite terenul. Aceste poziții vor fi din vreme recunoscute și organizate, folosindu-se în măsura posibilă mîna de lucru din zonă. Ele vor trebui să ofere mai ales bune baze pentru contraatacuri, din care grosurile vor fi gata să contraatace forțele adversare ce ar străpunge zona de supraveghere a recunoașterilor și punctele ocupate pe comunicații, pentru respingerea sau distrugerea lor.

În zonele alese de Armata 4 și aprobate de M.C.G. se va trece imediat la echiparea lor pentru asigurarea hranei și adăposturilor pentru oameni și animale.

Rezultatele studiilor și măsurilor luate de Armata 4 în acest scop vor fi aduse la cunoștința domnului mareșal de îndată ce vor fi întocmite. [XII, 128].

---

* Este vorba de Grupul de armate „Don" (sau „mareșal Antonescu"), ce urma să devină operativ după căderea Stalingradului. (*n.n.*)

Șeful Marelui Cartier General român din nou pe front. În zilele de 28—31 octombrie a.c. am vizitat [generalul Ilie Șteflea —*n.n.*] toate marile unități ale Armatei 3 pentru a vedea care este situația lor operativă și materială și care sînt posibilitățile de îmbunătățire astfel ca să se poată face față oricărei acțiuni inamice și a ierna în condițiuni cît mai bune.

I. *Constatări de ordin operativ.*

1. *Inamicul.* a) Forțe :

— în linia 1 : 8—9 divizii de infanterie, 2 batalioane care luptă, cîteva batalioane independente ;

— în rezervă : 5 divizii, dintre care 3 de cavalerie.

În general, valoarea combativă a marilor unități din linie este mult redusă față de valoarea lor normală, variind de la 2/3 pînă la 1/4 din normal.

În total, cele 8—9 divizii angajate pe frontul Armatei 3 nu reprezintă mai mult decît valoarea a 4—5 divizii cu efective complete.

Numeroasele mișcări auto, văzute în ultimele zile din direcția căii ferate Rakovka—Frolovo—Iloveinskaia către Iarskoi și Kletskaia pot constitui reaprovizionări masive sau aduceri de noi trupe.

b) *Posibilități.* Cu forțele din linie inamicul poate continua acțiunile ofensive cu caracter limitat, întreprinse pînă în prezent vizînd cucerirea observatoarelor și pozițiilor favorabile de care are nevoie pentru montarea unei operații importante.

c) *Intențiuni. Din declarațiile prizonierilor, mișcările semnalate și numeroasele poduri peste Don, construite sau în curs de construcție, rezultă că inamicul ar intenționa să pornească o acțiune ofensivă puternică în jurul datei de 10 noiembrie* [subl. ns.].

Această acțiune ar putea urmări dislocarea rezistenței noastre de pe frontul Raspopinskaia—Baskovski (D.6 Infanterie) prin două atacuri concentrice, unul pornit din zona Kletskaia către sud-vest și celălalt din zona cotei 210,1 către sud-est.

2. *Frontul Armatei 3.* a) Divizia 7 Infanterie a terminat schimbarea Diviziei italiene Celere în noaptea de 1/2 noiembrie în sectorul cuprins între Verh. Krîmskoi și Gromok (pe Don) inclusiv, pe un front de 21 km.

Prin angajarea și acestei divizii, Armata 3 ocupă un front de 148 km, avînd în linie 8 mari unități.

Față de frontul definitiv care i-a fost fixat și care însumează un total de 160 km, sectorul actual se prezintă cu o diferență în minus numai de 12 km.

În consecință armata ocupă la ora actuală o lungime de front aproape egală cu aceea care i-a fost destinată inițial.

Intrarea în limitele ei definitive fixate de OKH s-ar traduce prin ocuparea unui front de încă 27 km, fapt pentru care operațiunea nu poate avea loc decît după retragerea din front a Diviziei 1 Cavalerie care ocupă 15 km în sectorul Armatei 6 germane.

b) *Importanța frontului armatei. În ansamblul grupului de armate, frontul Armatei 3 are o importanță capitală. Direcția Serafimovici—Rostov reprezintă linia operativă cea mai sensibilă pentru întreg grupul de armate și pentru întreg frontul de sud, deoarece o pătrundere pe această direcție duce succesiv la izolarea forțelor germano-române angajate la est și sud de Don* [subl. ns.].

S-ar părea că o pătrundere pe direcția Kazanskaia—Rostov la joncțiunea dintre armatele 8 italiană și 3 română ar fi mult mai fructuoasă, fiind cea mai scurtă, însă *inamicul și-a asigurat atîtea avantaje în zona capului de pod Serafimovici încît este foarte probabil că nu va renunța la ele* [subl. ns.] pentru a încerca o acțiune în altă parte.

Într-adevăr, în zona Serafimovici inamicul dispune de :

— un vast cap de pod, la sud de Don, pe o lărgime de 70 km și o adîncime de 5—25 km ;

— o bună bază de plecare cu numeroase organizațiuni și observatoare ;

— numeroase poduri construite peste Don și altele în curs de construcție ;

— zone acoperite (păduri, localități, viroage adînci) unde se pot concentra efective și mijloace importante ;

— calea ferată Rakovka—Elanskoia care este în funcțiune pînă la valea Medvedița ;

— masa de forțe dintre Don și Volga (numai la 100—150 km depărtare) care față de neputința de a străpunge linia de baraj

germană de la nord de la Stalingrad ar putea fi deplasată cu ușurință în zona Serafimovici.

c) *Capacitatea operativă a M.U. angajate.* Corpul IV armată apără un front de 37 km, avînd în linie Diviziile 1 Cavalerie (15 km) și 13 Infanterie (22 km).

După operațiunile de la Kletskaia, Divizia 13 Infanterie a rămas întărită și cu Regimentul 12 Infanterie (Divizia 15 Infanterie).

Totuși din cauza marilor pierderi pe care le-a suferit (4 600 oameni) *, a oboselii fizice, datorată unei continue rămîneri a unităților pe poziție și a repetatelor atacuri inamice, apărarea este mai slabă decît la celelalte corpuri de armată.

Corpul V armată apără un front de 41 km, avînd în linie Diviziile 6 Infanterie (29 km) și 5 Infanterie (21 km).

Pierderile Corpului V armată se cifrează la 3 700 oameni (Divizia 5 Infanterie — 2 700 oameni și Divizia 6 Infanterie 1 000 oameni).

Acest corp de armată are o situație operativă mult mai bună și o dată cu realizarea obstacolului în fața poziției se va putea opune inamicului cu succes în special la aripa dreaptă, unde Divizia 6 Infanterie reprezintă un pivot puternic.

Corpul II armată apără un front de 35 km avînd în linie Diviziile 14 Infanterie (14 km) și 9 Infanterie (21 km) fiind cel mai important deoarece barează direcția cea mai fructuoasă pentru inamic.

Apărarea acestui sector se sprijină pe menținerea regiunilor : cota 220 la est și cotele 228—226,7 la vest.

Deși corpul de armată a suferit atacuri puternice repetate în regiunea celor 2 umeri, pierderile acestuia se reduc numai la 2 500 oameni (1 800 la Divizia 14 Infanterie și 700 la Divizia 9 Infanterie), iar inamicul a fost respins peste tot, cu excepția cotei 220 care a rămas între cele două linii, deci pe care inamicul nu o poate folosi.

Deși are o sarcină importantă și grea, dat fiind frontul relativ redus care i-a fost încredințat, pierderile mici, puterea

---

* Divizia 13 Infanterie circa 3 230 oameni ; Divizia 1 Cavalerie circa 550 oameni ; Regimentul 12 Infanterie circa 800 oameni.

de foc mare, Corpul II armată este în măsură să reziste şi să reacţioneze prompt şi cu succes contra oricărui inamic care ar fi pătruns în poziţie.

Corpul I armată apără un front de 35 km avînd în linie Diviziile 11 Infanterie (14 km) şi 7 Infanterie (21 km).

Are pierderi cu totul neînsemnate şi este bine instalat la teren, avînd stînga sprijinită pe Don, pe o lungime de 7 km.

Situaţie operativă foarte bună.

d) *Rezerve de armată.* În prezent armata nu dispune în rezerva sa decît de Divizia 7 Cavalerie şi Divizia 15 Infanterie (2 regimente de infanterie), ceea ce însumează un total de 8 batalioane şi 4 baterii.

Tot în zona armatei se găseşte şi Divizia Blindată care însă se află sub comanda Grupului de armate „B".

Pentru frontul de circa 160 km pe care îl apără armata, aceste rezerve sînt cu totul insuficiente.

Pînă la luarea comenzii s-ar mai putea realiza : regruparea Diviziei 15 Infanterie ; regruparea Diviziei 1 Cavalerie ; punerea Diviziei Blindate sub ordinele Armatei 3 ; venirea în zona armatei a diviziilor germane promise (2 divizii infanterie şi 2 divizii rapide).

e) *Cum va fi asigurată releva pentru odihnă şi recompletarea pierderilor.* Pentru a se asigura releva unităţilor din linie, diviziile vor adopta un dispozitiv astfel încît să păstreze cel puţin 1 regiment în rezervă.

Tot în acest scop de relevă vor fi folosite şi batalioanele speciale de puşcăriaşi, care vor fi mînuite de armată, întărindu-se cu ele diviziile care au fronturi mari sau situaţiuni grele. Batalionul 991 de la Sărata, singurul care a luptat în cadrul Diviziei 5 Infanterie, s-a purtat bine.

f) *Concluzii.* Cu toate că o parte din marile unităţi angajate (Diviziile 13, 5, 9) au fronturi care întrec cu mult capacitatea lor operativă, mai ales că sînt plasate pe direcţii importante de atac şi au înregistrat pierderi mari (circa 11 000 oameni pe întreaga armată) apreciez că prin îngroparea şi adăpostirea completă a dispozitivului, prin acoperirea lui cu obstacol, prin păstrarea şi eşalonarea judicioasă de rezerve în adîncime, armata va putea rezista atît contra inamicului cît şi contra iernii.

Este necesar însă să se realizeze toate rezervele arătate la punctul d, adică încă 4 divizii germane și una divizie română, cum a fost stabilit prin planul inițial. [subl. ns.] [...]

IX. *Starea morală.* Moralul ofițerilor și trupei este în general bun, iar la diviziile 6, 7, 9 și 11 foarte bun.

Acolo unde oboseala a fost mare, luptele continue și unde s-au înregistrat mici insuccese au fost și cîteva momente de slăbiciune.

De altfel, am constatat odată mai mult că moralul trupei este acela al ofițerilor care o comandă. Slăbiciunea și descurajarea acestora se transmite cu iuțeala fulgerului pînă jos.

În afară de aceasta însă trebuie continuată propaganda și trebuie luate măsuri urgente pentru ca cei bravi să-și capete o recompensă imediată, chiar pe cîmpul de luptă și pentru ca familiile luptătorilor să fie ajutate.

Am luat măsuri să se tipărească o altă serie de broșuri pe înțelesul soldaților, în care se explică rostul războiului în contra bolșevicilor.

X. *Diverse. Lipsuri constatate în conducere și execuție.* 1. Nu se cunoaște de către toți cu precizie situația operativă și materială a unităților ce au sub comandă [...].

2. Nu știu să se ferească de efectul aruncătoarelor de mine ruse [...].

3. Unele unități continuă să lucreze vechile noastre șanțuri de tragere, după modelul trupelor italiene pe care le-au schimbat și de la care le-au moștenit [...].

4. Unele unități nu dau importanța cuvenită obstacolelor contra infanteriei și contra carelor (sîrmă și mine) [...]

5. Unele unități nu organizează terenul cu pricepere și cu convingere [...].

6. Foarte puține unități n-au avut tăria să reziste la încercuire sau chiar la o simplă amenințare a flancului și spatelui [...].

7. Nu știu toți să pregătească contraatacurile imediate [...].

XI. *Armata 4. (C.VI și VII A. cu diviziile 1, 2, 4, 18, 20 și cu diviziile 5 și 8 Cavalerie).* I. Comandamentul acestei armate nu a intrat în funcțiune. Forțele române aflate pe frontul sud de Stalingrad operează sub ordinele Armatei 4 Blindată.

Hotărîrile privind întrebuințarea forțelor române sînt însă luate de comun acord cu Armata 4 română.

Situația operativă. 1. Inamicul. În fața Corpului VI armată român, se găsesc în linia întîi 3 divizii infanterie și 2 sectoare întărite.

În rezervă, în linia II, circa 4—5 batalioane [...]

2. *Organizarea comandamentului:* a) Divizia 20 Infanterie este sub ordinele Corpului XLVIII armată blindat german;

b) Corpul VI armată are sub ordine diviziile 2, 1, 4 Infanterie și Divizia 5 Cavalerie;

De asemenea, se mai află sub ordinele Corpului VI Armată, Divizia 18 Infanterie și 8 Cavalerie, M.U. care sînt în curs de concentrare;

c) Comandamentul Corpului VII armată a început la 3 XI transportul din Caucaz spre frontul de la sud de Stalingrad.

El se transportă în 10 trenuri cu ritmul 2 trenuri pe zi.

Va sosi deci în zonă către 8—9 noiembrie.

La sosire va lua sub comandă Divizia 4 Infanterie și diviziile 5 și 8 Cavalerie.

Ca urmare Corpul VI va rămîne cu diviziile 2, 18 și 1 Infanterie.

3. *Situația în spațiu a M.U.:* a) Diviziile 20, 2, 1 și 4 Infanterie și Divizia 5 Cavalerie sînt în linia întîi.

Prin introducerea Diviziei 5 Cavalerie în linia întîi s-a micșorat cu circa 27 km frontul Diviziei 4 Infanterie.

b) Divizia 18 este în curs de transport cu calea ferată în zona sud-vest Aksai.

Pînă la 2 XI ora 12 au sosit în zonă: 1 regiment infanterie, 2 divizioane artilerie, Grupul de cercetare, Batalionul de pionieri, 1 secție ambulanță.

Aceste unități au primit ordin a se deplasa pe jos în zona Plodovitoie—Tinguta, unde trebuie să se găsească în ziua de 4.XI.

Ultimul transport pe calea ferată din Divizia 18 Infanterie va sosi în zona Kotelnikovski în ziua de 14 noiembrie.

Divizia urmează a intra pe front în sectorul cuprins între Dubovîi—Uvrag și Țața (ambele inclusiv), înlocuind forțele aflate acolo și aparținînd diviziilor 2 și 1 Infanterie.

Prin această înlocuire ca și la Divizia 4 Infanterie, diviziile 1 și 2 Infanterie își vor constitui rezerve mai puternice, dînd și posibilitatea de a executa releve.

c) Divizia 8 Cavalerie este în curs de transport în zona Sinovniki.

Pînă la 1.XI au sosit : 1 regiment cavalerie, 2 escadroane din al doilea regiment, 1 baterie din regimentul de artilerie călăreață.

Această M.U. a primit misiunea să facă siguranța zonei dintre Schebengerg și Djurve (50 km nord-est Elista) schimbînd unitățile Diviziei 16 moto germană [...]

XII. *Situația materială generală.* Materiale de geniu primite între 27.X—3.XI.1942 :

1. Materiale pentru organizarea poziției : 20 vagoane pentru 150 km gard german ;

2. Mine și explozivi. Nu s-a primit nimic ;

3. Adăposturi : 3 000 adăposturi, 20 vagoane cu materiale geniu (carton gudronat, scoabe, saci, nisip) ;

4. Materiale pentru instalarea de iarnă, 40 barăci ;

5. Material lemnos pentru bordeie : Nu a mai sosit [...].

Subzistențe. 1. *Hrană.* Armata 3 : Distribuțiile alimentelor la trupe se fac în condițiuni mai bune pentru toate unitățile.

În depozite s-au strîns alimente în cantități care variază pentru alimente în cantități care variază pentru alimentele sosite de la 90 000—460 000 rații ; completarea lor se face cu transporturi auto și c.f. (făină, alimente, sare, pîine).

Lipsesc complet : zahărul, margarina și untura.

Trupele au primit în ultimul timp săpun, petrol și sare din stocurile aduse de noi din țară și din depozitele germane.

Armata 4 și celelalte M.U. inclusiv cele din cavalerie, hrana suficientă [...].

Furaje. Situația la unități neschimbată.

În depozitele Armatei 3 s-au adus în ultimele două zile 95 000 rații grăunțe ; celelalte M.U. nu dispun de grăunțe în depozite.

XIII. *Muniții.* 1. *Armata 3.*

a) Existent la 2.XII.1942.

— la trupe : 76% dintr-o dotație germană pentru armamentul greu de infanterie și artilerie*.

— în depozite : 21% pentru tot armamentul (1 396 t).

b) În curs de transport 7 trenuri cu un total de 3 100 tone (60% dintr-o dotație germană).

---

* O dotație germană reprezintă 3 unități de foc infanterie și 1,9 unități de foc artilerie.

2. *Armata 4 la 1.XI.1942.*

— la trupe : dotația organică ;

— în depozite : 18% dintr-o dotație (1 139 t).

3. *Corpul VI armată la 1.XI.1942.*

— la trupe : 94% pentru armamentul greu și artilerie ;

— în depozite : 20% (405 t).

4. M.U. din Caucaz la 1.XI.1942.

— la trupe, dotația variază între 48% (D. 2 Munte) și 116% (D. 10 Infanterie). ;

— în depozite 50% dintr-o dotație (1 100 t), pentru toate M.U.;

— în curs de transport un tren cu circa 450 tone muniții.

XIV. *Echipament.* 1. *Echipamentul de iarnă.*

a) A ajuns în dispozitivul trupelor : 50% la Armata 3 ; 75% la Armata 4, C.VI A. și C.Cv. ; 100% la trupele de munte.

b) În curs de transport : 50 vagoane la Armata 3 ; 34 vagoane la Armata 4, C.VI A. și trupele din Caucaz.

Aceste transporturi nu au ajuns încă la trupe din cauza greutăților tehnice c.f.

2. *Echipamentul obișnuit.*

S-a continuat distribuția la unități pe măsura sosirii în țară.

În prezent se distribuie micul echipament și efectele de postav sosite de două zile.

XV. *Mijloacele auto și carburanți.* 1. Mijloacele auto. Armata 3 are la dispoziție un regiment auto german care a transportat de la 27.X—3.XI :

— 550 m.c. benzină ;

— 3 850 tone materiale (muniții, subzistențe etc.).

Pentru celelalte M.U. transporturile auto sînt întărite cu mijloace germane, după nevoi.

2. Carburanții. Distribuția carburanților la Armata 3 s-a îmbunătățit în ultimele 4 zile. A sosit astăzi (3.XI.) un tren carburanți special pentru Armata 3. La Armata 4 avem de asemenea un tren carburanți rezervă.

Mai avem 1/2 tren rezervă la Rostov și un tren la Novocercassk. [...] [XIII, 140—145, 153—149, 161—165].

Ion Antonescu cere severitate maximă (11 noiembrie 1942). La nr. 33 267/B.1/1942, prin care se trimit informațiuni operative și materiale de pe fronturile armatelor 3 și 4 am onoarea a vă aduce la cunoștință că privitor la cele semnalate de dv. la

punctul „lipsuri constatate în conducere și execuție", domnul mareșal a ordonat să se ia următoarea măsură:

„În viitor orice constatare de delăsare sau lipsă de interes la comandanții de unități sau M.U. va fi sancționată imediat prin luarea comenzii pe loc.

Se înțelege prin aceasta pe toți acei șefi care nu cunosc situația trupelor de sub comandă, nu le știu nevoile, lipsurile și nu se duc să le vadă". [XIV, 177].

Domnul mareșal vrea să meargă pe front ... (7 noiembrie 1942, telegramă către atașatul militar la Berlin). 1. Domnul mareșal dorește să meargă pe front pentru a vizita trupele noastre. Ar dori să știe dacă comandamentul german are ceva de zis. Vizita ar avea un caracter informativ și fără a deranja comandamentele locale germane.

Data aproximativă, sfîrșitul săptămînii viitoare

2. Domnul mareșal a fost informat că atît oamenii cît și caii armatei noastre nu primesc același tratament ca cei germani. Cazuri precise cunoaște domnul general [Eduard] Wagner, șeful O.Q. de la OKH. În plus se scade din rația cailor și oamenilor noștri ceea ce se trimite sporadic unităților române din țară.

Domnul mareșal dorește să cunoască măsurile ce s-au luat pentru realizarea egalității de tratament.

3. Domnul mareșal dorește să se pună în circulație cît mai curînd trenurile directe de permisionari dinainte stabilite. Aceste trenuri trebuie să circule fără transbordare adică așa cum circulă nu numai pentru armata germană dar și pentru cele italiene și ungare. [XV, 253].

... dar debarcarea anglo-americană în Africa de Nord îl oprește (10 noiembrie 1942). 1. Dată fiind situația politică creată ca o consecință a operațiunilor din Africa de Nord [debarcarea aliată din 7—8 noiembrie — *n.n.*] nu este bine să insistați asupra cererii de deplasare pe front a domnului mareșal în vizită pentru luarea comenzii pînă ce situația militară și politică nu se clarifică *, prezența domniei sale fiind necesară în țară.

---

* La această solicitare, Adolf Hitler va răspunde abia la 22 noiembrie 1942, după ce, cu o zi înainte, acordase comanda mareșalului Erich von Manstein (*n.n.*).

2. Este bine să se atragă atenţiunea din partea domnului mareşal asupra concentrărilor de forţe ruşeşti în regiunea Serafimovici şi la aripa dreaptă a Armatei 3 române, care constituie indiciul unei acţiuni ofensive importante în pregătire.

Armata 3 a suferit pierderi în cadre şi oameni şi nu a primit încă rezervele germane care trebuiau să se găsească în spatele frontului ei defensiv; este deci necesar ca Grupul de armate „B" să fie în măsură a acţiona cu rezervele proprii şi cele ale Armatei 6 germane în caz că se dezvoltă un atac rus de mare importanţă.

3. Domnul mareşal socoteşte necesar că trebuie să fie examinată cu foarte mare atenţie problema apărării în condiţiuni maxime a regiunii petrolifere româneşti dat fiind aglomerarea pe un spaţiu foarte restrîns a rafinăriilor de petrol.

O întărire cu noi mijloace de apărare a.a. ar fi indispensabilă *. [XVI, 254].

Mareşalul Antonescu simte că primejdia vine de la Serafimovici ... (10 noiembrie 1942). Am onoarea a vă comunica [generalului Ilie Şteflea — *n.n.*] următoarele:

1. Domnul mareşal urmăreşte cu atenţiune concentrările de forţe sovietice în spaţiul Serafimovici şi roagă să discutaţi cu Grupul de armate „B" problema şi să vă informaţi dacă, în cadrul acestui grup s-au luat măsuri deosebit de cele luate de Armata 3 pentru a face faţă unui atac important.

2. Domnia sa sugerează ideea ca rezerve ale Armatei 6 germane să fie în măsură a interveni la timp în sectorul Armatei 3 cît timp diviziile germane, pe care comandamentul german s-a angajat a le aduce în acest sector, nu vor fi sosit.

3. Trebuiesc luate măsuri ca întreaga aviaţie română şi germană să acţioneze masiv asupra podurilor aruncate peste Don şi asupra celor de cale ferată de peste rîul Hoper şi Medvedita.

4. Rezervele Armatei 3 şi Diviziei Blindate nu trebuie să fie angajate în lupte decît în cazul unei ruperi de front.

5. Dacă gruparea de forţe a Armatei 3 permite, să se studieze ca răspuns la atacul rus reacţiuni violente în sectoarele neatacate.

---

* Îngrijorarea mareşalului era justificată. De la bazele cucerite în Africa de Nord, va porni raidul aliat asupra petrolului românesc de la 1 august 1943 (*n.n.*).

6. Domnul mareşal aşteaptă raport asupra celor de mai sus, în cel mai scurt timp posibil. [XVII, 175—176].

... generalul Ilie Ştefiea răspunde (14 noiembrie 1942). Am onoarea a raporta domnului mareşal următoarele :

1. *Măsuri luate de Armata 3 :*

a) A apropiat rezervele sale de sectoarele ameninţate :

— Divizia 15 Infanterie (4 batalioane şi 2 divizioane) înapoia dreptei, în zona Verhnii Salamakovski—Ivanuşki ;

— Divizia 7 Cavalerie (valoare a 3 batalioane şi 4 baterii) înapoia centrului în zona Blinovski—Pronin ;

b) A întărit dreapta, la legătura între Diviziile 13 Infanterie şi 1 Cavalerie astfel :

— s-a pus la dispoziţia Diviziei 1 Cavalerie 2 batalioane (15 Infanterie uşoară şi 992 Independent) pentru a fi introduse la aripa ei stîngă, care a suferit pierderi ;

— s-a restrîns frontul Diviziei 13 Infanterie prin constituirea Detaşamentului colonel Voicu (R.12 Dorobanţi şi Btl. 12 Infanterie Uşoară aflate deja în front, plus III/R. 41 A şi Divizionul 611 Vînători Care german întărit cu Batalionul 54 Pionieri) în limitele şi sub comanda directă a Corpului IV armată.

Prin aceasta s-a uşurat exercitarea comandamentului la Divizia 13 Infanterie.

c) A întărit cu artilerie sectoarele ameninţate :

— cu 2 divizioane cîmp *, umărul stîng al intrîndului inamic de la Bolşoi (D.9 I.) ;

— cu 2 divizioane cîmp şi 1 divizion greu **, umărul drept al intrîndului (D.14 I.) ;

— cu 3 divizioane cîmp şi 1 divizion greu aripa dreaptă (Corpul IV armată).

d) A grupat majoritatea mijloacelor antiaeriene în sectoarele ameninţate.

e) A întărit apărarea anticar a marilor unităţi astfel :

— Corpul V armată, cu 1 companie anticar moto ;

— Corpul IV armată, cu 2 companii anticar moto.

f) A urgentat prin toate mijloacele aprovizionarea marilor unităţi cu muniţii, sticle inflamabile, mine, sîrmă etc.

---

* artilerie de cîmp (*n.n.*).

** artilerie grea (*n.n.*).

g) A intervenit și obținut acordarea de suplimente de hrană pentru diviziile corpurilor IV, V și II armată (grăsime, zahăr și alcool).

2. *Măsuri luate de Grupul de armate „B" :*

a) Concentrează la aripa dreaptă a armatei Corpul XLVIII Blindat german, compus din : Divizia 1 Blindată română, Divizia 22 Blindată germană (adusă din zona Armatei 8 italiană) și ulterior Divizia 14 Blindată (de la Stalingrad) aflată în curs de concentrare.

b) A ordonat Armatei 6 germană să împingă în zona Orehovski-Scedni (înapoia dreptei D.1 Cv.) un detașament compus din : Divizionul Vînători Care nr. 670, 1 companie anticar, 1 secție antiaeriană, 1 divizion artilerie, 1 batalion infanterie și 5 care de luptă.

c) A ordonat Armatei 8 italiană să pună la dispoziția Corpului XLVIII Blindat german 1 detașament compus din : comanda unui regiment infanterie din Divizia 62 germană, Divizionul de cicliști al Diviziei 62, Divizionul Vînători de Care al Diviziei 62 și Divizionul 11/R.54 A., care va putea fi întărit ulterior și cu alte forțe.

d) A intervenit pe tot timpul preparativelor inamice, prin bombardamente masive executate de Flota 4 Aeriană și Gruparea Aeriană de Luptă română, asigurînd sprijinul acestor două mari unități aeriene și pentru apărarea Armatei 3, în cazul cînd va fi atacată.

3. *Intervenția rezervelor armatei.* Armata 3 a pregătit intervenția rezervelor sale astfel :

a) Divizia 15 Infanterie să fie în măsură a executa :

— un contraatac (în colaborare cu Corpul XLVIII Blindat sau singură) pe creasta Golovski-Kletskaia sau

— un pivot puternic pe creasta est și vest cota 186, pentru garantarea intervenției spre est a Corpului XLVIII Blindat.

b) Divizia 7 Cavalerie să fie în măsură a executa un contraatac în flancul drept al unei pătrunderi inamice pe înălțimile est și vest valea Țarița.

c) La nevoie și intervenția către centrul sau aripa dreaptă a unui detașament (1 regiment infanterie și 1 regiment artilerie) constituit de Corpul 1 armată și transportat cu mijloace auto, obținute, prin Grupul de armate „B", în majoritate de la italieni.

4. *Corpul XLVIII Blindat* fiind sub ordinele Grupului de armate „B" va fi întrebuințat după ordinele acestuia.

5. Deoarece Armata 3 a concentrat toate mijloacele pentru a opri atacul, dacă va fi posibil chiar pe baza de plecare, iar inamicul a făcut pregătiri pe aproape întreg frontul armatei, ea nu mai dispune de mijloace pentru a reacționa violent în sectoarele neatacate.

În situația actuală aceste reacțiuni nu ar fi posibile decît pornind din sectoarele armatelor vecine [XVIII, 196—199].

Un „secret" insuficient (12 noiembrie 1942). La telegrama dvs. [general Ilie Șteflea — *n.n.*] nr. 32 292 din 21 octombrie 1942 referitor la schimbarea diviziilor italiene și pe restul frontului de către Armata 3 am onoare a vă comunica rezoluția domnului mareșal Antonescu :

1. Să rămînă în Caucaz Corpul de Cavalerie ;

2. Divizia Blindată să rămînă pe loc cît timpul este frumos. De îndată ce deplasările și întreținerea ei în bune condiții vor fi amenințate de a fi compromise din cauza vremii, a terenului, a adăpostirii și a reparațiilor, divizia va merge în cantonamente de iarnă. Aceste cantonamente trebuiesc pregătite de pe acum.

În nici un caz să nu riscăm a pierde la iarnă materialul.

Trebuie consolidate pozițiile ocupate la maximum. Oamenii trebuie instruiți să reziste pe loc la atacurile cu carele [tancurile — *n.n.*]. Lupta trebuie dusă pentru a separa carele atacatoare de infanteria proprie. În acest caz atacul eșuează și carele sînt pierdute. Dacă se fuge la înaintarea carelor, infanteria apărării este pierdută.

Acesta este tot secretul luptei în contra rușilor *.

Poziția trebuie bine prevăzută înainte cu mine. Pe timp de zăpadă să se ia măsuri să nu fie anihilate de zăpadă. [XIX, 181].

OKW-ul continuă să creadă că rușii vor ataca în zona centrală a frontului. Se comunică raportul nr. 303 din 14.XI.1942 al atașatului militar român la Berlin [colonel Ion Gheorghe —

---

* Ion Antonescu reitera punctele esențiale ale tacticii defensive germane. În condițiile create după 19 noiembrie 1942, cele afirmate de I. Antonescu nu au fost infirmate, ci s-au dovedit, pur și simplu, insuficiente (*n.n.*).

n.n.]: „După indicațiuni ce am de la MCG german ar fi de așteptat o puternică ofensivă rusească în punga de la Rjev.

Această ofensivă ar urma să se desfășoare concomitent cu o ofensivă destul de puternică, *dar secundară* [subl. ns.] în regiunea Kletskaia-Serafimovici.

Față de aceasta din urmă am fost asigurat din nou că Înaltul Comandament german a luat măsurile necesare.

Rog [să fiu informat] dacă s-au executat sau nu" [XX, 195].

Generalul Ilie Șteflea raportează: atacul împotriva Armatei 3 române este iminent! (14 noiembrie 1942). *A. Armata 4. I. Situația operativă. 1. Inamicul.* În fața Corpului VI armată român situația inamicului este neschimbată (3 divizii infanterie și 2 „sectoare întărite" în linia 1 și circa 4—5 batalioane în rezervă în linia a II-a).

2. *Evenimente petrecute.* În ultimul timp în afară de atacul fără succes al unui regiment de infanterie rus contra satului Karasum (Divizia 20 infanterie) dat în ziua de 6 noiembrie, ora 10, fără pregătire de artilerie, nu s-a mai întîmplat nici o acțiune importantă.

Atît activitatea noastră, cît și a inamicului, s-a redus la executarea de incursiuni și schimburi de focuri de infanterie și artilerie.

3. *Modificări în dispozitiv.*

a) *Corpul VII armată:*

— Divizia 8 Cavalerie, P.C. Koke-Buluk. Regimentul 2 Călărași întărit ocupă sectorul dintre Omn-Kerultski, Alzîn-Sutinski.

Grosul diviziei se află în zona Iki-Gol, Kegulta, Staatsgut nr. 80, în măsură a interveni în spațiul de la nord sau sud de frontul apărat de Regimentul 2 Călărași.

— Divizia 5 Cavalerie, P. C. Plotopitomnik. Ocupă sectorul cu 2 regimente, ambele în linia 1.

Regimentul 7 Roșiori între Valea Arșaselmen și Batîr-Mala, iar Regimentul 8 Roșiori și restul frontului diviziei la sud-est de Batîr-Mala, ocupînd poziție la est de acest lac.

Al treilea regiment (Regimentul 6 Roșiori) este în rezerva Corpului VI armată la Goncearovski.

— Divizia 4 Infanterie. Nici o schimbare în dispozitiv.

— Divizia 1 Infanterie. În nopțile de 8/9 și 9/10 noiembrie a fost introdus în front Regimentul 90 Infanterie din Divi-

zia 18. Regimentul 85 Infanterie din Divizia 1 [Infanterie] înlocuit a trecut în rezervă.

— Divizia 18 Infanterie. Pînă acum au intrat în sectorul afectat diviziei Regimentul 18 Dorobanți, 90 Infanterie și Regimentul 36 Artilerie.

Divizia nu a luat încă comanda sectorului.

Mai sînt în curs de transport 10 trenuri din 38.

— Divizia 2 Infanterie. Prin intrarea în front a Regimentului 18 Dorobanți din Divizia 18, Regimentul 26 Infanterie a fost regrupat în zona Somerș.

În ultimele zile din cauza temperaturii scăzute lacurile de la poalele dealurilor Jergeni au început să înghețe.

Ca urmare, Divizia 1 Infanterie a introdus în front, în zona lacului Barmanțak o parte din rezervele sale.

b) *Divizia 20 Infanterie.* Nici o modificare.

c) *Corpul VII armată.* Zona de concentrare: Verh. Salski, Dorganov, Boldîr, Novi-Lopatin.

Pînă la 10.XI au sosit în gara Kotelnikovski toate elementele care se transportă cu calea ferată, iar majoritatea au ajuns în zona de concentrare.

Unitățile care se transportă pe jos sînt încă în curs de deplasare.

Cu începere de la 12 noiembrie, Corpul VII armată a intrat sub ordinele Armatei 4 Blindată.

P.C. la Sovetnoie.

El a luat sub ordine diviziile 5 și 8 Cavalerie. Va mai lua și Divizia 4 Infanterie.

II. *ORGANIZAREA TERENULUI. 1. Îngroparea dispozitivului.* Pînă în prezent s-au realizat în general numai ansambluri pentru grupe de luptă.

2. *Obstacol:* a) Contra infanteriei. Față de întinderea frontului s-a realizat foarte puțin din lipsă de material:

b) Contra carelor. Aceeași situație. Nu s-au plantat pînă în prezent decît circa 20 000 mine. Mai sînt de plantat 8 000 mine anticar (tip M.A.N.) primite în ultimul timp.

3. *Adăposturi.* S-au realizat circa 40 la sută din adăposturi de pe poziție (în general contra aruncătoarelor și intemperiilor). Adăposturile pentru posturile de comandă de batalion și companii au fost toate executate.

Se întîmpină mari greutăți în realizarea lor datorită lipsei materialului lemnos care, negăsindu-se în zonă, trebuiește adus de la distanțe mari. Materialul care se primește de la Comandamentul german sosește într-un ritm foarte încet.

Construcția adăposturilor pentru care de luptă a început la 10 noiembrie. Va întîmpina mari greutăți datorită tot lipsei materialului lemnos.

B. *Armata 3.* I. *Situația operativă.*

1. Inamicul. a) Forțe: În linia I: 14 divizii de infanterie (din care 3 cu un singur regiment în linie); 2 batalioane care luptă; cîteva batalioane independente.

În rezervă: 1 divizie infanterie; 1 corp de cavalerie cu 3 divizii din care 2 ar fi purtate; 2 regimente artilerie grea; 1 regiment aruncătoare; un număr de care de luptă care n-a putut fi apreciat.

Valoarea marilor unități din linie este următoarea:

— 6 divizii (foste în linie de la începutul operațiunilor pentru realizarea capului de pod) au o valoare combativă care variază de la 1/4—2/3 din valoarea lor normală.

— 8 divizii proaspete sau refăcute au efective și armamentul complet.

Introducerea de noi mari unități în linie pe fronturi relativ înguste, apropierea rezervelor, aducerea de blindate, artilerie grea și brandt-uri, construcția a 4 noi poduri peste Don și intensificarea circulației, care în ultimele zile a însumat circa 3 000 auto numai între limita dreaptă a armatei și Hoper, sînt indicii serioase că inamicul pregătește o acțiune importantă asupra dreptei și centrului armatei.

Ultimele informațiuni arată că preparativele acestuia sînt aproape terminate și că atacul pare iminent [sub. ns.].

b) Posibilități. Din gruparea de forțe a inamicului:

— un grup de 5 divizii (din care 3 proaspete) în zona Kletskaia;

— un grup de 3 divizii (din care 1 proaspătă și 1 de gardă) în fața umărului drept (cota 200) al Corpului II armată și;

— o legătură de 2 divizii între aceste două grupuri; rezultă că acesta poate încerca dislocarea sau distrugerea Corpului V armată, prin 2 atacuri concentrice, unul pornit din zona Kletskaia către sud-vest și celălalt din zona cotelor 220—210, 1 către sud-est.

Nu trebuie exclusă nici o operațiune care, fixînd puternic centrul armatei, să urmărească ruperea dreptei și cucerirea crestei de la sud-est Kletskaia pentru ușurarea și eventual pentru degajarea Stalingradului.

2. Situația armatei. Armata 3 se află cu 4 corpuri de armată în linie (fiecare a 2 divizii) pe un front de 148 km.

În rezervă dispune de 2 divizii însumînd un total de 7—8 batalioane și 4 divizioane.

Pentru a se putea face față situației au fost luate următoarele măsuri :

a) Grupul de armate „B" :

— a adus în zona armatei Corpul XLVIII Blindat (P.C. Kalaceva) cu Divizia 22 blindată care în ziua de 13 noiembrie a terminat concentrarea în zona Bokovskaia și Divizia 14 Blindată, aflată în curs de concentrare.

Corpul blindat va lua sub comandă din punct de vedere operativ și Divizia 1 Blindată română, rămînînd ca rezervă a Grupului de armate „B" ;

— a pus la dispoziția Armatei 3, Batalionul 611 vînători care ;

— a asigurat intervenția Flotei IV Aeriene germană și a Grupării Aeriene de Luptă română, care vor sprijini cu toate forțele disponibile apărarea Armatei 3.

b) Armata 3 :

Și-a apropiat rezervele de front :

— Divizia 15 Infanterie, în zona Corpului IV armată ;

— Divizia 7 Cavalerie în zona Corpului II armată ;

— a întărit legătura dintre Divizia 13 Infanterie și Divizia 1 Cavalerie cu 2 batalioane ;

— a întărit cu artilerie, mijloace antiaeriene și anticar sectoarele amenințate.

Comandamentul Armatei Eșalonul 1 funcționează la P.C. înaintat Cernîșevskaia.

3. Evenimente petrecute :

Pînă la 10 noiembrie nu s-a petrecut nici o acțiune mai importantă.

Activitatea inamicului s-a redus la executarea de incursiuni și recunoașteri, mai numeroase și mai puternice asupra dreptei armatei.

În ziua de 10 noiembrie, inamicul a atacat mai puternic centrul Corpului IV armată, reușind să pătrundă și să se mențină în liniile noastre, pe un front de 2 km și o adîncime de circa 400 metri.

Artileria și aviația română și germană au combătut cu eficacitate pregătirile de atac ale inamicului.

Gruparea Aeriană de Luptă română a acționat puternic cu începere de la 1 noiembrie asupra : gărilor, transporturilor, aglomerărilor de trupe, auto și care de luptă, grupărilor de atac și trecerile peste Don ale inamicului.

Au fost aruncate în total 250 000 kg bombe în circa 400 ieșiri-avion (146 ieșiri avion-vînătoare și 258 ieșiri avion-bombardament).

Cu începere de la 7 noiembrie a acționat în zona Kletskaia și Flota IV Aeriană germană.

Efectele au fost foarte mari. Au fost distruse sau avariate numeroase autovehicule provocîndu-se circa 20 incendii și 15 explozii foarte puternice, în special în zona Kletskaia.

De asemenea au fost distruse sau avariate : podul permanent peste Don de la Serafimovici și un pod de pontoane.

C. *Situația materială generală.*

Materiale de geniu primite între 3.XI—12.XI.1942 :

a) Material pentru organizarea poziției
b) Adăposturi
c) Materiale pentru instalarea de iarnă
d) Material lemnos pentru bordeie

Nu s-a primit nimic în acest interval de timp.

e) Mine și explozivi :

— mine 72 030 kg [...]

exploziv 28 127 kg

Subzistențe. Hrana : În general distribuțiile de subzistențe la unele M.U. se fac încă incomplet atît cantitativ cît și calitativ.

Armata 3 : Depozitele armatei nu au ajuns la o dotare uniformă de subzistențe iar cele înmagazinate variază cantitativ de la 5 000 la 600 000 rații.

Din cantitățile existente în depozite, hrana este asigurată astfel :

— pîinea : C.I A. Pînă la viitoarea recoltă ; C.II A, C.IV A, C.V A de pe o zi pe alta ;

— carne, conserve, pește, legume și coloniale, abia pot satisface nevoile curente.

— Armata 4 — C.VI A: se aprovizionează cu începere de la 7.XI.1942 direct de Stab Don O.Qu. În depozitele Armatei s-au înmagazinat 160 000 raţii alimente.

Furaje: fînul şi paiele se procură tot prin exploatarea zonei.

Armata 3: a primit în depozite 520 000 raţii grăunţe care acoperă consumul pe 7 zile. Înmagazinarea grăunţelor continuă.

Armata 4: a primit 100 000 raţii grăunţe; grăunţele sînt asigurate pentru unele mari unităţi pînă în luna decembrie anul curent; pentru majoritatea marilor unităţi distribuţiile abia fac faţă de pe o zi pe alta [...]

Muniţiuni.

Armata 3:

— la trupe: 72% dintr-o dotaţie pentru armamentul greu de infanterie; 89% dintr-o dotaţie pentru art. cîmp; 56% dintr-o dotaţie pentru art. grea;

— în depozite: 25% dintr-o dotaţie.

Armata 4:

— la trupe: 63% pentru armament greu de infanterie; 103% pentru artileria de cîmp; 68% pentru artileria grea;

— în depozite: 39% din dotaţie.

Marile unităţi din sud:

— la trupe: 41—105% pentru armament greu de infanterie; 55—86% pentru artilerie;

— în depozite: 41% dintr-o dotaţie germană.

În curs de transport. Sînt pe parcurs: 7 trenuri muniţii pentru Armata 3 (2 la vest de Bug); 3 trenuri muniţii pentru Armata 4 (Idem).

— 1 tren muniţii pentru marile unităţi din sud; 1 tren muniţii pentru grupul de armate.

Aceste trenuri reprezintă 68% dintr-o dotaţie pentru Armata 3, 45% pentru Armata 4 şi 21% pentru marile unităţi din sud.

Echipament: a) Echipamentul de iarnă. Nu a ajuns în întregime la trupe din cauza greutăţilor de transport. [...] Situaţia Armatei 3 s-a îmbunătăţit pînă la 75—80% prin ajungerea în dispozitiv a ultimului tren cu 50 vagoane care a parcurs distanţa Mesavaia (vest Stalino) — Millerovo în 15 zile.

Celelalte mari unităţi au echipament de iarnă pînă la 75%; Diviziile 2 şi 3 munte au 100%. [...] [XXI, 206—211, 213—215].

Cu o singură zi înainte de contraofensiva rusească, mareşalul Antonescu acuză ... (18 noiembrie 1942). Domnul mareşal Antonescu dispune să vă comunic [colonelului Ion Gheorghe, la Berlin — *n.n.*] următoarele :

1. Domnia sa este informat prin controluri succesive că unităţile româneşti au numeroase lipsuri de ordin material, datorită în cea mai mare parte greutăţilor de transport pe calea ferată.

Se semnalează :

— de la 3—12 noiembrie 1942 nu s-a primit deloc material pentru organizarea poziţiilor pentru adăposturi, instalaţiuni de iarnă şi material lemnos pentru bordeie ;

— nu s-au putut forma depozite de hrană, decît cu mici excepţii şi trupele primesc subzistenţe de pe o zi pe alta ;

— la cea mai mare parte din unităţi continuă criza de furaje ; Corpul VI armată are nevoie de circa 75 vagoane zilnic pentru cei 45 000 cai şi primeşte cantităţi neînsemnate ;

— Armata 3 a primit în cursul lunii noiembrie un singur tren de 27 vagoane cărbuni, în loc de un tren la 4 zile cum fusese promis şi cum primeşte Armata 6 germană ;

— trupele române au primit pînă în prezent numai 75—80% din echipamentul de iarnă, deoarece circa 100 vagoane încărcate aşteaptă în ţară de 20 de zile plecarea şi nu pot fi expediate, neacordîndu-se traseele necesare ;

— carburanţii livraţi unităţilor noastre sînt insuficienţi, deoarece puţinele noastre autocamioane trebuie să facă transporturi mai dese decît formaţiunile germane ; cotele stabilite nu fac faţă nevoilor, livrările se fac neregulat şi cu mari întîrzieri ;

— pentru materialele şi aprovizionările speciale ale trupelor române avem nevoie de expediat din ţară minimum trei trenuri zilnic a căror programare ar permite să se facă faţă nevoilor iernii.

Atît Marele Cartier General cît şi O.Qu. german Stab Don au făcut numeroase intervenţii cu rezultate minime, datorită probabil actualei organizări a comandamentului, care poate prejudicia capacitatea operativă şi materială a trupelor române.

2. Corpul VI armată este ajuns aproape la epuizare.

În special, Diviziile 1 și 2 Infanterie, care au fost împinse iarna trecută pe un ger cumplit în marșuri forțate la Donet, stau de atunci continuu în linia 1 și au fost neîntrerupt în lupte, și Divizia 4, greu încercată recent, au nevoie să fie trase înapoi pentru odihnă și recompletare. Operațiunea ar fi posibilă prin punerea la dispoziția Armatei 4, a diviziilor 2 și 20 Infanterie aflate în prezent în zona Armatei 6 germană. Situația se va agrava cu înăsprirea iernii.

3. Domnul mareșal crede că toate aceste grave inconveniente ar fi fost în mare parte înlăturate dacă Grupul de armate „Don" ar fi fost la timp organizat. Starea de provizorat actuală a organizării comandamentului lipsește de autoritatea necesară pe colonelul Finckh [șeful Oberquartiermeister Stab Don — *n.n.*] care își dă ostenelile să remedieze starea de fapt dar nu reușește, execuția depinzînd de comandamentele care știu că trupele române nu le vor aparține operativ direct și le tratează cu vitregie.

Date fiind aceste constatări verificate de mai multe ori de domnul mareșal, domnia sa roagă să se constituie fără întîrziere Grupul de armate „Don" și pînă ce domnul mareșal va fi în măsură să ia comanda efectiv, comanda grupului să fie exercitată prin delegație de comandantul Armatei 6 sau 4 Blindată. care era hotărît de führer să înlocuiască pe domnul mareșal cînd domnia sa ar fi fost nevoit să meargă, din timp în timp, în țară pentru rezolvarea problemelor de conducere a statului. [XII, 256—257].

... **Iar generalul Hauffe, șeful Misiunii Militare germane în România este nevoit să recunoască (18 noiembrie 1942).** Alături de alte greutăți, blocarea trenurilor a împiedicat nu numai asigurarea creării rezervelor de materiale pentru armatele 3 și 4 dar a făcut aproape imposibilă chiar și acoperirea satisfăcătoare a necesarului zilnic al ambelor armate. Pentru a putea acoperi necesitățile cele mai acute în cele mai importante sectoare ale aprovizionării (muniție și alimente) a trebuit să fie suspendată temporar activitatea în celelalte sectoare (materiale de construcții, mine, lemn pentru construcții, poduri etc.) la ambele armate române ; s-a pus astfel sub semnul îndoielii posibilitatea construirii adăposturilor pentru iarnă, a minării planificate a terenului, a pregătirii amplasamentelor de iarnă pentru tancuri,

a construirii podurilor rezistente la inundaţii şi sloiuri. Cele mai urgente cerinţe le au formaţiunile de construcţii care sînt în aşteptarea trenurilor de materiale ale serviciilor trupelor de uscat. Românii sînt angajaţi în raioane inospitaliere, deosebit de sărace în lemn, au ajuns printre ultimii în poziţiile lor şi nu posedă mijloace de aprovizionare şi transport pe care le au germanii. De exemplu: din cele 300 000 mine necesare armatelor române, s-au livrat numai 54 000 (incluzînd şi cele pentru Armata 4 Tancuri germană); alte livrări sînt puţin probabile. Din cei 1 000 km sîrmă ghimpată, necesară pentru sectorul Don s-au livrat numai 200 km; datorită lipsei materialului lemnos, construirea barajelor de sîrmă cu mijloace proprii este limitată; din cele 36 de trenuri cu materiale de construcţie nu au sosit decît 13; din 13 detaşamente de construcţie (poduri şi drumuri) pentru armatele române nu au sosit decît 6. Starea vremii (pînă acum îngheţ, iar acum ploaie şi noroi) va îngreuna şi mai mult situaţia. Iarna care se apropie, împreună cu lipsa de materiale de construcţie şi combustibil, vor face şi mai dificilă amenajarea poziţiilor de tragere şi a adăposturilor.

Cunosc bine datele problemei şi toate oficialităţile germane de aici fac totul pentru îmbunătăţirea situaţiei. Şeful Marelui Stat Major român, care m-a vizitat şi care m-a rugat insistent să intervin la OKH, a fost în permanenţă ţinut la curent — de către mine — cu greutăţile de netrecut întîmpinate, putîndu-l astfel influenţa într-o măsură suficientă în privinţa conducerii comune a operaţiilor militare.

Cu toate acestea, marea majoritate a românilor nu este convinsă că această situaţie este numai provizorie şi se simte dezavantajată, atît în domeniul tactic cît şi în cel al aprovizionării.

În afară de necesităţile de ordin tactic, care nu fac obiectul raportului meu, mă consider purtătorul de cuvînt de încredere al românilor în a vă atrage atenţia asupra situaţiei.

Mă îngrijorează nu numai scăderea rezistenţei materiale şi morale a românilor, ci şi repercusiunile serioase ce le poate avea aceasta asupra coaliţiei şi a poziţiei mareşalului, care a condiţionat trimiterea diviziilor române de respectarea promisiunii führerului în privinţa aprovizionării [subl. ns.].

Trebuie luat în considerație și faptul că România, ca furnizoare de petrol, prezintă o importanță hotărîtoare.

Ca atare, este imperios necesar un ajutor imediat și substanțial și o îmbunătățire simțitoare în toate domeniile de aprovizionare. Acest lucru este posibil prin aportul tuturor eșaloanelor (comandamentul serviciilor trupelor de uscat, serviciile Regiunii militare „Sud", șeful sectorului transporturi, șeful serviciului geniu german) la ajutorarea rapidă a românilor, prin asigurarea unei capacități de transport auto de 1 500 tone, cu o cantitate suficientă de carburanți, cît și prin sporirea — cît de curînd — a numărului de trenuri pentru comandamentul serviciilor Grupului de armate „Don". [XXIII, 558—559].

III. ÎN PREZIUA BĂTĂLIEI

Două luni de eforturi inutile ale Marelui Cartier General român (raport al generalului Ilie Ştefleа din 17 martie 1943). La nr. 102 101/M 2/1943 prin care domnul mareşal ordona — în rezoluţia pusă pe Nota Cabinetului Militar — să se arate, cu privire la informaţiunile culese :

Cum au fost interpretate acele informaţii de Armata 3 şi M.C.G.

Dacă ele au fost comunicate generalului [Arthur] Hauffe şi Grupului de armate „B" şi rezultatele obţinute.

Cum au fost sintezele informative zilnice ale Armatei 3, pe baza informaţiilor de la prizonieri, incursiuni, observare directă terestră etc.

Am onoarea a raporta că atît Armata 3 cît şi Marele Cartier General au ţinut continuu la curent Misiunea Militară şi comandamentele germane cu informaţiunile pe care le aveau asupra inamicului şi cu posibilităţile lui în timp şi spaţiu.

Aceste eşaloane însă nu s-au limitat numai la simpla trimitere a unor informaţiuni şi, în paralel, au prezentat comandamentelor germane numeroase propuneri şi cereri de ordin operativ şi material, care tindeau să îmbunătăţească situaţia marilor noastre unităţi.

1. Astfel la 11 septembrie 1942, fiind precis informaţi :

— că trupele aliate care urmau să fie schimbate de Armata 3 nu se găsesc în apărare pe Don ;

— că inamicul se află la sud de fluviu într-un cap de pod, larg de 70 km şi adînc de 25 km şi ;

— că stăpîneşte observatoarele ;

ne-am dat seama de situaţia foarte grea ce se creează Armatei 3 prin angajarea ei pe un front atît de defavorabil şi am raportat domnului mareşal.

Domnul mareşal a ordonat să intervenim la Grupul de armate „B" şi la OKH pentru reducerea capului de pod, oferind în acest scop şi colaborarea trupelor române.

Ca urmare a acestui ordin şi ţinînd seama de continua agresivitate şi întărire a inamicului în acest sector, M.C.G. şi Armata 3 au făcut o serie de intervenţii pentru reducerea capului de pod Serafimovici şi împingerea apărării pe malul fluviului pentru a nu da posibilitatea ruşilor să monteze ofensiva în condiţiunile în care aceasta s-a dezvoltat ulterior.

Prima a fost făcută la 18 septembrie de către domnul general P. Dumitrescu — însoţit din partea M.C.G. de colonelul adjutant [Socrate] Mardari — la Grupul de armate „B", cînd s-a arătat că, cu forţele de care dispune, Armatei 3 îi va veni foarte greu să-şi îndeplinească misiunea, dacă nu se reduce capul de pod inamic.

Domnul general v. Weichs a răspuns că, într-adevăr, nu se poate ierna în această situaţie, că întrîndul rus trebuie neapărat redus şi că, deoarece nu se poate executa operaţiunea fără aprobare, a cerut această aprobare la OKH, fără însă s-o fi obţinut.

Domnul general P. Dumitrescu a adăugat că domnul mareşal roagă ca şi trupele române să colaboreze la această operaţiune.

A doua intervenţie a fost făcută tot de domnul general P. Dumitrescu la 20 septembrie, cu ocazia vizitei făcută domnului general Paulus, la Golubinka.

La propunerea ce i s-a făcut, domnul general Paulus a răspuns că este cu totul de acord prezentînd domnului general Dumitrescu şi un proiect de reducere a capului de pod, care se află în arhivele Armatei 3.

Propunerea făcută de Armata 6 a fost însă respinsă de Grupul de armate „B".

A treia intervenție a fost făcută la 23.IX de M.C.G., direct la OKH.

Domnul general Franz Halder [șeful Statului Major al OKH — *n.n.*] a răspuns în scris că „frontul va fi la început pe linia actuală ; împingerea lui pe Don poate fi luată ulterior în discuție".

Cu ocazia acestor intervenții au mai fost făcute și alte întrebări sau cereri de ordin operativ, dintre care cele mai importante sînt referitoare la :

a) Frontul Armatei 4.

Am subliniat disproporția dintre frontul destinat acestei armate (400 km) și forțele de care dispune (33 batalioane) arătînd că dozarea frontului nu va putea corespunde decît unei simple supravegheri.

OKH-ul a fost de acord că la Armata 4 „nu poate fi vorba de un front continuu, ci numai de supravegherea teritoriului".

b) Zonele de efort ale apărării.

Am evidențiat importanța strategică a direcției Borisoglebsk—Rostov, arătînd că din compararea frontului (170 km) cu forțele disponibile (69 batalioane) rezultă o dozare slabă și pentru Armata 3, mai ales că trupele noastre nu dispun de mijloace rapide pentru intervenție și mijloace anticar grele motorizate. În consecință, am cerut reducerea sectorului sau întărirea acestei armate cu rezerve și mijloace suplimentare

Comandamentul suprem german a recunoscut importanța frontului Armatei 3 prin însăși planul dispozitivului de iarnă, adus la cunoștința noastră cu nr. 420 754 din 24.IX.1942, în care se prevăzuse pentru această armată 16 mari unități din care 4 germane (2 divizii de infanterie și 2 divizii rapide). La acestea se mai adăugau 3 divizii la dispoziția OKH, însă dispuse înapoia Armatei 3.

Din aceste 19 mari unități însă nu s-a dispus în sectorul armatei decît de 12 (inclusiv Divizia 1 Blindată română și Divizia 22 Blindată germană).

Divizia 14 Blindată germană nu a acționat nici un moment pe frontul Armatei 3, ci numai în sectorul Armatei 6 germană, căreia i-a acoperit aripa stîngă.

Tot cu numărul de mai sus, la punctul 4, OKH vorbind de zonele de efort ale apărării apreciază :

„În zona de acțiune a Comandamentului Don, zona de efort va fi construită de frontul de Nord (adică la Armata 3).

Determinarea ei în detaliu depinde însă de conduita rușilor.

Putem însă să ne așteptăm că după terminarea bătăliei de la Stalingrad, rușii să-și mute zona lor de efort mai spre vest. La aceasta se oferă capetele de pod la sud de Don".

În consecință, am cerut unitățile speciale de vînători de care ce ne fusese promise precum și 3—4 batalioane de tunuri anticar grele pentru grupul de armate.

Din toate acestea nu s-a putut da pentru bătălie decît Grupul Simons cu 25 tunuri anticar.

c) Îngrijați de bararea direcției sud Stalingrad, care era extrem de periculoasă și care trebuia să fie apărată de Armata 6 germană am întrebat cînd se va intra în limitele definitive.

OKH-ul a răspuns că „definitivarea limitelor nu este posibilă decît după terminarea luptelor de la Stalingrad, dar că Stalingradul împreună cu teritoriul de la sud, trebuie să rămînă într-o singură mînă, adică la Armata 6". Nici această dorință n-a putut fi realizată pînă la 20 noiembrie, cînd a început marea ofensivă bolșevică.

d) Schimbarea Corpului VI armată.

Am arătat necesitatea ca în urma pierderilor suferite și gradului de oboseală acest corp de armată trebuie retras de pe front în rezervă pentru refacere.

Generalul [Franz] Halder a răspuns că s-a plănuit scoaterea din front a Corpului VI, după bătălia de la Stalingrad dar că nu se poate prevedea în ce zonă va fi dus pentru refacere și nici dacă va fi deplasat cu trenul sau pe jos.

A patra intervenție pentru reducerea capului de pod, am făcut-o personal la 1 octombrie, cu ocazia vizitării generalului Paulus, la Golubinka.

Generalul Paulus mi-a spus că deja pregătise operațiunea pentru reducerea capului de pod, dar din cauza situației de la Stalingrad a amînat-o.

Mi-a arătat probabilitatea renunțării definitive la această acțiune, justificînd că apărarea pe Don, unde erau numeroase direcții de infiltrații și acoperiri, ar fi necesitat forțe mult mai importante.

A cincea intervenție a făcut-o Armata 3 la Grupul de armate „B" cu raportul nr. 36 312 din 16 octombrie 1942.

Răspunsul a fost negativ.

2. În același timp, Marele Cartier General a făcut numeroase intervenții la Misiunea Militară și comandamentele germane, pentru completarea dotării și îmbunătățirea situației materiale a marilor noastre unități.

Între cele mai importante au fost următoarele :

a) La 5 septembrie s-a predat generalului Hauffe o notă cu nevoile Grupului de armate „Don" în care, printre altele ceream următoarele :

— cîte un grup de recunoaștere pentru Divizia Blindată și pentru Armata 4 ;

— un batalion de care de luptă grele pentru Armata 4, necesar reacțiunilor în stepă ;

— unități de tunuri anticar grele pentru ambele armate și pentru Divizia Blindată ;

— să ni se cedeze 20 avioane de transport Junkers cu piesele de schimb aferente ;

— să se pună la dispoziția O.Q. Don mijloace de transport auto și aero ;

— să ni se dea pentru exploatare zone bogate în furaje și păduri în regiunea Voroșilovgrad, aprobîndu-se transportul lemnelor tăiate pe calea ferată ;

— să se repartizeze unităților române, cauciucurile promise și cota respectivă de benzină și ulei, 10 000 sobe de fier, barăci și cărbuni etc.

b) La 24 septembrie o dată cu chestiunile operative s-a prezentat OKH-ului la Vinnița și următoarele cereri de ordin material :

— pentru lucrări de organizarea terenului avînd în vedere inexistența lucrărilor pe front și a materialelor în zonă să se dea 200 vagoane sîrmă, 500 vagoane mari rețea, 2 500 vagoane material pentru adăposturi și 300 000 mine anticar ;

— s-au cerut materialele existente în lucrările rusești, în special cele din zona Rostov. Ca urmare, colonelul Schulz, căruia i s-au prezentat cererile, a dat ordin Parcului de pionieri Semionovka să pună la dispoziția Grupului Don 10 trenuri cu material de organizarea terenului, arătînd în același timp că există

materiale suficiente și că totul nu se reduce decît la „o problemă de transport" ;

— pentru lucrări de cantonamente s-au cerut : 1 500 vagoane material lemnos, 15 vagoane cuie și scoabe, 20 vagoane geamuri, 20 000 sobe de campanie, 20 000 lămpi petrol, 10 truse de forat puțuri cu personalul specialist necesar, 50 echipamente pompe pentru puțuri (necesare Armatei 4) ;

— pentru lucrări de comunicații s-au cerut : 150 vagoane material lemnos și 3 vagoane cuie și scoabe ;

— s-a cerut completarea deficitelor în muniții, asigurarea hranei, furajelor și combustibilului pentru 425 000 oameni * și 100 000 animale, pe timp de 180 zile precum și a carburanților, cauciucurilor și pieselor de schimb pe timpul iernii ;

— s-a cerut să ni se completeze mijloacele de evacuare cu 23 secții autosanitare a cîte 15 mașini și să se asigure conform promisiunilor transporturilor spre front astfel :

Cu autocamioane de la gările de reaprovizionare spre front :

— zilnic cîte 1 250 autocamioane pentru muniție, subzistențe, furaje și combustibil ;

— total 33 000 autocamioane pentru material geniu, echipament de iarnă și carburanți ;

Cu trenul pînă la stațiile de reaprovizionare :

— zilnic, două trenuri și jumătate pentru muniții și subzistențe ;

— total în perioada 20.IX—15.X, 160 trenuri pentru echipament de iarnă și materiale pentru cantonamente și organizarea terenului.

3. Deoarece pe măsura intrării succesive în dispozitiv a corpurilor V, II și IV armată agresivitatea inamicului în capul de pod devenea tot mai accentuată, iar completarea efectivelor și aducerea de întăriri în sector tot mai evidentă — avînd în vedere și *importanța direcției strategice pe care o bara Armata 3* — am intervenit insistent ca Armata 3 să nu mai ocupe întreg frontul care ne fusese destinat.

Intervenția cea mai hotărîtă am făcut la 20.X cu nr. 32 201 prin generalul Hauffe căruia i-am expus din nou situația operativă și materială a Armatei 3, silită să apere numai cu

---

* Vezi nota cu privire la cuantumul efectivelor angajate (*n.n.*).

10 M.U., un front pentru care îi fuseseră destinate prin plan 16 divizii, arătîndu-i că domnul mareşal ordonă : ca armata să nu se instaleze în defensivă fără eşalonarea necesară în adîncime.

Am reamintit totodată că inamicul, trecut peste tot la sud de Don, dispunea de foarte bune observatoare şi baze de plecare la atac, era continuu agresiv şi aducea mereu întăriri.

Ca urmare, ceream să se renunţe la extinderea frontului armatei şi introducerea Diviziei 7 Infanterie, în front, ceea ce nu s-a aprobat.

Aceeaşi intervenţie mai fusese făcută şi de Armata 3, încă de la 16 octombrie, într-o convorbire pe care domnul general P. Dumitrescu o avusese cu domnul general v. Weichs cu ocazia vizitei acestuia din urmă la C.G. al armatei Morozovsk.

La 19 şi 21 octombrie, această intervenţie verbală a fost repetată în scris, cu rapoartele nr. 36 440 şi 36 530 ambele adresate Grupului de armate „B".

Tot către Grupul de armate „B", Armata 3 înaintează şi raportul nr. 41 653 din 19 octombrie în care atrage atenţiunea asupra concentrărilor masive de trupe, pe care inamicul le face în zona Saratov—Borisoglebsk şi posibilitatea ca acesta să încerce o pătrundere în direcţia Rostov, operaţiune ce ar angaja toate forţele Armatei 3.

Totodată, cerea să i se asigure şi muniţia necesară.

4. Acţiunea întreprinsă de Marele Cartier General în dublul scop amintit mai sus — a informa şi a urmări îmbunătăţirea situaţiei operative şi materiale a marilor noastre unităţi — a fost dusă în paralel şi pentru Armata 4.

Astfel, cu ocazia vizitei pe care am făcut-o domnului general [Hermann] Hoth, comandantul Armatei 4 Blindată, la 25 octombrie, i-am adus la cunoştinţă următoarele :

a) Valoarea combativă a diviziilor Corpului VI armată este micşorată prin reducerea efectivului cu 2/3 şi a materialului la 1/2 ;

b) Trupele sînt foarte obosite, majoritatea găsindu-se de mai mult de 50 zile în prima linie, în gropi individuale, fără posibilitatea de a se spăla sau odihni, în contact cu inamicul şi înşirate ca mărgelele pe o aţă ;

c) Misiunile pe care le au diviziile Corpului VI armată depășesc posibilitățile lor materiale. Aceste posibilități se micșorează zilnic din ce în ce mai mult, din cauza oboselii, la care se adaugă extenuarea fizică a oamenilor și pierderile zilnice, cauzate de inamic.

Din aceste constatări rezultă că diviziile Corpului VI armată ar trebui să fie scoase imediat din linia 1 și duse într-o zonă de refacere, unde urmau să-și completeze efectivele și materialul. Totodată s-ar putea păși la refacerea fizică și morală a trupelor, aparținînd acestui corp de armată, atît de greu încercat.

Această scoatere din linie a Corpului VI armată pentru refacere a fost — de altfel — prevăzută în planul inițial referitor la întrebuințarea forțelor române.

5. *La 29 octombrie pe baza informațiilor obținute din mai multe surse, Armata 3 trage concluzia că inamicul va dezlănțui o ofensivă de mari proporții, către 7-8 noiembrie ; această concluzie este raportată în aceeași zi și Grupului de armate „B" cu nr. 27 129* [subl. ns.].

Tot atunci și pe baza acelorași informațiuni, Marele Cartier General dă Armatei 3 ordinul nr. 33 031 în care prescrie ca lucrările de organizarea terenului să nu conducă la un sistem liniar iar dezvoltarea lor să fie urmărită în special pe direcția Serafimovici — Cernîșevskaia.

Ca urmare Armata 3 dă ordinul nr. 36 963 din 29 octombrie prin care ordonă corpurilor de armată ca, pînă la 7 noiembrie, toate preparativele în vederea bătăliei defensive (organizarea terenului, perfectarea planului de foc, completarea rețelei de transmisiuni, realizarea stocurilor de muniții etc.) să fie terminate.

Acest ordin a fost înaintat ca raport și la Grupul de armate „B".

La 5 noiembrie, întrucît preparativele de atac ale inamicului se accentuau, armata își instalează din proprie inițiativă un P.C. înaintat la Cernîșevskaia, raportînd și Grupului de armate „B".

6. Pe de altă parte, Marele Cartier General, prin Comandamentul Aero, a comunicat Misiunii Militare germane Aero (colonel Bassenge) în repetate rînduri și în special cu începere de la 30 octombrie, concluziile sale referitoare la preparativele de atac ale inamicului în sectorul Armatei 3.

Pe baza acestor concluziuni, cu începere de la 1.XI au fost dezlănțuite bombardamente aeriene intense, inițial numai de către aviația română, iar mai tîrziu (10.XI) și de către Flota 4 Aeriană germană.

7. La 8 noiembrie, sinteza informativă a Secției 2 [Informații a M.C.G. român — *n.n.*] a fost adusă personal de subsemnatul la cunoștința generalului Hauffe.

Din această sinteză rezulta că inamicul adusese pe frontul Armatei 3 încă 8 mari unități, plus unități independente de aruncătoare și artilerie grea.

Generalul Hauffe mi-a răspuns că cifra e cu totul exagerată și că în realitate întăririle aduse de ruși se reduc la 2—3 divizii.

Totuși în ziua de 10 noiembrie, locotenent-colonelul Bauer, ofițerul cu informațiile al Misiunii Militare germane, confirmă verbal existența acestor 8 noi mari unități sovietice pe frontul Armatei 3.

Drept urmare, în aceeași zi, Flota 4 Aeriană germană începe să acționeze masiv asupra acestor forțe, în colaborare cu aviația noastră.

Concomitent cu sinteza prezentată de mine Misiunii Militare germane, Armata 3 înaintează la Grupul de armate „B" cu nr. 37 420 din 10.XI o sinteză asupra situației, ale cărei concluzii sînt identice cu cele trase de noi.

În adevăr în acea sinteză Armata 3 preciza următoarele:

„Pînă în prezent inamicul a realizat un grup de 5 divizii infanterie (din care 3 noi) la dreapta armatei, în zona Kletskaia — nord Staro Kletskoi și un grup de 3 divizii infanterie (din care 2 noi) la centru, în zona Kotovski—Kalmîkovski cu legătură între ele de 2—5 divizii infanterie (aflate în zonă).

Corpul 5 Cavalerie [sovietic — *n.n.*] a fost apropiat de Don. Sînt de asemenea semnalate M.U. blindate și motorizate.

După toate indiciile ne găsim în fața unei iminente ofensive inamice de mare anvergură (calea ferată Morozovsk—Rîcikov) în scopul întoarcerii poziției Don-Volga și degajării Stalingradului".

Cu concluziile raportate și intervențiile făcute de armată încă din prima jumătate a lunii octombrie 1942, Grupul de armate „B" n-a fost de acord decît abia cu începere de la

7.XI.1942, cînd a început să ia măsurile cunoscute care însă s-au dovedit tardive și insuficiente.

Astfel pe frontul Armatei 3, comandamentul german n-a intervenit decît cu Divizia 22 Blindată (30 care luptă) și cu Grupul Simons (25 piese anticar), care a fost anihilat din prima zi de operațiuni.

Divizia 14 Blindată și Grupul Lepper au acționat numai în sprijinul Armatei 6 germană.

8. La 16 noiembrie, după ce am luat din nou contact cu comandanții armatelor 3 și 4 la posturile lor de comandă, pentru a cunoaște ultima situație operativă și materială, am făcut o intervenție scrisă cu nr. 34 018, către Grupul de armate „B", sub ordinele căruia se aflau ambele noastre armate.

În adresa trimisă și în discuția verbală avută la 17 noiembrie, arătam între altele :

a) *Operativ.*

— Armata 4 cu 2 divizii (diviziile 20 și 2 Infanterie) se găsește în zona Armatei 6 germană ;

— Divizia Blindată nu avea pînă la acea dată locul stabilit în dispozitivul defensiv, cu toate că trebuia să adăpostească circa 3 000 autovehicule.

În consecință, ceream ca în cel mai scurt timp marile unități ale Armatei 4 să fie schimbate, iar Diviziei Blindate să i se fixeze un loc în dispozitiv.

b) *Material.*

— Stadiul înapoiat în care se afla organizarea pozițiilor și adăpostirea oamenilor și cailor în special la Armata 4, din cauză că parte din marile noastre unități nu se găseau în sectoarele lor definitive iar materialul (sîrmă, pari, mine, exploziv, material lemnos, barăci, sobe) s-a primit în cantități foarte mici și cu mari întîrzieri ;

— Transmisiunile nu funcționau în condiții satisfăcătoare, iar din formațiunile promise pentru îmbunătățirea si întreținerea comunicațiilor nu ni se pusese la dispoziție nici o treime ;

— Aprovizionările se făceau în condițiuni foarte grele.

Atrăgeam atenția că dacă marile noastre unități au dus lipsă de muniții pe timpul operațiunilor locale, ce se va întîmpla cînd vor începe operațiunile în stil mare.

Arătam de asemenea :

— că hrana continuă a fi lipsită de grăsimi și zahăr și că ne-au fost semnalate cazuri de subalimentație pe front și în spitale ;

— că toți caii armatelor slăbesc zilnic din cauza lipsei de furaje și sîntem amenințați să-i pierdem, imobilizînd astfel întreaga armată ;

— că deși, după multe insistențe și cu mari întîrzieri s-a dat armatelor păduri pentru exploatare, acestea fiind foarte departe de front și lipsindu-ne mijloacele auto, nevoile de combustibil ale trupelor n-au putut fi satisfăcute nici măcar în parte, mai ales că din cărbunii promiși (cîte un tren la 4 zile, începînd de la 1.XI) nu se primise pînă la 16 noiembrie absolut nimic ;

— tot din cauza lipsei de mijloace de transport, nici echipamentul de iarnă nu a putut fi adus în totalitatea lui la trupe ;

— autovehiculele n-au primit în octombrie decît 1/10 din cauciucurile și piesele de schimb prevăzute în convenție iar carburanții s-au distribuit în cantități extrem de reduse ; din aceste cauze nici autovehiculele puține, de care dispuneam, nu puteau fi întrebuințate la maximum ;

— evacuările mergeau greu. Deși au avut loc numai operațiuni secundare, formațiunile sanitare din zona armatelor erau supraaglomerate și nu puteau face față unor operațiuni în stil mare. Aceasta din cauză că cele 14 trenuri sanitare ale noastre nu puteau fi împinse în zona spitalelor iar din mijloacele de evacuare cerute OKH-ului la 24 septembrie, nu primisem absolut nimic.

În consecință, ceream Grupului de armate „B" să ni se comunice ce îmbunătățiri poate aduce situației operative și materiale a celor două armate românești și ce nu este în măsură a realiza spre a interveni la timp către eșaloanele superioare, care să ne vină cît mai grabnic în ajutor, situația fiind destul de critică și totuși cu posibilități de îndreptare.

Răspunsul pe care l-am primit de la Grupul de armate „B" fiind departe de a satisface cererile absolut necesare pe care le făcusem, am cerut aprobarea domnului mareșal ca să plec împreună cu generalul Hauffe la OKH unde să discut în

numele domniei sale în special reducerea frontului Armatei 4, care fusese extins la 25 octombrie cu circa 30 km către Stalingrad.

Domnul mareșal a aprobat plecarea subsemnatului la OKH, însă din cauza evenimentelor de pe front aceasta n-a mai avut loc.

9. Deosebit de modul de informare și de intervențiile arătate mai sus și care au avut un caracter mult mai larg și în afară de rapoartele interioare — din care cel mai important a fost la 26 septembrie cu generalul Hauffe și coloneii Zöller, Kannstein, Finckh și alții în care am cerut continuu și cu insistență împinsă uneori pînă la limită, îmbunătățirea situației operative și materiale a armatelor noastre — toate secțiile M.C.G. și comandamentul geniului au ținut un contact zilnic cu organele germane corespunzătoare, informîndu-le asupra situației, făcîndu-le propuneri și înaintînd — ori de cîte ori nevoile impuneau — cereri verbale sau scrise.

Astfel:

a) *Secția 2* [Informații].

— Începînd de la 28 octombrie 1942 a interpretat toate informațiunile primite de pe frontul Armatei 3 în sensul că inamicul pregătea o acțiune ofensivă de mare anvergură în acest sector.

Tot de la această dată, toate rapoartele informative zilnice ale Armatei 3 arătau pregătirile continui ale inamicului, ducînd la concluzia că ofensiva sovietică în sectorul său este iminentă.

— A exploatat aceste informațiuni zilnic, prin Buletinul de informații — difuzat armatelor 3 și 4, Cartierului Aerului, Secția 3 M.C.G. și M.St.M., cît și prin mai multe lucrări speciale de sinteză.

— A adus la cunoștința Misiunii Militare germane, cît și Grupului de armate „B" (prin Secția 2 a Armatei 3) toate informațiunile obținute de M.C.G. și Armata 3.

b) *Secția 3* [Operații].

A ținut zilnic la curent Misiunea Militară germană asupra situației operative și a intervenit continuu spre a ni se pune la dispoziție unitățile de transmisiuni prevăzute și a se îmbunătăți legăturile cu țara și cu armatele precum și transporturile care funcționau în condițiuni foarte rele.

În adevăr, *transporturile* de materiale pentru armatele 3 și 4 au funcționat în condițiuni grele tot timpul și în special după 13.XI cînd ele au fost reduse la un tren și jumătate pe zi, deși pentru a împlini nevoile erau necesare cel puțin 3 trenuri.

Ca urmare, s-a dat ordinul nr. 48 422 din 13.XI atașatului militar la Berlin, ca să intervină pentru sporirea trenurilor.

La 19.XI s-a dat un ordin (49 219) atașatului militar [colonel Ion Gheorghe — *n.n.*] arătîndu-i că numărul de trenuri pentru aducerile din țară a fost scăzut de la 5 la 2 pe zi, tocmai într-o perioadă de timp cînd trebuia să aducem peste 100 trenuri lunar cu materiale (muniții, carburanți, bordeie, grăsimi și zahăr etc.) cerîndu-i să intervină pentru anularea dispozițiunilor și acordarea a minimum 4 trenuri pe zi, spre a nu lăsa trupele fără strictul necesar, pe timp de iarnă și lupte continui.

În același timp s-a intervenit și la Misiunea Militară germană cu nr. 49 310 arătîndu-i că prin măsura luată de șeful Serviciilor Transporturi german, aprovizionările armatelor române, care se făcuseră și în trecut cu foarte mari greutăți pot fi considerate oprite tocmai cînd era necesar să se aducă :

— 20 trenuri muniții ;

— 20 trenuri carburanți ;

— 37 trenuri cu bordeie, sănii, sobe ;

— 12 trenuri sanitare și numeroase alte trenuri cu suplimente de alimente și unitățile de marș.

Atrăgeam atenția Misiunii Militare germane că măsura luată, pe lîngă faptul că făcea imposibilă lupta și traiul unităților noastre, era și jignitoare pentru Marele Cartier General român care nu fusese consultat și rugam să intervină cu toată stăruința la Înaltul Comandament german, arătîndu-i gravitatea situației ce ni s-a creat și să ceară a se reveni asupra măsurilor luate.

Cu toate intervențiile făcute situația a continuat să rămînă grea pînă la sfîrșit din următoarele cauze :

— Situația excentrică a stației terminus la curentul repartizat Armatei 3 ;

— Insuficiența curentului Armatei 4 care în același timp deservea și armatele 6 și 4 Blindată germane ;

— Programarea unui număr redus de trenuri ;

— Îndrumarea greșită a trenurilor cum și întîrzierile lor în ajungerea la destinație ;

— Tergiversarea aprobărilor cererilor de transport și chiar respingerea lor.

Pentru ilustrarea acestei tergiversări, subliniez că pentru a se obține 16 vagoane necesare transportării Depozitului materiale geniu al Armatei 3 din Dnepropetrovsk la Millerovo, biroul nostru de transport din Dnepropetrovsk și depozitul au intervenit la organele germane de 20 de ori și că diligențele pentru obținerea acestor vagoane au durat de la 28 august la 27 octombrie — adică două luni — în timp ce Armata ducea lipsă de unelte și materiale pentru organizarea pozițiilor.

c) *Secția 4* (Servicii).

Prin faptul că a funcționat cu o organizare mixtă româno-germană, sub conducerea colonelului Finckh, a avut contactul cel mai permanent cu Misiunea Militară și comandamentele germane.

Situațiile materiale se cunoșteau la timp iar intervențiile ofițerilor noștri din Secția 4 pentru reaprovizionări, transporturi și evacuări se făceau zilnic și uneori chiar de mai multe ori pe zi, în scris sau verbal.

Răspunsul Stab Don-O.Qu./IV-a din 5.X.1942 este cea mai evidentă dovadă a grijii cu care se urmărea de toate eșaloanele române, informarea comandamentelor germane și îmbunătățirea traiului oamenilor și animalelor.

Astfel în acest răspuns, O.Qu.Don arată că prin Rumänische Verbände offiziere * primește mereu rapoarte de la unitățile române conținînd nemulțumiri, atît în privința aprovizionării pentru trupă, cît și pentru cai.

Față de aceste rapoarte, Stab Don își permite să sublinieze următoarele :

— Îi sînt cunoscute lipsurile unităților romane în materie de autovehicule de aprovizionare, din care cauză acestea au fost de multe ori nevoite să intre și în sectoarele unităților vecine ;

— Datoria O.Qu.Stab Don-ului este să organizeze în mare aprovizionarea armatelor din subordine, urmărind aducerile

---

* Detașamentul român de legătură pe lîngă O. Q. Don format din grupul ofițerilor noștri din Secția 4 sub conducerea lt.-col. Filipescu. (*nota Ilie Șteflea*).

dinapoi și mersul transporturilor în măsura mijloacelor care îi stau la dispoziție ;

— Este de la sine înțeles că se va face totul pentru a aproviziona suficient armatele și că acele aduceri dinapoi, avute la dispoziția noastră, nu vor fi în nici un caz împărțite favorizînd trupele germane și dezavantajînd pe cele românești. Pe de altă parte, speră că M.C.G. român va putea aprecia realitatea, că din cauza greutăților de transport necesitatea reducerii porțiilor, în anumite locuri este impusă atît pentru trupele germane cît și pentru cele române.

Deoarece răspunsul colonelului Finckh subordona îmbunătățirea situației numai mijloacelor pe care le avea la dispoziție au trimis generalului Hauffe la 7 octombrie cu nr. 42 635 o Notă de lipsurile și greutățile întîmpinate de M.U. române, atît în timpul deplasărilor spre front, cît și pe timpul luptelor, rugîndu-l să ia cunoștință și să ia măsuri ca să fim ajutați cît mai repede și cît mai complet.

Arătam în această notă că

— Aprovizionarea cu hrană s-a făcut în condițiuni grele pe timpul marșului iar pe timpul luptelor nu se distribuie după rațiile prevăzute prin convenție care sînt micșorate zilnic și se dau incomplete.

Nu se dă carne, vitele fiind blocate ; de asemenea nici zarzavaturi, tutun și săpun.

— Hrana cailor a fost redusă la 1—1 1/2 kg grăunțe pe zi (convenția prevedea 4 kg) ; fîn nu s-a dat deloc iar paiele nebalotate.

— Aprovizionarea cu munițiuni a suferit foarte mult din cauza depărtării mari la care se găsesc depozitele și a insuficienței mijloacelor de transport auto. Astfel s-au declarat crize de munițiuni la :

— Corpul VI armată care a rămas fără muniție de artilerie și brandt, la 24.VIII ;

— Divizia 2 Munte care a rămas fără muniție de artilerie la 28.VIII ;

— Divizia 3 Munte care a rămas fără muniție de artilerie și brandt la 25.IX.

— Aprovizionarea cu carburanți — benzină și ulei — nu se face în cantitățile alocate iar din cotele lunare de cauciucuri și piese de schimb nu s-a putut obține nimic.

Toate aceste lipsuri și greutăți au fost comunicate și la Befehlsstelle A și B pentru a se lua măsuri de îndreptare.

Cu toate acestea din cauza situației generale a transporturilor dar și pentru că nevoile trupelor noastre erau puse aproape totdeauna pe un plan secundar, situația materială n-a putut fi ridicată niciodată peste nivelul cunoscut care poate fi caracterizat după cum urmează :

Muniții. Nu s-a putut asigura armatelor decît o dotație pentru majoritatea armamentului și la foarte puține categorii aproape două dotații.

Stocajul propus (2,5 dotații) nu s-a putut realiza din cauza sistemului de programare stabilit de germani, care a fost greoi, a limitării numărului de trenuri și modificării traiectelor trenurilor românești, în favoarea celor germane.

Armatele au făcut față în bătălia angajată la 19.XI cu ceea ce au avut însă numai pe timp limitat (Grupul Lascăr).

Carburanți. Armatele au dispus de cantități cu care abia au putut face față mișcărilor obișnuite pentru organizarea terenului și aprovizionării.

În bătălie, criza a putut fi înlăturată în parte, numai datorită spiritului de gospodărie al armatelor și prevederii Marelui Cartier General care a adus din țară trenuri suplimentare de carburanți, creînd depozite rezervate.

Cu această rezervă s-a intervenit în sprijinul celor 2 armate, chiar din prima zi a atacului iar pe timpul retragerii, Divizia Blindată și parte din artileria grea au fost salvate numai grație cantităților de benzină împinse în dispozitiv de M.C.G.

Hrănirea. Hrana primită de unități a fost insuficientă, nedistribuită la timp și lipsită de alimente de bază . grăsimi, zarzavat, zahăr, sare.

Pentru îmbunătățire, M.C.G. a intervenit prin aduceri din țară.

Animalele au suferit mult din cauza subalimentației.

Pentru a se evita pierderea cailor, o parte au fost expediați în țară, iar o parte au fost retrași în zone de iernare, dintre care în unele au avut posibilități de hrănire destul de reduse.

Serviciul sanitar. Spitalizările au întîmpinat greutăți din cauza zonei sărace în clădiri ; totuși s-au făcut în condițiuni destul de bune.

Evacuările cu trenurile sanitare permanente au fost greoaie din cauză că trenurile nu au putut fi aduse, după nevoi, în dispozitivul trupelor.

Pe timpul luptelor, evacuările s-au făcut în general la timp, cu concursul Serviciului Sanitar Stab Don O.Qu. care a satisfăcut toate cererile noastre adresate, prin domnul doctor general Kittel, medicul șef al grupului de armate.

Serviciul veterinar. Completarea materialelor veterinare de către autoritățile germane s-a făcut în proporție redusă din disponibilitățile Armatei 6 și 4 Blindată germane.

Stab Don O.Qu. nu a dispus de materiale pînă la 10.XII.1942 cînd i-au sosit trenurile ce trebuiau aduse încă din luna octombrie.

A lipsit îndeosebi materialul de potcovit pentru iarnă care s-a repartizat abia la 14.XII.1942.

d) *Comandamentul geniului.*

A avut de asemenea contact permanent cu organele germane corespunzătoare, prin Detașamentul de legătură lt.-colonel Feller, astfel că acestea au cunoscut zilnic toate nevoile trupelor noastre în material pentru organizarea pozițiilor și adăposturilor pentru iarnă.

Deoarece așa cum s-a arătat mai sus aceste materiale veneau cu mari întîrzieri și în cantități cu totul insuficiente, Comandamentul geniului a intervenit între 25 septembrie și 19 noiembrie la toate comandamentele și organele germane care puteau contribui la îmbunătățirea situației după cum urmează :

— la OKH, Grupul de armate „B" și Misiunea Militară germană cîte o intervenție scrisă ;

— la generalul Maewscki (Stalino) o intervenție verbală ;

— la O.Q. Don (lt.-col Finckh) 3 intervenții scrise și 3 verbale ;

— la Secția 4 româno-germană, 16 intervenții scrise ;

— la Grupul de legătură lt.-colonel Feller 22 intervenții scrise.

Ca încheiere, adăugăm că toate situațiile operative și materiale, inclusiv concluziile pe care M.C.G. și Armata 3 le-au tras în legătură cu pregătirea marii ofensive rusești de la 19.XI.1942 au fost cunoscute pe deplin de Înaltul Comandament german, fie prin contactul direct și continuu între M.C.G. și comandamentele germane — contact concretizat în liniile lui

mari prin activitatea descrisă mai sus, fie prin intervențiile succesive făcute de domnul mareșal la Berlin, pe baza numeroaselor sinteze informative și a următoarelor sinteze operative și materiale înaintate de M.C.G., domniei sale :

— Nr. 32 370 din 22 octombrie 1942 ;

— Nr 32 749 din 27 octombrie 1942 ;

— Nr. 32 267 din 3 noiembrie 1942 ;

— Nr. 33 851 din 14 noiembrie 1942 *.

De altfel Înaltul Comandament german recunoaște și confirmă existența concentrărilor de trupe sovietice în sectorul Serafimovici și la aripa dreaptă a Armatei 3 română și asigură că a și luat măsurile necesare pentru o intervenție promptă, în caz de nevoie a rezervelor destinate în acest scop [Raportul ataşatului militar la Berlin nr. 298/C din 12 noiembrie 1942]. [XXIV, 127—147].

Cît a cedat OKH la solicitările românești. Conform ordinelor domnului mareșal Antonescu, M.C.G. împreună cu comandamentul Armatei 3 au depus o deosebită insistență pentru reducerea capului de pod de la sud de Don (sud-vest Serafimovici). S-au făcut cinci intervenții pe lîngă Grupul de armate „B", Armata 6 și la OKH. Domnul mareșal Antonescu propusese și colaborarea trupelor române în acest scop. Deși Armata 6 și Grupul de armate „B" erau de acord că intrîndul sovietic trebuie neapărat redus, OKH nu a probat executarea operațiunii din cauza imposibilității [aducerii] forțelor blindate și aviației care trebuiau să concure neapărat.

Reamintim că în acest timp, ofensiva asupra Stalingradului precum și cea din Caucaz cereau să fie alimentate cu trupe din ce în ce mai multe și aceasta nu se făcea decît în dauna viitorului Grup de armate „Don".

Mai este de reținut de asemenea ca transporturile treceau la această dată, printr-o adevărată criză pe care am arătat-o.

În urma intervențiilor susținute ale M.C.G., OKH a adus unele precizări hotărîrii inițiale și a promis o îmbunătățire atît a situației operative cît și materiale și anume :

---

*. Sintezele din 27 octombrie, 3 și 14 noiembrie sînt prezentate în acest volum. (*n.n.*).

Din punct de vedere operativ :

— zona de efort în cadrul grupului de armate va fi constituită de frontul de nord ;

— aliniamentul general pe care se va organiza apărarea la Armata 3 va fi la început linia pe care se găseau la acea dată M.U. germane și italiene adică nu se reduceau capetele de pod rusești de la sud de Don ;

— mișcările de intrare în dispozitiv vor fi conduse astfel ca trupele să intre în front în dispozitivul prevăzut de Grupul de armate „Don" ;

— la Armata 4 vor sosi la început numai Corpul de Cavalerie cu diviziile 5 și 6 Cavalerie și Corpul VII armată cu diviziile 18 și 19 Infanterie, iar pentru restul M.U. nu se poate încă preciza data ;

— schimbarea Corpului VI armată se va face numai după căderea Stalingradului ;

— promite că armatele vor fi întărite cu M.U. germane și anume : Armata 3 română : 2 D.I. și 2 M.U. rapide ; Armata 4 română : 2 D. rapide.

Ce s-a realizat pînă la începerea bătăliei ?

Din cauza evenimentelor, promisiunile OKH nu s-au putut realiza.

Mai mult, nu s-au realizat nici prevederile inițiale. Astfel, la începutul bătăliei, situația era următoarea :

Forțe :

Eșalon	Prevederi inițiale	Ce s-a realizat	Observațiuni
Armata 3	9 D.I. 2 D.Cv. 11 M.U.	8 D.I. 2 D.Cv. 10 M.U.	Mai puțin D.20 I. care a fost reținută la Armata 6 germană
Armata 4	3 D.I. 4 D.Cv. 7 M.U.	4 D.I. 2 D.Cv. 6 M.U.	— C.6 A. nu a mai fost scos din front conform prevederilor inițiale — C.Cv. cu D.6 și 9 au rămas în Caucaz — D.10 și 19 au fost oprite în Caucaz
Rezerve : gr. armate OKH	2 D. rapide 1 D.bld. 3 D.I. 6 M.U.	2 D.bld. 2 M.U.	C.48 Bld. german cu D.22 Bld. au sosit în ajunul bătăliei cu valoarea combativă foarte redusă

Dacă ținem seama de M.U. din compunerea Armatei 6 germană sigur că prevederile inițiale erau realizate în ansamblul zonei Grupului de armate „Don".

Prin faptul că ofensiva asupra Stalingradului era încă în curs, o bună parte din M.U. din compunerea Armatei 6 germană nu au putut fi aduse în dispozitivul defensiv al armatelor 3 și 4 române și nici în rezerva grupului de armate, favorizînd astfel manevra sovietică de largă învăluire. [II, 23—25]

Ce spun comandanții de armate. Generalul Constantin Constantinescu-Klaps, comandantul Armatei 4 române (6 decembrie 1942).

Armata 4. Situația forțelor proprii.

I. *Dispoziiv general și organizarea de comandament.*

1. M.U. române aflate la sud de Stalingrad erau următoarele :

— Corpul VII armată cu diviziile 8 și 5 Cavalerie ;

— Corpul VI armată cu diviziile 4, 1, 18 și 2 Infanterie ;

— Divizia 20 Infanterie care opera sub ordinele Corpului IV armată german.

Comanda tuturor acestor M.U. o avea Armata 4 Blindată germană.

Cartierul Armatei 4 române sosise la Kotelnikovski la sfîrșitul lunii septembrie. El nu a fost întrebuințat însă decît de la data de 6 noiembrie și numai pentru rezolvarea părții materiale (a aprovizionărilor) pentru M.U. române din Armata 4 Blindată. A luat comanda operativ numai la 21 noiembrie în plină bătălie.

2. De remarcat : M.U. române apărau în total un front de 270 km măsurat pe harta 1/300 000 la care dacă se adăugau și sinuozitățile traseului de detaliu se ajungea la peste 300 km.

În detaliu :

— Divizia 8 Cavalerie era pe 100 km ;

— diviziile 5 Cavalerie, 1, 4 și 18 Infanterie aveau fronturi variind între 27 și 41 km ;

— diviziile 2 și 20 Infanterie erau pe cîte 18 și respectiv 20 [km] ;

II. *Valoarea combativă a M.U. la începutul bătăliei*

a) *Efective*

Dacă la diviziile 5, 8 Cavalerie și Divizia 18 Infanterie situația efectivelor era mai bună, în schimb la diviziile 1, 2, 4 și 20 Infanterie situația era foarte rea.

În adevăr la diviziile 5, 8 Cavalerie și Divizia 18 Infanterie efectivul luptător (ne referim la regimentele de cavalerie și infanterie) era față de efectivul total de :

— 73% la Divizia 18 și

— 57, respectiv 64% pentru diviziile 5 și 8 Cavalerie.

La diviziile 1, 2, 4, 20 situația la regimentele de infanterie era :

Divizia	*Efectiv total*	*Efectiv luptător*
1	40%	25%
2	45%	30%
4	50%	34%
20	65%	48%

Ceea ce înseamnă de exemplu că la diviziile 1 și 2 efectivele la regimentele de infanterie variau de la circa 600 oameni pînă la circa 850 luptători de regiment dintr-un efectiv total de 2 500.

Situația cea mai grea era la diviziile 1 și 2 Infanterie, adică tocmai la diviziile care au suportat efortul inamic.

b) *Armament*

— Gurile de foc aproape complete (96%) ;

— Armamentul automat varia între 68% (Divizia 1 Infanterie) și 81—87% la diviziile 4 și 2 Infanterie ;

— Brandt-urile, în general 53—75% din necesar ;

— Armamentul anticar de calibru 37—47 [mm] inclusiv materialul de captură rusesc, reprezenta la diviziile 1, 2 și 4, 50—60% din necesar ;

— Piese anticar de calibru 75 mm. Diviziile atacate (1, 2, 18) dispuneau pentru un front de circa 80 km de 14 piese.

Starea fizică și morală

Cu excepția Diviziei 20 Infanterie care a venit pe front în primăvara anului 1942, toate celelalte M.U. au petrecut iarna anului 1941/1942 în Rusia.

În special trebuie ținut seama că :

a) Diviziile 1, 2 și 18 Infanterie precum și Divizia 8 Cavalerie au dus lupte grele în timpul iernii pe Donet (diviziile 1 și 2 Infanterie) și în Crimeea (diviziile 18 Infanterie și 8 Cavalerie).

b) Corpul VI armată (cu diviziile 1, 2, 4, 20 Infanterie) a luat parte la bătălia de la Harkov, iar apoi la ofensiva din vara anului 1942, pînă la Don și apoi la sud de acest fluviu, în Stepa Calmucă, regiune din cele mai neospitaliere (praf, lipsă de apă, călduri mari etc.).

c) Aceste M.U. au luptat pînă la începutul lunii noiembrie pe fronturi mari, astfel : Divizia 2 Infanterie, front 22 km ; Divizia 1 Infanterie, front 48 km ; Divizia 4 Infanterie, front 60 km, iar mai la sud de flancul drept al Diviziei 4 Infanterie era un gol de 50 km.

Din cauza acestor fronturi mari, atitudinii agresive a inamicului, a efectivelor reduse și a lipsei rezervelor, schimbarea unităților pe front n-a fost posibilă, infanteristul stînd zi și noapte în groapă.

d) Pierderile acestor M.U. nu au putut fi completate, deși unitățile lor de marș erau în zona Șahti încă din luna septembrie. Ele nu au fost trimise pe front, deoarece conform planului general de operațiuni pentru iarna anului 1942/1943, Corpul VI armată trebuia să vină în zona Rostov, unde urma să se facă recompletările. Ulterior cînd s-a văzut imposibilitatea retragerii Corpului VI armată s-a intervenit pentru deplasarea unităților de marș cu c.f.

Organele germane au întîrziat soluționarea cererii noastre din cauza altor nevoi, apreciate probabil ca mai urgente.

Marșurile Diviziei 1 Infanterie au fost îndrumate pe jos. Ele au ajuns în zona Kotelnikovski obosite, căci au parcurs 300 km.

Celelalte unități de marș au fost programate pentru transport cu calea ferată cu începere de la 20 noiembrie, sub presiunea evenimentelor.

e) În imposibilitate de a completa unitățile, oamenii nu au putut beneficia de concedii, unii de mai mult de un an, fapt care a avut repercusiuni asupra moralului.

f) Din cauza dificultăților de transport, echipamentul de iarnă a sosit tîrziu. Pe de altă parte, din cauza lipsei materialu-

lui lemnos trupele nu au putut să-şi construiască adăposturi. Ele au suferit deci foarte mult din cauza frigului.

Tot în legătură cu valoarea combativă a M.U. şi în dorinţa ca această situaţie să se îmbunătăţească, Marele Cartier General apreciind chiar de la începutul lunii octombrie situaţia critică operativă a frontului din Stepa Calmucilor, a insistat pentru întărirea lui, cel puţin cu parte din unităţile ce-i fuseseră destinate.

S-a cerut ca Divizia 18 Infanterie aflată în zona Volnovaha să fie transportată cu c.f. măcar de la Bataisk (sud Rostov) şi s-a admis chiar introducerea ei în front pe grupări tactice numai şi numai pentru ca fronturile Diviziilor 1 şi 2 să fie restrînse.

O parte din marile unităţi destinate a opera în Stepa Calmucilor au sosit totuşi destul de tîrziu.

Divizia 5 Cavalerie a intrat în poziţie în noaptea de 31 octombrie la 1 noiembrie înlocuind un regiment din Divizia 4 Infanterie.

Divizia 8 Cavalerie a intrat în front în zilele de 7 şi 8 noiembrie între Şebenerî şi Djurve înlocuind un batalion german din Divizia 16 motorizată şi un escadron de calmuci.

Divizia 18 Infanterie a înlocuit succesiv în zilele de la 6 la 10 noiembrie pe măsura debarcării, cîte un regiment de infanterie din diviziile 1 şi 2 Infanterie. Ea a luat comanda sectorului cuprins între Dubovîi—Uvrag şi marginea de sud a lacului Ţaţa la data de 14 noiembrie adică numai cu 6 zile înainte de atac.

Prin aceasta situaţia s-a îmbunătăţit dar numai în parte.

Diviziile 1, 2 şi 4 Infanterie au putut să treacă în rezervă şi deci în repaus, cîte un regiment de infanterie.

Această situaţie nu a durat însă mult timp. Din cauza temperaturii scăzute, lacurile din faţa poziţiei de rezistenţă au început să îngheţe şi a fost necesar ca o parte din rezerve să treacă din nou în linia 1 pentru supravegherea noilor zone, care din pasive au devenit active.

Toate elementele arătate mai sus au influenţat puternic şi în rău asupra moralului şi stării fizice a trupelor şi ca urmare au contribuit foarte mult la micşorarea forţei combative a M.U. [...].

III. *Situația rezervelor.*

1. Rezervele diviz'ilor din linia 1 nu erau în general mai mari de un batalion de valoare redusă și grupul de cercetare.

2. Corpul VI armată dispunea de Batalionul 27 Pionieri și Regimentul 6 Roșiori Purtat (al Diviziei 5 Cavalerie) iar Corpul VII armată de Batalionul 57 Pionieri și Grupul 57 Cercetare.

3. Nu cunoaștem exact dacă Armata 4 Blindată mai dispune de o altă rezervă, în afară de Divizia 29 Moto, situată în zona Verh. Țarițînski adică destul de excentric față de frontul celor două corpuri de armate române.

IV. *Misiunea M.U.* Cu tot frontul mare afectat diviziilor și care întrecea cu mult capacitatea operativă a unităților ; corpurile de armată au primit totuși misiunea de rezistență pe loc, deși ele n-ar fi putut realiza decît o supraveghere.

Fără a se ține seama de situația specială a corpurilor VI și VII armată s-au aplicat, în sensul strict al literei, instrucțiunile OKH referitoare la conducerea luptei în apărare.

Credem că din acest dezacord total între misiune și posibilități a rezultat eșecul suferit de Corpul VI armată.

Pentru a exemplifica modul cum era aplicată ideea de rezistență citățm două cazuri :

1. În regiunea Bol. Ceapurniki poziția prezenta un ieșind pronunțat. Traseul frontului era în unghi drept. Trupele erau expuse la trageri de anfiladă.

Toate intervențiile la Armata 4 Blindată pentru a retrage puțin frontul în acea parte au fost respinse.

2. Înainte de 1 octombrie aripa dreaptă a Corpului VI armată (Divizia 4 Infanterie) era la Șarnut. Mai spre sud se afla un gol de aproximativ 50 km pînă la primele elemente din Divizia 16 moto germană.

Propunerea Corpului VI armată ca aripa dreaptă a Diviziei 4 Infanterie, întinsă pe un front de 60 km (între Tundutovo și Șebenerî exclusiv), să fie retrasă către Oblinoie sau în orice caz la vest de lacul Batîr Mala nu a fost acceptată. Comandamentul Armatei 4 a impus să se țină neapărat localitatea Șarnut aflată la est de lac.

Avînd de apărat un front de 50 km și de păstrat Șarnutul, divizia și-a diluat și mai mult densitatea de ocupare a sectorului pentru a putea executa ordinul armatei.

De aceea, cînd la 29 septembrie inamicul a atacat centrul Diviziei 4 [Infanterie] a reușit în cîteva ore să ajungă pînă la Sadovoie, unde era postul de comandă al acestei mari unități.

În aceste condițiuni marile unități române au primit bătălia care a început la 20 noiembrie dimineața [...]. [XXV, 204—212].

Generalul Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române.

Conduita operativă a armatei se putea deduce numai din diferitele directive și instrucțiuni cu caracter general, primite de la Înaltul Comandament german.

Din aceste directive generale rezulta că apărarea trebuia :

— să mențină și să apere cu orice preț pozițiile ce au fost cucerite, contra oricărei încercări de pătrundere inamică ;

— să apere o linie principală de rezistență care oricît de slab ar fi [fost] ocupată trebuia să fie continuă, iar nu compusă din un sistem de puncte de sprijin eșalonat în adîncime ;

— să contraatace imediat, chiar cu forțe slabe ; flancurile breșei să nu fie retrase prematur, ci păstrate cu dîrzenie ;

— elementele care au fost tăiate sau încercuite să se apere pînă la despresurare ;

— să se centralizeze acțiunea în mîna Comandamentului superior care să intre în toate amănuntele luptei defensive.

„Retragerea de bună voie constituie întotdeauna o greșeală".

După cum vedem, defensiva aliată plecînd de la ideea că inamicul nu va putea întreprinde în iarna 1942—1943 acțiuni importante, cu obiective îndepărtate, a prescris păstrarea cu orice preț a unei linii principale de rezistență care oricît de slabă trebuia să fie continuă. S-au prevăzut lucrări în adîncime, care ar fi putut da o mai mare elasticitate sistemului apărării, dar nu au putut fi realizate pînă la declanșarea ofensivei inamice.

Ordinele succesive primite insistau din ce în ce mai mult asupra necesității de a nu se ceda nici un pas din pozițiile ocupate.

Chiar dacă s-ar fi introdus toate diviziile în front, totuși nu se putea realiza o densitate suficientă frontală cu care să asigure păstrarea cu orice preț a poziției primite, așa cum impunea Înaltul Comandament. Armata nu dispunea nici de mijloace suficiente de izbire ca să poată baza apărarea pe reacțiuni puternice în cadrul unei apărări mai elastice. A trebuit

deci să se caute a se obține maximum de randament de la foc, manevra rămînînd cu un rol secundar. Sacrificîndu-se adîncimea dispozitivului, durata rezistenței nu mai putea fi decît limitată. Armata nu avea măcar un minimum de rezerve cu care să nuanțeze efortul și să atenueze dezavantajele dispozitivului în cordon. Are conștiința împăcată că a făcut totul pentru a evita această situație.

Am insistat aici asupra concepției apărării și a dispozitivului deoarece aceste elemente au constituit opera fundamentală de comandament ce am putut realiza în bătălia de la Cotul Donului. Lipsită de adîncime și de rezerve, armata nu a mai putut exercita voința sa decît prea puțin în cursul bătăliei, așa cum ar fi trebuit și dorit să o facă. [...].

Timp de 39 de zile, cît au trecut de la luarea în primire a frontului de către Armata 3 pînă la declanșarea ofensivei sovietice (10.X—18.XI.1942) atacurile contra frontului nostru au continuat, dovedind că informațiile asupra forței combative a trupelor sovietice nu corespundeau realității. Am arătat deja că prin propunerea făcută de armată pentru reducerea intrîndului în frontul nostru de la Bolșoi (Raportul 36 312 din 16 octombrie) s-a urmărit ca, pe lîngă îmbunătățirea traseului frontului, să se cunoască „realitatea asupra adevăratelor mijloace ale trupelor sovietice din fața noastră".

În această a doua fază, atacurile contra frontului nostru au fost din ce în ce mai puternice ; obiectivele acestor atacuri erau, îndeosebi, pivoții cei mai însemnați ai apărării noastre, urmarindu-se în special înrăutățirea și mai mult a traseului frontului român, prin adîncirea și mai mare a celor două intrînduri : Kletskaia și Bolșoi.

Comandamentul sovietic a urmărit prin aceste atacuri crearea unor condițiuni mai favorabile pentru marea ofensivă ce urma să se dezlănțuie în această zonă.

Atacurile din această perioadă se pot grupa astfel :

— contra aripii noastre estice (Div. 13 Inf.) pentru adîncirea intrîndului natural de la Kletskaia și mărirea capului de pod, prea strîmt, de la sud de Don (24 la 27 oct.), precum și pentru cucerirea întregii înălțimi din cotul cuprins între Raspopinskaia și Kletskaia (14 oct.) ;

— contra centrului armatei pentru dislocarea celor doi umeri care limitau lărgimea pungii de la Bolșoi ;

— asupra umărului estic (Div. 15 Inf.) în zilele de 13—16 octombrie, urmărind cucerirea înălțimii cu cota 220 (cu rezultate parțiale) ;

— asupra umărului vestic (Div. 9 Inf.) în zilele de 19—20 octombrie și 29 octombrie. Destoinicia și bravura trupelor Diviziei 9 Inf. fac să eșueze toate aceste atacuri ;

— contra aripii de vest un singur atac, la 20 octombrie, pentru a pune stăpînire pe cota dominantă ; Divizia 11 Inf. se distinge printr-o reacțiune foarte hotărîtă care respinge atacul, producîndu-i pierderi foarte mari.

Pierderile suferite de noi în toate acțiunile ce au avut loc pînă la 18 noiembrie s-au ridicat pe întreaga armată la 336 ofițeri, 211 subofițeri și 12 607 trupă din care 2 500 morți și 8 500 răniți.

Considerînd faptul că pierderile se produc mai ales la infanterie și aproape numai la combatanți, putem afirma, în linii mari, că valoarea combativă a Armatei 3 era scăzută cu aproape 12 batalioane adică infanteria a 2 divizii.

Pierderile cele mai mari le-au suferit : Divizia 13 Infanterie (aproape 4 000 oameni), Divizia 5 Infanterie (2 700 oameni) și Divizia 14 Infanterie (2 183 oameni).

Ținînd seama de pierderile Diviziei 13, intenționasem să o înlocuiesc cu Divizia 15, din rezervă ; iminența unui atac sovietic puternic m-a făcut să renunț la înlocuire, dar să întăresc frontul cu un regiment din Divizia 15, micșorînd astfel sensibil rezerva.

În afară de eforturile făcute pentru a avea un dispozitiv mai închegat și mai adînc (rezerva) armata s-a străduit de la început să obțină o cît mai bună organizare defensivă a zonei Armata a dat instrucțiuni detaliate pentru :

— ameliorarea și dezvoltarea pozițiilor de tragere ;

— adîncirea șanțurilor ;

— acoperirea observatoarelor și amplasamentelor armelor automate ;

— săparea șanțurilor de comunicații și amplasamentelor pentru vînătorii de care ;

— instalarea cîmpurilor de mine.

Ne-am lovit însă de lipsa materialelor de construcții, de lipsa mijloacelor de transport pentru aducerea materialelor de

la distanțe mari, de lipsa de unelte mari și, în fine, de lipsa unei instrucții temeinice a ofițerilor, subofițerilor și trupei în practica executării lucrărilor.

S-a studiat manevra materialului anticar și de artilerie pentru a se putea realiza concentrarea lor cît mai masivă.

S-a prevăzut organizarea în adîncime a cîmpului defensiv al armatei, întărirea pozițiilor de artilerie, bararea crestelor ce coborau spre sud, organizarea depozitelor de muniții etc.

Pînă la 18 noiembrie s-au realizat : șanțuri cu profil normal pentru armamentul greu și automat (foarte puține au putut fi acoperite) și șanțuri continue de tragere, numai pe unele porțiuni, iar pe rest gropi pentru trăgători, garduri și suluri de sîrmă, în zonele vulnerabile (adică 5—6 km de divizie) reduse cîmpuri de mină (2—3 km de divizie) și adăpostirea întregului personal.

Grupul de armate „B" a ordonat, abia în ultimul moment să se execute :

— pozițiile de închidere Țarița și Kletskaia ;

— zonele întărite Bokovskaia și Perelazovski care trebuiau să reziste și la încercuire și

— poziția Cir avînd flancurile pe Cirul superior și Krepkaia.

Pozițiile de închidere trebuiau executate de armată, restul urmau să fie executate de trupe de geniu și de Divizia germană de alarmă Cir ce trebuia să fie formată din batalioane de alarmă organizate din efectivele serviciilor și comandamentelor din orașele mari din spate.

În momentul declanșării ofensivei sovietice atît zonele întărite, cît și poziția Cir se găseau abia în faza primelor recunoașteri.

Armata 3 și-a făcut pe deplin datoria de a aduce la cunoștința comandamentelor superioare adevărata situație atît a trupelor și aprovizionărilor noastre, cît și natura și proporția pregătirilor sovietice. Toate rapoartele informative și operative zilnice ale Armatei 3, din perioada 29 octombrie—18 noiembrie, stau mărturie nezdruncinată a bunei informări a comandamentului nostru și a alarmării la timp și documentat a autorităților superioare, care trebuiau și puteau să ia măsuri oportune pentru a face față atacului ce se desemna. [...] Măsurile luate nu au fost nici oportune, nici suficiente.

În cadrul mijloacelor ei, Armata 3 a făcut tot ce-i stătea în putere. Iată pe scurt măsurile luate :

— a întărit aripa dreaptă cu 4 batalioane (Regimentul 12 Dorobanți+Batalionul 992+Batalionul 15 Infanterie ușoară) și 2 companii anticar moto din rezerva armatei (compania 58 și 59 a.c. cu tunuri 47 mm) ;

— a mărit densitatea barajului în zona Kletskaia (și nord) cu focul a 6 baterii cîmp (R.25 A. din Divizia 15 Inf.) ;

— a asigurat apărarea antiaeriană cu două baterii de 37 mm și cu o secție mitraliere 13,2 ;

— a apropiat Div.15 Inf. în zona Verhnî Salamakovski în scopul de a bara o înaintare din zona nord Kletskaia ; divizia a organizat un pivot solid în dispozitiv triunghiular. La nevoie putea pronunța un contraatac spre Kletskaia ;

— a apropiat toate mijloacele suplimentare obținute de la Grupul armate „B", tardiv și insuficient (Detașamentul Lepper : 1 divizion vînători care, 1 comp. anticar, 1 divizion antiaerian, un batalion pionieri și 1 divizion artilerie grea), la care s-a adăugat Divizionul 611 Vînători Care și, în ultimul moment, Grupul Simmons (1 batalion cicliști din Divizia 62 Infanterie germană) ;

— a întărit barajul pe înălțimea vest Țarița cu focul a 6 baterii cîmp și 5 grele ;

— a asigurat apărarea antiaeriană cu 2 baterii 37 mm și 1 secție mitraliere 13,2 mm ;

— a întărit apărarea anticar cu 1 companie din rezerva armatei (compania 60) ;

— a apropiat Divizia 7 Cavalerie la 15 km în spatele frontului (Krasev-Pronin), unde a început să execute lucrări defensive ; s-a pregătit apropierea în spatele stîngii C.II A. a unor forțe preluate de la C.I A (1 comandă de regiment cu 2 batalioane) și

— a asigurat concursul a 2 divizioane cîmp pe creasta de la vest valea Țutkan ; s-a întărit apărarea anticar cu un divizion vînători care germane, sosit chiar în ziua atacului.

Deplasarea Diviziei 15 Infanterie la aripa dreaptă a armatei era justificată ; la 6 noiembrie (cînd a fost deplasată) informațiunile indicau în mod neîndoios că inamicul va face efortul în

zona Kletskaia tocmai unde frontul nostru era cel mai slab: Divizia 13 avea pierderile cele mai mari, trupele erau foarte slăbite, cadrele mult rărite, lipseau rezervele. În schimb centrul, unde se desemna un efort secundar era mai tare (diviziile și corpurile armată aveau rezerve), iar Divizia 7 Cavalerie putea interveni ușor, cu o forță combativă aproape egală cu a celor 4 batalioane de care mai dispunea Divizia 15 Infanterie.

În scopul dezorganizării dispozitivului de atac sovietic s-au executat bombardamente masive cu aviația (Flota IV Aviație), atingîndu-se pînă la 250 ieșiri zilnice. Măsurile riguroase de camuflare luate de comandamentul sovietic au făcut ca rezultatele acestor bombardamente masive să nu fie cele sperate. [III, 16—18, 25—26, 31—32]

Ce făceau rușii și ce știam noi despre ei. Informațiuni mai precise despre o masivă întărire a forțelor sovietice din fața Armatei 3 nu am avut decît la sfîrșitul lunii octombrie.

La 28 octombrie doi sergenți sovietici dezertori au declarat că în ziua de 24 unitatea lor a primit o Instrucțiune pregătitoare care anunța:

— trupele de pe Don vor constitui un „Front separat al Donului" sub comanda superioară a lui Stalin;

— în ziua de 10 noiembrie se va dezlănțui o ofensivă în stil mare pe direcția Serafimovici pentru a rupe frontul și a întoarce apărarea Stalingradului.

Informatorii au observat măsuri intense pregătitoare de camuflaj și formarea de depozite de muniții.

Aviația a constatat de asemenea o foarte mare mișcare pe rocada ferată Frolovo în spatele frontului sovietic și circulație intensă auto în zona Serafimovici.

În raportul informativ din 8 noiembrie, armata conchidea: „Pare evidentă pregătirea unui atac inamic asupra dreptei și centrului Armatei 3 și care va avea loc probabil în zilele următoare. Direcțiile de efort ale acestui atac ar fi valea Muzukan și Kletskaia-Vlosov, cu intenția probabilă de a lua în clește trupele amice din întrîndul Kalmîkovski-Kletskaia. Pe aceste direcții de efort ar putea acționa cîte 2—3 divizii infanterie și cîte o brigadă tancuri".

În dimineața de 8 noiembrie, armata a înaintat Grupului armate „B" și M.C.G. român o sinteză a situației generale prin care se arăta :

— pe de o parte, intensitatea pregătirilor sovietice (2 000—3 000 autovehicule identificate circulînd într-o singură noapte) și

— grupările sovietice în curs de realizare cu concluzia că „toate indicile ne arată că ne găsim în fața unei iminente ofensive sovietice de mare anvergură (c.f. Morozovsk-Rîcikov, în scopul întoarcerii poziției Don-Volga și degajarea Stalingradului)" ;

— pe de altă parte situația Armatei 3, insistîndu-se asupra densității slabe, lipsei de rezerve în cadrul diviziilor și corpurilor de armată și insuficienței lor la eșalonul armată, care pentru 150 km nu dispunea decît de parte din Divizia 15 Infanterie (5 batalioane+6 baterii) și Divizia 7 Cavalerie fără cai (valoare 3—4 batalioane și 4 baterii). S-au subliniat de asemenea defectele și lipsurile poziției de rezistență precum și lipsa unei dotații satisfăcătoare la muniții și

— insuficiența hranei trupelor epuizate de atacurile continue, de imposibilitatea de a fi schimbate pe front și de frigul care începuse să se întețească (impunînd alimentare mai bogată în grăsimi și zahăr).

În concluzie se raporta că „Armata 3 nu se găsește în condițiuni bune pentru înfrîngerea unui atac mult superior, sprijinit de numeroase blindate".

Pentru îmbunătățirea situației armata a arătat că ar fi necesar :

a) să se asigure zdrobirea atacului sovietic chiar pe baza de plecare, printr-un foc masiv de artilerie și mai ales de aviație ;

b) să se asigure intervenția oportună a Diviziei 1 Blindate română punînd-o din timp la dispoziția armatei și să se pregătească intervenția eventuală a unor rezerve din sectoarele armatelor vecine ;

c) să se asigure reîmprospătarea cu muniții pentru toată durata operațiilor pentru a putea pune în valoare mijloacele noastre numeroase de foc.

Datele asupra forțelor și dispozitivului sovietic s-au completat zilnic ajungîndu-se la cunoașterea precisă a tuturor M.U.

din linia 1 și chiar din rezervă, cu excepția celor blindate, a căror prezență a fost ascunsă cu cea mai mare grijă.

La 18 noiembrie un prizonier a declarat că atacul se va pronunța foarte curînd, că va fi însoțit de cîte 1 000 tancuri și avioane și că va înainta 150 km în 3 zile. În noaptea de 18—19 noiembrie mai mulți dezertori au declarat că atacul se va declanșa în dimineața zilei de 19 noiembrie. [...] [III, 27—29]

[...] I. Spre deosebire de cele petrecute la Armata 3 unde ofensiva rusească a fost anunțată încă de la 5—7 noiembrie, cea dezlănțuită contra forțelor române din Armata 4 Blindată a constituit pentru aceasta o surpriză altcum nu se explică lipsa de măsuri la vreme.'

Singurele informațiuni primite de la Armata 4 română pînă la 20.XI.* și care ar fi putut da o vagă indicațiune au fost următoarele :

1. Pe frontul Diviziei 16 Motorizate germane, inamicul intenționează a ataca cu 2—3 divizii în direcția Halcuta (informații de la prizonieri) ;

2. În cursul zilei de 18.XI s-au observat între Beketovka și aripa stîngă a Diviziei 297 Infanterie germană, 400 autocamioane inamice care au fost luate sub foc.

II. Din informațiunile cunoscute pînă la 19.XI seara pe frontul marilor unități române, în fața corpurilor VI și VII armată și Diviziei 20 Infanterie erau identificate 15 mari unități din care : 11 M.U. infanterie (7 divizii + 2 brigăzi și 2 sectoare fortificate) ; 2 M.U. motomecanizate (1 brigadă blindată și 1 divizie moto) ; 1 divizie cavalerie ; 1 brigadă anticar.

Este de observat că marea majoritate a acestor M.U. se afla în fața centrului și stîngii Corpului VI armată și a Diviziei 20 Infanterie.

În fața frontului Diviziei 4 Infanterie și a Corpului VII armată au rămas în general forțe aflate înainte de începerea atacului ; ulterior a apărut Divizia 339 Infanterie.

Urmează deci că Diviziile 1, 18, 2 și 20 au fost atacate de aproximativ 17 M.U. (din care 1 brigadă blindată).

Din acestea : 1 divizie infanterie, 1 brigadă moto cu care de luptă și 2 divizii cavalerie erau trupe proaspete.

---

* Raport nr. 34 630 din 19.XI.

Din datele germane, comunicate Secției 2 [Informații de la M.C.G. român — *n.n.*] prin Misiunea Militară germană la 25.XI (adică la 5 zile după începerea bătăliei) pe frontul ținut de M.U. române ar fi acționat 32 M.U. și anume armatele 57 și 51 cu :

— 11 M.U. de infanterie (9 divizii+1 brigadă+1 sector fortificație) ;

— 12 brigăzi motomecanizate (7 brigăzi tancuri+5 brigăzi motomecanizate) ;

— 3 divizii cavalerie ;

— 1 brigadă anticar și

— 5 alte M.U. din armatele 64 și 28 [XXV, 212—214].

Situația inamicului înainte de ofensiva din 19.XI [1942]. La 21 august 1942, forțe sovietice, circa 3 divizii, atacă unități din Armata 8 italiană pe direcția Elan—Bokovskaia aproape pe punctul de legătură cu Armata 6 germană și reușesc să formeze un cap de pod pe înălțimile la sud de Don. La 26 august reiau atacul și reușesc să mai cîștige teren spre sud. Printr-o serie de mici operațiuni pătrunderea este limitată, însă rușii rămîn stăpîni pe capul de pod, larg de 70 km și adînc de 25 km.

Am arătat că înainte de intrarea Armatei 3 române pe front, Comandamentul Suprem Român și Marele Cartier General făcuseră o serie de intervenții pentru reducerea acestui cap de pod și împingerea frontului pe Don. Din motive de ordin operativ, acest deziderat nu a putut fi realizat. Trupele sovietice au rămas la sud de Don. Ele stăpîneau în plus majoritatea localităților de pe malul de sud al Donului ; prin acțiuni locale au ocupat treptat, în cursul toamnei, restul satelor din valea Donului și unele observatoare, constituind astfel o bună bază de plecare.

Începînd de la 28 octombrie apar primele indicii pe frontul Armatei 3 că inamicul concentrează forțe în această regiune.

Pe frontul Armatei 6 germană, bătălia pentru cucerirea Stalingradului era în curs. Rușii opun o rezistență din ce în ce mai înverșunată.

În zona Armatei 4 Blindată (C.VI A. român) forțele sovietice, limitate ca număr executau lucrări de organizarea terenului, ceea ce ducea la concluzia că în această regiune nu ar

fi posibile acțiuni ofensive de mare amploare din partea inamicului.

În această situație întreaga atențiune a comandamentelor german și român a fost îndreptată spre frontul Armatei 3 române, urmărindu-se prin toate mijloacele progresiunea pregătirilor ofensive inamice.

În zilele de 5, 6, 7 și 8 noiembrie, serviciile de informațiuni ale ambelor comandamente semnalează apariția a 8 M.U., 2 regimente artilerie grea și 1 regiment aruncătoare, pe frontul Armatei 3, grupate în capul de pod de la Serafimovici-Kletskaia și în regiunea nord Kalmikovski (valea Țutkan).

În noaptea de 8/9 noiembrie aviația de recunoaștere de noapte semnalează o intensă circulație auto (circa 3 000 autovehicule) între valea Hoper și Lagovski.

În același timp a fost semnalată și deplasarea C.3 Cv. către sud spre regiunea Serafimovici.

În zilele următoare au început să apară în sector noi mari comandamente și numeroase unități blindate, motorizate și de cavalerie.

Astfel au fost identificate :

— comandamentul Grupului de armate de sud-vest în regiunea Kumilșcaskoi [?] sub ordinele generalului Jukov *.

— comandamentul Armatei 1 Gardă retras din sectorul Stalingrad încă de la data de 23 octombrie ;

— comandamentul Armatei 5 Blindată sosită în regiunea Voronej ;

— comandamentul Armatei 65.

Totalul forțelor sovietice, identificate în fața Armatei 3 române, pînă la data de 12 noiembrie 1942, se ridică la : 18 divizii infanterie, 2 divizii cavalerie, 2 brigăzi motorizate, 1 brigadă C.L., 3 regimente de A.G., 1 regiment aruncătoare.

La această dată, M.C.G., care deși nu comanda însă urmărea cu atenție situația, prin lucrările de sinteză ajunsese la următoarele concluziuni : „Prin aducerea de noi M.U. și prin completările de efective și materiale ale vechilor M.U. aflate pe

---

* În realitate, comandantul Frontului de sud-vest a fost generalul N. F. Vatutin, G. K. Jukov deținînd rolul de coordonator al întregii operații în calitatea sa de locțiitor al Comandamentului Suprem. (*n.n.*).

front, valoarea combativă a grupului de forțe rusé din fața Armatei 3 română a crescut.

Gruparea M.U. inamice indică două zone de efort : în sectoarele Kletskaia și Kotovski dintre care zona Kletskaia pare a fi mai tare [subl. ns.]".

Declarațiile prizonierilor, dispozitivul forțelor inamice, mișcările executate în spatele frontului precum și prezența carelor de luptă în imediata apropiere a frontului duc la concluzia că un atac inamic de o mare dezvoltare este foarte probabil.

Între 12 și 19 noiembrie, ziua declanșării ofensivei, inamicul a continuat să aducă forțe în special M.U. mecanizate care, în majoritate, au rămas neidentificate pînă în ziua atacului.

În fața celorlalte armate (Armata 6 și Armata 4 Blindată germană) toate informațiunile obținute nu au semnalat nici un indiciu din care să se deducă pregătirile ofensive pe care inamicul le executa îndeosebi în regiunea sud Stalingrad.

Singurele informațiuni care indicau aduceri de noi forțe în această regiune au fost între 1—5 noiembrie cînd în fața Corpului VI armată apar două M.U. noi (Divizia 169 și Brigada 143) ; după informațiunile date de prizonieri aceste M.U. urmau să schimbe, respectiv, Brigada 20 anticar și Divizia 15 gardă, aflate de foarte mult timp în sector.

De la această dată și pînă la 20 noiembrie, ziua atacului, în acest sector nici o altă informație nu semnala concentrări de alte forțe noi. [II, 39—42]

IV. TRAGEDIA ROMÂNEASCĂ ÎN COTUL DONULUI ȘI ÎN STEPA CALMUCĂ (NOIEMBRIE-DECEMBRIE 1942)

La 19 noiembrie 1942, armatele 3 și 4 române prezente în Cotul Donului și Stepa Calmucă aveau următoarea compunere :

I. **Armata 3 română** (comandant general de armată Petre Dumitrescu)

a) *Corpul I armată* (general de divizie Teodor Ionescu) cu :
   — *Divizia 7 Infanterie* (general de brigadă Constantin Trestioreanu) ;
   — *Divizia 11 Infanterie* (general de brigadă Savu Nedelea) ;

b) *Corpul II armată* (general de divizie Nicolae Dăscălescu) cu :
   — *Divizia 9 Infanterie* (general de divizie Constantin Pănaitiu) ;
   — *Divizia 14 Infanterie* (general de divizie Gheorghe Stavrescu) ;

c) *Corpul V armată* (general de corp de armată Aurelian Son) cu :
   — *Divizia 5 Infanterie* (general de divizie Nicolae Mazarini) ;
   — *Divizia 6 Infanterie* (general de divizie Mihail Lascăr) ;

d) *Corpul IV armată* (general de corp de armată Constantin Sănătescu) cu :
— *Divizia 13 Infanterie* (general de brigadă Gheorghe Ionescu-Sinaia) ;
— *Divizia 1 Cavalerie* (general de brigadă Constantin Brătescu) ;
— în rezervă : *Divizia 15 Infanterie* (general de brigadă Ioan Sion) ;

e) *în rezerva armatei :*
— *Divizia 7 Cavalerie* (general de brigadă Gheorghe Munteanu).

II. În rezerva Grupului de armate „B" (dispusă în spatele dispozitivului Armatei 3 române) :
— *Divizia 1 Blindată* (general de divizie Radu Gherghe).

III. **Armata 4 română** (comandant : general de corp de armată Constanțin Constantinescu-Klaps).

a) *Corpul VI armată* (general de corp de armată Corneliu Dragalina) cu :
— *Divizia 1 Infanterie* (general de brigadă Ion Mihăescu) ;
— *Divizia 2 Infanterie* (general de brigadă Dumitru Tudose) ;
— *Divizia 18 Infanterie* (general de brigadă Radu Băldescu) ;
— *Divizia 4 Infanterie* (general de divizie Barbu Alinescu ; de la 27 noiembrie, colonel Ion A. Dumitriu) ;

b) *Corpul VII armată* (comandant : general de corp de armată Florea Mitrănescu) cu :
— *Divizia 5 Cavalerie* (colonel Dumitru Popescu) ;
— *Divizia 8 Cavalerie* (general de brigadă Radu Korne) ;

c) *Divizia 20 Infanterie*, subordonată Corpului IV armată german (general de divizie Nicolae Tătăranu).

IV. Pe front se mai găsea, fără a avea atribuții de comandă :

Marele Cartier General (șef : general de divizie Ilie Șteflea).

Situația efectivelor române pe frontul de la Stalingrad era, la 19 noiembrie 1942, următoarea :

ARMATA 3

Marea unitate		Efective			Total (corpuri)
		Ofițeri	Subofițeri	Oșteni	
1		2	3	4	5
Corpul I armată	E.N.I.	155	136	3 136	
	Divizia 7 Infanterie	440	305	13 485	
	Divizia 11 Infanterie	502	371	14 950	33 480
Corpul II armată	E.N.I.	207	180	4 028	
	Divizia 9 Infanterie	472	400	13 349	
	Divizia 14 Infanterie	437	370	11 775	31 184
Corpul IV armată	E.N.I.	173	172	3 883	
	Divizia 13 Infanterie	400	322	10 635	
	Divizia 1 Cavalerie	221	241	5 895	
	Divizia 15 Infanterie	453	387	13 707	37 491
Corpul V armată	E.N.I.	268	254	5 273	
	Divizia 5 Infanterie	474	427	13 624	
	Divizia 6 Infanterie	442	434	13 296	34 492
Divizia 7 Cavalerie		241	303	6 205	6 649
TOTAL ARMATA 3					143 296

Divizia 1 Blindată	515	589	11 092	12 196

ARMATA 4

1		2	3	4	5
Corpul VI armată	E.N.I.	213	172	4 026	
	Divizia 1 Infanterie	330	321	8 720	
	Divizia 2 Infanterie	289	295	9 144	
	Divizia 4 Infanterie	330	341	9 809	
	Divizia 18 Infanterie	429	319	13 665	48 403
Corpul VII armată	E.N.I.	171	163	3 666	
	Divizia 5 Cavalerie	178	179	5 154	
	Divizia 8 Cavalerie	185	241	5 618	15 555
TOTAL ARMATA 4					63 958

Divizia 20 Infanterie	307	341	10 714	11 422
TOTALUL FORȚELOR ROMÂNE				230 872

La 15 noiembrie 1942, statisticile menționau că sub arme se găseau 841 133 de ofițeri, subofițeri și trupă. Forțele din Cotul Donului și din Stepa Calmucă reprezentau deci aproximativ 27% din totalul efectivelor românești.

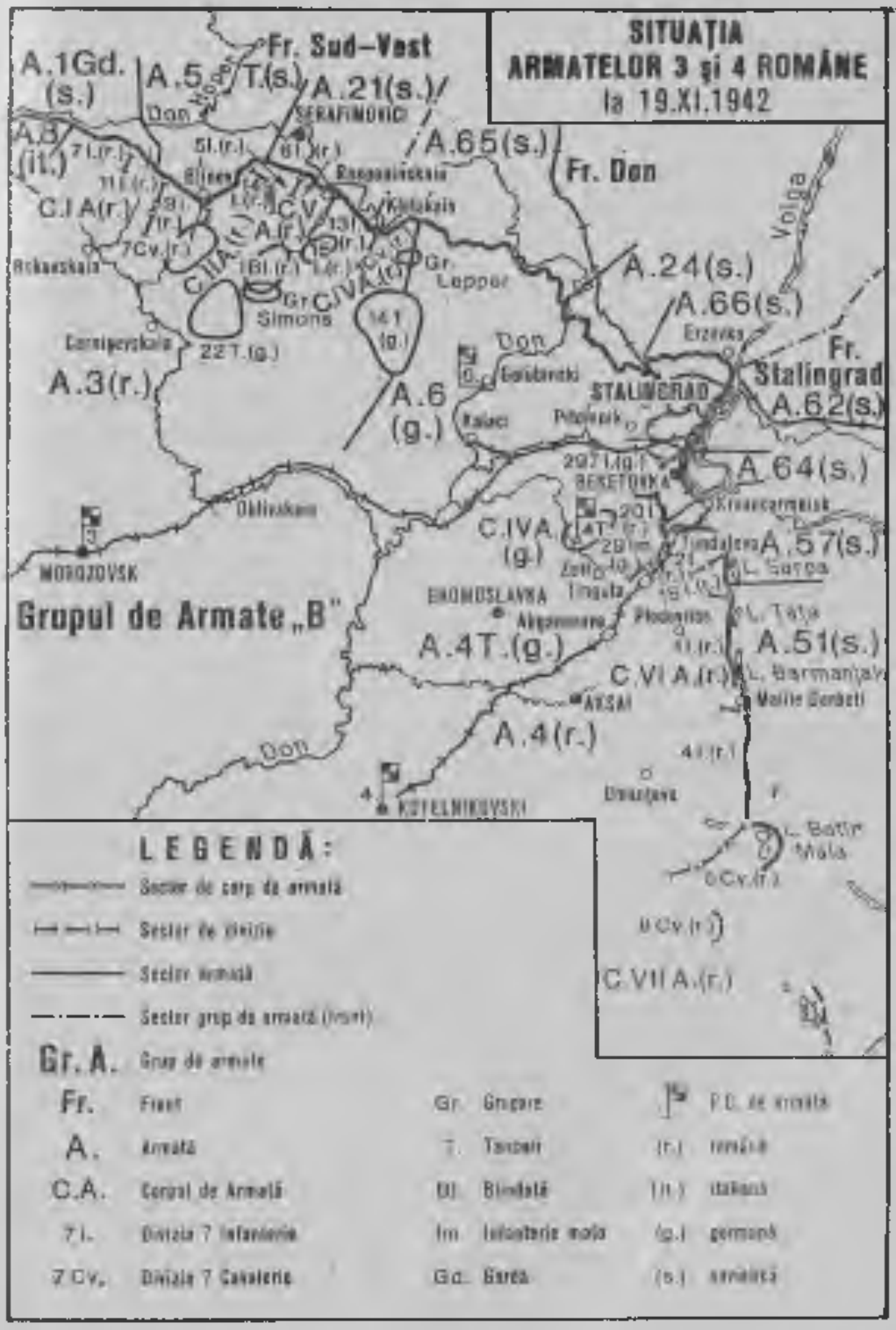
SITUAȚIA
ARMATELOR 3 și 4 ROMÂNE
la 19.XI.1942
Fr. Sud-Vest
A.1Gd. (s.)
A.5
T.(s.)
A.21(s.)
A.65(s.)
Fr. Don
A.24(s.)
A.66(s.)
Fr. Stalingrad
A.62(s.)
A.64(s.)
A.57(s.)
A.51(s.)
A.3(r.)
A.6 (g.)
A.4T.(g.)
A.4(r.)
C.IVA. (g.)
C.VI A.(r.)
C.VII A.(r.)
Grupul de Armate „B"
STALINGRAD
MOROZOVSK
KOTELNIKOVSKI
Don
Volga
LEGENDĂ:
Sector de corp de armată
Sector de diviție
Sector armată
Sector grup de armate (front)
Gr. A. Grup de armate
Fr. Front
A. Armată
C.A. Corpul de Armată
Gr. Grupare
T. Tancuri
Bl. Blindată
Im. Infanterie mobilă
Gc. Gardă
P.C. de armată
(r.) rusă
(it.) italiană
(g.) germană
(s.) sovietică

I. **Forțele de întărire germane, aflate în sectorul Armatei 3 la 19 noiembrie 1942.**

1 *Grupul Simons,* compus din : a) un stat major de regiment ; b) un batalion cicliști ; c) un divizion artilerie grea de 150 mm.

Toate în zona Perelazovski.

d) Divizionul 611 Vînători de Care, cu : 3 tunuri a.c. 75 mm tractate ; 3 tunuri a.c. 76,2 mm tractate ; 14 tunuri a.c. 75 mm, pe șenile.

Divizionul se găsea la 19.XI.1942 ora 5, pe înălțimile 4 km sud-vest Kletskaia, unde, împreună cu Btl. 54 Pionieri al C.IV A., organizase un baraj anticar. Era la dispoziția D.13 I. (Detașamentul Kletskaia).

2. *Comandamentul Corpului XLVIII Blindat,* la Petrovka, la dispoziția Grupului de armate „B".

3. *Divizia 22 Blindată.*

Compunere și forță combativă :

a) Batalionul 22 Motocicliști, 80% ;

b) Regimentul 129 Grenadieri, cu batalionul I, 50% și batalionul II, 80% ;

c) Un regiment de artilerie, cu : 3 baterii de 105 mm ; 1 baterie de 150 mm ; 2 tunuri de 100 mm ; 3 tunuri de 88 mm anticar.

d) Regimentul 204 care de luptă, care dispunea de 30 care de luptă, astfel : 2 care tip II ; 8 care tip III ; 10 care tip III scurt ; 1 car tip IV scurt ; 9 care tip IV lung, ceea ce reprezintă circa 25% din valoarea combativă a regimentului.

e) Un divizion de vînători de care de luptă cu : 7 tunuri a.c. de 76,2 mm ; 4 tunuri a.c. de 50 mm.

Divizia se găsea în zona Bol. Donscinka, Lipovski, Golubinka, Medveţki, la dispoziția Grupului de armate „B" (sub ordinele C. XLVIII Bld.).

4. *Divizia 14 Blindată,* avea circa 20 care de luptă ; pentru restul unităților, nu se cunoaște forța combativă.

Se găsea în zona N. Buzinovski, Verhnaia Buzinovka, Hukovnin, la dispoziția Armatei 6 germană.

5. *Grupul Lepper* *, compus din :

a) Comandamentul de artilerie nr. 60 ;

b) Divizionul 670 vînători care, cu : 8 tunuri a.c. 76,5 mm tractate ; 2 tunuri de 88 mm, tractate ; 3 tunuri speciale a.c. de 50 mm ;

c) Divizionul 849 Artilerie Grea ;

d) Batalionul 376 Pionieri ;

e) Compania 2/R.46 a.c. ;

f) Divizionul 614 artilerie antiaeriană.

Grupul se găsea în zona Orehovski, Kraini, la dispoziția Armatei 6 germană, cu misiunea de a organiza flancul stîng al acesteia. [XXVI, 507—508].

Contraofensiva rusească. Gruparea forțelor. Pentru ofensiva din sectorul Grupului de armate „Don", gruparea forțelor inamice a fost următoarea :

3 grupuri de armate :

— *Grupul de armate [Frontul] de Sud-Vest*, compus din 4 armate (1 gardă, 21, 65 și 5 blindată) dispunînd de :

— 29 divizii infanterie ;

— 6 divizii cavalerie ;

— 17 brigăzi care luptă ;

— 3 brigăzi moto ;

— 1 brigadă distrugere.

Total : 56 mari unități,

avînd misiunea ofensivă în sectorul Armatei 3 română și stînga Armatei 6 germană.

— *Grupul de armate [Frontul] Don*, compus din 4 armate (24, 66, 62 și 64) dispunînd de :

— 34 divizii infanterie ;

— 6 brigăzi infanterie ;

— 3 brigăzi blindate ;

— 1 brigadă moto ;

avînd misiunea de fixare a forțelor germane de pe frontul Don—Stalingrad—Beketovka inclusiv.

---

* Divizia 14 Blindată și Grupul Lepper au acționat exclusiv în sprijinul Armatei 6 germane (*n.n.*).

— *Grupul de Armate de Est* [este vorba de Frontul Stalingrad — *n.n.*], compus din 2 armate (57 şi 51), dispunînd de:

— 9 divizii infanterie;

— 3 divizii cavalerie;

— 7 brigăzi care luptă;

— 4 brigăzi moto;

avînd misiunea ofensivă în zona Armatei 4 Blindată. [II, 42]

[...] Ideea operativă pe care a urmărit-o comandamentul sovietic a fost:

— *în cadrul strategic*, atac concentric contra celor 2 flancuri ale săgeţii aventurate germane de la Volga prin străpungerea fronturilor armatelor 3 şi 4 române în direcţia Kalaci, pentru a izola şi încercui Armata 6 germană de la Stalingrad; ulterior continuarea operaţiilor în direcţia Rostov;

— *în cadrul Armatei 3* străpungerea frontului în cele două întrînduri de la N. Kletskaia şi Bolşoi prin atacuri concentrice spre Perelazovski pentru a încercui şi distruge aripa dreaptă şi centrul Armatei 3 române; ulterior, a dirija grosul forţelor în direcţia Kalaci şi cotul Cirului. Un efort secundar (6—7 div. inf.) a fost dirijat spre vest pentru lărgirea breşei în direcţia nord Bokovskaia.

Operaţiile de lărgire a breşei spre sud nu s-au produs decît mult mai tîrziu, dîndu-se astfel timpul necesar pentru organizarea unui front defensiv.

Armata sovietică a format două grupe de forţe:

— *În faţa C.IV A. român:* 15—16 M.U., după informaţiile Armatei 3 (8 div. inf. + 2—3 div. cav. + 3 bg. bl. + 1 bg. moto + 1 div. art.) sau *15 M.U.*, după datele ulterioare germane (5 div. inf. + 2 bg. bl. + 3 div. cav. + 1 bg. a.c.);

— *În faţa C.II A. român: 11—12 M.U.*, după informaţiile noastre (4 div. inf. + 3 bg. bl. + 1 bg. moto + 2—3 div. cav. + + 1 bg a.c.) sau *20 M.U.*, după datele germane (4 div. inf. + + 8 bg. bl. + 2 bg. moto + 5 div. cav. + 1 bg. a.c.).

Dacă adăugăm şi 4 div. inf. sovietice aflate în faţa C.V A. şi 2 div. inf. în faţa C.I A. ajungem la concluzia că în faţa Armatei 3 române au fost concentrate un total de circa 34 M.U. (după datele noastre), sau *un total de 41 M.U.*, după datele ulterioare germane. [III, 29]

19 NOIEMBRIE

Armata 3. Preliminariile marii ofensive au avut loc la 18 noiembrie 1942.

În cursul nopții (17/18 XI) au avut loc acțiuni puternice, în întreg sectorul Corpului II armată:

— la Divizia 9, prin incursiuni și bombardamente de artilerie și aruncătoare;

— la Divizia 14, prin atacuri pe întreg frontul. Trupele sovietice au reușit să pătrundă numai la legătura între Divizia 9 și 14 Infanterie.

Pentru întărirea acestei zone de joncțiune Corpul II armată a dispus constituirea, sub ordinele Div. 9 Infanterie a Detașamentului colonel Golgoteanu, compus din escadroanele de cavalerie ale corpului de armată și al Diviziei 9 Infanterie, Batal. 9 Pionieri, sprijinit de Reg. 5 Art. Călăreață. Detașamentul trebuia să se instaleze în regiunea est Bolșoi. Prin aceste măsuri însă Corpul II armată intra în bătălie fără alte rezerve cu care să poată materializa vreo manevră.

În prima zi de bătălie, la 19 noiembrie, acțiunea a început printr-o activitate foarte vie de artilerie și aruncătoare, pe întreg frontul armatei, încă din primele ore. La aripa dreaptă, la Divizia 13 și către centru, la diviziile 5 și 14 Infanterie s-au auzit zgomote intense de motoare: aducerea tancurilor în spatele frontului. Către ora 1 au sosit primele informații de la prizonieri care precizau că atacul va avea loc în zorii zilei.

La ora 5,20, pe întuneric și pe o ceață foarte compactă, au fost dezlănțuite tragerile sovietice de pregătirea atacului (artilerie, aruncătoare, catiușa) pe tot frontul armatei, cu maximă intensitate la corpurile IV și II armată. Ele au durat o oră și jumătate în sectoarele de atac, prelungindu-se însă în celelalte sectoare pînă la 3 ore.

Atacurile principale, în regiunile Kletskaia (D.13 I.) și Bolșoi (D.14 I.) s-au executat cu mase mari de tancuri care au căutat, în trei valuri, să scoată aproape concomitent din acțiune linia de luptă a infanteriei, artileria și comandamentele, prin focul tunurilor și mitralierelor din tancuri, prin grenadele și pistoalele mitralieră ale infanteriștilor urcați pe care sau, în fine, prin simplă strivire sub șenile.

Cu excepția celor 6 tunuri anticar de 75 mm de care dispunea fiecare divizie, restul materialului anticar a fost ineficace contra carelor T.34.

Este o obligație sfîntă pentru mine [general Petre Dumitrescu — *n.n.*] *să arăt că infanteria noastră și-a făcut cu prisosință datoria; a stat neclintită, dar frontul ei subțire a fost ușor străbătut de masele de care puternice, contra cărora nu avea mijloace să lupte. Infanteria noastră a primit cu bravură admirabilă lupta neegală cu un adversar mult mai numeros, mai tare și invulnerabil. S-a jertfit, cu onoarea nepătată, pe pozițiile ce i s-au încredințat să le apere „fără gînd de retragere"*. [subl. ns.]

Toate sforțările eroice făcute de unitățile noastre nu au putut sluji decît la limitarea breșelor. Din rapoartele primite de armată pînă la ora 11 s-a putut aprecia valoarea celor 2 străpungeri. Deși grosul sovietic părea că operează la dreapta, pătrunderea centrală apărea mult mai periculoasă pentru frontul armatei.

La aripa dreaptă armata conta că înaintarea sovietică putea fi încetinită prin rezistența trupelor din front sprijinite de Div. 15 Inf., instalată în lucrări, în linia a 2-a, și de două divizioane germane vînători-care și apoi prin acțiunea de flanc (de la est) ce ar fi executat-o Div. 14 Bl. germană. S-a hotărît în consecință, în înțelegere cu generalul [Ferdinand] Heim, comandantul Corpului XLVIII Blindat — care primise de altfel indicații în același sens de la grupul de armate — ca reacțiunea trupelor blindate să se facă la centru. S-a dat deci ordin diviziilor care se găseau în deplasare spre Kletskaia, să schimbe de direcție pentru a se grupa, pînă în seara de 19 noiembrie înapoia flancului estic al pătrunderii sovietice, de la centrul armatei.

Comandantul Corpului XLVIII Bl. a făcut eroarea de a nu acționă cu amîndouă diviziile alăturate, urmînd ca concentrarea lor să se facă prin luptă; această măsură a dus la completa lor izolare în spațiu și la acțiuni separate, care nu s-au însumat.

În această primă zi a marii ofensive sovietice, adversarul a reușit să creeze în frontul nostru (mai bine zis în „cordonul" nostru) două spărturi :

— una la centru, largă de 15—18 km și adîncă de 15 km, care tăia Armata 3 română în două ;

— alta la aripa dreaptă, largă de 10—12 km, adîncă însă de aproape 35 km, care a rupt legătura între Armata 3 română și Armata 6 germană căreia i s-au alăturat Div. 1 Cav. (din ordinul Grupului armate „B"), și Detașamentul colonel Voicu (prin modul desfășurării luptei).

La dreapta, Armata 3 stăpînea încă un pivot foarte solid format din stînga Div. 13 Inf. ; *la centru* stăpînea, între cele două spărturi, înălțimile de la vest de valea Țarița, iar *la stînga*, pantele de vest ale văii Țutkan. [III, 32—35]

Gruparea „Lascăr" *.

În sectorul Diviziei 13 Infanterie. Inamicul a atacat la ora 5,30 în dimineața zilei, pe frontul Diviziei 13 Infanterie.

Postul de comandă al Diviziei 13 și 15 Infanterie se găsea în dimineața zilei la Salamakovski.

Față de pătrunderea atacului inamic în pozițiile Diviziei 13 generalul Sion [comandantul Diviziei 15 Infanterie — *n.n.*] s-a mutat cu postul său de comandă în mijlocul trupelor sale, la cota 193,7.

Comandantul Diviziei 13 Infanterie [general Gheorghe Ionescu-Sinaia — *n.n.*] împreună cu statul său major au urmărit de la P.C. desfășurarea luptei de rezistență a diviziei, prin informațiunile primite și a condus lupta transmițînd ordinele la timp, astfel că exercitarea comandamentului s-a efectuat normal.

Către orele 12, a venit la P.C. al diviziei colonelul Ciocan, comandantul Regimentului 7 Vînători, pentru a primi ordine. Domnul general Ionescu-Sinaia i-a dat ordin să se înapoieze imediat la unitatea sa unde să aștepte ordine. Telefonic, a

---

* Sub această denumire generică sînt cuprinse trupele române aparținînd diviziilor 5, 6, 13, 14, 15 Infanterie prinse între cele două pătrunderi sovietice executate la 19 noiembrie. Nu a existat o structură de comandă aparte ci numai, așa cum se va vedea, întruniri ale comandanților marilor unități. (*n.n.*).

ordonat și colonelului Moldoveanu, comandantul sectorului de est al diviziei, să continue rezistența.

La orele 13, inamicul a reușit să rupă frontul Diviziei 13 la centru și să arunce această divizie cu o parte spre vest, iar cu alta către est. Către orele 14, carele inamice au pătruns în Gromki.

La producerea acestui eveniment, comandantul Diviziei 13 și statul major și-au considerat misiunea terminată, s-au urcat în mașini și s-au deplasat spre Ivanușinski. (Rezoluția domnului mareșal „Să se stabilească cu preciziune realitatea").

După declarațiile unui ofițer audiat, înainte de schimbarea postului de comandă, Divizia 13 a comunicat telefonic Diviziei 6 Infanterie să ia sub comanda sa Regimentul 22 Infanterie care mai rămăsese pe poziție.

Din cîte se știe pînă acum, acesta este ultimul act de comandament al Diviziei 13 în această bătălie *.

În sectorul Diviziei 15 Infanterie. Pe frontul Diviziei 15 Infanterie, în ziua de 19 XI, nu s-a produs nici un atac inamic.

Față de mișcarea de retragere a Diviziei 13, generalul Sion a luat măsura să trimită ofițeri de stat major care să adune artileria acestei divizii și s-o aducă în dispozitivul de apărare al Diviziei 15 pentru a-i mări forța combativă.

Astfel s-a adus în dispozitivul diviziei un regiment de artilerie și un divizion greu din Regimentul 4 Artilerie Grea.

Pînă în seara zilei s-au executat recunoașteri pentru luarea legăturii cu unitățile vecine și determinarea frontului inamic.

S-a determinat astfel că mecanizatele au continuat înaintarea către Evstaratovski. La vest de Gromki nu pătrunseseră blindatele inamice.

În seara zilei, ceața și ninsoarea limitau foarte mult vederile ; la un moment dat, s-a primit informația că tancurile inamice au pătruns în poziție și se îndreaptă către postul de comandă.

---

* Atragem atenția asupra acestui document — un fel de reconstituire a epopeii Grupării „Lascăr" — care aduce numeroase informații asupra evenimentelor din 19—23 noiembrie dar care propune și multe interpretări foarte dure, uneori chiar abuzive. Este motivul pentru care am considerat necesar să includem în volum și rezultatele anchetelor desfășurate ulterior asupra unor evenimente sau personaje incriminate (*n.n.*).

S-au organizat echipe de voluntari înarmați cu grenade și pistoale mitraliere, care sub comanda unui ofițer de stat major au pornit să atace aceste tancuri.

Divizia nu dispunea de mine magnetice.

Divizia 13 însă dispunea de astfel de mine, dar ofițerul de geniu nu le distribuise pe motiv că trebuia să facă mai întîi o experiență *.

Deschizîndu-se focul în direcția zgomotelor produse de motoare, s-a constatat în urmă că acestea erau niște camioane rusești cu aprovizionări rătăcite. Camioanele au fost capturate, iar aprovizionările folosite de trupele care duceau lipsă.

În general, aprovizionarea trupelor pe timpul anterior ofensivei a fost foarte grea. Totul trebuie adus dinapoi cu mijloacele diviziei, de la mari distanțe.

Corpul de armată nu intervenea cu nimic. Aceasta spre deosebire de germani, care primeau totul prin eșalonul superior.

Salamakovski, unde se retrăgea P.C. al Diviziei 13, a fost ocupat de inamic în seara zilei.

Față de această înaintare inamică, flancul divizici fiind întors, s-a trimis un batalion de pionieri care a ocupat poziție la nord de Salamakovski.

Pe frontul Diviziei 6 Infanterie. Deși în ziua aceasta pe frontul Diviziei 6 nu s-a produs nici un atac inamic, către orele 10 circa 15 care de luptă inamice au pătruns prin golul de la Divizia 13 Infanterie. Acestea au atacat spatele Regimentului 27 Infanterie de la Raspopinskaia.

Au fost distruse pînă seara de către artilerie și vînătorii de care 6 care.

A fost o întrecere între vînătorii de care pentru distrugerea tancurilor inamice : fiecare voia să distrugă unul, pentru că li se promisese cîte 45 zile concediu la cei ce vor distruge cîte un car de luptă.

Armamentul anticar al diviziei nu a fost eficace, iar artileria neavînd proiectile speciale nu a avut efect asupra carelor. Astfel, cîteva care de luptă inamice au intrat în Bateria

---

* Minele antitanc magnetice au forma conică. La baza conului sînt puncte magnetice, iar la capătul conului sînt prevăzute cu un mîner cu cui. Greutatea 3 kg. Baza pîlniei se fixează de tanc și se scoate cuiul de la vîrful pîlniei. Această mină distruge blindajul de tanc, de 14 cm.

2/R.16 A.; în primul car care a ajuns la 10 metri de tun s-a tras un proiectil de 75 mm fără efect. Bateria a fost călcată de tancuri, tun cu tun, și scoasă din funcțiune.

Tanchiștii ruși au dat dovadă de mult curaj. S-a raportat la divizie că tancurile distruse au fost remorcate și scoase afară din poziții. Operația aceasta a fost făcută sub văzul soldaților noștri. Ei au făcut cerc cu 6—7 tancuri în jurul carelor avariate și au așteptat pînă a doua zi să le vină ajutoare. [XXVII, 5—8].

La ordinul dvs. nr. 318 249/9 III 943.

Am onoarea a vă raporta următoarele:

1. *Comandamentul Diviziei 13 Infanterie* a funcționat în ziua de 19 noiembrie pînă la ora 18,30, la punctul său de comandă (Verhne Salamakovski). Cu începere de la ora 14, cînd tancurile inamice au intrat în Gromki, la 4 km de P.C., cartierul diviziei a procedat la evacuarea arhivei la Ivanușinski. La ora 18,30 la ordinul Corpului IV armată, P.C. al Diviziei 13 Infanterie s-a retras spre Evstaratovski. În cursul deplasării a primit ordin să se instaleze la Ivanușinski, deoarece Evstaratovski a fost ocupat de tancurile inamice.

Cu ocazia cercetărilor întreprinse de către Armata 3, după terminarea bătăliei, generalul Constantin Sănătescu [comandantul Corpului IV armată — *n.n.*] declară:

„Nu poate fi făcut vinovat comandamentul Diviziei 13 Infanterie de retragerea sa, pentru că a lucrat din ordinul C.IV A. Prin situația Diviziei 15, care de fapt avea numai 4 batalioane (R.12 I. + Batal. 15 Inf.Uș. erau la detașamentul Kletskaia) și prin felul cum era amplasată în seara de 19 noiembrie, n-am socotit util ca să ridic mai la nord cartierul Diviziei 13 Infanterie care ar fi comandat doar 3 batalioane (Regimentul 22 Inf. + 1 batal. din R.7 D.), căci Regimentul 89 Inf. + 1 batalion din Regimentul 7 Dorobanți erau zdrobite, de aceea s-a făcut o regrupare a forțelor pe care o socoteam logică, adică Regimentul 32 Inf. prin poziția ce ocupa era mai legat de interesele Diviziei 6, iar rămășițele ce ar mai fi fost din Div. 13 să se alipească Diviziei 15.

Procedînd astfel, vroiam să am un comandament disponibil spre a-l aduce la Evstaratovski, sperînd să înjghebez o rezistență și pe această direcție, cu resturi ce vor putea strînge, cu o

companie de pionieri și mai ales cu detașamentele de vînători de care germane Simons și 611" (Raportul din 8 II 1943).

Din cele de mai sus rezultă că toate schimbările de P.C. ale Diviziei 13 Infanterie au fost făcute la ordinul C.A., afară de timpul de la plecarea din Ivanușinski pînă la Stepanovski și aceea de la Verhnîi Poliakov la Miliutinskaia (Raportul nr. 100 310 din 14 decembrie 1943).

Este adevărat că modul cum s-a făcut plecarea de la Verhne Salamakovski și de la Bol. Osinovka a putut fi interpretat în mod defavorabil pentru comandamentul Diviziei 13. [XXVIII, 1—2].

Divizia 15 Infanterie. Încă de la ora 3, era mare alarmă în comandamentul Diviziei 13. Se prinsese un ofițer rus cu un ordin de operații, din care reieșea că la ora 5 inamicul va ataca cu o masă de tancuri. Era o confirmare a informațiilor obținute de comandament timp de 2 săptămîni înainte.

Într-adevăr, la ora 6, pe timp complet cețos, inamicul pornește la atac cu infanterie sprijinită de artilerie, pronunțînd efortul în sectorul Detașamentului Kletskaia și Regimentul 39 Infanterie. La această oră P.C. al diviziei se instalează la cota 193,7 organizat în acest scop. Atacul inamic este însă ținut pînă către ora 7, cînd o masă de care de luptă grele, depășește infanteria și atacă linia noastră subțire și fără o apărare anticar solidă. Atacul inamic progresează vertiginos și către ora 10 ajunge în fața poziției ocupată de Divizia 15, marcîndu-și efortul pe direcția Kletskaia—Gromki, confirmînd astfel dispozitivul judicios luat de divizie pentru apărarea crestei cu cotele 186—193,7.

Cu toată presiunea inamicului, asupra centrului de rezistență de la cota 186 (Batalionul II/R.25 Inf.), cele 2 batalioane ale sale, precedate de circa 7—8 care de luptă, sînt oprite. Către ora 11, inamicul concentrează în această zonă circa 30—40 care grele și reia atacul. Materialul anticar al centrului intră în funcțiune, dar fără efect. Tunul Bofors Schneider nu are nici un efect, iar bateria de tunuri germane de 75 mm reușește să scoată din luptă numai 4—5 care. Restul carelor inamice pătrund în centrul de rezistență, sfărîmînd tot materialul anticar prin călcare și trăgînd cu tunurile, mitralierele și grenadele asupra infanteriei adăpostită în gropi.

La ora 11, Batalionul II/R.25 Inf., rămas cu circa 1/2 din efectiv și fără material anticar, este silit să se retragă către cota 188,1.

Față de această situație și în cadrul misiunii primite, divizia ordonă Batalionului I/R.10 Vînători, întărit cu un pluton anticar de 47 mm aflat la cota 193,7, să înainteze de-a lungul crestei, să ocupe cota 188,1 și să oprească înaintarea inamicului pe această creastă, iar Batalionul II/R.25 Inf., să treacă înapoia lui pentru reorganizare. Pentru executarea acestei hotărîri este însărcinat colonelul Calotescu Sabin, comandantul Regimentului 10 Vînători.

În același timp sosește de la Armata 3, șeful de stat major al diviziei, maiorul Mihăilescu C., care plecase încă din cursul nopții de 18/19 trimis cu misiune specială de către domnul general comandant al diviziei. Este orientat asupra situației și trimis pe front pentru a controla executarea misiunii încredințate colonelului Calotescu.

Cu energia colonelului Calotescu și a șefului de stat-major se reușește ca Batalionul I/R.10 Vînători să ocupe cota 188,1 respingînd primele elemente inamice ce ajunseseră pe această cotă, iar Batalionul II/R.25 Inf să fie oprit înapoia cotei și pus în ordine.

Operațiunea aceasta este terminată complet pînă la ora 13,30. Inamicul care se regrupase între timp la cota 186, pornește la atacul cotei 188,1 cu circa 2 batalioane și 10 care de luptă.

Infanteria sa este oprită de focul Batalionului I/R.10 Vînători, iar carele care au reușit să pătrundă în centrul batalionului, nu au avut alt efect decît distrugerea cîtorva tunuri anticar și cauzarea unor pierderi importante asupra infanteriei, prin foc și călcare. Sînt incendiate trei care de către vînătorii de care și către ora 15, o dată cu căderea întunericului, lupta ia sfîrșit, inamicul retrăgîndu-se către cota 186 și Gromki.

În fața centrului de rezistență de la cota 140 (Batalionul I/R.25 Inf.), infanteria inamică a fost oprită. În fața Batalionului II/R.10 Vînători, liniște completă, dat fiind că Regimentul 7 Dorobanți și 22 Infanterie se mențineau pe poziția inițială, fapt care a determinat divizia ca a doua zi să ia întreg acest batalion și să-l plaseze la cota 197,4 ca rezervă, Batalionul I/R.10 Vînători și Batalionul Pionieri fiind introduse în front în cursul zilei de 19 XI.

O dată cu căderea nopții, se observă că inamicul caută să se infiltreze în flancul și spatele dispozitivului către cota 193,7 și 197,4.

Pentru a face față acestei infiltrări, divizia introduce în linie Batalionul 15 Pionieri ca să prelungească dreapta Batalionului I/R.10 Vînători, iar la nord de satul Verhnîi Salamakovski instalează Batalionul II/R.5 Infanterie călare pe viroaga nord de acest sat. Aceste batalioane împreună cu I/R.10 Vînători sînt puse sub comanda colonelului Calotescu, Batalionul I/R.25 Inf. sub comanda colonelului Popescu Poiană (comandantul Regimentului 89 Infanterie, sosit cu circa 50 oameni în dispozitivul diviziei) și ambele sectoare sub comanda colonelului Ciupercescu.

Batalionul II/R.10 Vînători este luat din poziția sa inițială (fiindcă nu avea inamic) și adus la cota 197,4, unde luînd sub comandă Grupul 15 cercetare să constituie rezerva diviziei cu misiunea de a apăra această cotă sau a interveni în contraatac de-a lungul crestei sau spre sat.

În tot cursul nopții, inamicul atacă continuu sectorul colonelului Calotescu, însă este respins cu mari pierderi. Se iau circa 50 prizonieri, printre care și un ofițer de la tancuri care a dat următoarele informațiuni: Înainte de a se începe ofensiva, comandamentul rus a adunat pe toți luptătorii carelor de luptă și le-a arătat materialul anticar român. A pus să se tragă cu acest material într-un tanc, trăgînd următoarea concluziune: „Vedeți ce rezistență aveți în fața voastră? Puteți deci înainta cu toată vigoarea și fără frică". [XXIX, 494—495].

Divizia 6 Infanterie. În dimineața zilei de 19 noiembrie a.c., după o pregătire de artilerie de aproape o oră și jumătate, se dezlănțuie un atac violent din partea armatei sovietice, atît în stînga sectorului Diviziei 6 Infanterie, adică la Div. 5 Inf. și Div. 14 Inf., pe direcția Valea Țariței și în sectorul din dreapta Div. 6 Inf., adică la Div. 13 Inf., pe direcția Starokletskaia—Selivanovo—Manoilin și Starokletskaia—Evstratovski.

Acestea le-am aflat din interogarea prizonierilor care au declarat că au avut ca misiune generală pătrunderea pe o adîncime de cel puțin 100 km în trei zile.

Atacul s-a produs în valuri de cîte trei regimente de infanterie în linie, precedate de tancuri și sprijinite de regimente de artilerie și branduri grele care-și schimbau poziția.

Un grup de 12 tancuri sovietice s-au abătut spre satul Raspopinskaia, adică în sectorul Diviziei 6 Infanterie, pasiv, cu misiunea de a distruge artileria noastră.

Din aceste tancuri au fost distruse de mine magnetice patru, iar alte patru au fost imobilizate fiind avariate de artilerie.

Din rapoartele comandanților de unități rezultă că față de tancurile grele mijloacele anticar nu sînt eficace.

Un singur tanc a reușit să încalece bateria 2 din Regimentul 16 Artilerie, care a tras în tanc pînă la distanța de 5 metri, fără să-l poată opri. [XXX, 292—293].

20 NOIEMBRIE

Jurnalul de operații al M.C.G. român.

A. Inamicul [.] III *Grupul de armate „B". 1 Armata 4 Blindată.* Cu începere din noaptea de 20 noiembrie, inamicul a atacat și pe frontul din Stepa Calmucilor, apărat de trupe româno-germane.

Și aici, ca și pe frontul Armatei 3, atacul a fost dezlănțuit cu forțe mult superioare și puternic sprijinit cu blindate.

Efortul pare a fi aplicat în sectorul Corpului VI armată român, între lacurile Barmanțak și Sarpa (est Dubovîi Uvrag).

Acțiunea inamicului, după rapoartele operative primite de la ataşatul militar la Berlin, Armata 4 română și Corpul VII armată, s-a desfășurat în general astfel :

Inamicul a atacat cu forțe blindate, concentric asupra punctelor de sprijin din regiunea Halcuta, Sanzik și Utta.

Rușii aduc noi forțe în acest sector. Este de așteptat deci că atacurile vor continua.

b) *În sectorul Corpului VII armată român.*

— La Divizia 8 Cavalerie : patrule trimise spre est au fost primite cu focuri de pe malul de est al lacului Hazîk și la Tuktunst.

— Pe frontul Diviziei 5 Cavalerie : inamicul a executat în cursul zilei cîteva atacuri slabe, toate fiind respinse prin foc. La orele 20,30 a atacat cu circa un batalion în zona 2 km sud Șarnut, reușind să pătrundă, temporar, în linia I

În fața sectorului său, vie circulație de vehicule auto și hipo, dinspre est spre vest.

c) *Corpul VI armată.*

— La Divizia 4 Infanterie: nici o acțiune importantă inamică.

— La Divizia 1 Infanterie: inamicul a străpuns poziția de rezistență și a ajuns pînă la ora 13 pe înălțimile est Plodovitoie, între 3—5 km est de localitate.

Continuînd atacul, inamicul a cucerit Plodovitoie pînă în seara zilei.

La aripa dreaptă în zona Tundutovo—M. Derbetî, situația confuză. Trupele de la aripa dreaptă au fost respinse de pe pozițiile inițiale pe linia 300 m nord M. Derbetî și Tundutovo. Legătura acestor trupe cu restul diviziei, ruptă.

— La Divizia 18 Infanterie: nu se cunosc precizium asupra acțiunii inamicului. Raportul operativ de la ora 17,10 al Armatei 4 arată că dreapta diviziei este repliată pe înălțimile nord-est Plodovitoie.

— La Divizia 2 Infanterie: și asupra operațiunilor inamice de pe frontul acestei divizii lipseau informațiunile; același raport operativ semnalează lupte grele în zona cotei 118,4 (sud-vest Homeakov). Legăturile diviziei cu corpul de armată rupte.

d) *Dreapta Diviziei 20 Infanterie* atacată cu care de luptă. Situația nu e cunoscută.

e) După informațiunile date de Armata 4, inamicul a acționat asupra Corpului VI armată cu circa 80 care de luptă.

2. *Armata 6 germană.*

— La Stalingrad, liniște.

— Pe Don, la nord-est Kletskaia inamicul a atacat cu forțe mult superioare, reușind să străpungă apărarea în unele puncte.

3. *Armata 3 română.*

Activitatea inamicului a continuat și în cursul nopții de 19/20.

În zorii zilei, reia atacul cu trupe motomecanizate prin cele 2 breșe create în ziua anterioară, reușind să le lărgească; iar în adîncime, a atins linia generală: Varlamov-Perelazovski—Kalmîkov.

Corpul V armată este atacat de front, învăluit pe la ambele aripi și amenințat cu încercuirea totală, încă din zorii zilei.

Acțiunea s-a desfășurat în general astfel:

a) *La dreapta.*

Inamicul a continuat cu înverșunare pătrunderea prin golul dintre Divizia 15 Infanterie și Armata 6 germană; care a fost mult lărgit.

La ora 7, localitatea Rîbkin este ocupată de 2 batalioane inamice, iar o coloană de blindate a ajuns cu capul la Ivanușki (ambele localități la 12 km sud-vest flancul drept al Diviziei 15 Infanterie). De la Ivanușki, coloana se orientează spre nord. Prin această acțiune, este învăluită dreapta Diviziei 15 Infanterie care avea ordin să reziste pe loc, păstrîndu-și poziția chiar în caz de încercuire.

Tot la aceeași oră, inamicul, a atacat și de front Divizia 15, punînd stăpînire pe linia Gromki — mamelonul cu curba închisă 140.

În adîncime blindatele inamice pătrund pînă la Manoilin—Kalmîkov—Perelazovski, localitățile unde se aflau P.C. de M.U. pentru a paraliza astfel conducerea unităților în luptă.

b) *La centru (Corpul V armată).*

Încă de la ora 3,30 sînt semnalate elemente inamice, în spatele Diviziei 5 la Sirkovski (24 km în spatele frontului).

La ora 5, începe atacul pe tot frontul Diviziei 5, cu circa 6—7 batalioane ; iar la vest de valea Țarița tot la Divizia 5 Infanterie, atacă și cu 60 care de luptă.

c) *La Corpul II armată.*

Dreapta Diviziei 9 puternic atacată și amenințată cu învăluirea pe la sud, este respinsă spre vest.

Divizia 7 Cavalerie respinsă spre sud pînă la sud Varlamov.

Blindate inamice apar la ora 8 la Peseanî și Varlamov.

Situația în fostul sector al Diviziei 14, necunoscută.

d) *La Corpul I armată.*

— Divizia 11 a respins un atac inamic la aripa sa stîngă.

— În fața sectorului Diviziei 7, se observă mișcări inamice.

În rezumat, acțiunea inamicului a avut următoarele rezultate :

— lărgirea breșelor create în ziua anterioară ;

— învăluirea pe ambele aripi ale Corpului V armată, ducînd la încercuirea acestuia ;

— continuarea dislocării spatelui și paralizarea comandamentelor corpurilor IV și V armată, care n-au mai avut legătură cu M.U. din subordinea lor.

Mai multe M.U. au fost semnalate în înaintarea, înapoia M.U. motomecanizate inamice.

B. *Trupele amice* [...]. III. *Grupul de armate „B".* 1. *Armata 4 Blindată:*

a) În general, atacurile inamice asupra punctelor de sprijin din regiunea Halcuta, Sanzik, Utta au fost respinse de Divizia 16 moto germană.

b) *Corpul VII armată.*

Divizia 8 Cavalerie.

Pe front, liniște.

Eșalonul I al comandamentului, cu: Reg. 4 R. + Reg. 5 Căl. + un divizion din Reg. 2 Art. Căl. + una baterie art. grea, a fost dirijat în zona Korobnin—Umanțevo—Kolessnikov, la dispoziția Armatei 4 Blindate.

Șeful M.C.G. [generalul Ilie Șteflea — *n.n.*] a cerut comandamentului Armatei 4 română să intervină pe lîngă Armata 4 Blindată pentru a dirija grosul Diviziei 8 Cavalerie în ajutorul Corpului VI armată.

Divizia 5 Cavalerie.

A respins prin contraatac la ora 23,30 inamicul ce pătrunsese la sud Șarnut.

Divizia 4 Infanterie.

N-a fost atacată.

În regiunea Tundutovo—M. Derbetî este în legătură cu trupe de la extrema dreaptă a Diviziei 1, care sînt rupte de restul forțelor (Div. 1) și se aflau către ora 18 pe linia Derbetî— pantele de sud ale botului de deal 4 km nord-vest Tundutovo.

Infiltrațiuni inamice s-au semnalat pe valea 7 km nord-vest Tundutovo; iar elementele din Divizia 1 Infanterie se găsesc la ora 20 pe linia 300 m nord Derbeti—Tundutovo. [...].

c) *Corpul VI armată.*

Divizia 1 Infanterie. Dreapta diviziei la sud de lacul Barmanțak pe vechea poziție. Stînga, la circa 4 km sud-est Tundutovo.

Situația la vest de Tundutovo, necunoscută.

Divizia 18 Infanterie. Dreapta în lupte pe înălțimile 5 km nord-est Plodovitoie. Stînga, repliată pe organizațiunile aflate la 6 km sud-vest Bol. Ceapurniki.

Divizia 2 Infanterie. Atacată puternic și după lupte grele, se află pe linia localității Homiakov, cu fața spre nord. Legăturile cu Corpul VI armată și Divizia 20, rupte.

d) *Divizia 20 Infanterie.* Dreapta atacată cu care de luptă. Situația necunoscută. [...].

f) La ora 18, comandantul Armatei 4 română (încă nu avea comanda C.VI și VII A.) raportează următoarele :

„Am fost personal 3 zile pe front și m-am convins că cele întîmplate erau o fatalitate.

Cel mai important sprijin ce puteți da trupelor este trimiterea de benzină, ulei și apoi muniție.

Plodovitoie a căzut".

Într-o convorbire la Hell, subșeful de stat-major al Armatei 4 [lt.-colonel Nicolae Dragomir — *n.n.*] comunică : Corpul VI armată nu are deloc muniție de infanterie ; iar în depozitul Armatei 4 și ale lui Stab Don din zonă, nu se găsește, cu toate nenumăratele noastre rapoarte.

Tot cu această ocazie, face cunoscut că se așteaptă pentru 21 XI un ajutor al D. 29 Moto [germană — *n.n.*].

g) Corpul VI armată a dat ordine de repliere pe linia generală : înălțimile nord Tundutovo — creasta imediat vest Plodovitoie — 3 km vest Tinguta — 4 km nord gara Tinguta.

Capacitatea de luptă a Corpului VI armată extrem de redusă.

Această încercare de organizarea rezistenței n-a reușit, forțele Corpului VI armată fiind urmărite și depășite de blindatele inamice (circa 130 care luptă).

Resturi din Divizia 1 au rezistat în cursul nopții de 20/21 la cota 134,8 (5 km vest Plodovitoie).

Divizia 18 nu a putut organiza o rezistență, nefiind posibil a lua legătura cu unitățile sale, din cauza infiltrațiunilor inamicului.

În rezumat :

— La sfîrșitul zilei de 20 XI, inamicul a dislocat complet apărarea Corpului VI armată ;

— Corpul VI armată nu mai are nici o rezervă. S-a dirijat în ajutorul său grosul Diviziei 8 Cavalerie ;

— Din prima zi s-a simțit lipsa muniților de infanterie și a carburanților ;

— Legătura cu Divizia 20 Infanterie, atacată și ea, ruptă ;

— Pe frontul Corpului VII armată, inclusiv Divizia 4 Infanterie, nimic important.

2. *Armata 6 germană.*

Pe Don, la nord-est de Kletskaia, unitățile germane sînt în lupte defensive, contra unor puternice atacuri ruse. Unele pătrunderi au putut fi oprite.

3. *Armata 3 română.*

a) *Corpul IV armată.*

— Divizia 1 Cavalerie, pe linia Lagovski—Platonov, sub ordinele Armatei 6 germane (Corpul XI german).

Cavaleria inamică, sprijinită de blindate, a atacat și a pus stăpînire la est de această linie, unde a fost distrusă.

— Despre Detașamentul „Voicu" (resturi din o parte din Div. 13, Bat. Simons și R.12 Dorob., din Div. 15), care în seara de 19 XI se afla pe linia cotelor 218,8—196,7, nici o știre.

— Divizia 15, învăluită de inamic pe la sud și atacată de front, a fost împinsă — probabil — spre Divizia 6. Divizia a intrat sub ordinele Corpului V armată.

Breșa dintre stînga Armatei 6 germană (D.1 Cv.) și dreapta Corpului V a fost lărgită circa 15—20 km ; armata și-a epuizat puținele rezerve de care dispunea.

Comandamentul corpului de armată a fost dislocat succesiv încă din noaptea de 19/20 de la Kalmikov la Perelazovski și de aci la Petrovka, fiind respins de care de luptă inamice, în primele 2 localități.

b) *Corpul V armată.*

La căderea serii situația în acest sector nu este bine cunoscută.

Corpul de armată, care se afla în dimineața zilei la Perelazovski, iar de aici a plecat la Petrovka, împreună cu comandamentul Corpului V, nu are nici o legătură cu M.U. din subordine.

Diviziile 5, 6 și părți din diviziile 13 și 15, sub comanda generalului Lascăr, comandantul Diviziei 6 Infanterie, formează un grup, care este învăluit pe la ambele aripi și probabil la căderea serii încercuit de blindate și motorizate.

Acest grup nu dispunea decît de foarte puțină hrană și muniție.

S-au luat măsuri pentru reaprovizionarea lui pe calea aerului, pînă la deschiderea liniei de aprovizionare.

Întreg grupul a fost pus sub ordinele Corpului XLVIII Blindat.

c) *Corpul II armată.*

— *Divizia 9* menține stînga pe vechea poziție în legătură cu Divizia 11, centrul și dreapta atacate puternic și amenințate cu învăluirea pe la sud ; cota 288,6 — mamelonul curba 200 (7 km vest Bolșoi) — cota 804,4 (4 km vest Blinovski).

— *Divizia 7 Cavalerie* (valoare 4—5 companii, 1 baterie artilerie cu 3 piese și 1 baterie grea 105), atacată de inamic la Blinovski, este respinsă spre sud-vest și se găsește în apărare pe înălțimile sud Staro Pronin, călare pe valea Țuțkan.

— Despre Divizia 14, nici o știre.

d) *Corpul I armată.* Menține vechea poziție.

e) Despre acțiunea Corpului XLVIII Blindat lipsesc documentele. Divizia 22 Blindată germană este semnalată în zona 6 km nord Medvedski, iar despre Divizia 1 Blindată română, nici o știre.

f) Pentru ziua următoare s-au luat următoarele măsuri :

— Reorganizarea comandamentului :

— *Grupul general Hollidt*, cu :

— C.I A. român (D.7 și 11) ;

— D.294 germană ;

— D.6 Blindată [germană — *n.n.*] ;

— *Grupul general Heim*, cu :

— C.II A. (D.9 și D.7 Cv.) ;

— C.V. A. român (D.5, 6, 15) ;

— Grupul Det. Lascăr ;

— restul din D.13 și D.14 ;

— *Divizia 1 Cavalerie și Divizia 14 Blindată* la C. XI german.

g) *Intenționi.*

Toate M.U. vor apăra pozițiile actuale pentru a permite grupului de armate să organizeze reacțiunea.

4. *În concluzie :*

În urma operațiunilor din ziua de 20 s-a realizat :

Din partea inamicului :

— lărgirea breșelor la dreapta și la stînga Corpului V armată ;

— învăluirea și probabil încercuirea Corpului V (Det. Lascăr) ;

— continuarea dezorganizării spatelui.

Din partea trupelor proprii :

— acțiunea dusă de Corpul XLVIII Blindat n-a putut restabili situația în sectorul Diviziei 14 Infanterie ;

— Corpul V (Det. Lascăr) a rezistat cleștelui inamic ce s-a strîns din ce în ce în jurul lui, precum și presiunii de la nord asupra Diviziei 5 Infanterie ;

— dreapta Corpului II armată (D.9) respinsă spre vest ; iar Divizia 7 Cavalerie spre sud ;

— stînga Armatei 6 (D.1 Cv.), împinsă spre sud-est.

Hrana și munițiile trupelor încercuite nu se pot asigura din cauza tăierii liniilor de reaprovizionare, iar vremea neprielnică împiedică reaprovizionarea pe cale aeriană.

Armata nu mai are nici o rezervă.

Reacțiunea Grupului de armate „B" nu pare a se produce curînd. [XXXI, 128—129].

În Cotul Donului — Armata 3. În a 2-a zi a bătăliei, *la 20 noiembrie,* s-au desemnat clar intențiunile strategice ale comandamentului sovietic : în loc de o exploatare a succesului spre sud, masa forțelor blindate și rapide ruse s-a îndreptat spre Kalaci, pentru a încercui Armata 6 germană, la Stalingrad.

În zona Armatei 3 efortul inamic s-a concentrat asupra C.XLVIII Bl. care s-a așezat de-a curmezișul înaintării spre sud-est a forțelor sovietice adunate în regiunea Serafimovici.

Exploatarea laterală către vest a breșei din centrul armatei a fost puțin energică ; de asemenea și exploatarea laterală a breșei Kletskaia.

Împingerea atît de viguroasă spre sud în direcția Manoilin în cursul serii și nopții precedente nu a mai fost urmărită aproape deloc, masa carelor dirijîndu-se, după cum am văzut, spre sud-est.

În ziua de 20 noiembrie condițiile atmosferice au fost tot atît de vitrege, împiedicînd intervenția aviației de bombardament și de informație.

La sfîrșitul acestei zile s-a întocmit următoarea „Sinteză a situației Armatei 3", care a fost comunicată Grupului [de] armate „B" și M.C.G. român ;

I. Armata se găsește străpunsă la centru pe un front de 70 km.

În această spărtură mai rezistă aproape încercuite Div. 1 Bl. şi un grup de 3 divizii (div. 5, 6, 15 şi parte din D.13 I.), lipsite de muniţiuni şi hrană.

La dreapta, aripa armatei repliată spre sud, a fost pusă sub ordinele Armatei 6 germane.

II. Pentru a limita lărgirea spărturii şi dezvoltarea ofensivei sovietice spre sud, Armata 3 propune :

a) Corpul I armată, avînd sub ordine Divizia 7, Divizia 11 şi Divizia 9 Infanterie, să închidă terenul între Don şi valea Cir, cu dreapta pe valea Kriuşa. Deci Divizia 9 să se replieze neîntîrziat pentru a nu fi încercuită.

b) din resturile M.U. şi tot ce se poate aduna să se constituie un front pe valea Cir pînă la calea ferată.

Este necesar ca apărarea văii Cir să fie întărită de Grupul armate „B", mai ales cu elemente contra carelor.

c) să se ajute rezistenţa div. 5, 6 şi 15 Inf., prin :

— aduceri de muniţii şi subzistenţă ;

— acţiunea diviziilor blindate care să încerce deschiderea unor comunicaţii.

d) Grupul de armate [„B"] să grupeze cît mai neîntîrziat rezerve care să acţioneze ofensiv şi unităţi anticar cu care să anihileze acţiunea unităţilor blindate ruseşti, care ar pătrunde la vest de Cir.

e) Armata 6 germană să-şi întindă stînga pînă la Cir.

III. Armata a luat măsuri pentru a constitui o rezistenţă pe valea Cirului.

La sfîrşitul celei de-a doua zi de bătălie, cele 2 breşe realizate din prima zi nu întreceau 15—20 km lărgime şi se găseau separate, la centru, printr-un front care rezista încă puternic, sub ordinele generalului Lascăr.

Armata 3, numai cu mijloacele ei foarte reduse, a izbutit deci să realizeze condiţii de timp şi de spaţiu favorabile pentru o reacţiune, care ar fi trebuit să se producă cu rezervele eşaloanelor superioare : Grup[ul de] armate [„B"] şi OKH. Aceste rezerve trebuiau să fie suficient de tari şi apropiate din timp, căci armata a dat alarma din primele zile ale lui noiembrie. În realitate, rezervele germane care au intervenit au fost prea slabe (Div. 22 Bl., etc.) şi au sosit prea tîrziu (div. 62 şi 294 Inf.). [III, 135—136].

Gruparea „Lascăr". În dimineața zilei, la orele 4, P.C. al Diviziei [15 Infanterie] se mută de la cota 193,7 la cota 197,4.

Către ora 7 s-a produs un atac cu care și infanterie inamică, din direcția Gromki. Atacul a fost executat de circa 35 care grele, însoțite de 2 batalioane de infanterie. Pe tancuri erau urcați soldați infanteriști.

Tancurile au pătruns în poziție.

Infanteria diviziei a rămas la locul ei, deschizînd focul cu tot armamentul.

Ca rezultat al acțiunii de foc, infanteriștii ruși de pe carele de luptă au fost distruși. O parte din ei au sărit de pe tancuri, s-au organizat pe fracțiuni și au constituit puncte mici de rezistență. În cele din urmă însă, au fost distruși sau prinși. Cei care s-au predat erau un contrast de vîrste — unii foarte tineri, alții de o vîrstă înaintată. Ca valoare de luptători, erau reduși. Nici unul nu voia să declare că sînt tanchiști ; se temeau deoarece aveau informații că românii omoară prizonierii tanchiști.

Infanteria care urma tancurile nu a putut intra în poziție, astfel că tancurile s-au plimbat singure prin toată poziția, zdrobind adăposturi și bordeie descoperite.

Din cauză că soldații noștri nu au infiltrată disciplina focului, nu puteau să se stăpînească a nu mai trage cu tunul anticar dincolo de 100 metri. Trăgînd se descopereau.

Astfel a fost strivit majoritatea armamentului anticar.

Încercarea tancurilor de a distruge pe infanteriști nu a reușit deoarece ostașii erau adăpostiți în gropi individuale adînci. În schimb, au distrus multe posturi de comandă făcute în bordeie. Ofițerii urmărind confortul, în loc să se instaleze în gropi, și-au construit bordeie reperabile, astfel că toate posturile de comandă de companie, batalion și regiment au fost strivite. Divizia a avut pierderi în ofițeri și trupă din această cauză.

Ceața îngreuia tragerile artileriei. În afara acestui inconvenient, în timpul luptei s-a raportat că tunurile de 75 mm germane nu au efect asupra carelor de luptă neavînd proiectile speciale. De asemenea, nici tunurile de 37 și 47 mm nu au avut efect.

Tancurile au atacat și pozițiile de artilerie, însă aceste încercări nu au reușit — deși repetate de mai multe ori — din cauza focului puternic cu care au fost primite.

Postul de comandă al diviziei era acoperit de artilerie, astfel că nu a putut fi atacat de care.

Tancurile inamice au rămas circa 2 ore în interiorul poziției, rupînd majoritatea legăturilor telefonice. Cu toate acestea, divizia a avut legătură în permanență cu unitățile prin radio care a funcționat bine.

După aceasta, tancurile s-au retras lăsînd pe teren 5 care și 45 prizonieri.

Trupa s-a comportat foarte bine. La un batalion care a arătat oarecare ezitare, intervenția generalului Sion, care a luat imediat comanda maiorului comandant, a restabilit situația. Restul unităților au rămas toate la locurile lor. [Rezoluția domnului mareșal — „Să fie dat ca exemplu"].

În urma acestei acțiuni, moralul trupei s-a ridicat, toți și-au dat seama că atacul carelor nu este atît de eficace. Episodul acesta arată că acolo unde infanteria a rămas neclintită pe poziția sa și prin foc a știut să separe carele de infanteria atacatoare acestea au fost silite pînă la urmă să se retragă.

În tot cursul zilei acesteia și în ziua următoare, inamicul nu a mai atacat pe frontul Diviziei 15. Trupele au avut răgaz să-și consolideze pozițiile, să-și închege rezistența și să recunoască inamicul.

La Divizia 6 Infanterie. După declarațiile ofițerilor care au trăit aceste evenimente, în ziua aceasta, nu se știe nimic de constituirea unui grup de forțe sub comanda generalului Lascăr.

Grupul de forțe exista în ziua de 20 XI ca o consecință a situației tactice de încercuire, în care se găseau diviziile 5, 6, 13, 15 și 14 Infanterie, nu ca o constituire de forțe cu comandament, misiune și mijloace. Fiecare divizie își executa misiunea ei proprie în cadrul ordinelor fixate prin misiunea generală de apărare în care se găsise atacul inamic, rezolvînd fiecare cu mijloace proprii situațiile create de atacurile inamice.

Sentimentul izolării determina însă pe fiecare comandant de divizie să vină către Divizia 6 care avea o poziție centrală în dispozitiv, pentru organizarea frontului și spatelui.

Divizia 15 este prima unitate care a simțit nevoia unei închegări a frontului cu fața spre sud—sud-est și a deschiderii unei noi linii de comunicații.

În dimineața zilei de 20 XI, generalul Sion trimite un ofițer de stat major la generalul Lascăr cu misiunea de a lua infor-

mațiuni asupra situației, a procura aprovizionări și a evacua răniții produși în urma atacului cu care.

Către orele 10, ofițerul de legătură al Diviziei 15 s-a prezentat la P.C. al Diviziei 6 la Golovski. Aici a luat contact cu generalul Lascăr și statul său major. S-a constatat atît la comandament cît și la statul major un calm desăvîrșit și o încredere cu care era privită situația.

Generalul Lascăr a arătat situația diviziei sale și ce știe despre celelalte forțe :

— pe frontul Diviziei 6 nu se produsese nici un atac inamic ;

— se știa de atacul dat la Divizia 14 și de succesul inamicului ;

— stînga Diviziei 5 Infanterie fusese atacată de inamic și ruptă de valea Țariței ;

— legăturile cu Corpul V armată nu mai funcționau

Încercările repetate de a se lua legătura cu corpul de armată prin radio, nu au reușit. Telegrafiștii au recunoscut postul de emisiune al Corpului V armată dar acesta emițînd în clar, s-au temut că este capturat de ruși care siliseră pe telegrafiști să intre în legătură cu unitățile. Din această cauză nu s-au dat răspunsuri la întrebările care erau puse. (Rezoluția domnului mareșal — „Cercetare"). [...].

La Golovski, în localitate, domnea cea mai perfectă ordine. Divizia luase măsuri energice prin serviciul pretoral pentru asigurarea ordinii în spate.

Toată lumea se găsea la locurile lor ; peste tot domnea calmul și ordinea.

Față de noua situație, divizia a luat măsuri ca un batalion din Regimentul 15 Infanterie să apere Golovski-ul ocupînd poziția cu fața la sud.

În tot restul zilei de 20 XI nu s-a mai produs nimic deosebit. [XXVII, 8—12].

[...] În ce privește faptul că în ziua de 20 noiembrie telegrafiștii Grupului general Lascăr, deși au recunoscut postul de emisiune al C.V A., nu au dat răspunsurile cerute, fiindcă acesta emitea în clar și s-au temut astfel că este capturat de ruși care ar fi silit pe telegrafiști să intre în legătură cu M.U. în subordine, nu există la armată, nici un document în acest sens, provenind de la Grupul general Lascăr.

Acest lucru reiese numai din raportul nr. 30 din 10 decembrie 1942, al Corpului V armată, care arată că faptul s-a petrecut la 20 noiembrie ora 14,30 ; din același raport reiese însă că, în aceeași zi la ora 20, Divizia 6 a raportat prin radio situația și că a continuat a fi în legătură radio cu corpul de armată, pînă la 22 noiembrie ora 6,45.

În darea de seamă asupra operațiunilor executate de comandamentul C.V A. se arată că pe tot timpul acesto operațiuni, corpul de armată a păstrat legătura prin radio cu Diviziile 5 și 6.

Armata a primit telegrame radio de la Divizia 6 pînă în ziua de 22 noiembrie, ora 13.

Grupul general Lascăr a utilizat legătura radio rar și pentru rapoarte foarte scurte, probabil și din cauza bateriilor care erau consumate. Prin aviatorul trimis de către Armata 3 la P.C. al Diviziei 6 Infanterie, în ziua de 22 noiembrie, generalul Lascăr a cerut, printre altele, baterii pentru postul radio [...] [XXVIII, 5—6].

Divizia 6 Infanterie. În fața acestui atac în forță, Divizia 13 Infanterie este aruncată înapoi în debandadă. Divizia 15 Infanterie care era în linia a II-a se repliază pe dreapta spre satul Novo Salamakovski.

Divizia 5 Infanterie, în parte distrusă, cu resturi, mai rezistă la Șirki.

În dimineața acestei zile Divizia 6 Infanterie își trimite arhiva la eșalonul II în satul Bolșaia Osinovka.

Unități rapide sovietice ajung la Perelazovski unde se afla sediul Corpului V armată, care-și distruge materialul de cifru și se retrage grăbit la Lipovski.

Satul Malaia Osinovka este ocupat de ruși, încercuirea fiind aproape terminată, rămînînd numai un spațiu de circa 15 km între Șirki și Verhne Cerenski. [XXX, 293—294].

Divizia 15 Infanterie. Focurile de infanterie și brandurile nu încetează deloc în sectorul colonelului [Sabin] Calotescu întrucît inamicul încearcă mereu să pătrundă în poziție pe la sud de cotele 188,1 și 193,7 la adăpostul întunericului și al ceții.

Este ora 2, loviturile de mitraliere cad pînă în postul de comandă al diviziei, fapt ce determină pe domnul general co-

mandant [generalul Ioan Sion — *n.n.*] să ordone mutarea lui la cota 197,4, unde s-a instalat către ora 3. În acest timp inamicul pătrunsese în satul Verhne Salamakovski în strigăte de „ura" și focuri de mitraliere. Pe creasta de vest acest sat se observau coloane întregi de camioane, iar către sud-est se auzea huruitul tancurilor.

În fața acestei situații, care se contura prin încercuirea completă a diviziei, are loc o consfătuire între domnul general comandant, șeful de stat major și șeful Biroului 3, punîndu-se în discuție grava problemă a lipsei de muniții și hrană pentru ca divizia să poată continua rezistența pînă la sosirea Corpului XLVIII Blindat german. Domnul general comandant hotărăște — maiorul Mihăilescu va pleca imediat spre Lipovski, se va strecura cum va ști și va face tot posibilul ca întreaga muniție din depozitul Efrimoski să sosească în dispozitiv. De asemenea să îndrumeze toate trenurile de luptă ale unităților cu hrană și muniții care se găseau încă din ajun la Ivanușinski.

Misiunea era grea și despărțirea între generalul comandant și șeful de stat major a fost impresionantă.

La ora 4 dimineața inamicul încearcă din nou un atac în forță asupra sectorului colonel Calotescu, însă este respins cu pierderi mari.

De asemenea, în sectorul Batalionului I/R.25 Inf., încearcă o pătrundere însă este oprit. Artileria diviziei, la care se mai adăugase un divizion din resturile artileriei Diviziei 13 (un divizion) sub comanda colonelului Râmniceanu și circa 3 baterii din Regimentul 4 Artilerie Grea sub conducerea colonelului Protopopescu Pache își fac pe deplin datoria concurînd la oprirea inamicului și la împrăștierea lui pe baza de plecare.

Pînă către ora 12, pe front este acalmie. Chestiunea muniției infanteriei și artileriei de cîmp era rezolvată. Maiorul Mihăilescu reușise să se strecoare printre carele inamice și introdusese trenurile de luptă ale unităților și 9 camioane cu muniții. Mai era nerezolvată muniția pentru artileria grea, carburanți, hrana pentru oameni și animale, evacuarea răniților [...].

Moralul ofițerilor și trupei este mare, toți fiind convinși că cel mai tîrziu în dimineața de 21 noiembrie va apare pe creastă Corpul [XLVIII] Blindat german cu care să treacă la ofensivă, pentru nimicirea inamicului pătruns în poziție.

Către ora 13, întregul dispozitiv este alarmat de apariția din Gromki a circa 40 care de luptă care s-au îndreptat către cota 188,1 în centrul ocupat de Batalionul I/R.10 Vînători și dreapta Batalionului I/R. 25 Inf.

Orice încercare de oprire a carelor este zadarnică. Armamentul anticar nu are efect. Carele inamice trag și calcă tot ce întîlnesc în cale și aruncă grenade în gropile infanteriștilor. Sticlele de benzină sînt terminate și infanteriștii Regimentului 10 Vînători nu ezită să ia snopi de buruieni, să se suie pe care și să-i aprindă, bineînțeles, fără nici un efect. O parte de care se îndreaptă către dispozitivul artileriei, iar transmisiunile sînt rupte.

Domnul general comandant însoțit de șeful Biroului 3 pleacă spre front și organizează apărarea anticar a cotei 197,4, punînd toată artileria să tragă anticar, așa că determină carele inamice să se retragă spre Gromki.

Lupta a durat pînă la căderea întunericului, cînd o liniște completă acoperea tot frontul, iar divizia nu mai avea nici o legătură cu unitățile sale. Pentru lămurirea situației, șeful Biroului 3 însoțit de căpitanul [Alexandru] Severin pleacă cu o misiune pe front și reușesc ca după 2 ore să ajungă la cota 193, strecurîndu-se printre carele de luptă inamice ce rămaseseră în șaua dintre cota 193,7 și 194,4.

Ajunși la cota 193,7, șeful Biroului 3 ia contact cu colonelul Calotescu care declară, „Unitățile mele sînt pe poziție și nu o vor părăsi. Rezistăm pînă la capăt, însă îmi pare rău : ni se prăpădesc românașii noștri".

Într-adevăr cîmpul de luptă era ocupat de morți și răniți striviți de tancuri. Vaietele răniților erau grozave. Noaptea trece în liniște și diviziile, golind camioanele cu muniții, evacuează toți răniții la Golovski, la ambulanța Diviziei 6.

Către ora 10, domnul general Sion este chemat la Golovski de către domnul general Lascăr pentru o consfătuire care a durat pînă la ora 1, 21.XI [XXIX, 496—498].

În Stepa Calmucă. Armata 4. La 20 noiembrie, ora 5,30, adică la 24 ore după începerea bătăliei de pe Don, se dezlănțuie ofensiva inamică și pe frontul Armatei 4 Blindate, la sud de Beketovka, grosul inamic fiind axat pe direcția generală Dubovîi Uvrag-Kotelnikovski.

Dimineața. 1. Pe frontul Corpului VII armată, inamicul nu a întreprins nici o acțiune contra Diviziei 8 Cavalerie.

La Divizia 5 Cavalerie, inamicul a atacat în cursul zilei în diferite puncte cu efective pînă la valoarea a 2 companii.

2. Pe frontul Corpului VI armată. Inamicul atacă puternic Diviziile 1, 18 și 2 Infanterie, cu maximum de intensitate pe direcția Țața—Plodovitoie și în lungul căii ferate spre Kotelnikovski.

Atacul este însoțit de care de luptă, apreciate de Corpul VI armată, la 50—80.

Poziția de rezistență a diviziilor este străpunsă.

— *Divizia 1 Infanterie.* Dreapta, la sud de lacul Barmanțak, se menține pe vechea linie.

Stînga diviziei luptă la circa 4 km sud-est Plodovitoie.

— *Divizia 18 Infanterie.* Dreapta în luptă pe înălțimile 5 km nord-est Plodovitoie.

Stînga replïată, din cauza situație' de la Divizia 2 Infanterie, pe organizațiunile aflate la circa 6 km sud-vest Bol. Ceapurniki.

— *Divizia 2 Infanterie.* Atacată puternic, se găsea în lupte grele pe linia localității Homiakovo, cu fața la nord.

De două ore nu mai avea nici o legătură cu Corpul VI armată, legătura tactică cu Divizia 20 Infanterie, ruptă.

— *Divizia 4* [Infanterie — *n.n.*] nu fusese atacată.

3. *Divizia 20 Infanterie.* Dreapta acestei divizii a fost atacată de care de luptă. Situația de detaliu necunoscută.

4. *Măsuri luate.* Corpul VI armată hotărăște să apere localitatea Plodovitoie unde trebu'a să se lege cele două aripi interioare ale diviziilor 1 și 18 Infanterie [...].

II. *Evenimentele petrecute în restul zilei.*

1. La ora 14, Divizia 4 Infanterie este trecută sub ordinele Corpului VII armată [...].

La ora 20,30 un batalion rus a atacat la Divizia 5 Cavalerie în zona Șarnut, reușind să pătrundă în poziția de rezistență.

Contraatacat la ora 23,30, este respins, restabilindu-se frontul inițial.

2. Inamicul continuă atacul pe frontul Corpului VI armată care, după' căderea localității Plodovitoie, a dat ordin de repliere pe linia generală — înălțimile nord Tundutovo, creasta imediat vest Plodovitoie, 3 km vest Tinguta, 4 km nord gara Tinguta.

Capacitatea operativă a Corpului VI armată este apreciată ca extrem de redusă.

3. La ora 18, domnul general [Constantin] Constantinescu, comandantul Armatei 4 române *, raportează următoarele :

„a) Am fost pe front 3 zile și m-am convins că cele întîmplate erau o fatalitate.

b) Cel mai important sprijin ce puteți da trupelor este trimiteri de benzină, ulei, apoi muniţiuni.

c) Localitatea Plodovitoie a căzut".

Marele Cartier General roagă pe domnul comandant general al Armatei 4 să intervină pe lîngă domnul general comandant al Armatei 4 Blindate [generalul Hermann Hoth — *n.n.*], pentru a dirija în ajutorul Corpului VI armată, grosul Diviziei 8 Cavalerie.

Armata 4 Blindată luase între timp măsura ca această divizie să se afle cu grosul la 21.XI dimineaţa în zona Korobnin-Kaleşnikov-Umanţevo.

O comunicare de la Armata 4 ne anunţă intervenţia probabilă, în ziua de 21.XI a Diviziei 29 Moto germană.

În rezumat, la sfîrșitul zilei de 20.XI :

Inamicul a dislocat complet apărarea Diviziilor 1, 18, 2 Infanterie din Corpul VI armată.

Corpul de armată nu mai are nici o rezervă. S-a dirijat în ajutor grosul Diviziei 8 Cavalerie.

Legătura cu Divizia 20 Infanterie, atacată și ea, este ruptă.

Din prima zi s-a simţit lipsa muniţiunilor de infanterie și a carburanţilor.

După cum s-a raportat și de Corpul VI armată (Raport operativ nr. 34 169),

„În cursul zilei de 20.XI inamicul a atacat cu circa 100 tancuri, cărora corpul de armată nu le-a putut opune decît 4 tunuri de calibru 88 mm.

Aviaţia de luptă nu a intervenit.

Trupa cu efectivele și frontul cunoscut s-a luptat și de data aceasta eroic.

Covîrșit de număr și de tancuri, frontul nu a ţinut, iar o nouă rezistenţă pe linia Tundutovo-Tinguta, ordonată de Ar-

---

* Nu avea încă comanda M.U. din C.VI și VII armată.

mata 4 Blindată, nu s-a putut asigura din *totală lipsă de muniție* de infanterie la trupe și depozite.

Pe frontul Corpului VII Armată, inclusiv Divizia 4 Infanterie, nimic important". [XXV, 215—217].

21 NOIEMBRIE

Jurnalul de operații al Marelui Cartier General român

[...] III. *Grupul de armate „B"*. A. *Inamicul*. 1. *Armata 4 Blindată*.

a) *Divizia 16 Moto germană* a fost atacată începînd din noaptea de 20/21.XI, cu forțe blindate. Atacurile au fost date asupra punctelor de sprijin Halcuta și Uțta, reușind să încercuiască — temporar — parte din forțele diviziei.

Apărarea diviziei a fost dislocată și obligată să se replieze spre Iaskul, urmărită de circa 2 brigăzi blindate și 3 brigăzi motorizate.

b) *Armata 4 română*.

Corpul VII armată. Pe frontul Diviziei 8 Cavalerie, nimic de semnalat.

Pe frontul Diviziei 5 Cavalerie, inamicul a atacat începînd de la ora 22,30, la Șarnut, cu aproximativ 2 batalioane, reușind să pătrundă în poziție.

În cursul după-amiezii, inamicul a încercat pe tot frontul slabe incursiuni, în special în sectorul Regimentului 7 Roșiori.

În spatele frontului inamic s-a observat circulație de mașini și căruțe, îndeosebi în fața subsectorului de nord.

În sectorul Diviziei 4, la ora 19,10, inamicul a atacat satul Tundutovo din direcția nord-vest.

La Corpul VI armată. Inamicul a continuat atacurile cu blindate, cărora corpul de armată nu le-a putut face față, din cauza numărului covîrșitor de care de luptă care au împănat toată zona. Blindatele inamice au urmărit continuu și au depășit aproape pe tot frontul unitățile proprii.

Divizia 18 Infanterie n-a putut organiza nici o rezistență, neavînd legătură cu unitățile sale din cauza infiltrațiunilor inamice.

Divizia 2 Infanterie, care rezista pe linia nord gara Tinguta, înălțimile sud cota 118,4, Somerș, a fost atacată în spate și

apărarea dislocată. Legăturile comandamentului diviziei cu unitățile au fost rupte și acestea probabil sînt în retragere la ora 17, în lungul c.f.

În cursul nopții de 20/21, inamicul a interceptat c.f. la sud de Tinguta. În dimineața zilei a atacat cu care de luptă și a ocupat gara Abganerovo.

La ora 9 a atacat cu 2 batalioane punctul de sprijin de la cota 124,5 și a ocupat Abganerovo.

2. *Armata 3 română.* Inamicul a continuat să preseze puternic cu tancuri și infanterie pe tot frontul armatei.

a) Prin golul creat între Grupul general Lascăr și Armata 6 germană forțele blindate ruse înaintează cu rapiditate spre sud și se îndreaptă spre Kalaci, începînd învăluirea aripii stîngi a Armatei 6 germană.

b) Grupul general Lascăr este presat puternic și obligat a face față în toate direcțiile.

c) Prin spărtura acestui grup și Corpul I armată, inamicul presează puternic asupra Diviziei 22 Blindată, aflată la vest Perelazovski. Care de luptă ajung la Kalacev.

d) Divizia 1 Blindată, atacată încontinuu a fost încercuită încă din 20.XI în aceeași zonă cu Grupul general Lascăr, pe înălțimile 4 km vest valea Țarița.

e) La Corpul I armată.

Divizia 9 Infanterie este atacată puternic cu forțe blindate și infanterie și forțată să se retragă spre vest, cu mari pierderi în oameni și material.

O parte a unităților diviziei au fost încercuite în regiunea 11 km est Gorbatovski. [...]

III *Grupul de armate „B".* B. *Trupe amice.* [...] 1 *Armata 4 Blindată.*

a) *Divizia 16 Moto germană.*

Forțe din divizie care au fost încercuite au spart frontul și s-au retras pe poziția fortificată de la Iașkul.

Ariergărzi puternice au rămas la Utta. Retragerea s-a executat sub presiunea puternică a inamicului.

b) *Armata 4 română.*

La ora 0,20 capul coloanei Det. Korne (D. 8 Cv.) a intrat în Ketșner-Șebenerî.

Pe frontul Corpului VII armată, în afară de cîteva atacuri inamice între orele 4—9 în sectorul Diviziei 5 Cavalerie, la Șarnut, nimic important.

Pe frontul Corpului VI armată. Încercarea de a organiza în cursul nopții de 20/21.XI, o rezistență pe linia Tundutovo, creasta imediat vest Plodovitoie, gara Tinguta, nu a reușit, forțele corpului de armată fiind urmărite și depășite de către blindatele inamice, apreciate de Armata 4 Blindată germană la circă 130.

Resturi din Divizia 1 Infanterie au rezistat pînă în dimineața zilei de 21, la cota 124,8, 15 km vest Plodovitoie.

Divizia 18 nu a putut închega o rezistență pentru că a fost imposibil să ia legătura cu unitățile sale, din cauza infiltrațiunilor inamice.

Divizia 2 Infanterie care rezista în zona gării Tinguta, este dislocată în urma unui atac dat în flancul și spatele ei.

De la Divizia 20, nici o informație.

În dimineața zilei, dreapta Diviziei 1 păstra Tundutovo mai spre nord, inamicul a ocupat gara Abganerovo și Setî.

Se pare că s-au creat 2 goluri :

— între Tundutovo—Abganerovo și

— între Abganerovo—Setî.

Divizia 2 nu mai are legătură cu unitățile sale. Avea impresia că ele se retrag în lungul c.f.

Nici un fel de legătură cu Divizia 20 Infanterie, deci un al treilea gol.

În ansamblu, capacitatea operativă a Corpului VI armată extrem de redusă.

După mari insistențe, corpul de armată a obținut de la germani ca întărire :

— un divizion tunuri asalt ;

— 12 care de luptă ;

— trupa unui atelier de reparații.

În dimineața zilei intervine o modificare esențială în organizarea comandamentului ; în plină criză, cînd evenimentele se desfășurau cît se poate mai nefavorabil.

Înainte de ora 9, colonelul [Hans] Dörr, ofițerul de legătură comunică din partea Armatei 4 Blindate, că din cauza ruperii frontului acestei armate în două, comanda M.U. române aflate la sud de Setî trece asupra Armatei 4 române.

Pentru exercitarea acestei comenzi, Armata 4 cere o confirmare a M.C.G. (convorbire între șeful Secției Operațiilor M.C.G., col. Gavrilescu și lt.-col. Dragomir, subșeful de stat major Armata 4, ora 9,30).

Totodată, armata cere să i se stabilească misiunea și să i se precizeze contribuția pe care o pot da (la ordinul armatei), unitățile germane aflate în zona armatei.

Răspuns la intervenția de mai sus, se trimite de M.C.G. ordinul nr. 348/21.XI, care în rezumat prevede :

— Armata 4 ia de îndată sub ordine corpurile VI și VII armată și Divizia 20 Infanterie ;

— Misiunea Armatei 4 este să oprească pătrunderea inamicului pe o linie cît mai la est ;

— S-a intervenit la Grupul de armată „B", să comunice ce mijloace de întărire ar putea trimite ;

— S-au luat măsuri a se trimite muniție.

În după-amiaza zilei, Armata 4, prin subșeful de stat major revine asupra cererii de a i se preciza misiunea.

Mai adaugă în plus, că :

— a primit un ordin, după care armata este pusă sub ordinele Armatei 4 Blindate și că această armată a cerut să disloce Divizia 5 Cavalerie spre Aksai ;

— trupele să păstreze pozițiile pînă la ultimul om (limitînd astfel libertatea de manevră a armatei).

Cererea armatei este transmisă șefului Marelui Cartier General, care se află la Armata 3.

Între timp, M.C.G. primise comunicarea Misiunii Militare germane (Memoriu operativ nr. 27), care aducea la cunoștință următoarele :

„Comandamentul Armatei 4 române ia imediat sub comandă Divizia 16 Moto germană și toate M.U. române aflate la sud de locul de pătrundere Seti.

Comandamentul Armatei 4 române se pune sub ordinele Armatei 4 Blindate.

Pozițiile actuale vor fi ținute cu orice preț.

Deocamdată nu se poate conta pe aducere de forțe germane".

După ce M.C.G. a primit acest document, răspunde la intervenția Armatei 4 următoarele :

„M.C.G. nu comandă.

Armata 4 a fost subordonată Armatei 4 Blindate, conform ordinului Grupului de armate «B». [...]

2. *Armata 3 română.*

a) De la Divizia 1 Cavalerie, subordonată Corpului XI german și aflată la 20.XI la aripa stîngă a Armatei 6 cu fața spre vest, nu s-au putut primi informațiuni.

b) Grupul general Lascăr rezistă cu mare greutate încercuit [...].

Nu are muniție și hrană și nici nu s-au putut satisface aceste nevoi pe calea aerului.

Divizia 1 Blindată, care se găsea încercuită cu Grupul Lascăr pe linia Verhnîi Fominski—Korotovski, are legătura cu Divizia 5 Infanterie, iar cu Divizia 22 Blindată nu are. A primit ordin să-și deschidă drum în direcția Perelazovski, pentru a forma un front defensiv pe înălțimea cu cota 172,0 (5 km sud-vest Perelazovski).

În timpul zilei, duce lupte grele pe înălțimile vest valea Țarița pentru a ieși din încercuire și a se uni cu Divizia 22 Blindată, în care scop atacă de la nord la sud și primele sale elemente sînt semnalate la ora 16 la 2 km est cota 212,4 (8 km sud-vest Șirkovski).

La ora 20.40 se găsea în marș spre sud în situație foarte critică :

— cu un grup la Donscinka ;

— restul blocat la cota 204,6 (5 km vest Korotovski) iar trenurile în zona cotei 218,4.

Prin retragerea diviziei blindate, flancul stîng al Grupului Lascăr se găsește într-o situație foarte gravă.

Armata 3 apreciază că este ultimul moment cînd s-ar putea retrage aceste M.U. cu concursul Diviziei Blindate. Are însă nevoie de muniție și benzină.

Cu toată această intervenție a armatei, Grupul Lascăr primește ordin superior să reziste totuși pe loc [...].

c) *Divizia 22 Blindată germană.*

În lupte grele de apărare pe linia Sovhoz 186—Bol. Donscinkaia.

d) *Corpul I Armată.* Divizia 9 Infanterie, atacată puternic pe tot frontul cu blindate și infanterie, este respinsă spre vest și intră sub ordinele Corpului I Armată. Parte din unitățile

sale, aflate în regiunea sud movila +3,0 (11 km Gorbatovski) sînt încercuite de inamic.

Regimentul 18 Artilerie și-a distrus tunurile.

Divizia nu mai are muniții.

Pierderile, foarte mari.

Corpul I armată își dispune puținele rezerve locale pe pantele de vest valea Kriușa, ca să oprească trupele în retragere ale Diviziei 9.

Din cauza situației critice de la Divizia 9, a fost nevoie să-și replieze dreapta și Divizia 11, tot pe înălțimile vest valea Kriușa. [...]

f) *Intențiunile armatei pentru 22.XI :*

— regruparea unităților recuperate și limitarea cu acestea a pătrunderii inamicului pe văile Cir și Kriușa ;

— după intervenirea Corpului Blindat, să acționeze ofensiv spre nord.

g) Pierderile în oameni și material foarte mari la Diviziile 14, 13, 9 Infanterie și Divizia 7 Cavalerie. [XXXI, 143—154].

În Cotul Donului. Armata 3. În ziua a treia a bătăliei, la 21 noiembrie, comandamentul sovietic și-a concentrat efortul :

— pentru a lărgi breșa din valea Țutkan și Țarița, prin atacuri puternice contra diviziilor blindate și

— pentru a completa încercuirea Grupului general Lascăr. Exploatarea sovietică în adîncime, spre sud, a fost — și în ziua de 21 noiembrie — foarte puțin importantă.

Informațiile arătau că :

— în zona Kamenka-Pronin (în regiunea estică a spărturii de la centru), trupele sovietice grupau o masă importantă de care de luptă ;

— la Perelazovski, Kalmîkov și Manoilin (în regiunea de sud-est a frontului Grupului general Lascăr) se găseau numeroase care de luptă și infanterie sovietică ;

— trupe importante sovietice se îndreptau spre Buzinovka și Kalaci (care luptă, infanterie transportată și cavalerie).

Starea atmosferică a interzis și în această a treia zi a bătăliei intervenția aviației.

Această zi era ultima în care reacțiunea Corpului (XLVIII) Blindat și a altor rezerve ale eșaloanelor superioare ar mai fi putut încerca să restabilească în bune condiții situația.

Nereușita intervenției Corpului XLVIII Blindat, care nici în această zi nu a izbutit să-și întrunească cele două divizii, se datorește superiorității zdrobitoare a blindatelor sovietice, superioritate atît calitativă, cît mai ales cantitativă.

Rezultatele minime obținute de contraatacul C.XLVIII Bl. în ziua de 20 noiembrie nu mai îndreptățeau nici o speranță în refacerea frontului la vreuna din breșe. Se punea deci în mod acut problema retragerii Grupului de forțe general Lascăr. Armata a raportat încă de la 20 noiembrie Grupului de armate „B" situația ce s-a creat armatei, cerînd să se ia din timp hotărîrea retragerii acestor forțe. Comandamentul german a răspuns în mod repetat prin ordinul de a menține Grupul Lascăr pe loc, contînd mereu pe eficacitatea intervenției Corpului XLVIII Blindat, a cărui forță combativă era supraestimată.

În dimineața de 21 noiembrie ni s-a repetat ordinul de menținerea pe loc a Grupului general Lascăr pentru a păstra încă umerii breșei la dimensiunile inițiale, puțin importante și ni s-a comunicat din nou ordinul dat C.XLVIII Bl. de a restabili comunicațiile cu grupul încercuit.

În cursul dimineții (21 noiembrie) am pus telefonic la curent pe șeful M.C.G. cu mersul operațiilor și cu intențiile comandamentului german de a menține Grupul Lascăr pe loc în speranța degajării lui ulterioare prin C.XLVIII Bl., ale cărui posibilități sînt supraevaluate. Cum acest grup important, care reprezenta aproape jumătate din totalul forțelor Armatei 3 române, risca să fie pierdut angajînd astfel răspunderi care depășeau armata, s-a cerut M.C.G. să supună situația mareșalului Antonescu, cerînd instrucțiuni.

O inițiativă din partea Armatei 3 de a retrage Grupul Lascăr, trecînd peste intențiile operative ale OKH-ului, era imposibilă atît din punct de vedere moral cît și material.

Operațiile angajate de comandamentul sovietic depășeau cu mult frontul Armatei 3; retragerea Grupului Lascăr ar fi avut repercusiuni directe asupra frontului de la Stalingrad unde aveau loc operații pe care armata nu le cunoștea și nu le putea aprecia. Armata nu era pusă la curent cu manevra urmărită de OKH și cu situația rezervelor strategice ce ar fi putut eventual interveni. Deși convinsă că pentru noi continuarea menținerii Grupului Lascăr pe vechiul front constituie o eroare operativă, cel puțin locală, armata n-a putut face altceva decît să-și

arate insistent punctul ei de vedere cerînd retragerea acestui grup și să depună toate sforțările pentru ameliorarea situației acestui grup.

Prin raportul operativ al armatei din 21 noiembrie, ora 16, la capitolul „aprecierea situației" armata a arătat că consideră că „a sosit ultimul moment în care se mai poate încerca degajarea grupului general Lascăr, cu concursul Div. 1 Blindate".

Starea total defavorabilă a atmosferei a împiedicat însă foarte mult aprovizionarea acestui grup pe calea aerului.

Armata a dat ordin să restrîngă frontul în raport de posibilitățile de apărare. Chiar în dimineața zilei i s-a transmis următorul ordin :

„Mulțumiri pentru admirabila conduită. Strîngeți frontul la capacitatea de luptă. Continuați rezistența pînă la degajare. Hrană trimis prin avion la Belosoin".

Răspunsul Marelui Cartier General la intervenția făcută a fost primit în seara zilei, avînd următorul conținut *. [...]

De la Grupul de armate „B" am primit — în același timp (ora 19,30) ordinul :

„Fuhrerul a hotărît ca Div. 5, 6, 13 și 15 cum și resturile Div.14 Inf. să mențină actualele lor poziții, în orice împrejurare pînă la sfîrșit".

Armata nu s-a limitat însă la transmiterea acestor ordine ci a căutat să pregătească, cît mai era vreme o încercare de ieșire din încercuire, prescriind, din proprie inițiativă :

„Ordine sînt să rezistați, pregătiți însă totul pentru direcția înălțimilor vest Perelazovski. Mareșalul transmite gîndul său tuturor celor care se sacrifică pentru țară și neam" (Ordinul 37 611 din 21 noiembrie, ora 22).

În plus am dispus ca un avion să încerce să aterizeze în dimineața următoare la postul de comandă al generalului Lascăr, pentru a-l orienta, printr-un ofițer de stat major, asupra întregii situații și pentru a-i comunica cum vede armata eventuala ieșire din încercuire. A fost ultima legătură directă care a mai fost posibilă cu Grupul general Lascăr.

---

* Vezi mai departe telegrama mareșalului Ion Antonescu *(n.n.)*.

Ordinul Grupului de armate „B", de rezistență pe loc, a fost însă transmis, după cum am aflat ulterior, și direct generalului Lascăr (radio) prin ofițerul german de legătură de la Div. 6 Inf. [maiorul von Hohenhausen — *n.n.*].

Fuhrerul reproșează și acum [generalul P. Dumitrescu și-a scris lucrarea în martie 1945 — *n.n.*] armatei noastre darea dispoziției prin care am înțeles să fac posibilă ieșirea din încercuire a generalului Lascăr („pregătiți totul pentru direcția...") atribuindu-i — pe nedrept — efectul de a fi micșorat spiritul de dîrzenie cu care s-a sacrificat Grupul Lascăr prin rezistența prelungită pe loc (Hitler în primul discurs după 23 august 1944: „trădarea română a început la Don"). [III, 36—39]

Gruparea „Lascăr". La P.C. al Diviziei 6 Infanterie. În dimineața zilei s-a semnalat o încercare de infiltrare a inamicului pe direcția Ivanușinski — cota 184,7. S-au luat măsuri și s-a trimis de Divizia 15 Grupul 15 Cercetare și o companie de la Divizia 6 care au atacat inamicul, l-au respins și au reocupat poziția la sud de cota 184,7.

Tot în dimineața zilei se primește informația că inamicul a pătruns pe valea Țarița către Țariținski, la P.C. al Diviziei 5 Infanterie.

După cîtva timp a venit la Golovski, generalul Mazarini împreună cu șeful Biroului 3.

Generalul Mazarini se arăta foarte afectat de întorsătura situației *. El s-a instalat cu un eșalon de comandament la Golovski în localul P.C. al Diviziei 6, punîndu-i-se la dispoziție în acest scop o încăpere din localul comandamentului Diviziei 6.

În cursul zilei s-au petrecut următoarele evenimente:

— Atacul rusesc a continuat asupra stîngii Diviziei 5, respingînd-o spre V. Fominski.

— Din zona serviciilor Diviziei 6, a venit informația că inamicul a pătruns în V. Cerenski.

Inamicul completa astfel încercuirea grupului de forțe. El atinsese valea Țariței la Sirkovski venind dinspre vest; la sud ocupase Cerenski—Ivanușinski, iar spre sud-est Salamakovski.

---

* Așa cum se va vedea din alte documente, presupusa slăbiciune a generalului Mazarini s-a dovedit o simplă speculație (*n.n.*).

În ziua aceasta trupele de încercuire nu realizaseră legătura între Sirkovski și V. Cerenski, unde rămăsese un gol de 12 km.

Informațiunile acestea primite succesiv la Divizia 6 i-au permis să-și dea seama și să urmărească toată evoluția mișcărilor inamice pentru izolarea grupului.

Pentru a se face față la amenințarea inamică dinspre sud, în afară de dispunerea batalionului din Reg. 15 Infanterie la sud Golovski și trimiterea unei companii la cota 184,7, s-a mai luat măsura de a se organiza apărarea anticar a Golovski-ului, dispunîndu-se de jur-împrejurul localității 40 tunuri antiaeriene care se găseau retrase de pe poziție, în localitate.

In Golovski, situația către jumătatea a 2-a a zilei devenea serioasă.

Numeroși fugari din Divizia 14 și 15 Infanterie, artilerie, trăsuri și coloane începuseră să intre în localitate. Tot aici se îngrămădise și parte din trenurile de luptă ale Diviziei 6, silite de inamic să evacueze zona V. Cerenski.

Măsuri de ordine severe au fost luate de divizie.

Cu toată greutatea situației acesteia, s-a reușit și în ziua aceasta să se mențină ordinea cea mai perfectă, datorită Serviciului Pretoral al diviziei care era condus de un maior foarte energic.

În seara zilei, Divizia 6 intră în legătură cu armata căreia îi comunica situația sa și neputința de a prelungi rezistența peste 22.XI și că are ordin de la Grupul de armate „B" să continue rezistența. Cerea dezlegare de la armată să rupă cercul și să se retragă.

Somațiuni de capitulare (noaptea de 21/22 noiembrie 1942). Parlamentari sovietici.

In seara zilei de 21.XI se comunică de la Regimentul 10 Dorobanți că un parlamentar sovietic cere să vină la P.C. al diviziei.

Ofițerul sovietic este adus la divizie, respectîndu-se formalitățile regulamentare.

Acesta avea gradul de căpitan. El aducea o scrisoare scrisă prost la mașină, cu următoarele cuvinte :

„Sînteți încercuiți, nu mai aveți nici o scăpare. Nemții fug și vă lasă. Vă dăm termen de predare. Spuneți condițiile predării, altfel vă vom distruge".

Ofițerul sovietic avea o ținută destul de îngrijită și un aspect milităresc. Avea un aer de bună dispoziție.

Pentru a se da răspunsul acestui parlamentar, a fost chemat la Divizia 6 și generalul Sion. Generalul Mazarini rămăsese aici toată ziua de 21.XI.

Situația a fost examinată în comun de generalii și ofițerii din statul major. Afară de generalul Mazarini care era vădit demoralizat și a fost de părere că nu se mai poate rezista în condițiunile actuale, ceilalți au fost de părere să se reziste.

Dintre cei care au fost mai categorici pentru continuarea rezistenței s-a remarcat generalul Sion, colonelul [Mihail Victor] Nanu, comandantul artileriei Diviziei 6 și căpitanul Popescu, șeful Biroului 3 al Diviziei 5.

S-a redactat și s-a predat parlamentarului sovietic, de către generalii Mazarini și Lascăr, următorul răspuns:

„Către Comandamentul Grupului de Forțe sovietice:

Comandantul Grupului de forțe român, ofițerii și soldații comunică:

Vom duce lupta mai departe, fără nici un gînd de predare".

(ss) General Mazarini
General Lascăr

A fost chemat apoi parlamentarul și i s-a spus de generalul Mazarini, care deținea comanda ca cel mai vechi, că *„Se va continua rezistența"*.

După luarea acestei hotărîri, generalul Sion a plecat la postul său de comandă.

La Golovski a continuat să rămînă generalul Mazarini.

După plecarea parlamentarului sovietic, a fost chemat șeful detașamentului de legătură al Diviziei 6, un maior german [von Hohenhausen] căruia i s-a comunicat scrisoarea trimisă de sovietici și răspunsul dat.

Față de această informație, ofițerul german a salutat și în numele führerului a mulțumit pentru loialitatea și camaraderia de arme arătate de armata română, spunînd că poporul german nu va uita niciodată gestul trupelor române. Ofițerul era emoționat și vădit mulțumit de hotărîrea luată.

Trebuie adăugat că ofițerul german a comunicat în cursul zilei ordinul pe care-l primise de la Grupul de armate „B", ca grupul de forțe român să continue rezistența. [XXVII, 12—16]

Divizia 6 Infanterie. Domnul general Mazarini, cu statul major, vine la Golovski unde se afla sediul Diviziei 6 Infanterie.

Domnul general Mihail Lascăr ia comanda grupului format din Div. 6, Div. 5, Div. 15 și resturile Div. 13, adică Regimentul 22 Infanterie care rămăsese fără comandă întrucît Divizia 13 s-a retras împreună cu dl. general Ionescu-Sinaia.

Nu avem nici o legătură cu Corpul V armată, nici cu Armata 3.

Se fac apeluri prin radio însă fără rezultat.

Primim răspuns să le dăm în clar. Se crede că răspunsurile sînt date de inamic. Se semnalează că rușii încarcă în camioane toate depozitele noastre de alimente, efecte și muniții.

În aceeași zi se ocupă satul Verhne Cerenski, în care se găseau toate trenurile regimentare ale Div. 6, inclusiv al Regimentului 22 Infanterie din Divizia 13.

Cavaleria rusă atacă coloanele izolate și subzistențele.

Vin unități răzlețe din diviziile vecine care sînt oprite în sat pentru o eventuală rezistență.

Se prezintă la comandamentul Diviziei 6 Infanterie mulți ofițeri fără trupă, care sînt certați aspru de dl. lt.-col. Cristea Stănescu, șeful de stat major al Diviziei 6 și trimiși la unitățile lor.

În noaptea de 21/22 noiembrie a.c. pe la ora 2,30 se prezintă un parlamentar rus (locotenent superior de artilerie) cu un mesaj scris la mașină în rușește cu caracter ultimativ, avînd aproximativ următorul cuprins: „Ofițeri și soldați ai Armatei Române.

Germanii v-au trădat retrăgîndu-se în dezordine și lăsîndu-vă singuri pe poziție. Evitați vărsarea inutilă de sînge și predați-vă.

Sînteți încercuiți și situația este fără de ieșire.

Termen, pînă la sfîrșitul zilei.

De viața parlamentarilor răspundeți".

Semnat Isakov, comandantul Grupului de Armate Sovietice.

La întrebarea d-lui general Lascăr cine este acest Isakov, parlamentarul răspunde că este colonel.

A avut loc o scurtă conferință la care au participat d-nii generali Lascăr și Mazarini, întreg statul major al Diviziei 6 Infanterie și al Diviziei 5 Infanterie.

Domnul general Lascăr propune și toți aprobă să nu ne arătăm slabi față de ruși pentru că țara ne va judeca faptele, iar răspunsul să fie scurt și hotărît.

Răspunsul îl dă domnul general Mazarini, în scris, și în limba română :

„Domnule colonel, luptăm pînă la unul. Nu ne predăm". Semnat, general Mazarini.

Parlamentarul a fost legat la ochi și trimis spre front în sectorul Regimentului 10 Dorobanți, satul Bazkovski.

Au urmat clipe de liniște și totodată de enervare generală. Se simțea deznodămîntul inevitabil.

Tot timpul D.V.K. 107 în frunte cu dl. maior von Hohenhausen Hochaus, menține o strînsă legătură cu comandamentul Diviziei 6 Infanterie și cu D.V.K. al Armatei 3 (prin radio).

Peste o oră și jumătate se prezintă un al doilea parlamentar cu un mesaj identic, la care răspunde în românește și în scris dl. general Lascăr Mihail.

Tot al doilea parlamentar ne informează verbal, izbit de primirea bună care i s-a făcut (tratat cu țigări și cu coniac din belșug) că ei au pînă la această dată peste 2 000 prizonieri români și că încercuiri similare sînt la Kalaci și Stalingrad.

Ne sfătuiește să ne predăm de bună voie căci vom fi tratați frățește în raport cu gradele și ne informează că germanii sînt tratați oricum mai rău.

Ne mai spune că dacă rezistăm inutil ei vor aplica față de toți metode de distrugere [subl. ns.].

Totodată, caută șiret să afle prin întrebări la ce comandament se află, de corp sau de armată.

I se răspunde că va afla din răspunsul nostru care a fost scris de data aceasta de dl. general Lascăr Mihail, pe o coală întreagă, și al cărui conținut nu-l cunosc.

Parlamentarul ne mai spune că termenul expiră la ora 24 din 22 noiembrie 1942.

Atmosfera printre ofițerii de stat major, deși nedormiți și surmenați, este excelentă.

Încercuirea este completă.

Avem 87 de prizonieri între care 5 ofițeri, un inginer tehnic topograf și mai mulți gradați care cad în mîinile rușilor la Verhne Cerenski. De soarta escortei nu știm nimic. [XXX, 294—297].

Divizia 15 Infanterie. Către ora 2, domnul general Sion sosește de la Golovski și chemînd deoparte pe maiorul [Gheorghe] Busuioceanu, șeful Biroului 3, îi împărtășește discuțiunea care a avut loc între domnia sa, domnii generali Lascăr și Mazarini.

Rușii trimiseseră un parlamentar la Divizia 5 cu un ultimatum prin care soma să se predea.

În discuțiunea care a avut loc s-a propus dacă nu trebuie să se capituleze, însă domnul general Sion a intervenit spunînd: „Cît timp avem muniție, vom lupta pînă la unul căci trebuie să intervină aliații noștri".

La această intervenție s-a asociat și domnul general Lascăr care a spus: „Vom muri cu toții ca să arate Istoria generațiilor viitoare ce am făcut noi pentru Țară".

Această hotărîre este transmisă și comandanților de sectoare prin șeful Biroului 3, care a plecat pe front în acest scop. Totul este în ordine și moralul ridicat cu toată lipsa de hrană și apă în special care tortura pe toți.

Pînă la ora 11, liniște pe tot frontul. Între timp stînga Batalionului I/R.25 Infanterie realizează legătura cu Regimentul 7 Dorobanți de-a lungul viroagei vest cota 140 și totul era în ordine.

Între ora 12—13, inamicul dezlănțuie două atacuri concentrice și puternice. Unul asupra Batalionului I/R.25 Infanterie, cu circa 2—3 batalioane și unul asupra sectorului colonelului Calotescu cu 2—3 batalioane fără tancuri. Intervine artileria și întregul armament. Lupta durează pînă la ora 4 cînd inamicul este complet oprit, capturîndu-se circa 100 prizonieri.

În timpul luptei, către ora 15, domnul general Sion este chemat din nou la Golovski. Divizia 6 primise și ea un parlamentar rus care cerea capitularea diviziei. Au loc din nou aceleași discuțiuni și se hotărăște din nou rezistența pînă la ultimul cartuș, hotărîre raportată prin radio la armată și semnată de cei 3 generali Mazarini, Lascăr și Sion. În același timp se lansează de la Golovski o radiogramă către armată cu următorul conținut: „Sîntem în situație disperată! Aceasta este ultimul cuvînt! Spuneți-ne cuvîntul Dumneavoastră! Am hotărît să luptăm!".

Aceasta era situația în noaptea de 21/22.XI. [XXIX, 497].

În Stepa Calmucă. Armata 4. [...] IV. După luarea comenzii, Armata 4 română de acord cu propunerile Corpului VI armată, ordonă să se refacă rezistența pe aliniamentul general valea Aksai—Tundutovo.

În acest scop, se pune la dispoziția Corpului VI armată Detașamentul Korne (grosul Diviziei 8 Cavalerie plus o baterie grea), care la 21 XI, ora 18 ajunsese în zona Korobnin—Kolesnicov—Umanțevo.

V. În urma acțiunilor desfășurate se ajunsese către ora 16, la următoarea situație :

1. *La Corpul VI armată.* Divizia 1 Infanterie are dreapta (Detașamentul colonel Palade cu 3 batalioane) pe linia M. Derbetî—Tundutovo, iar stînga, în regiunea Goncearovski—Vodinski, încearcă reconstituirea unităților pentru a rezista.

Divizia 18 Infanterie, fără legătură cu unitățile sale care au rezistat pe pădurea Tinguta (aflată între satul și gara Tinguta).

Divizia 2 Infanterie are grosul împrăștiat. Situația unităților necunoscută.

La ora 17.45, corpul de armată hotărăște (ordinul de operații nr. 138) următoarele :

a) Corpul VI armată întărit cu Divizia 8 Cavalerie rupe lupta în seara de 21.XI, sub protecția unităților aflate pe linia Goncearovski — gara Gnîilo Aksaiska—Vasilevka și își reorganizează forțele la sud de rîul Aksai. [...]

2. *La Corpul VII armată.*

Divizia 4 ia sub ordine Detașamentul colonel Palade al Diviziei 1 Infanterie, aflat la Tundutovo.

În golul de la vest de Tundutovo se introduce Batalionul 4 Infanterie Ușoară și Grupul 57 Cercetare.

Pe restul frontului nimic important.

VI. Intervenția Diviziei 29 Moto nu s-a produs.

Aviația a văzut în ziua de 21.XI, 11 care de luptă germane urmate de 40 automobile, în deplasare de la Kaoninski (15 km nord Aksai) spre Abganerovo.

Asupra acțiunii Divizei 20 Infanterie și Diviziei 29 Infanterie Moto germană, s-au primit mai tîrziu de la Armata 6 germană prin Misiunea Militară germană (nr. 12 776/42 din 11.XII), următoarele date :

„Divizia 20 Infanterie avea de apărat înaintea datei de 20.XI, un sector de lărgimea 19 km. Ea s-a retras numai după ce vecinii se retrăseseră deja. Chiar și după aceasta, Regimentul 91 Infanterie, Batalionul de Pionieri și Batalionul ușor 20 au rezistat și după ce au fost deja depășiți. Ei au fost eliberați mai tîrziu prin contraatacul Diviziei 29 Infanterie Moto. Și regimentele 82 și 83 Infanterie au corespuns pe deplin în aceste lupte".

În rezumat, la sfîrșitul celei de a 2-a zi de bătălie:

— Inamicul a continuat a progresa spre vest.

— Armata 4 română după ce a rămas neîntrebuințată mai mult de două luni ia comanda corpurilor VI și VII armată și a Diviziei 16 Moto [germană — *n.n.*] în condițiuni excepțional de grele.

— La Corpul VI armată se opun rezistențe izolate în lungul comunicațiilor ; legăturile sînt rupte.

— Corpul VII armată pe pozițiile inițiale, își acoperă stînga.

— Armata hotărăște a se reface rezistența pe linia valea Aksai—Tundutovo.

— Nu avem preciziuni dacă și cum a intervenit Divizia 29 Moto germană.

— Nici o informație, de asemenea, de la Divizia 20 Infanterie.

— Ajutorul german este neînsemnat. Armata este prevenită că nu poate conta deocamdată pe aducerea de forțe germane. [XXV, 217—223].

Versiunea lt.-colonelului Nicolae Dragomir, subșeful statului major al Armatei 4. Inamicul adîncește și lărgește pătrunderea sa. Părți din trupele proprii, bătute, încearcă — C.VI A. — rezistențe izolate, în timp ce la C.VII A. situația este neschimbată.

Pînă spre dimineață diviziile C.VI.A. nu au putut reconstitui nici o rezistență. Comandanții nu au legătură cu trupele, ale căror resturi se retrag împrăștiate și depășite de tancurile inamice * precedate de mișcarea neregulată a formațiunilor de servicii intrate în panică.

---

* „Care împănau toată zona" (Raport operativ C.VI A.). (*nota N. Dragomir*).

La Divizia 1 [Infanterie] s-a mai rezistat totuși, cu resturile de trupe și un escadron R.6 R.P. (după replierea de la cota 124,8) călare pe comunicația Plodovitoie—Abganerovo, la circa 6 km est de Abganerovo spre a acoperi această localitate. Alte părți din R.6 R.P. au încercat să reziste pe zonele de teren 10 km sud Plodovitoie.

Către ora 9 inamicul cucerește gara și localitatea Abganerovo.

În după-amiaza zilei situația, foarte nebuloasă, este aproximativ următoarea

— dreapta C.VI A. rezistă pe linia Mal. Derbetî—Tundutovo ;

— în spărtura produsă C.A. încearcă constituirea unei ariergărzi pe linia Goncearovski—Vodeno—Gnilo Aksaiskaia cu resturile diviziilor sale și întărirea germană * ;

— stînga C.VII A. este prelungită spre vest ;

— Divizia 16 Moto, încercuită la Utta, se retrage spre Iașkul urmărită de 2 brigăzi blindate și 3 brigăzi moto :

C.VI A. propune Armatei 4 R[omâne] ** :

— reconstituirea rezistenței eventual pe văile Aksai—Rosoș la adăpostul ariergărzilor de pe linia Goncearovski—Gnilo Aksaiskaia ;

— intervenția Det. Korne spre Abganerovo *** (susținut de elementele blindate de întărire).

C.A. arată că această nouă rezistență este condiționată și de contraatacul Div. 29 Moto germane dinspre Kosceava (pe care se puneau mari speranțe) și de intervenția aviației contra carelor.

Ofițerul de legătură al armatei arată că comandamentul C.A. nu crede să poată ține poziția de pe valea Aksai, dacă inamicul atacă cu care.

---

* După mari insistențe, față de apropierea inamicului de atelierele germane de reparații din Aksai, C.VI A. a obținut de la germani : un grup de tancuri de asalt ; 12 care de luptă scoase din atelier ; trupa atelierului *(notă N. Dragomir)*.

** Care în cursul zile primise comanda tuturor unităților române și germane la sud de zona pătrunderii (Setî). *(nota N. Dragomir)*.

*** Detașamentul va fi toată ziua în curs de deplasare. C.A. caută să folosească Detașamentul Korne, după contraatac, în ariergardă. *(nota N. Dragomir)*.

A. 4 R[omână] :

— aprobă propunerea ;

— ordonă ca dreapta Div. 1 [Infanterie] care ţinea la Tundutovo, să intre sub ordinele Div. 4 ;

— organizează apărarea localităţii Kotelnikovski, cu trupele locale germane şi române ;

— întăreşte C.VI A. cu un batalion din Reg. 92 Inf. împins la Cilikovo ;

— degajează spatele armatei de oarecari formaţiuni dinapoi.

Luarea comenzii de către A.4 R[omână], în condiţiuni atît de grele, a impus clarificări.

Armata raportează M.C.G. :

„Pentru executarea imediată a comenzii avem nevoie de o confirmare urgentă, de stabilirea misiunii noastre generale, de precizarea contribuţiei pe care o pot da, la ordinul nostru, unităţile germane aflate în zona armatei (pînă mai departe spre spatele armatei)".

M.C.G. transmite ordinul nr. 34 348 care în extras cuprinde :

a) Armata 4 ia sub ordine imediat C.VI şi VII A., fără Div. 20.

b) Misiunea armatei este să oprească pătrunderea inamicului pe o linie cît mai la est.

c) S-a intervenit la Gr. de A. „B" să comunice ce mijloace de întărire ar putea trimite.

d) S-au luat măsuri a se trimite muniţii.

În controversa dintre elasticitatea misiunii dată de M.C.G. şi ordinul de la Stabs Don ca trupele să păstreze poziţiile pînă la ultimul om, intervine ordinul Gr. de A. „B" prin care Armata 4 este pusă sub ordinele Armatei 4 Blindate cu misiunea de a ţine actualele poziţii cu orice preţ, fără a conta pe aducerea de întăriri germane.

În chestiunea de a şti dacă totuşi comandantul armatei poate avea iniţiative în favoarea trupelor române, grav periclitate, M.C.G. răspunde :

„M.C.G. nu comandă. În situaţii critice nu poate lua hotărîri decît cine cunoaşte bine situaţia. Deci puteţi face acte de iniţiativă, luîndu-vă toată răspunderea".

Iar din partea domnului mareşal se primeşte în aceeaşi chestiune răspunsul :

„Principial, orice se va hotărî să se hotărască de comun acord cu comandamentul german".

O nouă controversă intervine între sugestia M.C.G. de a face față în breșă prin tragerea de forțe de la dreapta armatei și respectiv prin replierea acestei aripi pînă la valea Arhan Selmen, și ordinul categoric al A.4 Bl. care era de acord cu preluarea de forțe de la dreapta armatei dar păstrînd neclintite actualele poziții.

În condițiunile puse de A.4 Bl., A.4 R[omână] va prelua de la dreapta numai 1 regiment cavalerie.

În fine, sugestiei M.C.G. de a se pregăti și Valea Kurmoiarski Aksai (Kotelnikovski) i se opune faptul că comandamentul german este cu desăvîrșire ostil oricărei măsuri de prevedere pentru eventualitatea unui eșec al rezistenței pe valea Aksai și cere chiar refacerea rezistenței la nord-est de această vale.

În rezumat, în ziua a doua a ofensivei rusești :

— inamicul a continuat progresiunea spre vest ;

— C.VI A. opune rezistențe izolate și improvizate pe comunicații ;

— legăturile sînt rupte ;

— C.VII A., pe pozițiile inițiale, își acoperă și prelungește aripa stîngă ;

— A. 4 R[omână] primește comanda trupelor, majoritatea descompuse și total lipsite de rezerve, în condițiuni excepțional de grele *. [XXXII].

Mareșalul începe să acuze ! (21 noiembrie 1942). Domnul mareșal Antonescu îmi ordonă să vă comunic [atașatului militar la Berlin, colonel Ion Gheorghe — *n.n.*] următoarele :

Comandamentul german a fost prevenit asupra iminenței unui atac în zona Armatei 3. După Ilmen, Rjev și Voronej și, poate chiar înaintea acestor regiuni, zona Armatei 3 aflată pe

---

* Așa fel încît, domnul general Hoth [comandantul Armatei 4 Blindate germane — *n.n.*] a putut spune, mai tîrziu, domnului general Constantinescu, comandantul armatei (cuvinte repetate și de colonelul Doerr) : *„on ne vous a pas donné le commandament ; on vous l'a jeté"* [„dumneavoastră nu v-a fost acordat acest comandament, ci v-a fost aruncat" — *n.n.*]. *(nota N. Dragomir).*

direcțiunea Rostov era poate mai indicată decît celelalte pentru un atac rus. El permitea inamicului să obțină efecte tactice cu imediate consecințe de ordin strategic.

De aceea, Domnia sa a insistat să se lichideze cu capul de pod rusesc de la sud Serafimovici și a cerut să se doteze Armata 3 cu tot ceea ce îi lipsea pentru a-și putea îndeplini misiunea, contînd pe promisiunea făcută prin domnul general Hauffe de a se îndruma înapoia Armatei 3, 4 divizii germane din rezervă, deosebit de o divizie din Corpul VI armată român *, care trebuia să vină după proiectul inițial în zona acestei armate.

Domnul mareșal își dă seama de greutăți dar trebuie să se recunoască că a fost și o neglijare a nevoilor Armatei 3 române, datorită comandamentelor particulariste [sic!] ale comandamentelor cărora le sînt subordonate trupele noastre, interese de altfel omenești și explicabile.

Grupul de armate „Don" trebuia să dispună deosebit de rezerva Armatei 3 și de o rezervă în regiunea Rostov; nici aceasta nu a fost realizată.

Prin scrisorile din 17 martie și 20 iunie 1942, domnul mareșal Keitel s-a angajat ca să completeze pe front trupele noastre cu tot ce le era necesar, la fel cu unitățile germane, dar nu s-a realizat. Nici măcar nu s-a ținut seama de faptul că diviziile românești sînt cu aproximativ 1/3 mai mici decît cele germane și totuși li s-au încredințat fronturi foarte largi; ele mai au pe deasupra o încadrare slabă care la un efectiv redus nu se încadrează nevoilor operative pe fronturi largi pentru a le da o tărie suficientă.

Deosebit de aceasta nu s-au adus în zonă, deși trupele se aflau pe poziție de la jumătatea lunii septembrie, materialul de fortificații necesar, mine, rețele de sîrmă etc.

Domnul mareșal nu voiește prin aceasta să aducă o critică nici să acopere un eventual eșec. Însă semnalează cele de mai sus pentru ca situația să se îndrepte cît timp mai e posibil și cere ca asigurările date de domnul mareșal Keitel, prin scrisorile amintite mai sus, să fie respectate.

Dat fiind importanța sectorului, Domnia sa socotește că trupele Armatei 3 trebuie să se bucure de toată atențiunea mai

---

* Divizia 20 Infanterie. *(n.n.)*.

ales că acest sector poate deveni în primăvară o bună bază ofensivă pentru operațiunile viitoare.

Pentru ca trupele române să poată să participe la aceste operațiuni ofensive, trebuie să li se dea posibilitatea să-și îndeplinească misiunea actuală, astfel încît în primăvară să dispună de o cît mai intactă forță combativă.

Situația actuală este apreciată de către domnul mareșal ca fiind grea, nu totuși primejdioasă*. Desigur, desfășurarea ei depinde și de rezervele rusești.

Dacă oprirea ofensivei rusești va putea fi făcută cu rezervele actuale, ar fi de dorit ca elementele blindate să întreprindă o acțiune dincolo de fostele linii, pentru a ajunge la Don.

O poziție avantajoasă ar fi lizierele de nord ale pădurilor de la nord de linia Krutovski—Serafimovici—Kletskaia care pe lîngă că ar fi limitat posibilitățile unor viitoare atacuri inamice, ar fi constituit o bună bază de plecare pentru ofensiva din primăvară.

Poziția de pe Don este însă indispensabilă unei apărări pe timpul iernii și ar trebui cucerită spre a evita situația de pînă acum care lasă în mîna rușilor obiective importante și zone favorabile de adunare a forțelor de atac. [XXXIII].

Führerul condamnă Gruparea „Lascăr" la pieire (generalul Hauffe către generalul Șteflea — 21 noiembrie 1942). Misiunea Militară germană are onoarea de a transmite Marelui Cartier General Regal român următoarele deciziuni ale führerului :

1. *Deciziunea führerului :* Să se realizeze cît mai repede posibil joncțiunea între Divizia 22 Blindată și Divizia Blindată română. Corpul [XLVIII] Blindat să atace apoi imediat și fără nici o cruțare spre nord, pătrunzînd în dispozitivul inamic.

Diviziile 13, 6 și 5 române și resturile Diviziei 14 române vor menține pozițiile lor cu orice preț [subl. ns.].

2. *Führerul a decis :* Diviziile 15, 13, 6 și 5 române și restul Diviziei 14 române își vor menține cu orice preț și pînă la capăt, pozițiile lor actuale.

---

* Această apreciere ne face să credem că telegrama către colonelul Ion Gheorghe a fost concepută și transmisă înainte de primirea rapoartelor de pe front prezentate în continuare (*n.n.*).

Corpul XLVIII Blindat a primit ordin să aducă despresurarea prin atac spre nord. [XXXIV].

Generalul Șteflea cere permisiunea de retragere pentru Gruparea „Lascăr" (21 noiembrie, ora 21,20). a) Gherghe Radu [comandantul Diviziei 1 Blindate — *n.n.*] a primit ordin să se retragă la 5 km sud-vest Perelazovski.

Lascăr [comandantul D. 6 I. — *n.n.*] cu Mazarini [comandantul D. 5 I. — *n.n.*] și parte din Stavrescu [comandantul D. 14 I. — *n.n.*] Ionescu-Sinaia [comandantul D.13 I. — *n.n.*] și Sion [comandantul D.15 I. — *n.n.*] încercuiți. Au primit ordin de la Grupul de armate „B" să rămînă pe loc.

b) N-au deloc bomboane*.

Astăzi nu li s-a putut duce nimic cu Ramiro Enescu [comandantul Grupării Aeriene de Luptă — *n.n.*].

Lascăr cu toți frații sînt gata în noaptea asta să rupă cercul și să urmeze pe Gherghe Radu, însă Grupul B nu admite.

Noi cerem aprobarea d-lui mareșal**.

c) Situația grea la Panaitiu [comandantul Diviziei 9 Infanterie — *n.n.*], iar elemente blindate roșii au ajuns la Kalaci.

Așteptăm răspunsul, căci nu trebuie pierdut nici un minut. [XXXV].

Mareșalul speră însă în ajutorul german (21 noiembrie, ora 21,40). La comunicarea dvs. telefonică, se transmite mai jos ordinul domnului mareșal Antonescu :

1. Executați ordinul comandamentului Grupului de armate „B", dacă acest comandament montează acțiunea de despresurare și poate procura muniție.

Principial, orice se va hotărî să se hotarască de comun acord cu comandamentul german.

---

* Muniții (*n.n.*).

** În memoriul din 15 martie 1945, generalul Ilie Șteflea arată : „Am cerut aprobarea să mă duc personal în încercuire, cu avionul, ca să salvez Grupul Lascăr, dar nu mi s-a aprobat. Dacă m-aș fi dus fără aprobare, aș fi fost acuzat că tot dezastrul de la Stalingrad l-am provocat eu, fiindcă am ridicat trambulina (Grupul Lascăr) ce pretindea comandamentul german că le va permite să sară în Stalingrad". [Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 811, f. 223].

2. Transmiteți tot gîndul meu bravilor și bunilor români care luptă pentru cauza neamului. [XXXVI].

22 NOIEMBRIE 1942

Jurnalul de operații al Marelui Cartier General.

A. *Inamicul* [...] III. *Grupul de armate „B". Armata 4 română.*

1. *La Divizia 16 Moto germană.* Inamicul a atacat cu forțe superioare blindate ariergarda de la Utta, respingînd-o spre vest și continuă înaintarea pe șoseaua Utta—Iașkul.

La sud de șosea, coloane inamice cu tancuri și multă artilerie, în marș spre vest, ajunseseră la ora 8,30 cu avangarda, la 25 km est Iașkul.

2. *La Corpul VII armată. a)* În fața sectorului Diviziei 5 Cavalerie s-au semnalat aglomerări de trupe, afluind dinspre nord-est spre Șarnut; în regiunea Most Santa inamicul face depozitări de materiale.

Aceste preparative lasă să se întrevadă începerea în curînd a atacurilor asupra dreptei Corpului VII armată.

b) În sectorul Diviziei 4 Infanterie. După o puternică acțiune de artilerie, aruncătoare și arme automate, inamicul a atacat localitățile M. Derbeti și Tundutovo, reușind — în primele ore ale dimineții — să cucerească prima localitate, iar din a doua numai partea de est.

La ora 12,30, a reluat atacul spre sud cu 2 batalioane sprijinite puternic de artilerie, aruncătoare și katiușe, reușind să ajungă către ora 14,30 pe linia: 4 km sud-est Tundutovo, 3 km sud Tundutovo, 2 km vest Tundutovo, unde a fost oprit.

În aceste operațiuni au fost încercuite două puncte de sprijin din Grupul 57 Cercetare, care acoperea stînga Corpului VII armată.

Pe restul frontului Diviziei 4, a fost respins un atac inamic, în forță de o companie în regiunea 4 km sud-vest Ungun—Ierjashi.

3. *Detașamentul Korne.* Nu a avut contact cu inamicul pînă către ora 14.

După această oră, Regimentul 4 Roșiori a fost atacat de 2 regimente de cavalerie dinspre nord, combinat cu o manevră a 20 tancuri venite dinspre sud.

4. *În sectorul Corpului VI armată.* Elementele cele mai înaintate inamice au ajuns la circa 3 km în fața poziției noastre.

În cursul serii, inamicul a reluat atacurile mai puternice, presînd în special pe direcția Aksai.

Divizia 1 Infanterie a putut respinge un atac mai slab, după care frontul ariergărzilor a fost respins spre valea Aksai.

Forțe inamice de cavalerie sînt semnalate ocolind pe la vest, prin spațiul liber, aripa de vest a frontului ariergărzilor și se îndreaptă spre gara Jutov.

Din declarațiile prizonierilor, rezultă că forțe de cavalerie, circa 1 divizie, ar fi sosit în seara zilei la Abganerovo [...].

Armata 3 română. a) Acțiunea trupelor inamice a continuat să se dezlănțuiască cu aceeași înverșunare ca în ziua anterioară.

Pătrunderea spre nord a fost mult adîncită. Din informațiunile primite de la Misiunea Militară germană, a atins în seara zilei Donul între Golubinskaia și Kalaci, învăluind aripa stîngă a Armatei 6 germană.

În spațiul dintre stînga Armatei 6 germană și valea Țariția n-a avut de întîmpinat nici o rezistență.

b) *Grupul Lascăr.* În noaptea de 21/22 s-au prezentat parlamentari ruși și au somat pe generalul Lascăr să capituleze. Somația a fost respinsă.

În zorii zilei, cercul inamic în jurul grupului începe să se strîngă tot mai mult. Apărarea eroică este ruptă la Divizia 5 și inamicul ocupă localitatea Belosoin. Dreapta Diviziei 6 și stînga Diviziei 15 atacate cu care dè luptă și apărarea este străpunsă la est de Raspopinskaia.

c) Divizia 7 Cavalerie, a fost atacată puternic cu blindate și respinsă spre sud.

d) Presiunea inamicului asupra Diviziei 9 a fost continuă; iar divizia a fost respinsă spre vest și de pe înălțimile vest valea Kriușa. Forțele inamice care au atacat au fost circa 4 batalioane infanterie cu care de luptă.

e) [...] În zona Detașamentului „Haas", inamicul a pătruns la ora 14 cu infanterie și tancuri pe la sud-est Astacov și a ocupat înălțimea c. 4 de la 2 km vest.

B. *Forțele amice* [...] .III. *Grupul de armate „B". Armata 4 Română.*

1. *Divizia 16 Moto germană.* Ariergardă diviziei de la Utta, a fost retrasă, fiind atacată de un inamic superior, cu tancuri.

2. *Corpul VII armată.* a) *Divizia 5 Cavalerie.* În cursul nopții de 21/22.XI, a respins cîteva incursiuni inamice.

În cursul zilei, artileria a acționat asupra aglomerărilor de trupe din zona Most Șanta.

Armata a intenționat să formeze o rezervă dintr-un regiment de cavalerie întărit, din această divizie, pe care să o dirijeze către aripa dreaptă a Corpului VII armată.

Pe baza informațiunilor primite de la Corpul VII armată, care indicau pregătiri de atac și afluiri de trupe inamice în fața Diviziei 5 Cavalerie, măsura a fost contramandată.

Armata a cerut Corpului VIII Aerian bombardament asupra trupelor inamice din zona nord-est Șarnut.

b) *Divizia 4.* Între M. Derbetî și linia de sud a diviziei, nimic important; aici au avut loc numai schimburi de focuri, pe frontul ținut de Regimentele 5 și 20 Dorobanți.

Detașamentul Palade a fost respins de pe satele Tundutovo și M. Derbeti. [...].

Față de această situație, armata a dat ordin Corpului VII armată să oprească înaintarea inamicului pe linia încrucișarea de drumuri 7 km nord-est Koropkin, botul de deal 10 km sud Tundutovo, înălțimea 8 km est Sadovoie și mai la dreapta pe actualul front.

Grupul 57 Cercetare, care acoperea stînga C.A., a fost atacat cu care de luptă.

3. *Corpul VI armată.* a) Detașamentul Korne, pus la dispoziția Corpului VI armată, cu ordinul de a nu fi întrebuințat fără aprobarea armatei, fiind atacat de inamic, armata își vede încleștată rezerva pe care voia să o îndrepte spre vest în spatele văii Aksai.

De notat că nici constituirea de rezerve din Div. 5 Cavalerie nu s-a mai putut face din cauza presiunii inamicului în acel sector.

b) Pentru a constata situația reală a frontului și a M.U. subșeful de stat major al armatei [lt.-colonel Nicolae Dragomir — *n.n.*] a plecat în cursul zilei cu avionul la unități.

Constatările făcute la trupele din linie și rezultatul recunoașterii din avion de-a lungul frontului sînt următoarele:

Divizia 1 Infanterie:

— ține un front de circa 5—6 km călare pe șoseaua imediat nord Goncearovski; are elemente spre Vodeno, unde are legătură

cu o companie germană ; are în front circa 700 oameni dintre care 500 recruți ai Regimentului 85 Infanterie, 11 puști mitralieră și 4 anticar.

— la sud Tundutovo are Regimentul 93 Infanterie cu un batalion din Divizia 4 și 6 baterii, care se află în lupte, sub ordinele Diviziei 4 Infanterie.

Din Divizia 2 Infanterie nu au mai rămas decît comandantul și o parte din statul major care nu a fost nimicit de inamic ; circa 100 infanteriști cu 5 piese artilerie, formațiunile de servicii, trenurile regimentare, parte din trenurile de luptă, fracțiuni din compania de transmisiuni, jumătate din compania A.A., un pluton de poliție și stația radio.

Formațiunile de servicii totalizează aproximativ 700 oameni cu căruțe în majoritate ajunse mult înapoi. Toate aceste elemente amestecate și demoralizate sînt lipsite de armament de infanterie și automat.

Comandantul diviziei [general Dumitru Tudose — *n.n.*] a declarat că nu mai poate conta pe aceste forțe și că divizia sa a devenit un impediment ce trebuiește îndepărtat de front. Totuși, divizia a încercat să împingă valoarea unui escadron format din artileriști pe înălțimile 5—6 km nord gara Jutov, întărindu-l cu circa 100 infanteriști de care mai dispunea și cu piesele de artilerie înapoia văii Aksai.

Divizia 18 Infanterie are 8 ofițeri, 157 trupă, 4 tunuri anticar ; artilerie nimic.

E.N.I. corpului de armată n-au avut pierderi, ci numai dezorganizate.

Forțele corpului de armată nu se ridică la mai mult de valoarea 4 batalioane și acelea compuse din resturi de trupe, fără armament de infanterie, fără ofițeri, cu extrem de puțină artilerie și cu moralul scăzut.

In luptele din seara zilei, Detașamentul Korne a pierdut din efectivul său părți importante, fiind manevrat și atacat în flancuri de forțe mecanizate.

Nici Corpul VII armată nu mai dispune decît de Divizia 4, a cărei valoare combativă era redusă încă înainte de atacul inamic și de valoarea a 3 regimente cavalerie, cît a mai rămas din Diviziile 5 și 8 Cavalerie.

Cu forțele arătate, armata primește misiunea să mențină pentru 23 XI, poziția Goncearovski — gara Gnilo Aksaiskaia. Atît armata cît și Corpul VI Armată au propus valea Aksai, care

constituie obstacol activ, permite reorganizarea unităților și adunarea unităților nou sosite.

Grupul de de armate „B" n-a aprobat această propunere.

În seara zilei inamicul a reluat atacul în forță :

— în regiunea Tundutovo progresează spre sud-vest ;

— la Detașamentul Korne continuă luptele ;

— ariergărzile Diviziei 1, respinse ;

— cavalerie inamică înaintează pe la vest, prin spațiul liber spre gara Jutov ;

— în Abganerovo se semnalează circa o divizie cavalerie inamică.

În această situație, cînd frontul putea fi străpuns adînc și armata nu dispunea de nici o rezervă, deoarece toate disponibilitățile au fost absorbite de misiunea categorică de a rezista pînă la ultimul om, armata a întrebat M.C.G., dacă ea poate lua hotărîri care contrazic ordinul drastic al Armatei 4 Blindată.

Marele Cartier General cu nr. 34 476/23 XI, ora 3,10, răspunde : „Luați orice măsură socotită necesară pentru a face față situației, comunicînd-o Armatei 4 Blindată ...".

Armata 4 Blindată. Din informațiuni primite de la subșeful de stat major al Armatei 4 la ora 10,15, rezulta că Divizia 20 Infanterie română ținea încă legătura cu Divizia 29 germană care se afla la dreapta sa.

Divizia ar fi aproape pe frontul său inițial.

De la stînga sa a contraatacat o divizie germană cu succes.

Armata 3 Română. 1. *Grupul Lascăr.* În noaptea de 21/22, la ora 1, parlamentarii ruși au prezentat generalului următoarea propunere de capitulare :

„Ofițeri români și unități și subunități și soldați !

Nemții v-au părăsit și se retrag în dezordine.

Unitățile dvs. sînt încercuite.

Situația lor este disperată.

Pentru salvarea vieții dvs. și a soldaților dvs. vă propunem să capitulați [...]".

O radiogramă transmisă Armatei 3 cuprinde răspunsul următor la propunerea de capitulare :

„Simțul de onoare ostășesc ne impune să continuăm lupta". Semnat : generalii Mazarini, Lascăr și Sion.

Altă radiogramă dată la ora 4,36, de Divizia 15 are următorul cuprins: „Situaţia disperată. Acesta este ultimul cuvînt. Spuneţi cuvîntul vostru".

Armata 3, luînd în cursul zilei legătura, prin avion, cu generalul Lascăr, a primit următoarele informaţiuni:

„— situaţia disperată;

— regimentele de artilerie nu mai au decît 40 lovituri de tun;

— muniţia de brandt terminată în cea mai mare parte; iar pentru infanterie foarte redusă;

— de 3 zile trupa nemîncată;

— în dimineaţa zilei a început presiunea puternică a inamicului, cu tancuri şi katiuşa, la stînga Diviziei 5, la dreapta Diviziei 6 şi stînga Diviziei 13;

— răniţii, în număr mare şi posibilităţi de îngrijire foarte reduse;

— tunul anticar de orice categorie, fără efect, asupra majorităţii carelor de luptă inamice;

— infanteria strivită de care de luptă;

— maximum de rezistenţă pînă mîine".

La 22/23, proiectase străpungerea. încercuirii către Cernîşevskaia.

În cursul zilei a fost atacat încontinuu şi generalul Lascăr cere ordine categorice şi urgente.

Tot în cursul zilei, a fost aprovizionat pe calea aerului cu:

— 25 tone muniţii;

— 5 tone alimente şi

— 5 tone benzină.

În după-amiaza zilei, au început retragerea spre sud părţi din Diviziile 5, 6, 15 Infanterie, sub ordinele generalului Sion.

2. *Corpul XLVIII Blindat.* a) Cu începere de la ora 8, a atacat cu Divizia 22 blindată, în scopul de a degaja Divizia 1 Blindată română. În după-amiaza zilei a atins linia drumul de care Bol. Donscinskaia, culegînd şi cîteva care de luptă româneşti.

b) *Divizia Blindată română.* Ofiţerul de legătură trimis la Grupul Lascăr a aterizat la înapoiere în zona unde se afla divizia la 21.XI.

Informaţiunile aduse arată că în operaţiunea de despresurare, divizia a fost bătută şi împrăştiată. Oamenii pe jos, în maşini sau pe tancuri.

Din informaţiuni primite în seara zilei de la Misiunea Militară germană, ea se găseşte în zona Petrovka.

Intenţiunea de a se uni aceste 2 divizii [Div. 22 Bl. germană şi Div. 1 Bl. română — *n.n.*] nu s-a realizat.

3. *Corpul V armată*: fracţiunile şi E.N.I., instalate în seara de 21.XI călare pe Lipovski, au fost aduse în zona Golubinski din cauză că inamicul a ocupat Kalacev.

4. *Corpul II armată*

Divizia 7 Cavalerie, care apăra Cirul, a fost atacată cu care de luptă şi aproape nimicită. Regimentul 11 Călăraşi şi 2/Reg. 11 Roşiori au fost sfărîmate.

Divizia nu mai dispune decît de aproximativ valoarea unui escadron, care la căderea serii intercepta comunicaţia Cernîşevskaia—Morozovsk, la 16 km nord Kuteinikovo.

Mai la nord, Cirul este apărat de către Detaşamentul Zlotescu (circa 700—800 oameni + 1 baterie tunuri lungi).

5. *Corpul I armată.* Pînă la valea Kriuşa, se menţine vechiul front.

Centrul şi dreapta Diviziei 11, repliate pe înălţimile vest valea Kriuşa pînă la Dubovski inclusiv.

Divizia 9, fiind continuu presată de inamic n-a putut organiza rezistenţa pe înălţimile vest valea Kriuşa decît pe înălţimile de la 8 km vest de această linie.

La dreapta Diviziei 9, se află Detaşamentul Haas care asigură dreapta Corpului I armată, pe înălţimile imediat est localităţile: Astakov, Gumeni, Volodin.

Corpul de armată nu mai dispune de nici o rezervă.

6. *Intenţiunile armatei pentru 23.XI*

— Continuarea rezistenţei la Corpul I armată şi Grupul Lascăr şi încercarea de degajare a Corpului XLVIII Blindat.

— Continuarea organizării de unităţi luptătoare din elementele răzleţe şi fugari, pentru a constitui un baraj pe valea Cirului. [XXXI, 158—169].

În Cotul Donului. Armata 3. În dimineaţa de 22 noiembrie 1942 (ora 7), a patra zi de bătălie, armata face cunoscut în scris Grupului de armate „B" şi M.C.G. român, situaţia forţelor sale astfel:

— Corpul I armată, cu Div. 7 pe Don; Diviziile 11 şi 9 repliate pe valea Kriuşa, cu un mic cap de pod în faţa Bokovskaia.

— Resturi din C. II A., a căror valoare nu trece 2 batalioane pe Cir pînă la Cernișevskaia.

— La sud de Perelazovski o slabă apărare încercată de Cartierul C.VA. a fost respinsă. Mai la sud nu dispunem de forțe.

— Grupul de divizii încercuit a raportat că situația este disperată și trimite ultimul mesaj.

— Cu Divizia Blindată nu mai este nici o legătură, iar comandamentul C. XLVIII Bl. încearcă prin Divizia 22 Blindată să stabilească legătura.

În concluzie armata apreciază că singur C. I A. ar putea duce o apărare condusă, însă numai atît timp cît nu va fi învăluit de elementele blindate inamice.

Pentru dirijarea în viitor a operațiunilor, rog insistent:

— să se prelungească spre sud chiar azi, cu mijloace rapide, apărarea C.I.A.;

— să se aducă detașamente motorizate de vînători de tancuri care să împiedice elementele blindate să dezorganizeze spatele armatei și să facă cu neputință orice rezistență și conducere;

— să se orienteze Armata 3 asupra intențiilor viitoare ale Grupului de armate „B" pentru a dirija activitatea noastră, din timp, în vederea acestor intențiuni.

În această zi inamicul desăvîrșește lărgirea breșelor. La centru, breșa atinge în seara de 22 noiembrie, o lărgime de 50 km. Divizia 11 repliază dreapta pe înălțimile vest Kriușa și regrupează formațiunile din spate în bune condițiuni. Divizia 9 nu a izbutit să ocupe sectorul ce-i revenea pe frontul Kriușa; la timp, permițînd astfel inamicului să creeze un mare cap de pod la vest de rîu. Capul nostru de pod de la Bokovskaia rezista încă.

La Grupul general Lascăr, în cursul nopții s-au prezentat parlamentari cerînd capitularea. Li s-a răspuns imediat negativ.

Stînga Diviziei 5 puternic atacată s-a retras spre Belosoin în timp ce tancuri au pătruns la Belonemukin. La ora 11 — divizia raportează că tot frontul a fost pulverizat. Cu elementele retrase s-a înjghebat o linie de rezistență pe înălțimile est Belonemukin—Baskovski.

Trupele sovietice au atacat puternic dreapta Diviziei 6 și stînga Diviziei 15 Infanterie, reușind să cucerească către ora 20, cota 193,7.

Situația Grupului Lascăr este disperată, aprovizionarea pe calea aerului fiind foarte grea, abia s-au putut transporta 25 tone

muniții, 5 tone alimente și 5 tone benzină. Avionul de legătură trimis de Armata 3 a adus, în dimineața zilei, următorul mesaj din partea generalului Lascăr :

— Situația este foarte grea.

— Cercul se strînge în fiecare oră.

— Aseară au sosit doi parlamentari cu propuneri de a ne preda, la care li s-a răspuns negativ de toate diviziile.

— Reg. de Art. mai au circa 40 lovituri tun.

— Muniția pentru brandt terminată în cea mai mare parte ; muniția de infanterie foarte redusă.

— De trei zile trupa nemîncată.

— Azi dimineață a început presiune puternică cu tancuri și katiușa la stînga Div. 15 și dreapta Div. 6.

— În noaptea de 22.23 noiembrie, am proiectat străpungerea spre Cernîșevskaia.

— Răniții în număr foarte mare, posibilități de îngrijire foarte reduse.

— Tunurile anticar de orice categorie fără efect asupra majorității carelor.

— Infanteria strivită de care.

— Maximum de rezistență pînă mîine.

— În prima urgență muniție și benzină.

La ora 16, generalii Lascăr, Mazarini și Sion au hotărît ieșirea din încercuire pe direcția sud-vest. Mișcarea trebuie să înceapă la ora 18. La ora 16, infanteria rusă ajunge dinspre vest la Golovski (P.C. al Div. 6), dar a fost respinsă prin contraatac. Un atac puternic, sprijinit de care, a cucerit satul la ora 17,30. Trupele aflate aci s-au retras spre sud-vest la Divizia 15 Inf. — sau spre nord, la Isbușinski. Din acest moment armata nu a mai avut nici o legătură radio și nu s-a mai știut nimic de soarta generalilor Mazarini și Lascăr.

În seara zilei armata a primit comunicarea că führerul a acordat generalului Lascăr Mihail Frunzele de Stejar la Crucea de Cavaler al Ordinului „Crucea de Fier", iar mareșalul conducător al Țării l-a distins cu Ordinul „Mihai Viteazul", clasa a II-a.

În seara zilei de 22 noiembrie frontul Grupului general Lascăr s-a năruit. Numai un grup restrîns de forțe, sub ordinele generalului Stănescu [Traian, comandantul infanteriei Diviziei 6 — *n.n.*] a continuat rezistența, în zilele de 23 și 24 noiembrie, ținînd piept, cu cel mai sublim eroism, atacurilor repe-

tate ale inamicului. La sfîrşitul zilei de 24 noiembrie, epuizînd toate posibilităţile de luptă, fără hrană, fără muniţii, fără mijloace anticar şi fără posibilităţi de retragere, generalul Stănescu a acceptat capitularea, sub condiţiile aprobate de comandamentul sovietic.

Astfel a luat sfîrşit, la 24 noiembrie, rezistenţa eroică a ultimelor unităţi din Grupul general Lascăr.

Restul trupelor din Grupul general Lascăr au încercat să iasă din încercuire, în mai multe coloane :

a) *Coloana general Sion*, a pornit la 22 noiembrie, ora 21, peste cîmp, spre sud-est. După ce a traversat, în bune condiţii dispozitivul inamic, a fost tăiată în două de atacul carelor inamice, la traversarea văii Ţariţa. La trecerea peste rîpele abrupte şi prin văile mocirloase, a pierdut aproape toate autovehiculele, tunurile şi coloanele.

În dimineaţa de 23 noiembrie, resturile coloanei (175 ofiţeri, 129 subofiţeri şi 3 300 trupă), au sosit la Bol. Donşcinka unde au luat legătura cu Divizia 22 Blindată cu care au luptat tot cursul zilei pentru apărarea satului.

Fără artilerie şi fără apărare anticar au suferit pierderi grele. Lt.-col. Krueger, şeful detaşamentului german de legătură, mărturiseşte, prin raportul său : „trupele române au luptat foarte vitejeşte". Spre seara zilei de 24 noiembrie, străbătînd din nou încercuirea sovietică, resturile coloanei general Sion au ajuns împreună cu Div. 22 Bl. germană la Cernîşevskaia, unde au suferit noi pierderi din cauza bombardamentului masiv al artileriei sovietice.

b) *Coloana colonel [Panait] Ciupercescu*, compusă din ultimele trupe ale Diviziei 15 Infanterie a fost ajunsă de tancurile sovietice către seara zilei de 23 noiembrie şi distrusă. Foarte puţine elemente din avangardă au izbutit să se strecoare şi să intre la 27 noiembrie în liniile noastre, la nord de Bokovskaia.

c) *Batalionul I/Reg. 15 Dorobanţi*, sub comanda maiorului Răşcănescu, s-a dirijat spre sud, ajungînd — la 26 noiembrie — după angajări cu elemente slabe sovietice, la Oblivskaia, pe Cir, cu întreg efectivul şi tot armamentul automat.

Prin năruirea frontului Grupului general Lascăr, dispozitivul Armatei 3 a fost sfărîmat pe mai mult de 80 km.

Începînd de la 23 noiembrie situaţia armatei nu s-ar mai fi putut reface decît prin intervenţia unui grup foarte important de forţe germane. Momentul propice pentru intervenţia rezervelor a.

fost pierdut, antrenînd astfel distrugerea Grupului general Lascăr.

Sacrificarea lui a slujit, fără îndoială, manevrei generale urmărită de comandamentul german, dominat numai de grija de a realiza condiții optime pentru bătălia împotriva Armatei 6 germană, din regiunea Stalingrad, unde erau concentrate efective (circa 300 000 oameni) și materiale speciale considerabile.

Divizia 1 Blindată română a continuat să lupte izolat. Ducînd lipsa muniților și mai ales a carburanților, divizia începe — în noaptea de 21 la 22 noiembrie — retragerea spre sud.

În jur de Șirkovski a întîlnit elemente adunate din Div. 5, 14 și 15 Inf. pe care le-a adus în rîndurile noastre.

Schimbînd direcția de mișcare, raportată Corpului XLVIII Bl.; nu s-a mai putut realiza întrunirea cu Div. 22 Bl. germană, pe platoul de la vest Perelazovski.

Divizia 22 Blindată, după ce s-a degajat din luptele din zona nord-vest Medvedțki pentru a încerca să facă legătura cu Grupul general Lascăr, a ajuns în seara zilei de 22 noiembrie pe platoul 6 km vest Perelazovski. Neizbutind să străbată la timp frontul trupelor sovietice ce încercuiau Grupul general Lascăr divizia revine în zona Bol. Donscinka unde intră în legătură cu resturile coloanei general Sion. Am văzut cum împreună s-au retras la Cernîșevskaia unde au reintrat în dispozitivul apărării noastre.

În ziua de 22 noiembrie trupele sovietice au fost foarte active și la aripa stîngă a armatei, pe frontul Corpului I Armată. În cursul nopții au avut loc mai multe incursiuni iar în timpul zilei au avut loc mai multe atacuri puternice sovietice contra Div. 7 și 11 Inf. Toate atacurile au fost respinse cu mari pierderi. O pătrundere la Babmutin a fost respinsă prin contraatac. Detașamentul colonel Haas, acționînd ofensiv, a cucerit acoperirile de la nord-est Cir. Generalul [Karl] Hollidt, comandantul C. XVII A. german, a avut cuvinte calde de laudă pentru bravura trupelor române în luptele din aecastă regiune. [III, 39 -43].

Gruparea „Lascăr". În dimineața zilei acțiunea inamicului întreprinsă cu noi forțe pe frontul Diviziei 5 a silit-o la retragere spre sud-vest de V. Fominski.

Situația acestei divizii devine în fiecare oră mai critică.

Generalul Mazarini s-a deplasat la P.C. al diviziei sale care se retrăsese la Belosoin.

De acolo comunică telefonic că și la postul său de comandă s-a prezentat un parlamentar sovietic cu condițiuni mai grele.

Fiind întrebat asupra condițiunilor a răspuns că nu poate spune la telefon.

După aceasta a revenit din nou la Golovski, comunicînd că la Belosoin au pătruns tancurile inamice. P.C. al Diviziei 5 se mutase la Belonemukin.

Legătura cu Armata 3. La ordinul Armatei 3, în dimineața de 22.XI către orele 9, a aterizat la Golovski căpitanul aviator [Valentin] Stănescu, venit în misiune de legătură la acest grup de forțe. Ofițerul a zburat cu un aparat Fiesler Storck pe ceață, trecînd peste liniile rusești.

Ofițerul s-a prezentat imediat la P.C. al Diviziei 6 unde se găseau generalii Mazarini și Lascăr.

Prima impresie a ofițerului a fost atitudinea de calm și perfecta stăpînire de sine a generalului Lascăr.

Această atitudine ieșea și mai mult în relief față cu îngrijorarea și neliniștea celorlalți ofițeri.

În momentul cînd ofițerul a intrat în birou, generalul Lascăr stătea întins pe pat. La intrarea ofițerului acesta s-a ridicat în sus, adresîndu-i-se cu următoarele cuvinte:

„Ei, aviatorule, ia să-mi spui tu acuma ce face nepotul meu, Dan Scurtu, care este căpitan la voi în aviație?".

Aceste cuvinte neașteptate au avut darul să producă o destindere pe fețele pline de îngrijorare ale celor dimprejur.

Ofițerul aviator a prezentat situația, arătînd că este trimis de armată pentru a comunica că toate ordinele rămîn în vigoare și rezistența trebuie dusă mai departe. Armata are nădejde în trupele de aici și nu va precupeți eforturile pentru a le veni în ajutor.

A asigurat că trimiterea sa aici avea ca scop și să stabilească condițiunile pentru alimentarea cu provizii și benzină.

Generalul Lascăr a spus:

„Aceste cuvinte sînt foarte frumoase, însă mie îmi trebuiesc ajutoare, în special blindate, întrucît în situația în care mă aflu nu mai pot rezista decît pînă la 22.XI.

De 3 zile nu mai știu nimic. Corpul de armată ne-a lăsat".

— „P.C. al corpului de armată a fost atacat și silit să se retragă la Cernișevskaia" a explicat ofițerul aviator.

— „Putea să vină la noi" a răspuns generalul Lascăr.

După acest schimb de cuvinte, generalii Mazarini, Lascăr și colonelul Nanu s-au retras într-un alt birou, unde după 15 minute au chemat pe căpitanul aviator Stănescu. Acesta a expus de data aceasta situația adevărată. Atunci au înțeles că situația lor este disperată.

Generalul Lascăr a adăugat „Înțeleg" (acest cuvînt a fost spus pe un ton foarte calm).

Generalul Mazarini avea însă moralul foarte scăzut. El s-a rugat de ofițer spunîndu-i: „Te rog măcar pe noi generalii să ne scoateți din încercuire, fiindcă situația este groaznică cînd știm ce ne așteaptă după ce de două ori am refuzat să ne predăm".

Generalul Lascăr a intervenit spunînd: „Lasă aceasta la o parte. Vezi dacă poți să ne aduci ceva după masă".

La plecare, ofițerul aviator a luat harta cu situația forțelor grupului, pe care a prezentat-o la Armata 3 (harta se găsește în prezent la domnul general Jienescu).

Fiecare ofițer din localitate a dat căpitanului Stănescu cîte o scrisoare. Mulți și-au încredințat testamentul. Era o tristețe covîrșitoare în situația în care se găseau acești oameni.

În scrisorile lor scrise în grabă se vedea curajul și resemnarea cu care își primeau soarta.

În mare majoritate scrisorile conțineau fraze ca acestea: „Sînt sănătos" sau „fiți fără grijă de mine, sînt bine". „Vă îmbrățișez pe toți", etc.

Căpitanul Stănescu a făcut recunoașterea terenului pentru aterizare cu avioanele grele de transport, lîngă Golovski. Mesajul aruncat prin care a cerut amenajarea unei mari arături lîngă Golovski, nu a fost prins, astfel că nu s-a amenajat nimic.

După plecarea aviatorului, au venit la Golovski toți comandanții de regimente de infanterie și artilerie din Divizia 5 Infanterie. Ei au intrat în comandament. Generalul Lascăr, văzîndu-i, le-a făcut aspre observațiuni, trimițîndu-i pe toți la locurile lor.

Adresîndu-se colonelului Nanu, comandantul artileriei Diviziei 5 i-a spus: „Ce cauți aici colonel Nanu? Unde ți-e unitatea? Te știu brav! Du-te imediat la postul d-tale!

Dar d-ta Botezatu?"

Colonel Botezatu a răspuns că unitatea sa este împărțită în mai multe părți.

„De ce nu stai la locul unde ai mai mulți oameni ?"

Datorită acestei intervenții toți comandanții de regimente au părăsit postul de comandă ducîndu-se la unitățile lor.

Aprovizionări pe calea aerului. Către orele 11, zece avioane Heinkel germane, au aruncat pe terenul din apropierea Golovski-ului și pe linia de luptă, muniții și benzină.

Aceste aprovizionări nu au putut fi folosite căci parașutele fiind lansate de la înălțime mică nu se desfăceau pînă la atingerea pămîntului, astfel că bidoanele cu benzină s-au spart iar muniția s-a risipit.

Către amiaza zilei informațiile pe frontul Diviziei 5 Infanterie au devenit și mai alarmante. Generalul Mazarini s-a deplasat din nou la postul său de comandă.

De la Belonemukin s-a comunicat că pe frontul acestei divizii nu mai există rezistență organizată.

Totuși lupta continua să fie dusă de aceste resturi. Soldații s-au bătut bine.

S-au produs acte numeroase de eroism : luptători care trăgeau pînă în momentul cînd erau striviți de care, sau telegrafiști ce raportau cu receptorul la ureche că „văd pe fereastră apropindu-se tancurile inamice".

O dată cu aceste știri s-a primit informația că Divizia Blindată care operează pe valea Țariței a fost silită de inamic să se înapoieze către sud.

Aceste informații au avut un efect demoralizant asupra tuturor, deoarece se aștepta de la Corpul XLVIII Blindat despresurarea grupului.

Continuarea reaprovizionării. La orele 13, 5 avioane „Junkers" conduse de căpitanul aviator Stănescu, aterizează la Golovski (terenul nord de localitate). Au fost aduse alimente, benzină și muniții.

Căpitanul aviator — după aterizare — s-a dus cu motocicleta la sud Belonemukin, pentru a întîlni pe generalul Lascăr, care după indicațiile primite s-ar fi găsit la P.C. al Diviziei 5. Întîlnind pe căpitanul Popescu, șeful Biroului 3 al Diviziei 5 Infanterie, i-a predat consemnul dat de armată, după care s-a înapoiat la avion, îmbarcînd 60 de răniți, care erau toți ofițeri. Au mai rămas mulți răniți neevacuați, în majoritate soldați.

Aterizarea și decolarea avioanelor s-a făcut în condițiuni foarte grele din cauza arăturii și a ceței.

În minutul cînd avioanele decolau, rușii ocupaseră Belonemukin-ul și înaintau spre Golovski, iar pe terenul de aterizare cădeau proiectile de artilerie.

Către orele 14,30, generalul Sion comunică ofițerului de legătură al său pe lîngă Divizia 6, că a venit un parlamentar care cere să se predea. Generalul Sion a cerut amînarea răspunsului pentru 12 ore.

Hotărîrea retragerii. Între timp, situația la Golovski se înrăutățise foarte mult. Resturile din Diviziile 5, 14 și coloane de servicii continuau să se îngrămădească în localitate.

Nici o ordine nu mai putea fi menținută. Foarte multă trupă fără comandanți și materiale stăteau fără întrebuințare umblînd de colo pînă colo.

Față cu precipitarea evenimentelor pe frontul Diviziei 5 Infanterie și situația de izolare a Grupului prin concentrarea de forțe rusești la sud de Golovski, cît și față de mărimea dezordinii în spate, către orele 16 generalul Lascăr a chemat la Golovski pe generalii Mazarini și Sion pentru a discuta situația și a hotărî.

Consfătuirea a avut loc la ore 16,30.

Generalul Mazarini a declarat că, dat fiind că divizia sa nu mai poate opune nici o rezistență, hotărîrile să fie luate fără participarea sa. (Rezoluția domnului mareșal: „Trebuie stabilit cu preciziune acest fapt istoric. Dacă este adevărat, g-lul Mazarini este dezonorat")*.

Generalul Mazarini a părăsit încăperea unde se discuta. Au rămas să discute generalii Lascăr și Sion.

Generalul Sion a examinat situația, insistînd asupra părții materiale, arătînd avantajele și dezavantajele soluției de a rămîne să continue rezistența sau de a rupe cercul spre Divizia Blindată. Nu a luat nici o hotărîre.

Generalul Lascăr a comunicat că are de la domnul general [Petre] Dumitrescu o parolă (adusă de căpitanul aviator Stănescu): cuvîntul „Lascăr" care înseamnă continuarea rezisten-

---

* Această rezoluție a mareșalului explică, în bună măsură, ancheta de mari proporții desfășurată ulterior asupra așa-zisului „caz Mazarini". Așa cum se va vedea în continuare, nu au fost găsite „probe" suficiente pentru a susține grava acuzație formulată în acest document *(n.n.)*.

ței, și „Mihai" care înseamnă ruperea cercului și retragerea *. A mai încercat să ia legătura cu armata, dar nu s-a putut.

Față de gravitatea situației, generalul Lascăr crede că este bine să se rupă cercul și să se execute retragerea către Divizia Blindată. În calitate de comandant (se pare că este primul act de comandament) hotărăște :

— Divizia 15 Infanterie va rupe cercul în direcția sud-vest, către localitatea B. Donșcinka ;

— Divizia 6 Infanterie se va retrage pe trei coloane pe direcția generală : cota 194,5—206,6 către Pașceani ;

— se vor evita drumurile, mergîndu-se peste cîmp ;

— se vor organiza toate unitățile răzlețe ;

— ora începerii retragerii a fost fixată pentru ora 20, în ziua de 22 XI 1942.

După luarea acestei hotărîri, generalul Sion împreună cu ofițerul său de legătură, au plecat la divizie. Pe frontul Diviziei 15, în toate aceste zile, fusese relativ calm. Mici încercări de infiltrațiune ruseștí fuseseră respinse. Probabil că în urma respingerii atacului dat de cele 35 care în dimineața de 20 XI, rușii și-au dat seama de valoarea rezistenței și au așteptat rezultatul acțiunii de la nord-vest.

Este de asemenea probabil că inamicul nu era în forță în fața acestei divizii.

Dacă din partea inamicului a avut liniște, din cauza lipsei de hrană însă, trupa suferea. Nu se mai primise nimic și trupele nu mai aveau asupra lor nimic. Muniții mai aveau foarte puține.

Generalul Sion a început imediat reorganizarea mișcării de spargere a încercuirii.

Ultimele ore. La Golovski, după plecarea generalului Sion evenimentele s-au precipitat în mod brusc.

La P.C. al diviziei s-a început redactarea ordinului de retragere. Micii comandanți care se găseau cu unitățile în apropierea postului de comandă au luat cunoștință de ordin. Nu se poate preciza dacă ordinul a putut ajunge la trupele de pe poziție. După cele petrecute, este mai probabil ca acest ordin să nu fi ajuns, deoarece legăturile telefonice cu regimentele nu mai funcționau în după-amiaza zilei.

---

* În lucrarea sa, generalul P. Dumitrescu nu pomenește explicit de existența acestor „parole" *(n n.)*.

Către orele 17, artileria inamică a început să bombardeze localitatea.

Ofițerul comandant al companiei A.A. divizionară declară că în ultimele ore ale zilei de 22 XI generalul Lascăr dădea semne de neliniște. Ofițerul mai declară de asemenea că generalul ar fi mărturisit șefului de stat major, colonel [Cristea] Stănescu, că se va sinucide dacă vin rușii. Pentru a-l feri de aceasta, ofițerii stăteau pe rînd în apropierea lui.

Atacul localității s-a dat pe întuneric, către ora 21. Infanteria sovietică s-a infiltrat prin viroagele de la nord-vest de sat, pătrunzînd în mijlocul satului, unde a deschis focul prin surprindere.

Cum în localitate se aduseseră atîtea trupe dezorganizate, focul deschis pe neașteptate a produs panică. În felul acesta, satul a fost ocupat fără să se poată opune nici o rezistență.

Colonelul [Constantin] Teodorescu, care era numit prin ordinul de retragere comandant al trupelor din Golovski și se găsea în acest moment cu compania de comandă și Regimentul 15 Infanterie, organizase o apărare pe liziera de sud-vest a satului, trimite pe sergentul-major Manolescu la P.C., pentru a vedea ce se petrece acolo. Era ora 21.

Sergentul-major s-a dus singur la P.C., avînd asupra sa pistolul automat. A intrat în biroul de operații unde, cînd a deschis ușa, a văzut încăperea plină de ruși. Din prezență de spirit descarcă tot încărcătorul doborînd la pămînt pe toți cei aflați acolo. Fuge apoi afară, împușcă sentinela și se duce la adăpostul din apropierea clădirii.

În ușa adăpostului apare maiorul [Constantin] Deciu, șeful Biroului 3. Sergentul-major a raportat situația întrebînd: „Ce mai stați aici, domnule maior?" Acesta nu i-a răspuns nimic și a intrat din nou în adăpost.

Subofițerul a revenit la companie, raportînd cele întîmplate.

De generalul Lascăr nu se mai știe nimic de la orele 19 cînd a ieșit afară din birou să vadă unde se trăgea cu artileria. Este probabil ca el să se fi retras pe poziție la unul din regimentele sale unde să fi continuat lupta. După unii, generalul Lascăr s-ar fi sinucis în adăpostul diviziei. [Informație inexactă — *n.n.*]

Colonelul Teodorescu, în fruntea companiei de comandă și companiei A.A., strigînd „Ura" și trăgînd din mers, străbate satul și reușește să iasă în cîmp. Rușii surprinși —, crezînd că

este un contraatac, s-au retras lăsîndu-i să treacă. Acest grup de oameni a întîlnit coloana Div. 15 în retragere și s-a încolonat cu direcția sud-vest.

În același timp, la P.C. al Diviziei 15 s-au auzit bubuituri de tun și focuri de mitralieră.

Generalul Sion, ieșind afară din bordei a văzut spre Golovski trasoare de tun și mitraliere.

Căpitanul aviator Stănescu, zburînd — în dimineața de 23 XI — pe deasupra zonei Golovski, a văzut localitatea arsă iar pe toate culmile înzăpezite din jurul acesteia, pete de sînge pe întinderi mari și foarte multe cadavre de oameni și cai.

Mai spre nord, la Raspopinskaia, se vedeau semne de lupte în curs.

Spre Don a descoperit cîteva coloane de 2—300 ostași români escortați de călăreți ruși.

Retragerea Grupului Sion (noaptea de 22/23 — ziua de 23 XII 1942). Organizarea retragerii la Divizia 15 a decurs în ordine.

Pentru că se credea că mișcarea de retragere va cere mai întîi un atac, s-a organizat în capul coloanei o avangardă de tăria unui batalion cu armament anticar, 1 divizion artilerie și un pluton cercetași călări.

După avangardă trebuia să se încoloneze Regimentul 10 Vînători, apoi 25 Infanterie, 14 Artilerie. Se făcuse calculul că lungimea coloanei va avea circa 12 km.

După căderea Golovski-ului însă, a năvălit în sectorul diviziei o mulțime formată din oameni fără stăpîn și fără nici o ordine, coloane de căruțe, mașini, tunuri grele, tunuri antiaeriene.

În fuga lor era să treacă peste liniile Diviziei 15 Infanterie și să intre la inamic. Cu greu au putut fi oprite de unitățile Diviziei 15.

Înainte de plecare, s-au prezentat generalului Sion, colonelul Calotescu, comandantul Regimentului 10 Vînători și colonelul Ciupercescu, comandantul infanteriei Diviziei 15, raportîndu-i că imediat după avangardă s-au încolonat toți fugarii veniți de la Golovski, lungind coloana peste 30 km.

În condițiile acestea se crede că nu mai aveau timpul să se retragă înainte de ivirea zorilor.

Generalul Sion a dat ordin să se facă tot posibilul ca unitățile să se încoloneze. După aceasta, cei doi ofițeri s-au înapoiat la unitățile lor.

La ora 21,30 mișcarea de retragere a început pe direcția hotărîtă, orientîndu-se după busolă.

Generalul Sion, cu lt.-colonel Krüger și cu un ofițer german și 2 soldați de la Detașamentul de legătură al Div. 15, au însoțit avangarda.

A rămas pe poziție material și armament numeros. De asemenea artileria grea, artileria a.a., materialul de transmisiuni etc. Ele nu au putut fi distruse în bune condițiuni pentru a nu se atrage atenția inamicului asupra pregătirilor de retragere.

La început mișcarea s-a executat în ordine și liniște, cel puțin în capul coloanei. La coada coloanei nu se știe ce s-a petrecut; pe tot timpul marșului s-au văzut lumini de focuri și s-a auzit zgomotul detunăturilor.

În felul acesta s-a ajuns în valea Țariței cînd se lumina de ziuă. Trecerea Țariței s-a făcut peste gheață în dimineața de 23 XI. S-a trecut prin două puncte. Nerespectîndu-se însă ordinea și distanțele, din cauza materialului greu, gheața s-a rupt. În același timp au apărut și tancurile sovietice care au deschis focul asupra îngrămădirii de oameni, tunuri, mașini, căruțe care încercau să treacă. Trupele au părăsit materialul și trecînd apa s-au încolonat la avangardă.

Astfel, peste rîul Țarița nu au trecut decît avangarda și o mică parte a coloanei. Restul s-au răspîndit peste cîmp.

Generalul Sion a trecut cu avangarda.

Păstrîndu-se unghiul de marș, către orele 10 din dimineața de 23 XI, coloana compusă din circa 3 000 oameni a ajuns la Bolșoi Donscinka.

Pe tot timpul retragerii, coloana a fost însoțită — la distanță — de patrule de cavalerie inamice de 4—5 călăreți care s-au mulțumit să întovărășească coloana fără să atace. [XXVII, 16—26].

Divizia 15 Infanterie. Liniște pe frontul Diviziei 15. Inamicul avea numai patrule de contact. Pentru a cunoaște unde se află frontul în spate, divizia a dat o radiogramă cifrată la C.4 A. prin care îi cerea să arate localitatea în care se găsește. Primirea telegramei a fost confirmată, însă răspuns nu am avut cu toate că ar fi constituit o mîngîiere și o încurajare.

Către nord-vest se auzeau bubuituri puternice de tunuri. Informațiunile luate de la Divizia 6, unde se găsea căpitanul Angelescu ca ofițer de legătură, arată că Divizia 5 este atacată puternic. Într-adevăr pînă la ora 11 întreaga divizie este sfărîmată, iar tancurile inamice au ocupat satul Belonemukin.

Pe timpul acestor lupte, pe la ora 10 la P.C. Divizia 15 sosește un parlamentar rus care înmînează un plic cu următorul ultimatum :

„Către Comandamentul Armatei Române,

Armata germană v-a lăsat și se retrage în dezordine. Distrugerea ei se continuă. Voi sînteți înconjurați și vă aflați într-o situație fără ieșire. Pentru salvarea vieții ofițerilor și soldaților români, predați-vă !

Termenul predării pînă la 22 XI ora 18.

Răspundeți de viața parlamentarilor noștri.

Locul trecerii, regiunea Verhnîi Salamakovski.

Comandantul armatei rusești, general-maior Moisev.

Dată la 22.XI.1942."

Concomitent cu acest ultimatum se primește o radiogramă de la comandamentul Grupului de armate „B" german prin care general Weichs spune : „Rezistați ! Intervenim pentru a vă despresura".

Pe aerodromul de la Golovski aterizează două avioane amice. Domnul general Sion, în urma consfătuirii ce a avut cu șeful Biroului 3, dă răspunsul parlamentarului rus și pleacă din nou la Golovski.

Răspunsul dat parlamentarului rus avea ca scop cîștigarea de timp în speranța unei intervenții a corpului blindat german, atît de mult promisă. Acest răspuns este :

„Domnul comandant,

Răspunsul îl predăm domniei voastre în ziua de 23 noiembrie 1942, ora 7 (ora Europei Centrale).

Rugăm trimiteți parlamentar la ieșirea nord Verhnîi Salamakovski.

Comandantul armatei române din regiune *, generalul Ioan Alex. Sion". (22 noiembrie 1942, ora 10).

---

* Titulaturile acestea bizare erau menite să păstreze secretul asupra identității marilor unități angajate în parlamentări *(n.n.)*.

Avioanele aterizate la Golovski aduc cîteva alimente iar aviatorul raportează că în curînd se va produce reacțiunea de despresurare a Corpului [XLVIII] Blindat german.

După aceste avioane au mai sosit altele care au aruncat muniții și hrană. Impresia generală era că reacțiunea de despresurare se apropie. Această iluzie n-a durat mult căci, către ora 12, inamicul atacă puternic Divizia 6 și frontul de bătaie se apropie din ce în ce mai mult spre Golovski. Domnul general Sion pleacă din nou către ora 14 la Golovski și se înapoiază către ora 17 cînd inamicul pătrunsese deja cu care de luptă în acest sat. Avusese grijă să anunțe prin telefon pe șeful Biroului 3, să organizeze o retragere pentru spargerea frontului inamic.

Sosit la această oră, comunică șefului Biroului 3 că s-a hotărît ca Divizia 15 și Divizia 6 să se retragă în cursul nopții, să spargă frontul inamic pentru a ajunge în zona Rusakov. Organizarea retragerii era deja pregătită de șeful Biroului 3 și era organizată astfel :

— Batal II/R.10 Vînători + Grupul Cercetare + 1 divizion din Reg. 25 Artilerie avangardă.

— Compania Poliție, Batal. I/R.25 Inf., Batal. Pionieri, Batal. II/R.25 Inf., divizionul artilerie din Divizia 13 și Reg. 4 Art. Grea, grosul sub comanda colonelului Ciupercescu. Batal. I/R. 10 Vînători și 1 divizion din Reg. 25 Art. ariergardă sub comanda colonelului Calotescu. Mișcarea frontului prin cîte o grupă de companie și două secții de artilerie.

Drumul de urmat a fost fixat :

Cota 184,7 — Feldgr. — nord Bol. Donscinka—Naumova evitîndu-se încontinuu satele și drumurile.

Pînă la ora 18, platoul cu cota 197.4 este invadat de mașini, artilerie grea, căruțe, oameni și cai fugind disperați înspre est. Erau resturile Diviziilor 5 și 6. Au fost oprite cu greu să nu treacă peste frontul Diviziei 15, însă panica și zgomotul erau de nedescris.

Avangarda s-a pus în marș la ora 21, iar după ea s-au încolonat toate resturile diviziilor 14, 5 și 6. Inamicul, simțind probabil încercarea noastră de retragere demascată de restul unităților celorlalte divizii intrate în panică, a început un bombardament mare de artilerie și brandturi asupra liniei 1, încît făcea aproape imposibilă o decroșare.

Colonelul Ciupercescu și colonelul Calotescu se prezintă domnului general Sion și raportează : „Domnule general, inamicul trage grozav asupra liniei și face imposibilă o decroșare. Mergeți cu bine ! Noi ne reîntoarcem la unitățile pe poziție și vom face tot posibilul pentru salvarea lor". Gesturi de adevărați eroi !

Coloana se pune în marș și a parcurs în liniște tot drumul pînă la valea Țarița care avînd malurile abrupte a constituit un adevărat obstacol pentru trasuri și mașini. Din această cauză marșul a întîrziat și către ora 4 (23 noiembrie) ajunge cu capul la circa 5 km de Bol. Donscinka și cu coada tot în această vale. [XXIX, 497—499].

Divizia 6 Infanterie. Pe frontul Diviziei 6 Infanterie, liniște.

La ora 10 se primește un răspuns la radio, din partea Armatei 3 : „Rezistați, vă vin ajutoare".

Aflăm de la D.V.K. 107 că este vorba de Corpul XLVIII Blindat german.

La ora 11 aterizează un avion de recunoaștere românesc de la armată.

Dl. general Lascăr dă situația reală a încercuirii.

Pilotul ne informează că pe calea aerului vom primi ajutoare în benzină, muniție și hrană.

Pe front se simte lipsa de muniție, în special artilerie.

Tot timpul, începînd de la 19 noiembrie 1942, se menține o ceață deasă care nu permite acțiunea aviației noastre și favorizează pe inamic.

De la orele 12 apar avioane germane care lansează parașute cu muniții, combustibil și hrană în Golovski cît și în sectorul Reg.27 Dorobanți, căruia îi lansează proiectile anticar.

În sat vine gruparea a III-a a.c. și se minează intrarea dinspre vest.

La ambulanță avem mulți răniți, iar mașinile sanitare nu s-au întors de la Perelazovski.

La ora 14 satele Belosoin și Belonemukin sînt atacate și ocupate de infanteria și tancurile inamice.

Unitățile noastre cer întruna muniții. Comandanții de pe front n-au fost informați de sosirea parlamentarilor pentru a nu scădea moralul.

Unitățile Diviziei 6 Infanterie, rămîn încă pe vechile poziții.

Dl. general Lascăr Mihail dispune ca toate bagajele domniei-sale să fie lăsate gazdei unde a stat.

Își cheamă ordonanțele și îi întreabă cine vrea să rămînă cu el.

Amîndouă au răspuns că rămîn împreună cu șoferul mașinii personale.

Domnul general Mazarini ține o ședință cu ofițerii de la Divizia 5 și le dă la fiecare cîte un bilet de voie prin care îi autoriza să încerce scăparea din încercuire. D-sa a declarat că rămîne la post atîta timp cît nu-și va pierde memoria.

Ulterior am aflat că din ofițerii care au încercat să treacă frontul (pe la Șirki) au scăpat foarte puțini.

Înainte de aceasta, s-a hotărît retragerea trenurilor de luptă spre Divizia 15 care urma să încerce o spargere.

Pe la ora 12 s-a primit de către D.V.K. 107 o radiogramă semnată de generalul von Weichs, prin care se promiteau ajutoare.

În după-amiaza zilei de 22 noiembrie a.c., populația civilă cazacă de sex masculin a fost autorizată să se retragă împreună cu armata noastră.

Înspre seara zilei de 22 noiembrie a.c., coloanele trenurilor regimentare se scurgeau în direcția est de Golovski.

La 17,30 satul Golovski este atacat dinspre vest, apoi din flancuri, adică spre nord și sud, de infanteria sovietică, cu mult armament automat și brandturi.

Nimeni din comandament nu a primit ordin de plecare.

Mașina d-lui general Lascăr a fost lovită de un glonte.

Rușii se apropie cu strigăte de „Ura". În acest moment subsemnatul [plutonierul T.R. Valentin Dumitriu — *n.n.*] văzînd că situația devine din ce în ce mai gravă, satul fiind amenințat de încercuire, m-am agățat de camioneta de bagaje a d-lui general Lascăr care o pornise spre coloanele ce se retrăgeau la est.

Satul Golovski era apărat în momentul plecării mele de unități de jandarmi, oameni din cartier și o companie redusă din Divizia 5.

În Biroul 3 se aflau: d-nii generali Lascăr și Mazarini și tot statul major al Diviziei 6.

Am aflat ulterior că dl. general Lascăr, împreună cu dl. general Mazarini și statul major al Diviziei 6 au plecat la Isbușinski pentru a fi în mijlocul trupelor care se aflau pe

poziție la comandamentul infanteriei, la dl. general Stănescu Traian, care se afla în satul Isbușinski.

Coloana de căruțe, tunuri și camioane s-a îndreptat spre satul V. Șalamakovski.

Tot drumul retragerii era presărat de materiale părăsite precum și de arme aruncate, bagaje etc.

Soldații, cît și ofițerii au intrat în panică.

De la V. Salamakovski s-au încolonat unități din divizii și astfel coloana constituită s-a îndreptat spre sud-vest întinzîndu-se pe o lungime de circa 15 km.

Toată noaptea de 22/23.XI.1942 s-a mărșăluit spre punctul destinat pentru spargerea încercuirii.

Din cauza terenului foarte accidentat și a dimineții care se apropia, pe măsură ce se ajungea în valea Țariței, toate materialele, tunuri, mașini, camioane, căruțe etc. erau părăsite, fiecare încercînd să fugă cît mai repede.

În valea Țariței coloana a fost atacată de flanc de infanteria sovietică, apoi mai tîrziu tăiată și izolată de către tancuri.

Resturile care au scăpat din această încercuire s-au îndreptat spre satul Malaia Donșcinka unde am dat peste Divizia 22 Blindată germană, care avea misiunea să facă legatura cu Divizia 1 Blindată română. [XXX, 297—300]

Führerul sau arta ... telegramelor (22 noiembrie 1942). Domnule mareșal, în acord cu intențiunile Excelenței Voastre sînt și eu de părere că ar fi bine ca luarea comenzii în sectorul Stalingrad de către d-voastră să se facă după ce situația actuală, apreciată ca fiind oarecum gravă, va fi lichidată *.

---

*Formularea lui Hitler este ambiguă, vrînd să mascheze acordarea învestiturii feldmareșalului von Manstein. În acele momente, Antonescu nu solicitase preluarea comenzii Grupului de armate „Don". De altfel, la 29 septembrie 1942, colonelului Ion Gheorghe i-a fost comunicată intenția mareșalului de a nu prelua comanda înainte de 18—20 octombrie. Amînarea — dictată, probabil, de starea sănătății lui Ion Antonescu — trebuia să fie prezentată de atașatul militar la Berlin ca o inițiativă proprie și nu ca o dorință expresă a mareșalului. La 5 octombrie 1942, colonelul Ion Gheorghe raporta că Adolf Hitler fusese de acord ca Antonescu să nu preia comanda înainte de 20 octombrie ci numai *după căderea* Stalingradului (aproximată de führer la ... 1 noiembrie. Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 733, f. 185—187) *(n.n.)*.

Am încredințat comanda în sectorul arătat, domnului general feldmareșal von Manstein care vă este d-voastră și unităților d-voastră bine cunoscut, din campania din Crimeea.

Aștept ca domnul general feldmareșal Manstein să lichideze situația de pe frontul Donului și din sectorul Stalingrad în cel mai scurt timp.

Îmi voi permite domnule mareșal de a vă transmite propunerea mea în ceea ce privește data preluării comenzii de către domnia voastră. Cu salutări camaraderești, Adolf Hitler. [XXXVII]

Generalul Ștefiea adresează un nou apel disperat mareșalului (22 noiembrie, ora 15). Un ofițer aviator care a fost azi dimineață la generalul Lascăr comunică :

Aprovizionările pe calea aerului n-au putut sosi decît în prea mică măsură din cauza vremii.

Bomboane [muniții — *n.n.*] nu au decît pentru azi.

Foarte puternic atacați de care grele și de katiușe.

Am repetat la comandamentul german, prin generalul Hauffe, cererea de ieri. [XXXVIII].

Mareșalul este de acord cu retragerea Grupării „Lascăr" (22 noiembrie 1942). La comunicarea d-voastră primită astăzi la ora 15, vă transmit următorul ordin al domnului mareșal Antonescu :

1. Stabiliți cu precizione dacă comandamentul german a luat măsuri serioase și suficiente pentru o reacțiune cu șanse de succes pe frontul Armatei 3.

2. În caz afirmativ, cu orice preț și cu orice risc trebuie să se aprovizioneze cu muniții Grupul generalului Lascăr, întrebuințînd și avioanele noastre.

3. Comunicați generalului Lascăr că a fost decorat cu „Mihai Viteazul", clasa a 2-a și i-a pus la dispoziție 20 decorații „Mihai Viteazul", clasa a 3-a și 30 „Virtutea Militară" clasa I.

Este rugat de domnul mareșal să facă față situației cu toate posibilitățile, pentru salvarea onoarei Armatei 3 române.

4. *Dacă condițiile de la punctele 1 și 2 nu se pot îndeplini, după părerea domnului mareșal, este evident că forțele generalului Lascăr să nu fie lăsate în situația de a nu putea lupta. În acest caz, este mai bine pentru desfășurarea ulterioară a ope-*

rațiunilor, a da ordin domnului general Lascăr să-și regrupeze forțele înapoi pentru ca în acord cu forțele blindate să se poată organiza cu șanse de succes *. [*subl. ns.*].

5. Rog precizați care este situația diviziei noastre blindate. Dacă este considerată ca compromisă sau dacă poate să-și facă drum înapoi cu totalitatea mijloacelor.

6. Care este acțiunea Diviziei 14 Blindată germană.

7. Führerul a telegrafiat că mareșalul Manstein a fost numit provizoriu la comanda Grupului [de armate] „Don", cu misiunea să lichideze situația actuală, considerată ca oarecum gravă. [XXXIX]

Subșeful Marelui Cartier General, colonelul Socrate Mardari, crede că nemții ne poartă „de colo, colo" (22 noiembrie 1942, orele 18,35). „Lascăr arată că trebuie luată o hotărîre imediată. Dacă nu se ia imediat, rezistența și străpungerea sînt imposibile.

S-a arătat acest lucru și la frați (germani)".

(ora 19,13 — continuare). „Germanii vor aduce între 28—30 [noiembrie — *n.n.*] 4 M.U.

Divizia 22 blindată nu a putut face nimic.

Divizia 14 [Blindată germană — *n.n.*] nu este la A.3.

Sîntem trimiși de colo, colo.

Părerea mea e ca să se vorbească de la dvs. (Președinție) mai sus**. [XL].

---

* Ordinul era destinat, în exclusivitate, generalului Ilie Șteflea și trebuia ferit de orice indiscreție. Pe nota care îl însoțea, generalul Arhip atenționa: „Dl. mareșal a ordonat la ora 19 ca acest ordin să se comunice telefonic *în mod acoperit* [subl. ns.]". [Arh. MApN., fond 948, dosar nr. 733, f. 285]. De altfel — în conformitate cu relatarea generalului Arthur Hauffe —, însuși generalul Ilie Șteflea a confirmat, la 23 noiembrie 1942, că ordinul de rupere a încercuirii pentru Gruparea „Lascăr" a fost dat de mareșalul Antonescu chiar dacă el a survenit prea tîrziu [v. Friedrich Paulus, *Stalingrado*, Ed. Aldo Garzanti, Milano, 1973, p. 250]. În memoriul din martie 1945, Șteflea trece sub tăcere acest „amănunt", mulțumindu-se să menționeze numai ordinul cifrat dat de generalul Petre Dumitrescu Grupării „Lascăr" pentru pregătirea străpungerii (*n.n.*).

** Probabil că în răstimpul dintre prima și a doua comunicare telefonică, colonelul Socrate Mardari a luat cunoștință de telegrama mareșalului ca răspuns la raportul de la ora 15 al generalului Ilie Șteflea (*n.n.*).

Încă un mesaj tardiv (generalul Ilie Șteflea, 22 noiembrie 1942) *. Raportați imediat domnului mareșal :

Generalul Lascăr raportează că orice întîrziere face imposibilă rezistența, străpungerea.

Cere să i se răspundă hotărît și urgent dacă poate încerca despresurarea.

Am întrebat și comandamentul german prin Misiunea [Militară] germană. [LXI]

Feldmareșalul Wilhelm Keitel preferă funcția de șef al aprovizionării ! (22 noiembrie 1942). Confirm Excelenței Voastre [mareșalul Ion Antonescu — *n.n.*] primirea notei verbale referitoare la aprovizionarea trupelor române pe frontul de Est, transmisă la 17 XI

Mai întîi aș dori însă, Excelență, să vă dau cîteva lămuriri.

Situația trupelor române pe frontul de Est îmi este binecunoscută. Plîngerile prezentate în nota verbală sînt din punct de vedere al trupei îndreptățite. Intențiile conducerii de a aproviziona trupele noastre aliate din timp cu cele necesare pentru iarnă au suferit, cu toate pregătirile atente, repercusiunile împrejurărilor.

Continuele lupte grele pentru Stalingrad și Caucaz au impus aprovizionarea trupei combatante în primul rînd pe socoteala frontului, pînă acum în repaus.

Transporturile necesare pentru menținerea forței combative a trupelor noastre angajate în lupte grele au fost atît de mari, încît și materialul pentru trupele domniei voastre, domnule mareșal, pregătit de mult, a putut fi transportat numai în proporții reduse, trebuind a fi de asemenea sistate și trenurile de aprovizionare venind din România.

Marile lupte izbucnite de cîteva zile pe frontul Don și la sud de Stalingrad au agravat într-atît problema de aprovizionare deja existentă, încît căile ferate au trebuit să fie folosite în parte pentru transportul întăririlor de trupe.

---

* În timp ce M.C.G. căuta cu înfrigurare o soluție de salvare, soarta Grupării „Lascăr" era pecetluită. În realitate, așa cum arăta generalul Petre Dumitrescu, și chiar mareșalul Antonescu — ceva mai tîrziu —, ultima șansă a grupului se pierduse la 21 noiembrie 1942 (*n.n.*).

Cred însă a putea asigura pe excelenta voastră că situatia va fi redresată în curînd, prin eroica rezistență a trupelor domniei voastre precum si prin măsurile luate de führer și conducerea mareșalului von Manstein, astfel încît să se poată face față cît de curînd posibil și cererilor pentru trupele române.

Pentru aceasta am dispus luarea măsurilor potrivite cerînd tuturor trupelor germane îndeplinirea datoriei de a ajuta camarazilor lor de arme români în toate privințele.

Fiți convins, domnule mareșal, că aceasta se va face. Keitel, general-feldmareșal. [XLII]

Mareșalul Antonescu cere Berlinului ca măcar în ultimul ceas să salveze Gruparea „Lascăr" (22 noiembrie 1942). Comunicați imediat [colonel Ion Gheorghe, atașatul militar la Berlin — *n.n.*] la OKW pentru führerul Adolf Hitler, următoarele:

1. Din informațiile primite de la Marele Cartier General român de la Rostov, cu care am fost în tot cursul zilei de azi în contact, rezultă că situația Armatei 3 română este foarte gravă și nu mai dispune de nici o rezervă.

2. Sîntem informați că 4 mari unități germane sînt în deplasare pe frontul acestei armate. Mi s-a comunicat însă că intervenția lor nu poate avea loc înainte de 28—30 noiembrie, deci Armata 3 în situația de mai sus va trebui să țină încă 6—8 zile, ceea ce [e] cred o imposibilitate.

3. Generalul Lascăr, comandantul unui grup de 4 divizii încercuite, comunică că nu are muniții, deși i s-au promis, și că e ultimul ceas cînd ar putea să încerce o ieșire din încercuire cu oarecare șanse de succes. Are ordin de la Grupul armate „B" să rămînă pe loc și-mi cere ordine direct mie.

4. Am refuzat să dau vreun ordin pe deasupra comandamentului responsabil aflat la fața locului.

5. Dat fiind situația mai sus arătată cît și timpul mare în care se va produce reacțiunea forțelor în curs de concentrare, socotesc preferabil ca Grupul Lascăr să fie retras ca să constituie cu Divizia 1 Blindată română și cu Divizia 22 Blindată germană și cu celelalte resturi, un grup care să reziste pe alinamentul Diviziei 22 Blindată și pînă la intervenția celor 4 mari unități germane promise.

Altfel se poate ca pînă la sosirea acestora, grupul de forțe Lascăr să fie total distrus, dat fiind lipsa de muniții, hrană și imposibilitatea unei aprovizionări masive.

6. Fac această intervenție nu din cauza enervării pe care o produce situațiunea, ci numai datorită răspunderii politice ce am față de Țară, cît și din dorința legtimă de a nu expune Armata 3 la o totală distrugere, ceea ce m-ar pune în imposibilitate s-o refac.

Bazat pe această considerație, rog pe fuhrer să aprecieze și să decidă. Mareșal Antonescu. [XLVIII]

23 NOIEMBRIE 1942

Jurnalul de operații al Marelui Cartier General român.

A. *Inamicul.* [...] 2. *Armata 4 română.* a) *Corpul VII armată.* La Detașamentul colonel Hîstea (Reg. 2 Căl. din Div. 8 Cavalerie) și la Divizia 5 Cavalerie nici o acțiune din partea inamicului.

La Divizia 4 Infanterie. Presiunea inamicului s-a accentuat mai mult decît în ziua anterioară. Începînd din zorii zilei a fost atacată continuu din trei părți (la dreapta, centru și stînga).

Prin înaintarea inamicului din direcția Șanta spre Șcerbinin, dreapta diviziei este serios amenințată să fie învăluită și separată de Divizia 5 Cavalerie.

Dinspre nord inamicul a acționat puternic — cu care de luptă — spre Sadovoie, împingînd stînga diviziei către această localitate.

La dreapta și centru, inamicul a reușit să cucerească mamelonul cu curba de nivel 80 (14 km sud-est Sadovoie) și punctul de nord-vest al mamelonului cu curba 80 (12 km sud-est Sadovoie).

Restul diviziei (stînga) la Umanțevo.

Mai la nord-vest, inamicul a atacat către ora 11 cu care de luptă detașamentul de legătura, aflat pe creasta 11 km sud-est Tundutovo, reușind să-i pătrundă poziția și să se îndrepte în spatele stîngii Diviziei 4.

b) *Corpul VI armată.* Detașamentul Korne este atacat la ora 8 cu circa 1 regiment de cavalerie sprijinit de autoblindate și infanterie purtată.

Gruparea lt.-col. Siminel puternic atacată, de la est și nord-vest, de circa 1 batalion sprijinit de 4 care de luptă; atacul a putut fi oprit. Un divizion de cavalerie inamică este semnalat în înaintare din direcția 4 km nord-vest Kol. Krasnîi Geroi.

Presat de inamic, detașamentul a fost silit să se replieze.

Către ora 14,45, detașamentul ajunsese la sud Koropkin și se îndrepta spre Umanțevo, descoperind stînga Diviziei 4, care primise ordin să înceapă replierea ordonată de armată.

Și pe restul frontului corpului de armată, inamicul a reluat înaintarea în dimineața zilei, acționînd cu efortul pe direcția Plodovitoie—Aksai.

Forțele corpului de armată aproape nu mai contează. Situația în acest sector s-a agravat și mai mult în cursul dimineții.

Către ora 10 situația era următoarea :

— Divizia 2 se îndrepta spre sud-vest valea Aksai ;

— Divizia 18, forțată de inamic, se replia spre aceeași vale ;

— Divizia 1 [Infanterie] avea podurile de la Aksai interceptate de care de luptă inamice.

Recunoașterile aeriene executate pînă la ora 13 au semnalat importante coloane de cavalerie inamică care au trecut în Aksai — ocupat — și s-au îndreptat spre vest și sud-vest de valea Aksai, precum și către sud-est, probabil cu intenția de a încercui Detașamentul Korne.

Armata 3. Inamicul :

a) De la Grupul general Lascăr nici o știre.

Se pare că la nord de Bokovskaia inamicul încearcă să lărgească spărtura făcută.

b) *Corpul XLVIII Blindat.* Nu se cunosc preciziuni asupra acțiunii inamicului ; se semnalează doar atît că Divizia 22 Blindată se află în lupte grele la vest Perelazovski.

c) *Dispozitivul de siguranță al Corpului II armată* pe valea Cirului a fost străpuns la Cistiakova. Batalionul inamic cu care de luptă a pătruns în Orehov.

La confluența Cirului cu valea Țutkan, pare că se adună forțe importante de cavalerie (o divizie ?) ; recunoașterile aeriene trimise pentru verificarea știrii n-au văzut nimic.

d) *La Corpul I armată.* Divizia 9 în lupte grele pe înălțimile 7—8 km vest valea Kriușa.

Se pare că inamicul a reușit să pătrundă azi pe la flancul de sud al diviziei spre Grușki.

Pe frontul Diviziei 11 Infanterie, un atac inamic, cu circa 3 batalioane, dat către ora 13 pe direcția cotelor 208,4—219 a fost respins prin foc.

e) Ascultarea radio germană a semnalat prezența Corpului VII Cavalerie rus la sud de Kurtovskoi (pe Don, la gura Hoper).

În rezumat :

— Inamicul și-a exercitat presiunea în special asupra dreptei Corpului I armată.

— A realizat încă un cap de pod peste Cir la Cistiakova (din ziua anterioară mai are două : la Krasnokuțkaia și Cernîșevskaia).

— Se semnalează concentrări importante la confluența văilor Cirului cu Țuțkan.

Situația inamicului de la dreapta Corpului I armată dă posibilitatea :

— să continue progresiunea peste Cir și să lărgească breșa spre sud—sud-vest, sau

— să învăluie pe la sud aripa stîngă a corpului de armată, concomitent cu o presiune de front.

B. *Forțele amice* [...] III. *Grupul de armate „B". Armata 4 română.*

1. Situația s-a agravat deoarece :

— Corpul VI armată nu a putut rezista atacului inamic pe linia Goncearovski—Vodeno—Gnilo Aksaiskaia (ordonată de Grupul de armate „B") ; iar o nouă rezistență pe valea Aksai nu s-a putut realiza ;

— La Corpul VII armată. Divizia 4 Infanterie a fost împinsă cu stînga spre Umanțevo, iar forțe inamice se infiltrau pe la sud de lacul Ciligir ;

— Detașamentul Korne, aflat între cele 2 corpuri de armată, a fost silit să se replieze, descoperind stînga Corpului VII armată (D. 4 I.).

2. Față de această situație, Armata 4 hotărăște în dimineața de 23.XI, ora 10, retragerea generală spre vest, în cursul nopții de 23/24.XI, în ideea de a regrupa și reorganiza rezistența pe linia : cotul Donului (Topolev), pîrîul Kurmoiarski, Aksai, Kotelnikovski, Kogeșka, Novo Salski (40 km sud Kotelnikovski).

Armata intenționa ca, la adăpostul M.U. de cavalerie care urmau să ocupe această linie de mai sus, să grupeze :

— Diviziile 1, 2 și 18 Infanterie în zona Maiorovski—Viselki ;

— Divizia 4 Infanterie, în rezervă de armată în zona Ilinka, Tarasov (16 km sud-est Remontnaia).

Divizia 16 Moto urma să întîrzie inamicul pe direcția Elista—Simovniki, stăpînind comunicația și trecerile peste Kanici, de la vest Priutnoie.

3. *Marele Cartier General* nefiind în totul de acord cu intențiunile Armâtei 4, comunică următoarele Misiunii Militare germane :

— retragerea să se facă numai pînă la înălțimea localității Kotelnikovski, pentru a organiza o nouă rezistență ;

— nu este de acord cu orientarea generală a frontului dată de Armata 4, ci socotește necesar ca armata să realizeze o supraveghere între Don și Kotelnikovski pe valea Kurmoiarski, Aksai și o rezistență cît mai puternică pe Kotelnikovski și valea est Kotelnikovski ;

— de asemenea, nu este de acord cu misiunea dată Diviziei 16 Moto, această M.U. trebuind să păstreze Elista, pentru a bara direcția Elista—Divnoie.

În plus, Marele Cartier General arată că Armata 4 are urgentă nevoie de cel puțin 1 divizie bogat dotată cu mijloace a.c. și care de luptă.

4. Conform ordinului Grupului de armate „B", generalul Hoth (comandantul Armatei 4 Blindate) ia sub ordine Armata 4 română și Divizia 16 Moto germană, formînd Grupul „Hoth".

Misiunea Grupului „Hoth" este de a ține linia actuală Iaskul—Tundutovo și a acoperi flancul de nord în regiunea Aksai. De asemenea să caute să stabilească legătura cu Armata 6 germană.

5. Față de cele de mai sus, Armata 4 își modifică hotărîrea inițială și ordonă pentru ziua de 24.XI, ca trupele să reziste pe liniile atinse. [...].

Armata 3 română. a) *Grupul Lascăr.* Nu mai răspunde la apel de azi noapte. Ultimul raport arată că Divizia 5 este zdrobită.

Părți din diviziile 5, 6 și 15 Infanterie, care au început retragerea spre sud-vest în după-amiaza zilei de 22.XI, au ajuns în dimineața de 23.XI, la Bol. Donscinka sub ordinele generalului Sion și au fost subordonate Corpului XLVIII Blindat.

Printre ele se află și resturi din diviziile 13 și 14 Infanterie.

Pînă la ora 12,15 grosul diviziilor nu sosise încă ; probabil că o mare parte din ele au fost nimicite de tancurile rusești, sau luate prizoniere. Armamentul greu, cu excepția cîtorva arme grele de infanterie, a trebuit să fie lăsat pe teren.

Totalul forțelor sosite : 143 ofițeri ; 125 subofițeri.

Armament : 6 mitraliere ; 57 puști-mitralieră ; 243 arme ; 4 aruncătoare ; 2 tunuri de 75 mm.

Cai : 1 053.

Căpitanul pilot [Valentin] Stănescu, ofițer de stat-major, zburînd în după-amiaza zilei pe deasupra Grupului Lascăr și a satului Golovski (fost P.C. al grupului) raportează următoarele :

— satul Golovski complet distrus și o mulțime de cadavre :

— spre nord, două coloane de prizonieri escortate de ruși călări ;

— ofițerul observase în dimineața zilei Divizia Blindată, unde a aterizat, luînd legătura cu aceasta și organizînd aprovizionarea ei cu benzină ;

— ofițerul s-a întors rănit din misiune ;

— la înapoiere a văzut trupe de cavalerie la confluența văii Cir cu valea Țutkan și Rusakov.

b) *Corpul XLVIII Blindat.* Divizia 22 Blindată germană se află în lupte grele la vest de Peralazovski și a cerut intervenția Diviziei 1 Blindată în atac spre nord.

Divizia Blindată română, de la care nu se primise nici o știre în dimineața zilei, a reușit să se despresoare și să ajungă în zona Petrovka, Arsanovski.

Divizia are pierderi mari ; nu are carburanți și nici muniții.

S-au luat măsuri pentru completarea nevoilor materiale și s-a dat ordin, de către Armata 3, să atace cît mai curînd spre nord, pentru a veni în ajutorul Diviziei 22 Blindată.

c) *Corpul IV armată.* Aceeași situație ca în seara de 22.XI ; a organizat două elemente cu efectiv redus la Artemov și Kiroiev.

d) *Corpul V armată.* A realizat, pe Cir, cîte un detașament de 40 oameni la Klinovoi și Sekretovski. În curs de organizare a încă două detașamente de cîte 40 oameni la Grijanovski și Varlamov.

e) *Regimentul 354 Grenadieri german* cu 3 batalioane și 1 detașament special se va instala pe valea Cirului de la Riabutkin la gara Porschin (sectoarele C. IV și C.V A.).

f) *Divizia 7 Cavalerie.* Cu un detașament compus din 310 oameni, 10 tunuri a.c. ; 2 mitraliere ; 7 puști-mitraliera și 2 aruncătoare, pe coastele 10 km nord-est Kuteinikov, barează comunicația Cernișevskaia, Kuteinikov.

Regimentul 5 Roșiori compus din : 140 oameni ; 1 mitralieră ; 3 puști-mitralieră ; 5 tunuri a.c., pe creasta 1 km nord-est Veaceslavov.

g) *Corpul II armată.* A realizat următorul dispozitiv : Detașamentul Zlotescu (resturi D. 14), cu : 2 plutoane la Lesnoi Bodiaga ; 2 plutoane la Svidinov ; 2 plutoane la Krasnokuțkaia ; 2 plutoane la Ilarionov ; 1 pluton la Sterikov.

În rezervă 3 plutoane la Fomin, recunoașterile trimise la ora 18.30 au găsit satul liber de inamic, care ocupa înălțimile nord de sat.

h) De la Detașamentul Haas lipsesc informațiuni asupra operațiunilor din cursul zilei.

i) *Corpul I armată.* În cursul dimineții, Divizia 9 se afla în situație grea pe înălțimile 7—8 km vest valea Kriușa.

Seara, armata raportează că nu se cunoaște situația la Corpul I armată.

j) *Intențiuni și ordine date de Armata 3*

Intențiuni :

— păstrarea actualului front și

— continuarea organizării elementelor răzlețe și fugare.

Ordine date : [...]

1. Divizia 22 Blindată germană se afla în lupte grele la vest de Perelazovski.

2. Divizia 1 Blindată română va ataca cît mai repede posibil spre Divizia 22 Blindată germană pentru a-i ușura situația.

Divizia va lua benzină de la Skobelev.

Informațiuni primite de la Misiunea Militară germană arată că diviziile 62 și 294 se vor găsi pînă mîine în zona Corpului I armată (către dreapta și centru). [XXXI, 174—184].

În Cotul Donului. Gruparea „Lascăr". În apropiere de Bol. Donșcinka avangarda [coloanei general Sion — *n.n.*] a surprins 6 autocamioane încărcate cu soldați ruși. S-a deschis focul, fiind distruși toți infanteriștii și 3 mașini. Restul de 3 mașini au fost capturate, încărcîndu-se cu răniți. Autocamioanele erau marca „Dodge" americane.

La vest de localitate s-a luat contact cu tancurile germane ale Diviziei 22 Blindată.

Generalul Sion s-a prezentat generalului comandant [generalul Ferdinand von Heim — *n.n.*]. Acesta a arătat situația diviziei spunînd că sînt încercuiți și nu pot veni cu mult într-ajutor.

Modul cum a fost primit generalul Sion de către generalul german l-a nemulțumit. Deși generalul german se așezase jos, nu l-a invitat și pe generalul Sion și nu s-a interesat de condițiunile de retragere, nici de modul cum a fost efectuată această retragere.

Generalul Sion a fost profund nemulțumit de acest tratament și și-a exprimat nemulțumirea față de ofițerii din grupul de comandă.

Între timp, a venit șeful de stat major al Corpului XLVIII Blindat. Acesta a ordonat ca să se organizeze unitățile și să intre în cantonament în Bol. Donșcinka, care fusese cucerit în dimineața zilei de către trupele germane.

La cerere, s-a pus la dispoziție armamentul anticar din localitate și vînători de care.

Efectivul coloanei general Sion număra 3 680 oameni din div. 5, 6, 14, 13, Regimentul 4, 5, 8 Greu, Grupul 55 Cercetare, iar din Divizia 15 un batalion constituit din : un pluton cercetași călări, 1 companie anticar, o baterie de artilerie, părți din compania de transmisiuni, poliție și ofițeri din comandamente.

Apărarea localității Bol. Donșcinka. Batalionul Diviziei 15 a primit ordin ca împreună cu vînătorii de care germani să facă apărarea satului spre nord de unde se aștepta un atac inamic.

Batalionul a ocupat poziția ordonată. Restul elementelor au fost repartizate pe case, cu misiunea de a rezista în fiecare casă fără gînd de retragere.

Grupul de legătură german a rămas tot timpul cu comanda detașamentului.

Pe timpul instalării în localitate, s-a constatat că aceasta nu fusese curățită de inamic. S-au prins astfel 200 prizonieri care au fost închiși într-o casă în mijlocul satului.

În după-amiaza zilei, carele inamice au atacat localitatea dinspre nord. 5 care au fost distruse de compania antitanc germană.

Pe timpul nopții, carele inamice au adus pe rînd infanterie în sat. Unitățile au ținut sub foc tot timpul aceste care, pricinuind multe pierderi infanteriei inamicului.

În dimineața zilei, rușii au atacat cu care grele și circa 2 batalioane de infanterie. Infanteria a fost oprită dar carele au pătruns în sector, pentru că nu se putea acționa contra lor, deoarece compania antitanc germană se retrăsese pe timpul nopții. Tunul de 75 mm nu a avut efect deși s-a tras de la 50 m.

Batalionul Diviziei 15 păstrează poziția. El are pierderi mari (din 4 căpitani comandanți de companie, 3 au fost omorîți).

Celelalte elemente au părăsit pe rînd casele și au început să umble prin sat.

În locuința ocupată de generalul Sion și elementele de comandă s-a organizat o rezistență la care s-au raliat numeroși ofițeri și soldați voluntari și alte elemente puse cu forța în linie.

Lt.-colonelul german Krüger (ofițerul care a raportat la comandamentul Grupului de armate „B" că trupele române s-au luptat vitejește) și ofițeri din detașamentul de legătură german al Diviziei 15 au luat parte la luptă alături de ofițerii români și au contribuit cu toată energia la oprirea elementelor fugare.

În această luptă, lt.-colonelul Krüger a fost rănit grav deasupra ochiului drept și a fost evacuat ; un soldat german a avut un braț smuls de un proiectil de tun, translatorul a avut urechea ruptă, iar un soldat a fost împușcat în picior. Toți au putut fi evacuați la Divizia 22 Blindată.

Ajutorul german. La orele 8, generalul Sion a raportat Diviziei 22 Blindată că este copleșit de atacul inamic și cere ajutor. Divizia a comunicat printr-un subofițer că se va produce peste o oră un atac de degajare pe creasta vest B. Donșcinka, dar atacul nu s-a produs. S-a repetat cererea și s-a promis dar nu s-a realizat.

Către orele 10.30 casa unde se organizase rezistența de generalul Sion a fost atacată de 3 tancuri sovietice care au pătruns în curtea locuinței. Tancurile transportau infanterie. Ele au fost lăsate să pătrundă, apoi s-a deschis focul prin surprindere. Toți infanteriștii au fost omorîți ; apoi carele s-au retras la 400—500 m.

Generalul Sion dispărut. Ofițerii din comandamentul generalului Sion nu pot da preciziuni de felul cum a dispărut generalul Sion.

După respingerea tancurilor ce pătrunseseră în curtea locuinței unde se organizase rezistența, generalul Sion a plecat către Divizia 22 Blindată.

Ofițerii din comandament au încercat să-l oprească, îndemnîndu-l să se ducă mai bine cu mașina pe drumul recunoscut.

Nu a vrut să asculte.

Pentru că mai mulți ofițeri se luaseră după el, i-a oprit, le-a dat ordin să se ducă fiecare la locul lui și a numit 3 ofițeri care să-i întovărășească. A mai fost luat și șoferul său.

Căpitanul Anghelescu, care relatează faptul, l-a văzut dispărînd cu această grupă de comandă, pe una din viroagele care ducea din sat către vest.

După cîtva timp, 2 din ofițerii care l-au întovărășit s-au înapoiat spunînd că generalul Sion a fost prins.

Într-adevăr, mergînd pe fundul viroagei le-au apărut la un moment dat, pe mal, tancuri și soldați sovietici care le-au strigat : „Predai Rumînski".

Ofițerii au fugit înapoi ; generalul Sion a făcut același lucru dar, împiedicîndu-se, a căzut. Șoferul încercînd să-l ridice, au fost prinși amîndoi.

Mai tîrziu, un soldat a povestit că a văzut — el fiind ascuns în mărăcinis — cum rușii au somat pe general să scoată mantaua îmblănită pe care i-au luat-o împreună cu căciula și i-au făcut semn lui și șoferului să se îndrepte într-o direcție pe care le-a indicat-o un rus cu mîna ...

După dispariția generalului Sion, grupul român din B. Donșcinka a rămas mai departe să apere localitatea. Situația grupului era foarte grea, fiind încercuiți și atacați din toate părțile.

Către orele 11, o companie de recunoaștere de la Divizia 22 Blindată a venit pînă la marginea satului. Grupul folosind această apropiere s-a retras împreună cu această companie, pînă pe platoul de la vest unde lupta această divizie și ea încercuită.

Aici mai erau numeroși ofițeri și soldați care se retrăseseră din cursul nopții.

Comandantul Diviziei 22 Blindată a chemat pe căpitanul Anghelescu din statul major al Diviziei 15, dîndu-i următorul ordin :

— Divizia va sparge cercul în cursul nopții de 23/24 către sud-vest pentru a se retrage spre Cernîșevskaia.

În zona diviziei se găseau 130 mașini din Divizia 1 Blindată română.

— Se vă organiza îmbarcarea trupelor române în aceste mașini și se vor încolona împreună cu germanii.

Coloana mașinilor române va fi în coadă.

Trecîndu-se la execuție, s-a constatat că erau în loc de 135 mașini, numai 35, la 2 800 oameni.

S-a raportat situația și comandantul german a ordonat ca cei ce nu au loc să se agațe de mașinile germane cu infanterie. Soldații români au fost admiși pe tancuri, pe afetele tunurilor și uneori chiar în camioane.

În cursul nopții s-a făcut retragerea fără incidente.

Tot drumul de la B. Donșcinka la Rusakov era presărat cu cadavre românești aruncate în grupuri de cîte 2—3 sau mai mulți, de o parte și de alta a drumului. Cadavrele se vedeau că fuseseră jefuite și dezbrăcate complet. [XXVII, 26—30].

Coloana general Sion. Către seară, pe creasta din jurul satului apar circa 6 care grele rusești — probabil în recunoaștere, din care au fost distruse 5 de artileria diviziei blindate germane.

O dată cu căderea întunericului, alte care rusești apar din nou în jurul satului și încep să-l bombardeze în tot cursul nopții, producînd numeroase pierderi și incendii.

Domnul general Sion și șeful Biroului 2 stau toată noaptea în mijlocul satului, dînd ordine și controlînd executarea lor.

Înaintează prin ofițerul de legătură al armatei pe lîngă divizia blindată germană, următoarea radiogramă către Armata 3:

„Diviziile Alba [5 Infanterie — *n.n.*]. Cerna [6 Infanterie — *n.n.*] și Calafat [15 Infanterie — *n.n.*] încercuite; inamicul atacă puternic la 22 noiembrie Divizia Alba distrugînd-o și ajungînd cu unități puternice de care grele pînă la P.C. al Diviziei Cerna.

Avînd descoperită stînga Diviziei Cerna și găsindu-ne în imposibilitate de a mai rezista și din lipsă de muniții, comandanții Cerna și Calafat au hotărît ca în seara de 22/23 să rupem cercul.

O dată cu retragerea noastră s-au retras și resturile din Alba și alte M.U. și au ajuns în dimineața de 23.XI, la Bol. Donșcinka unde staționăm.

În dimineața de 23.XI coloana a fost atacată puternic de care și infanterie producîndu-i pierderi mari în armament și material.

La Bol. Donșcinka am ajuns cu următoarele efective și materiale inclusiv resturile celorlalte M.U.: 171 ofițeri, 129 sub-

ofițeri, 3 326 trupă, 1 045 cai, 18 mașini, 2 115 arme, 40 puști-mitraliere, 6 mitraliere, 4 brandturi 81 [mm] și 2 tunuri.

Propunem ca aceste unități să fie trase înapoi și refăcute, întrucît așa cum se prezintă din punct de vedere fizic, moral și material nu pot fi întrebuințate.

Hrană nu s-a primit de 4 zile.

Rugăm comunicați în ce localitate a fost evacuat Eșalonul 2 Calafat. Comandantul Calafat, general Sion". [XXIX, 499]

[...] La apelul care s-a făcut în dimineața zilei de 23 noiembrie 1942 pentru a se afla cantitatea de materiale și oamenii care s-au salvat, s-a găsit că au rămas circa 1 500 oameni, jumătate fără arme și nimic din materiale.

Nu s-a știut la început că și Divizia 22 Blindată se găsește în încercuire. De-abia în seara zilei de 23.XI.1942 satul a fost atacat de tancuri sovietice, respinse prompt de artileria a.a. germană.

Din resturile de oameni s-au constituit unități sub comanda d-lui general Sion, pentru apărarea satului.

În noaptea de 23/24 noiembrie 1942, Divizia Blindată germană, fără a ne înștiința, s-a retras pe un platou la circa $3^1/_2$ km de sat, făcînd parc și înconjurîndu-se de artileria a.a. și a.t.

Trupele române rămase în sat au continuat rezistența împotriva atacurilor tot mai insistente ale tancurilor și infanteriei inamice, cu toată lipsa de armament automat și tunuri antitanc.

De-abia în dimineața zilei de 24 noiembrie ne-am dat seama că sîntem părăsiți, fără muniții, fără armament și înconjurați de tancuri și infanterie inamică.

În fața acestei situații, trupa, nemaiputînd rezista, a început să se retragă sub ploaia de gloanțe și proiectile de tancuri, spre divizia germană.

Domnul general Sion fiind rănit, a fost transportat cu un autoturism *. [XXX, 300]

În Stepa Calmucă. Armata 4. Situația frontului s-a agravat și mai mult înspre dimineață.

---

* În pofida versiunilor acreditate pînă aici, generalul Sion a murit în luptă, lovit de un proiectil de artilerie (*n.n.*).

Încă din cursul nopții are loc un schimb de vederi între comandantul armatei și comandanții de corpuri de armată.

Presiunea exercitată de inamic asupra poziției de arieregardă a C.VI A. asupra detașamentului Korne și asupra stîngii C.VII A., precum și propunerile comandanților respectivi conduc comandamentul armatei să ordone :

— C.VI A. la ora 2 : „în caz dacă apărarea pe linia arieregărzii nu se va putea menține, vă ordon a trece cu toate forțele la apărarea văii Aksai cu efort pe direcția Jutov—Kotelnikovski".

— C.VII A. ora 2,15 : „aprob să duceți lupta pe linia propusă : încrucișarea de drumuri 7 km nord-est Korobkin, botul de deal 10 km sud Tundutovo, înălțimea 8 km est Sadovoie, apoi frontul actual".

Luați măsuri de a limita pătrunderea inamicului pe această linie.

La întrebarea adresată M.C.G. (la ora 1,30 de lt.-colonel Dragomir) dacă armata poate lua hotărîri care ar contrazice ordinul drastic al Armatei 4 Blindate de a menține pozițiile, imposibil de executat, M.C.G. răspunde la ora 3 : „Luați orice măsură credeți necesară pentru a face față situației, comunicînd-o Armatei 4 prin ofițerul de legătură".

La ora 6—6,25 într-o convorbire cu subșeful M.C.G. acesta este de acord că din soluțiile posibile, aceea a unei descleștări pentru reconstituirea rezistenței pe Kotelnikovski este cea mai bună.

Recomandă ca grosul să nu se depărteze de Don. În cursul dimineții situația se agravează.

— La C.VI A. rezistența aproape că nu mai contează. Apărarea văii Aksai care s-ar fi putut înjgheba dacă ar fi fost admisă la timp așa cum a propus armata nu a mai putut fi realizată decît cu resturi din Divizia 18 și cu primele întăriri trimise (II/92 I și comp. 18 a.c.).

Divizia 2 Infanterie se îndrepta spre sud-vest pe valea Aksai.

Divizia 18 Infanterie forțată de inamic se va replia spre aceeași vale.

Divizia 1 Infanterie, care nu mai avea decît foarte puțini oameni din ajun, avea podurile de pe Aksai interceptate de tancurile inamice.

Localitatea Aksai a fost cucerită de inamic. Generalul comandant raportează că ajungînd la C.VI A. s-a dat ordin că dacă nu mai are nici o putere de luptă să vină la Kotelnikovski.

Se poate spune că frontul este deschis dinspre valea Aksai și că reluarea atacului de inamic nu va întîmpina rezistențe.

— Detașamentul Korne, atacat puternic cu care, este obligat să se replieze spre sud-vest descoperind stînga C.VII A.

— La C.VII A. stînga este atacată din 3 părți și împinsă spre Sadovoie, amenințînd centrul corpului de armată (dreapta D. 4) care era de asemenea atacat și respins cîțiva kilometri spre nord.

Pe la sud de Divizia 8. Cavalerie forțe inamice se infiltrează pe sub lacul Ciligir.

Corpul de armată nu a putut constitui rezerva de cavalerie (din D. 5 Cav.) la stînga sa. Nu mai are rezerve.

Frontul C.VII A. este amenințat din ambele părți, mai grav de la nord.

— La Divizia 16 Moto [germană], ariergarda de la Utta a fost bătută și inamicul înaintează spre Iașkul cu coloane motorizate, tancuri și multă artilerie.

În această situație cu frontul deschis dinspre valea Aksai, cu amenințarea ca o înaintare a inamicului spre Kotelnikovski să cadă în spatele C.VII A. (el însuși amenințat pe ambele flancuri), fără nici o rezervă la nici un eșalon, cu elementele risipite ale diviziilor bătute în mișcare spre înapoi, cu legături aproape inexistente, cu rezistența complet dislocată, armata nu vede altă soluție decît să închege o nouă rezistență cu elementele capabile încă de luptă la adăpostul căreia să se poată repune în mînă toate diviziile sfărîmate.

Cu puținele forțe rămase, noua rezistență nu se putea reconstitui decît grefată pe Kotelnikovski, care era organizat în apărare de către armată, spre care puteau afluí eventualele mijloace de întărire, care forma sistem cu cotul Donului acoperind totodată cea mai principală direcție de apărare.

Distanța pînă la aliniamentul Kotelnikovski era destul de adîncă ceea ce convenea trupelor de cavalerie destinate să formeze noul front, în spatele căruia să se poată regrupa resturile diviziilor bătute.

Neorientată asupra intențiunilor comandamentului superior german, deși se ajunsese în a 4-a zi a unei bătălii ce

răsturnase adînc realităţile iniţiale, fără informaţii asupra situaţiei de la stînga sa şi cu atît mai puţin asupra aceleia de la Stalingrad, armata rămîne la soluţia refacerii înapoia rezistenţei distruse. Ca atare dă M.U. ordine cu caracter de instrucţiune operativă pentru toată operaţiunea manevrei ce trebuia să înceapă în noaptea de 23/24.XI şi să se desfăşoare în mai multe zile, în timpul cărora armata intenţiona să intervină pentru a modela execuţia în funcţie de evenimente.

În mare, armata îşi aduce grosul între cotul Donului, Kotelnikovski şi cotul Salului din zona Abamanskaia, legîndu-se la dreapta cu Divizia 16 Moto, pe a cărei rezistenţă se conta mai deplin, care avea să stăpînească a 2-a comunicaţie importantă pe care inamicul putea veni în spatele dispozitivului armatei (Iaşkul—Elista—Remontnoe—Simovniki) şi care făcea sistem cu celelalte forţe ale Armatei 4 sub ordinele căreia se afla.

Din această poziţie, avînd forţele cele mai slabe între Kotelnikovski şi Don (C.VI A. cu Div. 8 Cav. — care fusese greu încercată în linia I — şi resturile Div. 1, 2 şi 18 înapoi) şi avînd forţele cele mai puternice la centru (garnizoana Kotelnikovski) şi la sud de această localitate (C.VII A. cu Div. 5 Cav. + 1 regiment cavalerie în linia I şi cu Div. 4, capabilă încă de operaţiuni, înapoia dreptei) şi legată fiind cu Div. 16 Moto pe care se conta că nu va depăşi decît în caz extrem Elista (cînd ar fi trebuit să închidă neapărat trecerile peste Manîci), armata putea :

— să bareze solid direcţia Kotelnikovski—Salsk, în cazul cînd inamicul ar fi înaintat pe la sud de Don, păstrînd poziţia pînă la sosirea întăririlor germane anunţate ;

— să formeze pivotul unor eventuale reacţiuni împotriva inamicului care s-ar fi dirijat cu direcţia generală spre sud, reacţiuni care ar fi revenit forţelor de întărire germane şi la care armata ar fi putut contribui cu rezervele dinapoia dreptei sale şi cu Div. 16 Moto.

În acel moment, armata nu ştia nimic de încercuirea Stalingradului şi de intenţiunile comandamentului german de a trece la despresurarea lui ; de asemenea nu ştia nimic despre mersul bătăliei trupelor din Caucaz, cu care se considera totuşi solidară prin faptul că avea căile de comunicaţii comune, pe care considera că le asigură încă suficient prin noua sa rezistenţă, prin închiderea „in extremis" a trecerilor peste Manîci

(cu Div. 16 Moto) și prin paralizarea acțiunii inamicului din față spre spatele trupelor din Caucaz.

În după-amiaza și seara zilei, inamicul, contrar așteptărilor nu adîncește puternic pătrunderile sale.

Acest fapt, coroborat cu informațiuni complementare aduse de departamentul de legătură german, atît asupra dirijării multora din forțele inamice spre nord-vest Stalingrad, cît și asupra sosirii apropiate a unor forțe de întărire destinate trecerii la contraofensivă, conduc armata la hotărîrea

— de a limita executarea replierii ordonate la pozițiile ce vor fi atinse la începutul dimineții de 24.XI ;

— de a purcede de îndată la reorganizarea resturilor M.U. afluite spre înapoi, considerînd că s-ar putea avea răgazul necesar pentru aceasta.

Următor acestei hotărîri armata ordonă la ora 22 (24.XI) :

— C.VI A. să se oprească călare pe c.f. Aksai—Kotelnikovski, cu detașamentul Korne în zona Jutov—Odradîk, asigurînd legătura cu C.VII A. și susținut de cîteva unități de care de luptă germane (lăsînd corpului de armată latitudinea de a-și reconstitui rezistența călare pe c.f. la înălțimea permisa de acțiunea sau lipsa de acțiune a inamicului și de afluirea la timp a întăririlor trimise dinapoi).

— C.VII A. pe frontul Umanțevo—Oblinoie—Keke Buluk—Godșur.

În seara zilei, cartierul general al armatei se deplasează la Remontnaia.

Rămîne la Kotelnikovski un P.C. înaintat cu comandantul, subșeful de stat major și 2 ofițeri de la operații. [XXXII]

Adolf Hitler este binevoitor față de români și optimist pentru soarta bătăliei (23 noiembrie, ora 3,50)

Excelență,

Cînd am primit în noaptea de 22 spre 23.XI informația că viteaza Divizie 1 Blindată română atacînd s-a unit cu Divizia 22 Blindată, dădusem încă înainte de a primi telegrama excelenței voastre ordinul ca Gruparea „Lascăr", folosind acest drum deschis prin luptă, să pătrundă spre sud pentru a recîștiga legătura cu Corpul XLVIII Blindat.

Sînt convins că aceasta va reuși Grupării „Lascăr" al cărei comandant s-a dovedit a fi un soldat exemplar.

Armata 6 va rezista, iar diviziile nou aduse, împreună cu Corpul I armată român, vor lovi pe inamic dinspre vest, în adîncimea flancului său.

Sînt ferm convins că — după cum s-a întîmplat deja așa de des în lupta contra Rusiei Sovietice — vor triumfa deasupra victoriilor inițiale ale inamicului comandamentul mai bun și trupa care e mai bună. V-aș fi deosebit de recunoscător pentru un impuls ce l-ați da în acest sens comandanților d-voastră.

Păstrez o deosebită recunoștință generalului Lascăr, pentru atitudinea sa exemplară. În consecință, ca recompensă pentru deosebitele sale merite, i-am acordat chiar ieri — ca primului ofițer al trupelor noastre aliate — „Frunzele de stejar la Crucea de Cavaler al Crucii de Fier". În alianță camaraderească și cu cordiale salutări, Adolf Hitler. [XLIV]

Bunăvoința nu înseamnă și bună credință. Am onoarea a raporta că Armata 3 nu a primit și nu a transmis un ordin al fuhrerului care autoriza Grupul general Lascăr să se retragă din încercuire, nici nu are cunoștință de un astfel de ordin *.

În dimineața de 23.XI colonelul Schone, șeful D.V.St., mi-a comunicat spre știință ordinul nr. 4 203 al Grupului armate „B", anexat în copie, către Corpul XLVIII Blindat, general Heim. Prin acest ordin se prevedea ca Corpul XLVIII Blindat să atace

---

* Pe timpul bătăliei, raporturile dintre generalii Șteflea și Hauffe au cunoscut o înrăutățire continuă. Tensiunea s-a declanșat la 23 noiembrie 1942, ora 21, la Rostov, unde s-a desfășurat una din discuțiile obișnuite asupra situației de pe front. Începută pe un ton amical, conversația s-a fixat inițial asupra schimbului de telegrame Hitler—Antonescu cu privire la soarta Grupării „Lascăr", ceea ce — în versiunea lui Hauffe — a condus la aprecieri elogioase ale interlocutorilor la adresa celor doi conducători. În timp ce generalul german expunea situația la zi, amintind și de faptul că elemente din trupele Grupării „Lascăr" — de fapt, „coloana general Sion" — au ajuns la Corpul XLVIII Blindat german, Șteflea a avut o izbucnire nervoasă. Întrerupîndu-l pe Hauffe, el a arătat că ordinul de ieșire din încercuire a fost dat prea tîrziu, acuzîndu-l indirect chiar pe Hitler de această întîrziere. Patru divizii române erau pierdute din acest motiv. Este evident — așa cum atestă și generalul Hauffe — că generalul român se găsea sub impresia puternică a faptului că, trimis în încercuire cu ordinul care încuviința ieșirea, căpitanul aviator Valentin Stănescu se întorsese cu vestea tristă că satul în care se găsea postul de comandă al generalului Lascăr era

pentru a restabili legătura cu Grupul Lascăr, apoi să se concentreze (împreună cu Grupul Lascăr) în zona Perelazovski, unde urma să organizeze o nouă apărare îndîrjită. Din declarațiile maiorului Busuioceanu Gh., care îndeplinea în ultimele zile funcțiunea de șef de stat major al Diviziei 15, rezultă că în ziua de 22 noiembrie Grupul armate „B" a dat direct generalului Lascăr un ordin prin care prevedea: „rezistați, intervenim pentru a vă despresura". Ieșirea din încercuire s-ar fi hotărît de către generalul Lascăr în după-amiaza zilei de 22.XI după ce rezistența Diviziei 5 Infanterie fusese zdrobită. Ord. nr. 4 203 dat de Grupul armate „B", de altfel tardiv, nu a fost executat de Corpul XLVIII Blindat, care nu a putut nici măcar apăra trupele ce împreună cu generalul Sion au izbutit prin propriile lor mijloace să ajungă la Bol. Donscinka, unde au intrat în legătură cu Divizia 22 Blindată germană. Atacate a doua zi de inamic (infanterie și care de luptă) au suferit mari pierderi, trebuind să lupte singure.

Ordinul de retragere a Grupului general Lascăr trebuia dat cel mai tîrziu în seara de 21.XI, așa cum a arătat la timp Armata 3. Comandantul Armatei 3, general de armată P. Dumitrescu.

Copie după ordinul Grupului de armate „B" nr. 4 203 (Secret) către Armata 3 română (spre știință).

---

ocupat de ruși și că se vedeau peste tot cadavre de soldați români. Tot mai nervos, șeful Marelui Cartier General român a readus pe tapet avertismentele pe care le lansase încă din septembrie la toate eșaloanele de comandă germane cu privire la situația precară a trupelor române din Cotul Donului. Concluzia sa — care, de altfel, va fi împărtășită și de mareșalul Antonescu — era că adevărata cauză a dezastrului armatei române o constituie refuzul OKH de a asculta cererile românești. În replică, generalul Hauffe a contraatacat dur, punînd „bazele" viziunii germane asupra participării românești la bătălie. Hauffe l-a acuzat pe Șteflea că a transmis generalului Lascăr, încă din 21 noiembrie, instrucțiuni pentru străpungerea încercuirii și retragerea spre sud, ceea ce, în opinia generalului german, nu ar fi de natură să încurajeze trupele române să reziste „cu orice preț". Mai mult, considera acest gest drept un amestec nejustificat în actul de comandă al Grupului de armate „B". Disputa germano-română în chestiunea responsabilităților pentru Stalingrad căpăta astfel un ax de desfășurare ce nu va fi abandonat pînă în ianuarie 1943. [Friedrich Paulus, *Stalingrado, a cura di Walter Görlitz*, Ed. Aldo Garzanti, Milano, 1973, p. 247—250].

Prin dvs. să se restabilească legătura cu Grupul Lascăr prin atac. Atunci general Heim întărit cu Grupul Lascăr va concentra Corpul Blindat (astfel întărit) în zona din jurul Perelazovski și din nou se va organiza (dispune) pentru apărarea îndîrjită. Raportați intențiunile. Grupul de armate „B". [XLV]

Și pentru Berlin situația a devenit „extrem de gravă". Pătrunderea pe frontul Armatei 3 română s-a adîncit foarte mult către sud-est, în direcțiunea Kalaci.

De asemenea pătrunderea pe frontul Corpului VI armată se apropie de același punct, unde ambele grupuri de forțe au intenționea de a-și da mîna, în spatele frontului Armatei 6 germană.

Situația extrem de gravă.

Rezervele germane îndrumate către zona de bătălie sînt încă departe.

Se speră totuși că situația va putea fi restabilita. Atașatul militar la M.C.G. german [colonel Ion Gheorghe, 23 noiembrie 1942]. [XLVI]

24 NOIEMBRIE 1942

Jurnalul de operații al Marelui Cartier General român.

A. *Inamicul [...]* 2. *Armata 4 română.* a) *Corpul VII armată.* La Detașamentul colonel Hristea nimic de semnalat; în cursul zilei n-a avut contact cu inamicul.

b) *Pe frontul Diviziei 5 Cavalerie.* Către ora 23, inamicul atacă pe direcția Arșan—Selmen, Oblinoe; atacul n-a reușit să pătrundă în poziție, fiind oprit prin foc de artilerie.

c) *La Divizia 4 Infanterie.* În dimineața zilei inamicul a atacat puternic dinspre Umanțevo reușind să respingă stînga diviziei spre sud [...].

Către ora 9 s-au semnalat la inamic următoarele:

— coloana de infanterie și cavalerie, circa 5—6 escadroane, îndreptîndu-se dinspre Umanțevo spre sud și din regiunea 7 km sud-vest Umanțevo spre sud-est;

— infanterie transportată, circa 40 camioane, venind dinspre Tolotkin și Umanțevo, debarcă în regiunea unui grup de case de la 3 km est Kosaianska.

Tot către ora 9, forțe inamice, depășind valoarea unui batalion, venind de la Șarkovo, au atacat dreapta diviziei și a obligat-o să se replieze puțin spre vest.

Pînă în seara zilei, se pare că inamicul a reușit să concentreze în fața dreptei diviziei circa 3—4 batalioane motorizate și cavalerie (aproximativ un regiment).

În prima parte a nopții de 24/25 XI, s-au produs infiltrațiuni pe valea Selian, provocînd retragerea batalionului din dreapta diviziei.

În concluzie: Agresivitatea inamicului pe frontul Diviziei 4 Infanterie (la căderea serii), pe frontul Diviziei 5 Cavalerie precum și concentrările de forțe la dreapta Diviziei 4 Infanterie, lasa să se întrevadă că va continua acțiunea în forță asupra Diviziei 4 Infanterie și asupra Diviziei 5 Cavalerie.

Legătura între aceste 2 M.U. este serios amenințată.

d) *Corpul VI armată.* În cursul zilei, către ora 12, pătrule inamice au executat recunoașteri spre gara Jutov.

Coloanele inamice, circa 2—3 batalioane, au fost văzute venind dinspre Abganerovo spre Aksai. [...]

4. *Armata 3 română.* a) De la Grupul Lascăr nici o știre.

b) La Corpul XLVIII Blindat. Divizia Blindată română în lupte grele cu cavaleria rusă, care a atacat de la nord spre Petrovka și de la nord-vest spre Oserski.

Divizia 22 Blindată și Grupul general Sion (resturi retrase de la Grupul Lascăr) atacate de cavalerie inamică.

c) În sectorul Corpului IV și V armată, pe Cir, nimic important de semnalat.

d) *La Corpul I armată.* În cursul nopții de 23/24, au fost respinse mai multe incursiuni inamice pe frontul Diviziei 7 [Infanterie].

În dimineața zilei, inamicul a atacat pe tot frontul corpului de armată, fără a reuși să pătrundă în pozițiile proprii. Numai la Divizia 9 a reușit în după-amiaza zilei să pătrundă prin viroagele de la 7 km vest Dubovski, în sectorul apărat de Regimentul 34 Infanterie; contraatacat, a cedat puțin din terenul cîștigat.

B. *Forțele amice* [...].

III. *Grupul de armate „B". [...] 2. Armata 4 română.* a) Replierea ordonată de armată în ziua de 23 a reușit. Grosul forțelor a fost sustras din situația grea în care se afla. [...]

c) *Operațiuni și evenimente petrecute.*

La Corpul VII armată. Detașamentul colonel Hristea s-a repliat în cursul nopții pe linia și în sectorul arătate mai sus; în cursul zilei nu a avut contact cu inamicul. [...]

Divizia 5 Cavalerie s-a repliat în cursul nopții în bune condițiuni pe noua poziție. În cursul zilei n-a avut contact cu inamicul.

În seara zilei, la ora 23, a respins un atac inamic dat pe direcția Arșan—Șelmen, Oblinoe.

Divizia 4 Infanterie s-a repliat în cursul nopții pe noul front.

În dimineața zilei, către ora 9, inamicul a reluat atacul de la Umanțevo spre sud respingînd stînga diviziei. [...]

Tot către aceeași oră, a fost atacată și dreapta diviziei, așa cum s-a arătat în capitolul „inamicul".

Corpul VI armată. Infanteria (D. 18 și 2 I.) dispusă pe valea Aksai între Aksai și Jestakovo.

Detașamentul Korne, care nu primise la timp ordinul de a se opri pe linia atinsă în seara de 23.XI, a mărșăluit cu Regimentul Purtat (în noaptea de 23/24) pînă aproape de Kotelnikovski, urmat la circa 60 km de Regimentul 4 Roșiori cu cai, din care mai are circa 80 luptători, foare mulți cai la mînă și numai 4 tunuri. A fost imediat alimentat și întors spre Regimentul 4 Roșiori, care a fost oprit pe locul unde ajunsese dimineața.

Către ora 17, detașamentul ajunge în zona Samcin unde ia legătura cu unitățile germane din zona Jutov 2 și a trimis un escadron spre valea Aksai.

Resturile Corpului VI armată, care operează pe valea Aksai, s-au luat măsuri a se întări astfel:

— la Divizia 18 Infanterie la ora 16, Batal. Inf. Uș. și Batal. II/R.92 Inf. au plecat cu trenul din gara Cilikovo spre valea Aksai [...];

— la Divizia 1 Infanterie Batal. Marș din Reg. 1 Dorob. ajuns cu trenul în gara Cilikovo, la ora 6, a fost îndrumat la gara Jutov, tot cu trenul;

— Batalionul de Marș din Regimentul 5 V. a plecat cu trenul din gara Kotelnikovski.;

— la Divizia 2 Infanterie, 2 baterii de artilerie (7 piese), care în cursul nopții urmează a se deplasa în dispozitiv.

d) La această dată, între Don și Umanțevo nu se poate conta decît pe acțiunea micului detașament Korne, deoarece resturile Corpului VI armată nu sînt capabile să mai opună o rezistență serioasă care și ele sînt în curs de a ocupa locurile ordonate.

Situația devine din ce în mai critică, prin faptul că stînga Corpului VII armată este iarăși atacată și rezervele locale nu sînt suficiente spre a face față.

Aviația inamică a devenit mai activă, bombardînd și mitraliind diferite puncte din front, precum și localitatea Kotelnikovski și pe comunicațiile spre vest.

În legătură cu această situație și cu perspectivele ei, subșeful de stat major al Armatei 4, comunică următoarele * :

— generalul [Hermann] Hoth (comandantul Armatei 4 Blindată) a fost ieri la Armata 4 și a insistat asupra necesității de a ține pozițiile actuale și îndeosebi Kotelnikovski, pînă la declanșarea prin această parte a unei mari ofensive, cu forțe venite din alte părți ale teatrului de război.

I s-a arătat că armata este prea slabă pentru a putea garanta actualele poziții ; în consecință, generalul Hoth a îngăduit, ca în cazul cînd s-ar produce o pătrundere a inamicului prin spațiul gol de la stînga Corpului VII armată, să se replieze stînga acestui C.A.

Intervenția trupelor blindate germane pentru a ușura situația la stînga Corpului VII armată se obține foarte greu ; ,carele de luptă aflate în zonă au o acțiune cu totul autonomă și trebuie intervenit ori de cîte ori este nevoie.

Intervenția armatei pe lîngă Misiunea Militară germană n-a obținut în seara zilei un răspuns satisfăcător, doar s-a spus că în nici un caz să nu replieze stînga Corpului VII armată, aceasta fiind de resortul celui mai înalt comandament german, care nu permite principial așa ceva.

La această întrebare, subșeful de stat major al M.C.G. a răspuns : „[în] chestiunea raporturilor și felul cum sînteți ajutați, vă sfătuiesc să faceți intervențiile totdeauna scrise și cînd vi se refuză ceva să raportați scris M.C.G. Noi stăruim din toate puterile să fiți ajutați. Pentru moment nu e posibil fiind alte nevoi mai grele. Impresia este că rușii mînă grosul spre Kalaci, vă hărțuiesc pe voi cu unități de recunoaștere și purtate".

---

* Convorbirea telegrafică între subșeful M.C.G., col. adj. Mardari și subșeful de stat-major al Armatei 4, lt.-col. Dragomir.

e) Armata 4 și-a retras cartierul la Remontnaia. Lucrează la Kotelnikovski un P.C. înaintat cu comandantul armatei, subșeful de stat major și o parte din Secția 3.

Totodată, armata a luat măsura să se trimită spre vest toate impedimentele ce nu sînt necesare pentru moment. Generalul Hoth a luat cele mai severe măsuri pentru oprirea scurgerii elementelor dispersate ale M.U. bătute.

Armata 3 română. De la Grupul general Lascăr, nici o știre.

Corpul XLVIII Blindat. Divizia 22 Blindată (cu Grupul general Sion) și Divizia Blindată română, în lupte cu inamicul, încercuite în zonele cunoscute.

În cursul zilei au dus lupte pentru a se despresura.

În sectorul Corpului IV armată. Elementele de pe valea Cirului nu au avut contact cu inamicul.

În zona a sosit Regimentul 354 Grenadieri german.

O recunoaștere aeriană declanșată de Armată 3 în regiunea Tormosin a culeș următoarele informațiuni:

— la Tormosin a aterizat lîngă coloana de infanterie comandată de maiorul Cantale Corneliu din Divizia 20; această coloană a fost îndrumată la Zemleanskaia;

— maiorul Cantale raportează că coloane române de la Kotelnikovski se îndreaptă spre cotul Donului pentru a veni la Zemleanskaia, pe șoseaua de pe malul de nord al Donului;

— în zona Tormosin, Nij. Tijiskaia s-au văzut și români.

Armata a luat măsuri pentru a dirija la Zemleanskaia oamenii care aparțin Armatei 4.

Cu începere de azi, Armata 3, avînd la dispoziție Grupul generalului Stumpfeld și Grupul general Spang și elementele române în această zonă, a primit misiunea de a opri înaintarea inamicului pe linia Cir, la sud de Oserski, pînă la gara Dimitrievna, Kadikovski, Rîcicov, Demkin, Donul. [XXXI, 188—196]

În Cotul Donului. Divizia 6 Infanterie. Toată ziua de 24 noiembrie 1942, unitățile noastre, nemîncate de 5 zile, au fost din nou constituite, luînd poziții de apărare în jurul parcului format de Divizia [22] Blindată germană.

În după-amiaza zilei s-au trimis 40 soldați români, fără arme, la circa 10 km, pentru a amenaja o trecere peste un rîu.

În seara zilei de 24 noiembrie 1942, pe la orele 20,30, din

ordinul germanilor toate mașinile românești existente (printre care circa 30 mașini din Divizia 1 Blindată română) au fost golite de balast și toți oamenii au fost îmbarcați.

După pierderile inutile din satul M. Donscinka au mai rămas circa 800 oameni.

La ora 20,30 din ziua de 24.XI.1942, toată Divizia [22] Blindată germană, apărată de care, s-a îndreptat spre satul Cernîșevskaia: [XXX, 300].

Divizia 15 Infanterie. Bombardamentul carelor inamice se intețește cu începere de la ora 1 și capătă maximum de intensitate ; către ora 3 două tancuri pătrund în sat și bombardează cu tunuri și mitraliere furnicarul de trupă adăpostit în acest sat. Domnul general [Ioan Sion] cu șeful Biroului 3 umblă prin mijlocul trupei, îmbărbătează și trec de nenumărate ori la 20 metri în fața tancurilor prin bombardamente și gloanțe de mitraliere.

Tancurile inamice se retrag și către ora 7 situația era următoarea :

Satul ocupat și apărat de trupele române. Pe creastă dinspre vest și nord de sat circa 30 care grele inamice bombardează satul realizînd un adevărat carnagiu asupra trupelor române care înțesau acest sat.

Cu începere de la ora 7, carele devin și mai agresive și încep să coboare pantele crestei. Se anunță de 3 ori situația diviziei blindate germană, cerîndu-i sprijinul artileriei și tunurilor anticar. La toate intervenirile domnului general Sion se răspunde cu „bine", iar către ora 9, sosește un subofițer german căruia i se arată situația gravă în care se găsesc trupele române și se repetă cererea sprijinului de artilerie și tunuri anticar. Subofițerul german pleacă dînd asigurări de înfăptuirea sprijinului solicitat.

Situația gravă în care se găsesc resturile diviziilor 5, 6, 13, 14 și 15 culminează cînd la ora 10 tancurile inamice sprijinite de infanterie atacă satul. Trupa românească nu mai avea decît foarte puțină muniție de pușcă, iar panica ce intrase în ea se accentua din ce în ce mai mult, manifestîndu-se prin părăsirea poziției.

Domnul general Sion, maiorul Busuioceanu, șeful Biroului 3 și ajutorul său căpitanul Severin umbla prin linia 1 prin ploaia de proiectile și gloanțe, îmbărbătînd trupa la luptă. Se organi-

zează plutoane ad-hoc, iar maiorul Busuioceanu încearcă să le antreneze la contraatac strigînd „Ura" şi sărind înainte. Nu este urmat de nimeni. Toţi ofiţerii şi trupa intraseră în panică. Domnul general Sion le ţine cuvîntări, îi încurajează, dar totul este în zadar. Toţi se retrag în dezordine, iar proiectilele tancurilor inamice şi mitralierelor trag în grămadă. Se calcă numai peste morţi şi răniţi.

Către ora 11, pe linia frontului se mai găsesc domnul general Sion, maiorul Busuioceanu, căpitanul Severin şi sublocotenentul Galben în timp ce tancurile şi infanteria inamică se găseau în faţa lor la circa 300 m. Soldatul şofer Dăscălescu stătea cu puşca la mînă gata să-şi apere generalul său.

În această situaţie, maiorul Busuioceanu sfătuieşte pe domnul general Sion să se retragă către divizia germană şi cu toţii o iau pe o viroagă ce ducea către zona diviziei blindată. Maiorul Busuioceanu mergea înainte ca cercetaş, întrucît în direcţia de marş se auzeau huruituri de tancuri.

Ajuns la originea viroagei, maiorul Busuioceanu se trezeşte la aproximativ 30 metri cu circa 2 plutoane de ruşi susţinuţi de un tanc greu, care încep să strige „Predai Rumînski !".

În faţa acestei situaţii, maiorul Busuioceanu strigă către generalul său „Domnule general, ruşii sînt aici ! Fugiţi !", arătînd direcţia de fugă cu un baston ce-l purta cu el. Toţi (domnul general, căpitanul Severin şi sublocotenentul Galben) se întorc în direcţia arătată şi încep să fugă. Domnul general se împiedică şi cade, iar maiorul Busuioceanu [fuge] cu ruşii după el spre sud circa 2 km prin ploaia gloanţelor cu pistoale automate şi de puşcă.

După circa 200 m este rănit la picior, însă continuă retragerea astfel că reuşeşte după 2 km marş să se depărteze de ruşi care ştiind că au în flanc divizia blindată germană au renunţat să mai continue înaintarea.

Astfel cade la datorie generalul Sion care, numai cu cei trei ofiţeri din statul său major şi păzit de şoferul credincios, rămîne ultimul pe poziţie ca cel mai brav între bravi, soldat al ţării.

Toată trupa românească se împrăştie în panică pe platoul sud Bol. Donscinka şi în dispozitivul diviziei blindate germane.

Maiorul Busuioceanu, cu un turism şi cu doi ofiţeri scăpaţi (căpitanul Severin şi sublocotenentul Galben), merge în tabăra

diviziei blindate și este informat de către căpitanul Mastacan, ofițer de legătură de la Armata 3, că în cursul nopții divizia germană se retrage și deci să plecăm cu ea, ceea ce s-a și făcut. Este interesant de arătat în acest istoric comportarea germanilor față de români în această zi grea și sînt semnificative următoarele atitudini :

— lăsarea fără sprijin de artilerie și apărare anticar a unităților românești care luptă fără muniții pentru apărarea diviziei blindate ;

— înjurăturile adresate de mulți ofițeri și subofițeri germani maiorului Busuioceanu cînd vroia să intre în coloana lor de mașini, cu toate că le arăta că este șeful Biroului 3 de la Divizia 15 și în mașină are bagajele generalului său căzut la datorie și

— alungarea ostașilor români, cînd în disperarea lor mare încercau să urce în mașinile germane care nu erau prea încărcate.

Se mai adaugă lipsa de solicitudine cînd li se cerea benzină pentru mașinile românești care rămăseseră în pană.

În seara de 24 noiembrie, ora 5, divizia germană blindată se pune în marș în direcția Mal. Donșcinka—Rusakov, iar ostașii români rămași fără nici un sprijin o parte au plecat pe jos, iar alții s-au agățat pe mașinile germane. [XXIX, 500—501]

Ultima rezistență a Grupării „Lascăr", 24 noiembrie 1942. După dispariția generalului Lascăr, trupele Diviziei 6 Infanterie au mai continuat lupta din noaptea de 22/23 XI pînă la 24.XI seara, sub comanda generalului Stănescu Traian [comandantul infanteriei Diviziei 6 Infanterie — *n.n.*], necedînd nimic din poziția inițială a diviziei.

Cînd au terminat ultimele muniții, generalul Stănescu Traian a trimis parlamentari pentru predare, cu condiția de a li se garanta viața. Li s-a promis.

Între ofițeri, au fost discuțiuni, pentru și contra predării.

Aceasta este declarația căpitanului Hristescu din Regimentul 11 Artilerie, care, refuzînd să se predea, s-a salvat din Grupul general Stănescu cu 30 de oameni și lunetele bateriei. [XLVII]

Ordin de zi al mareșalului Ion Antonescu (24 noiembrie 1942)

Bravi soldați ai Armatei 3 !

Generalul Lascăr a fost decorat de führerul marelui Reich german cu cea mai înaltă distincțiune militară germană, care poate onora un general pe cîmpul de luptă.

Mîndria mea și a voastră trebuie să fie cu atît mai mare cu cît generalul Lascăr este primul ofițer aliat — din toți aliații Germaniei — care a primit această înaltă distincție.

Gestul onorează nu numai pe generalul Lascăr, dar și pe voi toți, pentru că generalul Lascăr numai datorită vouă a reușit să înscrie în istoria armelor noastre fapte care onorează întreg neamul românesc.

Nu uitați că lupta pe care o duceți este lupta pe care ne-o cer s-o ducem toți strămoșii noștri, toți frații, tot Poporul Românesc, pentru apărarea ființei Neamului.

Lupta este pe viață și pe moarte.

Ori învingem și asigurăm propășirea și libertatea copiilor noștri, ori Neamul Românesc se va topi în mocirla pe care anarhia rusească a provocat-o de sus și pînă jos și pe care sînteți cei mai în măsură să o apreciați.

Vă cer deci ca părinte și ca șef să luptați pe viață și pe moarte pentru ca să învingem.

Cine nu are tăria să lupte pe loc împotriva inamicului, oricît de superior ar fi el, și cine caută a se da înapoi în fața pericolului pentru a se salva, va muri totuși rușinos mai tîrziu cu întreaga lui familie, omorît mișelește chiar în propria lui casă de inamicul învingător.

Țineți socoteală că pe cînd armata rusă și poporul rus se zbat în cele mai mari greutăți și suferințe, în cele mai mari înfrîngeri, noi am mers alături de brava armată germană și cu sprijinul ei frățesc numai din victorie în victorie.

Soldatul și ofițerul care se descurajează la întîia lovitură puternică, primită de la inamic, nu este soldat, nu este român, nu este bărbat.

Au primit lovituri, au suferit și murit părinții și străbunii noștri. De secole Neamul Românesc nu a cunoscut decît lupta pe care o duceți voi azi, și niciodată el nu a dat înapoi, nu a desperat, nu a renunțat la luptă, ci a continuat să apere cu sîngele lui glia strămună.

Datorită acestei lupte fără de sfîrșit, s-a făcut în timp de secole România Mare, în care voi trăiți liberi și fericiți, nu așa

cum ați văzut că trăiesc soldatul și poporul rus, care se zbat în groaznice suferințe.

Gîndiți-vă fiecare la ce v-am spus și nu uitați că noi cu toții avem marele destin să ne sacrificăm pentru a păstra ființa și onoarea Poporului Român de mîine și să înscriem cea mai glorioasă epopee din lunga viață a Neamului nostru.

Vă mulțumesc la toți, de la general pînă la soldat, care luptați călăuziți de sfînta datorie de a învinge.

Aveți încredere în viitor, aveți încredere în conducători, aveți încredere în voi.

Cu Dumnezeu înainte!

MAREȘAL ANTONESCU. [XLVIII]

Totuși, mareșalul nu e mulțumit de corpul de comandă (24 noiembrie 1942). Comunicați [generalul Ilie Șteflea — *n.n.*] comandanților români pînă la comandanții de batalioane, inclusiv, că frontul Armatei 3, deși atacat de forțe superioare, a fost spart în unele locuri cu oarecare ușurință, ceea ce denotă că unii ofițeri și ostași și-au pierdut cumpătul, s-au lăsat impresionați de loviturile inamicului, de care de altfel eram preveniți și nu au rezistat cu toată înverșunarea.

Bineînțeles, această observație a mea nu privește toți comandanții și soldații, pentru că au fost și unități care sub brava conducere și energia șefilor lor, cum este cazul generalului Lascăr, nu s-au lăsat influențați și nu au părăsit cîmpul de bătălie cu toate că erau lovite din toate părțile, așteptînd cu încredere intervenția rezervelor din spate.

Această intervenție s-a făcut și ca în condițiuni grele mai ales atunci cînd trupele din linia întîi au cedat la prima acțiune inamică.

Dacă toți comandanții ar fi avut sîngele rece al generalului Lascăr, și dacă toți ar fi rezistat pe loc chiar în cazul încercuirii, intervenția rezervei s-ar fi putut produce în condițiuni mai bune.

Să nu uite nimeni că războiul modern diferă în cîmpul tactic de războaiele trecute.

Din cauza mijloacelor mecanizate și motorizate, orice rupere de front dă posibilitatea inamicului să pătrundă adînc dincolo

de linia I și odată ajuns în această situație, să încercuiască forțele rămase în poziție.

Această acțiune nu este mortală pentru apărătorul care își păstrează sîngele rece, luptă, rezistă și așteaptă cu încredere și calm acțiunea dirijată de comandanții dinapoi.

Reamintesc că un general a stat în iarna trecută 3 luni încercuit, i-au lipsit munițiile și hrana și totuși el și trupele sale au așteptat pînă în primăvară cînd retragerea apelor a îngăduit Comandamentului Superior german să intervină pentru a-l despresura *.

Cazuri de acestea au fost numeroase în tot lungul frontului german în iarna trecută.

Exemple de acestea eroice cer comandanților noștri de toate gradele să le urmeze, pentru că numai acei care fac față prin mintea lor, energia lor, prin spiritul de sacrificiu și disprețul de moarte, se onorează pe ei, onorează întreaga armată și Patria

Numai aceștia pot să scrie epopeea eroică a generației noastre și pot asigura prestigiul nostru și cu el drepturile totale ale Neamului.

Fiecare să nu uite că poartă în ființa lui răspunderea viitorului Neamului Românesc și că un întreg neam poate dispare pentru totdeauna, dacă comandamentul de toate treptele nu și-a făcut datoria cum trebuie să și-o facă. MAREȘAL ANTONESCU.
[XLVII]

---

* Este vorba de „punga" de la Demiansk, acțiunea consumîndu-se în primăvara anului 1942. Mai mult decît evident, I. Antonescu a fost, la rîndul său, „intoxicat" de optimismul exagerat pe care această reușită i l-a insuflat führerului. Hitler a crezut mult timp că Stalingradul nu este decît un nou Demiansk, acesta fiind și unul din motivele încrederii sale nelimitate în capacitatea Luftwaffe-i de a aproviziona armata lui Paulus pentru o rezistență îndelungată. În general, telegrama adresată generalului Șteflea trădează o anumită nervozitate a mareșalului, sub impresia știrilor de pe front și a acuzațiilor aduse de comandamentele germane. Atît ordinul de zi cît și această telegramă erau în mod direct influențate de mesajul transmis de Hitler la 22.XI.1942, prin intermediul Misiunii Militare germane, în care se solicita mareșalului român să dea directive pentru „a întări și mai mult voința de a lupta a soldaților și marilor unități române" (*n.n.*).

Sfîrșit de bătălie *, imagini de apocalips (Armata 3). Cu începere de la 25 noiembrie, comandamentul german trece la înjghebarea unei noi rezistențe pe linia generală a rîului Cir. În acest scop se subordonează comandamentului Armatei 3 toate unitățile de orice armă și toate formațiunile de servicii germane din zonă, grupate sub comanda generalilor germani Stumpfeld și Spang.

În această a șaptea zi a bătăliei, au retrecut frontul firav înfiripat Divizia 1 Blindată română și Divizia 22 Blindată germană (împreună cu resturile trupelor generalului Sion) după o luptă de 5 zile izolate în încercuire, între acest front nou înfiripat și trupele încercuite ale generalului Lascăr.

Insuccesul manevrei C.XLVIII Bl. se datorește în parte faptului că nu a izbutit să realizeze o masă mai importantă de atac, prin întrunirea celor 2 divizii de sub comanda sa. Cauza primordială însă revine disproporției dintre redusele forțe ale C.XLVIII Bl. și masa de atac sovietică.

Comandamentul german nu a apreciat disproporția dintre misiunea dată C.XLVIII Bl. și posibilitățile sale operative, ceea ce constituie grava vină a acestui comandament, prevenit prin repetate rapoarte ce i-am făcut.

Singura explicație acceptabilă pentru menținerea pe loc și sacrificarea Grupului general Lascăr este credința posibilității degajării lui prin intervenția Corpului XLVIII Blindat. Cîștigarea celor 3—4 zile obținute în folosul ameliorării situației operative a Armatei 6 germană, de la Stalingrad, nu putea compensa însă lipsa ulterioară a forțelor generalului Lascăr în apărarea poziției Cirului. [III, 43].

Drumul era presărat de cadavrele românilor (Divizia 6 Infanterie). În dimineața zilei de 25 noiembrie 1942, am trecut în

---

* În general, participanții români la bătălia din Cotul Donului și Stepa Calmucă consideră că în jurul datei de 25.XI acordurile bătăliei încep să se stingă. Armata română, atît cît mai rămăsese din ea, va continua luptele dar angajarea sa nu va mai cunoaște decît două momente mai importante : la Armata 3 după 16.XII, cînd în urma străpungerii frontului Armatei 8 italiene, corpurile I și II armată au suferit pierderi deosebit de grele ; la Armata 4, între 12—23.XII, cînd trupele au luat parte la tentativa de despresurare a Armatei 6 germane executată de Gruparea „Hoth" și în zilele de 24—27.XII cînd armata suferă din nou pierderi mari (*n.n.*).

dreptul satului Rusakov, de unde un grup de circa 60 prizonieri români au evadat de la ruși.

Majoritatea erau din Divizia 14, Regimentul 6 Vînători.

Toți erau desculți și dezbrăcați.

Ei ne-au povestit că nu au mîncat de trei zile în timp ce soldații ruși mîncau din alimentele capturate de la noi.

Tot ei ne-au spus că răniții au fost împușcați, iar cei ce nu puteau să se țină de coloană, împărtășeau aceeași soartă.

Tot drumul spre Cernîșevskaia era presărat de cadavre ale ostașilor români, dezbrăcați și oribil mutilați de tancuri.

Majoritatea erau decapitați, probabil de cavalerie.

De asemenea, pe toate drumurile erau împrăștiate materialele Diviziei 1 Blindate.

S-a constatat că toate aceste cadavre erau ale ostașilor din Divizia 1 Blindată și ale celor din trenurile regimentare ale Diviziei 14 Infanterie.

În după-amiaza zilei de 25 noiembrie 1942, germanii resping pe inamic și cuceresc satul Cernîșevskaia, în care am intrat seara.

Toată noaptea de 25/26 noiembrie 1942 rușii au atacat satul cu artileria și aruncătoare „Katiușa".

În sat s-au mai găsit depozite de alimente românești care au fost devastate de către soldații noștri flămînzi.

În dimineața zilei de 26 noiembrie 1942, s-a făcut legătura cu o divizie motorizată română care venea dinspre Kuteinikov, iar resturile de trupă și răniți dintre cei scăpați din încercuire, au fost îmbarcați în camioane germane și române și trimiși spre Kuteinikov și Miliutinsk, unde era sediul Corpului V armată și unde au fost triați și îndrumați spre Kamensk pentru instrucție în vederea formării unor batalioane. [XXX, 301—303]

Divizia 15 Infanterie. În zorii zilei [25 noiembrie], divizia germană blindată ajunge în partea de vest a satului Rusakov și se angajează cu inamicul pe care-l respinge în cursul zilei, ocupînd Rusakov și intrînd în Cernîșevskaia.

Pe parcursul drumului între Mal. Donșcinka și Rusakov s-a trecut prin mai multe zone acoperite de cadavre românești, masacrate probabil de ruși, fie în stare de prizonieri, fie în timpul retragerii lor de la Bol. Donșcinka.

(26 noiembrie 1942). În tot cursul nopții, rușii au bombardat cu artilerie și katiușa satul Cernîșevskaia, producînd mari pierderi ostașilor români refugiați în acest sat la adăpostul Diviziei 22 Blindate germană.

Bombardamentul s-a continuat și ziua și realizîndu-se legătura cu divizia blindată română, divizia blindată germană a hotărît transportarea răniților români (foarte numeroși) către Kuteinikov unde drumul era deschis.

De asemenea s-a hotărît și evacuarea trupelor române ce se găseau la adăpostul diviziei blindate germane, tot în acest sat. [XXIX, 501—502]

Intîi executați și apoi călcați de tancuri [...] De asemenea am văzut personal tot drumul spre Cernîșevskaia, presărat cu cadavre de soldați români, dezbrăcați și oribil mutilați de tancurile care trecuseră peste ei. Cum aceste cadavre apăreau în grupuri oarecum regulate se poate trage concluzia că au fost mai înainte executați și călcați apoi de tancuri. De asemenea am văzut soldați decapitați. [...]

Referitor la ineficacitatea mijloacelor noastre anticar, pot preciza că ofițerii de la Divizia 5 și Divizia 6 se plîngeau, pe cînd erau încercuiți, că tunurile anticar de care dispuneau nu puteau scoate din acțiune tancurile grele ruseşti. Am auzit spunîndu-se că nici tunurile de cîmp de 75 și 100 mm „Skoda" nu aveau nici o eficacitate, deși s-a tras în tanc pînă la cîțiva metri de el. [L, 307]

Domnul general von Weichs a găsit vinovatul: românii! (23 noiembrie 1942). Contrar ordinelor date de mine, sînt în curs mișcări ce seamănă a fugă, ale unor soldați români din regiunea Bokovskaia în direcția sud-vest.

În consecință ordon:

Orice mișcare de fugă se va împiedica fără cruțare, la caz de nevoie făcîndu-se uz de arme. Soldații români, care vor fi găsiți fără arme, echipament și ordin de serviciu, retrăgîndu-se spre vest, vor fi arestați și internați.

Comandantul teritoriului Don și comandantul Armatei 8 italiană vor organiza imediat un serviciu corespunzător de strîngerea fugarilor, situat cît se poate de departe spre est. [General] baron von Weichs [XLIX].

Cum s-a născut „cazul Stavrescu". Am bănuieli justificate că unele părți din Divizia 14 română au părăsit, la primul atac inamic, prea timpuriu pozițiile lor, fără a rezista, după cum s-a ordonat, pînă la urmă. În consecință, se va deschide contra comandantului diviziei [general Gheorghe Stavrescu — *n.n.*] acțiunea la Curtea Marțială.

În afară de aceasta, mi s-a raportat că soldați români se retrag în dezordine spre sud-vest, parte din ei părăsind armamentul lor. Am dat ordin ca acești soldați să fie arestați și internați de către comandamentele germane și italiene.

Aștept de la simțul onoarei al tuturor ofițerilor și soldaților români ca de acum înainte să combată toate simptomele de panică și clătinarea moralului, cu mijloacele cele mai drastice. [General] baron von Weichs. [LI].

Mareșalul Antonescu respinge acuzațiile și cere reparații pentru onoarea jignită a românilor (5 decembrie 1942). La Nr. 34 693/B. 5 din 27.XI.1942, am onoarea a vă face cunoscut [generalului Ilie Șteflea — *n.n.*] că domnul mareșal Antonescu a luat cunoștință de adresa Grupului de armate „B", transmisă prin Misiunea Militară germană din România, prin care cere trimiterea în fața Curții Marțiale a comandantului Diviziei 14 Infanterie.

Sînteți autorizat să răspundeți în numele domniei sale că în ce privește hotărîrea asupra modului de comportare a comandantului Diviziei 14 Infanterie în îndeplinirea misiunii avute în cadrul Corpului II armată, o va lua domnia-sa pe baza cercetărilor ce se vor face de către Armata 3 și de către Marele Cartier General român și nu pe bază de impresiuni.

Domnul mareșal cunoaște care era situația la Armata 3 și a M.U. din linie, deci și pe aceea a Diviziei 14, atît înainte de ofensiva rusească cît și pe timpul desfășurării ei.

De asemenea, domnia-sa cunoaște atît felul cum s-au luptat M.U. ale acestei armate, cît mai ales condițiunile nenorocite în care au fost nevoite să lupte.

În aprecierea pe care domnia-sa o face asupra modului cum trupele noastre și-au făcut datoria, ține seama mai ales de modul cum au luptat M.U. germane: Divizia 22 Blindată și Grupul Simons ca și celelalte întăriri trimise care nu au putut nici respinge și nici opri atacurile masive ale carelor de luptă

sovietice. La aceasta se adaugă și mărturisirea lt.-colonel Krüger, ofițer german de legătură pe lîngă Divizia 15 Infanterie, care prin raportul său din 24.XI.1942 către D.V.St. arată că „trupele române au luptat în ultimele zile foarte vitejește".

În cazul cînd la comandamentul Grupului de armate „B" s-a putut face o impresie defavorabilă unităților noastre, cauzele și răspunderile trebuiesc căutate nu jos, ci sus.

Domnul mareșal în repetate rînduri a atras atenția la OKH prin atașatul militar român la Berlin și la Grupul de armate „B" prin Misiunea Militară germană din România, asupra posibilității unei ofensive în sectorul Armatei 3 și a pericolului ce-l prezintă din cauza lipsei de rezerve. S-a împotrivit de asemenea la lărgirea sectorului acestei armate prin introducerea Diviziei 7 Infanterie din rezervă în locul unei divizii italiene.

La aceasta se mai adaugă și insuficiența muniților. După 6 ore de luptă trupele noastre au rămas fără muniții.

În aceste condițiuni imposibile în care trupele românești au fost silite să se bată cu forțe inamice de care covîrșitoare, concluzia care trebuiește trasă este că aceste trupe s-au luptat foarte bine, au știut să-și facă datoria și de data aceasta ca și în tot cursul războiului, pe timpul căruia, de la Prut și pînă la Volga, au cîștigat cu sîngele lor victorii și prin actele și morții lor dreptul la cinstirea și elogierea comandanților lor români și germani.

În încheiere, domnul mareșal își rezervă dreptul ca în afară de cele arătate mai sus, după ce vor fi adunate toate datele, să ceară reparațiuni pentru onoarea morților noștri care au căzut la datorie.

Urmează ca Marele Cartier General să facă cercetările necesare spre a se putea da un răspuns categoric privitor la cazul Diviziei 14, semnalat de adresa Misiunii [Militare] germane. [LII].

Hitler devine conciliant (11 decembrie 1942). Colonelul Schöne, șef D.V.St., cu nr. 1 857/942 aduce la cunoștință că potrivit unei instrucțiuni a führerului, domnul general baron von Weichs retrage cererea sa de a se face cercetare judiciară împotriva comandantului Diviziei 14 Infanterie. [LIII].

Cauzele adevărate ale distrugerii Grupării „Lascăr" (Armata 3 către M.C.G., 8 decembrie 1942). La ordinul dvs. telefonic, am onoarea [generalul Petre Dumitrescu — *n.n.*] a raporta :

1 Legătura terestră cu Grupul general Lascăr a fost întreruptă în dimineața de 20.XI.

2. În zilele de 20 și 21.XI a fost ceață deasă cu burniță, care a împiedicat lucrul aviației. În ziua de 22.XI s-a putut zbura cu mari greutăți.

3 S-au transportat aero în ziua de 22.XI :

a) Prin Escadrila română nr. 105 transport greu 5 000 kg benzină și 5 000 kg alimente ; s-au evacuat 55 răniți.

b) Prin aviația germană : 2 000 kg benzină, 6 000 kg alimente și 25 tone muniție. Deci în total 7 M.C. benzină, 11 tone alimente și 25 tone muniție.

4. Necesar în aprovizionari :

Benzină cantitatea totală circa 40 M C, subzistențe zilnice circa 21 tone (socotit 35 000 rații a cîte 0,600 kg), muniții (infanterie și artilerie) zilnic 360 tone. S-a socotit ca minim necesar zilnic 100 lovituri 75 mm, 80 lovituri 100 mm anticar și o optime dotația infanterie.

5. Transporturile aero la Grupul general Lascăr erau în funcție de starea vremii, nedispunînd de aeroporturi instalate și pentru zboruri fără vizibilitate.

6. Condițiunea primordială a unei rezistențe îndelungate din partea Grupului general Lascăr ar fi fost dotarea cu mijloace eficace anticar de care nu a dispus.

În ziua de 22.XI dispozitivul Diviziei 5 Infanterie a fost străpuns de carele rusești ceea ce a dus la prăbușirea rezistenței Grupului Lascăr. În plus, era imperios necesar ca Grupul general Lascăr să ia din timp un dispozitiv în arici prin restrîngerea frontului.

Grupul de armate „B" nu a admis însă să se restrîngă frontul [LIV].

Generalul Ilie Ștefflea către mareșalul Ion Antonescu (26 noiembrie 1942). Am onoare a raporta domnului mareșal următoarele :

1. Interceptarea liniei de aprovizionare a Grupului general Lascăr a fost realizată de inamic la 20 noiembrie, ora 8, cînd

acesta a ocupat Perelazovski cu care de luptă și infanterie transportată.

Încercuirea completă a grupului cu forțe mai importante, pare să nu fi avut loc decît în seara zilei de 20.

Măsurile luate de comandamentul german au fost următoarele :

a) Să atace în ziua de 21 noiembrie cu Divizia 22 Blindată în direcția Perelazovski spre a deschide linia de aprovizionare a Grupului general Lascăr.

Acest atac nu s-a mai executat deoarece divizia flind atacată de forțe inamice superioare, a dus în tot cursul zilei de 21, lupte grele de apărare pe linia Bol. Donscinka—Sovhoz 86.

b) Să concentreze — după comunicarea generalului Hauffe — 3 divizii germane (Divizia 298, Divizia 6 Blindată și încă o divizie), în spatele Corpului I Armată, cu care să se atace spre est, pentru despresurarea Grupului Lascăr.

Poziția acestor forțe în spațiu și data cînd ele ar fi putut să intervină n-au putut fi precizate de către Misiunea Militară germană.

Primele elemente ale acestor forțe n-au putut fi angajate înainte de 25 noiembrie.

2. Aprovizionarea pe calea aerului a Grupului general Lascăr a început la 22 noiembrie cînd s-au transportat 25 tone de muniții, 5 tone benzină și 5 tone hrană.

La 23 și 24 noiembrie, din cauza ceții, nu s-a mai putut continua reaprovizionarea și nici comunica cu generalul Lascăr.

La 25 noiembrie recunoașterile aeriene trimise în zona grupului au raportat semne de luptă în cîteva puncte.

În seara zilei s-au luat măsuri pentru ca la 26 noiembrie să se reînceapă reaprovizionarea elementelor care încă rezistau.

Recunoașterile trimise la 26.XI pentru a identifica locurile unde trebuiau aruncate munițiile, hrana și pansamentele nu au mai observat nimic.

3. Nu s-a putut comunica generalului Lascăr că a fost decorat cu [ordinul] „Mihai Viteazul", clasa a II-a și nici că i s-au pus la dispoziție decorații pentru ceilalți eroi, deoarece în ziua de 23.XI. n-a mai răspuns la apel.

4. Din aceleași motive, nu i s-a mai putut comunica nici ordinul de retragere.

De altfel, Grupul general Lascăr se afla subordonat Corpului XLVIII Blindat german* căruia führerul îi dăduse ordin să comunice generalului Lascăr ordinul de a ieși din încercuire.

Probabil că nici Corpul XLVIII Blindat n-a mai putut transmite, la timp, ordinul primit.

5. Divizia 14 Blindată germană n-a acționat niciodată în sectorul Armatei 3 română.

Ea pare să fi avut numai misiunea de a asigura stînga Armatei 6 germană.

În dimineața zilei de 25 noiembrie, resturi din această divizie luptau încă în grupuri izolate la est de Don, între văile Donskaia—Țarița și Mîșkova.

De la această dată, nu s-a mai primit nici o comunicare (informațiuni de la Misiunea Militară germană). [LV].

Despre „cazul" general Mazarini și alte chestiuni de morală. [...] Armata [3] crede că asupra declarației atribuită generalului Mazarini**, informațiunile cele mai prețioase ar putea fi date de colonelul Teodorescu, comandantul Regimentului 15 infanterie și cum Marele Stat Major deține atît declarația acestui ofițer cît și pe aceea a sublocotenentului Mocanu Constantin*** din Compania 5 Transmisiuni, am onoarea a raporta domnului mareșal părțile, din declarațiile acestor ofițeri care sînt în legătură cu activitatea și atitudinea generalului Mazarini, în timpul luptelor de la 19—23 noiembrie.

---

* Ulterior, din dispoziția personală a lui Adolf Hitler, comandantul acestei mari unități, generalul Ferdinand von Heim, a fost judecat, găsit vinovat pentru incapacitatea de a ripos ta atacului sovietic, și șters din cadrele Wehrmachtului. Manfred Kehrig considera că verdictul în cazul lui von Heim a fost compensația oferită de fuhrer conducerii române pentru pierderea Grupării „Lascăr". Oricum, partea română a rămas la convingerea că nu un comandant de corp a fost vinovat de dezastrul din Cotul Donului (*n.n.*).

** Prezentă și în acest volum la descrierea zilei de 22 noiembrie 1942. Se făcuse afirmația că Mazarini ar fi refuzat să mai participe, alături de generalii Sion și Lascăr, la luarea deciziei de străpungere a încercuirii (*n.n.*).

*** Aceste declarații au fost luate de M.C.G. a doua zi după internarea celor 2 ofițeri în Spitalul [de] Cruce Roșie nr. 2, Rostov.

a) *Extras din declarația colonelului Teodorescu:*

— Pentru ziua de 20.XI.1942:

„Pentru că nu mai exista legătura cu C.V A., domnul general Lascăr a chemat la comandamentul Diviziei 6 Infanterie pe dl. general Mazarini (comandantul Div. 5 I.) și dl general Sion (comandantul D.15 I), cu care a discutat situația și au ajuns la concluzia că trebuie să rămînă pe poziție".

„La consfătuirea * care a avut loc, pentru a da răspuns parlamentarului, au luat parte:

— D-nii: general Mazarini, general Lascăr, general Sion, colonel Teodorescu C-tin (comandantul R.15 D.), colonel Ianculovici Alexandru (comandantul R.23 A.), lt.-col. Stănescu Cristea (șef de stat major D.6 I.) și un căpitan de stat major (probabil de la D.5 I., nu-i cunoaște numele).

La cererea de capitulare, făcută de ruși, toți cei de mai sus au răspuns, individual, că nu se vor preda ci vor continua lupta, orice s-ar întîmpla.

Parlamentarului (ținut în mașină, legat la ochi) i s-a dat următorul răspuns scris:

Înțelegem să ducem lupta pînă la capăt, fiindcă așa cere onoarea militară.

Semnat: general Mazarini".

Pentru ziua de 21 noiembrie 1942, colonelul Teodorescu declară la pag. 5:

„Atacul s-a continuat foarte puternic la stînga Div.5 Inf., sprijinit de multe care de luptă. Stînga D.5 I. a fost nevoită să se replieze pe înălțimile est valea Țarița, unde inamicul a fost oprit.

Pentru că transmisiunile nu mai funcționau, s-au adunat comandanții de divizii pentru consfătuire și au hotărît ca să se spargă cercul în direcția sud-vest, pentru a face legătura cu trupele române, ce se bănuiau la sud-vest Perelazovski".

Și mai departe:

„Pe baza informației dată de căpitanul aviator **, s-a hotărît ca cele 3 divizii să se retragă spre sud-vest, spre a se uni cu Div.1 Bl. S-au dat direcții de retragere pentru fiecare divizie.

---

* Episodul relatat s-a desfășurat în ziua de 21 noiembrie 1942 (*n.n.*).

** Probabil o eroare de date, deoarece căpitanul aviator Valentin Stănescu a aterizat la Golovski la 22.XI, nu la 21.XI (*n.n.*).

Pentru Divizia 6 Infanterie, s-a hotărît ca I/R.15 D. plus elementele neîndivizionate să atace spre Sirkovski, pe care să-l ocupe, formînd un centru de rezistență, pivot de siguranță pentru gros".

Generalul Lascăr și generalul Mazarini au atras atenția colonelului Teodorescu asupra importanței operației ce trebuia să execute cu elementele R.15 D., pentru salvarea diviziilor încercuite.

„Operațiunea nu s-a executat pentru că între timp s-a primit un ordin (radiogramă) de la Armata 3, pentru ca grupul să rămîna pe loc".

Pentru ziua de 22 noiembrie :

„În dimineața zilei inamicul continuă atacul. D.6 I. a rezistat pe pozițiile sale.

Divizia 5 Infanterie, unde inamicul a făcut efortul (atacul sprijinit de mai multe care de luptă), a fost nevoită să se replieze din nou, la sud și vest de Belosoin.

Care de luptă inamice au pătruns și pe înălțimile sud Belonemukin ; o parte din ele s-au îndreptat spre Isbușinski".

La pagina 12 colonelul Teodorescu arată că a văzut ultima dată pe generalul Lascăr și pe generalul Mazarini în ziua de 22.XI.1942, ora 15, cînd a primit ordinul de ieșire din încercuire (*scris*, însă distrus în timpul retragerii), în calitate de comandant al avangărzii.

Nici cu această ocazie colonelul Teodorescu nu dă nici cel mai neînsemnat indiciu care să ateste divergența de păreri, lipsa de solidaritate sau fuga de răspundere ale generalului Mazarini.

Din contră, din tot ceea ce a declarat colonelul Teodorescu rezultă clar că ambii generali au acționat tot timpul într-un acord desăvîrșit.

b) *Extras din declarația sublocotenentului Mocanu Constantin.*

Pentru ziua de 19 noiembrie :

„Atacul inamic nu s-a produs la Divizia 5 Infanterie, decît în sectorul R.9 D., dar a fost respins, însă stînga diviziei era amenințată de inamic, din sectorul D.14 I. Din această cauză, către seară, s-a dat ordin de la divizie, pentru împachetarea arhivei și a materialelor și încărcarea lor în mașini.

Din lipsă de benzină (de abia au găsit 15 litri pentru generatoarele aparatelor de radio) s-au strîns în centrul satului, la școală".

Pentru ziua de 20 noiembrie :

„În după-amiaza zilei dl. general Mazarini și cu statul major al diviziei au plecat la Belosoin (unde se găsea P.C. al R.9 D.). În Srednîi și Țariținski a rămas cpt. Stăncel (șef al Biroului 3 al diviziei), cpt. Schwanger (din D.V.K.), cpt. Popescu Otopeni (comandantul Companiei 5 Transmisiuni), sublocotenentul Mocanu Constantin (din Compania 5 Transmisiuni) și circa 30 soldați (ordonanțe, de la transmisiuni și de la cartierul diviziei)".

Pentru ziua de 21 noiembrie :

„La ora 11, au apărut 7—8 care de luptă ruse pe versantul de vest al văii Țarița, urmate de infanterie pe jos, care au nimicit compania din Divizia 1 Blindată ce le făcea față și au pătruns în sat.

Infanteria inamică, a fost oprită pe liziera satului de cei 30 oameni organizați de căpitanul Stăncel, dar carele de luptă au pătruns în sat. Două din ele au incendiat, cu aruncătoarele de flăcări, casa în care stătuse dl. general Mazarini și școala.

Către ora 12,30, căpitanul Stăncel a dat ordin de retragere fiindcă mai rămăseseră foarte puțini oameni și s-au dirijat spre Golovski. În sat au rămas aproape toate autovehiculele, din lipsă de benzină.

La ora 16, n-au mai funcționat nici aparatele de radio (au mai aveau benzină pentru generator și acumulatorii se descărcaseră prin întrebuințare).

Au ajuns la Golovski pe înserat. Lîngă sat cu fața spre sud-vest era instalat în poziție un batalion din D.6 I., probabil din R.15 D., după lămuririle căpătate mai tîrziu.

În sat a găsit la D.6 I. pe dl. general Mazarini împreună cu căpitanul Popescu Tudor Nicolae și căpitanul Udrescu (ambii din statul major al diviziei).

A aflat că dl. general Mazarini a luat comanda diviziilor încercuite și că dl. colonel Cernăianu a luat comanda D.5 I., iar dl. lt.-col. Cambrea a rămas mai departe șef de stat major la Divizia 5 Infanterie.

Compania 5 Transmisiuni a primit ordin ca a doua zi (22.XI) să meargă la Belosoin, unde probabil intenționa să-și instaleze P.C.-ul dl. general Mazarini".

Pentru ziua de 22 noiembrie :

„Dimineața a plecat cu compania de transmisiuni la Belosoin, dar n-a putut ajunge decît pînă la Belonemukin, în Belosoin fiind lupte grele ; acolo a venit și dl. general Mazarini.

Către seară, s-a produs panică la trenurile de luptă și regimentare din Belonemukin, din cauză că veneau care de luptă inamice.

Această panică a fost oprită de dl. general Mazarini și dl. colonel Cernăianu".

Din aceste cîteva citații rezultă că generalul Mazarini a stat în mijlocul trupelor sale, la Belosoin sau Belonemukin, în chiar linia de luptă și că prezența sa la Golovski a fost impusă numai de necesitatea contactului între cei 3 comandanți de divizii.

Ținînd seama de concluziile rezultate din declarațiile acestor 2 ofițeri care relatează faptele, în calitate de martori oculari, nu din auzite, Marele Stat Major apreciază că nu s-ar putea formula critici întemeiate numai pe baza altor afirmațiuni, făcute de ofițeri care au stat foarte puțin în cerc sau n-au luat parte efectiv la discuțiunile și frămîntările care au avut loc la Golovski, în zilele de 20—22 noiembrie 1942.

Împrejurările au făcut ca multe din faptele petrecute în cerc să ne rămînă necunoscute ; de aceea, nici Marele Stat Major, nici Armata 3 nu pot judeca atitudinea și acțiunea celor 3 generali decît pe baza documentelor pe care le posedă și deci nu pot trece la acuzațiuni, mai ales că nici unul din acești comandanți nu se mai poate apăra.

Desigur, mulți din cei scăpați din cerc — unii nu se știe în ce măsură cu asentimentul șefilor rămași acolo în mijlocul trupelor — au tendința de a aduce acum, cînd sînt în afara oricărui pericol, diferite învinuiri și critici foștilor lor comandanți.

Toate acestea însă, dacă nu se pot dovedi, sînt menite doar să micșoreze sacrificiul celor ce și-au dat viața sau sînt supuși celor mai grele privațiuni și celor mai crunte presiuni morale. Șeful Marelui Stat Major, general Ilie Șteflea [LVI].

Imaginea cumplitei tragedii din Cotul Donului. I. În conformitate cu ordinul primit, în după-amiaza zilei de 25 noiembrie 1942 m-am prezentat [lt.-col. Pantelimon Comișel din Secția

I Organizare-Mobilizare a M.St.M. — *n.n.*] la Armata 3, domnului general șef de stat major [generalul Ioan Arbore — *n.n.*] pentru a raporta misiunea pe care o am și a ruga să fiu primit de domnul general comandant al armatei [general Petre Dumitrescu — *n.n.*] în scopul de a putea raporta punctul de vedere al domnului ministru al Apărării Naționale [general Constantin Pantazi — *n.n.*] și al domnului general șef al M.C.G. [general Ilie Șteflea — *n.n.*] în ce privește felul cum trebuie să se procedeze cu resturile din M.U. decimate.

Am fost primit imediat atît de domnul general șef de stat major, cît și de domnul general comandant al armatei.

Ambii șefi, care sînt încă sub impresia evenimentelor petrecute, mă primesc într-o ținută de perfectă sobrietate. Este figura marilor căpitani care, conștienți de greaua sarcină ce le apasă pe umeri, privesc cu sînge rece și încredere în viitor desfășurarea evenimentelor.

Cadrul și caracterul acestei note mă opresc să spun mai mult. Urmează însă momente de un dramatism ce, prin cuvinte, cu greu se pot exprima.

Țin să adaug că domnul general comandant al armatei, la cuvintele mele de gruparea resturilor, îmi răspunde :

— „Ce resturi Comișel, căci nu mai există [...] toți au murit ca niște bravi pe poziție".

De o parte și de alta cîteva momente de tăcere, inerente unei sforțări uriașe de destinderea nervilor.

Urmează contactul cu Secția 1 a armatei și întocmirea de comun acord a ordinului către corpurile de armată, prin care, în linii mari, se urmărea stabilirea pierderilor M.U. ale Armatei 3, cu începere de la 18.XI.1942, în :

— personal, clasat în elemente luptătoare, oameni de la trenuri de luptă și regimentare și formațiuni de servicii ;

— armament de tot felul, pe categorii ;

— animale ;

— material de transmisiuni etc.

În fine, fixarea unui program prin care, în zilele ce urmează, să putem străbate întreaga zonă a armatei, trecînd pe la toate comandamentele de C.A.

Țin să adaug că, pînă la această dată, armata, forțată de situația grea operativă, luase măsuri ca din oamenii scăpați, să

înjghebeze mici detașamente pe care să le împingă pe front, în special pentru bararea văii Cirului.

II. Concluziunile ce se degajă din datele pe care le ar armata pînă în ziua de 26.XI sînt următoarele:

1. Elementele luptătoare au rămas pe pozițiile ce apărau, de la general la soldat.

2. Diviziile 5, 6, 13, 14 și 15 Infanterie complet decimate. Pe resturile ce au mai scăpat, de altfel foarte mici ca personal și armament, nu se mai poate conta.

Nu mai dispun nici de oameni și nici de armament; parte din trenurile unităților și formațiunilor de servicii în retragere spre zonele de adunare date de armată, sau mai bine zis pe unde au apucat.

3. E.N.I. C.A. și în special artileria grea și materialul de transmisiuni pierdut (R.4, 5 și 8 A.G. complet pierdute, din R.2 A.G. există divizionul de obuziere și una baterie tunuri rămîne să se vadă starea gurilor de foc și materialele auto).

4. Divizia 7 Cavalerie și ea aproape complet decimată; escadroane, 1 secție artilerie și escadronul cercetare călare aflate pe front.

5. Divizia 9 Infanterie cu pierderi destul de mari, se găsește încă pe front sub ordinele C.I A., repliată.

Nu se cunosc precis pierderile.

6. Diviziile 7 și 11 Infanterie au o situație relativ bună.

Nu se cunosc precis pierderile.

7. Diviziei 1 Cavalerie nu i se cunoaște situația, găsindu-se în cercul Armatei 6 germană.

Resturi de trenuri în retragere.

8. Divizia Blindată cu o situație destul de critică, în seara zilei de 25.XI.1942 nu mai avea decît circa 28 care și jumătate din infanterie.

9. Armata, în ideea de a putea opri înaintarea inamicului pe anumite direcțiuni, a procedat la strîngerea oamenilor răzleți din diferite unități, pe care i-a constituit în detașamente și împins spre front, în special pentru bararea văii Cirului. Aceste detașamente au o capacitate combativă foarte redusă, nedispunînd decît de arme, fără puști mitraliere, mitraliere, brandturi sau artilerie.

Măsura, bună pentru moment, trebuie părăsită pentru a evita pierderi de oameni fără nici un rost.

10. *În concluzie :*

— Din diviziile decimate nu au mai rămas decît resturi, fără nici o valoare operativă.

— Pentru a mai putea salva ceea ce mai este posibil, trebuie organizat spatele, hotărîndu-se precis unde urmează să se grupeze aceste resturi (în orice caz la vest de Donet) și pe ce itinerarii să se scurgă.

Armata pînă în prezent nu cunoaște această zonă.

— Trebuiesc create imediat centre de aprovizionare în lungul acestor itinerarii și în special în zonele unde se vor grupa.

— Trebuiește stabilit de acord cu armata germană să lase liberă scurgerea acestor coloane, căci au început să se ivească unele neînțelegeri ; să se permită retragerea lor cu armamentul și materialul de care dispun.

Aceste date au fost raportate M.C.G., Secția 1 în ziua de 26.XI.1942, printr-o Notă specială, expediată prin avion.

Armata și corpurile de armată întîmpină mari greutăți în culegerea datelor care să ducă la preciziuni de detaliu, deoarece eșalonul regiment și divizie, singure în măsură să cuhoască aceste date, au dispărut.

III. În zonă, din convorbirile avute cu diferiți ofițeri și soldați, cît și din cele văzute de mine personal, am rămas cu sufletul împietrit de durere, însă mîndru ca ostaș și român că armata și-a făcut pe deplin datoria, săvîrșind acte de eroism care depășesc orice imaginație :

— colonei luptînd la baionetă ;

— răniții, în genunchi, se rugau de oamenii valizi să nu-i lase în mîinile rușilor ;

— infanteriști și artileriști trăgînd în tancuri pînă la 20—30 m, preferînd să moară mai bine striviți de tancuri, decît să dea un pas înapoi ;

— colonel care-și cheamă fiul alături — și el ofițer într-unul din regimentele în subordine — ca să lupte, murind împreună ;

— soldați sărutîndu-și armamentul sau mașinile, înainte de a le părăsi ;

— oameni adunați de ruși și călcați cu tancul, făcîndu-i o masă de gelatină ;

— răniți, cu ultimul suflu pe buze, împușcați în masă, spunîndu-li-se de rușii care știau românește : „ce ați căutat, ați găsit, nu o să vă îngrijim noi pe voi".

În fine, cei ce au scăpat, ofițeri și trupă, sînt:

a) complet extenuați fizicește, din cauza lipsei de alimente, frigului și oboselii; mulți bolnavi și degerați;

b) ca moral, sînt deprimați și încă sub impresia evenimentelor pe care le-au trăit;

c) au o bună parte din echipament lipsă, pierdut sau luat de ruși.

Nu se poate conta nici pe oamenii care fac parte din elementele luptătoare și nici nu se poate lua în considerare trecerea celor de la formațiuni de servicii în elementul luptător, pentru că aceștia sînt contingente bătrîne și slab instruiți.

La comandamentele de C.A. sînt primit cu multă bunăvoință și în aceeași atmosferă de profundă sobrietate și calm desăvîrșit. Distruși sufletește de dezastrul întîmplat, însă încrezători în viitorul cauzei noastre.

Toți simt o mare ușurare cînd văd că M.C.G., prin ofițeri anume trimiși, se interesează de situația în care se găsesc.

La prezentarea mea la d-nii generali comandanți de C.A., aceleași momente de cumplită emoție și de încordare nervoasă.

Punctul de vedere al M.C.G. a fost pe deplin îmbrățișat, fiind singura soluție care poate face față situației de fapt.

Toți domnii generali de C.A. și domnii colonei șefi de stat major mi-au afirmat în mod categoric că:

— toate elementele luptătoare au rămas la posturile lor pe poziție; sînt M.U. unde au pierdut comandanții de divizii, comandanții de brigăzi și toți comandanții de regimente.

— ceea ce a scăpat, sînt din cei ce au putut să se strecoare prin liniile rusești; într-o mică măsură cei de la trenurile de luptă și regimentare ale unităților și în plus cei de la formațiunile de servicii divizionare și de C.A.;

— detașamentele formate în grabă din aceste elemente și împinse pe front sînt constituite din oameni luați în majoritate de la trenuri și armați numai cu puști, ceea ce face să aibă o capacitate de luptă foarte redusă. Oamenii fiind încă sub impresia luptelor și complet epuizați, rămîn în parte în drumul spre front, sau sînt capturați de către ruși din cauza slabei densități a focului și a golurilor ce există;

— singura soluție care se impune în mod imperios este aceea de a căuta ca toate aceste resturi să fie grupate mult înapoi unde sa se facă o triere a lor și să se vadă pe ce se

mai poate conta, să li se asigure hrana şi asistenţa medicală şi să se treacă la organizarea şi punerea lor în mînă.

Orice tergiversare în luarea unei astfel de hotărîri şi în darea unor ordine precise în acest sens, duce în mod sigur la pierderea şi a ceea ce a mai rămas.

Aceste observaţiuni mi-au fost făcute de absolut toţi domnii generali comandanţi de C.A. (II, IV şi V) şi domnul general comandant al Diviziei 13 *.

IV. Întors la armată, m-am prezentat din nou domnului general şef de stat major, raportînd toate cele constatate în zonă şi rugînd insistent să se dea ordine precise, indicînd unde trebuiesc grupate resturile fiecărei divizii, deoarece toţi cei ce au scăpat rătăcesc pe cîmpuri, fiind expuşi îngheţului şi foamei, materialele se distrug, iar animalele mor.

De asemenea am arătat ca sistemul de a se băga în front oameni adunaţi în grabă nu dă rezultate bune si că este bine să se părăsească această idee, întrucît riscăm să pierdem toţi oamenii.

Aceste constatări le-am raportat telefonic şi d-lui colonel Zamfirescu, şeful Secţiei I, subliniind importanţa capitală ca M.C.G. să dea ordin în ce anume zone se grupează aceste resturi, iar oamenii să nu mai fie trimişi pe front decît organizaţi în unităţi constituite şi bine înarmate **.

V. În dimineaţa zilei de 28.XI urmînd să părăsesc comandamentul armatei, m-am prezentat din nou domnului comandant al armatei pentru a-i raporta constatările mele şi a primi eventuale ordine.

Domnia sa mi-a comunicat că în cursul zilei, colonelul german [Schöne — *n.n.*] ataşat pe lîngă armată s-a prezentat la d-sa în scopul de a-i comunica care este părerea sa în ce priveşte reorganizarea resturilor diviziilor decimate, deoarece urmează să raporteze în acest sens comandamentelor superioare. Roagă în acelaşi timp pe domnul general comandant al armatei să-i arate şi părerea d-sale, pentru a o putea raporta.

---

* Generalii Nicolae Dăscălescu, Constantin Sănătescu, Aurelian Son şi, respectiv, Gheorghe Ionescu-Sinaia (*n.n.*).

** În faţa pretenţiilor germane de a folosi în continuare resturile Armatelor 3 şi 4 române, reorganizîndu-le în imediata apropiere a frontului, M.C.G. român a protestat energic şi a încercat să impună reorganizarea acestor elemente în ţară (*n.n.*).

La răspunsul domnului general comandant al armatei că această chestiune îl depășește, fiind de resortul M.C.G., colonelul german și-a expus părerea sa în ce privește gruparea acestor resturi și anume :

— Să se completeze Divizia 9 Infanterie ;

— Să se refacă Diviziile 1 și 7 Cavalerie ;

— Din resturi, să se constituie unități de pază care pînă în primăvară să fie completate ca instrucție și dotare.

Totodată am primit și raportul nr. 15 190 din 28.XI.1942 către M.C.G. semnat de domnul general comandant al armatei, prin care se dădeau preciziuni cu privire la situația M.U. distruse și a efectivelor ce s-au putut recupera, arătînd în plus și părerea armatei asupra zonelor unde s-ar putea face regruparea resturilor.

VI. *Concluziuni* :

— Din M.U. distruse nu au mai rămas decît niște resturi care s-au retras pe unde au putut.

— În toată zona C. II, IV și V A. și mai mult înapoi în spate, pînă la Donet, nu se văd decît grupuri de oameni și resturi de trenuri și formațiuni de servicii care se îndreaptă spre vest fără să știe însă precis unde trebuie să se ducă ;

— Oamenii sînt complet epuizați și încă sub impresia luptelor prin care au trecut ;

— Centrele de îndrumare nu mai prididesc ; sînt foarte mulți oameni bolnavi și degerați ;

— Asistența medicală în zonă aproape inexistentă, iar aprovizionările nici atît ;

— Se impun măsuri urgente pentru retragerea acestor resturi cît mai înapoia frontului, altfel le vom pierde pe toate ;

— Sistemul de a constitui din adunături detașamente de valoarea a cîte 1 pluton sau companie și a le împinge pe front dotate numai cu arme, este greșit ; nu se face altceva decît să se sacrifice oameni fără nici un folos ;

— Sînt 2 soluții care par posibile pentru remedierea acestei situații :

a) Să se retragă totul la vest de Donet și de aici să fie duse în țară unde, în funcție de personal și materialul pe care-l vom putea avea, să se treacă la reorganizarea lor.

b) În cazul cînd situația nu ar permite acest lucru, să fie grupate mult în spate și aici să se facă trierea și reorganizarea

lor pe plutoane și companii (baterii), urmînd să fie întrebuințate ca unități de pază în spatele frontului.

În efectivul acestor unități realizate ar putea fi introdus și un procent oarecare din oamenii de la trenuri și servicii.

Din trenuri și formațiuni de servicii să nu se oprească pe zonă decît ceea ce este necesar pentru satisfacerea nevoilor unităților ce vom reuși să creăm, restul să fie dus în țară, deoarece altfel riscăm să pierdem tot.

A băga acești oameni în front, fie măcar ca unități de marș pentru M.U. ce luptă, înseamnă să călcăm cu bună știință peste jertfa lor și peste tot ce experiența ne-a pus la dispoziție.

Nu vor putea fi decît elemente de panică și victime sigure.

În nici un caz aceste unități create nu vor putea fi întrebuințate în operațiuni ca unități corp-aparte.

Pentru refacerea lor este nevoie de cel puțin 30—45 zile.

Dacă trebuiesc completate M.U. ce sînt pe front, să li se aducă marșurile respective.

Cred că aceste gloriоase resturi trebuie să constituie piatra de granit pe care urmează să se reclădească viitoarea organizare a acestor unități și în această idee apreciez că ele trebuie să fie cruțate pe viitor.

Sînt unități din ale căror elemente luptătoare nu se vor mai putea constitui decît 1—2 plutoane. Ori aceștia trebuie să supraviețuiască, pildă vie pentru educarea viitoarelor generații și pentru tradiția regimentelor respective.

Nu trebuie ca faptele de glorie săvîrșite de aceste trupe, care au luptat murind pe poziție, să fie întunecate de felul de a se bate al unor elemente complet demoralizate, lipsite de armamentul automat și greu corespunzător, fără transmisiuni și artilerie și în plus, fapt extrem de important, fără nici o coeziune morală și spirit de corp.

Surprizele în astfel de condițiuni nu sînt excluse și ele vor fi din cele mai dureroase [LVII].

Berlinul decretează: în Cotul Donului s-a produs „prima mare deziluzie" în privința românilor (27 noiembrie 1942). 1. Am fost informat oficial [colonel Ion Gheorghe, atașatul militar la Berlin — *n.n.*] de Marele Cartier General german că conducerea în zona fostă a grupului nostru de armată a fost luată de mareșalul Manstein.

Nu mi s-a precizat dacă această conducere va rămîne definitivă sau numai pînă la restabilirea situației.

Mi s-a spus însă că Marele Cartier General român va rămîne deocamdată, pînă la clarificarea situației, acolo, urmînd ca apoi să fie înlocuit numai cu un stat major de legătură pe lîngă comandamentul mareșalului Manstein, ceea ce ar indica că soluția mareșal Manstein este definitivă.

2) Soluția adoptată pentru restabilirea situației este contraofensivă cu puternice mijloace blindate.

Armata 6 germană trebuie să țină cu orice preț.

Aprovizionarea ei se face pe calea aerului cu sacrificii.

Am atras atenția că participarea forțelor noastre rămase la viitoarele operațiuni ofensive trebuie să fie precedată de o completare a materialelor și armamentului care ne-au lipsit din capul locului.

3) În mod strict confidențial am aflat că în cercurile M.C.G. german se apreciază evenimentele petrecute la Armata 3 română ca „Prima mare deziluzie" relativ la trupele noastre, care pînă acum erau considerate ca mult superioare celorlalți aliați *.

Am arătat aici întreaga grea situație în care au fost lăsate trupele noastre cu toate protestele noastre anterioare.

Se recunoaște că situația ar fi fost grea numai la Corpul VI armată, dar se susține că Armata 3 română ar fi avut suficientă densitate, adîncime și destule rezerve pentru a nu lăsa să se producă străpungerea așa de adîncă a frontului *.

4) În zona Rjev, la sud și nord de acesta, a început preludiul marii ofensive rusești așteptate. Se pare că aici sînt suficiente mijloace de rezistență.

Forțele rusești angajaseră pînă acum circa 30 divizii infanterie și 20 brigăzi blindate.

5) În Africa situația este gravă și în Libia și în Tunis.

Rommel este slab, iar în Tunisia forțele Axei constituie abia 1 divizie, deși în bună parte blindate.

---

* Poziția conducerii militare germane se formase, în special, ca urmare a raportului trimis de generalul von Weichs, comandantul Grupului de armate „B", la 26 noiembrie 1942, în care aducea acuzații grave Armatei 3 române [v. Manfred Kehrig, *op. cit.*, p. 456].

6) Mi s-a declarat oficial că evenimentele ultime din Franța au scăzut mult încrederea în mareșalul Petain.

Se pare că se va înăspri mult situația din Franța. [LVIII]

Ordin circular din 28 noiembrie 1942 al mareșalului Ion Antonescu

Ostași !

Frontul armatelor noastre, atacat de forțe superioare inamice, a fost spart în unele locuri.

Inamicul a folosit spărtura făcută, trimițîndu-și forțele sale mecanizate în spatele unora din unitățile noastre.

Nu vă lăsați impresionați de aceste lovituri, oricît de puternice ar fi ele. Rezistați cu toată înverșunarea, fiindcă pătrunderea în liniile noastre chiar a celor mai grele care și mai numeroase forțe, nu înseamnă înfrîngerea noastră și cu atît mai puțin victoria lor.

În această bătălie au fost nenumărate unitățile armatelor noastre care, sub brava conducere și energia șefilor lor, nu s-au lăsat influențate de pătrunderile inamice și nu au părăsit cîmpul de bătălie, cu toate că erau lovite din toate părțile. Ele s-au acoperit de o nepieritoare glorie.

Rezistența generalului Lascăr la încercuire este cazul care ilustrează în mod glorios felul cum au știut să-și facă datoria și să reziste atacurilor inamice, unitățile noastre.

În această situație s-au găsit și alte mari sau mici unități ale noastre, ceea ce nu le-a împiedicat să lupte pînă la ultimul proiectil, după care să se arunce la lupta cu baioneta croindu-și drum printre rîndurile dese ale inamicului.

Am avut comandant de divizie căzut în lupta de ariergardă și comandanți de regimente căzuți în lupta la baionetă. Cinste lor și slavă Neamului nostru, care a putut prin aceasta să se ridice la înălțimea trecutului vitejesc al lui Ștefan și Mihai !

Ostași !

Dacă inamicul a putut trece în unele puncte ale pozițiilor noastre, cu toată dîrza rezistență întîmpinată, aceasta nu a însemnat că valoarea trupelor noastre luptătoare a fost mai scăzută decît puterea inmicului.

Voi care sînteți oțeliți în nenumărate lupte date pe pămîntul dușmanului, știți că acesta este numai un episod trecător.

Din cauza mijloacelor motorizate și mecanizate o spărtură într-un front, oricît de mică, dă putința adversarului să pătrundă adînc în spatele frontului cu tancurile și mașinile sale. El poate astfel încercui unitățile rămase pe poziția de rezistență.

Trebuie însă să păstrăm mai departe convingerea că aceste acțiuni nu sînt morale pentru apărătorul ce-și păstrează sîngele rece, luptă, rezistă și așteaptă cu încredere și liniște acțiunea condusă de comandanții dinapoi în sprijinul celor încercuiți.

Reamintesc că un general german a stat iarna trecută trei luni încercuit, i-au lipsit munițiile și hrana și totuși el și trupele sale au așteptat, pînă în primăvară, cînd retragerea apelor a îngăduit comandamentului superior să intervină pentru a-l despresura.

Cazuri de acestea au fost numeroase în tot lungul frontului german în iarna trecută. Ele au fost repetate și pe frontul armatelor noastre de comandanți și trupe viteze.

Cer comandanților noștri de toate gradele să dea exemple de acestea eroice, fiindcă numai prin mintea și energia, prin spiritul de sacrificiu și disprețul de moarte se onorează un soldat și un comandant, onorează Armata și Patria și aduc contribuția lor la victoria finală.

Numai aceștia pot să scrie epopeea eroică a generației noastre și pot asigura prestigiul nostru și cu el drepturile totale ale Neamului Românesc.

Fiecare să nu uite că poartă în ființa lui răspunderea viitorului Neamului Românesc și că Țara poate să dispară pentru totdeauna dacă armata nu luptă așa cum ne-o cere conștiința noastră și ne-o ordonă întregul popor [LIX].

Domnul general Hoth cere desființarea Armatei 4 române (raportul generalului Ilie Șteflea către Misiunea Militară germană). Am onoarea a vă face cunoscut următoarele:

Astăzi, 30 noiembrie, Armata 4 română ne raportează că Armata 4 blindată germană a cerut ca trupele române de la vest de Șarnutovski să treacă sub ordinele unui corp de armată german.

Prin aplicarea acestei măsuri, s-ar ajunge de fapt la desființarea Armatei 4 române, ceea ce credem că nu este recomandabil din nici un punct de vedere.

Armata 4 română a primit comanda în situație grea și numai prin stăruința și tenacitatea ei frontul a fost reconstituit din frînturi.

Deși la un anumit moment armata a avut libertatea să hotărască replierea, totuși, în situația critică în care se afla, a rămas pe loc și a păstrat frontul, cerînd puținelor trupe rămase sacrificii mari.

Diviziile sînt în linie, iar armata le reface pe zi ce trece, îndeplinindu-și misiunea în modul cel mai onorabil.

Trebuie ținut seama și de efectul moral pe care aplicarea acestei măsuri l-ar avea asupra trupelor, care s-ar simți părăsite de comandamentele române, în momente grele.

Trupele au astăzi simțămîntul că Armata 4 română le-a îngrijit și condus cu pricepere și bunăvoință, chiar din punct de vedere operativ, cred că desființarea Armatei 4 nu este oportună.

Avînd în vedere considerațiunile de mai sus, cu onoare vă rugăm a interveni, chiar în cursul acestei zile, pe lîngă Grupul de armate [„B"] și Grupul „Hoth", pentru a se reveni asupra acestei dispoziții [LX].

Von Manstein dorește distrugerea totală a diviziilor române! (primul raport al generalului Ilie Șteflea din 1 decembrie 1942). Am onoarea a raporta domnului mareșal următoarele:

1. Grupul de armate „Don" prin ordinul nr. 0344 din 30.XI.1942 comunică punctul său de vedere cu privire la reorganizarea marilor unități care au suferit mari pierderi, cerînd să se treacă imediat la reorganizarea oamenilor rămași, în unități, care să poată fi întrebuințate în noi operațiuni.

Cere în plus să punem la dispoziție, pentru două divizii germane, formațiuni de servicii române, aceasta pînă la sosirea pe zonă a formațiunilor proprii.

Pentru executarea acestui ordin M.C.G. a dat Armatelor 3 și 4 dispozitițiuni să treacă, imediat, la reorganizarea resturilor de oameni, dînd în acest scop ordinele nr. 16 230/1942.

2. M.C.G., din datele care le posedă pînă în prezent de la comandamentele de armată și din constatările făcute pe teren de ofițeri de stat major trimiși în acest scop, a tras următoarele concluziuni:

La Armata 3. a) Diviziile 5, 6, 13, 14, 15 Infanterie și 7 Cavalerie au avut pierderi de circa 95% din efectivul elemen-

telor luptătoare și în aceeași proporție și armamentul respectiv de infanterie (mitraliere, tunuri anticar, brandt-uri etc.).

Artileria a fost pierdută în totalitate, exceptînd o singură baterie, fără aparate de ochire.

Din trenurile de luptă ale unităților au scăpat numai circa 50% din oameni și, într-o mult mai mică măsură, materialul.

Materialul de transmisiuni a fost pierdut aproape total.

Din serviciile divizionare și de corp de armată s-au putut salva majoritatea lor și a materialelor ; au însă nevoie de un timp oarecare pentru a putea fi puse în funcțiune.

b) Divizia 1 Cavalerie se găsește la Armata 6 germană, are însă pierderi în oameni și material în procent de 60%. Artileria pierdută.

c) Divizia 1 Blindată a pierdut pînă în prezent majoritatea carelor și circa 60% din infanteria de care dispune.

d) Divizia 9 Infanterie, aflată la Corpul I armată, a suferit, de asemenea, pierderi mari în personalul luptătorilor (circa 1/3), majoritatea mitralierelor (91 din 128) și 10 baterii de artilerie din 12.

e) Divizia 7 și 11 Infanterie au pierdut mai puține și își mențin capacitatea operativă.

f) Din cele 4 regimente de artilerie grea, aflate în zonă (Regimentele 2, 4, 5 și 8 Artilerie Grea) a mai rămas Regimentul 2 Artilerie Grea cu un divizion obuziere și cinci tunuri grele.

La Armata 4. a) Diviziile 1, 2 și 18 Infanterie au pierderi de circa 80% în personal și circa 90% din armamentul automat.

Divizia 18 Infanterie a pierdut întreg materialul de artilerie iar Divizia 1 mai dispune de cinci tunuri și șase obuziere, Divizia 2 Infanterie de cinci obuziere și două tunuri.

b) Diviziile 4 Infanterie, 8 și 5 Cavalerie au suferit pierderi mari, însă mai sînt capabile de operațiuni. Dispun de toată artileria.

c) Divizia 20 Infanterie se găsește la Armata 6 germană, cu pierderi necunoscute.

d) Regimentele 1 și 7 Artilerie Grea, precum și Divizionul 47 Artilerie Grea aflate în zona Armatei 4 sînt complete ca material.

3. Efectivele de care dispun marile unități din Armata 3 care au suferit pierderi mari sînt circa 14 000 de oameni din

care numai 4 000 din elementele luptătoare, iar restul sînt oameni din formațiuni de servicii.

La Armata 4, la Diviziile 1, 2 și 18 Infanterie se dispune de circa 10 000 de oameni din care numai 3 500 din elementele luptătoare, restul din formațiuni de servicii.

Valoarea acestor efective este minimă din punct de vedere al întrebuințării lor în operațiuni.

Efectivele la marile unități care au suferit mari pierderi sînt în total de circa 24 000 oameni, din care 7 500 din elementele luptătoare și 16 500 la servicii.

Oamenii din elementele luptătoare sînt însă :

— complet extenuați fizicește, din cauza lipsei de alimentație, frigului și oboselii ; mulți bolnavi și degerați ;

— ca moral, sînt deprimați și încă sub impresia evenimentelor pe care le-au trăit ;

— au o bună parte din echipament lipsă, pierdut sau luat de ruși.

În concluzie, nu se poate conta nici pe oamenii care fac parte din elementele luptătoare și nici nu se poate lua în considerare trecerea celor de la formațiunile de servicii în elementul luptător, pentru că aceștia sînt contingente bătrîne și slab instruiți.

4. Dacă se găsește totuși necesar să se satisfacă dezideratul Grupului de armate „Don", bazat pe constatările de mai sus, propunem :

a) resturile marilor unități, care au suferit mari pierderi, să fie reorganizate în condițiunile din ordinele anexate, date armatelor.

b) unitățile ce se vor realiza, din aceste efective, să nu fie întrebuințate în operațiuni ca unități corp aparte, ci să fie puse la dispoziția Diviziilor 7, 9 și 11 Infanterie, din Armata 3, și Diviziilor 1 și 4 din Armata 4.

c) Întrebuințarea lor să fie precedată, neapărat, de o perioadă de timp de cel puțin 15 zile, absolut necesară pentru refacerea fizică și morală a oamenilor și pentru obținerea unei coeziuni printr-o instrucție cît de sumară.

d) Formațiunile de servicii, cerute pentru cele două divizii germane, să fie date numai după organizarea lor, în conformitate cu prescripțiunile ordinelor anexate date armatelor si

cu condițiunea de a fi restituite imediat ce vor sosi în zona formațiunile de servicii ale celor două divizii germane.

Rog să binevoiți a hotărî. [LXI]

„Arunc în față ofensa aceluia care ne-a insultat" (ordinul în rezoluție al mareșalului Antonescu din 3 decembrie pe raportul generalului Ștefiea). Să se răspundă :

Armatele 3 și 4 au nevoie de completă reorganizare, valoarea lor combativă fiind nulă.

Este deci o crimă a se împinge la distrugerea ultimului om din cele două armate.

Germanii au posibilități mari să-și înlocuiască pierderile în material ; noi nu le avem decît foarte reduse.

Din cauza unor greșeli de conducere a comandamentelor locale care au trecut peste toate angajamentele luate, peste toate cererile și semnalele mele de alarmă și care au pus trupa să lupte fără muniție, subnutrită, fără întărirea serioasă a terenului, fără nici o eșalonare în adîncime, înșiruind luptătorii marilor unități române ca mărgelele pe ață și pe sute de km România a pierdut 3/4 din toată forța ei militară și este total la discreția vecinilor.

Nu mai admit procedurile care ne-au adus, din vina altora, în această tragică situație.

Trupele noastre trebuiesc retrase din front mult înapoi, trebuiesc regrupate, reorganizate, dotate cu tot ce le trebuie pentru luptă și numai după un timp suficient de odihnă mai pot fi întrebuințate.

Arătați deci acest punct de vedere, arătînd în scris și rezoluția mea și conținutul integral al acestui raport.

Stabiliți în comun acord zona de regrupare pentru refacere, împingeți către țară toate formațiunile care nu mai sînt necesare, prin dispariția armatelor noastre și nu vă sfiiți să spuneți lucrurile cum sînt.

Raportul cu rezoluția mea va fi trimis și colonelului Ion Gheorghe cu cererea de a interveni în sensul rezoluției.

Cu aceeași ocazie arătați și situația operativă și a efectivelor trupelor din Caucaz.

Aceste trupe, ca și resturile Armatei 4 sînt condamnate a păți la fel ca Divizia Blindată și bravele mari unități ale Armatei 3.

Resturile Diviziei Blindate să fie retrase. Să se ceară insistent completarea materialului ei. Și această divizie, ca și Grupul Lascăr au fost masacrate din perseverența în greșeală a Grupului [de armate] „B".

Puteți pune la dispoziție serviciile însă condiționat a fi refăcute și hrănite omenește, nu cum au fost trupele, caii și serviciile Armatei 3.

Mai arătați comandamentului german că eu am răspunderea față de poporul român și voi purta în viitor ponosul catastrofei noastre militare.

Răspunderea mea crește dacă nu fac tot ce se poate face pentru salvarea resturilor unei armate care a făcut admirația tuturor.

Opinia publică românească, necunoscînd adevărul și neputîndu-i-l arăta, mă condamnă pe mine și nu pe acei care nu m-au ascultat și n-au ținut seamă de strigătele mele de alarmă și de angajamentele luate.

Să nu uite nimeni, mai ales cei vinovați, că după șase ceasuri de luptă, soldații noștri nu au mai avut muniție și totuși ei au fost insultați.

Ei bine: arunc în față ofensa aceluia care ne-a insultat! [LXII].

Riposta generalului Șteflea la „deziluzia" Berlinului (1 decembrie 1942). Am onoarea a raporta [mareșalului Ion Antonescu — *n.n.*] că în ziua de 28.XI.1942, am primit de la colonel Gheorghe Ion următoarea comunicare cifrată [urmează documentul prezentat anterior, cel cu „prima mare deziluzie" — *n.n.*] [...].

Din această apreciere rezultă că Grupul de armate „B" a informat fals Înaltul Comandament German asupra cauzelor insuccesului de pe frontul Armatei 3. Iată care au fost densitatea, adîncimea și rezervele de pe frontul Armatei 3:

1. *Densitatea.*

În ziua atacului, Armata 3 a avut, în prima linie, pe un front de 156 km, 7 divizii infanterie + 1 divizie cavalerie, deci o forță de 52 batalioane ceea ce revine la 3 km de batalion sau 1 km de companie dacă ar fi fost așezate absolut toate în prima linie, fără nici o rezervă de batalion, regiment, divizie și corp de armată.

Dacă ținem seama că eșaloanele de la batalion pînă la corp de armată (ambele inclusiv) trag în rezervă cel puțin 1/3 din forțele disponibile, rezultă că densitatea primei linii era de cel puțin 4 1/2 km de batalion sau 1 1/2 km de companie, ceea ce corespunde unor avanposturi cu misiune de supraveghere sau cel mult de rezistență limitată.

Densitatea primei linii a mai fost slăbită și din cauza lipsurilor următoare :

— traseul poziției de rezistență foarte defavorabil, fără nici un obstacol natural anticar și cu majoritatea observatoarelor în mîna inamicului (moștenite de la italieni) ;

— poziția de rezistență foarte slab organizată, cu mici spărturi din front cu obstacole artificial anticar, din lipsă de mine, cu extrem de redus obstacol contra infanteriei, din lipsă de sîrmă și pari, fără adăposturi din lipsă de lemn ;

— de la intrarea pe front și pînă în ziua atacului general (19.XI) toate diviziile și în special D.13 și 14, asupra cărora s-a făcut efortul inamicului, au fost continuu atacate. Astfel, D.13 I. a fost atacată în zilele și nopțile de : 14/15, 18, 25, 26 și 27 septembrie ; 7, 8, 9, 13, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 25/26, 26, 27 28, 29, 30 și 30/31 octombrie ; 1, 2, 4, 9, 9/10, 10, 12, 13, 14 și 17 noiembrie.

Divizia 14 în zilele și nopțile de : 8/9, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21 și 28 octombrie ; 1, 9/10, 14, 15, 16, 17/18 și 18 noiembrie.

Din această cauză în ziua de 19.XI. D.13 I. avea pierderi de : 115 ofițeri + subofițeri și 3 648 trupă,

Divizia 14 avea pierderi de : 98 ofițeri + subofițeri și 2 163 trupă.

Aceste pierderi au slăbit de asemenea densitatea forțelor din linie ;

— trupele extrem de obosite, din cauză că fiind prea reduse în raport de fronturile de apărat n-au putut fi schimbate din prima linie. La aceasta s-a mai adăugat oboseala marșurilor de 4—500 km pînă la front, frigul fără echipament de iarnă, care n-a putut fi transportat din lipsă de trenuri, și o hrană insuficientă ;

— inamicul a atacat cu un mare număr de care de luptă grele, cu un blindaj de 70—80 mm, asupra cărora nici unul din tunurile noastre a.c. n-a avut efect. Blindajul acestor care a

fost atît de puternic, încît, într-o luptă de foarte scurtă durată, Divizionul 611 Vînători Care german, care dispunea de 20 tunuri a.c., calibru 75 și 76,2 [mm] a fost complet distrus ;

— densitatea mijloacelor anticar a fost redusă la 6 piese de 75 pe frontul fiecărei divizii, adică pe aproximativ 20—24 km, ceea ce revenea la o piesă pe 3—4 km. Aceasta din cauză că inamicul a atacat în prima linie cu care de luptă K.W. 1 și T. 34, care au un blindaj de 50—80 mm, cu neputință de a fi străbătut de piesele noastre anticar cu calibru între 37 și 47 mm ;

— densitatea rezistenței a fost micșorată și din cauza cantității reduse de muniții. Cu toate insistențele depuse să se aducă muniții din țară, unde așteptau 30 de trenuri programarea, nu s-au putut satisface cererile noastre decît în măsura în care munițiile se consumau pentru respingerea atacurilor inamicului, ce au precedat marea ofensivă. Din această cauză, încă din ziua de 19 noiembrie, la ora 12, unele piese de artilerie n-au mai avut muniție.

II. *Adîncimea.*

Din cauza disproporției dintre front și mijloace, dispozitivul marilor unități din Armata 3 n-a avut adîncime. După cum am arătat mai sus, pentru a realiza o perdea de supraveghere, care să nu permită infiltrarea inamicului pe timpul nopții sau pe ceață, a trebuit să se introducă în prima linie cam 2/3 din mijloacele infanteristice, rezultînd o densitate de un batalion pe 4 1/2 km.

Rezultă dar că a rămas pentru toată adîncimea dispozitivului, de la companiile din prima linie și pînă la eșalonul C.A. (inclusiv) cîte un batalion pe un front de 9 km, adică nici măcar adîncimea cerută unor avanposturi cu misiune de rezistență limitată.

III. *Rezervele.*

Tot din cauza disproporției dintre front și mijloace, rezervele au fost foarte reduse astfel :

— *Divizia 13 Infanterie*, în sectorul căreia s-a rupt frontul în ziua de 19.XI, a avut în rezervă numai Batalionul 13 Pionieri cu un efectiv de 130 oameni ;

— *Corpul IV armată*, care avea sub ordin Divizia 13 Infanterie, a avut în rezervă numai Gr. 54 Cercetare și II/R.1 R. cu

efective reduse, reprezentînd în total forța unei companii întărită ;

— *Divizia 14 Infanterie*, în sectorul căreia de asemenea s-a rupt frontul în ziua de 19.XI, a avut în rezervă II/R.39 I. ;

— *Corpul II armată*, care avea sub ordine Divizia 14 Infanterie, a avut în rezervă numai 2 companii din Batalionul 52 Pionieri ;

— *Armata 3* pentru frontul de 156 km, a avut în rezervă numai 5 batalioane din Divizia 15 Infanterie și Divizia 7 Cavalerie (forța a 3 batalioane și 4 baterii).

Toate aceste rezerve, extrem de reduse, la eșaloanele divizie, corp de armată și armată n-au putut mișca de pe locurile ce ocupau din cauza atacului executat de inamic cu o puternică masă de care. Toate aceste rezerve au luptat pe locurile ce ocupau. S-a mișcat, inițial pentru contraatac, ulterior pentru colmatare, numai Divizia 7 Cavalerie, care a fost însă în foarte scurt timp distrusă de carele de luptă inamice, fiind prinsă neîngropată în teren.

Rezervele Grupului de armate „B" (Divizia 1 Blindată română, Divizia 22 Blindată germană) au intervenit prea tîrziu în contraatac, fără a putea măcar să oprească înaintarea inamicului.

Se vede dar precis că Armata 3 română a avut :

— *o densitate*, în prima linie, corespunzătoare unui eșalon de supraveghere ;

— *o adîncime* corespunzătoare unui batalion pe 8—9 km și

— *rezerve* extrem de reduse, care nici nu s-au putut mișca pentru intervenție, din cauza acțiunii rapide a carelor de luptă inamice iar cele care s-au mișcat (Divizia 7 Cavalerie și Divizioanele 611 și 670 Vînători de care germane) au fost prinse neîngropate de către carele inamice și într-un timp foarte scurt distruse.

Îndată ce a sosit pe front (20.IX) M.C.G. român a văzut această situație critică operativă și printr-un raport dus cu avionul de lt.-colonel Tartler și maior A. Miclescu direct la OKH, a cerut (23.IX) măsuri urgente pentru îndreptarea situației.

OKH cu nr. 420 754 din 24.IX a dat următoarele răspunsuri :

a) La cererea de a se reduce capul de pod, lat de 80 km și adînc de 25 km, pe care rușii îl aveau la sud de Don, pe frontul Armatei 3 și servit de o cale ferată :

„Frontul va fi la început pe linia actuală. Împingerea lui pe Don poate fi luată ulterior în considerație".

Toate intervențiile făcute ulterior de Armata 3, de a se reduce capul de pod și a se duce rezistența pe Don au fost respinse de OKH.

Acum se vede clar că noi am avut dreptate, fiindcă, dacă am fi fost pe Don, n-am fi permis inamicului să construiască atîtea poduri și să execute atacul cu forțele și mai ales iuțeala cunoscută.

b) La întrebarea noastră, asupra porțiunilor din front unde văd efortul, ne-a răspuns:

„În zona de acțiune a comandamentului Don zona de efort va fi constituită de frontul de Nord (adică Armata 3).

Determinarea ei în detaliu depinde însă de conduita rușilor.

Putem însă să ne așteptăm ca după terminarea bătăliei de la Stalingrad, rușii să-și mute zona lor de efort mai spre vest. La aceasta se oferă capetele de pod sud de Don".

Această convingere n-a împiedicat însă Grupul de armate „B" să întindă Armata 3 într-un eșalon de supraveghere pe 156 km, cu toate protestele noastre repetate. De asemenea, cu toate cererile noastre insistente, nu ni s-a dat la timp material pentru organizarea terenului.

c) La întrebarea noastră asupra întăririlor ce va primi Armata 3 ni s-a răspuns:

„Două divizii de infanterie, a căror amplasare înapoia frontului este prevăzută și 2 M.U. rapide (probabil una blindată și una motorizată).

Este de dorit ca aceste M.U. să fie grupate pe divizii, înapoia întregului front de nord, astfel ca să fie asigurată intervenția lor rapidă în orice loc amenințat".

Cu toate acestea Armatei 3 i-a lipsit Divizia 20 Infanterie destinată ca întărire iar din diviziile germane n-au sosit, deși pregătirile ruse erau cunoscute, decît Diviziile 14 și 22 Blindate, cu o capacitate luptătoare redusă cu 75%.

d) La cererea noastră de a ni se pune la dispoziție mijloace rapide contra carelor de luptă (unități speciale vînători de care și tunuri de asalt) ni s-a răspuns:

„Doleanțele române vor putea fi probabil satisfăcute pe deplin".

Tot prin acest raport M.C.G. român a cerut multe îmbunătățiri operative pentru Armata 4. S-a promis totul, dar pînă în ziua de 19.XI nu s-a realizat nimic.

În fine, noi care cunoșteam bine situația trupelor noastre înainte de atac și am urmărit-o cu tot interesul pe timpul atacului, am cerut insistent, în ziua de 21.XI, la ora 10, să se aprobe Grupului Lascăr să rupă încercuirea și să se lege cu Diviziile 1 Blindată română și 22 Blindată germană. Nici această ultimă intervenție pentru salvarea Armatei 3 română n-a fost aprobată.

Desfășurarea evenimentelor ne-a dat dreptate. În noaptea de 21/22 Grupul Lascăr ar fi putut rupe ușor încercuirea, care spre sud și sud-vest era slabă și avea mari goluri, în nopțile următoare n-a mai fost posibilă. În noaptea de 21/22 s-au retras de la P.C. Grupul Lascăr brutăriile de campanie ale Diviziei 5 și 6 Infanterie fără să întîlnească vreun inamic.

Am raportat domnului mareșal toate acestea, fiindcă am credința că Grupul de armate „B" a informat fals Înaltul Comandament german, aruncînd vina insuccesului asupra ostașilor români, pentru a-și acoperi lipsa de prevedere în luarea măsurilor corespunzătoare.

Din toate cercetările făcute pînă acum rezultă că unitățile Armatei 3 s-au luptat cu cea mai mare bravură posibilă [LXIII].

„Noi vom rămîne cu gloria iar alții cu răspunderea" (telegrama mareșalului Ion Antonescu din 3 decembrie 1942, ora 21,17). La raportul dvs. [general Ilie Șteflea — *n.n.*] nr. 282/1942, vă comunic următoarele:

„Cunosc raportul Ion Gheorghe.

Cunoșteam și situația Armatei 3.

Am dat de mai multe ori semnalul de alarmă. Alarma a fost fără rezultat.

Istoria va judeca.

Arătați generalului Dumitrescu și comandanților că încrederea mea în ei a rămas neclintită, eu știu că s-au bătut ca cei mai bravi soldați din toate timpurile, că o greșeală de concepție, de conducere și de neputință din cauza lărgirii excesive a liniilor de comunicații și a subestimării inamicului a dus fatal la distrugerea armatelor noastre.

La judecarea cea mai sumară a situației care se va face mai tîrziu, noi vom rămîne cu gloria și alții cu răspunderea.

Comandamentele noastre de la cele mai mici pînă la mine și-au făcut datoria, ele nu au deci de ce să se teamă de judecata istoriei și resping cu dispreț și legitimă dreptate sugestiile incorecte și ofensa morților noștri.

Cînd 4 generali comandanți de divizie luptă în capul ultimului om și se sacrifică nedînd un pas înapoi și fiind fără muniție și fără hrană, armata din care au făcut parte iese din această titanică luptă cu onoarea nepătată.

Noi toți care am văzut clar, am prevăzut totul, nu puteam face altfel.

Ca soldați disciplinați trebuia să executăm ordinul.

Această supunere fără murmur constituie un punct de onoare în plus, de la soldat pînă la general.

Răspunderea în fața istoriei o port eu pentru că nu am făcut mai mult decît am făcut pentru a împiedica masacrarea armatelor, datorită ușurinței cu care a procedat conducerea germană, a lipsei totale de prevedere și a impasivității cu care a primit semnalele noastre de alarmă și pregătirile, știute din vreme, ale inamicului.

Comunicați generalului Hauffe [șeful Misiunii Militare germane în România — *n.n.*] acest răspuns al meu. El este după mine principalul vinovat pentru că deși de mai multe ori i-am atras în scris și verbal atenția asupra condițiilor în care accept să trimit eșalonul II pe front și să intre în sector, nu și-a respectat promisiunile și nici cuvîntul dat în numele Comandamentului Superior.

Deși i-am atras atenția la timp asupra evidenței atacului inamic, a subestimat totuși valoarea lui pînă în ajunul atacului.

În fața acestor răspunderi un om loial trebuia să aibă curajul să refuze a trimite Armatei 3 ordinul ofensator și nemeritat al unui general german [generalul von Weichs — *n.n.*]. Așa aș fi făcut eu, așa ar fi făcut un bun camarad și un adevărat cavaler.

Cînd corpurile noastre de armată au luptat pe fronturi de 50 km, fără suficiente tunuri anticar, fără organizații defensive

complete, fără mine, cu slabe rețele de sîrmă și numai cu rezerve totale de 1—2 companii și cînd armata este atacată de cele mai grele tancuri și este lipsită total de aportul aviației, de intervenția rezervelor promise și cînd rămîne fără muniții numai după primele ceasuri ale dezlănțuirii atacului inamic, nu este o armată care poate fi insultată de nimeni pe acest pămînt.

Insulta se întoarce contra acelora care i-au aruncat-o.

Voi arăta fuhrerului după trecerea momentului critic și consolidarea frontului pe care o sper, însă nu sînt sigur, adevărata situație în care au fost puse bravele noastre trupe și sînt sigur că vom avea reparația cuvenită fiindcă führerul este loial". [LXIV].

Mareșalul Antonescu se adresează Armatei 4 (3 decembrie 1942). Vă mulțumesc din inimă dvs., domnule general, generalilor comandanți, ofițerilor și soldaților din eroica dvs. armată, pentru caldele sentimente ce mi-ați trimis în aceste zile de neînchipuită grijă și răspundere.

Armata dvs. scrie cu sînge nenumărate acte de legendar eroism care vor rămîne peste veacuri cea mai grandioasă epopee a neamului românesc.

Apărați azi nu numai națiа dar și hotarele și dreptatea noastră. Încredințați pe toți că gîndul și sufletul meu îndurerate de atîtea eroice sacrificii vă însoțește peste tot și în toate clipele cu părintească și caldă dragoste.

Fiți încrezători în victorie. Luptînd pentru noi, pentru dreptate și pentru cruce, Dumnezeu ne va ajuta. [LXV].

Generalul Ilie Șteflea protestează vehement (5 decembrie 1942). Am onoare a aduce la cunoștința excelenței voastre [feldmareșal Erich von Manstein — *n.n.*] cele ce urmează:

Primesc zilnic extrem de multe informații din care rezultă că atît comandamentele, cît și ofițerii și trupa române sînt tratate cu desconsiderare și uneori chiar cu dispreț de către comandamentele și ostașii germani pe motiv că trupele Armatelor 3 și 4 române n-au luptat cu bravură și au creat astfel trupelor germane o situație critică.

Unele comandamente române au fost puse în situații umilitoare, astfel :

a) La Armata 3 statul major a fost înlocuit cu un stat major german *, cu toate că generalul Arbore, fostul șef de stat major al Armatei 3, este unul dintre cei mai pricepuți și, cred, cei mai bravi generali din oștirea noastră ;

b) De asemenea, Armata 3 a primit comanda a două grupări germane [„Spang" și „Stumpfeld" — *n.n.*], formate din unități de lucrători, pază, alarmă și construcții, iar marile unități române, chiar corpuri de armată, au fost trecute sub comandamente de corpuri de armată germane ;

c) Corpul I armată român a fost sub comanda unui corp de armată german [Corpul XVII armată — *n.n.*], care tratează acest comandament într-un mod necunoscut în oștirea noastră și după cîte știu, nici în armata germană ;

d) Au fost ofițeri români, cărora trupele germane le-au smuls revolverele de la centură iar unități române au fost dezarmate și insultate.

Acest tratament este cu totul nedrept, creează o demoralizare în rîndurile trupelor române, ceea ce nu poate fi decît în detrimentul operațiunilor ulterioare și al legăturii de strînsă camaraderie ce trebuie să domnească între cele două armate aliate.

Această atitudine din partea comandamentelor și trupelor germane se face cunoscută fulgerător în rîndurile ostașilor români și provoacă o stare de indignare și totală demoralizare.

Cînd am primit primele informațiuni am crezut că sînt numai cazuri izolate și am căutat prin toate mijloacele să îndemn ostașii români la menținerea mai departe a legăturilor de bună camaraderie cu ostașii germani.

Acum însă m-am convins că ar fi o mare greșeală din partea mea dacă nu aș aduce aceste informațiuni la cunoștința

---

* Înlocuitor al generalului Arbore a fost numit colonelul Walther Wenck. Această „manevră" era previzibilă deoarece, încă din 22 noiembrie 1942, generalul-colonel M. von Weichs ordonase colonelului Schöne, șeful statului major de legătură german de la comandamentul Armatei 3, să-și asume și rolul de „consilier responsabil", titulatură ce l-ar fi îndrituit cu „toate drepturile tactice ale unui șef de stat major german". [Arh. M.Ap.N., fond M.St.M., Secția 7, dosar nr. 8, vol. 2, f. 89].

excelenței voastre mai ales că — concomitent cu atitudinea comandamentelor, ofițerilor și trupei germane — rușii fac o propagandă prin toate mijloacele (radio, megafoane, manifeste etc.) scoțînd mereu în evidență atitudinea trupelor germane față de români.

Nu știu ce moștenire de informațiuni a lăsat Grupul de armate „B" Grupului de armate „Don" despre trupele române, cred însă că judecînd după cele două ordine date de Grupul de armate „B" și care sînt pe cît de aspre pe atît de nedrepte, această moștenire nu putea fi decît în defavorul armatei noastre.

Cred de aceea de a mea datorie să informez pe domnul feldmareșal von Manstein, care a ridicat atît de mult prestigiul trupelor române, asupra adevăratelor cauze ale insuccesului de pe frontul armatelor române*. [...]

Aceasta a fost situația operativă și materială a Armatei 3. Noi am făcut toate eforturile posibile s-o remediem, dar n-am fost ajutați.

În această situație, inamicul a atacat Armata 3 cu mijloacele cunoscute și mai ales cu mari unități blindate, cu care grele, asupra cărora apărarea noastră antîcar n-a avut absolut nici un efect.

Cu toate acestea trupele Armatei 3 s-au luptat cu atîta bravură încît, în trei zile de luptă (19, 20 și 21 noiembrie) inamicul n-a reușit să rupă frontul decît la un singur regiment (Reg. 89 Inf.) din Divizia 13 Infanterie și la două regimente (R. 13 D. și R. 39 I.) din Divizia 14 Infanterie.

În dimineața de 22 noiembrie, umerii pătrunderii la Divizia 13 Infanterie (Detașamentul Voicu și Divizia 1 Cavalerie spre est și R. 7 I. și R. 22 I. la vest) și Divizia 14 Infanterie (R. 6 V. la est și dreapta Diviziei 9 Infanterie la vest) țineau încă foarte bine.

Cu toate că trupele din prima linie ale Armatei 3 au ținut atît de bine, spărtura a fost adîncită și lărgită în spate, din cauză că Armata 3 n-a avut rezerve cu ce să intervină, iar

---

* Urmează prezentarea chestiunilor legate de densitatea, adîncimea și rezervele armatelor române, prezentare care este identică (mai puțin unele pasaje care au fost eliminate) celei din raportul generalului Șteflea către mareșalul Ion Antonescu din 1 decembrie, inclus în acest volum (*n.n.*).

rezervele Grupului de armate „B" (Div. 1 Blindată română, Div. 22 Blindată germană și Divizia 14 Blindată germană) n-au putut măcar să oprească înaintarea inamicului.

Văzînd că rezervele Grupului de armate „B" nu pot nici măcar închide pătrunderile pe fronturile a 3 regimente, am cerut insistent Grupului de armate „B" în ziua de 21.XI, ora 10, ca în noaptea de 21/22.XI să aprobe retragerea tuturor trupelor ce se găseau între cele două brețe (Div. 5, 6 și 15 Inf., Reg. 7 Inf. și Reg. 22 Inf. din Divizia 13 Infanterie și Reg. 6 Vînători din Divizia 14 Infanterie, cu artileriile respective, inclusiv artileria grea). Aprobarea n-a fost dată. Țin să atrag atențiunea că în acea noapte s-au retras de la Golovski, adică de la centrul încercuirii, brutăriile de campanie ale diviziilor 5 și 6 Infanterie, tractate cu boi, fără să întîlnească vreun inamic.

În zilele următoare (22, 23 și 24.XI) au fost lupte disperate, duse de trupele Grupului Lascăr (Div. 5, 6, 13, 14 și 15 Infanterie) rămase încă din ziua de 19.XI fără muniții și în imposibilitatea de a fi aprovizionate.

Trupele încercuite au luptat trăgînd ultimul cartuș și nu s-au predat.

Nu pot să vă obosesc cu înșirarea nesfîrșitelor cazuri de sacrificiu și vitejie petrecute la trupele încercuite.

Țin însă să vă arăt numai două cazuri :

— Colonelul Rudolf Roman, comandantul artileriei Diviziei 6 Infanterie, cînd a văzut că nu mai există scăpare, s-a dus la secția de artilerie pe care o comanda fiul său, sublocotenent de artilerie și după ce au tras fiecare la cîte un tun ultimele proiectile, s-au sinucis* ;

— Grupul de comandă al generalului Lascăr, cu generalul în mijloc, s-a baricadat în casa ce ocupau și au luptat pînă la totală distrugere.

Din efectivul de 39 081 luptători, cît aveau Diviziile 5, 6, 13, 14 și 15 în ziua de 19 noiembrie, nu s-au mai putut salva pînă astăzi decît 3 160, cu toate că bravul general Sion reușise să

---

* Informația este eronată. Atît colonelul Rudolf Roman, cît și fiul său, sublocotenentul Nicolae Roman, au căzut în captivitate la ruși (vezi colonel (r) Stelian Dragnea, *Tată și fiu, nouă ani în supliciul prizonieratului* în „Revista de istorie militară", nr. 3(9)/1991). Acest „exemplu" va fi reluat și în alte documente de epocă (*n.n.*).

scape din încercuire în ziua de 24 noiembrie, cu aproximativ 6 000 ostași.

În afară de oamenii de la servicii, care au primit ordin să se retragă, pentru acești 3 160 ostași sîntem tratați de camarazii noștri germani drept „fugari", care nu ne-am făcut datoria. [...]

Excelență,

Am arătat numai adevărul, numai purul adevăr și n-am omis decît înșirarea miilor de acte de bravură ale ostașilor și unităților române.

După cum vedeți am făcut tot ce ne-a stat în putință :

— am dotat unitățile noastre cu tot ce am avut mai bun în țară ;

— le-am instruit cu toată stăruința ;

— le-am ridicat moralul convingînd pe fiecare ostaș că luptă pentru o cauză dreaptă ;

— am fost puși în cele mai grele situații operative și materiale, le-am semnalat la timp și nu s-au îndeplinit ;

— am fost atacați cu o superioritate zdrobitoare și cu toate acestea inamicul n-a putut rupe frontul decît în sectoarele a trei regimente ;

— am ținut umerii pătrunderilor timp de trei zile, ca să ne poată veni ajutoare și nu ne-a venit nimic nici măcar ajutorul aviației

— am cerut la timp să se permită celor cinci divizii încercuite să rupă cercul și să se retragă însă nu s-a aprobat ;

— am luptat încercuiți în contra carelor grele, fără armament anticar și fără muniții ;

— nu s-a putut salva din cauză că am executat ordinul Grupului de armate „B", de a rămîne încercuiți, decît 3 160 ostași din 39 081.

Aceasta este tot ce au putut face și ce au făcut ostașii români, iar acum sîntem tratați și de ultimul ostaș de la coloanele germane drept „fugari".

Excelență,

Ieri a fost bombardat orașul Mangalia din Dobrogea, tot ieri au fost alarmate toate trupele noastre de pe litoralul Mării Negre :

— 1 divizie în Dobrogea (Divizia de Gardă) ;

— 1 divizie în Basarabia (Divizia 21 Infanterie) ;

— 4 divizii în Transnistria (Divizia 1 Fortificații și diviziile 1, 2 și 3 Pază) ;

— 2 divizii în Crimeea (diviziile 1 și 4 Munte) ;

— 1 divizie între Taman și Novorosiisk (Divizia 10 Infanterie).

În lupte grele cu inamicul se mai găsesc :

— 5 divizii în Caucaz (diviziile 2 și 3 Munte, Divizia 19 Infanterie, diviziile 6 și 9 Cavalerie) ;

— 3 divizii la Armata 4 (Divizia 4 Infanterie, diviziile 5 și 8 Cavalerie) ;

— 3 divizii la Armata 3 (diviziile 7, 9 și 11 Infanterie) ;

— 2 divizii încercuite la Stalingrad (Divizia 20 Infanterie și Divizia 1 Cavalerie) ;

22 de divizii în total.

După atîtea sacrificii pentru cauza comună am ajuns :

— să fim tratați drept „fugari" ;

— să se ia comenzile generalilor noștri fără justificare ;

— ostașii noștri să nu mai fie primiți în cantonamente din ordinul autorităților militare germane ;

— ostașii noștri să nu mai primească alimente și în fine

— ostașii noștri să fie disprețuiți de camarazii lor germani.

Excelență !

Numai viitorul m-a făcut să vă adresez această scrisoare.

Gîndiți-vă la cele încă 22 de divizii române care sînt alarmate iar unele în lupte grele cu inamicul.

Gîndiți-vă la moralul trupelor române care trebuie să rămînă cît mai ridicat și faceți tot posibilul ca în cel mai scurt timp ostașii români să fie tratați pretutindeni, chiar și în încercuirea de la Stalingrad, așa cum impun sacrificiile făcute de oștirea română și bravura cu care au luptat ostașii români pînă acum. [LXVI].

Noi dificultăți pentru Armata 4... (7 decembrie 1942). Armata 4 trimite M.C.G. spre știință, intervenția făcută la Armata 4 Blindată cu nr. 35 436/1942 referitor la închiderea golului dintre corpurile VI și VII armată pe care îl comunicăm în extras :

„Nici azi, 6 decembrie, nu s-a produs intervenția grupurilor blindate germane în golul dintre corpurile VI și VII armată anunțată trupelor noastre pentru ziua de 3 decembrie. Atacurile date

de Corpul VI armată pentru recucerirea localităților Sorgakin și Verh. Salski au întîmpinat rezistențe inamice puternice care au produs pierderi serioase trupelor noastre. Comandamentele în subordine cer insistent ca grupările blindate să acționeze spre a ajuta sforțările noastre de a închide golul produs și a susține moralul trupelor care au fost înștiințate de intervenția grupărilor blindate și așteaptă acest ajutor.

Dacă această acțiune a grupărilor blindate germane nu se va produce nici în dimineața de 7.XII iar presiunea inamicului va crește, situația ar putea impune replierea frontului amenințat." [LXVII].

...dar și la Armata 3 (8 decembrie 1942). Domnul mareșal Antonescu ordonă ca :

1. Domnul general Dumitrescu să controleze și să raporteze urgent dacă situația operativă impunea ca satul Dubovski să fie neapărat cucerit prin șapte atacuri și cu atîtea pierderi.

2. Dacă informațiunea transmisă este sigur justă, să se ceară Grupului de armate Don ca Rodica* și celelalte unități române din Grupul Hollidt** să fie reorganizate după dispozițiunile Șerban***.

Dacă nu se dă imediat Grupului Hollidt acest ordin, M.U. române vor primi ordin de la domnul mareșal să nu mai execute ordinele generalului Hollidt.

3. Generalul Hollidt să arate imediat în scris motivele pentru care a luat comanda generalului Stavrescu, iar domnul general Dumitrescu să cerceteze motivele și să raporteze [LXVIII].

O veste neliniștitoare din Stepa Calmucă... (8 decembrie 1942). M.C.G. comunică :

1. Maiorul Antache înapoiat de la C.VI A. raportează :

Comandantul Regimentului 85 Infanterie [lt.-colonel Ududec Ștefan — *n.n.*] a declarat că soldații săi nu vor să mai lupte, aruncă armele și fug ; cer să se întoarcă acasă.

---

* Denumirea codificată a Diviziei 9 Infanterie (*n.n.*).

** Gruparea „Hollidt" subordona Corpul 1 armată român și Diviziile 62 și 294 germane (*n.n.*).

*** Denumirea codificată a Armatei 3 române (*n.n.*).

Întrebat de ce nu împușcă fugarii a răspuns că riscă să fie împușcați ofițerii de către soldați.

2. Alți soldați au spus ofițerului care încerca să-i oprească: „am mers destul înainte, acum mai mergem și înapoi.

Ni s-a promis într-una că vom fi schimbați și nu am fost".

3. Starea morală a C.VI A. devine și mai gravă din cauza raporturilor foarte încordate cu germanii. [LXIX].

...care nu se confirmă (14 decembrie 1942). Conform ordinului domnului mareșal, am cercetat [general Ilie Șteflea — *n.n.*] Armata 4, cazul Regimentului 85 Infanterie.

Au fost cîteva defecțiuni, cazuri izolate, la două regimente, însă măsurile energice și la timp luate, de către comandantul Armatei 4, vor împiedica repetarea lor pe viitor.

Ofițerii și trupa unităților Armatei 4 au ajuns la limita puterilor fizice.

De la 20 noiembrie, absolut toți, de la generali și pînă la ordonanțele personale, au luptat în prima linie, pentru a opri înaintarea inamicului, stînjenindu-i concentrarea cunoscută [LXX].

Un bilanț cutremurător (8 decembrie 1942). Marele Cartier General din datele pe care le posedă pînă în prezent de la comandamentele de armată și constatările făcute pe teren de ofițerii de stat major trimiși în acest scop a ajuns la următoarele concluziuni:

1. *Situația armatelor 3 și 4 după operațiunile din 19.XI 1942*

La Armata 3:

a) Diviziile 5, 6, 13, 14, 15 Infanterie și 7 Cavalerie au avut pierderi de circa 95% din efectivul luptător și în aceeași proporție și armamentul respectiv de infanterie (mitraliere, tunuri a.c., brandt-uri etc.).

Artileria a fost pierdută în totalitate, exceptînd o singură baterie fără aparate de ochire din artileria Diviziei 13 Infanterie și 3 piese din artileria Diviziei 7 Cavalerie.

Din trenurile de luptă ale unităților, circa 50% din oameni și într-o mult mai mică măsură, materialele.

Materialul de transmisiuni a fost pierdut aproape total.

Din serviciile divizionare și de C.A. s-au putut salva majoritatea lor și a' materialelor ; au însă nevoie de un timp oarecare pentru a putea fi puse în funcțiune.

b) Divizia 1 Cavalerie se găsește la Armata 6 germană ; are pierderi în oameni și material în procent de 50%. Caii și artileria pierdută.

c) Divizia 1 Blindată a pierdut pînă în prezent majoritatea carelor [tancurilor — *n.n.*] și circa 50% din infanterie de care dispunea (mai are 20 care, 8 bune și 12 de reparat) ; o dată cu carele s-a pierdut și cea mai mare parte din specialiști.

d) Divizia 9 Infanterie aflată la C.I.A. a suferit pierderi mari în personalul luptător (circa 1/3), majoritatea mitralierelor (91 din 128) și 10 baterii artilerie din 12.

e) Diviziile 7 și 11 Infanterie cu pierderi mai puține și își mențin capacitatea operativă. Posedă materialul de artilerie.

f) Din artileria grea aflată pe frontul Armatei 3 (R. 2, 4, 5 și 8 Artilerie Grea și Divizionul 41 Artilerie Grea), a rămas :

— Regimentele 5 și 8 Artilerie Grea au pierdut tot materialul ;

— Reg. 4 Artilerie Grea a rămas cu 1 baterie obuziere plus Divizionul 105 mm care se află în încercuire ;

— Reg. 2 Artilerie Grea a pierdut din divizionul de tunuri 7 piese din 12 ; divizionul de obuziere este complet ;

— Divizionul 41 Artilerie Grea (tunuri) se află în zona C.I.A cu tot materialul.

La Armata 4 :

a) Diviziile 1, 2 și 18 Infanterie au pierdut de circa 80% în personal și circa 90% în armament automat.

Divizia 18 Infanterie a pierdut întreg materialul de artilerie ; Divizia 1 Infanterie dispune de 5 tunuri și 6 obuziere iar Divizia 2 de 7 piese.

b) Diviziile 4 Infanterie, 8* și 5 Cavalerie au suferit pierderi mari, însă mai sînt capabile de operațiuni.

c) Divizia 20 Infanterie se găsește la Armata 6 germană cu pierderi necunoscute.

d) Reg. 1 și 7 Artilerie Grea și Divizionul 47 Artilerie Grea, aflate în zona Armatei 4, sînt complete ca material.

---

* Divizia 8 Cavalerie a suferit mari pierderi în ultimele zile.

2. *Din punct de vedere numeric,* situația este următoarea :

La Armata 3 : Au rămas circa 83 000 oameni * dintr-un efectiv de 160 000 cît a existat înainte de începerea acestor operații.

Din cei 83 000 oameni rămași, sînt numai aproximativ 36 000 luptători, restul sînt de la trenuri și formațiuni de servicii de divizii, C.A. și armată.

În efectivul de 36 000, intră și Corpul I armată.

La Armata 4 : Au rămas circa 39 000 ** oameni dintr-un efectiv de 81 000 oameni ; din cei 39 000 oameni rămași, sînt numai aproximativ 12 000 luptători, restul sînt de la trenuri și formațiuni de servicii de divizii, C.A. și armată.

3. *Din punct de vedere moral :*

a) Efectivele rămase sînt deprimate și încă sub impresia evenimentelor pe care le-au trăit.

b) Complet extenuate fiziceşte, din cauza lipsei de alimente, a frigului și oboselii ; mulți bolnavi și degerați.

c) Au o bună parte din echipament lipsă, pierdut sau luat de ruși.

În ce privește Armata 4, este de menționat că situația arătată mai sus este mai accentuată, îndeosebi la M.U. Corpului VI Armată (resturile) deoarece :

a) Aceste trupe sînt pe front de peste un an de zile și în lupte continue, mai ales în ultimele 4 luni.

Din motivele de mai sus, aceste trupe puteau fi considerate învinse înainte de începerea ultimelor operațiuni. Faptul a fost cunoscut și cu toate insistențele depuse de M.C.G. nu s-a reușit a fi trecute în rezervă.

b) Se menționează totodată că din cauza situațiilor operative critice prin care s-a trecut, la Armata 4 au fost introduse în luptă unele din detașamentele de marș recruți cu organizarea cu care au venit din țară, fără armamentul automat necesar.

c) La starea morală a Armatei 4, în special pentru resturile diviziilor decimate (1, 2 și 18 Infanterie) : este de observat că la parte din oameni, deprimarea și încordarea nervoasă erau așa de pronunțate încît arătau oarecare ezitare în executarea operațiunilor de reîntoarcere în luptă.

---

* Nu s-au socotit efectivele diviziilor 20 Infanterie, 1 Cavalerie și Detașamentului colonel Voicu.

** Divizia 8 Cavalerie a suferit mari pierderi în ultimele zile,

Această stare de istovire, din informațiunile pe care le avem, a fost cunoscută de ruși, care au încercat să obțină rezultate prin demonstrații și intimidare.

De asemenea, sîntem informați că încă cu cîteva zile înaintea atacului, rușii, prin megafoane, se adresau trupelor române în sensul că șefii lor nu le vor da concediile promise și că eliberarea lor se va face de către trupele rusești.

Este de menționat totodată că deși trupele române s-au luptat cu disperare, dînd istoriei fapte cu adevărat legendare (cazul Grupului general Lascăr, cazul generalului Sion, cazul statelor majore ale Diviziilor 5 și 6 Infanterie, cazul colonel Roman, totalitatea comandanților de arme din Diviziile 5 și 6 cu comandanții de regimente, majoritatea comandanților de arme și de regimente din Diviziile 13, 14 și 15 Infanterie etc.) totuși s-au petrecut unele acțiuni regretabile din partea comandamentelor și trupelor germane, în purtarea lor față de comandamentele și trupele române.

Astfel :

— La Armata 3, statul major a fost înlocuit cu un stat major german, deși comandamentul Armatei 3 cuprinde unii din cei mai buni ofițeri ai armatei noastre și deși nu li se poate aduce vreo acuzație ;

— Armata 3 a primit comanda a două grupări germane formate din unități de lucrători, pază, alarmă și construcție, iar marile unități române, chiar corpuri de armată, au fost trecute sub comanda unor corpuri de armată germane ;

— Corpul I armată român a fost pus sub comanda unui corp de armată german, care tratează acest comandament românesc într-un mod necunoscut în oștirea noastră și, după cîte știm, nici în oștirea germană ;

— Au fost ofițeri români, cărora trupele germane le-au smuls revolverele de la centură, iar unitățile române au fost dezarmate și insultate ;

— S-au luat cu forța caii Regimentului 1 Artilerie Călărească, de către Diviziile 376 și 384 germane — pentru a-și tracta tunurile lor — astfel încît, pentru a nu fi luate de ruși, tunurile românești au trebuit să fie distruse chiar de servanții lor.

După atîtea sacrificii pentru cauza comună, am ajuns deci :

— să fie tratați drept „fugari" ;

— să se ia comenzile generalilor noștri, fără justificare ;

— ostașii noștri să nu mai fie primiți în cantonamente, din ordinul autorităților germane ;

— ostașii noștri să nu mai fie primiți în vagoane încălzite ;

— ostașii noștri să nu mai primească alimente și, în fine

— ostașii noștri să fie disprețuiți de camarazii lor germani.

De altfel, rușii exploatează această situație și, prin toate modurile, aduc la cunoștința trupelor române părerile lor în această privință și anume :

— că ostașii români au fost părăsiți de aliații lor germani, care i-au lăsat să se bată fără mijloace ;

— că aceștia îi tratează în mod nedemn și disprețuitor ;

— că alianța este în fond un mod de aservire fără rost.

De bună seamă că tratamentul descris mai sus indignează pe ostașul român și face să crească demoralizarea acestor luptători care se simt nedreptățiți.

4. *Din punct de vedere al încadrării cu ofițeri și subofițeri :*

Pierderile suferite de armatele 3 și 4 în operațiunile recente se ridică la cifra de aproximativ 3 700 ofițeri și 3 500 subofițeri.

Este o criză care va avea repercusiuni adînci asupra viitorului cadru al armatei, criză care nu poate fi înlăturată decît în cîțiva ani.

De asemenea, este de remarcat că pierderile se răsfrîng îndeosebi asupra specialiștilor, care vor fi foarte greu de înlocuit.

În ce privește pierderile la trupă, ele au atins în mare majoritate tot pe specialiști.

5. *Din punct de vedere al dotării :*

M.U. decimate pierzînd aproape întregul armament automat și greu, se pune problema redotării unităților cu armamentul corespunzător.

De asemenea, aceleași probleme se pun și pentru materialul de artilerie ușoară și grea, precum și pentru materialul de transmisiuni pierdut.

M.C.G. a trimis armatelor tot armamentul de care dispunea în depozitele din zonă (arme, puști mitraliere, mitraliere și brandturi) ; va rămîne totuși o situație extrem de grea, deoarece stocurile de rezervă, atît ale frontului, cît și cele din interior, sînt epuizate. Nu s-a putut completa decît într-o infimă parte pierderile în armament greu de infanterie. [...] [LXXI].

Feldmareșalul von Manstein crede că dintr-o criză se poate face o victorie (9 decembrie 1942). Generalul Hauffe mi-a adus la cunoștință telegrama dv. către șeful M.C.G. nr. 842 680 din 4.XII*.

Vă rog să fiți convinși că știu să prețuiesc valoarea armatei române din campania din Crimeea și onoarea ei militară are în inima mea același loc ca și aceea a trupelor mele proprii.

Acum, singura preocupare este ca din toate puterile să reconstituim noi unități capabile de luptă, așa fel ca să creăm mijloacele pentru restabilirea situației.

Vă rog, domnule mareșal, să mă ajutați în acest scop și din criza actuală să facem o victorie germano-română a Grupului de armate [„Don"].

Am credința ca voi obține ca unitățile române să primească ordinele dv. de a lua parte la luptă ca și la victorie. Von Manstein, feldmareșal. [LXXII].

Mareșalul Antonescu promite o revenire (9 decembrie 1942). Excelenței sale, domnului general feldmareșal von Manstein. Confirm primirea telegramei d-voastră nr. 180/1942.

Generalul Șteflea vă va aduce o scrisoare documentată de la mine.

Sînt sigur domnule feldmareșal că-i veți da toată atenția cuvenită.

Conținutul ei este scris personal de mine și este strigătul îndurerat al unui soldat.

Este de la sine înțeles domnule feldmareșal că am cea mai desăvîrșită încredere în spiritul dvs. de dreaptă, de înțeleaptă conducere și de fermitate nu numai față de soldații români, dar și față de germani. Mareșal Antonescu. [LXXII].

Strigătul de durere al mareșalului Antonescu, un aspru rechizitoriu la adresa comandamentului german (9 decembrie 1942). Domnule feldmareșal [von Manstein]. Am luat cunoștință cu adîncă mîhnire de raportul din 3 decembrie 1942, pe care a fost

---

* Este vorba de telegrama, datată 3 decembrie 1942 (data din documentul german este cea a primirii) trimisă de Ion Antonescu generalului Șteflea, document prezentat și în acest volum (*n.n.*).

silit să vi-l adreseze generalul Șteflea și țin să vă exprim nemulțumirea mea pentru faptele ce vi s-au semnalat ca și pentru incompleta satisfacție ce i s-a acordat.

Nu numai că îmi însușesc în totul cele ce generalul Șteflea v-a raportat, dar țin încă de datoria mea, față de răspunderea istorică pe care o port și față de contribuția militară la războiul actual a Țării ce conduc, să adaug următoarele :

1. România și-a oferit aproape totalitatea forțelor ei armate, cu cele mai de seamă cadre, cei mai tineri și mai bine instruiți soldați și cel mai modern material de care am dispus, ca alături de armata germană să contribuie la zdrobirea bolșevismului, împlinind astfel un rol european, foarte depărtat de modestele ei idealuri naționale și politice.

Această jertfă generoasă nu trebuie deci privită ca o obligațiune fără restricții. Nimeni nu ne poate cere altceva decît ceea ce noi consimțim a da, între Germania și România neexistînd pînă la această dată nici o convenție, nici politică, nici militară.

În calitate de conducător al statului român și de comandant al armatei, am deci dreptul de a împiedica orice act care îmi poate compromite prestigiul indispensabil exercitării funcțiunilor mele și am datoria să sustrag din fața oricărei molestări ofițerii și soldații români, supuși unui tratament incompatibil cu onoarea și credințele Țării mele.

2. Cunoașteți contribuția trupelor române din Eșalonul I al armatei române, care cu excepția operațiunilor de la Odessa și Don, au sîngerat sub ordinele Armatei 11 germană, pe care ați comandat-o de la Nipru pînă la Kerci și Sevastopol.

Vă sînt poate mai puțin cunoscute operațiile Corpului [VI] de armată general Dragalina și ale trupelor din Caucaz, cărora li se datorește nu numai salvarea situației critice de la Donet, din iarna trecută, dar și atingerea obiectivelor actuale de pe Don, Volga și munții Caucazului.

Fără falsă modestie, cred că nu exagerez dacă afirm că, fără prezența trupelor românești în iarna trecută, Crimeea putea fi pierdută și situația de la Donet ar fi putut duce, dacă nu la pierderea, cel puțin la amenințarea Ucrainei, de la est de cotul Niprului.

3. Forţele româneşti din eşalonul II au fost promise Comandamentului Suprem german în timpul grelei crize prin care a trecut armata germană pe frontul de est, în iarna trecută.

Am cerut în schimb numai ca unităţile române să fie dotate la fel cu cele germane şi să fie transportate pe calea ferată pînă în apropierea frontului, pentru economisirea echipamentului. S-au făcut promisiuni dar nu au fost respectate :

— trupele româneşti ale Armatei 3 au făcut 500—600 km pe jos pentru a ajunge pe front, în timp ce trupele germane au fost duse cu trenul pînă la liniile cap de cale ferată, ba mai mult, s-a dat ordin M.U. române ca din gările de debarcare să le transporte pînă la poziţiile de luptă cu puţinele camioane de care dispuneau.

— drept dotaţie modernă s-a dat Diviziei Blindate române 22 care grele germane şi două companii anticar, i s-a refuzat însă grupul de recunoaştere, iar majoritatea — nu totalitatea — diviziilor române au primit ca unic mijloc de luptă contra cadrelor o baterie de 6 piese anticar grele cu tracţiune hipomobilă.

4. Pentru că se aruncă un discredit asupra trupelor române, în special ale Armatei 3, spre completa d-voastră identificare, vă aduc la cunoştinţă următoarele :

— Comandamentul german prin domnii generali Weichs şi Hauffe este responsabil de angajarea trupelor acestei armate în condiţiuni cu totul dezavantajoase.

— Mi s-a afirmat că frontul afectat Armatei 3 române era pe Don, ceea ce ar fi constituit o situaţie favorabilă.

Recunoaşterile noastre prealabile au constatat că afirmarea nu era deloc exactă, inamicul avînd în mijlocul frontului armatei un cap de pod larg de 70 km şi adînc de 25 km.

— Toate observatoarele erau în mîna lui. Am cerut să se lichideze acest cap de pod înainte de intrarea trupelor noastre în sector. Mi s-a promis dar nu s-a făcut nimic.

Am cerut atunci ca la intrarea trupelor noastre în linie, să cooperez împreună cu trupele pe care le înlocuiam pentru reducerea capului de pod. Mi s-a promis, dar nu s-a realizat nimic. Din contră, în măsura în care înlocuiam o unitate germană sau italiană, acestea dispăreau fără măcar să prevină şi fără să spună unde se duc.

Trupele noastre nu au găsit nici o organizare, nici o apărare antitanc, nici o reţea de sîrmă, nici o baracă şi au trebuit să

se instaleze într-o zonă fără păduri, cu foarte puține sate sau acoperiri naturale, total secătuită de alimente și furaje de trupele ce ne-au precedat în sector. Ceva mai mult, au fost luate și depozitele care se găseau făcute în sector, lăsîndu-ne total numai la discreția aprovizionărilor, care se aduceau cu caii istoviți și insuficient hrăniți, de la circa 120 km.

— Am cerut ca după intrarea în sector, să lichidăm nu numai capul de pod, dar — printr-un efort comun — să ocupăm și regiunea păduroasă de la nord de Don, care după mine era poziția cheie și a apărării întregului front din marele cot al Donului, dar și propice adunării în ascuns a unor forțe masive inamice, pentru executarea unui atac în stil mare.

Dacă pregătirea angajării forțelor românești a avut lipsurile arătate, nici execuția nu s-a ridicat la un nivel superior;

— Armata 3 a fost întinsă pe un front de 156 km, încît nu putea îndeplini decît o misiune de avanposturi (un batalion pe 4 1/2 km) și nu a dispus ca rezerve decît de forțe capabile cel mult să oprească mici pătrunderi locale: 5 batalioane și 2 divizioane din Divizia 15 Infanterie și Divizia 7 Cavalerie pe jos (valoarea a trei batalioane și un divizion de artilerie). Au mai fost aduse ulterior 2 divizioane germane de vînători de care: nr. 611 și 670.

Situația se înrăutățise și mai mult prin aceea că Diviziile 13 și 14 Infanterie, asupra cărora s-a produs efortul atacului inamic, au fost continuu atacate de la intrarea lor în front și pînă la începerea ofensivei sovietice.

Divizia 13 a fost atacată în intervalul de timp de la jumătatea lunii septembrie pînă la 18 noiembrie, de 32 de ori, în zile și nopți adeseori consecutive. Divizia 14 a fost și ea atacată în același interval de timp, de 17 ori.

De aici a rezultat că la 19.XI Divizia 13 Infanterie avea pierderi de 115 ofițeri și 3 648 trupă luptătoare.

Divizia 14 Infanterie avea pierderi de 98 ofițeri și 2 163 trupă luptătoare.

— Pentru reacțiuni ofensive grupul de armate a concentrat în sectorul Armatei 3, Divizia 1 Blindată română și diviziile 22 și 14 Blindate germane, acestea două din urmă reduse la 25% din valoarea normală.

Anterior se promisese de către OKH constituirea următoarelor rezerve, deosebit de rezervele Armatei 3: 4 divizii germane

în zona Armatei 3 și 3 divizii române în regiunea Rostov (Corpul VI armată). Nu s-a realizat nimic ; mai mult, la începutul lunii noiembrie OKH ne-a obligat să introducem în front și Divizia 7 Infanterie română, în locul unei divizii italiene.

— Hrana, materialele de fortificații, carburanții, munițiile, materialele necesare instalării defensive etc., nu au ajuns niciodată să atingă măcar cifra promisiunilor, necum a nevoilor reale (date și documente se găsesc în însuși raportul colonelului Finkch).

Armata 4, ale cărei trupe în parte luptau neîntrerupt din luna ianuarie, și-a epuizat și consumat forțele păstrînd inițial cu Corpul 6 armată un front de 120 km (de la 20 km pînă la 50 km de divizie) și menținînd oamenii în linie pînă la limita extremă a puterilor omenești de 90—100 zile neîntrerupt și neîncetate lupte.

Dacă în ziua de 20 noiembrie cînd Armata 4 română a fost atacată, sectoarele diviziilor erau micșorate de la 17 pînă la 33 km nu trebuie uitat că valoarea combativă a trei divizii (Diviziile 1, 2 și 4) era scăzută la circa 50%.

Menționez numai că, Corpul VI armată a consumat din ianuarie pînă în noiembrie 1942, în afară de efectivele sale, încă 38 batalioane și 11 escadroane.

Dacă lipsurile materiale ale Armatei 4 au fost în general mai mici decît ale Armatei 3, lipsa combustibilului slăbise oamenii pînă la epuizare (cazul ofițerilor și soldaților-umbre, decorați de domnul general Hoth), iar lipsa de furaje adusese într-un hal de inaniție totală caii Corpului VI armată, ceea ce explică pierderile de material de artilerie în luptele de la sud de Stalingrad.

Inospitalitatea terenului în care a luptat Armata 4 este cunoscută (lipsa totală de resurse și acoperiri, climă grea și nenumărate boli).

5. Reușita ofensivei rusești nu se datorește deci lipsei de eficiență a Armatelor 3 și 4 române, ci neprevederilor comandamentului Grupului de armate „B", unei alegeri meșteșugite din partea rușilor a zonelor de atac și concentrării masive de forțe în cel mai desăvîrșit secret.

Comandamentul rus a aplicat efortul său la vest și la sud de Stalingrad, zone cărora Grupul de armate „B" trebuia să le acorde cu totul altă atențiune. Evenimentele au arătat-o.

6. Întîrzierea constituirii Comandamentului „Don", provocată de neașteptata și neînchipuita rezistență de la Stalingrad și din Caucaz, își are partea ei fatală de contribuție la tragicele evenimente trăite.

Nici pregătirea bătăliei, nici conducerea ei nu au putut fi la înălțimea misiunii. Tristul rezultat ca și numirea d-voastră, după pronunțarea dezastrului, la un comandament fără titular, o dovedesc.

Am arătat personal generalului Hauffe bănuiala mea că inamicul va dezlănțui un mare atac pe direcția Frolov-Rostov și pe direcția Barmanțak-Kalaci, care erau cele două axe de atac indicate, fiindcă în afară de succese tactice locale, duceau și la consecințe grave strategice pe frontul germano-român din Caucaz, de la Stalingrad și din Cotul Donului.

Grupul de armate [„B"] von Weichs și generalul Hauffe au subestimat valoarea inamicului și nu au luat în considerare găsind exagerate toate arătările mele.

7. Am, domnule mareșal, un trecut nepătat de 40 de ani închinați armatei și țării, în dreptate și onoare ; am făcut în această lungă carieră 4 războaie și 4 revoluții.

Nici în fața inamicului din afară, nici în fața acelui dinăuntru nu am dezarmat niciodată.

Am o răspundere politică și istorică și am o sacră datorie, față de ostașii mei.

M-aș dezonora dacă aș lăsa să fie dezonorați.

Aș fi un laș, dacă aș tolera să se comită lașități în contra lor.

Sînt informat în ultimul moment că sînt soldați de ai mei, care au luptat ca niște bravi și care acum sînt împușcați de soldații d-voastră în încercuirea de la Stalingrad.

Sînt informat că sînt ofițeri și subofițeri de ai noștri cărora le sînt smulse de la brîu revolverele și armele lor de către soldați de ai dv. care au stat mult departe în spatele frontului sau de soldați din unități de lucrători.

De asemenea, mi se raportează că trupele române aflate sub comandament german sînt supuse unui tratament neomenos.

Pentru cucerirea satului Dubovski, Corpul I armată a primit ordin de la Grupul Hollidt să atace de 7 ori pentru că nu a reușit

prima dată, cauzîndu-se pierderi de 40 ofițeri, 15 subofițeri, 1 392 trupă.

Ce importanță tactică și strategică avea aceasta în ansamblul imens al frontului, ca să determine acest masacru?

De ce se impun sacrificii inutile M.U. române, cînd în cazuri asemănătoare trupele germane sînt cruțate? Relev cazul detașamentului [general René] von Courbière, care a fost trimis la Odessa pentru a ne ajuta să spargem frontul defensiv.

Detașamentul, ținut 2—3 săptămîni în rezervă, a atacat și după 2 ore a lăsat pe teren cîțiva ofițeri și 200 soldați, a oprit atacul și s-a retras fără să mai încerce, sub cuvînt că nu are mijloacele necesare.

Unul din comandanții germani nu s-a oprit să mărturisească că ține să facă „mea culpa" față de infanteristul român, pe care-l credea pînă atunci slab luptător.

Pe cînd la germani astfel de procedee sînt admise, generalul Hollidt trimite soldații noștri, fără să le asigure susținerea de foc și de mijloace masive, la masacru.

Masacrarea cu voință și pornire a unităților din Corpul 1 armată român va produce un efect dezastruos asupra camaraderiei româno-germane și fără nici un folos militar pentru viitor.

Sînt sigur că veți fi de acord cu mine că această atitudine a comandamentului german nu este meritată de trupele române, care s-au bătut cel puțin tot atît de bine cum s-au bătut trupele germane din sector.

De ce dacă soldații Armate 3 nu au reușit să oprească atacul rusesc „nu s-au bătut cum trebuie"? Nu au reușit nici unitățile germane. Diviziile 22 și 14 Blindate și Divizioanele 611 și 670 de Vînători de Care au fost și ele literalmente zdrobite, deși au primit șocul după ce acțiunea inamicului pierduse din intensitate, datorită împrăștierii și pierderilor survenite în luptele cu noi.

De ce aceștia au fost bravi și ai noștri au fost fugari?

Este cazul să întreb ce au făcut mai mult diviziile 62 și 294 de la care, după comunicarea führerului primită la 23.XI, se aștepta despresurarea Grupului Lascăr?

Se uită probabil că atacul s-a produs pe o ceață atît de deasă, încît nici un armament pînă la tunurile grele nu a putut să tragă decît cînd inamicul a intrat în poziție și în baterii.

Din aceeași cauză nici aviația nu a putut interveni.

Nu cred că alte trupe cu organizare, încadrare, instrucție și experiență egală cu a trupelor române ar fi putut face mai mult decît a făcut Armata 3, care timp de 3 zile și-a menținut pozițiile, dar a trebuit să cedeze cînd rezervele române și germane nu au putut nici măcar stăvili puhoiul rusesc, necum să-l respingă.

8. Sînt informat, de asemenea, că pe cînd d-voastră încercați să reconstituiți din oamenii rămași noi unități românești, domnul general Hollidt a pulverizat Divizia 9 [Infanterie] desființîndu-i comandamentul, risipind pe fracțiuni unele din unități cu valoare combativă încă suficientă și transformînd altele în unități de lucru.

Mai sînt informat că unități germane iau fără nici un scrupul, cu o îndrăzneală fără seamăn, caii serviciilor noastre și îi trec la ale lor, lăsînd pe ale noastre în drum.

Sînt informat că s-au luat serviciile noastre constituite și s-au trecut Diviziilor 62 și 294, care au sosit pe cîmpul de luptă fără servicii ; în sfîrșit, sînt informat domnule mareșal, că domnul general Hollidt se poartă cu comandamentele noastre cu o brutalitate neadmisibilă între oameni civilizați și între soldați cu simțămîntul onoarei.

Același domn general, trecînd atît peste cele mai elementare principii de ierarhie militară și de ordine în exercitarea cu autoritate a comenzii, cît și peste cel mai elementar respect ce se datorește unui aliat, care face din toată inima și cu loialitate sacrificii imense pentru cauza comună, fără să fie obligat prin vreun angajament militar sau politic scris, a dat „ordine" Armatei 3 să nu dea nici un ordin trupelor române decît prin intermediul dînsului și în același timp a avertizat că își rezervă dreptul de a aduce acestor ordine orice modificări va crede de cuviință.

9. Domnule mareșal, în fața acestor fapte care în nici un caz nu ne pot dezonora pe noi, orice margine nu poate fi depășită și orice onoare nu poate fi călcată în picioare.

Nu poate fi depășită și nu poate fi călcată mai ales față de un soldat care fără să fie armat cum sîntem înarmați, instruit cum sîntem instruiți, încadrat cum sîntem încadrați, s-a bătut pînă acum cum s-a bătut, s-a încărcat de o nepieritoare glorie și la a cărui intervenție camaraderească și totală s-a

recurs de multe ori, în ocazii grele și în momente critice pentru trupele germane :

— cînd marile unități române își pun la dispoziția unităților germane, în aceeași luptă, aviația și cel mai modern material de artilerie de care dispunem, cu toate că dotarea lor este inferioară dotării germane și cu toate că au în aceeași acțiune misiuni de aceeași importanță ;

— cînd marile unități române acționează în Feodosia și asigură — cu pierderi enorme — degajarea Diviziei 46 de la Kerci ;

— cînd alte 4 M.U. române aleargă 300 km, pe jos, pe un ger de —30°, ceea ce a dus la degerarea a 30% din oameni și moartea a 40% din caii artileriei lor, pentru a umple spărtura de la Donet, depășesc frontul german și fără tunuri pătrund 30 km în adîncime ;

— cînd alte mari unități române, care mergeau la o altă destinație, sînt oprite din drum și aruncate în luptă, pentru a izgoni pe adversarul care spărsese frontul german și reușește să oprească pe inamic și să lege frontul (cazul Diviziei 19 la est de Novorossiisk) ;

— cînd alte 4 divizii române trec Donețul și Donul cu Armatele 4 și 1 blindată germană și ajung în urmărirea inamicului pe Volga, prin lupte și marșuri neîntrerupte de zi și de noapte de 800 km, la scară cu unități blindate germane ;

— cînd o armată are dosarele tuturor marilor unități pline de nenumărate scrisori oficiale și de ordine de zi prin care se laudă atitudinea și se onorează bravura soldatului, ofițerului și Comandamentului român ;

— cînd aceeași armată este citată de peste 100 ori în comunicatele führerului ;

— cînd o armată pierde într-o singură bătălie, din 160 000 luptători, 80 000 oameni (din care rușii anunță numai 37 000 prizonieri), luptătorii acelei armate nu pot fi calificați drept fugari și lași, cum nu au fost calificate de fugare unitățile germane care la Donet au abandonat tot materialul motorizat în iarna trecută, cînd au fost silite să se retragă 100 km înapoi ;

— cînd o armată are în aceeași luptă 3 generali care nu se predau și cad, lipsiți de cartușe și de hrană, alături de ulti

mul lor luptător și cînd un al patrulea general [Ioan Sion — *n.n.*], tot în aceeași luptă, moare cu ultimul om de la ariergardă, lovit de un obuz de tun, tras drept în piept de un car inamic ;

— cînd în Armata 3 au fost divizii, care au pierdut morți în lupta corp la corp 2 din 3 comandanți de regimente de infanterie, 5 din 7 comandanți de batalioane, 2 din 6 comandanți de divizioane și toți comandanții de companii și de baterii ; cînd un comandant de brigadă de artilerie trece în bateria în care era fiul său, trage împreună cu el ultimele proiectile și după aceea se sinucid împreună, iar un comandant de regiment de artilerie grea moare în luptă la baionetă ;

— cînd un comandant de batalion, după 5 zile de luptă continuă, fără hrană și fără muniție și fără o secundă de gîndire, sare cu oamenii extenuați și scapă de la distrugere materialul de aviație și aviatorii germani de la Oblivskaia ;

— cînd în Divizia 2 Munte * au fost oameni, care extenuați de lupte, au ajuns în așa hal de oboseală încît nu mai puteau apăsa nici pe trăgaci ;

— cînd fuhrerul a cinstit și onorat cu cele mai mari distincții Armata română și cînd dintre aliații D-voastră, noi am avut primul general decorat cu frunzele de stejar la Crucea de Cavaler al Crucii de Fier și primul ofițer superior decorat cu Crucea de Cavaler a Crucii de Fier ;

— această armată nu poate fi tratată ca armată de fugari, soldații ei nu pot fi împușcați ca niște netrebnici fără judecată și răspundere de orice ofițer sau soldat german.

Au fost desigur, domnule mareșal, și cazuri de defecțiuni.

Ele au fost și datorită faptului că unele unități de 10 luni stau în ger cumplit sau în noroi și pe călduri caniculare numai în linia 1 cu mîna pe trăgaci, fiindcă din lipsă de rezerve nu au putut niciodată fi trecute înapoi pentru repaus.

Nu s-a întîmplat același lucru cu trupele germane din frontul de sud, care au fost trase uneori înapoi pentru repaus și refacere, unele chiar au fost transportate pe fronturi secundare sau în interior.

---

* Divizia 2 Munte a acționat în subordinea Armatei 1 Blindate în Caucaz, ajungînd prin luptă pînă la Nalcik și Alagir (*n.n.*).

Cazurile de defecțiune raportate la totalitatea armatei au fost însă izolate.

Ele au fost și sînt și în armata D-voastră și în orice armată. Dar numai eu singur și comandamentele române au dreptul după o judecată fie chiar sumară, dar numai după judecată, să pedepsească cu moartea pe netrebnici.

Aveți și d-voastră soldați dezertori, care rătăcesc în spatele frontului și prin țara mea. Aveți alții care s-au dedat la acte de contrabandă și jaf pe teritoriul nostru și alții care nerespectînd regulile circulației, au trecut peste pietoni români, fără să lase urmă, cum se trece peste un cîrd de gîște.

Au fost cazuri cînd soldații germani au atacat cu revolverul de șoferii noștri prinși izolați, i-au dat jos de pe mașină și au fugit cu mașina.

Au fost și ofițeri și subofițeri de ai d-voastră, cărora le-am dat cea mai frățească ospitalitate în țară și care drept răsplată au înarmat pe legionari în contra mea, i-au dirijat din umbră în acțiunea lor criminală, care tindea la răsturnarea regimului și la uciderea mea mișelească și care după rebeliune au îmbrăcat pe capii rebelilor în haina soldatului și ofițerului german și i-au trecut peste graniță, ascunși în camioanele germane sau amestecați printre soldații germani.

Au fost cazuri cînd soldații D-voastră au fost prinși vînzînd materiale și arme militare populației noastre.

Totuși, domnule mareșal, cu toate aceste multiple și grave fapte, care toate au fost aduse la cunoștința Misiunii Militare și Legației germane, nimeni nu și-a îngăduit în această țară să generalizeze cazuri izolate, fiindcă știa că l-aș fi executat.

Au fost defecțiuni și la formațiunile germane pe timpul atacurilor rusești de la 19 și 20.XI. Dovadă marele număr de soldați germani răzleți care s-au adunat la Morozovsk.

În schimb, pentru că s-au văzut coloane românești retrăgîndu-se din ordin, sub urmărirea tancurilor rusești sau oameni izolați, care în majoritate aparțineau serviciilor și au fost luați de ofițerii germani drept fugari de pe front, s-a aruncat soldaților români epitetul de fugari.

Necunoașterea reciprocă a limbii a sporit confuzia.

Nimeni de la noi nu și-a îngăduit să păteze onoarea armate. germane cu calificativele cu care este dezonorată, sub ochii impasibili și uneori din ordinul ofițerilor germani, armata noas-

tră ; fără a se cunoaște realitățile, toate realitățile, comandanții și ofițerii germani, cu voință sau dintr-o inexplicabilă mentalitate, au tolerat unor soldați germani și s-au făcut părtași cu ei în atitudinea luată față de niște bravi ofițeri și soldați români, de a căror înfrîngere nu pot fi ei singuri vinovați și în fața cărora nu se poate arunca blamul de oricine și cu atîta ușurință.

Eu am încredere în loialitatea și în spiritul de dreptate ale führerului. Am această încredere, căci noi am scris alături de d-voastră nenumărate pagini de glorie și sînt sigur că führerul cu genialitatea, loialitatea și simțul dreptății ce-l caracterizează, va înțelege mîhnirea și revolta mea, va lua măsuri contra vinovaților și va reabilita pe soldatul român ultragiat, cînd va cunoaște aceste fapte în adevărata lor lumină.

Oricare ar fi judecata și aprecierea d-voastră, vă rog domnule mareșal, nu numai ca camarad dar și în virtutea răspunderii pe care o am față de soldații mei și de poporul meu, să faceți să înceteze cu un minut mai devreme această stare de fapt și în privința tratamentului soldatului român și în privința comandamentului lor.

Soldatul român nu poate fi comandat decît de ofițerul și comandantul român.

El nu poate fi umilit de un străin, cu atît mai puțin de un camarad de arme, chiar cînd greșește.

El nu poate fi masacrat în atacuri inutile, cum nu au fost masacrate nici diviziile germane nr. 62 și nr. 294.

El nu poate fi pedepsit decît de ofițerul român.

De bravele noastre unități nu poate dispune oricine după bunul său plac, după cum nu poate dispune de ale dv.

Constituția țării mele oprește acest lucru, după cum o oprește pentru dv. constituția și onoarea țării dv.

Eu sînt dator să vă previn că, dacă nu încetează această atitudine și aceste fapte, voi avea de examinat situația forțelor noastre în cadrul frontului dv.

În același timp, îmi îngădui a vă arăta ceea ce soldații și ofițerii germani ignorează, că în lunga, dureroasa și glorioasa istorie de două mii de ani a poporului român se găsește cazul unic în istoria popoarelor cînd voievodul, conducătorii și luptătorii au preferat, după ce au pierdut ultima luptă de apărare,

să piară prin otrăvire împreună cu copii și unitățile lor, decît să se predea sau să trăiască în robie și în dezordeine.

Poporul român de azi nu va fi, domnule mareșal, mai prejos de strămoșii săi.

Primiți, vă rog, excelență, salutul meu camaraderesc. Mareșal Antonescu [LXXIV].

Von Manstein vrea să salveze frăția de arme (14 decembrie 1942). Am onoarea a transmite ordinul nr. 360/42 dat de domnul feldmareșal von Manstein ca urmare a scrisorii ce i-a fost trimisă de domnul mareșal Antonescu.

„Către domnii comandanți de armate, corpuri de armată și divizii. Conducătorul Statului Român, mareșal Antonescu, mi-a adresat o scrisoare, în care — în forma cea mai aspră — protestează împotriva abuzurilor unor comandamente, unități și soldați germani față de autoritățile, respectiv soldații români precum și contra jignirilor aduse onoarei militare române, care i-au fost aduse la cunoștință de către autoritățile militare române.

Voi ruga să mi se dea datele privitoare la aceste chestiuni, voi dispune să fie trimise autorităților germane pentru a-și arăta punctul lor de vedere, iar apoi voi lua măsurile necesare.

Am arătat încă în ordinul meu la nr. 110/42 strict secret din 3.XII.1942 că acum principalul lucru este de a restabili situația, a ține ridicată onoarea militară comună și a întări frăția de arme.

În mod complementar ordon în această privință:

1. Se înțelege de la sine că trupele Armatei Regale române aliate vor beneficia de același ajutor și de aceeași grijă în toate domeniile ca și trupele germane, în măsura în care aprovizionarea lor se face prin intermediul german.

2. Ca totdeauna pînă acum, rămîne ca punct de onoare al trupelor germane de a rezolva misiunile grele de luptă. La angajarea M.U. române se va ține seamă de armamentul și de instrucția lor în parte mai slabe.

3. În situațiuni critice, cînd unitățile germane și române se amestecă, fiecare ofițer și soldat viteaz — fie el german sau român — are dreptul și datoria de a se îngriji prin toate mijloacele ca să se mențină, respectiv, să se restabilească situația.

Mai mult însă, măsuri cu forța și imixtiunile în treburile trupei aliate nu trebuie să aibă loc. Onoarea militară a unuia este tot atît de înaltă și tot atît de inviolabilă ca și a altuia. Cine păcătuiește împotriva acestei axiome va fi fără milă tras la răspundere.

4. Datoria tuturor autorităților germane și române este de a se îngriji prin toate mijloacele ca ideea frăției de arme să fie ținută ridicată.

Luptăm împreună, suportăm împreună aceleași greutăți și asprimi ale iernii rusești, aducem aceleași jertfe glorioase.

Acest ordin se va distruge, îndată ce s-a luat cunoștință de el. Von. Manstein, feldmareșal. [LXXV].

Armata 4 română în operația „Wintergewitter" *. 1. Pînă în ziua de 12.XII, misiunea Armatei 4 a fost de „a acoperi transporturile întăririlor care au început a sosi la 26.XI, păstrînd terenul în jurul și nord-estul Kotelnikovski-ului" (misiunea a fost dată de Armata 4 Blindată).

2. În dimineața de 12.XII, Armata 4 Blindată începe ofensiva pe direcția Kotelnikovski—Stalingrad, pentru depresurarea Armatei 6 germană (operațiunea „Wintergewitter").

Armata 4 română participă la operațiunile ofensive.

În acest scop, execută :.

— Un atac inițial cu stînga Corpului VI armată, pentru a cuceri gara Gremiațki și a asigura pe restul frontului depășirea de către Divizia 23 Blindată germană a pozițiilor de la Pimen Cernî.

— Ulterior, regruparea Corpului VI Armată în zona Pimen Cernî—Karagev, pentru a fi gata de operațiuni.

— Regruparea Diviziilor 8 și 5 Cavalerie în zona Vipasnoe—Krai Balka—Krîlov, pentru a opera întrunite în a doua zi a

---

* Operația „Wintergewitter", declanșată de Grupul de armate „Don" la 12 decembrie 1942 avea ca scop reluarea legăturii cu Armata 6 germană, încercuită la Stalingrad. Efortul principal a fost realizat de-a lungul căii ferate Kotelnikovski—Stalingrad cu forțele Grupării „Hoth" căreia i se subordona și Armata 4 română. Operația a fost suspendată la 23 decembrie 1942, cînd tancurile germane se aflau la numai 50 km de trupele armatei lui Paulus.

atacului, însoțind de aproape și pe dreapta forțele blindate germane.

— Păstrarea pozițiilor actuale cu Corpul VII armată.

3. În cursul zilei de 12.XII :

— Divizia 18 Infanterie a atacat și cucerit gara Gremiațki.

— Diviziile 8 + 5 Cavalerie erau în curs de regrupare.

— Corpul LVII Blindat ajunge cu capetele grosurilor pe linia Nebîkov — gara Cilikovo, cota 124,7 (17 km vest gara Cilikovo) și cu un vîrf la 9 km gara Cilikovo, pe calea ferată.

— La Corpul VII armată atacuri inamice respinse.

Situația la 13.XII.1942.

1. La Corpul VII armată nici o operațiune importantă.

2. Corpul VI armată preia apărarea Kotelnikovski-ului.

Două batalioane și una baterie din Divizia 18, împreună cu Grupul Panwitz și Grupul Prowskovski — 2 000 oameni din formațiile de servicii și 2 baterii a.c.a. — constituiesc dispozitivul de apărarea Kotelnikovski-ului și a zonei de la vest, pînă la Don.

Își regrupează restul forțelor pentru repaus și în vederea operațiunilor ulterioare.

Gruparea col. Popescu (Diviziile 8 și 5 Cavalerie) termină regruparea și este gata de operațiuni.

3. Armata 4 Blindată ajunge în cursul zilei de 13.XII pe valea Esaulovski Aksai și stăpînește trecerea peste această vale în zona Salivski. Se află în luptă cu puternice forțe blindate inamice, în zona nord-est Nebîkov.

Situația la 14.XII.1942.

1. La Corpul VII armată, atacuri inamice locale respinse.

2. Grupul colonel Popescu a atacat Dorganov, reușind ca pînă seara să încercuiască localitatea din trei părți.

A ocupat Baldakin.

3. La Corpul VI armată, se constituie Grupul general Georgescu pentru forțele care apără Kotelnikovski și spațiul de la nord-vest pînă la Don.

Se continuă regruparea unităților Diviziei 1/2 [Infanterie] în zona Krîlov—Șebalin.

4. La Armata 4 Blindată, în urma luptelor din zona Nebîkov contra forțelor de care și infanterie inamice, forțele germane au ocupat Samkin, distrugînd 5 care de luptă inamice

Înaintarea a fost apoi îndreptată spre Jutov 2.

În luptele din capul de pod Salivski, Divizia 6 Blindată a distrus 41 blindate inamice, din care 33 grele.

Situația la 15.XII.1942.

1. La Corpul VII armata.

Divizia 4 Infanterie a cucerit satele Șoșaldakin, Biuliuka, Naceal și Konuka, toate pe valea Hamhurka (de la 7 km nord-est Sorgakin, pînă la valea Kenkria), după care a pus stăpînire pe înălțimile nord-est și nord-vest de confluența văilor Hamhurke și Kenkria.

2. Grupul colonel Popescu a cucerit, după curățirea satului Dorganov, localitatea Șarnutovski și Somin Ekin (7 km est Șarnutovski).

3. La Corpul VI armată se organizează apărarea localității Verh. Iablocini.

Se continuă cu gruparea și organizarea unităților Diviziei 18 Infanterie în zona Pimen Cernî—Karagev.

4. La Armata 4 Blindată s-au menținut pozițiile cucerite, împotriva tuturor contraatacurilor inamice.

Situația la 16.XII.1942.

1. La Corpul VII armată, acțiuni fără importanță.

2. Grupul colonel Popescu, întărit cu Grupul blindat Schoon (fost Panwitz), primește ordin să ocupe localitatea Jutov 2 și să facă legătura cu Divizia 23 Blindată la Samkin.

3. Corpul VI armată organizează defensiv localitățile Verh. Iablocini, Nij. Iablocini, Verhne Kurmoiarski, Krasnoiarski, întrebuințînd unitățile Diviziei 18 Infanterie și acele foste în apărarea Kotelnikovski-ului.

Diviziile 1 și 2 Infanterie, în curs de reorganizare, respectiv în zonele :

a) Kajenkin—Baldakin—Grekov.

b) Karagev—Pimen Cernî.

4. Armata 4 Blindată continuă ofensiva.

Situația la 17.XII.1942.

1. La Corpul VII armată, acțiuni locale

2. Grupul colonel Popescu a cucerit cu dreapta sa Molk Schweine.

Cu ajutorul Grupului Blindat Schoon, operează pentru cucerirea lui Jutov 2, care este puternic ocupat de inamic și nu liber cum indicau informațiunile anterioare.

3. Corpul VI armată urmează să asigure cu toate forțele Divizia 18 Infanterie stînga dispozitivului, ocupînd și Potemkinskaia.

4. Armata 4 Blindată a reușit să respingă toate contraatacurile inamice date împotriva capetelor de pod peste Aksai de la Salivski și Krugliakov, distrugînd și 13 care inamice.

Situația la 18.XII.1942.

1 Corpul VII armată.

Atacul pentru cucerirea localității Kenkria și Kanukovo, în curs.

A luat sub ordine Divizia 1 Infanterie, pe care nu o va întrebuința decît cu aprobarea Armatei 4.

2. Grupul colonel Popescu a ocupat Jutov 2.

3. Corpul VI armată a realizat un dispozitiv de apărare între Verhne Kurmoiarski și Verh. Iablocini, ambele inclusiv.

Divizia 2 Infanterie continuă gruparea și reorganizarea unităților.

4. Armata 4 Blindată, după ce a introdus în linie (la stînga Diviziei 6 Blindate) Divizia 17 Blindată, a reluat atacul spre nord și a ajuns pînă în seara zilei pe linia Cerelenîi — înălțimile 5 km nord-vest Verhne Kumski și imediat sud Verhne Kumski.

Au fost distruse 30 care inamice.

Situația la 19.XII.1942.

1. Corpul VII armată, Grupul colonel Popescu și Corpul VI armată : situația neschimbată.

2. Armata 4 Blindată :

— Divizia 17 Blindată a ajuns pe linia 12 km nord-vest Verhne Kumski — 3 km nord Nij. Kumski (pe valea Mîșkova) și 3 km est de această localitate.

— Divizia 6 Blindată pe linia 2 km nord Verhne Kumski — 11 km est de această localitate, iar cu părți din ea ține un cap de pod peste valea Mîșkova, la Vasilevska.

— Divizia 23 Blindată ocupă, cu fața la est, un front între Samkin și 9 km nord-vest Jutov 1, unde face legătura cu elementele Diviziei 6 Blindată din capul de pod Vasilevska.

Situația la 20.XII.1942.

1. Corpul VII armată.

Atacul Diviziei 4 Infanterie asupra localității Kenkria și Kanukovo este în curs de desfășurare.

2. La Grupul colonel Popescu și Corpul VI armată : nimic important.

3. Armata 4 Blindată.

Forțele din capul de pod Krugliakov, după ce au respins atacurile inamice, au trecut la atac.

Situația la 21.XII.1942.

— Detașamentul colonel Hristea (R.2 Căl. + 1 divizion Art.Căl.) a fost trecut la Divizia 5 Cavalerie.

— Divizia 4 Infanterie și-a extins din această cauză dreapta mai spre sud-vest.

2. La Grupul colonel Popescu, nimic important.

3. Corpul VI armată este în curs de realizarea dispozitivului pentru a face siguranța stîngii Corpului 57 Blindat (Armata 4 Blindată), la vest de linia Generalov—Verh. Iablocini

4. Armata 4 Blindată.

În fața Diviziei 23 Blindate, inamicul este puternic instalat în poziții defensive pe linia vest Jutov I—vest Kamenka și înălțimile 3 km nord Gnilo Aksaiskaia.

Situația la 22.XII.1942.

1. Corpul VII armată. La dreapta Diviziei 4 Infanterie, în fostul sector al Detașamentului colonel Hristea, s-a constituit Detașamentul Bran (1 escadron/R.2 Căl. + Grupul 57 Cercetare + 2 baterii). Divizia 1 Infanterie a fost introdusă pe front la stînga Diviziei 4 Infanterie.

2. Grupul colonel Popescu și Corpul VI armată. Continuă lucrările pentru păstrarea pozițiilor. Divizia 2 Infanterie urmează să intre în sector, în zona capului de pod Generalov.

3. Armata 4 Blindată. Divizia 23 Blindată a cucerit înălțimea 1,5 km vest și 3,5 nord-vest Gnilo Aksaiskaia.

Divizia 6 Blindată a lărgit capul de pod Vasilevka pe înălțimile vest și nord-vest de această localitate.

Divizia 17 Blindată a pătruns pînă la liziera sud-vest Gromoslavka. [LXXVI, 407—412].

OKW continuă să creadă în vinovăția armatei române (17 decembrie 1942). Comentarea situației inamicului din est la

mijlocul lui decembrie, care a fost predată ataşaţilor militari aliaţi, în scris, în ziua de 15 decembrie, conţine spre surprinderea mea [colonel Ion Gheorghe — *n.n.*] fraza : „Atacul secundar rusesc contra Armatei 3 română pe frontul Don a adus ruşilor un rezultat neaşteptat. Numai lipsa de rezerve, precum şi greutăţile în reaprovizionare au împiedicat pe ruşi să exploateze acest succes şi să înainteze către Rostov".

Această frază va lăsa pentru fiecare impresia că succesul rusesc în Cotul Donului a fost prea uşor obţinut din cauza slabei rezistenţe a trupelor noastre şi că numai lipsei de rezerve ruseşti şi a neaşteptatului succes se datoreşte faptul că această operaţiune nu s-a transformat într-o ruptură strategică pînă la Rostov.

Aceste afirmaţiuni înseamnă o apreciere jignitoare şi nemeritată pentru lupta şi marile sacrificii ale trupelor noastre din Cotul Donului.

După cum vă este cunoscut, desigur, eu însumi am atras atenţiunea în repetate rînduri, şi în scris, din ordinul domnului mareşal Antonescu şi al M.St.M. român cu mult înainte de a se produce atacul rusesc că în Cotul Donului se aşteaptă acest mare atac.

În acelaşi timp am cerut întăriri pentru trupele noastre, în special blindate, precum şi aducerea rezervelor germane în înapoia frontului Armatei 3 română, ce fuseseră promise.

Ca urmare la aceste intervenţii, mi s-a confirmat că chiar forurile competente germane au cunoştinţă despre iminenţa acestui atac şi că au fost luate măsuri necesare.

Aşa că ceea ce s-a întîmplat ulterior nu poate fi, în nici într-un caz, aruncat în sarcina trupelor noastre.

Chiar acum stau în Cotul Donului aceleaşi trupe române, alături de camarazii lor germani, în luptele cele mai grele, aşa că nu merită în nici un caz să fie jignite.

De aceea, rog :

1. În cazul cînd formularea amintită din comentariul asupra situaţiei inamicului este făcută de către comandamente mai înalte, rog trimiteţi acestor comandamente acest protest al meu.

2. În cazul cînd formularea acestei fraze este datorita unei redactări interioare a Secţiei legătură externă, rog a face să

parvină atașaților militari aliați modificarea acestei fraze conform realității și adevăratelor cauze care au făcut posibil succesul rus [LXXVII].

Situație critică la Armata 3 (23 decembrie 1942). În zilele de 21 și 22 decembrie am fost [general Ilie Șteflea *n.n.*] la posturile de comandă ale Armatei 3, Corpurile I și II armată și Divizia 1 Blindată.

După cum s-a raportat, în ziua de 20 decembrie, trupele Corpului I armată, împreună cu Divizia 62 germană, au fost încercuite, datorită celor două pătrunderi executate de inamic, de la est spre vest pe valea Ceobaul, străbătind frontul Diviziei 294 germană și de la vest spre est de pe frontul italian *.

Și această încercuire, ca și a generalului Lascăr, a fost posibilă din cauză că comandanții de M.U. n-au fost deloc puși la curent cu situația vecinilor și mai ales din cauză că ordinul de retragere a fost dat prea tîrziu de către comandamentele germane.

Astăzi, 23 decembrie, la ora 11, domnul general [Petre] Dumitrescu a raportat că și trupele Corpului II armată sînt pe punctul de a fi încercuite de către un grup de care de luptă inamic aflate în înaintare din valea Bîstraia—Gnilaia spre Morozovsk.

Și această încercuire se produce ca și celelalte două din cauză că ordinul de retragere a fost dat cu întîrziere.

Toate trupele, indiferent de densitatea cu care apără frontul, au ordin să reziste pe locurile unde se găsesc.

Mișcarea înapoi, nici măcar a unui batalion, nu este permisă fără aprobarea specială sau ordinul führerului. [subl. ns.]

Astfel rămășițele Diviziei 14, Diviziei 1 Blindată și Diviziei 7 Cavalerie se găsesc cu toți oamenii pe o singură linie, formînd un foarte slab lanț de trăgători și au ordin să reziste la încercuire.

Din această cauză, în ziua de 21 decembrie, cînd mă găseam acolo, Divizia 14 Infanterie a pierdut 500 trupă dintr-un efectiv de 2 200.

---

* Evenimentele petrecute pe frontul Armatei 3 române și al Grupării Hollidt erau urmarea prăbușirii frontului Armatei 8 italiene după declanșarea ofensivei sovietice la 16 decembrie 1942. (*n.n.*).

Pînă astăzi domnul general Dumitrescu, cu un stat major german, a comandat două divizii germane şi cel mult 300 de ostaşi români.

Astăzi cînd situaţia în parte a frontului este compromisă, i s-a dat comanda tuturor trupelor de la aripa stîngă a Grupului de armate „Don".

Domnul general Dumitrescu a cerut şi am transmis astăzi la ora 14, Grupului de armate „Don" cu nr. 36 240 următorul raport scris :

„Am onoare a raporta că domnul general Petre Dumitrescu mi-a comunicat, spre a fi transmis d-voastră următoarele :

1. Două grupe de forţe blindate inamice înaintează spre Morozovsk şi Taţinskaia.

Către ora 10, capetele lor au depăşit valea Bistraia—Gnîlaia

2. Orice legătură cu trupele Corpului II armată (Divizia 14 Infanterie, Divizia 22 Blindată germană, Divizia 1 Blindată română şi Divizia 7 Cavalerie) este tăiată.

3. În această situaţie, Armata 3 a primit ordin să ia comanda trupelor din Grupul Hollidt, fără să aibă posibilitatea să-şi exercite această comandă, fiind total lipsită de rezerve şi mijloace de legătură.

4. Domnul general Dumitrescu raportează că nu-şi poate lua răspunderea unei situaţii pe care nu domnia sa a creat-o" [LXXVIII].

Feldmareşalul von Manstein devine impasibil ... (23 decembrie 1942). [...] răspund [...] :

1. că subordonarea Grupului Hollidt sub comandamentul Armatei 3 române a fost ieri necesară,

a) pentru a face posibilă influenţa comandantului de armată român asupra stării morale a comandamentelor şi trupelor române.

b) pentru a sincroniza mişcările Grupului Hollidt cu acelea ale aripii stîngi, din zona de acţiune a generalului de armată Dumitrescu.

2 că este de la sine înţeles, că nimeni nu va încărca pe generalul de armată Dumitrescu cu răspunderea pentru faptul că situaţia la Grupul Hollidt s-a desfăşurat aşa cum s-a întîmplat.

3. că o consider ca ceva de la sine înțeles că comandamentul armatei române va păstra comanda pînă cînd se va putea crea o altă posibilitate.

Mă voi strădui să se realizeze dorința domnului general al armată Dumitrescu, cu condiția ca lăsarea comenzii să nu aibă ca urmare, ca trupele române, încă angajate, să tragă concluziuni care ar influența nefavorabil situația *. [LXXIX].

... și totuși trupele române suferă noi pierderi grele (24 decembrie 1942). Domnul mareșal Antonescu îmi ordonă să vă comunic [colonelului Ion Gheorghe — *n.n.*] următoarele :

Știrile date de dvs. mie azi, asupra situației pe frontul Donului în sectorul Armatei 3, Grupului Hollidt și dreapta Armatei 8 italiene sînt în totală contrazicere cu raportul primit de la M.C.G. în cursul acestei zile și în care se arată situațiunea în ziua de 23 la amiază.

Din acest raport rezultă că C.I A. este total pulverizat împreună cu trupele germane cu care conlucra, iar C.II A. este pe punctul de a fi încercuit.

Situația se datorește, afirmă Armata 3, faptului că comandamentele nu au cunoscut situația vecinilor și li s-a dat ordinul de retragere prea tîrziu.

Carele inamice ajunseseră în ziua de 23.XII, ora 10, în valea Bistraia la 40 km de Morozovsk, unde este cartierul Armatei 3 și unde se găsesc adunate comandamentul C.I A. și Divizia 7, în timp ce comandamentele diviziilor 9 și 11 au ajuns la Kamensk.

În această situație, comandamentul Armatei 3 a primit ordin să ia sub comanda Grupului Hollidt, căruia îi erau subordonate Diviziile 7, 9 și 11, deși nu dispune de nici o rezervă și nici un mijloc de legătură.

Comandantul Armatei 3 nu cunoaște absolut nimic de eventuala prezență a unor rezerve germane capabile de a restabili situația și nici ce se petrece pe frontul Armatei 8 italiene.

În astfel de condiții este evident că oricît de genial și energic ar fi comandantul Armatei 3, lipsit total de orientare și mijloace, este paralizat în acțiunea lui.

---

* „Soluția" a fost însărcinarea generalului P. Dumitrescu cu organizarea apărării pe Donеț (*n.n.*).

Domnul mareșal crede că dacă s-ar fi dat Armatei 3, atît în luptele care au avut loc în a doua jumătate a lunii noiembrie în Cotul Donului cît și [în] acelea ce se desfășoară în prezent la stînga sa latitudinea de a conduce acțiunea printr-o manevră elastică, o mare parte din forțele Armatei 3 și din cele germane, care au intervenit pe pachete mici și distanțate la mări intervale de timp, ar fi fost astăzi salvate și ar fi putut contribui la limitarea pătrunderii actuale ruseștl.

În ceea ce privește reacțiunea trupelor germane, reamintesc că atunci cînd Armata 3 se găsea cu frontul spart și în situație critică, s-a comunicat domnului mareșal [Antonescu] că reacțiunea rezervelor germane se va produce în 2—3 zile. Această reacțiune nu s-a produs nici după 30 zile.

Grupul Lascăr, valoarea a 4 divizii, a fost menținut în loc pe baza comunicării făcută că în cîteva zile se va produce contraofensiva.

Acest grup a fost total nimicit cu toată conduita sa eroică, datorită faptului că a rămas fără muniții și hrană cît și neproducerii la timp a reacțiunii promise.

Prin forțarea tuturor unităților de a rezista pe loc orice se întîmplă în spatele și în flancurile lor, ele au fost distruse rînd pe rînd de care grele inamice, pierzîndu-se astfel tot materialul, toți oamenii și toate cadrele noastre, angajate în această bătălie.

După părerea domnului mareșal Antonescu și atîta cît cunoaște din elementele situației, fără să aibă absolut nici o cunoștință de ceea ce pregătește ca reacțiune comandamentul suprem german în timp și în spațiu, domnia-sa crede că Rostovul este grav amenințat și aceasta poate compromite total situațiunea tuturor trupelor care luptă pe restul frontului din Caucaz, Cotul Donului și Volga inferioară.

Dat fiind că în această regiune se găsesc ultimele forțe constituite de care mai dispune armata română, Domnia-Sa este foarte îngrijorat de soarta lor și de soarta Țării, care trimițînd totul pe frontul de Est a rămas astăzi dezarmată.

România nu mai poate ridica o nouă armată decît dacă comandamentul german îi pune imediat la dispoziție armamentul și echipamentul pe care l-a pierdut. [LXXX]

Ultimele lupte ale Armatei 4 în Stepa Calmucă.

Situația la 23.XII.1942.

Operațiunea „Wintergewitter" a fost suspendată.

Divizia 6 Blindată este retrasă și trecută la vest de Don pentru a interveni în operațiuni în acea zonă.

Restul forțelor blindate rămase formează un cap de pod la nord valea Aksai, între Novo Aksaiski și Jutov 1, legat la flancuri de frontul unităților Armatei 4 română.

Sînt de așteptat puternice atacuri inamice cu forțe blindate.

Situația la 24.XII.1942.

1. La Corpul VII armată și Grupul colonel Popescu, nimic important.

2. La Corpul VI armată: Diviziile 2 și 18 Infanterie remaniază dispozitivul pentru apărarea poziției.

3. La Armata 4 Blindată, inamicul a început atacul pe frontul Corpului LVII Blindat la sud de Verh. Kumski, odată cu căderea serii.

Situația la 25.XII.1942

— Inamicul a ocupat Jutov 2, Verhne Kumski și a ajuns în fața satelor Klîkov, Salivski și Generalov.

— Atacurile inamice la Salivski, Klîkov și Șestakov au provocat pierderi grele Corpului LVII Blindat.

— Armata 4 Blindată a dislocat un regiment infanterie întărit cu un divizion artilerie și mijloacé a.c. în zona Șarnutovski—Dorganov—Staatsgut—Vipasnoie, de unde să sprijine aripa de nord a Corpului VII armată.

— Divizia 17 Blindată a fost concentrată în zona Nebîkov—Dorganov—Samkin, în măsură a contraataca inamicul care ar ataca spre Kotelnikovski.

Situația la 26.XII.1942:

— După ce a depășit cu care de luptă rezistențele rămase pe loc la Samkin și vest Jutov 2, inamicul a atacat Șarnutovski.

Diviziile 5 și 8 Cavalerie în situație foarte grea.

— Dreapta Corpului VI armată a fost puternic atacată cu care de luptă și respinsă spre sud. Rezistența încercată la cota 103 a fost sfărîmată. Unitățile Diviziilor 2 și 18 Infanterie au fost împrăștiate și în parte distruse.

Contraatacurile germane proiectate nu s-au produs.

— Divizia 17 Blindată a fost grupată în zona Cilikovo—Pimen Cerni.

— Armata 4 a ordonat replierea forțelor în noaptea de 26/27.XII pe linia : Kudinov pe Don, imediat nord Kotelnikovski, Pimen Cerni, Staatsgut Vipasnoie, Baldakin, Kajekin, Iki Sorgakin, Kiselevka.

Situația la 27.XII.1942

— În noaptea de 26/27.XII Armata 4 a rupt lupta și s-a repliat fără incidente pe linia arătată mai sus.

— În urma operațiunilor din 26.XII, Diviziile 2 și 18 Infanterie au fost descompuse, iar Diviziile 5 și 8 Cavalerie în cea mai mare parte distruse.

— În cursul zilei de 27.XII bătălia a continuat, inamicul atacînd cu tancuri pe tot frontul.

Corpul VII Armată a fost respins din Kajekin și Kiselevka. Divizia 1 Infanterie a fost împrăștiată.

Grupul colonel Popescu (Divizia 5 Cavalerie + Divizia 8 Cavalerie) a fost respins din Vipasnoie și Krai Balka și urmărit pînă la Budarka.

La Corpul LVII Blindat inamicul a cucerit Pimen Cerni.

Din unitățile Corpului VI armată s-a constituit Detașamentul general [Radu] Băldescu, tare de 2 batalioane, 1 grup cercetare și 3 baterii, care se află pe aliniamentul Kudinov (pe Don) — Pohlebin.

Localitatea Pohlebin, apărată de germani, a fost ocupată de inamic [LXXVI, 412—413].

Din Armata 4 nu va mai rămîne nimic! (28 decembrie 1942). La 24 decembrie a.c. am arătat [general Ilie Șteflea — *n.n.*] domnului feldmareșal von Manstein situația pe frontul Armatei 4 și am cerut să i se asigure o apărare antitanc eficace și o rezervă de care de luptă, pentru a putea executa îndeplinirea misiunii de rezistență pe loc.

S-a dat Corpului VI Armată (rămășițele diviziior 2 și 18 Infanterie în valoare de 3 batalioane) o întărire de 3 piese anticar de 88 mm germane.

Pe restul frontului nimic.

Domnul feldmareșal Manstein îmi comunică azi că s-a pierdut bătălia din cauză că „trupele române n-au opus rezistență serioasă" în fața unui atac rusesc executat cu numeroase care de luptă.

Diviziile 5 și 8 Cavalerie au rămas pe poziție, carele au trecut peste ele, dar nimeni n-a intervenit să salveze pe cei depășiți de carele de luptă.

Din cauza temperaturii foarte scăzute (minus 20 grade) și a terenului înghețat, trupele n-au putut nici să se îngroape.

Pe tot frontul Armatei 4 situația este foarte gravă.

Trupe foarte puține (valoare a 8 batalioane și 15 escadroane) pe un front de 130 km cu misiune să reziste la încercuire ceea ce este o imposibilitate.

Nu numai că se distrug ultimele rămășițe, dar aceste divizii care s-au acoperit de glorie în trecut, au ajuns să fie tratate drept fugare, din cauza misiunii imposibile ce au primit și a epuizării fizice complete în care se găsesc.

Toate intervențiile mele la domnul feldmareșal von Manstein s-au izbit de neînțelegerea situației adevărate în care sînt puse să lupte rămășițele acestor glorioase divizii și de acuzațiunea că nu au voința de a lupta, urmată de cererea de a schimba pe comandanți cu alții avînd mai multă voință de a combate.

Dacă se continuă conducerea operațiunilor în această idee de rezistență pe loc în fața atacurilor cu care inamice, în cîteva zile și aceste ultime resturi vor fi distruse sau capturate, iar drumul va fi lăsat total liber inamicului.

Cum intervențiile făcute de mine pînă în prezent au rămas fără rezultat și mai mult la fiecare insucces tot trupele noastre sînt găsite vinovate, vă rugăm să binevoiți a hotărî. [LXXXI].

Mareșalul Antonescu respinge încă o dată învinuirile germane (29 decembrie 1942). Comunicați feldmareșalului Manstein următoarele :

— Îl rog să țină seama de condițiunile grele în care au luptat și luptă trupele Armatei 4.

— Nu este momentul a se aprecia cauzele adevărate care au făcut ca acțiunea începută să nu reușească. Numai istoria le va putea găsi pe toate și tot ea va trage concluzii.

— În aceste momente trupele și comandamentele române au nevoie, în interesul binelui comun, de încurajare și nu de blam [LXXVII].

Ordin pentru liniștea unor soldați hăituiți (29 decembrie 1942). Rog transmiteți din partea mea comandanților și soldaților, următorul ordin :

Iubiți generali, ofițeri și soldați din armatele de pe Don, Volga și Caucaz

Aveți în față un inamic mult superior și dîrz.

Sînteți istoviți de atîtea lupte neîntrerupte duse în condiții neînchipuit de grele.

Și inamicul este istovit.

V-ați bătut și vă bateți bine.

În numele Patriei recunoscătoare și al copiilor voștri, vă mulțumim.

Continuați să vă bateți înainte.

Vă bateți pentru Țara voastră ; vă bateți pentru viitorul ei, vă bateți pentru noi.

Datorită luptelor și marșurilor voastre victorioase sînteți departe de Țară.

Este însă mai bine să ne batem pe pămîntul și în inima dușmanului decît în vatra și în inima noastră.

Oriunde v-ați bate nu uitați însă că vă bateți pentru toți și că într-un fel sau altul ne batem și ne zbatem cu toții.

Nimeni dintre noi nu stă și nu va rămîne în afara luptei.

Rînd pe rînd, toți la rînd, se vor bate mîine pentru voi și pentru copii voștri, după cum vă bateți astăzi pentru ei și pentru copii lor.

Lupta va fi lungă, lupta însă nu va fi pierdută.

Dreptul și dreptatea fiind de partea noastră, nu putem fi învinși.

Luptați deci cu bărbăție și cu încredere înainte.

Sufletul îmbărbătat și dragostea fierbinte a familiilor voastre și a noastră a tuturor este pretutindeni și peste tot cu voi.

Să fiți siguri că niciodată un șef n-a putut fi mai alături și mîndru de soldații săi, cum sînt eu de voi și nici o Țară mai recunoscătoare față de luptătorii ei, ca a noastră față de voi.

Fiți cu credința în Cruce și cu ochii la stindardele noastre.

Dumnezeu să vă ajute și să ne ajute. Mareșal Antonescu. [LXXXII].

Generalul Ștefiea a avut dreptate : Armata 4 a fost distrusă ! (30 decembrie 1942). Astăzi, 30.XII.1942, ora 23, am trimis domnului [feld]mareșal [von] Manstein următorul raport.

După 2 zile de întreruperea transmisiunilor cu Armata 4, azi am primit următoarele informații :

1. Unitățile Armatei 4 au executat ordinul primit de la Armata 4 Blindată de a rezista pe pozițiile ordonate, chiar în cazul cînd sînt încercuite.

2. Rezultatul acestor operațiuni a fost distrugerea totală a elementelor care mai rămăseseră din Armata 4, de către carele de luptă inamice.

Tot astfel, toată artileria grea a Corpului VII armată și un divizion din artileria grea a Corpului VI armată au fost pierdute.

3. Acum se vede precis cîtă dreptate am avut noi cînd am cerut ca unitățile noastre, lipsite total de apărarea anticar, să nu primească lupta cu masa de care inamice.

4. După acest dezastru, Armata 4 Blindată dă ordin ca unitățile Armatei 4 [română] să se grupeze pentru refacere în zona cuprinsă între cotul Donului la nord și valea Manîci la sud.

5. Rugăm ordonați Armatei 4 Blindată să revină asupra dispozițiunilor date și să ordone ca serviciile, trenurile de luptă și regimentele scăpate pînă acum de distrugere sau capturare, să fie trimise imediat la sud de valea Manîci. Tot astfel cele cîteva resturi care au mai reușit să scape.

6. Am raportat domnului mareșal Antonescu în acest moment că printr-o întrebuințare necorespunzătoare dotării a forțelor noastre de către Armata 4 Blindată au fost distruse și ultimele rămășițe.

7. Așteptăm răspunsul Dvs. pentru a-l comunica domnului mareșal Antonescu.

Datele cuprinse în acest raport au rezultat din rapoartele primite de la Armata 4 prin ofițeri curieri, legăturile telefonice și telegrafice fiind întrerupte de 40 ore [LXXXIII].

O revenire a generalului Șteflea (31 decembrie 1942). Urmare la nr. 36 560 din 30.XII.1942, în urma informațiunilor primite azi 31.XII la Armata 4 punctul 2 din raportul de mai sus se modifică astfel :

Rezultatul acestor operațiuni a fost distrugerea totală a elementelor care mai rămăseseră din Armata 4, de către carele de luptă inamice.

Din Divizia 1 Infanterie au mai rămas 2-300 oameni cu 2—3 baterii.

Din Divizia 4 Infanterie au mai rămas circa 250 luptători cu 10 tunuri.

Din diviziile 2 și 18 Infanterie au mai rămas un batalion de infanterie redus, 1 companie pionieri, 2 baterii artilerie de cîmp și 1 baterie artilerie grea.

Din diviziile 5 și 8 Cavalerie au mai rămas 2 escadroane reduse și 2 baterii artilerie.

Tot astfel toată artileria grea a Corpului VII armată și 1 divizion din Regimentul de Artilerie Grea a Corpului VI armată au fost pierdute. [LXXXIII].

Destăinuirile generalului Constantin Constantinescu-Klaps (1 ianuarie 1943). Trupele Armatei 4 române au dus lupte grele începînd de la 20.XI—12.XII.1942 cu un inamic superior în forță ale cărui atacuri le-a învins oprindu-l pe linia generală : Safrakov—gara Kurmoiarski—Pimen Cernî—Dorganov—Șarnutovski—Kenkria—sud Oblinoie pe care a constituit un front la adăpostul căruia s-au concentrat forțele blindate germane destinate a trece la atac, sprijinite pe aripi de Corpul VI armată și Corpul VII armată, iar frontal de Corpul de Cavalerie, toate trei românești.

Astfel, aceleași trupe, care au înfruntat năvala inamicului și l-au oprit pe frontul arătat mai sus, făcînd posibilă concentrarea forțelor germane, au primit ordine de a participa la atac.

În luptele ce au durat de la 20.XI—12.XII 1942, forțele române n-au fost sprijinite de forțe motomecanizate germane decît în ultimele zile cînd constituirea unui front de siguranță părea compromisă.

Atrag atențiunea că aceste forțe ajutătoare (Grupul colonel Panwitz) nu au intrat niciodată în constituirea și sub ordinele comandamentelor române.

Grupul Panwitz era exclusiv la ordinele colonelului [Hans] Doerr, șeful Detașamentului de legătură german, care aprecia cînd, unde și în ce măsură să ajute forțele românești în luptă.

În aceste lupte trupele române lipsite de aviație, tancuri și mijloace antitanc au făcut sacrificii duse pînă la pulverizarea lor.

La aceste lipsuri organice s-au mai adăugat fronturile extrem de întinse față de efectivele în linie.

Între marile unități spații goale pînă la 40 km, iar pe frontul afectat M.U. spații goale acoperite de artilerie.

Ca exemplu : o baterie de cîmp avea răspunderea unui sector de 2 500 m fără nici un soldat infanterist în sector.

Rezervele se reduceau la mici grupe care făceau siguranța apropiată a P.C., fără a putea nicidecum să umple golurile din linia de luptă.

Trupele au început să dea semne de istovire a forțelor lor fizice și morale.

Frontul este aproape încontinuu în mișcare iar adăposturile nu se pot lucra din cauza lipsei de unelte mari, timp și a pămîntului înghețat.

Aprovizionarea liniei de luptă foarte grea din cauza marilor distanțe agrava și mai mult situația trupelor mele.

Totuși trupele făceau eforturi disperate fie de a ataca fie de a opri contraatacurile.

În această situație foarte grea am primit ordinul ce a aruncat mîhnirea în sufletul meu în seara de 23.XII.

Divizia blindată germană, cea mai puternică din diviziile germane, este scoasă de pe frontul Armatei 4 și dusă în altă parte. Trecem la apărare.

Probleme ce refuzau altă ieșire decît aceea a înfrîngerii mi-au fost puse.

Forțele blindate inamice neangajate de forțe similare germane vor ataca trupele române lipsite de tancuri, de tunuri antitanc și de aviație.

Cererile de ajutor se loveau de răspunsul : „nu avem materialele ce vă lipsesc" și în adevăr nu aveau de a putea să ne fie date în sprijin în propriu, iar cele rămase pe front abia făceau față cu greu mijloacelor blindate inamice.

Atitudinea ce trebuia să aibă trupele române, la atacurile cu tancuri inamice, era rezistența pe loc fără retragere, atitudine ce mi-a fost repetată și de domnul general-oberst [general-colonel — *n.n.*] Hoth, comandantul Armatei 4 Blindată, la postul meu de comandă.

Desigur că se făcea prin acest ordin o gravă eroare în sarcina infanteriei române.

Batalioanele noastre n-au mijloace anticar, în timp ce batalionul german are circa 30 tunuri anticar.

Rămîne în groapa individuală luptătorul ce are această groapă făcută, însă, lipsa de timp și unelte mari, pămîntul în-

gheţat şi frontul continuu în fluctuaţiuni lasă pe infanteristul român la suprafaţă, în bătaia vîntului şi a frigului, fără sprijin anticar în spate şi cu siguranţa fatalităţii de a fi strivit de tanc

Luptătorul nu este un element amorf ; el face tactica lui şi dezleagă problema ce i se pune cu mijloacele lui.

Pentru a nu lăsa trupele mele expuse a face alegerea mijloacelor ce-i sînt la îndemînă, *am dat o instrucţiune operativă strict secretă, comandanţilor de corp de armată cu indicaţiunea de a fi comunicată numai comandanţilor de divizii, de a se sustrage atacurilor inamice întreprinse cu mijloace blindate* [subl. ns.]. În această instrucţiune operativă am prevăzut linii îndepărtate în adîncime de repliere aşa încît să fie împiedicate atacurile inamice cu mijloace blindate în cursul zilei, cunoscînd că noaptea se operează şi nu pe adîncime cu astfel de mijloace.

Pentru a face executorie această instrucţiune am atras atenţiunea comandamentelor de M.U. a motiva ofiţerilor de legătură germani operaţiunile de repliere în adîncime cu „sînt respins şi forţat să mă retrag pe linia".

Indiscreţiuni asupra secretului acestei instrucţiuni s-au produs. Astfel colonelul Doerr a telefonat lt.-colonelului Dragomir că ofiţerul german care se găseşte acum în camera generalului [Corneliu] Dragalina i-a telefonat ordinul armatei române de retragere şi ca trebuie să se oprească acest ordin.

La aceste indiscreţiuni s-a mai adăugat şi faptul că lumina lunii era aşa de puternică încît tancurile ruseşti au surprins în cursul plinei nopţi trupele diviziilor 4 şi 1 în plină retragere, le-au atacat, le-au împrăştiat şi au distrus majoritatea bateriilor

Astfel la un corp de armată indiscreţiunile, la altul condiţiunile de luminozitate noaptea au dus la distrugerea a bună parte din forţele Armatei 4 române, pe care cu sacrificii, adevărate sacrificii, ajunsesem să le reconstitui şi să le readuc în luptă.

Capacitatea operativă a trupelor fiind ajunsă la limita de aproape inexistentă, am cerut o zonă liniştită de adunare a elementelor disparate, indicînd zona sud valea Manîci.

Mi s-a refuzat şi mi s-a dat zona între Manîci şi Don expusă atacurilor prin surprindere inamică.

Abia în ziua de 31.XII mi s-a admis această zonă sud valea Manîci, către care totuşi îndrumasem majoritatea formaţiunilor de servicii şi a trupelor dispersate.

Astăzi cînd redactez acest memoriu nici această zonă nu este în siguranţă, deoarece forţele germane ce o asigură ocupă puncte izolate, nu un front, şi am cerut prin radio adunarea lor la nord-vest de Don. [LXXXIV]

Memento: diviziile române rămase la Stalingrad. Soarta Armatei 6 germană încercuită la Stalingrad au împărtăşit-o, prin forţa împrejurărilor, şi două divizii româneşti — 1 Cavalerie şi 20 Infanterie — la care s-a adăugat Detaşamentul colonel Voicu. În documentele prezentate pînă acum referirile la aceste mari unităţi au fost sporadice şi au atestat lipsa de informaţie a comandamentelor române, explicabilă prin întreruperea aproape totală a legăturilor. Pentru a ilustra tragedia acestor trupe, care au încetat lupta abia la sfîrşitul lunii ianuarie; o dată cu întreaga armată a feldmareşalului Paulus, prezentăm în continuare cîteva documente edificatoare. [*n.n.*]

Generalul Erwin Jaenecke despre Divizia 20 Infanterie (18 decembrie 1942). Corpul de armată roagă să se transmită generalului Hauffe de la Comandamentul Don un scurt raport asupra Diviziei 20 română, aflată sub ordinele C.A. pentru ca să poată raporta mareşalului Antonescu şi Marelui Stat Major român.

La data de 20.XI, cînd atacurile ruseşti au început la sud de Stalingrad, divizia generalului de divizie [Nicolae] Tătăranu, înşirată pe un spaţiu întins, a fost atacată de forţe superioare. Deşi carele de luptă inamice au trecut în parte peste divizie, ea a ţinut totuşi pînă cînd Divizia 2 română, care se afla la sud, a fost aruncată înapoi spre sud-vest şi inamicul a atacat flancul descoperit al Diviziei 20 române. În acest moment au început să se clatine şi unele părţi ale acestei divizii, în timp ce altele rezistau, cu toate că erau în parte încercuite. Dizolvarea diviziei, străpunsă în mai multe locuri şi ameninţată în spate, devenea iminentă. Poziţiile diviziei germane învecinate ar fi fost astfel periclitate în mod serios. Intervenind Divizia 29 Infanterie Moto [germană], pericolul de la aripa dreaptă a diviziei române a putut fi înlăturat. Dar şi generalul de divizie

Tătăranu a reuşit, în această situaţie dificilă, ca prin ordine energice, conforme cu situaţia şi prin hotărîri rapide, punîndu-şi toată persoana în joc, să păstreze coeziunea diviziei sale, să formeze un nou front defensiv şi să dea la 21 XI chiar şi un contraatac, împreună cu diviziile germane vecine, pentru a îmbunătăţi noul front defensiv. A angajat personal rezervele în primele linii şi a oprit cu cea mai mare energie unele elemente ce dădeau înapoi, ducîndu-le din nou înainte. Prin aceste măsuri, a reuşit să ţină divizia sa în mînă, contribuind astfel în mare măsură ca, în decursul luptelor retragerea ordonată pe frontul de sud al cercului de la Stalingrad să reuşească. În toate situaţiile a fost activ, lucrînd fără să aştepte ordine, în spiritul intenţiunilor comandamentului german superior.

Cu prilejul organizării frontului de sud al fortăreţei Stalingrad, s-a constatat că aproape toate armele grele şi serviciile de reaprovizionare ale Diviziei 20 române s-au pierdut din cauza rupturii frontului executată prin surprindere de către ruşi. Astfel, divizia nu a putut fi angajată în bloc şi nici nu era în stare să se aprovizioneze singură. Prin faptul că situaţia era de aşa natură, încît trebuiau găsite fel de fel de expediente pentru a spori puterea de luptă, a fost necesar să se angajeze toate unităţile Diviziei 20, ce erau capabile încă pentru luptă. Din aceste motive corpul de armată a ordonat ca unităţile acestei divizii să fie repartizate la diviziile germane. Înţelegînd pe deplin situaţia, generalul Tătăranu a admis această soluţie şi s-a îngrijit ca fiecare ostaş român, capabil de luptă, să fie încadrat în frontul de apărare. A luat energice măsuri împotriva unor ofiţeri şi trupe care nu au corespuns.

În momentul cînd Divizia 1 Cavalerie română şi Detaşamentul colonel Voicu au sosit în cercul de la Stalingrad, venind dinspre Don, a luat aceste trupe sub ordine, angajîndu-le după aceleaşi principii. [...] Comandantul Corpului IV Armata german, general Jaenecke. [LXXXV]

Scrisoare din infern (Divizia 1 Cavalerie, 18 decembrie 1942). Dragă Socrate *, profit de un curier pentru a te informa sumar asupra operaţiunilor întreprinse de divizie de la data de cînd

* Colonel Socrate Mardari, subşeful Marelui Cartier General (*n.n.*).

fost ruptă de Armata 3, precum și asupra situației în care mă găsesc astăzi.

În seara zilei de 19 noiembrie — după cum știți — divizia nu cedase decît 1—2 km, la stînga sectorului în timp ce carele de luptă rusești pătrunseseră — prin sectorul Diviziei 13 Infanterie și [Detașament]. colonel Voicu — între eșalonul luptător și formațiunile de servicii ale diviziei, interceptînd orice posibilitate de aprovizionare cu hrană și muniții.

În cursul serii, am reușit să iau legătura, să ordon formațiunilor de servicii, trenurilor regimentare și cailor la mînă sa se îndrepte spre sud-est, în direcția generală Morozovsk. Dacă au reușit și în ce măsură au reușit să se salveze nu știu. Pînă astăzi nu am încă informații despre ambulanță, despre infirmeria de cai, caii la mînă și trenurile regimentare ale Regimentului 1 Roșiori, Regimentului 2 Roșiori, Regimentului 12 Roșiori și Regimentul 1 Artileria Călăreață, precum și o parte a eșalonului 2 al cartierului diviziei.

În ziua de 20 noiembrie, divizia continuă apărarea împreună cu unități germane din Divizia 14 Blindată, repliindu-și stînga pe prima creastă de la sud la Don (213—218).

La 21 noiembrie, și în noaptea de 21/22 noiembrie, pivotînd pe dreapta, continuă a se bate cu unități din Divizia 376 germană pe satul Orehovski și apoi pe Seredni.

Cum carele de luptă inamice ajunseseră încă din ajun aproape de spatele nostru, divizia primește ordin să se retragă cît mai repede spre est și să se regrupeze în jur de satul Radianov. În același timp, cum artileria își terminase muniția, divizia primește ordin să se predea toate atelajele proprii Diviziei 376 care avea încă muniție pentru artileria ei, dar nu avea cu ce să-și scoată tunurile tractate din poziție (lipsă de benzină) și să le ducă înapoi. Pe baza acestui ordin, am predat toate atelajele Regimentului 1 Artilerie Călăreață, Diviziei 376 germane, iar tunurile au fost distruse.

Retragerea s-a executat în condiții foarte grele (ger, lipsă de hrană, lipsă de adăposturi). Răniții au fost evacuați pe jos sau cu trăsurile unităților în condiții penibile.

Mijloacele auto rămase fără benzină — nu se putea obține nici un strop de benzină — au fost incendiate (la fel au procedat și germanii cu multe vehicule auto de ale lor).

În ziua de 22 noiembrie, divizia, adunată în jur de Radianov, intră sub ordinele Corpului VIII armată german, care îmi ordonă să trec în după-amiaza zilei la sud de Don.

Sosită la Pescovtka (sud de Don) divizia primește ordin, în noaptea de 23/24 noiembrie, să organizeze imediat trei detașamente, care sînt împinse, chiar în cursul nopții, spre Kalaci, unde inamicul trecuse Donul.

Grosul diviziei este împins, în ziua de 24 noiembrie, la Dimitrievka, unde intră sub ordinele Corpului XIV armată german.

La Dimitrievka divizia organizează 7 escadroane cu care lucrează o poziție de rezistență la nord și nord-est sat, pînă la 30 noiembrie cînd escadroanele intră pe poziție pentru a o apăra, încadrate în Diviziile 376 și 44 Infanterie germană.

Eu, cu o parte restrînsă din statul major, am rămas — din ordinul Corpului XIV Blindat [german] — pe lîngă Divizia 376 germană, în sectorul căreia se găseau majoritatea trupelor diviziei.

Restul diviziei, sub comanda colonelului Maltopol a fost deplasat, din ordinul Corpului XIV armată Blindat la Gonceara (vest de Stalingrad) unde i-am dat ordin să organizeze noi unități luptătoare, cu oameni recuperați între timp.

La 30 noiembrie, din ordinul d-lui general [Nicolae] Tătăranu [comandantul Diviziei 20 Infanterie, rămasă și ea în cercul de la Stalingrad — *n.n.*], a sosit la Gonceara, colonelul Dimitriu Romulus care a luat asupra sa operațiunea de triere a oamenilor diviziei, pentru a constitui anumite unități cerute, între timp, de comandamentul german, direct d-lui general Tătăranu.

Între 2 și 10 decembrie, colonelul Dimitriu a format din trupele diviziei — în tot acest timp eu mă găseam la punctul de comandă al Diviziei 376 germană — încă 11 unități luptătoare de tărie diferită și 18 detașamente de lucru și coloane de transport hipo, care au fost puse, din ordinul d-lui general Tătăranu, la dispoziția a 15 divizii germane.

La Gonceara a rămas numai personalul strict necesar pentru paza materialelor ce nu fuseseră puse la dispoziția armatei germane — trăsuri, parte din harnașament etc. precum și bolnavii și răniții unităților: 24 ofițeri (dintre care 6 răniți sau bolnavi), 39 subofițeri (dintre care 4 răniți sau bolnavi) și 468

trupa (dintre care 159 răniți și bolnavi) precum și 27 cai, majoritatea ofițerești.

În această situație se găsește divizia și astăzi.

Pierderile diviziei în ofițeri, în general, foarte mari. La Regimentul 1 Roșiori a rămas comandant maiorul Lupu (colonel Sutu, lt-col. Ghica evacuați, maiorul Marinescu Florea numit comandant provizoriu al Grupului 54 Cercetare). Regimentul 2 Roșiori îl comandă provizoriu lt.-colonel Radomski, iar Regimentul 12 Roșiori, căpitanul Licareț (colonel Luca și lt-colonel Dițescu morți, lt.-colonel Constantinescu V. dispărut, cu caii la mînă; maiorul Haralambie, bolnav în lazaret).

Aprovizionările cu hrană se fac prin grija marilor unități germane în cadrul cărora luptă trupele noastre.

Rațiile foarte reduse, dar la fel ca ale unităților germane.

Numărul bolnavilor și degeraților este în creștere din cauză că lipsește parte din echipamentul de iarnă (ciorapi de lînă), multe cizme s-au stricat etc.

Formațiunile sanitare germane sînt arhipline și nu mai pot primi decît răniți grav. Un foarte mic procent de răniți grav au fost evacuați cu avionul în afară de cerc.

Răniții ușor sînt trimiși de formațiunile germane la trenurile de luptă ori regimentare.

Cum unitățile diviziei nu mai au, propriu-zis, trenuri de luptă și regimentare, am improvizat o ambulanță la Gonceara, unde răniții sînt chemați și tratați în condiții destul de grele, în bordeie.

Personal medical și medicamente am, în general. Autosanitare am trei, dar obțin foarte greu benzina pentru ele.

Lipsește săpunul. Aproape toți oamenii sînt plini de păduchi.

Moralul trupei, cu toate lipsurile și greutățile, este în general bun, ofițerii germani se exprimă frumos despre felul cum luptă soldații diviziei. Ofițerii și trupa din divizie au primit Crucea de Fier. Felul cum a luptat divizia, în general, este elogios apreciat de comandanții germani. *Comandantul Armatei 6 germane* [Friedrich Paulus — *n.n.*] *a afirmat categoric că, dacă Divizia 1 Cavalerie nu rezista atît de bine în zilele de 19—21 noiembrie, Corpul XI german ar fi fost cu siguranță înconjurat și capturat din primele zile* [subl. ns.].

Ca lipsuri și nevoi îți semnalez, dragă Socrate, următoarele:

În primul rînd lipsa unei legături — pe cale aeriană — cu șefii noștri români din afară de cerc, cu ajutorul cărora am

putea soluționa, cred, unele din problemele deosebit de grele, ce ni se pun.

Lipsa anumitor articole din echipamentul de iarnă face ca numărul bolnavilor și degeraților să crească simțitor.

Lipsa benzinei — problemă foarte acută aici — îmi limitează foarte mult posibilitățile de deplasare și îmi îngreunează deci legătura cu unitățile și controlul lor.

Eforturile făcute de germani, pentru evacuarea răniților din cerc, nu pot acoperi marele număr de răniți ; dacă am dispune de 1—2 avioane proprii, s-ar putea salva și recupera mulți greu răniți.

Cu aceste avioane s-ar putea face și legătura poștală, care în situația de față este de o importanță capitală ; germanii de aici expediază și primesc scrisori, cu avionul, de circa 10 zile.

Chestiunea cea mai gravă este următoarea :

În afară de caii pe care i-a pus la dispoziția unităților germane, divizia nu mai are astăzi la Gonceara nici un cal de trupă (nici de tracțiune, nici de șea).

Ca mijloace auto divizia dispune numai de 7 autocamioane (Compania de autocamioane a fost ruptă de divizie în ziua de 19 noiembrie).

În situația de astăzi, cînd aprovizionările cu hrană și muniții precum și evacuările se fac prin grija unităților germane, în cadrul cărora luptă trupele române, lucrurile merg.

În momentul cînd se va pune chestiunea reîntregirii diviziei și întrebuințarea ei ca mare unitate constituită, divizia se va găsi în situația de a nu se putea hrăni singură, de a nu se putea aproviziona cu muniții, de a nu-și putea transporta armamentul greu, harnașamentul, bagajele etc., de a nu-și putea evacua răniții etc. Fiindcă este mai mult ca sigur că armata germană nu va mai putea înapoia caii primiți de la divizie, deoarece aceștia mor de foame și de frig ca muștele sau sînt tăiați preventiv pentru a fi puși în consumație.

Drumurile sînt pline cu mii de cadavre de cai. Chiar dacă caii ar fi rămas asupra mea la Gonceara, aceeași soartă îi aștepta.

Pentru a da diviziei posibilitatea să se miște, să trăiască și să lupte, este nevoie să i se rezerve și să i se trimită la timp, imediat ce se va redeschide cercul, un număr de auto-

camioane, a căror capacitate de transport să poată înlocui toate fostele mijloace de transport hipo și auto ale diviziei.

Examinați problema, dragă Socrate, cu toată seriozitatea, fiindcă altfel, chiar dacă se deschide cercul eu nu pot face nici un pas din cerc, și nici nu pot rămîne fără sprijinul altor mari unități dotate cu mijloace de transport.

Apoi am nevoie de artilerie, de mijloace de transmisiuni.

În sfîrșit, problema se va complica și prin faptul că nu știu cîți din specialiștii diviziei se vor mai reîntoarce de pe front.

Trimite neapărat, cît de curînd, pe cineva calificat de la Secția 1 [Organizare-Mobilizare] să vadă situația la fața locului. Eu i-aș putea da și oarecare soluții.

Problema am pus-o și comandamentului german.

În ceea ce privește viața noastră, de aici, — în „cercul restrîns" în care trăim — nu pot să-ți spun decît că este extrem de grea. Lipsuri și greutăți neînchipuite cu care luptăm eroic. Nădăjduim, pînă la sfîrșit, să încheiem cu bine și acest capitol greu.

În ceea ce privește divizia și cu concursul vostru, pe care ți-l solicit mai insistent ca oricînd și ție și d-lui general [Ilie] Șteflea, [șeful Marelui Stat Major — *n.n.*], concurs pe care am certitudinea că mi-l veți da. *Îmi pare rău că nu am posibilitatea să-ți arăt verbal toate aceste greutăți, dintre care unele de toată importanța — nu le pot încredința hîrtiei* [subl. ns].

Cu primul curier sigur, pe care sper să ni-l trimiteți cît de curînd, îți voi arăta în detaliu situația diviziei.

Toate mulțumirile, toată dragostea și eu mai mult dor ca oricînd de a te revedea.

Prezintă, te rog, respectuoase salutări și mulțumiri pline de adîncă recunoștință domnului general Șteflea.

Salutări la toți ceilalți ofițeri din Marele Cartier General. [Colonel Constantin] Brătescu [comandantul Diviziei 1 Cavalerie] [LXXXVI].

Ce am pierdut cu Armata 6 germană (9 decembrie 1942).

I. *Divizia 20 Infanterie.*

1. Situația operativă: Divizia 20 se găsește cu toate unitățile angajate în luptă, cu grosul în regiunea Agodni; tot timpul divizia a fost subordonată Corpului IV armată german.

2. Efective : Divizia are următoarele pierderi în personal și material :

— Regimentul 82 Infanterie circa 25% pierderi.

— Regimentul 83 Infanterie circa 35% pierderi.

— Regimentul 91 Infanterie circa 50% pierderi.

— Batalionul Pionieri circa 40% pierderi.

— Divizioanele de tunuri sînt aproape complete.

— Divizioanele de obuziere au majoritatea pieselor distruse în baterie de carele inamice.

— Materialul anticar sub 50 mm este aproape complet distrus, dovedindu-se foarte ineficace ; din materialul de 75 mm anticar, material foarte bun, ne-au fost distruse 2 piese.

— Serviciile sînt evacuate. Situația lor încă necunoscută

Totalul efectivului prezent este de circa 6 300 oameni.

Pierderile în oameni și în special în material se datoresc purtării eroice a unităților care au rămas pe pozițiile inițiale, continuînd rezistența, încercuite, pînă la completa distrugere Acțiunea directă a carelor grele inamice ne-a produs cele mai mari pierderi.

3. Muniținile : cele de artilerie lipsesc complet. Infanteria folosește muniținea germană. Avem nevoie în special de proiectile 76,2 [mm] și muniținni pentru armele automate.

4. Hrana : Trupele noastre au fost de la început în subzistența Corpului IV armată german. Se primesc aceleași rații. ca și trupele germane.

5. Furajele : Nu se primesc furaje deloc.

Caii au început a pieri. O parte sînt tăiați pentru hrană

Facem eforturi pentru a salva o parte care să asigure mișcarea trăsurilor strict necesare din trenurile de luptă.

6. Răniții și bolnavii, sînt parte tratați în ambulanța diviziei, parte în lazaretele germane.

Evacuarea răniților se face cu avioanele germane și după aceleași norme fixate pentru răniții germani.

7. Starea morală este în general foarte bună, mai ales o parte din unități au avut succese apreciabile.

8. Parte din echipamentul de iarnă lipsește.

Avem urgentă nevoie de următoarele :

Circa 7 000 perechi ciorapi lînă

Circa 4 000 perechi mănuși lînă

Circa 3 000 pîslari de iarnă
Circa 400 cojoace santinelă
Circa 2 000 capişoane

9. Relaţiunile cu comandamentele şi trupele germane sînt foarte bune.

II. *Divizia 1 Cavalerie* dispune de circa 4 500 oameni şi se găseşte cu unităţile împărţite la Grupul general [Hans] Hube şi Corpul LI Armată german.

Grupul [detaşamentul — *n.n.*] *colonel Voicu* dispune de circa 1 700 oameni de asemenea împărţiţi în unităţile germane ale Grupului general Hube şi Corpul LI german.

Artileria acestui grup este aproape completă (Divizionul 100 mm din Divizia Blindată, complet — şi Divizionul I/4 A.G. cu 6 piese).

Aprovizionările cu hrană şi muniţiuni, precum şi evacuările se fac în aceleaşi condiţiuni prin unităţile germane respective.

Starea morală a acestor trupe este de asemenea destul de bună. [. .] Comandantul Diviziei 20 Infanterie, general de divizie N. Tătăranu *. [LXXXVII].

Ultimele mărturii româneşti din cercul de la Stalingrad.

13 ianuarie 1943. Ruşii s-au apropiat de Pitomnik. Germanii din viroagă se duc să lupte în prima linie.

În această zi domnul general Tătăranu însoţit de domnul şef de stat major şi maiorul Binder ies cu avionul din cerc pentru a raporta situaţia.

Astăzi este evacuat bolnav colonelul Jianu Dumitru, comandantul Regimentului 83 Infanterie.

14—15 ianuarie 1943. Cercul se strînge. Este probabil că va trebui să ne strîngem spre Stalingrad.

[. .] este evacuat şi colonelul [Constantin] Atanasiu, comandantul Regimentului 39 Artilerie.

16 ianuarie 1943. În cursul acestei zile trupele sovietice ocupă Pitomnikul.

Cercul se strînge din zi în zi.

Cu pierderea acestui aeroport trupele din cerc sînt lipsite de posibilitatea de a li se mai putea evacua răniţii, pentru că nu se mai putea ateriza.

---

* Generalul Tătăranu nu a rămas captiv la Stalingrad, fiind evacuat înainte de deznodămîntul luptei (*n.n.*).

17—31 ianuarie 1943. Începînd de la această dată aprovizionarea se face numai prin lansări cu parașutele.

Condițiunile de trai devin din ce în ce mai grele.

Inamicul, gerul și lipsa fac ravagii în rîndurile oamenilor ale căror eforturi devin titanice.

Cercul se strînge neîncetat pînă ajunge sub zidurile Stalingradului.

2 februarie 1943. Ultima zi de rezistență a trupelor noastre care, copleșite de numărul inamic, cad definitiv alături de camarazii lor germani în ziua de 2 februarie a.c.

Astfel după o rezistență eroică, cu pierderi din cele mai sîngeroase, se încheie un capitol tragic dar plin de glorie al Diviziei 20 Infanterie.

Gîndul nostru se îndreaptă către acești martiri care au căzut cu arma în mînă, și către cei care și-au dat viața pe cîmpul de luptă, lăsînd în urma lor cimitire de eroi la Harkov și Stalingrad. [LXXXVIII].

V. CINE ȘI PENTRU CE A SACRIFICAT ARMATA ROMÂNĂ?

Oportunitatea primirii de către germani a bătăliei de la Stalingrad (colonel Socrate Mardari). [...] cîteva comentarii asupra oportunității bătăliei defensive de pe Don și Volga.

Regulamentul german asupra „conducerii trupelor" începe capitolul „Conducerea" cu aceste cuvinte :

„Marile succese au la bază mari riscuri. Înainte de a risca trebuie însă bine cumpănit".

Pe baza informațiilor pe care le are și a situației trupelor proprii un Înalt Comandament, înainte de a se angaja într-o bătălie, este obligat să aprecieze și să hotărască :

— dacă primește sau nu bătălia ?

— unde o va primi ?

— dacă nu primește bătălia : cînd și cum se va sustrage ?

El trebuie să cîntărească bine riscurile și să aleagă.

Așa a procedat mareșalul Joffre în campania 1914 ; la fel au făcut și rușii în campania din 1942, după bătălia de la Harkov.

Nu avem toate elementele la dispoziție pentru a stabili motivele care au determinat Înaltul Comandament german să primească bătălia de pe Don—Volga.

Fără aceste elemente nu putem face o justă apreciere.

Cunoaștem însă faptele petrecute.

În urma operațiunilor din anul 1942, comandamentul german ajunsese, desigur, la anume concluziuni asupra forțelor sovietice și posibilitățile lor. De asemenea a fost informat din vreme despre concentrările forțelor ruse la nord de marea buclă a Donului. Mai mult încă Înaltul Comandament german a confirmat oficial M.C.G. român că cunoaște concentrările de trupe sovietice din sectorul Serafimovici și la aripa de vest a Armatei 3 și a asigurat că a luat măsurile necesare pentru o intervenție promptă a rezervelor destinate acestui scop.

Există deci proba că comandamentul german era decis să primească bătălia pe Don și avea convingerea că are toate sansele să cîștige această bătălie [subl. ns.].

Pe de altă parte, Înaltul Comandament sovietic, procedînd cu deosebită metodă, a reușit să realizeze :

— o surprindere de ordin material, prin formidabilul material blindat pe care l-au fabricat, adunat, organizat și pus în valoare printr-o instrucție solidă ;

— o surpriză strategică, prin numărul mare de mari unități blindate, concentrate în ascuns la nord pe Don ; prin gruparea de forțe realizată în fața Armatei 4 Blindată, în Calmucia ; prin noua concepție de întrebuințare a marilor unități blindate, folosită pentru întiia oară de ruși.

Și în fața acestor surprinderi, Înaltul Comandament german a perseverat în hotărîrea sa. Înfruntînd toate riscurile a întărit succesiv ordinele date Grupului general Lascăr, Armatei 6 germană, trupelor germane de pe frontul Armatei 8 italiană, să reziste pe poziții pînă la ultimul om.

Aceste forțe încercuite formau pivoții prin rezistența cărora comandamentul german voia să restabilească frontul. El a făcut sforțări mari pentru a concentra forțe noi cu care a contraatacat sau luat contraofensiva, în aceeași idee de a reface frontul. Nici în momentele cînd ar fi avut posibilitatea să salveze o mare parte din forțe, comandamentul german nu a acceptat soluția unei replieri, deși avea mijloacele la îndemînă.

Sînt tipice cazurile Grupului general Lascăr, precum și acela al Armatei 6 germană, cînd contraofensiva Armatei 4 Blindată atinsese valea Mîșkova.

Numai cînd au fost forțați de inamic, germanii au admis ideea de a-și replia dispozitivul. Manevra de retragere a Grupului de armate „A" din Caucaz a fost impusă de pătrunderea

forțelor sovietice în direcția Rostov. După cum și retragerile din cotul Donului pe Donț, sau de pe Donț pe Mius, le-au executat numai forțați de inamic. *Ele n-au constituit manevre preconcepute ale comandamentului german* [subl. ns.]

Conduși întruna de ideea continuării bătăliei și pregătirea unei contramanevre, germanii au folosit în luptele defensive resturile marilor unități și unitățile de alarmă (improvizate). Numai din cînd în cînd, în sectoarele cele mai amenințate foloseau cîte o divizie proaspătă, pentru a restabili situația prea critică.

Tocmai tîrziu cînd forțele blindate sovietice se apropiau de Dnepropetrovsk, comandamentul german a reușit să grupeze rezervele, cu care a trecut la contraofensivă. Din momentul acesta au reluat inițiativa operațiilor [în primăvara anului 1943 — *n.n.*] pe frontul de sud-est. Au distrus grupul cel mai periculos de forțe sovietice (Armata blindată Popov), au azvîrlit resturile peste Donț. Au impus inamicului să ridice rezervele din toate sectoarele, pentru a le duce pe Donț.

Indiscutabil că în această uriașă bătălie germanii și noi am suferit pierderi dureroase. Dar nu mai puțin adevărat este faptul că și rușii — cu toate victoriile lor — au avut pierderi cel puțin la fel de grele. [II, 48—50].

Cauza fundamentală a înfrîngerii — subestimarea adversarului de către comandamentul german (general Petre Dumitrescu). Pînă la începutul iernii 1942 Germania părea neînvinsă.

BĂTĂLIA VOLGII (bătălia concomitentă și convergentă spre Stalingrad, din Cotul Donului și din Cotul Volgii) reprezintă, pe frontul de Est, punctul aparent de inflexiune al cursului războiului, după cum bătălia din Egipt reprezintă al doilea punct de inflexiune ; împreună au dus la pecetluirea soartei războiului dezlănțuit de Germania, alături de aliații ei, secundari și puțini la număr, contra restului lumii.

În ciocnirea uriașă contra U.R.S.S.-ului Germania nu putea să cîștige războiul decît în 1941 sau cel mai tîrziu, în 1942, dată pînă la care a dispus de libertatea de acțiune de a concentra pe frontul de Est o zdrobitoare majoritate de forțe. Orice sustragere de forțe de la masa principală a fost o greșeală capitală, agravată și mai mult de faptul de a nu se fi creat, pentru vara 1941, numărul maxim posibil de divizii.

S-au lăsat prea multe divizii în Franța în anii 1941 și 1942 atunci cînd submarinele și aviația germană aveau încă supremația.

Dintr-o exagerată supraprețuire a valorii și capacității armatei cu care obținuse strălucitele victorii din 1940, conducerea germană a calculat greșit forțele necesare pentru înfrîngerea Rusiei Sovietice. Din lăcomia de a exploata din primul moment teritoriile cucerite a exagerat dezvoltarea formațiilor de servicii în detrimentul unităților luptătoare. Cînd, la sfîrșitul anului 1942, a trecut la subțierea acestor formații pentru a organiza, din marele lor surplus de efective, unități luptătoare, era prea tîrziu. Această măsură salvatoare în august sau septembrie 1941, nu a mai constituit — la sfîrșitul anului 1942 — decît un expedient pentru astuparea golurilor dezastruoase, care altfel nu s-ar fi produs.

Se poate spune că Germania a pierdut războiul pe frontul de Est în toamna anului 1941, în bătălia pentru Moscova.

O judecare judicioasă [sic !] a situației ar fi putut evidenția de atunci că trebuie luate măsuri serioase și neîntîrziat pentru a mai spera în cîștigarea războiului. Comandamentul suprem german, îmbătat de glorie și de orezia misiunii sale divine a fost lipsit de discernămîntul strategic necesar. Toți generalii capabili ce nu împărtășeau părerile acestui comandament erau, pe rînd, îndepărtați.

Succesele frumoase din Crimeea (mai și iunie) ca și succesele ușoare de la Donet (iulie și august) — ușoare, deoarece comandamentul sovietic nu a primit bătălia — au întărit și mai mult conducerea germană în credința că armata sovietică lunecă grăbit spre calea înfrîngerii.

Aceasta este mentalitatea care stăpînea la începutul lui iulie pe feldmareșalul [Fedor] von Bock ca și pe generalul [Wilhelm] von List și aceeași mentalitate am găsit apoi la cartierul generalului von Weichs, la sfîrșitul lui septembrie 1942.

Toate instrucțiunile ce veneau de la OKH îmbrățișau același punct de vedere :

„Armata sovietică este foarte slăbită din cauza ultimelor lupte, așa că în decursul iernii 1942—1943 nu va putea dispune de forțele pe care le-a avut în iarna dinainte" (Instrucțiunile din 14 octombrie 1942).

Führerul atrage atenția asupra celor ce urmează:

„Armata sovietica nu este în clipa de față în situația de a întreprinde o mare ofensivă cu un obiectiv îndepărtat ..." (Instrucțiunile OKH de la 23 octombrie 1942).

Toate silințele noastre de a arăta adevărata situație s-au lovit de atmosfera falsă în care trăiau comandamentele superioare germane.

Încercările necontenite pe care armata le-a făcut, după cum se va vedea ulterior, pentru a-și asigura rezervele indispensabile și pentru a nu se încredința diviziilor noastre sectoare prea mari, depășindu-se posibilitățile lor operative etc., s-au izbit continuu de inerția sau lipsa de înțelegere derivînd din convingerea comandamentului german că armata sovietică nu mai poate întreprinde operațiuni ofensive importante.

Prin respingerea apărării sovietice de pe Doneț și Mius pe Don-Volga și Caucaz s-a ajuns la o lungime nemăsurată a frontului. care a trecut de la 2 700 km la un total de 4 000 km.

Comandamentul german nu a dispus de forțe suficiente pentru a asigura o densitate satisfăcătoare pe acest din urmă front. A recurs deci la cît mai multe divizii aliate ce a putut obține.

— 5 divizii italiene, în afară de cele 3 ce operau pe frontul de Est încă din 1941;

— 9—12 divizii ungare (operative) în afară de cele de pază teritorială;

— 26 divizii române, din care 14 divizii [Eșalonul II — *n.n.*] sosite în vara anului 1942. [III, 8—10].

Trupele române nu au avut cu ce să oprească tancurile rusești (generalul Petre Dumitrescu). Comandamentul sovietic a realizat o superioritate zdrobitoare în această ofensivă cu caracter decisiv. Ea a depășit raportul de 6 la 1 în sectorul Corpului IV Armată și 9 la 1 în sectorul Corpului II armată.

În ce privește tancurile, comandamentul sovietic a pus în acțiune o masă de 700 care grele față de totalul de 40—50 tancuri similare germane și române. Restul tancurilor ușoare române (11 tone) nu au contat, căci nu au rezistat nici la glonțul armei portative antitanc sovietice.

Trebuie de asemenea să menționăm cantitatea considerabilă de artilerie, aruncătoare și baterii Katiușa, dispunînd de o mare

cantitate de muniții, care a fost concentrată în cele două sectoare de atac.

Factorul determinant al succesului ofensivei sovietice a fost utilizarea masivă a tancurilor puternice contra unei apărări lipsite de o apărare antitanc eficace și suficient de numeroasă. Toți ceilalți factori de superioritate au avut un rol secundar.

Pe frontul Armatei 3, toate atacurile sovietice care n-au fost însoțite de tancuri au fost respinse, cu mari pierderi pentru atacator.

Cel mai sublim eroism și spirit de jertfă al trupelor române a fost zadarnic în fața valurilor de tancuri K.W. 2 (62 tone) și T. 34 (peste 30 tone), atît la Kietskaia și pe valea Țutkan, după cum zadarnică a fost încercarea ulterioară a Diviziilor 62 și 294 germane de a face față acestor puternice mijloace pe frontul capului de pod german, la Cir.

Aviația a avut un rol foarte redus în această bătălie, desfășurată în anotimp de ceață și cu zilele cele mai scurte.

Comandamentul german după cum am arătat mai sus a persistat pe tot timpul cît a durat concentrarea forțelor sovietice (29 octombrie—18 noiembrie) — în eroarea de a aprecia că „situația din fața Armatei 3 române permite... să se admită riscul unei ocupări într-o anumită măsură mai slabă și a unor rezerve mai limitate" (21 octombrie, Grupul de armate „B").

Chiar după data de 7 noiembrie cînd au început să se vadă evident pregătirile sovietice, Înaltul Comandament german nu a apreciat la justa valoare proporția mijloacelor de atac sovietice și nu a trecut imediat la luarea măsurilor care ar fi putut — foarte probabil — salva situația, dacă erau luate la timp. Cum rezervele trebuiau aduse de departe (de la grupările de armate din centrul frontului de Est sau din Franța), concentrarea lor necesita mai mult de 2 săptămîni, ceea ce impunea o prevedere mai îndepărtată. Diviziile blindate sosite din regiunea Orel sau din Franța au intervenit în bătălie pe pachete și după ce situația era prea mult compromisă, o intervenție masivă și oportună ar fi putut avea cu totul alte rezultate.

Toate evenimentele ce s-au succedat după această bătălie pe frontul de Est puteau urma un curs cu totul diferit.

Rezultă în mod neîndoios că înfrîngerea suferită pe acest front se datorește faptului că Înaltul Comandament german nu a văzut realitatea. Toate rapoartele noastre nu au izbutit să scoată comandamentul german din grava eroare, am putea spune

chiar *obsesia*, de a subestima posibilitățile armatei sovietice, de a o considera bătută. Chiar după dezlănțuirea ofensivei sovietice, cînd informațiile abundau comandamentul german nu a vrut să vadă realitatea la justa ei valoare. De aici a decurs sacrificarea Grupului general Lascăr și menținerea Armatei 6 germană la Stalingrad și astfel pierderea de neînlocuit a unor efective și materiale considerabile. [III, 30—31].

Tragedia comandamentelor române (general Petre Dumitrescu). Orice război de coaliție, cerînd un comandament unic, implică o importantă renunțare — acceptată aprioric — la libertatea de acțiune a fiecărui aliat. Din această cauză în primul război mondial nu s-a putut ajunge la acceptarea unui comandament unic decît în momentul cînd viziunea clară a înfrîngerii a justificat renunțarea la o independență mai mare de acțiune, gelos apărată, din partea comandamentelor englez și american.

Această renunțare în folosul acceptării unui comandament unic nu numai că nu excludea, dar dimpotrivă impunea : pe de o parte, statuarea — bine delimitată — a condițiilor de participare a fiecăruia dintre aliați la războiul de coaliție, iar, pe de altă parte, instalarea permanentă pe lîngă comandamentul unic al coaliției a unui reprezentant calificat din partea fiecărui aliat.

Respectarea condițiilor de cooperare trebuia să fie urmărită atît de către reprezentant, care ar fi făcut cunoscut comandamentului unic punctul de vedere particular al fiecărui stat din coaliție, cît și de către comandanții trupelor de cooperare.

Noi am luptat alături de Germania fără să fi avut o convenție militară — scrisă sau verbală —, deci fără a avea stabilite condițiile în care urma să luptăm, să sîngerăm și să angajăm viitorul țării noastre și — în fine — fără să avem un reprezentant calificat pe lîngă OKH (abia la sfîrșitul lunii martie 1944 a fost trimis generalul [Titus] Gârbea).

Comandamentele de pe front — și chiar M.C.G. (apoi M.St.M.) — nu au avut nici un temei în virtutea căruia să poată cere îmbunătățirea condițiilor de angajare a forțelor noastre, lăsîndu-se astfel completă libertate comandamentului german de a le utiliza după criterii proprii.

S-au despărțit trupe de comandamentele lor organice (armată, corp armată, divizie), s-au separat chiar batalioanele de

regimente şi companiile de batalioane prin intercalarea lor între unităţi similare germane, s-a folosit artileria noastră grea, aviaţia etc. în folosul sectoarelor germane, fără a se ţine socoteală de nevoile unităţilor noastre şi de protestările noastre. Intervenţiile comandamentului român (armată şi M.St.M.) nu au putut influenţa strategia nefastă a OKH-ului şi nici sustrage forţele noastre de la efectele neîndoielnice ale dezastrelor prevăzute. Lipsa unor condiţii statornicite de cooperare a făcut ca strădaniile comandamentului nostru să fie sterile deşi toate înfrîngerile suferite de trupele noastre nu au constituit o surprindere a comandamentului român, dimpotrivă, absolut toate au fost clar şi la timp prevăzute.

TRAGEDIA trăită de COMANDAMENTUL NOSTRU SUPERIOR în lupta alături de germani constă tocmai din faptul că a fost clarvăzător, că a expus limpede convingerile sale, că a intervenit pe toate căile ce se puteau încadra într-o disciplină militară, dar fără să reuşească decît în mică măsură să obţină rezultatele dorite. [...]

Iniţiativa si răspunderea pe care doctrinele tuturor armatelor le acordă în mod normal comandamentelor de toate gradele au fost minimalizate, am putea spune chiar anihilate în acest război de coaliţie, condus în modul cel mai dictatorial.

Nu se poate angaja răspunderea unui comandament dacă nu i se lasă iniţiativa necesară în conducerea operaţiilor. Centralizarea operaţiilor de către OKH, în perioada bătăliei din Cotul Donului, a mers atît de departe încît chiar pentru angajarea în atac a unei companii trebuia să se ceară aprobarea prealabilă a grupului de armate *.

---

* Ordinul Grupului de armate „B" din 2 noiembrie 1942 prescria : „Prin ordinele date de către führer în ultimele săptămîni pentru conducerea luptei în sezonul de iarnă impun o centralizare strictă a tuturor operaţiilor chiar şi cele de o mai mică importanţă locală, în mîinile comandamentului Grupului de armate „B". Intenţiile care depăşesc cadrul serviciului de recunoaştere şi incursiunile impun, pentru execuţia lor, în toate cazurile, o prealabilă aprobare a comandamentului grupului de armate. Orice acţiune care cere angajarea unor forţe mai mari decît o companie are influenţa sa asupra unităţilor şi împrospătărilor... Ordon ca de acum înainte pentru operaţiile de atac intenţionate şi care depăşesc cadrul specificat mai sus să se ceară pentru fiecare caz aprobarea mea prealabilă" (*nota P. Dumitrescu*).

Ce rol mai rămînea atunci comandanților de armată, corp armată și chiar de divizii ?

Comandanții de M.U. români, lipsiți de inițiativa ce normal trebuia să le revină și neputîndu-se sprijini nici pe clauzele unei Convențiuni de Cooperare, nu puteau să aibă decît o influență redusă la luarea hotărîrilor, în vederea unei operațiuni.

În această situație rolul lor se mărginea la un control cît mai des și conștiincios, cu scopul ca trupele să rezolve în cît mai bune condițiuni hotărîrile luate de comandamentul german, și la grija permanentă de a asigura ostașilor noștri un trai cît mai bun, o asistență sanitară etc. și să le susțină moralul.

Cu alte cuvinte comandamentului nostru îi revenea sarcina ca prin mijloacele ce mai avea la îndemînă să atenueze efectele nefaste ale unei conduceri dictatoriale și să rezolve cu mijloacele sale modeste și după concepții străine de doctrina noastră, situațiile — din care unele foarte grele — în care erau puse de comandamentul german.

Sînt oameni de răspundere la noi care preconizează că în condițiile sus arătate, singura soluție pentru comandanții noștri era demisia, căci ar fi obligat dictatura noastră să caute cu orice preț să schimbe aceste condiții sau să se demită.

Dar cum se poate oare împăca disciplina severă pe care se sprijină ființa unei armate cu jocul demisiilor, care se pot succeda nelimitat ?

Un comandant de armată ca și cel de batalion sau de companie trebuie în mod imperios să rămînă în timp de război la datorie, chiar în cele mai grele situații. Ar fi foarte ușoară și agreabilă cariera militară, dacă s-ar deschide poarta degajării de răspundere prin demisie, ori de cîte ori situația ar deveni grea sau chiar tragică.

Prin această breșă în disciplina înălțătoare dar severă a oștirii s-ar compromite însăși ființa statului, căci în fața morții și a răspunderii capitale este mult prea comod să te sustragi printr-o demisie.

Conducerii militare nu trebuie să-i revină decît datoria de a-și spune limpede cuvîntul său și de a arăta, cu toată tăria, părerile ei factorilor răspunzători de soarta țării. Orice depășire a acestor atribute nu ar duce decît sau la dictatura militară sau la descompunerea oștirii, prin introducerea consensului

comandanților ei, consens derivînd din întronarea sistemului demisiei. [...] (III, 4—7].

Și o concluzie: singurul mare vinovat este comandamentul german (general Petre Dumitrescu). Din expunerea de mai sus rezultă că Înaltul Comandament german nu a văzut de la început considerabila disproporție dintre mijloacele modeste ale apărării și mijloacele masive pe care atacatorul le putea pune în acțiune și nu și-a dat seama de situația critică creată armatei prin penuria aprovizionărilor în muniții, carburanți și hrană, în care ne aflam la începutul bătăliei și care a avut repercusiuni capitale asupra desfășurării apărării noastre. Pentru o apărare de durată toate doctrinele tactice prevăd o aprovizionare de cel puțin 6—7 unități de foc, stocate în cadrul diviziilor, în afară de munițiile din depozitele eșaloanelor superioare de comandament. Armata 3 nu a dispus în întreg cadrul armatei decît de 1 (artilerie) la 3 (infanterie) unități de foc. Nu s-au putut executa trageri de contrapreparație din cauza lipsei de muniții și nu s-au executat decît cu mare economie tragerile de oprire.

Răspunderea acestei situații revine numai comandamentului german care avea în sarcina sa mișcarea trenurilor noastre de muniții, carburanți, efecte de iarnă etc. Trebuie subliniat că trenurile au fost expediate la timp din țară, cu toate cantitățile necesare, dar au întîrziat cu lunile pe traiect, din cauza priorității acordate transporturilor germane pentru Stalingrad în detrimentul celor destinate trupelor române. Intervențiile nenumărate făcute la timp scris sau verbal, pentru a se remedia situația aprovizionării noastre cu muniții, n-au dus la rezultat. Abia cînd bătălia s-a terminat, au început să sosească tren după tren, cu muniții care nu ne mai trebuiau. Intervențiile făcute acum pentru a nu se mai descărca trenurile noastre la Morozovsk și Millerovo au rămas și ele fără rezultat producîndu-se astfel armatei noastre pagube considerabile prin pierderea unei importante cantități de muniții, pierdere care nu trebuia să se producă dacă se luau în considerare protestările noastre insistente.

În perioada de la 21 noiembrie pînă la jumătatea lunii decembrie, cînd frontul de pe rîul Cir a fost străpuns, cele mai excepționale sforțări cerute trupelor române și germane

de sub ordinele Armatei 3, toată energia neprecupeţit depusă, cum şi cea mai aprigă dîrzenie nu au putut suplini lipsa de forţe. Rezistenţa supraomenească realizată pe acest rîu a fost străpunsă între 16—18 decembrie, atît la extremitatea estică a frontului, spre vărsarea Cirului în Don (sectorul german al generalul Stumpfeld) cît şi la aripa de nord (călare pe Bokovskaia, în sectoarele C.XVII german (gen. Hollidt) şi C.II A. român (general Dăscălescu). Pulverizarea Armatei 8 italiene, imediat la nord, a permis pătrunderea forţelor sovietice la Millerovo, ca urmare tăierea retragerii trupelor române ale C.I A. rămase intacte pînă la această dată şi la distrugerea lor odată cu Div. 62 şi 294 Inf. germane.

Prin aceste ultime operaţiuni se termină bătălia din Cotul Donului ; întreg frontul Armatei 3 este străpuns şi dislocat, iar majoritatea unităţilor luptătoare şi a materialului distruse sau capturate, în executarea apărării cu orice preţ a poziţiilor încredinţate.

Din totalul efectivelor de care a dispus Armata 3 la 18 noiembrie, s-au adus în ţară, evacuaţi ca răniţi sau bolnavi (cu trenuri), sau prin marşuri pe jos — 1 800 km, aproape două treimi din efectiv (circa 100 000 oameni din 164 258).

Dacă s-au putut salva atît de mulţi ostaşi din bătălia de la Don şi dacă au putut fi aduşi în ţară, în plină iarnă asiatică, meritul revine Marelui Stat Major român, care a luptat contra tuturor încercărilor OKH de a reţine resturile diviziilor noastre în spatele frontului german, apoi priceperii şi devotamentului tuturor comandanţilor şi statelor majore, de la cele mai mari pînă la cele mai mici.

Am făcut această scurtă privire asupra bătăliei din Cotul Donului din datoria ce am de a nu lăsa să se acrediteze inexactităţi sau josnice calomnii asupra comandanţilor, statelor majore, ofiţerilor şi ostaşilor Armatei 3 care s-au luptat cu toată bravura şi spiritul de supremă jertfă, aşa cum le-a impus conştiinţa lor curată.

După cum am mai arătat, pentru armată nu se poate pune —şi nu trebuie să se pună — problema răspunderii declanşării războiului, căci această problemă este de resortul exclusiv al conducerii politice a ţării.

Generalul Duffour — comandantul Şcolii Superioare de Război din Paris* distinge în lucrarea sa „Politica militară şi strategică" trei elemente aparte :

— *directiva generală* a războiului în care diplomaţia intervine alături de politica internă, de politica socială, de propagandă, de industrie de război etc.

— *politica militară*, adică întreaga activitate de ordin militar pe care o desfăşoară un guvern sau generalism ;

— *strategia*, adică conducerea superioară a operaţiilor de către comandament pe teatrul sau teatrele de război încredinţate acestuia.

Răspunderea cd-tului Armatei 3 trebuie căutat numai în cadrul ultimului element : *strategia*. El nu ar putea fi acuzat decît dacă ar fi săvîrşit greşeli din punct de vedere al conducerii operaţiilor.

Încercarea — pornită numai din sentimente josnice de răzbunare personală şi de la persoane care nu au luat parte la bătălie şi nu cunosc deci condiţiile în care s-a angajat această bătălie şi cum s-au desfăşurat evenimentele — cu scopul de a acredita părerea că sfîrşitul nefericit al bătăliei din Cotul Donului s-ar datora conducerii Armatei 3, constituie prin ea însăşi o trădare criminală a intereselor militare şi politice ale ţării.

Atribuind vine imaginare comandamentului român, înseamnă că în mod intenţionat voim să ignorăm situaţia tragică în care a fost pusă Armata română de către comandamentul german, pe care dorim să-l absolvim de vina totală şi exclusivă care îi revine, nu numai în înfrîngerea armatelor 3 şi 4 române, dar şi a armatelor 8 italiană, 2 ungară şi 6 germană.

Comandantul şi statul major al Armatei 3 au făcut tot ce omeneşte era posibil pentru a uşura situaţia trupelor, înaintea şi pe timpul bătăliei.

Am ţinut cel mai strîns contact cu trupele aflate în linia 1 prin vizitele mele personale, ale ofiţerilor de stat major şi ale şefilor de servicii, pentru a cunoaşte situaţia, nevoile şi a le satisface la timp. Am ţinut legătura cu comandantul şi statul major al Grupului de armate „B", sub ordinele căruia opera

---

* Şi cel mai valoros istoric şi comentator al primului război mondial (*nota Petre Dumitrescu*).

Armata 3, și de la care trebuia să primim toate materialele de care aveam nevoie.

În cele 39 zile ce au precedat bătălia am luat de 2 ori contact personal cu comandantul grupului de armate, iar organele mele de stat major, cu organele similare germane, de cel puțin 8—10 ori.

Nu cred că un alt comandament de armată român să fi ținut o legătură, în sus și în jos, mai strînsă decît aceea pe care a ținut-o Armata 3.

După cum am arătat deja, am raportat răspicat de repetate ori :

— situația reală a inamicului ;

— importanța ce trebuie acordată frontului încredințat Armatei 3 ;

— valoare a reală a rezistenței noastre, din cauza condițiilor ce ni s-au creat ;

— gravitatea lipsei de rezerve, la toate eșaloanele de comandament, înțelegînd să ating insubordonanța pentru a-mi păstra rezerve ;

— gravitatea lipsurilor materiale (muniții, carburanți, hrană, material geniu etc.)

În concepția bătăliei defensive a unei armate, după doctrina franceză și cea românească, dinaintea abolirii lor și brutalei înlocuiri cu doctrina germană (de către comandamentul nostru superior din 1940 și începutul anului 1941), se acorda o elasticitate în conducere, imperios necesară. Armata se bate într-un *cîmp defensiv* avînd o suficientă adîncime. În acest cîmp, comandantul de armată poate armoniza rezistența rigidă pe loc cu o apărare mai elastică, — prin rezistența pe mai multe linii de teren și mai ales prin reacțiunea unor rezerve suficiente, judicios amplasate.

Comandamentului Armatei 3 nu i s-a lăsat libera exercitare a comenzii decît în hotărîrea dispozitivului general. Înaltul Comandament român (mareșalul Antonescu) și OKH au aprobat propunerile armatei. Generalul Paulus, fostul comandant al zonei ce am luat în primire, a fost în totul de acord cu mine în soluționarea problemei de apărare.

Conduita apărării a fost stabilită prin instrucțiunile führerului pe baza aprecierii greșite a posibilităților inamicului și prin rigiditatea aplicării acestor instrucțiuni.

Am arătat că pentru zona ce s-a încredințat Armatei 3 să o apere, trebuia să dispun de 8 divizii infanterie române și că în spatele lor trebuiau să se găsească Divizia Blindată și încă 4 divizii germane, din care două de infanterie și două blindate, adică un total de *14 divizii*, în loc de cele 10 divizii slăbite de care am dispus (8 divizii infanterie și 2 divizii blindate).

Mi s-a impus totuși o rezistență pe loc deși nu am dispus de forțele necesare pentru această conduită obligîndu-mă la o apărare *în cordon* și ceea ce este mai grav, într-un *cordon rigid*.

Am arătat clar și la timp toate riscurile situației ce mi se crea ; am primit răspunsul că „situația de ansamblu ... *impune*, iar actuala situație a inamicului ... *permite* ... să se admită riscul unei ocupări ... mai slabă și unor rezerve mai limitate în sectorul Armatei 3".

Am revenit totuși în mod repetat în arătarea situației, dar fără rezultat.

Am căutat să obțin o apărare mai elastică, prin retragerea la timp a grupului Lascăr, dar am întîmpinat opunerea categorică a OKH-ului și nu am primit dezlegarea mareșalului*.

Activitatea, priceperea, energia depusă de comandamentul armatei, ca să pregătească cît mai desăvîrșit apărarea pozițiilor, nu poate fi tăgăduită de nimeni. Slabele, aproape inexistentele lucrări luate în primire au fost dezvoltate și transformate în lucrări fortificate suficient de tari, s-au făcut instalații pentru trupă și animale, s-au construit depozite, s-a organizat foarte satisfăcător serviciul sanitar, iar transmisiunile armatei au fost atît de bine organizate și orientate încît au putut deservi nu numai comandamentul armatei dar și pe cel german, atît pentru legăturile spre nord cît și cele spre est, pînă cînd frontul a ajuns în apropiere de Morozovsk, cînd postul de comandă al armatei era aproape încercuit.

Desfid pe orice alt comandant de armată român să se fi găsit cu postul lui de comandă în situația în care m-am găsit la Morozovsk între 20 și 27 decembrie 1942.

Daca înfrîngerea de la Cotul Donului s-ar fi datorat comandantului armatei și statului major, ei ar fi fost trași la răspundere din primul moment. Atît comandamentul superior german cît și

---

* De fapt, așa cum reiese din documente, dezlegarea a venit prea tîrziu (*n.a.*).

mareşalul Antonescu nu ne-ar fi menajat cîtuşi de puţin, ci ne-ar fi aplicat, cu mare zgomot, sancţiunile cuvenite pentru a da opiniei publice, pe drept cuvînt îngrijorate, o cît de slabă satisfacţiune. Faptul că comandamentul german nu numai că nu mi-a adus nici un reproş, dar din contră a pus sub ordinele mele directe trei mari unităţi germane : C XVII A. german al generalului Hollidt şi grupările de forţe ale generalilor Stumpfeld şi Spang, dovedeşte contrariul. Această comandă am deţinut-o pînă la 27 decembrie 1942, cînd mi s-a încredinţat o altă însărcinare pe Donet, pînă la 7 ianuarie 1943, cînd în fine am preluat comanda ambelor armate române ce se retrăgeau în ţară (armatele 3 şi 4), împreună cu toate atribuţiile pe care le avusese eşalonul M.C.G. de la Rostov.

Nici un alt comandant român de armată nu a avut însărcinări asemănătoare.

Mareşalul Antonescu telegrafiază M.C.G. Rostov :

„La raportul dvs. nr. 282/42 vă comunic următoarele :

Cunosc raportul Ion Gheorghe şi cunoaştem situaţia Armatei 3.

A fost de mai multe ori semnalată, alarma a fost fără rezultat.

Istoria va judeca.

Arătaţi generalului Dumitrescu şi comandamentului că încrederea mea în ei a rămas neclintită. Eu ştiu că s-au bătut ca cei mai bravi soldaţi din toate timpurile, că o greşeală de concepţiune, de conducere şi de neputinţă din cauza lărgirii excesive a liniilor de comunicaţie, precum şi subestimarea inamicului au dus, fatal, la distrugerea armatelor noastre". [...]

M-aş putea opri aici, căci cel mai calificat în a stabili la timp răspunderile şi-a spus cuvîntul.

O întrebare stăruie însă în mintea mea, şi desigur şi a cititorului acestor rînduri : de ce se învinuie *azi* conducerea Armatei 3 de înfrîngerea în bătălia de la Don, cînd factorii răspunzători nu au găsit nimic să-i reproşeze în 1942 ?

Şi după aceasta, prin asociaţiune de idei, o altă întrebare se naşte : de ce s-a încercat să se tragă la răspundere numai Armata 3 — pentru înfrîngerea de la Don — şi nu şi la alte armate pentru înfrîngerile suferite la Stalingrad, la Odessa şi în nordul Moldovei ?

Nu doresc ca în împrejurările grele prin care trece ţara să răspund la acuzaţiuni nedrepte, tot prin acuzaţiuni, chiar dacă acestea ar fi drepte.

Rog însă pe cei ce gîndesc şi simt curat românește să mediteze singuri asupra acestor întrebări, — care îşi vor primi la timp răspunsul.

Mă opresc de a califica cum s-ar cuveni pe acei care trecînd peste adevăruri evidente, poate cele mai elementare reguli ale probităţii profesionale sau ale cavalerismului ostăşesc, înţeleg să trădeze Ţara şi oştirea prin calomnii, care nu pot servi decît comandamentului superior german, singurul şi marele vinovat al înfrîngerilor de la Don şi Stalingrad.

Cu fruntea sus şi cu conştiinţa liniştită, atît în ceea ce mă priveşte pe mine, cît şi pe colaboratorii mei, aştept cu încredere ca istoria să judece şi să-şi dea verdictul asupra răspunderilor în bătălia de la Cotul Donului şi să aprecieze contribuţia tuturor celor care nu şi-au precupeţit viaţa, munca, priceperea şi devotamentul în această supraomenească încordare. [III, 44—50].

Generalul Hauffe expune punctul de vedere al führerului Adolf Hitler* (28 decembrie 1942). 1. Misiunea Grupului de armate „B" era să împingă dreapta sa pe Volga şi să asigure operaţiunile Grupului de armate „A" în Caucaz.

Ocuparea Stalingradului şi deci interceptarea navigaţiei pe fluviul Volga nu a fost un scop politic, ci pur militar. Nereuşita completă şi la timp a acestei operaţiuni se datoreşte insuficienţei transporturilor.

Comandamentul german a cunoscut importanţa frontului de pe Donul mijlociu şi s-a temut de un atac spre Rostov.

---

* În faţa deteriorării rapide a raporturilor româno-germane, Hitler hotărîse să-l întîlnească pe Ion Antonescu la 15 decembrie pentru a lămuri situaţia creată după Stalingrad. În cele din urmă, întîlnirea a fost amînată — ea a avut loc la 10-11 ianuarie 1943 la Rastenburg — şi a fost chemat la Cartierul General al führerului generalul Hauffe pentru a primi dispoziţii şi „răspunsuri" pentru mareşalul Ion Antonescu. La 28 decembrie, Hauffe îi expunea lui Ion Antonescu punctul de vedere al lui Hitler, punct de vedere influenţat în mare măsură de ceea ce raportase ... acelaşi Hauffe. (*n.n.*).

2. Führerul a dat în septembrie a.c. o directivă în care cerea lupta pe poziții pînă la ultimul om și ultimul cartuș, în scop de a evita pierderi de material și părăsirea pozițiilor organizate.

În campania contra rușilor menținerea acestui principiu a fost dovedită prin reușita multora din operațiuni, între care poate fi citat și cazul actual de la Stalingrad.

Părerea führerului este că retragerea poate deveni dezavantajoasă, în special în fața atacurilor cu care.

3. Înaltul Comandament german a apreciat favorabil dorința de a se pune trupele române sub comandament propriu. De aceea se întrevăzuse organizarea comandamentului Grupului de armate Mareșal Antonescu și realizarea lui depindea numai de căderea Stalingradului.

La sud de Stalingrad s-a organizat comandamentul de armată român [Armata 4 — *n.n.*] îndată ce i-au sosit forțele.

4. Führerul cere să se țină seama de greutățile transporturilor spre front.

Pe liniile existente se transportau și trupe și materiale. De aici consecința : orice prioritate aducerii de materiale oprea scurgerea trupelor. Exemplu : la Millerovo s-au adus 4 trenuri cu ovăz pentru Armata 3 în dauna transporturilor de mine și materiale de fortificații.

Führerul adaugă că toate problemele de transport, construcții de căi ferate și drumuri, trebuie să rămînă în mîinile germane. Ele cer cantități imense de oameni și materiale și o conducere unică.

Problema transportului pentru frontul de sud, a fost agravată prin acte de sabotaj ale partizanilor în zona Kiev, care și-au început activitatea în octombrie. Zilnic s-au produs mînări de poduri și de linii, care au redus capacitatea normală de transport.

A doua cauză care a produs greutăți în transporturi : liniile noi nu au dat capacitatea de transport prevăzută. Se socotea pe un debit zilnic de :

— 7 trenuri pe linia Salsk—Stalingrad ;

— 10 trenuri pe linia Morozovsk—Kalaci ;

— 8 trenuri pe linia Millerovo.

Totalul ar fi fost suficient pentru Grupul Don, dar nu s-a realizat decît 60% din aceste calcule.

Führerul roagă să se creadă că trupele române nu au suferit mai mult ca cele germane.

Nu se cunosc cazuri în care trupe române să fi flămînzit, cu excepția bineînțeles a celor aflate acum în încercuirea de la Stalingrad.

5. Conducerea supremă germană nu putea duce deodată rezerve și pe frontul de Est și în Africa. De asemenea nu era posibil ca înapoia punctelor sensibile să aducă rezerve, pentru că refacerea și pregătirea trupelor pentru ofensiva din 1943 nu se putea face imediat în spatele frontului. Era nevoie ca efectivele necesare acelei ofensive să fie ținute în interior.

Constituirea rezervelor pe frontul de Est a fost împiedicată și de atacul contra mareșalului Rommel la 23.X și de debarcarea anglo-americană la 9.XI în Algeria.

Se destinase 2 divizii blindate din Franța pentru frontul de Est, însă evenimentele din Africa au oprit plecarea lor la timpul prevăzut.

6. Depozite înapoia frontului nu s-au putut realiza, ci numai aprovizionarea zilnică, din cauza capacității limitate de transport.

7. În ofensiva de la 19.XI, rușii au arătat că au învățat să conducă operațiile. Este regretabil dar trebuie recunoscut că au știut să aleagă și să aplice cu pricepere efortul în ultimele atacuri.

Pentru conducerea trupelor pe timpul unor ofensive rusești au fost redactate la 20.XI noi instrucțiuni, dar au sosit prea tîrziu la trupe.

Conducerea rusă, foarte abilă, nu și-a demascat cu nimic concentrarea forțelor. Nu s-a putut constata ce forțe adunase; nu au dat telegrame radio. Prizonierii și dezertorii nu au știut de concentrarea de tancuri, pentru că trupele din linia I se găseau de multă vreme pe poziții.

În plus au fost greutăți în cercetarea aeriană, din cauza vremii și a pădurilor de la nord de Don.

Inamicul a folosit avantajul capului de pod de la Blinov.

Se discutase la OKW problema reducerii capului de pod și ocuparea regiunii păduroase de la nord de Don, dar lipsa de forțe și muniții nu au permis executarea. La sfîrșitul lui septembrie se credea posibilă cucerirea acelei regiuni și era prevăzută atît pentru satisfacerea nevoilor de lemne cît și pentru crearea unui cap de pod ofensiv.

— Divizia, Blindată română (130 care) ;

8. La 19.XI existau ca rezerve înapoia Armatei 3 :

— Divizia 22 Blindată germană, venită din rezerva Armatei 8 italiană ;

— Divizia 14 Blindată germană, venită de la Stalingrad în preajma atacului.

Divizia 22 Blindată fusese menținută anterior pe frontul italian pentru că se primise un mesaj radio rus, care indica un atac rus la dreapta armatei italiene, în direcțiunea Stalingrad.

Din nenorocire Divizia 22 a sosit pe front numai cu 40 de care de luptă, în loc de 130 cîte avea :

— 45 la care motoarele nu au funcționat (soarecii au ros cablurile) ;

— alte 45 rămase în drumul lung ce au avut de parcurs, din cauza diferitelor pene.

Carele rămase în urmă au venit însă pe rînd și prea tîrziu.

Au mai existat încă 2 detașamente germane cu valoarea unui regiment întărit cu armament anticar.

9. Situația armamentului Diviziei 1 Blindată română, Diviziei 22 Blindată și a celor 2 detașamente germane, la 19.XI, era :

— 177 care de luptă ;

— 330 tunuri anticar, din care 180 tunuri anticar grele ;

— 26 baterii (12 grele) ;

— 14 batalioane.

Situația armamentului anticar sau antiaerian* putînd trage anticar, era :

— la Armata 3 : 585 tunuri din care 350 de front ;

— la Armata 4 română și 4 Blindată germană : 223 tunuri

Comparînd cele 3 armate inclusiv rezerva, avem :

— Armata 3 română : 585 tunuri anticar și antiaeriene ;

— Armata 6 germană : 388 tunuri anticar și antiaeriene ;

— Armata 4 română : 223 tunuri anticar și antiaeriene.

Se vede deci că efortul a fost pe frontul Armatei 3 română**.

Situația carelor de luptă :

— Armata 3 română avea 177 care de luptă ;

---

* Se dovediseră eficace împotriva blindajului tancurilor sovietice tunurile antiaeriene germane de 88 mm (*n.n.*).

** Despre acest gen de „matematică distractivă", vezi mai departe opinia mareșalului Antonescu și a M.St.M. român (*n.n.*).

— Armata 6 germană avea 141 care de luptă ;

— Armata 4 Blindată germană avea 71 de care.

10. Atacul începe la 19.XI pe vreme rea și cu vedere proastă. A atacat la Armata 3 română :

— Armata 5 Blindată rusă (prima cu această organizare) cu
— 3 divizii de cavalerie ;
— 3 corpuri blindate și
— 5—7 divizii de infanterie.

Efortul în capul de pod Blinov : diviziile de cavalerie au făcut siguranța spre vest, direcția de atac direct spre sud. În prima zi nu era clar unde era îndreptat efortul rus : spre Rostov sau Kalaci.

— Armata 21 cu

— 3 divizii de cavalerie ;

— 3 brigăzi blindate ;

— 1 brigadă pak (artilerie antitanc — *n.n.*) a atacat în direcția Kletskaia.

În prima zi aviația nu a putut vedea nimic.

Diviziile 5 și 6 române au fost puțin atacate în prima zi.

11. Operațiunile s-au desfășurat după cum urmează (fuhrerul roagă să nu se considere această expunere ca o critică, ci ca o expunere obiectivă) :

Ofensiva rusă a căutat să obțină efecte de panică prin atacul posturilor de comandă.

Printr-o inexplicabilă exagerare, doi aviatori români au aruncat în aer un depozit de benzină și altul de muniții la Morozovsk, ceea ce a produs panică și în serviciile de aprovizionare din această regiune.

În prima zi atacul rus a progresat circa 10 km. Comandantul Armatei 3 a raportat la Grupul de armate „B" că va putea face față. De fapt în prima zi situația nu era prea grea căci rușii au ținut un corp blindat în rezervă.

Armata 3 n-a angajat nici o rezervă.

Aviația română și germană, din cauza timpului, nu a putut zbura. Rușii au zburat ; probabil că la nord de Don vremea era bună.

Ziua a doua de atac a adus o lărgire a străpungerii ruseşti şi Grupul Lascăr a fost atacat în flancuri.

Deşi la OKW s-a examinat situaţia cu ambele soluţii, a continuării luptei sau a retragerii, s-a hotărît rămînerea pe loc, căci se spera să se păstreze limitate cele două canale ale străpungerii, spre a favoriza reacţiuni contra coloanelor atacatoare.

Încercarea comandantului Corpului XLVIII Blindat de a ţine strînse cele două divizii blindate nu a reuşit. Divizia Blindată română a înaintat în timp ce Divizia 22 Blindată a fost oprită de inamic, fără a se păstra o legătură între ele. Führerul este de părere că nu era suficient ca numai 2 ofiţeri în care de luptă să ţină această legătură. Neînţelegerea şi lipsa de legătură între cele două divizii blindate au permis ruşilor ca o brigadă blindată să meargă spre Kalaci.

La 20.XI a pornit şi atacul contra Armatei 4. Şi aici inamicul a reuşit a camufla concentrarea prin mişcări continut între Astrahan şi Stalingrad.

La 21.XI s-a atins punctul culminant al atacului rus, Grupul Lascăr a fost complet încercuit în timp ce comandantul Corpului XLVIII Blindat german nu reuşea să împingă înainte.

La 21.XI dimineaţa, comandantul Armatei 3 română a sugerat Grupului Lascăr măsuri pregătitoare de străpungere spre sud, fără a ţine seama de ordinele contrarii primite de la comandamentele superioare*.

Se poate ca din această cauză hotărîrea pentru rezistenţă sa fi fost influenţată. Scopul führerului nu a fost sacrificarea Grupului Lascăr, ci sprijinit pe Grupul Lascăr, Corpul XLVIII Blindat şi diviziile germane ce veneau de la Armata 8 italiană să închidă canalul făcut de inamic în centrul Armatei 3.

Rezistenţa acestui grup făcea parte din operaţiunile proiectate, de aceea i s-a dat ordin de rezistenţă pe loc, ceea ce Grupul Lascăr a executat eroic.

La 22.XI inamicul a lărgit canalul ; Grupul Lascăr a continuat să reziste şi ruşii au ajuns la Kalaci.

Eforturile Armatei 6 germane de a se opune ruşilor cu Divizia 14 Blindată nu au reuşit, căci flancul stîng cu Divizia 1

---

* Sînt confirmate astfel aprehensiunile generalului Petre Dumitrescu, care a sesizat corect că ordinul său din 21 noiembrie —pe deplin justificat de situaţia pe front — a fost luat de conducerea germană ca un posibil argument pentru a transfera vinovăţia asupra comandamentului român (*n.n.*).

Cavalerie a cedat și rușii au atacat frontul Armatei 6 prin spate. Retragerea s-a făcut cu pierderi mari de material și oameni.

A urmat încercuirea de la Stalingrad care azi se reduce la un spațiu de 60—40 km și în care lupta se duce ca într-o cetate, dar fără aprovizionări.

Din ziua a 2-a comandantul Armatei 6 a rațională hrana ; aprovizionarea se bazează pe transporturile aeriene și caii slabi ai formațiunilor încercuite.

În încercuire se găsesc 200—250 000 oameni din care circa 5% români (10—12 000). Încercuirea s-a făcut repede. Din fericire rușii nu au atacat de la nord unde au bazele, ci de la sud și sud-vest. În ultimul timp au slăbit atacurile fiindcă o parte din trupele asediatoare au fost duse spre sud împotriva Armatei 4 Blindată germană și 4 română.

Străpungerea inamică a produs o criză destul de serioasă, care în această zonă ar fi fost înlăturată dacă n-ar fi urmat la 3 săptămîni atacul în zona Armatei 8 italiene, care a înrăutățit situația, căci presiunea principală a rușilor se produce acum spre Rostov.

12. Noul front pe aliniamentul general Cir a fost organizat împreună cu comandamentul român și german cu servicii și formațiuni de lucrători, care totuși au rezistat la atacuri ruseşti.

Pentru restabilirea situației se proiectase :

— un atac de la est la vest spre Grupul Lascăr, care nu s-a putut executa ;

— un atac de la sud la nord, călare pe Don, spre grupul de la Stalingrad.

Al doilea a început foarte bine acum cîteva zile sub protecția diviziilor 5, 8 Cavalerie și Divizia 4 [Infanterie — *n.n.*] la aripa dreaptă, însă desfășurarea lui a fost împiedicată de noua ofensivă rusă din sectorul Armatei 8 italiană*. [LXXXIV, 2—12].

Adolf Hitler îi cere lui Ion Antonescu să vîslească în barca Axei. 1. Führerul trimite salutări camaraderești domnului mareșal și speră să-l vadă cît de curînd. Voia să poftească pe domnul

---

* Este vorba de operația „Wintergewitter" (12—23 decembrie 1942), executată de Armata 4 Blindată germană și Armata 4 română.

mareşal la jumătatea lunii decembrie la Salzburg cu alte personalităţi europene cînd s-a produs atacul pe frontul italian.

Totuşi vizita este aşteptată să se producă în curînd.

2. Asupra evenimentelor petrecute părerile führerului sînt următoarele :

— nu crede că trebuie deschisă o problemă de vinovăţie, căci clarificarea ei ar cere muncă şi timp ce nu este de pierdut ;

— efortul trebuie făcut pentru îndreptarea situaţiei.

Parola : a ajuta, a ajuta, a ajuta şi a nu discuta.

Domnul mareşal Antonescu să fie convins că s-a făcut totul pentru ca onoarea armatei române să nu fie sub nici o formă atinsă. Nu i se atribuie nici o vină de nici un comandament german. Dacă soldaţii germani sau ofiţerii germani au făcut gesturi, ca dezarmarea soldaţilor români sau exprimări sub formă nepermisă, faţă de împrejurările grele prin care s-a trecut, *führerul deşi nu le acordă nici o scuză, le găseşte însă explicabile*. [subl. ns.].

Decisiv pentru moral şi onoare este atitudinea comandanţilor precum şi eforturile depuse de toţi comandanţii pentru a face faţă situaţiei şi a preveni orice abateri. La unităţile improvizate problema dării ordinelor nu este tot atît de uşoară ca la trupele combatante din unităţi constituite. S-au dat din nou ordine categorice pentru o corectă atitudine faţă de români.

3. În ceea ce priveşte cererea generalului von Weichs pentru trimiterea în judecată a comandantului Diviziei 14 române [generalul Stavrescu — *n.n.*] führerul spune că înţelege în parte pe generalul von Weichs şi-l iartă. Generalul von Weichs nu a vrut un proces al autorităţii germane contra, ci a înţeles să ceară prin aceasta Armatei 3 să clarifice felul cum s-au desfăşurat operaţiunile în capul de pod de la Blinov. Nu a fost o acuzare contra persoanei comandantului.

Führerul roagă ca în acest sens să fie înţeles cazul.

De altfel cererea, chiar în sensul clarificării, a fost retrasă.

4. Führerul a pedepsit pe comandantul Corpului XLVIII Blindat [generalul Ferdinand von Heim — *n.n.*] luîndu-i comanda şi îndepărtîndu-l din cadrul armatei, pentru felul cum a condus acţiunea Diviziei Blindate române şi a Diviziei 22 [Blindată] germană.

Părerea führerului este că unităţile nu au o valoare totdeauna constantă. Prin pierderi, prin lupte, toată înfăţişarea unei divizii se poate schimba şi deci este greu să i se cunoască valoarea ei exactă. Azi o divizie este bine, mîine rău. S-a văzut aceasta şi în armata germană. E cazul şi cu Divizia italiană Pasubio, care în cadrul italian era cunoscută ca o divizie bună însă la ultimul atac rusesc [cel declanşat la 16 decembrie şi soldat cu prăbuşirea Armatei 8 italiene — *n.n.*] nu a mai corespuns.

Cercetarea a arătat că la această divizie toţi soldaţii cu experienţa războiului fuseseră înlocuiţi cu soldaţi tineri şi aceasta a dus la un eşec complet.

5. Führerul spune că a făcut tot posibilul ca armata română să fie bine cunoscută atît în cadrul armatei germane cît şi publicului mondial prin comunicate oficiale şi comentarii de presă.

Numărul decoraţiilor cu Crucea de Cavaler a Crucii de Fier întrece cu mult ceea ce s-a dat altor armate aliate.

Trebuie să ne reamintim continuu că avem un destin comun şi să nu ne imaginăm ce s-ar fi întîmplat dacă, după cum domnul mareşal Antonescu a spus, englezii nu ar fi fost ţinuţi la sud şi ruşii la est.

Provinciile române Basarabia şi Bucovina au fost cucerite cu sînge român şi german. Nici un colţ românesc nu a fost călcat de inamic ca în 1916—1918.

Scopul final este ca ruşii să fie bătuţi ; pentru aceasta trebuiesc angajate toate forţele disponibile.

Toate statele Europei se găsesc azi în situaţia unor călători dintr-o aceeaşi barcă şi care au acelaşi scop. Cine nu vîsleşte, se îneacă. Şi trebuie să vîslim : sîntem legaţi prin Pactul Anticomintern. [subl. ns.].

Roagă ca planul de reorganizare să fie cît mai grabnic realizat şi să se introducă în diviziile ce vor continua lupta cel mai bun personal. Se dă ca exemplu colonelul Korne [de la Divizia 8 Cavalerie română — *n.n.*] (discuţia a avut loc cu 5 zile înainte).

Führerul roagă încă o dată ca problemele de ordin militar să fie prezentate pe cale militară, nu pe cea politică. Încheie cu speranţa unei întîlniri apropiate cu domnul mareşal. [LXXXIV, 13—15].

Generalul Hauffe completează. 1. Colaborarea în Rostov între Misiunea Militară germană și Marele Cartier General român.

Stab Don* nu a avut rol de conducere ci de observare.

În general, Marele Cartier General român și Misiunea Militară germană au colaborat în bune condițiuni.

Cererile adresate de M.C.G. sau de către domnul mareșal au fost totdeauna transmise și nu prin metode birocratice, ci prin luptă continuă. Au fost însă cereri ale M.C.G. ce nu puteau fi susținc, totuși și acestea au fost prezentate führerului, căci Misiunea germană a înțeles să lucreze cu tot sufletul.

Dacă uneori cererile nu au fost satisfăcute, aceasta s-a întîmplat din cauza nevoilor vecinilor sau din cauza inamicului. În plus OKH trebuia să se ocupe de tot frontul de Est și de cel din Africa.

2. Mareșalul von Manstein raportează că nu poate fi vorba sub nici o formă de mascarea intenționată a Corpului I armată**. Au fost obligate nu numai Diviziile 7 și 9 Infanterie ci și Diviziile 62 și 294 germane să atace pentru a fixa forțele ruse.

Domnul mareșal von Manstein cunoaște pe generalul Hollidt și nu-l poate bănui că ar fi împins cu rele intenționi Corpul I armată la repetate atacuri [...] [LXXXIV, 15—16].

Mareșalul Antonescu nu părăsește „barca" dar vrea să știe cu cine și încotro merge! Răspunsurile domnului mareșal Antonescu sînt următoarele :

1. Este de părere că problema reorganizării trebuie examinată după ce vom vedea cum se rezolvă actuala situație.

Ar fi o mare greșeală să se trimită materiale în regiunea Rostov înainte de a ști cum se fixează frontul.

„Pentru reorganizare trebuie stabilită o zonă care să fie la adăpost de atacurile rusești. Nu știm unde se oprește atacul rus, deci unde se poate face reorganizarea armatei.

---

* E vorba de comandamentul de grup de armată a cărui comandă trebuie luată de mareșalul I. Antonescu după căderea Stalingradului (*n.n.*).

** Vezi anterior protestul conducerii române cu privire la cele 7 atacuri succesive asupra satului Dubovski (*n.n.*).

După oprirea ofensivei ruseşti şi organizarea noului front se va vedea şi ce a mai rămas din unităţile noastre şi deci pe ce mai putem conta.

Generalul Ştefleа este plecat la Rostov cu dispoziţiuni precise privitor la reorganizare şi domnul mareşal von Manstein a căzut de acord asupra lor. Faţă însă de ultimele evenimente vom vedea ce se mai poate realiza".

2. Este de acord că nu trebuie să se judece de partea cui e vina pentru cele întîmplate. De aceea chiar a fost surprins şi supărat de uşurinţa cu care pe front s-au adus acuzaţii soldaţilor şi comandamentelor române.

Recent a primit un raport prin care se arată că domnul mareşal von Manstein a declarat că dacă bătălia de la Stalingrad nu a reuşit, este din cauza trupelor româneşti. Astfel de acuzaţii demoralizează şi sînt nedrepte.

Cînd a spus Domnia-sa că situaţia la Armata 4 era grea

— fronturi mari,

— oameni obosiţi,

— diviziile noastre, unele luptă de un an, sînt umbre,

— lipsuri în mîncare,

— lipsuri în lemne de foc,

— lipsuri la efecte.

nu a fost ascultat.

Azi, la minus 20°, nu se pot săpa poziţii şi diviziile noastre fără tunuri anticar au primit ordin să lupte fără gînd de retragere.

Rezultatul va fi că vom pierde fără folos tot ce a mai rămas şi din Armata 4.

Punctul de vedere corect este următorul :

O bătălie se pierde din greşeli tactice şi strategice. Cînd se pierde din cauze tactice situaţia se poate repara.

Ne găseam într-o pungă canceroasă, gîtuită între Don şi Rostov. Era indispensabil să se fi asigurat umărul acestei pungi cu rezerve strategice puternice.

Orice greşeală tactică pe frontul Armatei 3, oricît de puternic ar fi fost atacul rus, dacă exista o rezervă strategică unde trebuia, se putea repara.

Cînd în februarie 1942 s-a cerut să venim cu toate forţele pe front, s-a arătat situaţia armamentului trupelor proprii şi

s-a cerut completarea lor. Pentru motive serioase s-a cerut ca acest material să fie trimis în țară. Mareșalul Keitel a răspuns că se va da tot ce lipsește trupelor române înainte de a intra pe front, ca și trupelor germane.

Ce s-a ținut din acest angajament, știe generalul Hauffe. Erau greutăți, cunoscute și explicabile ; nu au fost atribuite relei voințe. Trebuie însă, cînd se judecă aportul armatelor 3 și 4, să se țină seama de capacitatea lor de luptă. Ori, armatele 3 și 4 nu au avut armament comparabil cu al diviziilor germane. Armatei 3 i s-a dat un front prea mare față de forța și puterea ei de foc (6 batalioane față de 9 la divizia germană). Fronturile au fost enorme (15—20 km la Armata 3, 20—50 km la Armata 4). Adîncime aproape deloc.

Ca exemplu :

— Armata 3 : Divizia 13 Infanterie dispunea de rezerve de grupări tactice de 3 companii cu efectivul redus la 50%, iar ca rezervă de divizie 1 batalion cu efectivul redus la 37% ;

— Armata 4 : Divizia 2 Infanterie avea 1 500 oameni întinși pe o singură linie, pe un front de 17 km în gropi individuale. Rezerva ei, Regimentul 21 Dorobanți, cu 500 oameni era la dispoziția armatei.

Avea rezerve de companie, căpitanul și cîțiva oameni ; batalioane cu rezerve de tăria 1—2 grupe de luptă ; divizii cu rezerve de o companie, fără mijloace rapide pentru deplasare, pe un teren cu slabe comunicații.

Cît privește sectorul Armatei 3, s-a cerut în prealabil reducerea capului de pod și o metodică intrare a trupelor noastre pe front. Deși promisiuni au avut, nu s-a făcut nimic. După 500—600 km de mers pe jos, diviziile au fost aruncate în front. Divizia 13 Infanterie, inițial pe 50 km front, continuu atacată, la 19.XI avea 30—45% efective. Divizia nu avea decît 3 companii în rezervă, cu 30—45% efective.

Dacă adăugăm că soldații Diviziei 1 Infanterie luptă continuu de un an, că Corpul VI armată a consumat 38 de batalioane și 11 escadroane în 10 luni ; oamenii slab hrăniți, fără adăpost de soare și frig, caii slab hrăniți și din cauza lipsei de furaje și a greutăților făcute de posturile germane de control, nu poate fi de mirare că rezistența acestor trupe este limitată.

Lipsuri mari pe front.

Lipsuri mari înapoi.

Divizia 22 Blindată nu avea benzină ; i s-a dat de Divizia 1 Blindată română.

— *Generalul Hauffe :*

„Dacă Armata 3 angaja din prima zi rezerva sa și cerea și rezerva Grupului de armate „B" (Corpul XLVIII Blindat) putea poate opri atacul inamic".

— *Domnul mareșal :*

„Armata 3 avea numai Divizia 7 Cavalerie (3 batalioane și 4 baterii) ; restul era la dispoziția grupului de armate. A încercat să se opună zadarnic. Nu era mai bine ca atacul Corpului XLVIII Blindat să fie dat după ce se răspîndeau carele rusești ?"

— *Generalul Hauffe :*

„Cred că nu. La un atac cu care, contraatacul trebuie să se producă foarte repede".

— *Domnul mareșal :*

„Angajarea unei rezerve de grup de armată din prima zi ar fi o greșeală. Ce face apoi în celelalte zile ? Dacă Corpul XLVIII Blindat reușea în prima zi să oprească atacul inamic, ce mai făcea grupul de armate dacă a doua sau a treia zi era răsturnat corpul blindat ?"

— *Generalul Hauffe :*

„Pătrunderea rapidă pînă la postul de comandă de divizie și corp de armată a produs panică și a creat o situație favorabilă rușilor".

— *Domnul mareșal :*

„Socotesc situația în Caucaz și Cotul Donului ca foarte gravă. Riscăm să pierdem toate forțele".

— *Generalul Hauffe :*

„Führerul a gîndit la aceasta și crede că cîștigă cel ce are cea mai tare voință".

— *Domnul mareșal :*

„Dacă se văzuse că transporturile erau insuficiente și s-ar fi retras în septembrie toate trupele din Caucaz și de la Stalingrad, s-ar fi constituit multe rezerve, în front tare și se cîșuga bătălia.

Scopul războiului este distrugerea forțelor ruse. Fără rezerve această distrugere nu este posibilă. Un front de 1 800 km se rupe oriunde".

— *Generalul Hauffe :*

„Păstrarea Caucazului a fost impusă din motive de politică externă" *.

— *Domnul mareșal :*

„Prefer să pierd pe tabloul politic și să cîștig pe cel militar. Invers este catastrofă.

Doresc de 40 de ani să fac o armată cum o făcusem. Dar nu mă dau bătut. Trebuie să fac altă armată. Să mi se dea material, căci este chiar interesul Germaniei ca România să aibă o armată puternică.

Eu nu părăsesc barca, dar cu brațele goale nu trimit soldații la luptă și trebuie să știu cu cine și încotro merg în barcă [subl. ns.]. Moralul armatei nu e zdruncinat pentru că fiecare știe ce înseamnă o victorie rusească și toți soldații români sînt hotărîți să lupte. Ne trebuie material și echipament. Nu am convenție politică, nici militară. M-am angajat pentru că problema era a fi sau a nu fi. Dar mi s-au cerut acum 2 ani 7 divizii. Am fost angajat treptat cu toate forțele. Am avut 1 500 000 rînduri echipament. Tot echipamentul a fost consumat. Posibilitățile noastre sînt limitate, și ni s-au luat mai mult din ele, lînă în special, în anul 1941 prin cumpărări ilicite. Acum din cauza lipsei de echipament nu am putut chema recruții pentru instrucție.

Lîna strînsă în toamnă permite confecționarea de echipament nou livrabil începînd din martie 1943. Am trimis instructorii în Basarabia și vin acolo țăranii cu picioarele goale

În viitor trebuiesc examinate mai bine situațiile pentru a nu mai pierde material și oameni". [LXXXIX, 16—23].

Ion Antonescu îi răspunde lui Adolf Hitler. Punctul de vedere final (7 ianuarie 1942) **. Din ordinul führerului Adolf Hitler, în ziua de 28 decembrie 1942, generalul Hauffe mi-a făcut o

---

* Credem că este vorba de credința împărtășită de Hitler că prezența Wehrmachtului între Marea Neagră și Marea Caspică ar fi împins Turcia, neutră, în tabăra Axei (*n.n.*).

** Acest document poartă pe el următoarea adnotare : „Exemplarele 1 și 2 luate la Berlin la [illegible] de dl. gl. Ștefiea". Este punctul de vedere cu care conducerea română dorea să se prezinte la apropiatele convorbiri cu Hitler. Documentul constituie o excelentă sinteză a tuturor acuzațiilor aduse de comandamentul român aliaților săi (*n.n.*).

expunere asupra modului cum sînt cunoscute de către führer pregătirea și desfășurarea operațiunilor pe frontul Armatelor 3 și 4 române, în lunile septembrie—decembrie 1942.

Din această expunere, rezultă clar că führerul n-a fost și nu este chiar acum exact informat asupra acestor operațiuni.

Cred absolut necesar să informez cît mai exact pe führer și din această cauză, scot din documentele Marelui Cartier General român datele următoare :

A. *PREGĂTIREA OPERAȚIUNILOR*

1. *Importanța frontului Don. Importanța frontului imediat sud Stalingrad. Capacitatea operativă a armatelor 3 și 4 române.*

1. Comandamentul român, convins de importanța frontului Don și de pericolul ce-l prezintă existența capetelor de pod inamice la sud de Don, a urmărit întărirea acestui front, printr-un dozaj de capacitate și printr-o solidă organizare defensivă a terenului.

În acest scop a cerut la OKH, prin Nota nr. 1 din 21.IX.1942

— să se reducă capetele de pod sud Don pe frontul Armatei 3, împingîndu-se apărarea pe Don, obstacol care nu permitea inamicului să execute un atac prin surprindere cu masă de blindate ;

— să se dea marilor unități române fronturi de capacitate ;

— să se doteze marile unități române cu mijloace suplimentare de anticar greu cu tracțiune auto ;

— să se dea Grupului de armate „mareșal Antonescu" și armatelor 3 și 4 române, rezervele promise ;

— să se dea materiale pentru organizarea și minarea terenului.

2. La intervențiile făcute, comandamentul german a confirmat că frontul Don este de importanță primordială și că sînt de temut atacuri spre Rostov și a promis :

a) *La Armata 3*

— 2 divizii infanterie și

— 2 divizii rapide germane.

În plus, trebuia să mai fie adusă Divizia 20 română, de pe frontul Stalingrad.

b) *La Armata 4*

— 2 divizii rapide.

c) *La dispoziția OKH* în spatele Armatei 3 :

— 3 divizii române.

d) S-a mai promis încă :

— mijloace speciale anticar grele ;

— tunuri de asalt și care de luptă ;

— materiale pentru organizarea și minarea terenului.

3. În realitate, situația Armatei 3 la data începerii ofensivei ruse a fost următoarea :

a) A primit un front de 156 km, care raportat la forțele existente, a dus la realizarea unui dispozitiv de supraveghere.

Deși protestele noastre au ajuns pînă la führer, cererea de a nu se da un front atît de mare n-a fost aprobată.

b) Înapoia Armatei 3, ca rezervă, s-au găsit :

— Divizia 1 Blindată română, care avea 130 care [tancuri — *n.n.*], însă din acestea, 108 (*R.2*) cu un blindaj slab, pătruns chiar de pușca portativă anticar sovietică. Numai 22 care erau moderne, însă fiind primite de curînd, servanții lor se găseau cu instrucția incompletă.

— Divizia 22 Blindată germană, venită numai cu 40 care de luptă.

Această divizie nefiind aprovizionată cu benzină, în ziua de 19 noiembrie, a luat 1/3 din benzina Diviziei Blindată română, ceea ce a făcut la divizia română să părăsească multe autovehicule, din lipsă de benzină.

— Divizia 14 Blindată nu a acționat în sprijinul Armatei 3 română, ci a fost întrebuințată numai în cadrul Armatei 6 germană.

c) Materialul pentru organizarea terenului s-a dat în cantități absolut insuficiente, astfel încît nu s-au putut realiza decît într-o foarte mică măsură lucrările proiectate.

Rezultă dar, că cele 3 mari deziderate impuse de situația excepțională a frontului Don, adică : front de capacitate, rezerve puternice și organizațiuni solide, nu s-au realizat, astfel încît Armata 3 s-a angajat în condițiunile cunoscute.

În ceea ce privește Armata 4 română, situația a fost și mai rea, dat fiind că frontul afectat era mai mare față de forțele

existente (250 km front la 6 divizii), ajungîndu-se la 40—50 km de divizie.

Comandamentul român a văzut și importanța frontului imediat sud Stalingrad (Nota nr. 1 din 21.IX.1942 către OKH).

La aceasta, ni s-a răspuns de OKH (Nr. 420 754 din 24 septembrie 1942) că frontul imediat sud Stalingrad va fi apărat de forțele Armatei 6 germană.

La 20 noiembrie 1942, cînd s-a dezlănțuit ofensiva bolșevică, situația Armatei 4 română, era următoarea :

— apăra, pe lîngă frontul ei, încă 60 km imediat sud Stalingrad (deci front de efort) din sectorul afectat Armatei 6 germană ;

— avea 4 divizii (diviziile 10 și 19 Infanterie, diviziile 6 și 9 Cavalerie) mai puțin, rămase în Caucaz ;

— nu-i sosise cele două divizii rapide germane ; iar

— terenul nu era organizat, fiindcă nu primise absolut deloc mine, sîrmă și pari pentru rețele, de la Armata 4 Blindată.

În concluzie, cu toate că, de acord cu comandamentul german, s-a văzut clar importanța frontului Don și cu toate că comandamentul român văzuse importanța frontului imediat sud Stalingrad, nu s-a luat nici una din măsurile promise, ca sa sporească forțe de rezistență a Armatelor 3 și 4 române.

3. *Efortul anticar*

Printr-un calcul greșit, generalul Hauffe mi-a prezentat prin comparație situația materialului anticar la armatele 3 și 4 române și la Armata 6 germană, pentru a ajunge la concluzia că efortul anticar a fost făcut pe frontul Armatei 3.

Astfel, generalul Hauffe mi-a afirmat și desigur această afirmație a făcut-o și în fața führerului că :

— Armata 3 română a avut 585 tunuri anticar ;

— Armata 4 română a avut 223 tunuri anticar iar

— Armata 6 germană a avut 388 tunuri anticar, spre a ajunge la concluzia că efortul anticar a fost făcut pe frontul Armatei 3.

În realitate, dotarea normală a marilor unități din aceste 3 armate, este următoarea :

— Armata 3 română : 537 tunuri anticar ușoare, care n-au avut absolut nici un efect asupra carelor de luptă bolșevice și numai 48 tunuri anticar grele ;

— Armata 4 română : 255 tunuri anticar ușoare și numai 24 grele ;

— Armata 6 germană : 642 tunuri anticar ușoare și 730 grele.

Rezultă dar că, la o dotație normală, fără pierderi, față de 48 tunuri anticar grele la Armata 3 și 24 tunuri anticar grele la Armata 4, se găseau la Armata 6 un număr de 730 tunuri anticar grele, singurele cu efect asupra carelor de luptă ruse T.34, K.W.1 și K.W.2 cu care au fost atacate.

La aceste cifre se mai adaugă și faptul că tunurile anticar ale amatelor 3 și 4 române erau toate cu tracțiune hipomobilă iar ale Armatei 6 germană, în proporție de 3/4 cu tracțiune auto și pe care (Panzerjäger). Din această cauză, cele 48 tunuri grele ale Armatei 3 române împărțite la frontul de 156 km, au dat o densitate de 1 tun anticar greu pe un front de 3 km, fără posibilitatea de a mări această densitate din cauză că, pe timpul atacului cu blindate, tunurile anticar cu tracțiune hipo nu pot manevra.

Rezultă dar că cele 720 care blindate bolșevice, care au reușit în zilele de 19—21 noiembrie să rupă dispozitivul defensiv al Diviziilor 13 și 14 Infanterie române, pe cîte un front de cel mult 10 km n-au dat decît peste focul a cel mult 6 tunuri anticar.

Aceasta a fost realitatea pe frontul Armatei 3 română, în comparație cu Armata 6 germană, iar după cum se vede, n-a fost cunoscută nici măcar de generalul Hauffe și cu atît mai mult nu putea fi cunoscută de Înaltul Comandament german.

Cine cunoaște însă această realitate, nu se mai întreabă din ce cauză au fost distruse cele 16 divizii române și nu se mai întreabă cum de a putut rezista Armata 6 germană atacurilor cu care și cum de n-au putut rezista amatele 3 și 4 române.

Cine cunoaște această realitate, nu mai afirmă cum a afirmat generalul Hauffe, inducînd în eroare Înaltul Comandament german, că efortul anticar a fost făcut pe frontul Armatei 3 române și nu pe frontul Armatei 6 germană.

4. *Sosirea rezervelor*

Generalul Hauffe a afirmat că rezerve nu s-au putut aduce din vreme fiindcă nu erau disponibile.

Comandamentul român nu a cunoscut nici disponibilitățile și nici posibilitățile comandamentului german ; cunoștea însă cu precizie, fapt afirmat și de OKH, importanța considerabilă

a frontului Armatei 3 română, precum și pregătirile de atac ale inamicului.

Știm, de asemena, că după ce s-a produs ofensiva, au putut fi aduse forțe importante germane, care au fost angajate pe măsura sosirii lor.

Deducem din aceasta că aportul rezervelor care au putut fi aduse după începerea bătăliei, ar fi fost mult mai mare, dacă aceste forțe ar fi fost dislocate din timp în spatele Armatelor 3 și 4 române, grav amenințate.

Intervenția acestor rezerve ar fi fost salutară și decisivă în primele zile ale ofensivei ruse (19, 20 și 21 noiembrie) cînd nu erau decît 2 culoare de pătrundere în sectorul Diviziilor 13 și 14 române, în timp ce restul frontului ținea foarte bine.

II. *Comandamentul grupului de armate român* și al Armatei 4 române.*

Înaltul Comandament german recunoaște că a apreciat favorabil dorința trecerii trupelor române sub comandament propriu și afirmă că s-a organizat comandamentul Armatei 4 îndată ce i-au sosit trupele.

În realitate, trecerea trupelor române sub comandamentul Grupului de armate român n-a avut loc, iar comandamentul Armatei 4 română a primit ordin să ia în primire trupele sale abia la 22 noiembrie 1942, după ce 3 din cele 4 divizii de infanterie de care dispunea fuseseră complet distruse.

De altfel, conducerea a fost astfel organizată, încît comandanții români n-au avut libertatea să miște nici măcar o companie, fără aprobarea comandamentelor germane.

III. *Rezistența pînă la ultimul om*

Generalul Hauffe a arătat că Armatele 3 și 4 române n-au rezistat la încercuire, așa cum rezistă și astăzi Armata 6 germană.

Această comparație este cu totul nedreaptă și jignitoare pentru armatele române, din următoarele motive:

— Armatele 3 și 4 române s-au găsit într-un dispozitiv liniar, fără adîncime, pe cînd Armata 6 germană a putut realiza o adîncime de 40—60 km;

---

* Grupul de armate român (sau „Don") ce urma să fie format din armatele 3 și 4 române și 6 germană (*n.n.*).

— Armatele 3 și 4 române n-au avut organizațiuni nici măcar în fața frontului și nici obstacole naturale anticar, pe cînd Armata 6 germană își sprijină cele 4 flancuri pe Stalingrad și Volga, cu fața la est, pe puternicele fortificații executate de germani timp de 3 luni, între Don și Volga, cu fața la nord, pe organizațiunile făcute de bolșevici între Don și Volga cu fața la sud și la început pe Don (obstacol anticar), cu fața la vest. De altfel, diviziile germane din Armata 6, aflate la vest de Don, în condițiile diviziilor române, au fost retrase grabnic în patrulaterul dintre Don și Volga.

Am arătat că Armata 3 română n-a putut opune celor 720 de care grele inamice (4 corpuri de armată blindate) cu care a fost atacată, decît cel mult 6 tunuri anticar, nu 520 cum a afirmat greșit generalul Hauffe, pe cînd Armata 6 germană a putut opune cîteva sute de tunuri anticar.

Din aceste motive, credm că nu se poate face o comparație între capacitatea de rezistență la încercuire a armatelor 3 și 4 române cu Armata 6 germană.

Cele 16 divizii române din armatele 3 și 4 române au executat ordinul de a rezista la încercuire și din această cauză și-au pierdut toți luptătorii și întregul armament. Nu credem că este cazul ca acum să mai fie și jignite printr-o comparație nedreaptă.

IV. *Transporturile spre front*

1. Comandamentul român cunoaște greutățile de transport, dar este surprins că generalul Hauffe a căutat să ne găsească și pe această cale tot pe noi vinovați, pretextînd că s-au adus vagoane de ovăz pentru caii noștri, în detrimentul transporturilor de materiale.

Caii armatei române nu au primit în medie decît cel mult 1 kg de grăunțe pe zi, iar ca dovadă a modului cum au fost hrăniți, stau zecile de mii de cai morți de mizerie fiziologică, în zonele unde au operat trupele române.

2. S-a promis, de asemenea, armatei române, ajutor suficient în mijloace auto. Nu numai că această făgăduială nu s-a realizat, dar nu s-a dat nici benzina necesară pentru vehiculele de care dispuneam noi (20% din necesități). Mai mult chiar, benzina pe care am adus-o suplimentar din țară ne-a fost în

parte luată sau nu ni s-a mai distribuit cota zilnică din depozitele germane.

3. Este de asemenea știut că înainte de ofensiva bolșevică (19 noiembrie 1942) s-a dat prioritate aprovizionării Armatei 6 germană și trupelor din Caucaz, lăsîndu-se pe plan secundar armatele 3 și 4 române.

4. Dacă nu se cunosc cazuri în care unitățile române să fi flămînzit, din cauză că hrana n-a putut fi transportată la timp, se poate dovedi că au fost mari unități care n-au primit alimente 3—4 zile, de asemenea au fost cazuri de moarte provocate de inaniție.

5. În ceea ce privește faptul că nu s-au putut realiza depozite în spatele frontului, noi susținem că s-ar fi putut realiza depozitele Armatei 3, dacă :

— s-ar fi admis procedeul aprovizionărilor din zonă, propus de Marele Cartier General român, cu Nota din 12 septembrie 1942. Remarcăm că, la începerea atacului, au rămas în colhozuri și sovhozuri majoritatea recoltelor și furajelor, deoarece Armata 3 română nu a avut permisiunea să se reaprovizioneze din ele și dacă

— se împiedica Armata 6 germană de a ridica toate resursele din zona Armatei 3 română.

B. *DESFĂȘURAREA OPERAȚIUNILOR*

Am arătat că Înaltul Comandament german nu a fost just informat asupra posibilităților de luptă ale armatelor 3 și 4 române și în special de luptă defensivă în contra carelor, rezultat mai ales al lipsei de armament greu anticar, al lipsei de adîncime a dispozitivului defensiv și al lipsei de organizațiuni defensive, în special mine și obstacole natural anticar, care să permită rezistența la încercuire cu care.

Din expunerea făcută de generalul Hauffe, rezultă că Înaltul Comandament german nu a fost just informat nici asupra desfășurării operațiunilor pe frontul armatelor 3 și 4 române, atît în prima fază a ofensivei bolșevice începută la 19 noiembrie 1942, cît și în faza a 2-a, începută la 15 decembrie.

Astfel, din expunerea generalului Hauffe, rezultă că Înaltul Comandament german nu cunoștea următoarele date de mare importanță :

1. *Armata 3*

1. Ofensiva bolşevică pe frontul Armatei 3 a început încă din ziua de 17 noiembrie, pe porţiunile din front (la diviziile 13 şi 14 Infanterie române) unde, în ziua de 19 noiembrie, bolşevicii au realizat ruptura frontului.

2. Timp de 3 zile (19, 20 şi 21 noiembrie) de la dezlănţuirea ofensivei cu numeroase care de luptă, trupele bolşevice n-au reuşit să realizeze în dispozitivul Armatei 3 decît 2 breşe, numai pe frontul a 2 regimente şi anume Regimentul 89 Infanterie de la Divizia 13 şi Regimentul 13 Infanterie de la Divizia 14. Pe tot restul frontului şi la umerii acestor 2 breşe, trupele Armatei 3 române au ţinut cu putere.

3. Comandamentul Armatei 3 a încercat în prima zi de atac (19 noiembrie), contrar afirmaţiunilor generalului Hauffe, să închidă aceste două pătrunderi, întrebuinţînd cele două unităţi din rezervă: Divizia 15 română cu 5 batalioane, în spărtura făcută pe frontul Diviziei 13 şi Divizia 7 Cavalerie (forţa a 3 batalioane), în spărtura făcută pe frontul Diviziei 14.

Această intervenţie, a singurelor rezerve de armată, n-a putut însă opri înaintarea brigăzilor de care inamice.

4. În zilele de 20 şi 21 noiembrie s-a încercat de către Grupul de armate „B" să se închidă pătrunderea inamicului pe frontul Diviziei 14 (valea Ţuţkan) cu Divizia 1 Blindată română şi cu Divizia 22 Blindată germană.

Nici aceste două mari unităţi blindate nu au reuşit să oprească măcar înaintarea brigăzilor blindate bolşevice.

5. În ziua de 21 noiembrie, cînd comandamentul român a văzut că cele două divizii blindate (Divizia 1 Blindată română şi Divizia 22 Blindată germană) n-au putut opri înaintarea inamicului, măcar pe una din cele 2 direcţiuni, a apreciat situaţia şi a cerut insistent, la toate autorităţile (OKW, OKH şi Grupul [de] armate „B") să aprobe ca Grupul general Lascăr să se retragă în noaptea de 21/22 noiembrie, rupînd încercuirea care încă nu era, la acea dată, complet realizată în spatele Grupului general Lascăr.

Desfăşurarea evenimentelor a arătat că în noaptea, de 21/22 noiembrie, retragerea Grupului general Lascăr s-ar fi putut face în foarte bune condiţiuni:

— pe de o parte, din cauză că încercuirea nu era realizată, dovada o fac serviciile, unele tractate cu boi, care s-au retras din centrul încercuirii fără a întîlni pe inamic, iar

— pe de altă parte, retragerea ar fi putut fi protejată, în foarte bune condiţiuni, de către Divizia 1 Blindată română, care se găsea, la această dată, lipită de Grupul general Lascăr şi la înălţimea lui.

Comandamentul român, care cunoştea imposibilitatea în care se găseau marile unităţi române de pe frontul Armatei 3 de a rezista la încercuirea cu care, a apreciat just situaţia şi a făcut la timp insistente cereri, care n-au avut însă nici un rezultat, din cauză că Înaltul Comandament german n-a fost bine informat de către autorităţile militare germane, care, după cum se vede, nici astăzi măcar nu cunosc exact situaţia în care s-au găsit marile unităţi române.

Din cauza acestei necunoaşteri, armata română a pierdut în zilele următoare, 22—26 noiembrie, 5 mari unităţi (diviziile 5, 6, 13, 14, 15 Infanterie), cu o enormă masă de artilerie de cîmp şi grea.

Neînţelegerea situaţiei de către generalul Hauffe a mers pînă acolo încît, deşi acum se cunosc rezultatele, continuă să aducă acuzaţiunea comandamentului Armatei 3 română că în ziua de 21 noiembrie ar fi dat ordin secret cifrat generalului Lascăr să pregătească, ca măsură de prevedere, eventualitatea unui atac pentru a ieşi din încercuire *.

Ştiut este că orice comandant trebuie să aibă prevederi pentru a fi în stare să facă faţă tuturor situaţiunilor, chiar şi celor mai puţin probabile.

Comandamentul Armatei 3 română a sugerat generalului Lascăr ideea de a pregăti şi această operaţiune, însă nu trebuie

---

* Cu toate că Manfred Kehrig încearcă să demonstreze că generalul Arthur Hauffe a avut o atitudine „moderată" pe timpul bătăliei, este evident că atît Ion Antonescu cît şi Ilie Şteflea au depus serioase diligenţe pentru a-l înlătura de la conducerea Misiunii Militare Germane. Generalul Şteflea arăta, mai tîrziu, „am reuşit cu mari eforturi să scap ţara de generalul Hauffe, care ne spiona în cele mai mici amănunte şi căuta prin toate mijloacele să ducă pe front cît mai multe trupe române" [Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 811, f. 237]. Înlocuit în ianuarie 1943 de generalul Erik Hansen, Hauffe a fost învestit la comanda Diviziei 46 Infanterie. A murit în iulie 1944 pe cînd se găsea la comanda Corpului XIII Armată, la Lvov (*n.n.*).

pierdut din vedere că a adăugat, în același timp, că Grupul general Lascăr trebuie să reziste și să nu încerce cumva retragerea fără ordinul comandamentului german.

Deci, așa de puțin a fost ascultat și înțeles comandamentul român, încît:

— deși se vede acum că nu exista în acea situație decît o singură soluție, aceea de a ieși din încercuire;

— deși rezultă clar că această operațiune s-ar fi putut face în foarte bune condițiuni;

— deși comandamentul Armatei 3 române nu a dat decît o sugestie de prevedere, totuși la această dată, se mai încearcă să fie acuzat acest comandament sub pretext că sugestia dată ar fi slăbit dorința de rezistență la încercuire a Grupului general Lascăr.

Aceasta înseamnă că chiar astăzi, Înaltul Comandament german, din cauza informațiilor greșite pe care le-a primit, are convingerea că Grupul general Lascăr ar fi putut rezista în condițiunile în care rezistă și astăzi Armata 6 germană, cu toate că Grupul general Lascăr, după cum am arătat, se găsea în condițiuni cu totul diferite de cele ale Armatei 6, avînd lipsă totală de obstacol natural sau artificial anticar, lipsă de muniții, lipsă de material anticar, hrană etc.

În faza a 2-a a ofensivei bolșevice (15 decembrie) ruperea frontului pe direcțiunea Rubenski—Bokovskaia (pe Cir) și pe frontul Armatei 8 italiene, s-a produs încă din ziua de 17 decembrie, cînd Corpul I armată român (Div. 7, 9 și 11 Infanterie) împreună cu Divizia 62 germană au început a fi serios amenințate de încercuire.

La această dată, Grupul Hollidt a folosit tot ceea ce avea disponibil, spre a putea opri pătrunderea inamicului în lungul văii Cir, însă n-a reușit.

Cînd s-a văzut de către Grupul Hollidt că pătrunderea carelor de luptă inamice pe valea Cirului nu mai poate fi oprită, trebuiau luate măsuri imediate de trecerea Corpului I armată român la sud de Cir, pentru a scăpa de încercuire. Această operațiune n-a început însă decît în noaptea de 18/19 decembrie.

Dacă operațiunea de retragere a Corpului I armată începea cu 24 ore mai devreme, această mare unitate ar fi fost salvată.

Ordinul de retragere a Corpului I armată, ca și a Grupului general Lascăr, s-a dat prea tîrziu, și așa am pierdut alte 3 di-

vizii (Div. 7, 9 și 11 Infanterie), încercuite de carele inamice, odată cu Divizia 62 germană.

În modul acesta au fost distruse toate marile unități ale Armatei 3 române. Din această armată n-a mai rămas decît serviciile, parte din trenurile de luptă și regimentare și un procent de 5% luptători în afară de răniți, care au putut fi evacuați la timp.

II. *Armata 4*

Pe frontul Armatei 4, situația a fost și mai critică din cauză că densitatea forțelor era și mai mică.

Trupele române ce operau pe frontul Armatei 4 Blindată germană, deși nu formau decît un slab eșalon de supraveghere, au primit ordin să reziste la încercuire, indiferent de forța atacului inamic.

Inamicul a atacat în forță, cu numeroase care de luptă, în ziua de 20 noiembrie. Trupele române au luptat cu mare vitejie în această zi, însă dispozitivul a fost străpuns pe fronturile Diviziilor 1 și 2 române iar Divizia 18 română, proaspăt venită în linie și cu efective complete, se afla amenințată cu încercuirea, în noaptea de 21/22 noiembrie.

Această divizie, împreună cu mari părți din diviziile vecine (diviziile 1 și 2 române) s-ar fi putut retrage în condițiuni bune, în noaptea de 21/22 noiembrie, fiindcă la acea dată, liniile de comunicație nu-i fuseseră încă tăiate.

Cererea de retragere nu i-a fost însă aprobată și s-a menținut ordinul de a rezista la încercuire. Divizia 18 a continuat să lupte încercuită în ziua de 21 și 22 noiembrie împreună cu mari părți din diviziile 1 și 2 române și astfel au fost complet distruse.

În modul acesta s-au pierdut în totalitatea lor, 3 divizii (diviziile 1, 2 și 18) din Armata 3 română.

Comandamentul Armatei 4 române, sosit în luna septembrie pe front, primește ordin abia în ziua de 22 noiembrie [în realitate, 21 noiembrie — *n.n.*], după distrugerea celor 3 divizii, să ia comanda trupelor române rămase și să oprească înaintarea inamicului spre Kotelnikovski.

Armata 4 română, folosind cele 9 batalioane de marș ale diviziilor distruse și toate unitățile de pază și servicii, a reușit să oprească înaintarea inamicului spre Kotelnikovski.

În faza a 2-a a ofensivei bolșevice (25 decembrie), Armata 4 română mai avea forța a 8 batalioane, 15 escadroane și 37 baterii. Întinsă pe un front de 140 km, a primit ordin să reziste pe poziție, cu aceste forțe, pînă la ultimul om.

Comandamentul român a atras atențiunea Grupului armate Don că vom pierde și ultimele rămășițe ale acestei armate și mai ales cele 37 baterii, fără a putea încetini măcar cu cîteva ore înaintarea inamicului, în cazul cînd atacurile lui se vor desfășura, după cum eram informați, tot cu o puternică masă de care de luptă.

Am cerut ca ceea ce a rămas din trupele Armatei 4 române să continue să lupte, însă pe fronturi mai mici și cu un ajutor de mijloace anticar și care de luptă de la unitățile blindate germane, alături de care luptau.

S-au promis și tunuri anticar și care de luptă ; s-a dat însă numai o baterie de 3 piese antiaeriene care puteau trage și anticar, pentru întregul front de 140 km.

În ziua de 26 decembrie, inamicul a atacat cu o puternică masă de care pe tot frontul trupelor Armatei 4, distrugînd și aceste ultime rămășițe.

Așa s-au pierdut și cele 6 divizii ale Armatei 4 române (diviziile 1, 2, 4, 18 Infanterie, diviziile 5 și 8 Cavalerie) care, împreună cu cele 10 divizii pierdute din Armata 3 (diviziile 5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 15 Infanterie, Divizia 1 Blindată, Divizia 7 Cavalerie) și cele 2 divizii (Divizia 20 Infanterie și Divizia 1 Cavalerie) încercuite la Stalingrad, constituiau *totalitatea* forțelor celor 2 armate române.

La 19 noiembrie, cînd a început prima ofensivă bolșevică, cele 2 armate române aveau un efectiv în ofițeri, subofițeri și trupă, de 231 916.

În prezent a mai rămas cu un efectiv de 73 062, deci s-au pierdut 158 854.

Ceea ce a rămas reprezintă 31% din ceea ce a existat la 19 noiembrie și este echivalent cu personalul ce încadrează serviciile, trenurile de luptă, trenurile regimentare, organele de poliție și luptătorii din diviziile 20 Infanterie și 1 Cavalerie încercuite la Stalingrad.

Deci pînă acum am pierdut pe toți, *dar absolut pe toți luptătorii* de la 16 divizii.

Marile unități ale armatelor 3 și 4 române au executat în totul ordinele primite de la comandamentele germane, chiar și în situațiile cînd erau convinse că executînd aceste ordine, distrug zadarnic trupele române.

Aceste mari unități au pierdut, executînd aceste ordine, pe *toți, dar absolut pe toți luptătorii,* împreună cu întregul material.

Cu toate acestea, Înaltul Comandament german pare că a rămas cu convingerea, din informațiile false pe care le-a primit de la acei care nu cunoșteau posibilitățile trupelor române; că ostașii români nu și-au făcut întreaga datorie.

În calitatea mea de comandant al acestor ostași, am ținut să informez cît mai just, pe fuhrer spre a avea măcar mîngîierea ca, după ce am pierdut tot ce a fost în luptă, să se recunoască cel puțin că trupele române și-au făcut toată datoria. Mareșal Ion Antonescu [XC].

ANEXE

EFECTIVELE ANGAJATE ȘI PIERDERILE SUFERITE DE ARMATA ROMÂNĂ ÎN COTUL DONULUI, STEPA CALMUCĂ ȘI LA STALINGRAD

În absența unei cercetări de referință cu privire la nivelul efectivelor angajate și la cuantumul pierderilor armatei române în bătălia pentru Stalingrad[1] — absență ușor de explicat dacă ar fi să ne gîndim doar la două aspecte : interdicția ideologică de a aborda un asemenea subiect și opacitatea desăvîrșită a surselor părții adverse cu privire la soarta românilor luați prizonieri — este destul de dificil pentru cercetătorul de astăzi să stabilească adevărul cu precizie absolută. Din acest motiv, ne considerăm obligați să punem în pagină cîteva din variantele — uneori, contradictorii — păstrate în diverse documente de arhivă.

Efective. Cifra de 230 872 de luptători români aflați la Stalingrad, în Cotul Donului și Stepa Calmucă la 19 noiembrie 1942 a fost extrasă dintr-o lucrare de mai mari dimensiuni alcătuită de Secția I Organizare-Mobilizare a Marelui Stat Major român[2], utilizată și în alte studii. În schimb, generalul Ilie Șteflea avansează în

---

[1] Singura tentativă mai serioasă de pînă acum a fost întreprinsă în lucrările *Istorie militară a poporului român*, vol. VI, Editura Militară, București, 1989 și *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Editura Militară, București, 1989.

[2] Arh. M.Ap.N., fond M.St.M. — Secția I, dosar nr 1 929, f. 173—176.

memoriul din 15 martie 1945, o cifră mult mai mare : 425 000 ofițeri, subofițeri și soldați ! [3]. Deoarece Șteflea nu oferă nici o explicație referitoare la baza de calcul, am putea bănui că, în efortul său de a conferi mai multă substanță acțiunii sale de salvare a trupelor române, a făcut apel la cuantumul total al efectivelor românești aflate la acea dată la est de Bug (deci și în Crimeea, Caucaz și Kuban), ipoteză ce pare confirmată de lucrarea mai sus menționată[4]. O altă posibilitate ar fi ca Șteflea să fi luat în calcul totalul forțelor române angajate în această zonă, dar momentul angajării Corpului VI armată (august 1942) pînă cînd ultima mare unitate română a părăsit frontul (ianuarie 1943). Totuși, o lucrare a Marelui Stat Major, întocmită în mai 1943, luînd ca perioadă de referință răstimpul august 1942 — ianuarie 1943 stabilește cuantumul efectivelor la 355 887[5].

Să menționăm și o cifră mai apropiată de cea folosită de noi : 248 352 ofițeri, subofițeri și soldați pentru perioada 19 noiembrie — 31 decembrie 1942. Ea este consemnată într-un raport înaintat Cabinetului Militar al Conducătorului Statului la 7 ianuarie 1943 de Biroul 4 — Efective din Secția I a Marelui Stat Major român[6]. În fine, există și cuantumul de 231 916, menționat în ultimul document din acest volum[7].

Pierderi totale. La acest capitol, situația este ceva mai complicată, ceea ce era oarecum de așteptat dacă ne-am referi numai la disputa care persistă încă — în special, între istoriografia germană și cea rusească — în privința pierderilor suferite de trupele germane și aliate anihilate în „punga" de la Stalingrad. În ceea ce privește partea română, în memoriul din 7 ianuarie 1943, cu care Antonescu s-a prezentat la întîlnirea cu Hitler din 10—12 ianuarie de la „Wolfsschanze", se evaluează

---

[3] Ibidem, fond 948, dosar nr. 811, f. 224.

[4] 414 581 oameni, Ibidem, fond M.St.M. — Secția I, dosar nr. 1 929, f. 172.

[5] Ibidem, fond Microfilme, casete P II 1.1556, cadrul 178.

[6] Ibidem, cd. 169.

[7] XC, f. 58.

pierderile armatei române la 158 854 morți, răniți și dispăruți[8]. Într-o lucrare oficială din 1943, cifra este de „numai" 121 240[9], dar ea ar putea fi atacată, acuzîndu-se caracterul ei propagandistic (de altfel categoria căreia îi este subsumată — „jertfe" — nu este de natură să clarifice dacă este vorba numai de morți și dispăruți sau sînt socotiți și răniții). Cifre care apar în alte documente : 148 124 (pentru perioada 15 noiembrie 1942 — 31 martie 1943 !)[10], 155 010 (19 noiembrie — 7 ianuarie 1943)[11], 166 069 (19 noiembrie — 31 decembrie 1942)[12], 172 624 (august 1942 — ianuarie 1943)[13]. Luînd în considerare numai perioada de după contraofensiva sovietică (deci după 19 noiembrie), considerăm că totalul pierderilor ar putea fi fixat în jurul a 140 000—150 000 de morți, răniți și dispăruți, o cifră care ni se pare mai credibilă. Totuși, în august 1948, Biroul Statistic al Marelui Stat Major, întreprinzînd din ordin o cercetare asupra pierderilor armatei române în cel de-al doilea război mondial, a ajuns la rezultate oarecum surprinzătoare : 109 342 morți, răniți și dispăruți. Surprinderea provine din faptul că dacă perioada analizată este 1 noiembrie — 31 decembrie 1942, avînd în vedere cuantumul total al efectivelor angajate pe front (490 190 !) cît și lipsa oricărei precizări cu privire la zona unde s-au produs pierderile, acest nivel se referă nu numai la Cotul Donului, Stepa Calmucă, Stalingrad ci și la Caucaz, Cuban și Crimeea[14].

Morți și dispăruți. Desigur, cel mai greu este de stabilit cifra morților și a dispăruților, deci a celor ce nu s-au mai întors niciodată și a celor ce au urcat golgota prizonieratului. Generalul Șteflea, în memoriul amintit, consideră că este vorba de 105 000 morți și dispăruți fără a menționa însă perioada de referință[15]. Sub nivelul de

---

[8] Ibidem.

[9] *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940 — 6 septembrie 1943*, București, 1943, p. 21.

[10] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, caseta P II 1.1556, cd. 109.

[11] Ibidem, fond 948, dosar nr. 741, f. 58.

[12] Ibidem, cd. 169.

[13] Ibidem, cd. 178.

[14] Ibidem, fond DSPA, dosar nr. 8 596, f. 3.

[15] Ibidem, fond 948, dosar nr. 811, f. 224.

100.000 nu se situează decît sinteza Serviciului Statistic din 1948, ea oprindu-se la 77 591 ofițeri, subofițeri și soldați morți și dispăruți în intervalul 1 noiembrie — 31 decembrie 1942[16]. Subzistă însă semnul de întrebare asupra locului unde au fost înregistrate aceste pierderi. Alte cifre vehiculate în documentele aduse pînă acum în discuție : 140 979 (19 noiembrie — 31 decembrie 1942)[17], 121 688 (august 1942 — ianuarie 1943)[18], 115 085 (15 noiembrie 1942 — 31 martie 1943)[19]. Cum primul nivel a fost stabilit imediat după bătălie (ianuarie 1943) și a suferit singur ajustări ulterioare, în special în ceea ce privește numărul dispăruților, apreciem că totalul morților și dispăruților pare a se situa între 100 000—110 000 morți și dispăruți. Prudența în stabilirea unei cifre exacte a morților nu este — așa cum s-a bătut monedă mult timp — o chestiune de „mîndrie și prejudecată", adică de a ascunde posterității cîți români au căzut în captivitate la ruși, ci este justificată de condițiile obiective în care s-au făcut evaluările. Fără un ajutor substanțial al autorităților rusești este greu de presupus că o asemenea analiză statistică ar putea avea sorți de izbîndă. Dacă mai există posibilitatea și, mai ales, dorința de a furniza astfel de date . . .

Avertisment. În calculele privind efectivele și pierderile nu a fost inclus personalul navigant și de la sol al aviației militare române. În timpul bătăliei de la Stalingrad, în această zonă a acționat Gruparea Aeriană de Luptă, subordonată Flotei 4 Aeriene germane. Oricum însă, cuantumul aviației nu schimbă substanțial cifrele prezentate pînă acum, avînd în vedere că, la 15 noiembrie 1942, marile unități și unități ale acestei arme, atît din țară, cît și din adîncimea teritoriului rusesc, totalizau 34 448 de ofițeri, subofițeri și soldați[20]. Ceea ce nu înseamnă că au luptat mai prejos decît trupele terestre.

---

[16] Ibidem, fond DSPA, dosar nr. 8 596, f. 3.
[17] Ibidem, fond Microfilme, caseta P II 1.1556, cd. 169.
[18] Ibidem, cd. 178.
[19] Ibidem, cd. 109.
[20] Ibidem, fond M.St.M. — Secția I, dosar nr. 1 929, f. 172

GENERALII ȘI OFIȚERII ROMÂNI DISPĂRUȚI SAU CĂZUȚI ÎN CAPTIVITATE LA STALINGRAD *

1. General de divizie (ulterior, general de armată) MIHAIL LASCĂR (născut 1889) — comandantul Diviziei 6 Infanterie și al Grupării „Lascăr".

— dat dispărut la 22 noiembrie 1942 ;
— prizonier în lagărele de la Moscova, Krasnogor, Suzdal, Ivanovo, Lagărul nr. 48 pentru generali ;
— aprilie 1945 ; organizează Divizia de voluntari „Horia, Cloșca și Crișan" ;
— 15 august 1945 ; integrat în armata română ;
— septembrie 1945 — comandant al Armatei 4 ;
— decembrie 1946 — decembrie 1947 : ministru al Apărării Naționale ;
— decembrie 1947 : ministru-adjunct, inspector general de armată ;
— 12 ianuarie 1950 : trecut în rezervă.

---

* Datele pe care le avem la dispoziție sînt parțiale, în special în ceea ce privește soarta unora dintre generali după bătălie.

2. General de divizie NICOLAE MAZARINI (născut 1889) — comandantul Diviziei 5 Infanterie.

— dat dispărut 22 noiembrie 1942 ;
— prizonier în lagărele de la Moscova, Krasnogor, Suzdal, Ivanovo ;
— înapoiat din captivitate la 23 iulie 1948.

3. General de brigadă IOAN SION (născut 1890) — comandantul Diviziei 15 Infanterie.

— după toate probabilitățile mort pe cîmpul de luptă la 24 noiembrie 1942 (versiune acreditată și de generalul Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului contra Rusiei sovietice. 22 iunie — 23 august 1944*, ediția a II-a, Editura Carpați, Madrid, 1986, p. 186 ; Walter Görlitz, îngrijitorul ediției Friedrich Paulus, *Stalingrad*, Aldo Garzanti Editore, Milano, 1973, p. 215 ; Manfred Kehrig, *Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Stuttgart, 1975, p. 194).

4. General de brigadă CONSTANTIN BRĂTESCU (născut 1892) — comandantul Diviziei 1 Cavalerie.

— dat dispărut 1 februarie 1943 ;
— prizonier ;
— 22 iulie 1948 înapoiat din captivitate.

5. General de brigadă (ulterior, general de corp de armată) SAVU NEDELEA (născut 1890) — comandantul Diviziei 11 Infanterie.

— dat dispărut 21 decembrie 1942 ;
— 1942—1946 prizonier ;
— 1946—1947, în Inspectoratul General al Motomecanizării ;
— iunie—decembrie 1947, secretar general al Ministerului Apărării Naționale ;
— ianuarie 1948 — trecut în rezervă.

6. Generalul de brigadă ROMULUS DIMITRIU (născut 1892) — comandantul infanteriei Diviziei 20 Infanterie*.

— 2 februarie 1943 dat dispărut.

7. General de brigadă TRAIAN STĂNESCU (născut 1889) — comandantul infanteriei Diviziei 6 Infanterie.

— dat dispărut la 25 noiembrie 1942.

În *Anuarul ofițerilor în activitate din Armata de Uscat*, ediția 1944, din marile unități și unitățile participante la bătălie, în perioada de referință 19 noiembrie 1942—2 februarie 1943 sînt menționați în poziția „dispărut" 765 de ofițeri (22 colonei ; 42 lt.-colonei ; 68 maiori ; 345 căpitani ; 91 locotenenți ; 197 sublocotenenți) de infanterie (317), cavalerie (65), artilerie (269), geniu (39), jandarmi (5), transmisiuni (2) ; gwarzi (2), medici (35), veterinari (8), intendență (6), administrație (13), cler (4).

Din rațiuni de spațiu, prezentăm în continuare numai lista nominală a coloneilor trecuți în poziția „dispărut" în *Anuarul* din 1944 (în paranteze, data la care a fost consemnată dispariția) :

Infanterie

1. Colonel PANAIT GH. CIUPERCESCU — comandantul infanteriei D. 15 Infanterie (26 noiembrie 1942).

2. Colonel DUMITRU N. CAPTARIU — comandantul R. 22 Infanterie (20 noiembrie 1942).

3. Colonel PERICLE I. VARDUCA — comandantul R. 10 Infanterie (23 noiembrie 1942).

---

* Comandamentul infanteriei era echivalent cu un comandament de brigadă (eșalon desființat la acea dată datorită reducerii numărului batalioanelor de infanterie din compunerea diviziilor).

4. Colonel DUMITRU I. ANASTASESCU — comandantul R. 9 Infanterie (20 noiembrie 1942).

5. Colonel IOAN N. CIOCAN — comandantul R. 7 Vînători (20 noiembrie 1942).

6. Colonel IOSIF C. CIOBANU — comandantul R. 27 Infanterie (15 decembrie 1942).

7. Colonel SABIN I. CALOTESCU — comandantul R. 10 Vînători (26 noiembrie 1942).

8. Colonel ALEXANDRU I. LĂZĂRESCU — comandantul R. 3 Infanterie (20 decembrie 1942).

9. Colonel IOAN S. POPESCU — comandantul R. 91 Infanterie (2 februarie 1943).

Cavalerie

10. Colonel DUMITRU A. LUCA — comandantul R. 12 Roșiori (2 februarie 1943 — în sorisoarea din 18 decembrie 1942, comandantul Diviziei 1 Cavalerie, colonel C. Brătescu spune că ar fi murit).

Artilerie

11. Colonel RUDOLF ROMAN — comandantul artileriei D. 6 Infanterie (23 noiembrie 942).

12. Colonel MIRCEA N. MANASIAN — comandantul artileriei D. 14 Infanterie (24 decembrie 1942).

13. Colonel MIHAIL VICTOR ȘT. NANU — comandantul artileriei D. 5 Infanterie (21 noiembrie 1942).

14. Colonel IOAN C. TRÎMPOE — din Secretariatul de Stat al Aprovizionării Armatei și Populației Civile (20 noiembrie 1942).

15. Colonel TĂNASE N. CALOIANU — comandantul R. 8 Artilerie Grea (24 noiembrie 1942).

16. Colonel IOAN N. BĂLȘEANU — comandantul R. 16 Artilerie (22 noiembrie 1942).

17. Colonel AURELIAN CHR. RÎPEANU — comandantul R. 5 Artilerie Grea (20 noiembrie 1942).

18. Colonel STERE A. ȘTEFĂNESCU — comandantul R. 41 Artilerie (19 noiembrie 1942).

19. Colonel NICULAE S. ȘTEFĂNESCU — comandantul R. 7 Artilerie (22 noiembrie 1942).

20. Colonel IOAN V. ILIESCU — comandantul R. 28 Artilerie (22 noiembrie 1942).

21. Colonel MIHAIL T. MALTOPOL — comandantul R. 1 Artilerie Anticar (2 februarie 1943).

22. Colonel IOAN S. SCURTU — comandantul R. 11 Artilerie (23 noiembrie 1942).

CUPRINS

Armata română între Hakenkreuz și Krasnaia Zvezda

Nota asupra ediției 87

Lista abrevierilor 89

Lista documentelor 95

Cronologie 100

I. *Prolog* 109

II. *Strădanii românești și obstinație germană (septembrie—noiembrie 1942)* 110

III. *În preziua bătăliei* 192

IV. *Tragedia românească în Cotul Donului și în Stepa Calmucă (noiembrie—decembrie 1942)* . 224

V. *Cine și pentru ce a sacrificat armata română* 435

Anexe :

— Efectivele angajate și pierderile suferite de armata română în Cotul Donului, Stepa Calmucă și la Stalingrad 462

— Generalii și ofițerii români dispăruți sau căzuți în captivitate la Stalingrad . . . 471